G R I G O R E G A F E N C U

J U R N A L

- Perioada 1 9 4 1 - 1 9 4 4 -

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Vol. I

PENTRU UZ INTERN

Exemplar Nr. 22

BCU Cluj / Central University Library Cluj

CUVINT INTRODUCTIV

"JURNALUL" lui GRIGORE GAFENCU acoperind o perioadă cuprinsă între 1941 - 1956 inclusiv, apare pentru prima oară în forma dorită şi recomandată chiar de autor.

Degajat de zgura notaţiilor nesemnificative, volumul de faţă cuprinde însemnările din răstimpul misiunii sale la Moscova şi activităţii de la Geneva (19 mai 1941 - 13 mai 1944).

Ne aflăm în faţa operei unui fost ziarist, fost ministru de Externe, apoi plenipotenţiar în capitala Uniunii Sovietice, care, între cele două războaie, ca membru al P.N.Ţ.(Partidul Naţional Ţărănesc) a păstrat - în cadrul clasei sale, o poziţie moderată, fără alunecări, nici spre stînga nici spre dreapta, neconformist, lipsit de rigidităţi, ca şi de ambiguităţi.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

In peregrinările sale (1941 - 1944 Geneva; 1949 - 1954 New-York; 1954 - 1956 Paris), GRIGORE GAFENCU s-a ferit de cîrdăşii, cu renegaţii şi trădătorii ţării, străduindu-se ca activităţile sale să fie canalizate pe linia unui patriotism prielnic colaborării internaţionale.

Aceste pagini au un caracter memorialistic şi autorul însuşi exprimă rezerve asupra propriilor sale însemnări, arătînd că în condiţiile în care a scris şi trăit "Istoria este greu de scris", dată fiind "insuficienţa materialului"[1] folosit.

Pe temeiul informaţiilor personale, sau culese de la terţi, GRIGORE GAFENCU se străduieşte, utilizînd tehnica jurnalistică, să desluşească sensul curgerii evenimentelor, să găsească soluţii salutare privind existenţa statală independentă a României.

x

x x

---

1) "Préliminaires", pag.9

GRIGORE GAFENCU s-a născut la Bucureşti, la 3o ianuarie 1892 şi a murit la 3o ianuarie 1957. A studiat Dreptul, la Geneva, şi a obţinut doctoratul în Stiinţe Juridice,la Paris. In primul război mondial, el a fost aviator într-o escadrilă franceză, distins cu Ordinul militar "Mihai Viteazul", pentru reuşita zborului său peste liniile germano-turco-bulgare, aducînd de la Paris, la Iaşi, cu avionul său, pe ambasadorul României, în ajunul ofensivei aliate în Balcani, sub comanda mareşalului Franchet d'Esperay.

După demobilizare, el a intrat în viaţa publică, s-a dedicat ziaristicii, a fondat şi a condus două ziare: "Argus" (economic şi financiar), şi "Timpul".

In luna mai 194o, el a demisionat de la conducerea Ministerului de Externe, (din guvernul Frontului Renaşterii Naţionale, prezidat de G.Tătărăscu), motivîndu-şi retragerea prin efectele Acordului Ribbentrop - Molotov, încheiat în august 1939. Atunci, după cum se ştie, Carol al II-lea a desprins România din tradiţionala politică de cooperare cu foştii Aliaţi din războiul de reîntregire a hotarelor noastre naţionale. Autorul susţine că acest Acord a distrus rezultatele pozitive obţinute în politica de conciliere româno-sovietică, pentru care militaseră Titulescu şi Litvinov.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

In timp ce în România, şi în alte ţări europene, se agrava ingerinţa fascistă şi hitleristă, deteriorîndu-se înţelegerea şi colaborarea paşnică dintre popoare, GRIGORE GAFENCU a fost acreditat ca ministru plenipotenţiar la Moscova, unde cronologic, el a fost al treilea şef de misiune diplomatică în U.R.S.S. (după Edmond Ciuntu, numit de Titulescu, şi după Al.Davidescu, impus în epoca de fascizare a ţării).

Contradicţiile şi paradoxele vremii au vrut ca tocmai acest prieten al U.R.S.S. să se afle în situaţia de a rupe relaţiile româno-sovietice, după agresiunea hitleristă. Paginile consemnînd dialogul său cu ministrul Molotov, în audienţa de adio, merită a fi citite cu interes.

In anii susmenţionaţi, el a ţinut conferinţe publice la Londra, Paris, Strassbourg, Florenţa, Zürich şi Geneva, pledînd cauza intereselor României. A făcut parte din Comitetul Executiv al "Mişcării Europene", prezidată de W.Churchill şi a participat la cele două Congrese ale acesteia, la Haga (1948) şi Bruxelles (1949), iar la o Consfătuire de la Paris, a românilor emigranţi, a depus două ample

"memoranda" despre "România la Conferinţa Păcii", şi "Observaţii privitoare la schiţa tratatului de pace cu România", unde a încorporat criticile sale împotriva abuzurilor învingătorilor.

x

x x

In anii 1944 şi 1946, GRIGORE GAFENCU a publicat în Elveţia două lucrări: "Préliminaires de la guerre à l'Est", şi "Derniers jours de l'Europe", apreciate şi traduse în limbile italiană, spaniolă, portugheză şi turcă. Versiuni fragmentare ale celor două publicaţii au circulat şi în limbile germană şi engleză, înainte şi după ediţiile de la Fribourg - Genève, iar la Paris, s-au tipărit în limba română, unele crîmpeie disparate, de o redusă semnificaţie din memoriile lui GRIGORE GAFENCU.

"JURNALUL" de faţă prezintă avantajul de a fi integral cu privire la cuprins, purificat de balastul monden şi diplomatic, evitîndu-se suspensiile de "puncte-puncte" intercalate în mod fortuit, uneori chiar de autor.

In această formă, lucrarea poate fi judecată în lumina unei grafii supraveghiate şi unui conţinut limpezit de digresiuni istorice, sau de alt gen.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Comentariile pe marginea evenimentelor trăite de GRIGORE GAFENCU sînt călăuzite de o atitudine categoric anti-nazistă, şi de neclintita credinţă în prăbuşirea Reich-ului hitlerist, prin totala victorie a Aliaţilor.

Respingînd concepţia de guvernare, de dominare şi exploatare economică, tipică nazismului, aplicată cu brutalitate în ţările europene cotropite de armatele lui Hitler, autorul aşteaptă triumful izbăvitor al Marei Britanii, Uniunii Sovietice şi Statelor Unite ale Americii, înregistrînd evenimentele în clocotişul actualităţii.

In pagini sugestive, el evidenţiază suferinţele înfricoşătoare îndurate de Cehoslovacia, Polonia, Franţa, Belgia, Olanda, Danemarca, Norvegia, Iugoslavia, Albania, Grecia, România, Bulgaria, Ungaria şi Uniunea Sovietică, popoare torturate în pîrjolul, pustiirea şi asasinatele în masă, practicate de hoardele hitleriste "mecanizate". Autorul relevă "nebunia" stăpînind întreaga concepţie a aşa numitei "ordine noi", pe care năzuieşte să o impu-

nă "bezmeticul Adolf Hitler" şi comparşii săi,în guvernarea continentului european.

Despre discursul rostit de Führer, la 3o ianuarie 1945, autorul scrie: "Hitler l-a răsfăţat pe Dumnezeu cu toate favorurile sale, mergînd pînă acolo încît i-a acordat un rang egal cu al său, în ierarhia naţional-socialistă"[1].

In acelaşi timp, el accentuează stăruitor cauzele generatoare ale stărilor de inechitate şi de înrobire instaurate de nazism în Europa. După opinia lui, două sînt cauzele principale care au precipitat izbucnirea celui de al II-lea război mondial:
1.- Acordul anglo-franco-hitlerist, de la München, din 1938 şi
2.- Acordul germano-sovietic de la Moscova,din august 1939.

Deopotrivă autorul menţionează carenţele Occidentului,abdicările celor Mari în faţa violenţelor hitlerismului, politica de suprimare, de împărţeală şi de ciopîrţire a ţărilor mici şi mijlocii, începută cu Austria, continuată cu celelalte ţări, lăcomiile satisfăcute pe socoteala micilor naţiuni paşnice, cum şi laşitatea care a favorizat apoteoza efemeră a atrocităţilor nazismului dezlănţuit,

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Pe această linie, gîndirea şi simţămintele autorului dezvoltă o deosebită străduanie pentru a descifra soluţiile "mîntuitoare" care să asigure României neatîrnarea sa economică şi politică, prin înţelegerea şi crearea unui climat de prietenească coexistenţă cu U.R.S.S., uriaşa vecină de la Răsărit.

El insistă asupra rolului de conciliaţiune pe care România "prin prezenţa ei la Gurile Dunării", l-ar putea împlini în statornicirea unui echilibru paşnic şi rodnic, între Orient şi Occident.

In acelaşi timp, realizarea unei paşnice înţelegeri balcanice şi strîngerea legăturilor de prietenie tradiţională cu Cehoslovacia şi Polonia, GRIGORE GAFENCU le preţuieşte ca mijloace eficiente în stăvilirea influenţelor nocive din afară, în viaţa statelor mici şi mijlocii, din Bazinul Danubian şi Peninsula Balcanică. In acest scop, semnalează continua primejdie de conflicte

---

1) "Derniers jours de l'Europe",pag.13

izvorînd din crearea zonelor de influenţă, tutelate în Occident şi în Orient, de Marile Puteri, - teză preconizată şi susţinută de unii istorici şi gînditori politici contemporani. Pe aceştia, el nu încetează de a-i combate cu argumente şi analogii istorice, exemplificate prin "politica de împărţeală", culminată cu dezlănţuirea unui război mondial.

La acest capitol, autorul arată că istoria a impus servituţi unor state cu o mai veche tradiţie de "satelitism", după cum altora le-a rezervat soarta de a fi tîrîte cu streangul de gît în război, cum a fost şi cazul României, Iugoslaviei, Greciei, Albaniei, etc.

El observă că stările de fapt au origini mai adînci şi mai vechi, dar "abuzul nu triumfă, iar excesul nu se poate perpetua", după cum nu s-au eternizat nici hitlerismul, nici fascismul.

Privind evoluţia ideilor, sub presiunea războiului, autorul surprinde aspecte deosebit de grăitoare: patriotismul strămoşesc al ţăranului rus contemporan; cultul acestuia pentru leagănul credinţelor şi datinelor în care s-a plămădit conştiinţa celor de azi; fortificarea unităţii naţionale sub focul demenţial al agresiunii; eroismul individual şi colectiv al sovieticilor. In timp ce Hitler prigoneşte creştinismul şi biserica, Stalin se conciliază cu cea mai veche instituţie bisericească, realege pe mitropoliţi şi pe "Patriarhul tuturor ruşilor", desfiinţează Comintern-ul, acordînd războiului de apărare a patriei un caracter naţional rus, reînviind astfel virtuţile unor vechi popoare.

Pe de altă parte, memorialistul consemnează faptul că ofiţerii şi soldaţii invadatori în U.R.S.S. au fost consternaţi de solida organizare a Republicilor Sovietice şi de solidaritatea patriotică a muncitorilor, ţăranilor şi intelectualilor de acolo.

Decurge în mod logic că, printre originile psihologice ale războiului, se înscriu defăimările reciproce dintre ţări, dintre sistemele de guvernare, minciuna şi teama care au favorizat o politică a crimei.

Desprinderea României din încleştarea războinică, alături de Axa Roma-Berlin, nu se poate înfăptui, după opinia autorului, salvînd existenţa statului român, decît printr-o înţelegere

directă cu sovieticii.

Determinat de această convingere, el înoadă, la Geneva, legături permanente cu reprezentanţii oficiali sau semioficiali ai serviciilor de informaţii sovietice, britanice şi americane, expunîndu-le pe larg cauza României şi a celorlalte state dunărene şi balcanice. Păstrînd contactul continuu cu guvernul din acea vreme, - prin Mihai Antonescu, - ca şi cu reprezentanţii opoziţiei "antiaxiste", autorul "JURNALULUI" îi sfătuieşte să adopte punctul său de vedere, în demersurile ce ar întreprinde, pentru a împiedeca alunecarea României în prăpastia sorocită nazismului şi fascismului. Pentru deplina izbîndă a acţiunii opoziţiei interne, el îndeamnă pe fruntaşii acesteia să alcătuiască un front al tuturor forţelor potrivnice dinlăuntrul ţării.

Dar, absent de multă vreme de la "faţa locului", GRIGORE GAFENCU n-a putut cunoaşte procesul de fermentare al noilor idei, nici forţa concepţiilor inovatoare, cu care se întorceau generaţiile frontului din foc, după cum a ignorat iniţiativele continue ale Partidului Comunist Român, în solidarizarea grupărilor politice interne, împotriva fascizării ţării.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Despre aceste activităţi, nu se face nicăieri vreo menţiune în "JURNAL".

Astfel se explică pentru ce GRIGORE GAFENCU n-a conceput formele evolutive ale societăţii viitoare, nici reformele ce se pregăteau; n-a surprins secătuirea cadrelor grupărilor politice rivale. El exprimă opinii nu totdeauna fondate, justificînd abuzuri ale monarhiei şi îndeosebi ale lui Carol al II-lea, încercînd să diminueze politica lui N.Titulescu, interpretînd stalinismul de pe poziţiile clasei burgheze, slăbindu-şi efortul de obiectivitate. Se învederează astfel că formaţia sa spirituală, în climatul societăţii burgheze, este mai explicativă decît lipsa lui de documentare.

Atitudinea sa faţă de evenimente, dezaprobarea stilului machiavelic al diplomaţiei mondiale, nu-l scutesc de consecinţele faptului că, încolonat el însuşi în generaţia sa, GRIGORE GAFENCU n-a putut decît să mărşăluiască în pasul şi în direcţia coloanei.

In toate împrejurările, el vădeşte o viziune mai senină decît a multora dintre contemporanii săi. Dacă interpretările

sale personale pot fi discutabile în ochii acelora care au avantajul timpului trăit post-factum, nu-i mai puţin adevărat că inciziile sale critice dovedesc o egală aversiune, atît faţă de şovinismul naţional, cît şi de abandonarea intereselor naţionale în numele unor pretinse principii internaţionaliste. El crede ferm în izbînda adevărului, în triumful demnităţii umane terfelită de nazism, şi de molima hegemonică din prima jumătate a veacului XX. Din confruntarea criticelor pe care el le face tuturor exceselor, rezultă blamul pe care îl adresează nazismului agresiv, falsului idealism depravat.

In momentul acela,rolul imens al statelor mici şi mijlocii de amortizare a şocului dintre statele mari, dispăruse. Această penurie a atîtor factori morali a îngăduit erupţia brutală a poftelor, lăcomiilor biologice şi zoologice, în viaţa internaţională.

De aceea, GRIGORE GAFENCU nu conteneşte de a apăra rolul firesc ce revine naţiunilor mici şi mijlocii, cari fiind mici şi mijlocii,nu dispun de o altă forţă defensivă decît ideia de justiţie şi de morală.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Constituirea atîtor forme de cooperare, cum a fost vechea "Societate a Naţiunilor", sau actuala "Organizaţie a Naţiunilor Unite" şi-a propus ca ţel major tocmai salvgardarea straturilor izolatoare dintre marile tensiuni de energie, funcţionarea nestînjenită a principiilor de pondere, de măsură, de echilibru şi neutralizare, care formează titlul de superioritate al coexistenţei paşnice. Iată de ce apărătorii cei mai vajnici ai acestor instituţii s-au recrutat, mai ales, din rîndurile popoarelor mici şi mijlocii.

Merită să amintim că nici una dintre ţările mici, în nici o împrejurare, nu s-a retras din organizaţiile de cooperare internaţională.

Lumea modernă, în pacea de care are nevoie, este condiţionată atît de datele geografice, politice, istorice, economice, cît mai ales de respectul reciproc al suveranităţilor, de independenţa lor, de neamestecul străin în treburile interne, de egala îndreptăţire a tuturor ţărilor la libertatea mărilor şi la navigaţia fluvială a tuturor riveranilor. Nici "cordoane sanitare", nici "cortine de fier", nici alte obstacole artificiale, nu pot

rezista în calea cooperării pașnice. "Cezarismul" a devenit anacronic, depășit de evoluție, și va fi veșnic în criză de"cezari". dacă o sinceră democrație își va respecta principiile și metodele.

"JURNALUL" lui GRIGORE GAFENCU, ca orice operă memorialistică, este supus legii regresive a uitării. Notarea cotidiană a evenimentelor poate fi prejudiciată de corecția perspectivei timpului, după cum notarea mai tîrzie a faptelor, este alterată de amneziile firești ale memoriei. Rațiunea de a supune judecății istoriei aceste texte, nu poate fi eludată în nici un chip, indiferent de sentimentul de aprobare, sau de dezaprobare, ambele justificate sau nejustificate, pentru ansamblu, sau doar pentru o parte.

Meritul "JURNALULUI" rezidă însă în a fi reușit să construiască o imagine a epocii, îmbinînd avantajele ambelor metode de înregistrare, ca o depoziție de martor , și lăsînd istoriei rolul superior de a se pronunța.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Moscova, 19 mai 1941

Nishi, ministrul japonez, cu funcţie de consilier de ambasadă, rechemat brusc, - nimeni nu ştie dece, - dă un ceai de plecare: Axa, americanii şi un francez, colonelul Abraham. Von Walther, care e foarte rezervat faţă de mine, de cîtva timp, îmi mărturiseşte că faptul de a fi strîns mîna d-lui Cripps[1], la parada de 1 mai, a fost "foarte remarcat", şi ar putea fi exploatat de "inamicii pe care orice om îi are". Cu atît mai mult, adăuga neamţul, cu cît acest "shake hands" pare să fi fost deosebit de cordial.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Răspund că nu am nici un motiv să nu dau mîna cu Cripps pe care-l cunosc de mult. România nu e în război cu Anglia. Întreruperea raporturilor diplomatice nu cere neapărat şi ruperea legăturilor personale. Asemenea legături personale sînt uneori chiar o necesitate diplomatică. Ambasada germană, de pildă, nu se desparte de americani, cu toate că, de fapt Statele Unite sînt de mult în război cu Germania; am luat masa cu Steinhardt, la Schulenburg, la Rosso, şi am avut, în mai multe rînduri, plăcerea să-i am pe toţi musafirii mei. Dacă întîlnirea mea cu Cripps a părut "deosebit de cordială" unor martori indiscreţi, este fiindcă nu ne mai văzusem de mult; în adevăr, ţinînd seama de unele "contingenţe", nu ne facem vizite diplomatice şi nu ne poftim la masă unul pe altul.

- De ce nu ai întreba pe Antonescu cum să te porţi cu Cripps, ca să fii acoperit?, stăruie neamţul.

Înţeleg că nemţii ar vrea să ne supună, nu numai pe mine, dar şi pe general, la un examen de lealitate. Stăruinţa lui von Walther mă indispune. Răspund că voi vedea ce am de făcut.

---

1) Stafford Cripps, ambasadorul Marei Britanii, la Moscova.

Nici nu mă gîndesc să întreb pe Antonescu. Raporturile, de altfel foarte discrete, dar tot atît de prietenești, pe care le-am păstrat cu Cripps, sînt folositoare țării.[1)]

Dece aș pune pe general[2)] în situația grea de a fi nevoit să mi le interzică?

Seara, petrecere la P.P., în noul lor apartament, pentru belgieni și jugoslavi. Steinhardt se laudă prea mult cu negocierile dintre Washington și Tokio. Perspectivele unei asemenea înțelegeri supără prea multă lume ca să nu se facă, din toate părțile, presiuni la Tokio, pentru a zădărnici străduințele "secrete" ale Japoniei. Francezii sînt foarte abătuți din pricina întîmplărilor din Siria și a zvîrcolirilor guvernului de la Vichy. Faptul de a fi încăput, fără o atitudine precisă, între nemți și anglosaxoni, păstrînd, cum e și firesc, neîncrederea unora, și provocînd, cum nu era nevoie supărarea celorlalți, e în adevăr tragic, și așează Franța în cea mai dureroasă situație pe care a avut-o vreodată. Singura mîngîiere a membrilor ambasadei franceze e răspunsul pe care Bergery l-a căpătat de la sovietici: "Nu colaborăm și nu vrem să ne integrăm Europei, deoarece nu vrem să ajungem sub conducerea unei puteri care nesocotește pe țărani și pe muncitori!" Acest bobîrnac la adresa ambasadorului lor, dornic să "colaboreze" oricînd și cu oricine, înveselește pe francezi (von Walther care a auzit, desigur, și el, despre răspunsul sovietic, mi-a spus, azi după masă, că nu crede că Bergery va reuși la Moscova, deoarece "nu cunoaște pe ruși"...)

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Printre motivele pe care mi le-a înșirat von Walther, ca să înlăture perspectiva unui război germano-sovietic, este faptul că evenimentele din Irak vor lua, după părerea sa, "o întorsătură din ce în ce mai serioasă".

---

1) Toate sublinierile din text sînt făcute de autor.

2) Este vorba de generalul Ion Antonescu

20 mai

Desemnarea noului rege al Croaţiei de către Victor Emanuel, rege al Italiei şi împărat al fostului imperiu abisinian, s-a desfăşurat la Roma, cu o deosebită solemnitate. Erau de faţă Ducele şi şeful de bandă Ante Pavelici.

Ducele de Spoleto s-a urcat pe tronul Croaţiei, în aceeaşi zi în care fratele său mai mare cobora de pe vice-tronul Abisiniei. Ducele de Aosta a capitulat, undeva în munţii Etiopiei, şi a fost luat prizonier de englezi. Spoleto a încăput în mîinile lui Ante Pavelici. Dintre cei doi fraţi, parcă tot cel dintîi este în mai multă siguranţă.

Cîştigul Italiei în ce priveşte coasta dalmată, e mai mare decît îl credeam. Italienii, potrivit tradiţiei lor istorice, leagă succese diplomatice de înfrîngeri militare şi se aleg cu toată coasta, de la Fiume pînă la Spalato,[1] şi cu toate insulele, în afară de cele trei insule din dreptul Raguzei[2]. Noul stat dalmat nu va putea ţine la dispoziţia Germaniei decît acest din urmă port, şi nu are dreptul nici să-l fortifice, nici să întreţină o flotă. Tratate de comerţ şi de comunicaţii strîng dependenţa Croaţiei de Italia. Ce tratat va putea îngrădi simţămintele anti-italiene ale croato-dalmaţilor, şi "Drang"ul spre Adriatica, al vecinilor germani?

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Ziaristul Poertzgen, care ia masa la noi, este de părere că succesul Italiei, în Croaţia, se datoreşte dorinţei germane de a feri Franţa de pretenţiile şi lăcomia italiană, pentru a ajunge mai uşor la o înţelegere cu statul mareşalului Pétain (Franţa nu-şi mai zice republică). Franţa nu e sortită să piardă decît Alsacia şi Lorena, şi bazinul minier din nordul Lorenei. Tunisia va încăpea sub un condominium franco-italian. (Se pare că acestea sînt liniile mari ale înţelegerii dintre Hitler şi Darlan)[3].

Poertzgen nu crede în războiul germano-sovietic. Ruşii cedează, iar nemţii nu au nici poftă, nici interes, să pătrundă în Rusia. "Facem tot ce putem, ambasada şi noi, ziariştii, ca să convingem Berlinul despre neajunsurile şi primejdiile unei campanii în U R.S.S ". Rusia nu reprezintă o primejdie ofensivă, încă pentru

---

1) Actualul Split, în Iugoslavia.
2) Actualul Dubrovnic în Iugoslavia.
3) Amiralul Darlan, comandant al flotei franceze din Mediterana, partizan al înţelegerii cu Hitler.

multă vreme, în schimb, reprezintă de pe acum o mare primejdie defensivă, - adică se poate distruge ea însăşi, zădărnicind sforţările celor mai iuţi cuceritori.

Ziarele din ţară, primite azi, cuprind discursul Führerului din 4 mai, cu un pasaj despre România, pe care nu-l cunoşteam, fiindcă lipsea din textul remis aici, de ambasada germană. Hitler ar fi spus: "Mai întîi, România s-a lăsat momită de aceste "garanţii" şi mai apoi statul grec. România a trebuit să plătească scump garanţia sa, destinată cu premeditare să o înstrăineze de puterile Axei".

Este o afirmaţia mincinoasă, care ne poate fi de folos.

Puterile Axei erau atît de "înstrăinate" de ţările Micii Inţelegeri, încît au ocupat, cu o lună înainte de aceste garanţii britanice, Cehia pe care Germania făgăduise că o va respecta, - şi se îndreptau ameninţătoare împotriva noastră ... Politica mea şi acordul economic Wohltat au împiedicat această ciocnire.

In al doilea rînd, garanţiile ne-au fost date într-o formă care nu ne impunea nici un angajament, nici politic, nici chiar moral Erau o făgăduinţă spontană şi unilaterală, de sprijin, în cazul în care ne-am apăra împotriva unei agresiuni.

In al treilea rînd, am lămurit pe deplin atitudinea noastră faţă de cîrmuitorii puterilor Axei, şi le-am declarat că sîntem dispuşi să primim asemenea garanţii, şi din partea lor.

Cu prilejul vizitei mele la Berlin, la cîteva săptămîni după ce ne-au fost date garanţiile, am lămurit personal politica noastră, lui Hitler şi Ribbentrop, care nu au formulat nici o rezervă, şi au dat un comunicat afirmînd deplina înţelegere la care am ajuns. Mai mult: Hitler mi-a declarat, în mod formal şi precis, de faţă fiind Ribbentrop, Fabricius[1] şi Radu Cruţescu[2], că niciodată nu va sprijini revendicările maghiare împotriva României, "deoarece germanii, - singura minoritate care îi interesează, - sînt mai mulţumiţi de regimul românesc, decît de cel maghiar". Hitler mi-a mai spus, şi Goering a întărit, o zi mai tîrziu, aceste cuvinte, că nu cere nimic

---

1) Fost ambasador al Germaniei, la Bucureşti.
2) Fost ambasador al României, la Berlin.

de la România, că nu vrea decît să întreţină raporturi economice strînse, de la stat la stat, cu noi, şi că România nu şi-ar înstrăina simpatiile Axei decît într-un singur caz: dacă s-ar înţelege cu Uniunea Sovietică!

După trei luni, Ribbentrop era la Moscova.

Un an mai tîrziu, Germania ne-a sfătuit să cedăm Basarabia, şi ne-a impus să dăm jumătate din Ardeal.

Să fi fost vinovate garanţiile? Faţă de Rusia, nu noi ne-am schimbat politica, ci Germania. Ce fel de "garanţii engleze" au primit statele baltice şi Finlanda, prietene de totdeauna cu Germania, şi care au fost jertfite pe altarul complicităţii germano-sovietice? Am plătit cu Basarabia şi cu Bucovina, nu din cauza garanţiilor britanice, (care ne-au ferit de un atac rusesc, cît timp a existat frontul franco-britanic), ci din cauza pactului Ribbentrop-Molotov.

Faţă de Ungaria, nu noi am schimbat politica, ci tot Germania. Am dat minorităţilor germane tot mai multe drepturi[1]. In ciuda asigurărilor pe care Hitler mi le-a dat (şi pe care le-a dat, poate, şi lui Manoilescu)[2], şi în ciuda bine cunoscutei politici de duplicitate a ungurilor, Führer-ul a sprijinit pe maghiari împotriva noastră, şi le-a dăruit jumătate din Ardeal. Iar a doua zi după Diktatul de la Viena, un comunicat oficial german arăta că a fost îndreptată "o nedreptate istorică". Deci, nu amintirea unei garanţii, de mult ieşită din uz, ci preocupările sale ... istorice au îndemnat pe Führer ca, după ce consumase, atîtea luni, cerealele şi petrolul nostru, să ne ia un sfert din ţară, pentru a fi mai aproape de petrol şi de cereale.

Ciudata declaraţie, din 4 mai, ne poate fi utilă în cazul victoriei anglo-saxone. Vom putea atunci arăta că pierderile noastre teritoriale sînt datorite garanţiilor britanice, şi vom avea un titlu pe care se vor putea sprijini îndreptăţitele noastre revendicări.

Seara, masa la Steinhardt, pentru belgieni. Cripps, iugoslavii, grecii, mulţi americani, diplomaţi şi ziarişti. Diamantopulos[3]

---

1) Este vorba de drepturile acordate de guvernele Armand Călinescu, G.Tătărescu şi Gigurtu.
2) Ministru de Externe în guvernul Gigurtu, şeful delegaţiei României, semnatar al Diktatului de la Viena.
3) Ambasadorul Greciei la Moscova.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

e îngrijorat: nemţii au atacat Creta, azi dimineaţă, cu avioane de bo bardament, şi cu o mie cinci sute de paraşutişti. Situaţia e neclară, spune Radio-Londra.

Cripps e pesimist. Evenimentele din Siria şi din Irak îl neliniştesc. (Pînă acum, el era convins că răzvrătirea din Irak e uşo de potolit, - azi, îşi dă seama că "tot ce se petrece în Asia Mică e foarte primejdios").

Atacul german se precizează tot mai mult, datorită complicităţii franceze, prin ţările arabe, spre Suez. Nici Iranul nu e sigu coloana a V-a germană a pregătit, în Persia stări ameninţătoare pentr interesele britanice. Deşi englezii dispun de forţe însemnate în Egip deşi au oprit ofensiva germană din Libia, deşi au izbutit să cureţe Abisinia nordică de trupe italiene, liberînd însemnate forţe ale lor, Suezul e în mare primejdie. Ambasadorul se întreabă dacă Anglia nu ar face mai bine să renunţe la Mediterana, şi să-şi concentreze toate forţele navale şi militare pentru apărarea Insulelor Britanice şi a Atlanticului. Oricît de dureroasă ar fi pierderea Egiptului şi a Suezului, toate aceste poziţii nu au decît o valoare secundară, faţă de războiul principal, care se va duce, tot mai mult, în Atlantic. Pe măsură ce americanii alunecă în război, transformînd prin imperialismul lor plin de avînt tineresc şi de nebănuite ambiţii, războiul european într-un război american, lupta trebuie concentrată acolo unde poate fi dobîndită victoria, adică în Oceanul Atlantic, unde englezii reprezintă trupele de acoperire ale Statelor Unite.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Căderea Mediteranei orientale, care în împrejurările de altădată ar fi însemnat o catastrofală prăbuşire, nu ar însemna mai mult decît un episod dureros, dar fără deosebită importanţă în uriaşa învălmăşeală, care se întinde tot mai mult, în spaţiu şi în timp.

Observ la englezi o amărăciune din ce în ce mai mare împotriva francezilor. De unde, pînă mai ieri, erau încă reţinuţi şi măsuraţi, ei vorbesc azi pe faţă despre "duplicitatea", despre "laşitatea" şi "trădarea Franţei". Observ, de asemenea, neîncrederea şi simţămintele dispreţuitoare faţă de sovietici. Cripps e convins că Stalin e gata să intre în orbita germană, - dacă Hitler va binevoi să-l primească. Un război germano-sovietic i se pare, azi, exclus Ruşii vor face jocul nemţilor, în Europa şi în Asia.

Spre deosebire de Cripps, Steihhardt e, ca totdeauna, optimist şi mai încrezător decît oricînd, în "rezultatul final".

21 mai

Colonelul Popovici, ataşatul militar iugoslav, care pretinde că, spre deosebire de ministrul său Gavrilovici, a informat totdeauna Statul Major, din Belgrad, despre lipsa de temei ce se poate pune în ajutorul sovietic (rapoartele "optimiste" ale lui G.[1] au contribuit, pare-se mult la răzvrătirea ofiţerilor sîrbi) pretinde, de asemenea că a avut, acum două zile, o convorbire cu generalul Jukov,[2] - unul dintre cei mai preţuiţi ofiţeri sovietici, comandant de armată, fost şef de Stat Major, - căruia i-ar fi făcut mustrări pentru purtarea guvernului sovietic faţă de Jugoslavia. Generalul ar fi răspuns că ceea ce s-a întîmplat cu Iugoslavia e numai un episod, în desfăşurarea unor evenimente, în care U.R.S.S. nu şi-a spus încă cel din urmă cuvînt. Rusia va avea prilejul să arate Iugoslaviei adevăratele ei simţăminte.

In discursul său, din 4 mai, Hitler a vorbit şi de garanţiile britanice date Greciei, spunînd, ca şi despre garanţiile date României, sfruntate neadevăruri: "Grecia, care, mai puţin decît oricare altă ţară, nu avea nevoie de asemenea garanţii, şi-a legat soarta de aceea a stăpînului ei regal. Cum "mai puţin decît oricare altă ţară" ? Nu a dovedit oare agresiunea italiană, după toate asigurările date de Italia, cît de necesară era o asemenea garanţie împotriva uneltirilor de asuprire care se pregătesc în taină, şi se împlinesc prin surprindere, în zori de zi? "Trebuie, în interesul adevărului istoric, - continuă acest "fanatic slujitor al adevărului" -, să fac o deosebire între poporul grec şi acest mic strat constituit de o castă conducătoare, coruptă, inspirată de un rege în ascultare faţă de Anglia..." Această linguşire demagogică este o supremă ofensă adusă eroicului popor grec, care şi-a apărat, într-un singur gînd şi suflet, pămîntul strămoşesc, neatîrnarea şi onoarea. "Casta coruptă" avea în fruntea ei pe bătrînul Metaxas, cel mai incoruptibil bărbat de stat al Greciei moderne, prieten

BCU Cluj / Central University Library Cluj

---

1) Ambasadorul Iugoslaviei la Moscova, Gavrilovici.

2) Mareşal sovietic, învingător la Moscova, în 1941, şi la Stalingrad, în 1943, şi care a primit actul de capitulare a Berlinului, în 1945.

sincer al Germaniei de altădată, şi care nu s-a apropiat de Anglia decît atunci cînd şi-a dat seama că patria lui e în primejdie. Iar regele Gheorghe e fiul regelui Constantin care, ca şi tatăl său, a fos înlăturat de la tron, fiind socotit "germanofil", şi care a ales calea pe care o urmează azi, fiindcă îi este impusă de simţul său regal, de datorie şi de onoare. La sfîrşit, Hitler meşterul zugrav, înalţă un ir de slavă în faţa Acropolei: "Era pentru mine foarte penibil şi amar, ca german, care prin educaţia primită în tinereţe şi prin profesiunea mea de mai tîrziu, aveam o adîncă veneraţie pentru civilizaţia şi arte unei ţări, care era izvorul frumuseţii şi măreţiei omeneşti, să văd această dezvoltare, şi să nu pot schimba nimic..." Sărmanul nevinovat! După ce a răsturnat un ideal de înaltă omenie, stingînd, una după alta luminile aprinse de veacuri, la jocul sfînt din Olimpia, după ce a dezlănţuit cea mai cumplită urgie împotriva gîndirii şi mîndriei omeneşti, moştenire nepreţuită a culturii de altădată, în numele reacţiunilor barbare ale unor mase domesticite, mecanizate şi motorizate, iată-l în ipostaza unui fiu cucernic şi nemîngîiat al zeiţei Pallas Athenae, vărsînd lacrimi pe ruinele unei ţări "izvor de frumuseţe şi de măreţie", pe care bombardierele şi carele de asalt germane au pustiit-o şi au răscolit-o, pînă în adîncime, din Olimp pînă în Peloponez

BCU Cluj / Central University Library Cluj

22 mai

Ceva despre care nu se vorbeşte: expulzarea legaţiilor ţărilor "ocupate". Publicul sovietic nu a aflat nimic despre aceasta. Radio-ul şi presa păstrează "secretul". Am auzit un rus protestînd cu supărare împotriva "svonurilor mincinoase", care se răspîndesc în această privinţă. Omul era de bună credinţă.

Nemţii, pe de altă parte, au luat act de aceste expulzări fără a spune un cuvînt de mulţumire. Dovada de pocăinţă dată de adversar, nu slăbeşte presiunea tăcută ce se exercită împotriva lui. Dimpotrivă.

Dejun la Thurston, consilier american de ambasadă, cu d şi d-na Steinhardt, cu consilierul britanic G., şi cu doi ziarişti americani. Atacul german asupra Cretei, cu avioane şi paraşutişti, e uimitor... O divizie întreagă, - şapte mii de oameni - pare să fi

sărit, astfel, peste marea Egee, din Pelopones pînă în Creta. Dacă nemţii izbutesc să ocupe insula, din aer, vor putea ajunge, printr-un nou salt, fie în Palestina, fie în Egipt. Războiul ia forme din ce în ce mai neprevăzute.

Nemţii şi italienii serbează cu însufleţire cel de al doilea aniversar al pactului de oţel. Ribbentrop, mare şi generos, aminteşte de sprijinul însemnat pe care armatele italiene l-au dat cauzei comune, luptînd, în imperiu, împotriva "forţelor superioare ale Marei Britanii", şi pregătind, în Albania, campania care a dus, mai în urmă, la fulgerătoarea victorie germano-italiană. Italienii care ştiu mai bine decît oricine, cu cît au contribuit la această victorie prin şirul neîntrerupt al înfrîngerilor lor, sînt ditirambici: "Pactul de oţel reprezintă voinţa spre imperiu al celor două mari puteri europene, care apără Europa de prăbuşire, şi care luptă pentru cultura milenară a Europei..."

Si non e vero...

Această aniversare trezeşte în mine amintirea unor zile pe care le-am trăit la Roma, urmărind de aproape alunecarea Italiei fasciste, în orbita imperiului german. Acum trei ani, mi-a fost dat să privesc alaiul împărătesc cu care Führer-ul - cancelar, trecînd printre ruinele Romei antice, luminate cu torţe şi cu foc bengal, a suit spre Quirinal. Am descris în "Timpul" [1] acest eveniment istoric. Un an mai tîrziu, în mai 1939, mă aflam iarăşi la Roma, de această dată ca ministru de externe, în zile deosebit de însemnate pentru politica Axei. Telegrama pe care am trimis-o la plecarea mea din capitala Italiei, lui Tătărăscu, pe atunci ambasadorul ţării la Paris, pomeneşte despre apropiata încheiere a unei alianţe germano-italiene, în termenii următori: "...In convorbirea avută alaltăieri, mi s-a vorbit de însemnătatea Axei, mi s-a spus, că nici un text scris nu există între Italia şi Germania, pînă azi, şi s-a stăruit asupra acestor două cuvinte: pînă azi. Intr-o nouă convorbire avută ieri, ginerele[2] mi-a amintit cuvintele socrului[3], spunînd că ele aveau un tîlc.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

1) Ziarul bucureştean condus de Gr. Gafencu
2) E vorba de contele Ciano, ministrul de externe al Italiei.
3) Mussolini.

In adevăr, ceea ce nu e pînă azi, poate fi mîine. Incheierea unui tratat precis de alianţă e în discuţie. El poate fi încheiat în curînd. Ginerele m-a lăsat să înţeleg că socrul a spus cuvintele "pînă azi", ca să pricep că cine vrea să ia o iniţiativă favorabilă revendicărilor italiene, nu are timp de pierdut. Am aflat, de asemenea, că ginerele se întîlneşte, peste cîteva zile, la Villa D'Este, pe lacul Como, cu von Ribbentrop. Nu ştiu dacă această vizită este în legătură cu textul care se discută. E firesc însă că, dacă nimic nu se întîmplă, această vizită poate contribui la perfectarea acordului germano-italian. Rog să întrebuinţaţi, potrivit înţelegerii noastre, aceste foarte însemnate informaţii. Gafencu - Roma - 3 mai 1939".

Această telegramă e în legătură cu o misiune pe care d.Bonnet, pe atunci ministru de externe al Franţei, mi-o încredinţase cu cîteva zile înainte (28 aprilie 1939), cînd am trecut pe la Paris. Imi amintesc privirea albastră, atît de limpede, şi vocea sfioasă cu care ministrul francez, - supraveghiat de aproape de un prim-ministru bănuitor, şi îngrădit în iniţiativele sale, de un secretar general cu idei potrivnice, - mi-a mărturisit dorinţa sa de a ajunge cît mai grabnic la o înţelegere cu Italia.

Găsesc în notele mele precizările următoare: "Bonnet m-a însărcinat cu o misiune delicată, dar foarte interesantă, la Roma. Mi-a încredinţat că, la începutul săptămînii, a avut loc o înţelegere secretă între contele Ciano şi François Poncet, ambasadorul Franţei[1] în care punctele de vedere ale celor două ţări s-au apropiat mult unul de altul. Italia s-ar mulţumi, îmi spune Bonnet, - cu o zonă liberă la Djibuti, cu două locuri în Consiliul de Administraţie al Canalului de Suez, şi cu revenirea la statutul din 1897, la Tunis. Franţa ar fi dispusă să ajungă la o înţelegere, pe această bază, şi s-ar fi înţeles de multă vreme, dacă Italia nu ar fi făcut atîta zgomot în jurul revendicărilor ei. Bonnet m-a rugat să arăt contelui Ciano şi Ducelui convingerea mea că, dacă presa italiană se potoleşte, şi dacă oficialitatea italiană înlesneşte o destindere, printr-un schimb de cuvinte bune, - Franţa e nu numai gata, dar e şi dornică să pună capăt tensiunii absurde care opune Franţa şi Italia, în Mediterana. După lichidarea revoluţiei spaniole[2], şi dat fiind zdrobitoarea superioritate de forţă a anglo-saxonilor, în Mediterana, Bonnet nu vede dece

---

1) La Berlin.
2) Războiul civil din Spania, terminat în 1936.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Italia s-ar încăpăţîna să nu înlesnească o apropiere franco-italiană. Unele indicii par, de altfel, lui Bonnet favorabile..." La sfîrşitul acestei note, se află o rezervă: "Voi sonda cercurile italiene cu privire la buna lor voinţă faţă de Franţa; România are tot interesul să se ajungă la o împăcare între Italia şi Franţa... Voi avea însă în vedere că Léger[1], care exprimă mai direct părerea şefului guvernului, mi-a declarat, chiar azi dimineaţă, că atitudinea Italiei nu atîrnă de concesiile franceze, ci de înţelegerea propriilor ei interese. De aceea, Franţa urmăreşte, faţă de Italia, o politică liniştită, dar fermă". Cu voce domoală şi vorbă precisă, Léger, moştenitor la Quai d'Orsay al tradiţiei lui Berthelot[2], mi-a făcut în adevăr analiza psihologică a poporului italian, pe care se sprijină politica franceză de aşteptare. Această aşteptare nu e datorită unor simţăminte anti-italiene, ci dimpotrivă dorinţei sincere de a ajunge la o cît mai temeinică înţelegere cu Italia, pe care Léger, diplomat şi poet, cu fruntea înaltă şi privirea visătoare, o cunoaşte şi deci o iubeşte.

Pentru împlinirea misiunii mele, trebuie să mai am în vedere şi o altă "comunicare", - dintre cele mai ciudate. La masa pe care Tătărescu a dat-o în cinstea mea, la Hotel Meurice, Daladier şedea la dreapta lui Tătărescu, iar Bonnet la stînga mea, (Tătărescu şi cu mine eram vecini, prezidînd împreună, foarte impunătorul banchet). Deodată, îl văd pe Guţă[3], întorcîndu-se spre mine, cu faţa lui de zile mari, cînd află vreo uimitoare poznă politică, şi, şoptindu-mi la ureche: "Ce crezi c-am auzit ?! Vecinul meu din dreapta mi-a încredinţat că nădăjduieşte să scape, peste cîteva zile, de vecinul dumitale din stînga". Si Guţă a adăugat, cu un zîmbet de cunoscător: "Sînt mai perfizi decît noi, în felul lor de a face politică!"(Işi aducea oare aminte, ambasadorul nostru de modul cum se lepădase odinioară de Titulescu?).

Am plecat la Roma, convins că situaţia lui Bonnet e dintre cele mai şubrede. Mi-am îndeplinit totuşi misiunea pe lîngă "socru" şi "ginere", cu toată conştiinciozitatea. Păstrez note amănunţite şi complete despre convorbirile pe care le-am avut la Palatul Veneţia şi la Palatul Chigi, cu Mussolinii şi cu Ciano. Lui Tătărescu i-am raportat astfel rezultatul acestor

---

1) Alexis Léger, secretar permanent al Ministerului francez de Externe, cunoscut ca scriitor sub numele Saint John Perse, laureat Premiul Nobel.
2) Fost secretar general permanent, la Quai d'Orsay.
3) G.Tătărescu.

convorbiri, referitoare la negocierile franco-italiene într-o lungă scrisoare, din 2 mai, pe care i-am trimis-o printr-un curier special: "Scumpe domnule ambasador, am avut aici o lungă discuţie cu ministrul de externe, şi am fost primit, ieri, într-o foarte interesantă audienţă, de Duce. Printre problemele pe care m-am silit să le lămuresc, a fost şi problema raporturilor franco-italiene. Am îndeplinit, în această privinţă, însărcinarea pe care, în prezenţa dumitale, mi-a încredinţat-o dl.Bonnet. Am arătat contelui Ciano că guvernul francez a fost plăcut impresionat de convorbirea secretă dintre ministrul de externe italian, şi ambasadorul Franţei. Am arătat că cele trei condiţii ale guvernului italian par, în principiu, acceptabile. Am stăruit, de asemenea, ca dl.Bonnet, care mi-a părut foarte dornic să ajungă la o înţelegere cu Italia, şi-a exprimat dorinţa ca guvernul italian să înlesnească o asemenea înţelegere, căutînd să însenineze atmosfera dintre cele două ţări, adică moderînd polemicile de presă, şi găsind prilejul de a spune cuvinte de destindere şi de prietenie faţă de Franţa. Contele Ciano a încercat, la început, să facă faţă acestor declaraţii cu o indiferenţă afectată. Mi-a vorbit de trăinicia şi de eternitatea Axei, de neînţelegerea Franţei faţă de Italia, de evrei şi de francmasoni etc. Totuşi mi-a pus unele întrebări stăruitoare cu privire la părerile guvernului francez, care mi-au dovedit că problema îl interesează. I-am expus atunci cele două păreri opuse, care ne-au fost lămurite la Paris, cu privire la Italia:unele cercuri guvernamentale (punctul de vedere Bonnet) doresc o grabnică clarificare a raporturilor franco-italiene, stăruindu-se să se găsească mijloacele potrivite pentru a da satisfacţie cerinţelor italiene care par îndreptăţite. Alte cercuri socotesc că Franţa nu trebuie să ia nici o iniţiativă, pentru a nu da de bănuit că ar vrea să slăbească Axa, şi să deslipească Italia de Germania (punctul de vedere Léger). Trebuie aşteptat ca procesul unei lămuriri a situaţiei să se facă dinăuntru în afară, adică trebuie aşteptat ca Italia să-şi dea seama deplin, după cum îşi dă seama şi Franţa, că e de dorit, şi că e nevoie ca între cele două popoare să dăinuiască, din nou, raporturi de prietenie. Contele Ciano şi-a trădat atunci gîndul, strigînd: "Cei dintîi au dreptate! Dacă aşteptăm, va fi prea tîrziu!" Nu am împins convorbirea mai departe. A doua zi, cînd am fost primit de Duce, nu am expus decît problemele noastre româneşti, lăsîndu-i lui iniţiativa de a vorbi despre raporturile franco-italiene. Ducele a ridicat, cum mă aşteptam, problema acestor raporturi. A început,

firește,prin a-mi vorbi din nou de eternitatea Axei, căutînd să-mi dovedească de ce Italia nu se teme şi nu are a se teme de Germania. Este argumentarea tipică pe care o repetă toţi guvernanţii italieni, pentru a nu da nimănui de bănuit că se gîndesc să părăsească Axa. Am răspuns că nimeni nu se gîndeşte să slăbească Axa, care înseamnă o legătură folositoare între două mari puteri. Asemenea legături sînt în interesul păcii, şi nu trebuiesc distruse, ci dimpotrivă, înmulţite. Ducele a primit cu o vădită mulţumire acest punct de vedere, - ceea ce dovedeşte că Axa nu înseamnă, pentru el, un sistem politic unic şi exclusiv. A ţinut apoi să-mi declare, stăruind asupra fiecărui cuvînt, pentru a-mi lăsa să înţeleg că ţine ca aceste cuvinte să fie repetate, şi anume că: problemele ce se pun între Italia şi Franţa sînt serioase, dar nu sînt grave, deoarece sînt numai probleme coloniale şi nu sînt de ordin teritorial. Nu vom face război pentru ele, - mi-a declarat Ducele. Am avut prilejul să ating problema franco-italiană, azi, la Vatican, unde m-a condus dl.ambasador Comnen[1]). Atît Papa, cît şi cardinalul secretar de stat Maglione, mi-au arătat cît de aproape se interesează ei de deslegarea acestei probleme care ar contribui deopotrivă atît la o destindere, cît şi la o liniştire a spiritelor, în Europa. Intr-o convorbire mai prelungită, cardinalul Maglione mi-a declarat că informaţiile pe care Papa le-a avut în timpul din urmă, erau bune, - evident o aluzie la convorbirile Ciano-Poncet, dar că de ieri, se resimte din nou, o vădită îngrijorare. Nu ştiu dacă se gîndea la vizitele militarilor germani, la Roma, care întreţin aici un spirit de nervozitate, sau la zvonurile despre schimbarea lui Bonnet, şi înlocuirea lui posibilă cu un ministru de externe francez mai intransigent. Cardinalul Maglione a ţinut să-mi arate mai în amănunt părerea sa care e, firește, şi părerea Papei, că dat fiind condiţiile măsurate pe care le-a formulat Italia, nu ar trebui să se piardă timpul,şi că Franţa ar trebui, cît mai grabnic, să se străduiască să ajungă la o dreaptă înţelegere pe care Vaticanul o doreşte mai mult decît oricine".

Fusesem foarte impresionat de vizita la Vatican. Notele mele cuprind următoarele însemnări despre Papa care mi-a apărut "în vestminte albe, la masa lui de lucru: privirea, glasul, gesturile, ca şi întreaga lui înfăţişare ascetică, şi de o uimitoare distincţie, impun cel mai adînc respect. Dintre toate

---

1) N.Petrescu-Comnen, ambasador al României la Vatican.

personalităţile pe care le-am văzut în această călătorie, inclusiv cei doi dictatori, este personalitatea care, de la primul contact, de la cea dintîi vorbă, de la cea dintîi privire, impresionează mai mult şi mai adînc". Iar despre interesanta convorbire avută cu Cardinalul secretar de stat, în frumoasele apartamente Borgia, împodobite cu frescele lui Pinturichio, am notat că: "Maglione e neliniştit de acţiunea diplomatică atît de înceată şi de şovăielnică a Franţei. Cardinalul găseşte că s-au făcut mari greşeli, de ambele părţi. Azi, niciuna dintre cele două state nu se hotărăşte să fie cea dintîi care să întindă mîna. Italia, spune cardinalul, nu poate face un gest decisiv. Este legată de Axă, şi nu se poate desprinde de ea. Felul cum au vorbit Mussolini şi Ciano (faţă de mine) este satisfăcător. Mai mult nu li se poate cere. Orice iniţiativă a lor ar pune în primejdie poziţia pe care o au, şi ar slăbi îndeosebi situaţia lor faţă de Axă, fără a le aduce cu siguranţă rezultate pozitive, de cealaltă parte. Tot ce au putut face au făcut, prin declaraţia lui Mussolini (către mine), şi prin condiţiile atît de modeste expuse lui François Poncet. E rîndul Franţei să ia o iniţiativă. Cu cît o va lua mai repede, cu atît va fi mai bine. Dacă aţi putea convinge guvernul francez, - a încheiat Cardinalul, - despre necesitatea unei asemenea iniţiative, aţi face un lucru excelent, pentru care toţi vă vom fi recunoscători".

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Aceste cuvinte m-au îndemnat să sfîrşesc astfel scrisoarea către Tătărescu: "Concluziile mele, după toate aceste convorbiri sînt: cu toate precauţiile verbale pe care le foloseşte, şi le va folosi întotdeauna, guvernul italian doreşte să ajungă la o înţelegere cu Franţa. Nu va lua nici o iniţiativă în această privinţă, fiind supraveghiat şi controlat de aproape, de Germania. E însă gata să facă faţă iniţiativelor franceze, şi le doreşte cît mai grabnice. Vaticanul bine informat, doritor de pace şi serios îngrijorat de chestiunea Danzig, socoteşte că ar fi nevoie să fie grăbită, din partea Franţei, împăcarea cu Italia. Căderea lui Bonnet ar face o impresie rea la Roma. Te rog să aduci aceste informaţii, în termenii pe care îi vei socoti cei mai potriviţi, la cunoştinţa lui Bonnet şi a lui Daladier, asigurîndu-i că am ţinut să-mi îndeplinesc misiunea cu toată discreţia, cu tot tactul cuvenit, dar şi cu sincera dorinţă de a contribui, în măsura slabelor mele puteri, la

deslegarea unei probleme care interesează de aproape pe toţi bărbaţii de răspundere, dornici de pace. Dl. Puricelli, senator, o persoană cu vază în Italia, vine să te vadă, în această chestiune; este un prieten sincer al apropierii franco-italiene. Cu o prietenească strîngere de mînă, Gr. Gafencu".

A doua zi după ce am trimis această scrisoare, mi-am luat rămas bun de la contele Ciano, la palatul Chigi. Ciano a revenit asupra convorbirii noastre şi a cuvintelor spuse de Duce, despre raporturile franco-italiene, şi mi-a atras atenţia că Mussolini a spus că: "între Italia şi Germania nu a fost încă încheiat niciun text de alianţă, pînă azi. E foarte posibil însă că dacă nimic nu intervine, vom avea foarte curînd,un text cuprinzînd principiile precise pe care se întemeiază colaborarea italo-germană".

Am priceput atunci că "impresia rea" de care mi-a vorbit cardinalul Maglione, şi temerile Vaticanului, erau datorite informaţiei precise că, în acele prime zile de mai, Berlinul cerea, şi Roma era pe cale să accepte încheierea unui acord, care s-a şi împlinit, douăzeci de zile mai tîrziu, sub denumirea "pactului de oţel".

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Am adăugat atunci, la scrisoarea către Tătărescu, telegrama din 3 mai, pe care am reprodus-o în capul notei de faţă, pentru a stărui asupra urgenţei ce se impune unei eventuale inter - venţii franceze.

Nu mi-am mai făcut însă nici o iluzie cu privire la o asemenea intervenţie. François Poncet a venit să mă vadă la legaţia noastră din Roma, chiar în seara plecării mele. "L-am pus în curent cu cele ce am aflat şi cu impresiile mele dobîndite în zilele petrecute în Italia. Poncet părea descurajat. Mi-a spus că situaţia lui e foarte grea deoarece italienii îi arată foarte puţină bunăvoinţă, iar pe de altă parte, guvernul francez e şovăielnic şi nu s-a hotărît să aleagă între politica lui Bonnet şi atitudinea Daladier-Léger. Poncet simte, ca şi mine, că este ceva de făcut, şi că ar trebui făcut numaidecît. Se îndoieşte însă că guvernul francez va şti să profite de noul prilej, care pare să i se ofere pentru a pune capăt,- printr-o iniţiativă curajoasă, şi potrivit unui plan de ansamblu, care s-ar întinde din Spania pînă în Mediterana orientală, - acestei atît de supărătoare neînţelegeri franco-italiene".

Descurajarea lui Poncet era deplin îndreptăţită. Guvernul francez nu s-a folosit, nici de acest prilej, de înţelegere. Bonnet, care nu ştiu datorită căror întîmplări şi-a salvat portofoliul, nu a avut autoritatea îndestulătoare, şi nici timpul, poate, să-şi impună politica. Supraveghiat şi zorit de nemţi, care simţeau primejdia tainicelor şi atît de şovăitoarelor negocieri latine, sprijinite de Vatican, Mussolini nu a mai spus nici un cuvînt, şi nu a mai putut face nici un gest, care să împiedice împlinirea fatalităţii "de oţel", care a aşezat cele două ţări vecine şi înrudite în două tabere deosebite, rivale în timp de pace, duşmane în timp de război.

23 mai

Rosso nu ştie nimic despre negocierile germano-sovietice. Nici nu a aflat măcar dacă sînt,sau nu, asemenea negocieri. Poate că nu am ieşit încă, din perioada presiunii tăcute pe care Hitler o exercită asupra Moscovei. Ambasadorul italian îmi vorbeşte cu simpatie şi admiraţie de cei doi prinţi ai Casei de Savoia, ducele de Aosta şi ducele de Spoleto. (Concesiunile de teritoriu dalmat nu-l încîntă: Italia a creat un iredentism împotriva ei. De asemenea, ştirile contradictorii, cu privire la Tunisia, nu-l mulţumesc: dintre toate revendicările italiene e cea mai îndreptăţită. Italia are, în adevăr, un drept vital la stăpînirea neîmpărţită a Tunisiei).

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Seara, teatru şi apoi supeu la legaţie cu dl.şi d-na Bergery. Ambasadorul francez se teme ca nu cumva nemţii să nu reuşească în atacul lor împotriva insulei Creta. (De trei zile, această luptă hotărîtoare de soarta războiului din Mediterana, bîntuie cumplit, în aer, pe mare, pe uscat. Nemţii aruncă bombe şi paraşutişti. Cretanii se apără cu vitejie, prin munţi şi stînci, de musafirii nepoftiţi ce coboară din cer. Trupele greceşti şi britanice împrăştie formaţiunile germane care caută să prindă rădăcină pe pămîntul insulei. Pe mare, se întinde un măcel îngrozitor: nemţii încearcă "să treacă", prin fel de fel de mijloace iscusite: bărci de pescar, bărci cu motor, vaporaşe de comerţ; flota britanică

îi urmăreşte şi îi scufundă, pe măsura în care-i prinde. Ziarele engleze vorbesc despre succesul rezistenţei, dar pregătesc opinia publică cu eventualitatea unei retrageri. Nemţii nu spun nimic).

Curierii au sosit. Creţeanu[1] îmi scrie că zvonurile de război împotriva Rusiei au frămîntat întreaga ţară, - dar că el e foarte sceptic. Generalul[2] îmi trimite instrucţii pentru a fi cît mai fermn, în chestia delimitării liniei de demarcare. La sfîrşit, adaugă însă, cu mîna sa proprie, recomandarea - deoarece împrejurările s-au schimbat, îmi explică Creţeanu, - să execut aceste instrucţiuni "cu multă abilitate". Se vede că nemţii s-au potolit, şi nu mai vorbesc de război.

24 mai

Paasikivi, ministrul Finlandei, vine să-şi ia rămas bun de la mine. A fost rechemat, la cererea lui. E bătrîn şi dornic de odihnă. Inho Paasikivi trece drept unul dintre cei mai înţelepţi oameni de stat ai Finlandei. A fost preşedinte de Consiliu, apoi ministru la Stockholm. In timpul războiului dintre Finlanda şi U.R.S.S. a negociat condiţiile de pace. Partizan convins al unei destinderi şi al unei paşnice convieţuiri, între cele două ţări vecine, s-a străduit, în calitate de ministru la Moscova, să îmbunătăţească şi să normalizeze relaţiile ruso-finlandeze.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Paasikivi nu crede într-un război apropiat între Germania şi U.R.S.S. După opinia sa, Germania atacînd Rusia, ar distruge cel puţin pentru un an, putinţa de a se aproviziona cu cereale şi cu petrol. Acest argument i se pare hotărîtor. Paasikivi crede deci că Germania va exploata pînă la capăt superioritatea situaţiei sale militare şi diplomatice, faţă de U.R.S.S., dar se va feri de a provoca un conflict.

De aceea bătrînul diplomat nu pomeneşte decît cu oarecare îngrijorare, de însufleţirea războinică ce a cuprins, la un îndemn venit din Germania, pe cei mai mulţi dintre compatrioţii săi.

---

1) Alexandru Creţeanu, secretar general al Ministerului de Externe, la Bucureşti.
2) Generalul I.Antonescu, şeful guvernului.

Germanii au izbutit de pe acum, răspîndind zvonuri războinice, să cîştige simpatiile poporului finlandez, care pînă acum, erau foarte împărţite. Curentul pe care l-au întreţinut astfel şi l-au întărit în Finlanda, poate fi însă păgubitor atît raporturilor de vecinătate ruso-finlandeze, cît şi bunelor relaţii pe care Finlanda e nevoită să le întreţină cu Anglia, de care atîrnă comerţul şi comunicaţiile ei, prin Petsamo, şi cu Statele Unite, care i-au dat un important sprijin financiar.

Darlan a vorbit la radio. Amiralul polemizează cu francezii "care nu voiesc să înţeleagă" şi laudă generozitatea învingătorului. Presa germană reproduce, cu o deosebită preţuire, următoarea nemaipomenită declaraţie: "In iunie 1940, învingătorul ar fi putut să respingă propunerea de armistiţiu, şi zdrobindu-ne, ar fi putut să radă Franţa de pe harta lumii". Invingătorul s-a arătat însă din ce în ce mai mărinimos...

Această declaraţie este nu numai o infamie. E cea mai uimitoare prostie pe care a putut-o spune un om cu răspundere politică, fie el chiar de origină militară! Aşadar, "învingătorul" într-un război, care încă nu s-a isprăvit, şi asupra unei ţări care mai avea un imperiu neatins, şi aliaţi răspîndiţi pe întreg pămîntul, avea putinţa, - deci şi dreptul, de ce nu ? - să "radă" Franţa cu istoria ei milenară, cu trecutul ei de glorie, cu strălucirea ei, pe care imbecilii ce o stăpînesc astăzi n-au întunecat-o în sufletele credincioase ale prietenilor ei de pretutindeni, cu sufletul ei care nu poate să moară, numai fiindcă neamţul a trecut cu tancurile peste linia Maginot, cu izbucnirile ei de irezistibilă energie, în clipele celor mai cumplite prăbuşiri, cu partea hotărîtoare care-i revine în cultura şi civilizaţia europeană, ca o zdreanţă oarecare, de pe harta lumii!... Si era nevoie ca Darlan să terfelească mîndria şi onoarea Franţei pentru ca "învingătorul" să se îndure de a lăsa un loc sub soare, ţărişoarei pocăite a lui moşulică Pétain.

Principiul strategic de a nu lupta pe două fronturi, astfel cum amiralul îl aplică străduinţelor sale politice, a făcut din el cel mai codaş politician: pentru a convinge pe francezi, pentr a se feri de revolta opiniei publice franceze, Darlan îşi "acoperă spatele" şi se sprijină pe inamic.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Intr-o luptă navală, lîngă Islanda, noul crucişător german "Bismark", de 35.ooo de tone, a scufundat vechiul crucişător britanic "Hood", de 41.ooo de tone, cel mai mare vas de război din lume. Faptul va avea un răsunet dureros, în Anglia, unde înfrîngerile navale sînt resimţite cu o deosebită emoţie. Flota engleză urmăreşte vasele germane.

26 mai

Ambasadorul turc, care vine să mă vadă, îmi spune, între altele, că ofiţerul francez care a trecut din Siria în Palestina pentru a lupta sub ordinele lui De Gaulle, şi anume colonelul Collet, e foarte cunoscut şi preţuit în lumea arabă, - unde joacă rolul unui Lawrence[1] francez, şi că va putea fi de mare folos englezilor. Collet a negociat, pe vremuri, cu Turcii, chestiunea Alexandretei, şi a fost pentru ei, la început, un adversar temut, apoi un prieten leal.

Despre Irak, Aktai[2] îmi spune că arabii s-au arătat ingraţi faţă de englezi, care i-au îmbogăţit, la Mossul, şi le-au respectat independenţa. Consulul italian din Bagdad (sau ministrul) ar fi uneltit răzvrătirea. Aktai nu pricepe dece englezii reacţionează atît de încet.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Bun cunoscător al problemelor iugoslave, Aktai îmi spune că adevăratul instigator al revoltei nu a fost generalul Simovici, ci colonelul Simici, şeful sau unul dintre fruntaşii mai însemnaţi ai organizaţiei "Mîna Neagră", care se afla, înainte, la Moscova, şi după izbucnirea evenimentelor, la Bagdad.

Aktai aşteaptă intrarea în război a Statelor Unite, şi nu crede într-un război germano-sovietic.

Observ că Buletinul Politic al Ministerului nostru de Externe este din ce în ce mai germanofil. Miniştrii noştri din străinătate îşi adaptează din ce în ce mai mult punctul lor de vedere şi felul lor de a informa, la interesele "învingătorului". (Ceeace

---

1) Este vorba de savantul strateg politic, ofiţer şi scriitor britanic (1888-1935) agent diplomatic al Angliei, în lumea arabă şi a Orientului Mijlociu, autor al lucrării "Cei şapte pilaştri ai Inţelepciunii"(1926).
2) Numele ambasadorului turc, la Moscova.

ni se comunică, prin cel din urmă curier, este supus în prealabil deciziei ministeriale, şi anume că trebuie să ne conformăm, în gînd şi în vorbă, politicii atît de leale pe care o urmează guvernul, alături de Axă!... Decizia are şi o notă hazlie: trebuie să ne amintim că Axa are două capete şi că trebuie să avem, deopotrivă, pentru amîndouă, aceleaşi simţăminte şi aceeaşi stimă!...Adică, să nu plîngem cînd ne gîndim la Germania, şi să nu rîdem cînd vorbeşte domnul Mussolini!... Să ne silim să iubim pe nemţi, după cum nu ne putem împiedica de a iubi, orice ar face, sau n-ar face, pe italieni).

Rapoartele şefilor noştri de misiune, sub înrîurirea unui oportunism sănătos, sînt astfel gîndite şi redactate, încît ar putea fi citite cu plăcere de dl. von Killinger[1]. Cu atît mai interesant e faptul că mai multe dintre ele vorbesc de pace. După victoria germanilor, pe continent, anglo-saxonii trebuie să înţeleagă că nu mai au sorţi de izbîndă. Pînă la sfîrşitul anului, distrugerile vor fi atît de radicale încît Anglia şi America, desnădăjduite, vor accepta condiţiile de pace!... Iar dacă aceste ţări nu vor accepta condiţiile hitleriste, şi dacă Germania ar ieşi cumva bătută, - Doamne, fereşte!... - dintr-un război care s-ar prelungi, atunci se va întinde bolşevismul şi lumea va pieri! Formulele de propagandă germană prind rădăcini din ce în ce mai bine! Victoria germană este echivalentă cu "Ordinea", (este versiunea pentru burghezi!); victoria germană este echivalentă cu "Ordinea Nouă", (este versiunea pentru tineretul revoluţionar!); înfrîngerea germană este echivalentă cu imposibilitatea!, (este versiunea pentru uzul intern!);înfrîngerea germană este echivalentă cu bolşevismul, (este versiunea pentru latini, pentru anglo-saxoni şi pentru alte suflete simţitoare!)

Deocamdată, războiul continuă.

Iată instrucţiile pe care mi le-a trimis Antonescu: "Domnule ministru,guvernul român nu este deloc grăbit de a relua negocierile româno-sovietice cu privire la delimitarea liniei de demarcaţie. Intr-adevăr, este mai bine ca răpirea Basarabiei şi Bucovinei de Nord să rămînă caracterizate ca un act de forţă pe care România

---

1) Ambasadorul Germaniei hitleriste, la Bucureşti.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

nu l-a acceptat decît ca atare. Nu avem nici un interes de a legaliza acest act, oferind astfel sovietelor un titlu juridic pentru deţinerea acestor provincii. Spre deosebire de concluziile raportului dvs. din 25 aprilie, guvernul român socoteşte că nu este momentul de a se proceda la o consacrare a frontierelor noastre cu U.R.S.S., tocmai din cauza caracterului actual instabil al situaţiei, şi de posibilităţile de dezvoltare ulterioară a evenimentelor. Aşa fiind, guvernul român doreşte a se amîna cît mai mult posibil, reluarea lucrărilor Comisiunii de delimitare. Veţi arăta deci guvernului sovietic că, fiind dat refuzul său de a lua în considerare punctul de vedere românesc - refuz de altfel, în contradicţie cu asigurările de prietenie ce ni s-au dat, - guvernul român socoteşte că o reluare a lucrărilor de delimitare nu ar fi oportună, dacă nu s-ar fi stabilit, în prealabil, cel puţin un acord de principiu. Este evident că, altfel, lucrările în chestiune nu ar putea să conducă la nici un rezultat. Ori, o nouă întrerupere a lor, după aceea din octombrie, nu ar putea avea, prin efectul ce l-ar produce asupra opiniilor politice respective, decît consecinţe inoportune asupra relaţiilor dintre cele două ţări, ceea ce, în ce-l priveşte, guvernul român doreşte a le evita. De altfel, intransigenţa guvernului sovietic înseamnă că, prin aceste negocieri, nu se face, în realitate, decît a ni se cere dinainte să recunoaştem pur şi simplu actuala linie de demarcaţie rezultată din acte arbitrare, şi din fapte împlinite, în faţa cărora am fost puşi de guvernul sovietic. Nu este însă în intenţia guvernului român de a renunţa la poziţia sa de principiu, de a nu recunoaşte soluţiile unilaterale sovietice. Intreruperea din octombrie a lucrărilor de delimitare se datorează de altfel tocmai acestei atitudini de principiu adoptată de guvernul român".

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Teza lui Antonescu este îndreptăţită şi bine sprijinită pe argumente. Ea este însă vădit înrîurită de ideea că situaţia "e instabilă" şi poate avea "dezvoltări ulterioare". In măsura în care situaţia se restabileşte, adică pe măsură ce scad sorţii unui atac german care să mute hotarul sovietic dincolo de Prut, de Herţa şi de Chilia, creşte interesul nostru de a avea o linie de demarcaţie precis delimitată peste care sovieticii să nu fie ademeniţi să treacă din nou prin "acte de forţă", la care nu ne-am împotrivit pînă acum decît prin vorbe.

Am mai arătat odată părerea mea că nu avem nici interesul, nici putinţa, - afară dacă ne-o cer germanii, dîndu-ne toate garanţiile necesare, - să reîncepem, cu privire la Basarabia , jocul rusesc, adică să nu recunoaştem deslipirea ei, şi să nu stabilim un hotar precis între Rusia şi noi. Nu ne dă mîna să exercităm o presiune asupra Moscovei, aşa cum a exercitat Moscova asupra noastră, douăzeci de ani de-a rîndul. Proporţia de forţe este de aşa fel încît avem tot interesul să ieşim din echivoc şi să potolim tendinţele ruseşti, care veşnic vor fi de a merge mai departe, prin hotar precis, unde ei înşişi vor recunoaşte, cît mai solemn, că sînt hotărîţi să ne oprească.

Dacă vom avea vreodată norocul să redobîndim ceeace este al nostru, nu ne vor lipsi nici argumente istorice, nici argumente de drept. Deocamdată, trebuie să ne gîndim la siguranţa noastră, şi să ne ferim de a desvălui intenţii agresive care nu se sprijină pe forţe reale. Cu atît mai mult cu cît nu se ştie în ce direcţie ne va fi dat să reîntregim mai întîi unitatea noastră şi de care parte avem mai mare nevoie să fim acoperiţi.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Intenţia mea, cînd am redactat raportul din 25 aprilie, a fost ca, în vederea unei noi stabilizări a situaţiei, să încercăm dacă nu putem cumva profita de dorinţa sovieticilor, de a face, faţă de noi, un gest de prietenie, - dorinţă exprimată de Vîşinsky, dar desminţită apoi prin fapte, - ca să îndreptăm linia de demarcaţie la Herţa şi la Chilia.

Faptul că Antonescu a ţinut să adauge la textul bătut la maşină al scrisorii sale următoarea recomandaţie, scrisă chiar de mîna lui: "Aştept de la dvs. multă abilitate în această privinţă", îmi dovedeşte că intransigenţa generalului era legată de "instabilitatea situaţiei", şi că situaţia stabilindu-se de atunci încoace, e nevoie de tot mai multă "abilitate". (Această interpretare e deplin confirmată prin scrisoarea lui Creţeanu, care îmi atrage atenţia că, între data cînd a fost redactată scrisoarea şi ziua cînd a fost adăugată recomandaţia, "împrejurările s-au schimbat")

27 mai

Englezii au reacţionat în Irak. Se pare că arabii vor fi potoliţi: la Basra şi în Transjordania, englezii au izbutit, în sfîrşit, să concentreze trupe însemnate. In schimb, situaţia din Creta pare compromisă. Nemţii apără tot ce-au ocupat şi înaintează ... Fără tunuri grele şi fără tancuri, sprijiniţi numai de aviaţie, înaintează... Care sînt efectivele britanice? Cîte tunuri şi tancuri au păstrat pe insulă? In ce fel au organizat şi întărit această fortăreaţă naturală, atît de însemnată pentru ei ? Răspunsul la aceste întrebări, astfel cum se desprinde din evenimente, nu e măgulitor pentru arta de a duce războiul, a strategilor britanici. (Grecii vorbesc cu supărare de "prostia" militarilor englezi).

Laval[1], într-un interviu acordat agenţiei United Press, se adresează astfel Statelor Unite: "Inainte de a vă arunca orbeşte într-o mare aventură, gîndiţi-vă la cele ce s-au întîmplat unui popor amic, care a fost împins, în septembrie 1939, într-un război mai dinainte pierdut".

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Ce interes are Laval să împiedice intrarea în război a Statelor Unite? (în afară fireşte de interesul său personal de a-şi salva situaţia, care în caz de victorie anglo-saxonă, ar putea fi grav compromisă...). Politica lui Laval, pînă la prăbuşirea Franţei, poate fi îndreptăţită şi apărată. A urmărit, alături de Briand, o prietenească înţelegere cu Germania (pe atunci cîrmuia Brüning[2] la Berlin şi nu Hitler). A încercat o apropiere de Italia: politica de la Stresa[3] avea sorţi de izbîndă. S-a străduit să împiedice cearta cu Mussolini, şi să deslege paşnic criza etiopiană: proectul Laval-Hoare ar fi schimbat în bine multe lucruri, în Europa; s-a împotrivit intrării Franţei în război; a avut, poate, şi în această privinţă, dreptate.

---

1) Prim ministru al Franţei.
2) Fost cancelar şi şef al partidului catolic german.
3) Acordul de la Stresa, de la 14 aprilie 1935, între Franţa, Italia şi Anglia, reluat în tentativa unui "Pact în Patru", tot de la Stresa, cu Germania, care a eşuat în urma opunerii ţărilor Micii Inţelegeri şi a U.R.S.S., şi cînd Laval-Flandin, Mac-Donald-John Simon, Mussolini-Ciano sperau să impună Germaniei un revizionism "moderat" cu privire la clauzele Tratatelor de la Saint Germain, Neuilly şi Trianon.

De aci însă, se produce fenomenul pe care l-am cunoscut şi noi atît de bine, în 1917, la Iaşi, şi pe care îl cunoaştem şi azi: fenomenul Marghiloman. Politicianul inteligent, abil, dar lipsit de orice eroism, e gata să se adapteze, el cel dintîi, la cele mai cumplite prăbuşiri, ale căror împliniri măgulesc spiritul său de prevedere, şi dezvoltă simţul lor de nestînjenită folosinţă. E dornic să ajute, să mîngîie, să judece, să sancţioneze...Pentru nimic în lume însă nu doreşte schimbări brutale, care salvînd patria, ar putea să compromită reputaţia sa de profet şi misiunea sa de mîntuitor. De aceea, acceptă cu hotărîre, cu nesaţ, cu îndîrjire, ideia de înfrîngere. Aceasta îl slujeşte, ca să-şi verifice personalitatea, ca să-şi adîncească felul de a gîndi, ca să-şi întindă înrîurirea, ca să-şi dovedească sie-însuşi, ba chiar să dovedească şi altora, cît de folositor poate fi pe lume. Si de aceea, urăşte tot ce ar putea îngrădi, îndulci, sau şterge ideia de înfrîngere, tot ce ar putea provoca o schimbare, tot ce este sprijin din afară, făgăduinţă de îndreptare, nădejde de izbîndă, semn mîntuitor de eliberare din încleştarea fatalităţii. Marghiloman a dormit liniştit, cu conştiinţa împăcată după pacea de la Bucureşti. A fost tulburat însă, ca de un vis urît, cînd vestea despre victoria lui Franchet d'Esperey[1] a izbucnit, ca o fanfară, în jalnica restrişte de la Iaşi.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Aşa face şi Laval. Cuvintele îngăduitoare ale d-lui Abetz[2] îi apar ca o binefacere. Mîna pe care o întinde Hitler pentru a ierta şi a stăpîni, e o minune dumnezeiască!...

Perspectiva unui război american, care chiar dacă nu ar duce la o victorie hotărîtoare împotriva asupritorilor de popoare, ar restabili totuşi o cumpănă atît de prielnică pentru ţara sa, îl umple de groază.

Nu-i soartă mai cumplită decît aceea de a fi avut dreptate împotriva ţării sale. Laval nu e singurul bărbat "prevăzător", care alunecă pe nesimţite spre trădare.

---

1) Mareşal francez care a comandat trupele aliate, în Balcani, în anul 1918, şi unde, printr-o victorie decisivă, a grăbit sfîrşitul primului război mondial.

2) Ambasadorul Germaniei hitleriste, la Vichy.

Primire la afgani: ziua naţională, - ziua regelui. Ingeniosul ambasador şi-a despărţit casa în două: o parte, - saloane şi bufet - e rezervată pentru englezi, greci, iugoslavi, chinezi; cealaltă parte - bufet şi saloane - rezervată pentru puterile Axei. Doi secretari de ambasadă, oacheşi, primesc musafirii pe prispă, şi-i îndreaptă spre bufetul care corespunde nuanţei lor politice. Ambasadorul se plimbă dintr-un salon în altul, şi dovedeşte deplina lui neutralitate, zîmbind cu aceiaşi căldură contelui Schulenburg, ca şi lui Sir Stafford Cripps.

Este o plăcere de a urmări jocul politic al domnilor diplomaţi. Beligeranţii îşi găsesc uşor locul. Libertatea lor de acţiune le este stăvilită prin zone interzise. Diplomaţii neutri au însă un joc mai nuanţat. Ei sînt nevoiţi să ţină seamă de alianţe, de instrucţiunile primite de acasă, de situaţia de pe front, de legăturile lor personale, de simpatiile şi slăbiciunile firii lor...

Suedezul vorbeşte englezeşte în salonul nr.1, şi nemţeşte în salonul nr.2. Are grijă să rămînă ceva mai mult în această din urmă încăpere. Turcul, care pînă ieri nu s-ar fi deslipit de Cripps, gustă din prăjiturile bufetului Axei şi strînge cîteva mîini italiene şi germane. Ungurii şi bulgarii, ca şi slovacul Tisso[1], nu ies din zona de influenţă a ambasadorului german. Românii, în schimb, sînt "căutaţi" şi de unii şi de alţii, şi circulă în libertate.

Situaţia lui Bergery, care iese pentru prima oară în cercul diplomatic moscovit, este deosebit de gingaşe. Afganii îl împing în saloanele britanice. Apariţia lui pune pe fugă pe Cripps, care nu a recunoscut şi nu vrea să recunoască pe reprezentantul guvernului de la Vichy. Afinităţile elective ale ambasadorului francez îl îndeamnă să colaboreze la consumaţiile din jurul bufetului Axei. Ce n-ar da să guste din sticla de whisky pe care contele Schulenburg a şi golit-o pe trei sferturi. După mai multe încercări neizbutite, şi după o staţionare prelungită pe coridorul care desparte cele două tabere, noul ambasador izbuteşte să scape de sub controlul celor doi afgani, care, neştiutori de nuanţele politicii europene, stau de veghe pe linia de demarcaţie,

---

1) Reprezentantul statului slovac, creat de Hitler, după cotropirea Cehoslovaciei.

între beligeranţi, şi pătrunde în zona pactului tripartit, folosindu-se cu îndemînare de privirile şi de simţămintele de aprobare pe care le provoacă apariţia prea graţioasei doamne Bergery, împodobită într-o mantilă de dantelă, foarte "Schiaparelli"[1]. Italienii se înghesuiesc să fie prezentaţi frumoasei ambasadoare. Bătrînul conte Schulenburg, vrăjit, ca totdeauna de eternul feminin, aruncă priviri galeşe spre tînăra americană, atît de pariziană sub mantila ei spaniolă, iscodită de o croitoreasă italiană. La gêne est rompue - faites vos jeux![2]

Bergery începe să colaboreze.

- Ambasadorul Statelor Unite a pătruns şi el saloanele Axei, şi întîrzie mult, în această zi, cînd Roosevelt trebue să ţină o cuvîntare hotărîtoare, stînd de vorbă cu ziariştii germani. Amicul Steinhardt are motive speciale. Vrea să-şi dea seama de impresia produsă de scufundarea marelui cuirasat "Bismark". Intr-adevăr, vasul care a izbutit ca, prin cîteva lovituri de tun, să arunce în aer uriaşul "Hood", pricinuind o jale nespusă în lumea anglo-saxonă, a fost urmărit de englezi, trei zile-n şir, pînă cînd, în dimineaţa de azi, a primit lovitura decisivă, la două sute de mile la vest de portul Brest. Această izbîndă care a reîntărit prestigiul maritim al Marei Britanii, a ridicat, cum e şi firesc, moralul musafirilor din saloanele britanice ale ambasadei afgane. Steinhardt s-a putut convinge că ştirea sosită chiar acum a fost viu şi dureros resimţită de musafirii germani.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

28 mai

Discursul pe care Roosevelt l-a ţinut ieri, la Casa Albă din Washington, în faţa Comitetului Executiv al Uniunii Pan-Americane, al ambasadorilor şi miniştrilor republicilor americane, şi a ministrului Canadei, va însemna o dată hotărîtoare în istoria marelui război.

Răsună prin acest discurs cuvinte de libertate, de toleranţă, de ideal creştin, de curaj moral, care nu mai au trecere în vocabularul politic al continentului nostru, de cînd umbra gîndirii lui Hitler se întinde de la Narvik, pînă la Capul Matapan ... Cu atît mai mişcătoare poate fi influenţa lor asupra unor

---

1) Vestită casă de mode, la Paris.
2) Sfiala s-a rupt, faceţi-vă jocurile !

bărbaţi care, în faţa primejdiei străine, sînt gata să se strîngă laolaltă în cuprinsul celor două Americi, pentru a apăra idealul lor comun de viaţă şi de siguranţă.

Mai însemnată însă decît aceste argumente emotive, care însoţesc şi sprijină o polemică adesea abilă, fie împotriva propagandei şi a ţelurilor de război naziste, fie împotriva pacifiştilor şi oamenilor de afaceri americani, lipsiţi de curaj şi de simţ de prevedere, e firul conducător al gîndirii politice a lui Roosevelt, care urmăreşte vădit să convingă pe toţi americanii despre necesitatea gravelor măsuri anunţate la sfîrşitul mesajului prezidenţial.

Plecînd de la "fapta fundamentală" că războiul european se transformă într-un război mondial,"adică într-un război pentru stăpînirea lumii", Roosevelt ridică în calea faptelor neîngrădite ale "nazismului" principiul anglo-saxon al libertăţii mărilor, - principiu pe care Statele Unite sînt gata să-l apere cu toate forţele lor navale, militare, aeriene şi morale. Atîta vreme cît libertatea mărilor nu va fi nimicită, puterile totalitare şi dictatoriale nu vor putea învinge. Ele nu vor putea zdrobi Marea Britanie şi nu vor putea ameninţa "hemisfera occidentală". Ele nu-şi vor putea menţine nici măcar poziţiile victorioase în Europa, fiindcă: "atîta vreme cît armatele dictatoriale vor fi silite să lupte numai pe continent, forţele de ocupaţie nu vor fi în stare să ţină necontenit sub călcîiul lor popoarele nevinovate şi subjugate şi întreaga construcţie se va prăbuşi... Cu cît naziştii se vor întinde mai mult pe continent, cu atît vor fi în mai mare primejdie. De aceea Hitler face sforţări disperate ca să ajungă la comanda Oceanului. Dacă nu izbuteşte, visurile de hegemonie se vor risipi şi conducătorii criminali care au dezlănţuit acest război vor suferi inevitabila pedeapsă".

"Sforţările" disperate pentru cucerirea mărilor se dezvoltă în două feluri, după părerea Preşedintelui.

De o parte, germanii se străduiesc să cîştige poziţii strategice în Marea Mediterană, de la Gibraltar, pînă la Suez, şi în Atlantic, din Islanda, pînă la Dakar, de unde ameninţă, pe deasupra mărilor, Africa şi cele două Americi; de altă

parte, scufundă, cu îndîrjire crescîndă, tot mai multe vase de comerţ britanice. Cifrele, pe care Roosevelt le dă cu vădită intenţie de a impresiona, sînt în adevăr uimitoare: germanii scufundă de trei ori mai multe vase decît poate produce industria britanică, şi de două ori mai multe decît pot produce sforţările Angliei şi Statele Unite laolaltă. Pentru a împiedica Germania să cîştige pe aceste căi războiul în Atlantic, Statele Unite sînt silite, în interesul propriei lor apărări, să sporească producţia vaselor de comerţ şi de război, şi "să ajute ca pierderile pe mare să fie mai scăzute".

Acest din urmă mijloc de apărare, care e cerut, pare-se, în mod logic, de principiul libertăţii mărilor, şi de siguranţa continentului american, - cuprinde cu prisosinţă toate elementele intervenţiei americane şi a războiului de mîine. In adevăr, "patrulele noastre pe mare, care au fost întărite, contribuie să asigure Angliei livrarea materialelor necesare. Toate măsurile trebuitoare pentru a livra aceste bunuri vor fi luate. Oricare metode noi sau combinaţii de metode, ce vor putea fi folosite, se vor cerceta şi rîndui de mine, şi de experţii noştri navali şi militari".

Iată cuvintele hotărîtoare. Statele Unite intervin în lupta din Atlantic fiindcă au interesul ca această luptă, care le ameninţă direct, să fie cîştigată de unii şi pierdută de alţii. Mijlocul intervenţiei: asigurarea unor livrări, pe care germanii sînt hotărîţi să le împiedice cu forţa. Rezultatul nu poate fi decît acela, pe care nemţii s-au decis, în sfîrşit, să-l anunţe pe faţă prin glasul amiralului von Raeder: "Impotriva celor care ajută livrările către Anglia, urmăm o singură poruncă: tragem!"

Roosevelt nu-şi face nici o iluzie în această privinţă. De aceea a şi proclamat starea de alarmă.

Tot ce doreşte e să convingă pe toţi americanii săi de necesitatea acestui "război de apărare". Fiindcă Statele Unite nu voiesc altceva decît să se apere, o proclamă din nou. Insă nu vrea să lase pe adversari să se apropie "pînă ce i se va vedea albul ochilor". Atacul împotriva Cehoslovaciei a început prin ocuparea Austriei. Atacul împotriva Greciei s-a desemnat

prin ocuparea Iugoslaviei Bulgariei[1]. Atacul împotriva Suezului a început prin ocuparea Balcanilor. Atacul împotriva Americii începe în Atlantic, unde Anglia luptă cu eroism, pe viaţă şi pe moarte.

Cine ar putea tăgădui că toată această argumentare defensivă, cinstit gîndită şi exprimată cu o generoasă însufleţire, nu cuprinde şi unele porniri imperialiste ? Vorbind de libertatea mărilor, Roosevelt se gîndeşte cum s-au gîndit şi englezii, veacuri de-a rîndul, la dreptul de a se folosi, în libertate, de cea mai puternică flotă din lume. Cînd pomeneşte de poziţiile strategice de unde poate fi ameninţat continentul american, pare că se gîndeşte la putinţa ademenitoare de a aşeza aceste poziţii arctice, atlantice şi africane sub protecţia drapelului înstelat.

A cui e vina însă, dacă în cumplita vîltoare de azi, fiecare popor reacţionează în faţa primejdiei, potrivit vîrstei şi puterilor sale ? Franţa încărcată şi slăbită parcă de atîta glorie trecută, vorbeşte prin glasul obosit şi resemnat al mareşalului Pétain, prin declaraţiile meşteşugite ale politicianului Laval, şi prin strigătul de învins pocăit ale marinarului Darlan. Anglia rezistă cu încăpăţînare, cu îndîrjire, cu un eroism rece, de neînfrînt, şi cu o patimă concentrată şi conservatoare pe poziţiile ei istorice. Statele Unite tinere, pline de puteri nefolosite, dornice de glorie, de strălucire, de izbîndă, sînt gata să facă faţă ameninţărilor făţarnice de dincolo de ocean, dezlănţuire a pornirii nebănuite de luptă, de întindere, de cucerire.

Este o ironie a soartei că Hitler pornind cu nemăsurata trufie ca să cucerească spaţiul şi secolul care vine, cu trupele sale mecanizate şi motorizate, a izbutit să trezească în U.R.S.S. şi în America, două imperialisme mai bine înzestrate decît chiar imperialismul său, unul cu mase nelimitate, altul cu motoare tot mai desăvîrşite.

Uimitoarea producţie americană de motoare îngăduie lui Roosevelt să voreabscă de libertate, de voinţa lui Dumnezeu, de toleranţă, de atîtea valori omeneşti care ne-au fost

---

1) Eroare de manuscris. Este vorba de Iugoslavia.

scumpe odinioară, şi să fie totuşi ascultat, de la un capăt al lumii la altul, cînd declară: "Nu vom accepta ca Hitler să domine lumea. Si nu vom accepta o lume, ca aceea de după războiul trecut, în care germenii hitlerismului au putut prinde şi creşte. Vom accepta numai o lume consacrată libertăţii"...

Iată dece, proclamaţia ce urmează, poate fi decisivă pentru soarta războiului: "Adînc conştient de răspunderile mele faţă de concetăţenii mei şi de ţara mea, am anunţat, astă-noapte, o stare de alarmă naţională nelimitată, care cere întărirea apărării noastre, pînă la limita extremă a autorităţii şi a puterii noastre naţionale".

- Si acum, ce ne facem noi, faţă de aceste reacţiuni americane?, am întrebat pe Bergery, cu care am vizitat, azi, după amiază, expoziţia agricolă, şi unde am luat apoi masa în sufrageria albă şi boltită a ambasadei franceze.

Drept răspuns, ambasadorul îmi întinde un extras dintr-un articol apărut în "Frankfurter Zeitung", unde autorul, Rudolf Kirchen, declară că războiul anglo-saxon, prin blocus şi bombardări aeriene, nu poate duce la desăvîrşirea unirii popoarelor europene: "Putem fi siguri, de pe acum, că nu e nici un popor în Europa dispus să moară de foame, de dragul Angliei, sau din credinţa în victoria Angliei, şi care să nu dorească să înfrunte greutăţile alături de puterile Axei. Englezii şi americanii ne vor ajuta astfel să trezim conştiinţa europeană, şi să dovedim eficacitatea colaborării ţărilor continentale!" Ziarele germane-îmi spune, vădit mulţumit, Bergery - vorbesc din ce în ce mai mult de Europa.

- Să ne înţelegem ! E o fericire că America a ajutat pe Hitler să descopere Europa. Metodele întrebuinţate pînă acum de Germania pentru a trezi conştiinţa europeană de la Varşovia pînă la Oslo, de la Haga pînă la Belgrad, de la Marea Nordului pînă pe muntele Olimp[1], nu au fost însă cele mai nimerite pentru a da naştere unor puternice simţăminte de solidaritate continentală. De dragul Angliei, nu ar muri, firesţe, nimeni de foame. Cine ştie însă, dacă n-ar fi foarte mulţi gata să îndure foametea cea mai cumplită, dacă ar avea mîngîierea de a şti că,

---

1)Toate ocupate de hitlerişti.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

împreună cu ei, se prăpădeşte şi protectoarea lor, Germania ? Incercările de colaborare cu Hitler nu au dat pînă acum roadele cele mai fericite.

Polonia a colaborat, cinci sau şase ani cu Germania. In ziua însă cînd s-a încumetat să spună: pînă aici şi nu mai departe!, a fost strivită, călcată în picioare, tăiată în bucăţi, iar poporul ei înjosit, umilit, decimat, a rămas fără adăpost şi fără patrie. Patru ani de-a rîndul, Iugoslavia s-a străduit să creadă pe cuvînt asigurările lui Ribbentrop şi făgăduielile lui Ciano. La prima încercare însă de a scăpa de sub oblăduirea puterilor vecine, a fost distrusă şi sfîşiată, cu o barbară pornire care va rămîne o ruşine a veacului în care trăim. Poporul mîndru al olandezilor e veşnic umilit de îndrăsneala unor năvălitori care i-au răpit drepturile şi libertăţile lui seculare. In Norvegia, un trădător imbecil[1], fiindcă ridică braţul şi gîndeşte la fel cu toţi cei cu braţele ridicate, este impus ca Führer-cîrmuitor.

Toate aceste experienţe nu au dovedit pînă acum deplina "eficacitate a colaborării ţărilor europene". Sînt mulţi, foarte mulţi europeni a căror conştiinţă, trezită de bombardamentele germane, nu s-au putut încă adapta cu desăvîrşire, la noile împrejurări, şi care aşteaptă un ajutor mîntuitor din afară. Colaborarea lor nu va putea fi dobîndită decît prin noi acte de presiune şi de teroare. Nădejdea lor într-un război de eliberare a popoarelor - o nouă Völkerschlacht[2], ca la Leipzig, - nu poate fi înăbuşită decît cu forţa. Si nimeni nu-i poate împiedeca, - dacă lucrurile rămîn aşa cum sînt, - ca vorbele rostite dincolo de Ocean să aibă ecoul cel mai fericit în sufletul lor: "Nu vom accepta ca Hitler să domine lumea. Vom accepta numai o lume a libertăţii..."

Inţeleg, firesţe, interesul ce-l au ziariştii germani de a vorbi stăruitor despre Europa. Recunosc, de asemenea, că împrejurările sînt prielnice, - mai prielnice decît oricînd -,

---

1) Prim-ministrul norvegian, pro-hitlerist, Quisling.
2) Luptă a popoarelor.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

pentru speculaţii privind unitatea europeană. In adevăr, s-au împlinit două fapte necesare procesului de închegare continentală. Germania a răsturnat obstacolele interne, punînd în valoare, prin cuceririle ei, unitatea geografică a continentului. Ameninţarea americană poate da popoarelor unite prin forţă, simţămîntul primejdiei comune, din afară. Acest simţămînt nu poate fi decît întărit prin îndreptăţita îngrijorare că imperialismul bolşevic, care şi-a strîns, de pe acum, forţele sale militare la hotarele europene, va trage toate foloasele din slăbiciunea pe care blocusul şi lupta de întrecere industrială, cu America, o vor pricinui forţelor de rezistenţă continentale.

Ca din aceste simţăminte să se nască însă o conştiinţă europeană, e nevoie de o minune, fiindcă numai printr-o minune, popoarele cu răni trupeşti şi sufleteşti, deschise şi sîngerînde încă, ar putea fi convinse că răul care-i ameninţă din afară e mai rău decît răul care apasă asupra lor, cu o nesuferită cutezanţă.

Tactica nemţilor e uşor de înţeles: cînd înaintează, vorbesc de germani; cînd se simt ameninţaţi, îşi amintesc de Europa. Unitatea spirituală a Europei nu atîrnă însă de cerinţele de întindere, sau de apărare ale spaţiului vital german. Europa nu poate fi o creaţie de subjugare, de slugărnicie, de groază. Europa nu poate lua naştere decît în jurul unei cauze care să nu fie îndeosebi a nimănui, ci să fie, în comun, a tuturor, şi nu poate admite decît o singură valoare care să se suprapună valorilor naţionale consfinţite prin atîtea lupte şi atîtea jertfe, şi anume însuşirea de a fi european. O uniune a popoarelor europene, atît de greu încercate în timpul din urmă, nu poate fi imaginată decît prin liberul consimţămînt al fiecăruia, pe temeiul unei ordini de drept care să limpezească şi să îngrădească stările de fapt atît de tulbure ale zilei de azi. Poate Germania, ea cea dintîi, să se integreze într-o asemenea unitate europeană? Consimte ea să se folosească de împrejurările, atît de prielnice din afară, pentru a da, prin exemplul ei, un conţinut real ideii europene? Este în stare, după ce a înfăptuit, pe jertfele altora,

o unitate geografică, să înalţe,prin jertfele ei proprii, o unitate de gînduri şi de simţiri? Iată toată problema europeană.

Bergery obiectează că o ordine de drept "dinamică", adică ţinînd veşnic seama de proporţia şi de raporturile de forţă, este cu putinţă; dar că o ordine de drept statică, adică o îngrădire statornică a forţelor de viaţă şi de dezvoltare ale Germaniei, e cu desăvîrşire potrivnică ideii naţional-socialiste, care influenţează întreaga activitate a lui Hitler. (Germania nu va încheia niciodată o pace, ca pacea de la Versailles, menită să fie neschimbătoare şi permanentă). De altfel, cum s-ar putea retrage trupele germane de pe poziţiile lor, pe de o parte, fără a deschide calea anglo-saxonilor, iar pe de altă parte, calea bolşevismului, şi fără a deslănţui revoluţia în ţările eliberate, începînd cu Franţa ?

Răspund că dacă nu avem de ales decît între revoluţie sau ocupaţie germană, e mai bine să renunţăm numaidecît la ideea europeană. Această idee nu are o valoare decît în măsura aportului de disciplină şi de ordine, pe care îl putem aduce liber cauzei comune, fiecare. In ce priveşte Rusia, un continent european împăcat şi rînduit, i se va putea opune cu succes, oricînd. Iar anglo-saxonii nu vor mai avea dece să lupte împotriva unui asemenea continent, care se uneşte pe temeiul unei ordini şi unui echilibru lăuntric, nu pentru a se bate mai departe, ci pentru a organiza pacea şi în afară, pe elemente de încredere şi de colaborare.

In ce priveşte însă ordinea de drept, menită să pună capăt arbitrarului care stăpîneşte şi tulbură stările europene, ea nu se poate sustrage principiilor de statornicie pe care se sprijină, de cînd e lumea,ideile de ordine şi de drept. E firesc că în aceste vremi, cînd svastica se înalţă pe Acropole, "dinamismul" care tulbură atîtea spirite, să caute să "împrospăteze" şi cele mai elementare noţiuni despre raporturile rînduite, între oameni şi echilibrul gîndirii omeneşti. Acest dinamism nu duce însă decît la distrugerea Varşoviei, la distrugerea Belgradului, la distrugerea Londrei, la distrugerea Europei. Ideea

BCU Cluj / Central University Library Cluj

europeană cere o minune: svastica trebuie să dispară de pe colina divinităţii antice. Poate fi îngrădit Adolf Hitler, - acest "dinamic" simbol al arbitrarului, - în cuprinsul unei lumi în care înţelegerea şi grija pentru interesele comune, să nu mai ceară asuprirea nici unui popor, înjosirea nici unui neam, umilirea nici unei fiinţe omeneşti? Atunci Europa va putea fi renăscută, poate, printr-o minune de ordine şi de dreptate.

Dacă nu, - şi cele mai multe semne nu ne îngăduiesc iluzii în această privinţă, - prins, ca şi Napoleon, între duplicitatea răbdătoare a ruşilor, şi neînduplecata pornire de răzbunare a anglo-saxonilor, Hitler care s-a gîndit prea tîrziu, ca şi Napoleon, la Europa şi la unitatea ei, se va prăbuşi sub povara simţămintelor europene de ură şi de răsvrătire, pe care, după ce le-a deslănţuit, nu s-a priceput să le potolească. Mai fericit, întru cîtva, decît dictatorul zilelor de azi, împăratul francezilor a putut să lase Europa, care nu i s-a supus, în seama unei... Sfinte Alianţe! Ce va lăsa Hitler în urma sa? Nu se va împlini oare jalnica profeţie, pe care el însuşi mi-a făcut-o acum doi ani (chiar în ziua cînd el împlinea 5o de ani) cu acea putere de închipuire germanică, gata oricînd să retrăiască prăbuşirile catastrofale ale Niebelungilor: - "La sfîrşit, învingătorii şi învinşii vor zăcea sub aceleaşi ruine, şi, de sforţările noastre disperate, se va folosi numai Revoluţia".

29 mai

Luptele din Creta bîntuie cu o cumplită îndîrjire. Comunicatul englez se miră de cît de mulţi inamici pot cădea din cer. Situaţia e serioasă, anunţă Radio Londra. Am priceput.

Luăm masa cu d.şi d-na Steinhardt, la doi secretari de legaţie americani, Reinhardt şi Charlie Taire.

Steinhardt, ca întotdeauna, vede lucrurile "în bine". Germanii vor lua Creta, dar au plătit-o scump. Pe mare, în aer, în munţii insulei, au pierdut mulţi oameni şi un material preţios. Ambasada Statelor Unite din Berlin ştie că nemţii nu se aşteptau la o rezistenţă atît de îndîrjită şi la pierderi atît de mari.

Englezii continuă jocul lor: hărţuiesc pe inamic cu puţine forţe şi cîştigă timp. Sîntem în luna iunie. Anglia nu a fost încă atacată. Celelalte poziţii britanice, nici chiar Egiptul, nu sînt hotărîtoare. Englezii prevăd posibilitatea de a pierde multe poziţii în Orientul Apropiat. De pe acum, se întăresc în Golful Persic. Insemnată mai presus de orice, pentru ei, este rezistenţa insulelor britanice. De acolo nu se deplasează nici un om. Aşteaptă acolo, fără teamă, atacul german şi cu încredere, sprijinul american.

In ce priveşte intervenţia americană, Steinhardt nu o vede "iminentă". In primăvara viitoare, momentul va fi mai prielnic. Intervenţia ar putea fi atunci hotărîtoare. (Prudenţă sau şiretenie ? E firesc că Steinhardt nu poate să-mi anunţe data intrării în război a Statelor Unite. Nu poate însă tăgădui că discursurile războinice ale Preşedintelui[1], dacă nu sînt urmate de fapte, slăbesc autoritatea Statelor Unite).

Prudent cînd vorbeşte de intervenţia militară americană, Steinhardt este în schimb, cît mai categoric şi nemilos, atunci cînd prevede efectul blocusului anglo-saxon. Europa înfometată nu va putea să reziste mai mult de doi sau trei ani. Nicăieri, nici în Africa de Nord, nici în Rusia, nu va găsi mijloacele de aprovizionare trebuincioase, nici căile de comunicaţie potrivite, pentru a înlocui pieţele pe care le-a pierdut, dincolo de ocean. Ambasadorul care a studiat chestiunea în amănunte caută să dovedească, prin cifre, dece Rusia nu va putea îndestula, înainte de trei sau patru ani,- oricît de intensiv s-ar pregăti, sau ar fi pregătită, - nevoile de viaţă ale continentului european.

Blocusul este şi rămâne, după a lui Steinhardt părere, arma decisivă împotriva lui Hitler. Din păcate, această armă ucide pe toţi cei din jurul lui Hitler, pe un spaţiu întins, unde trăiesc mulţi nevinovaţi.

Ambasadorul revine cu plăcere asupra chestiunii japoneze: el e convins că Japonia nu poate să învingă China; că e greu încurcată în Extremul Orient; că trei sferturi din flota

---

1) Roosevelt.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

ei comercială sînt folosite pentru alimentarea şi întreţinerea trupelor, în China; că Axa nu poate fi de nici un folos aliatei japoneze; şi că Japonia, la primul semn al lui Roosevelt, ar fi gata să accepte arbitrajul lui, să facă pace cu China, să renunţe la planurile ei spre Sud, şi să părăsească Pactul Tripartit.[1)]

Observăm că, în timpul discuţiei, tinerii secretari nu împărtăşeau optimismul ambasadorului lor. Problema "victoriei anglo-saxone" li se pare mai complicată, fiindcă nu se poate face abstracţie de factorul sovietic. Tinerii sînt mai departe decît şeful lor, de argumentele ideologice. In schimb, ei arată mult interes pentru realităţile europene.

3o mai

Bergery nu izbuteşte să stabilească un contact sufletesc cu membrii ambasadei sale. Deosebirea de gînduri şi de simţire este prea mare. De pe acum, se desemnează din reacţiunile libere ale celor mai mulţi francezi, oprobriul care va rămîne legat, în istoria Franţei, de amintirea "guvernului de la Vichy". Am propus prietenilor noştri, Luguet, să ia masa la noi, cu ambasadorul lor. De obicei, modeşti şi binevoitori, soţii Luguet au păstrat o tăcere "de ghiaţă". "Nu credeţi că refuzul vostru ar putea fi neplăcut ambasadorului?", am întrebat pe d-na Luguet. "El va fi şi mai contrariat, cînd va fi spînzurat!", mi-a răspuns dulcea noastră "Luguette", cu o privire necruţătoare.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Tragedia sufletească în care se zbate poporul francez este mai cumplită chiar decît prăbuşirea lui militară.

Prin Moscova trec, din cînd în cînd, tineri francezi, ofiţeri şi soldaţi, scăpaţi din lagărele de prizonieri din Germania, slăbiţi şi flămînziţi, năuciţi de propaganda germană; toţi au un singur gînd: să se ducă şi să lupte mai departe, pînă la capăt, pînă la izbîndă. Pe căi ascunse, prin mii de greutăţi se strecoară spre acele ţinuturi, unde lupta mai este posibilă. Ei se ascund de reprezentanţii guvernului de la Vichy, diplomaţi şi militari, pentru ca nu cumva să fie descoperiţi, opriţi, sau denunţaţi.

---

1) Alianţa germano-italo-japoneză.

31 mai

Englezii pierd Creta, azi sau mîine. In schimb, ei recîştigă Irakul. Trupele lor se apropie de Bagdad. Guvernul "rebel" a şi fugit în Persia. Arabii, deocamdată, se supun.

- "Niciodată Hitler nu va face război lui Stalin. El e prea şiret ca să nu fi simţit că o asemenea "trădare" i-ar putea fi fatală. Fiindcă ar fi o adevărată trădare faţă de ideea de revoluţie şi faţă de cîrmuirea dictatorială, dacă aceşti doi cumetri ai prăpădului mondial s-ar ciocni între ei. In aceste vremuri, cînd pămîntul le fuge de sub picioare, dictaturile şi revoluţiile sînt silite să-şi dea sprijin şi ajutor... Cu atît mai mult, cu cît dictatorii se aseamănă între ei şi se completează. Se aseamănă, fiindcă şi unul şi altul îşi dezvoltă armata şi serviciile publice, adică puterea lor de stăpînire, pe mizeria intelectuală şi fiziologică a unor mase asuprite. Se completează, fiindcă unul are o dictatură mai rînduită, mai bine organizată, mai efectivă, iar altul are o revoluţie mai adînc gîndită, mai atrăgătoare pentru mase, mai apropiată de năzuinţele omeneşti.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Complicitatea dintre aceste două lumi înrudite a fost de folos lui Hitler. Lupta dintre ele i-ar putea fi fatală. Fiindcă, dacă dictatura Führerului ar învinge uşor dictatura "preşedintelui consiliului comisarilor", cine poate chezăşui că revoluţia lui Stalin nu ar învinge, tot atît de uşor, revoluţia nazistă? Trăim zile cînd conducătorii de popoare nu mai au scrupuluri, dar au ideologii. Distrug fără şovăire, popoare întregi. Dar nu se încumetă să se atingă de cele două-trei principii pe care se sprijină vremelnica lor cîrmuire. Iată dece pacea nu va fi tulburată de hotarul germano-sovietic".

Este o opinie preţioasă, în aceste zile, cînd întreg corpul diplomatic din Moscova se frămîntă ca să afle ceva despre negocierile pe care le-ar duce Dekanozov, la Berlin.

Se pune însă întrebarea dacă interesele totalitarismului revoluţionar al lui Hitler se potrivesc cu interesele Germaniei, - al marelui imperiu central, care a ajuns să fie azi exponentul intereselor europene.

Germania s-a mai aflat odată în faţa problemei sovietice, pe care nu s-a încumetat s-o dezlege, fiindcă avea ochii aţintiţi spre Occident. Si urmările nu au fost fericite, nici pentru Germania, nici pentru Europa. Aşa, cel puţin, pretinde, într-o carte, pe care o recitesc azi cu interes, generalul Max Hoffmann, fostul şef de Stat Major al comandamentului de Est, în timpul primului război[1] şi ofiţerul german care, cel dintîi, cu prilejul armistiţiului şi apoi al negocierilor de pace, de la Brest Litowsk a intrat în contact cu lumea bolşevistă.

In martie 1918, înaltul comandament german avea de ales între o ofensivă hotărîtoare, la Vest, (unde strînsese forţe superioare forţelor franco-britanice), sau o atitudine defensivă, de aşteptare, la Vest, sprijinită pe strînse raporturi economice cu Rusia, care ar fi putut procura "Puterilor Centrale înfometate, alimentele şi materiile-prime, necesare". In Rusia însă se instaurase bolşevismul, pe care nemţii îl recunoscuseră prin pacea de la Brest Litowsk. "Pentru a obţine alimente, era nevoie să te duci să le cauţi". Nemţii nu erau dornici să înceapă un nou război la Est, nici nu doreau să pună ordine, numaidecît, în Rusia: "Greutatea colosului rusesc a apăsat prea mult, de o sută de ani, asupra Germaniei, ca să nu fi avut, cu toţii, un sentiment de uşurare că revoluţia şi gospodăria bolşevică puneau capăt pentru multă vreme puterii ruseşti".

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Totuşi, generalul Hoffman îşi dădea seama de primejdia de a fi prins între forţele apusene, la care se adăugau noi forţe americane şi revoluţia bolşevistă, la hotarele căreia Germania era silită, cu toate tratatele de pace încheiate, să păstreze un cordon de trupe de acoperire. De aceea, începînd din primăvara anului 1918, el a sprijinit cu stăruinţă părerea "că e nimerit să limpezim stările răsăritene, adică să denunţăm pacea, să mergem la Moscova, să aşezăm acolo un nou guvern rusesc, să-i punem condiţii de pace mai bune decît cele de la Brest-Litowsk, să-i restituim, de pildă, Polonia, (Hoffmann se gîndea şi la restituirea statelor baltice), şi să încheiem, cu acest guvern, o alianţă".

---

1) In primul război mondial, 1914-1918. Referinţa de mai sus priveşte lucrarea "Die Aufzeichnungen des General-Majors Max Hoffmann", vol.2, pag.223 şi urm.

Pentru a împlini un asemenea plan, nu era nevoie de trupe numeroase. Maiorul Schubert, noul ataşat militar german în Rusia, era de părere că "se poate face ordine" la Moscova, cu două batalioane. Hoffmann se gîndea la două divizii. Si avea un plan pregătit în amănunte. Trebuia ocupată mai întîi linia Smolensk - Petrograd (1918).

La Petrograd, se alcătuia un nou guvern care, sub cuvînt că ţareviciul mai trăieşte, ar fi fost aşezat sub oblăduirea unui regent, marele duce Pavel, de preferinţă. Din vechea capitală, noul guvern, sprijinit de trupele germane ar fi trecut la Moscova. Ar fi fost o "Kleinigkeit"[1] de a mătura de acolo regimul bolşevist. "Rusia ar fi scăpat, astfel, de o nespusă jale, şi nu ar fi pierdut milioane de oameni"... iar înrîurirea acestei fapte ar fi fost "riesengross".[2]

Ludendorff nu a ţinut seamă de această părere. El era convins că poate dobîndi o victorie decisivă în Apus. A atacat şi nu a izbutit.

Chiar după acest insucces, adică în aprilie-mai, 1918, mai era cu putinţă, după părerea lui Hoffmann, de a executa planurile ruseşti ale comandamentului de Est. Generalul nu crede că popoarele Antantei ar mai fi găsit energia necesară ca să continue lupta, "dacă am fi aşezat la Moscova un nou guvern, dacă ne-am fi aliat cu el, şi dacă am fi făcut o propunere de pace, care ar fi asigurat refacerea şi liberarea Belgiei, şi ar fi jertfit, poate, unele ţinuturi din Lorena".

Ludendorff s-a încăpăţînat însă să atace la Vest şi să nu facă nimic la Est.

Situaţia de azi nu e întru totul aceeaşi, ca în 1918. Frontul apusean a fost împins de pe Somme şi din Champagne, pînă la Oceanul Atlantic. Franţa a fost ştearsă din rîndurile inamicilor Germaniei. Nu-i apăsa, dinspre Vest, presiunea primejdioasă a unor trupe terestre.

La Răsărit, bolşevismul s-a potolit, revoluţia a statornicit situaţii mai rînduite. Schimbul de mărfuri este cu putinţă.

Germania, datorită poziţiei ei centrale, e prinsă totuşi, în aceiaşi încleştare fatală. Gura cleştelui s-a mai

---

1) O nimica toată.
2) Gigantică, uriaşă..

BCU Cluj / Central University Library Cluj

lărgit, apucătura lui e tot atît de puternică. In Apus, supremaţia pe mare a puterilor anglo-saxone, îngăduie Angliei să menţină blocusul alimentar, în timp ce Statele Unite îşi pregătesc uriaşele lor rezerve de forţe militare, navale şi aeriene. In măsura în care aceste forţe se pregătesc, nimic, nici chiar o invazie izbutită a insulelor britanice, nu poate fi "decisivă". Străpungerea frontului din Atlantic, apărat de forţele anglo-saxone e şi mai iluzorie, azi, decît era străpungerea forţelor anglo-franceze, de pe Somme. Mijloacele Germaniei au crescut. Insă, în aceeaşi proporţie, s-a întins şi războiul. Victoria la Vest însemna, în 1918, cucerirea Europei. Azi, înseamnă cucerirea lumii. Cine ar putea crede că lumea nu se va apăra tot atît de bine, cum s-a apărat Europa?

De aceea, deslegarea pe care Germania o poate da problemelor şi stărilor răsăritene, prezintă azi, cel puţin tot atît interes, ca în 1918. "Făcînd ordine la Răsărit". - după cum scrie Hoffmann, - ea poate nădăjdui să reziste mai bine şi mai multă vreme, în Apus. Si se asigură, pentru cazul pe care trebuie să-l prevadă, că nu-i va fi dat să iasă învingătoare pînă la capăt. Fiindcă dacă Germania îşi va slei puterile atacînd tot mai mult şi tot mai zadarnic pe anglo-saxoni (a căror putinţă de a primi lovituri, pare nelimitată), primejdia pentru ea şi pentru întreaga Europă, din partea forţelor sovietice care stau de veghe, de la Marea Baltică, pînă la Marea Neagră, e mult mai mare azi decît acum douăzeci de ani.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

O socoteală ca aceea pe care şi-o făcea Hoffmann, cere însă nu numai spirit de prevedere, dar şi un simţ al măsurii, de auto-moderaţie, pe care marii cuceritori nu le au de obicei. Generalul îşi dădea seama că o acţiune, la Răsărit, punea Germania în faţa unor probleme atît de întinse şi atît de însemnate încît "o victorie în stil mare (spre Apus) nu ar mai fi fost cu putinţă". Aceasta este şi mai adevărat azi. O acţiune, spre Răsărit, cere forţe, timp, străduinţe de organizare şi de refacere, care împiedică o victorie în stil mare, asupra lumii întregi. Nu e însă tocmai această victorie, cît mai deplină,

cît mai neţărmurită, ţelul pe care îl urmăreşte dictatorul german, dacă nu are raţionamentul său de bărbat de stat, desigur însă cu puternicul lui temperament revoluţionar ? Intre un desnodămînt fericit, dar limitat, şi cu putinţa de a învinge mai întîi pe un front, apoi pe celălalt, prezintă riscul de a pierde pe amîndouă. Hitler va fi ademenit să aleagă calea din urmă, şi să joace totul, pentru tot. Fiindcă "ordinea nouă", la care năzuieşte nu înseamnă ordine, ci izbîndă.

Hoffmann nu era un revoluţionar. Il interesau soluţiile "de ordine" şi "de echilibru", care frămîntau gîndirea tuturor bărbaţilor de stat de altădată, dornici să asigure o perioadă de pace prelungită, după tulburările unui mare război.

Contele de Noailles, ambasador al Franţei pe lîngă împăratul Alexandru I, după războaiele napoleoniene, se întreţinea cu ţarul despre noua rînduire a continentului: "Impăratul împărtăşeşte părerea mea că restabilirea ordinei, în Europa, nu va fi desăvîrşită decît atunci cînd Franţa îşi va relua rangul, şi va fi din nou o putere independentă. Mi-am îngăduit atunci să arăt că nu văd decît două sisteme politice posibile, unul monstruos, care ar prevedea ocuparea tuturor statelor de către unul singur, celălalt, admis pe vremuri de toată lumea, şi întemeiat pe un echilibru de puteri egale. Majestatea sa îmi pare că înclină spre un al treilea sistem, şi anume acela al unei alianţe generale (a marilor Puteri: Rusia, Anglia, Austria plus...Franţa) şi a unei garanţii mutuale între aceste state. Impăratul s-ar gîndi deci, că la o anumită epocă, să poată intra şi Franţa în alianţa celor patru puteri[1]".

O sută de ani mai tîrziu, generalul Hoffmann iscodea planuri asemănătoare celor ale ţarului Alexandru. Ideia sa de a restabili ordinea în Rusia pentru a înlesni astfel încheerea marelui război, s-a cristalizat după război, într-un complex sistem politic de pace şi de "ordine nouă", pe care l-a expus în 1922, într-un memoriu scurt şi sugestiv, şi care a avut oarecare răsunet.

---

1) "Rapports des Ambassadeurs de France". "Raports du C-te de Noailles, 1816-1818. Archives du Ministère des Affaires Etrangères" Paris; însemnarea de la 15 decembrie,1816.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Nu este lipsit de interes să ne amintim, în aceste zile, de Memoriul lui Hoffmann. El ar putea fi subscris aici de mareşalul Pétain, sau de ingeniosul meu coleg Bergery, urmaşul contelui de Noailles, ca ambasador al unei Franţe învinse, în capitala imperiului rusesc. (Deşi Bergery, prea modern pentru a se mulţumi cu un regim de echilibru static, ar căuta să-i adaoge şi anumite elemente mai dinamice. Sistemul de colaborare însă, - fără hegemonia nimănui! - pe care l-a expus lui Kalinin, se aseamănă, în parte, cu asociaţia dintre marile Puteri la care se gîndea ţarul, şi pe care o propunea, după un secol, generalul german).

Sistemul lui Hoffmann cuprindea "două operaţii" şi anume: operaţia I-a, Asocierea Marilor Puteri Europene. (E interesant că generalul, încă sub impresia înfrîngerii militare, nu vorbeşte decît de Anglia, de Franţa şi de Germania, şi uită marea Putere, Italia, viitoarea parteneră de Axă); operaţia II-a: liberarea Rusiei.

In ce priveşte prima operaţie, generalul care îşi aminteşte că Bismark nu a urmărit niciodată hegemonia asupra popoarelor europene, propune o strînsă cooperaţie economică întru marile puteri, pe temeiul interdependenţelor economice, şi sprijinită pe o alianţă politică. Nu cere, pentru Germania, decît un regim de egalitate desăvîrşită, şi respectarea demnităţii ei naţionale. Operaţia a doua, militară şi politică, trebuie să integreze Rusia în Europa. Bolşevismul priveză continentul european de cea mai întinsă piaţă de desfacere şi de consumaţie şi împiedică, astfel, refacerea şi normalizarea vieţii şi a raporturilor economice, în lume. Bolşevismul stă la pîndă, gata să se folosească de orice slăbiciune, şi să pătrundă acolo unde ordinea este în primejdie. Duşmanul de căpetenie al bolşevismului, după părerea lui Hoffmann, este imperiul britanic, apărătorul ordinei în lume: "Agitaţia Moscovei împotriva Angliei e "Kinderleicht"[1]. Neponderată prin nici o consideraţie etică, Moscova făgăduitoare fiecăruia dintre sutele de popoare dependente de Anglia, ceeace doreşte. Inamicul vostru este numai Anglia. Liberaţi-vă de ea, şi veţi dobîndi tot ce năzuieşte inima voastră!" (Ce bine

1) Uşuratică, copilăroasă.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

şi-a însuşit aceste metode propaganda lui Goebbels, lipsită şi ea de scrupule şi de morală, după ce Hitler, urmînd pilda Moscovei, şi-a ales imperiul britanic, - apărătorul ordinei în lume, - drept duşmanul său de căpetenie).

Cine poate spune întrucît planul generalului de a strînge Puterile europene laolaltă, îndreptîndu-se spre o luptă şi o muncă solidară pentru refacerea Rusiei, ar fi putut da roade bune şi asigura pacea europeană ? Este greu de a îndrepta soarta unei ţări, din afară, înlăuntru, după cum e greu de a înăbuşi, prin operaţii militare şi socoteli economice, ideile, chiar cele mai greşite, atîta vreme cît clocotesc încă în conştiinţa unui popor.

(Stalin e pe cale să lichideze bolşevismul, mai desăvîrşit şi mai radical decît ar fi putut s-o facă cel mai iscusit strateg militar).

E interesant însă de a vedea cum gîndirea politică germană trece de la o extremă la alta: de la hegemonie, la colaborare; de la victorie "în stil mare", la un fel de Sfîntă Alianţă; de la distrugerea Apusului, la reorganizarea Răsăritului; de la triumful barbariei, la salvarea civilizaţiei; căutînd la stînga sau la dreapta, la Est sau la Vest, să înlocuiască un echilibru nesuferit, prin isprăvile pornirilor ei neastîmpărate.

Conservatorul Hoffmann, bărbat de luptă şi de acţiune, avea un prieten filosof şi doctrinar politic, pe Haushoffer, care la rîndul său, avea un discipol, pe Rudolf Hess.

Este oare, numai o întîmplare că, în timp ce Hitler se năpusteşte cu loviturile sale cele mai grele împotriva imperiului britanic, copilul lui de suflet, Rudolf Hess, coboară ca un porumbel, cu ramura de măslin în mînă, pe plaiurile Marei Britanii?

In aceste zile, cînd soarte Europei, - prăbuşi rea sau mîntuirea continentului nostru, - atîrnă de putinţa de a se potoli, a lui Hitler, îmi revin în minte declaraţiile pe care Führerul mi le-a făcut, la Berlin, în ziua de 19 aprilie, 1939, prin care răsuna, ca un leit-motiv, cuvîntul de "îngrădire", (Einschrankung).

Am însemnat într-un memoriu, aflat la Ministerul nostru de Externe, toate amănuntele acestei întîlniri, căreia îi datorez unele dintre cele mai puternice impresii ale vieţii mele. Hitler s-a folosit de împrejurarea că de la Berlin, plecam prin Bruxelles, la Londra şi la Paris, - unde aveam prilejul să relatez cuvintele sale în cercurile politice conducătoare - , ca să-mi lămurească principiile sale de pace şi pregătirile sale de război. Ascultînd cu încordare dramatica expunere de fapte, prin care răsuna bubuitul prevestitor al luptei nimicitoare de azi, simţeam întreg adevărul cuvintelor Cronicarului, că bărbatul, chiar cel mai puternic şi mai de-sine-stătător, nu e stăpîn pe vremi, ci stă, biet om, cu hotărîrile şi cu patimile, cu pornirile şi cu slăbiciunile lui, sub porunca vremilor. "Cînd potolit şi reţinut, cu glas domol şi grav, cînd năvalnic şi ameninţător, tremurînd de o mînie lăuntrică, Führerul a desfăşurat, în faţa noastră (erau de faţă Ribbentrop, Meissner şi Radu Cruţescu), toată gama uimitoarelor lui resurse oratorice, păstrînd totuşi, în orice clipă, o anumită simplicitate care îl apropie de interlocutorii săi, şi dă tuturor cuvintelor sale un caracter de omenie şi de pătrunzătoare convingere".

Fără voie, mi-am amintit de faimoasa scenă în care Napoleon a căutat să convingă, să ademenească, să terorizeze, rînd pe rînd, pe papa Sixtus, care i-a răspuns numai prin două cuvinte, mai mult gîndite, desigur, decît rostite: "Comediante, Tragediante!". Este, într-adevăr, cînd o comedie, cînd o tragedie pe care acest om, înzestrat cu un puternic temperament dramatic, o joacă pe scena istoriei, cu soarta popoarelor, şi cu soarta lumii.

"Lupta împotriva tratatului de la Versailles, este lupta vieţii mele", - îmi spunea Hitler. "Pînă azi, am învins pe toată linia. Imi mai rămîn cîteva bătălii de cîştigat. Le voi cîştiga. Nu lupt împotriva intereselor nici unui popor. Lupt pentru dreptatea cauzei Germaniei. De aceea am ştiut să mărginesc, în mod precis, pretenţiile şi pornirile mele.

"Le-am îngrădit faţă de Anglia cu care am încheiat un acord naval. Le-am îngrădit faţă de Franţa, căreia

i-am recunoscut frontierele de azi, renunţînd în mod definitiv, la Alsacia şi Lorena. E un gest dureros pe care numai eu îl puteam face. L-am făcut fără nici o rezervă mintală. Impreună cu mine, întregul popor german şi opinia publică, şi presa, şi tineretul, au renunţat leal, şi cu desăvîrşire, la aceste provincii, pentru care Franţa şi Germania s-au bătut veacuri de-a rîndul.

"Ne-am îngrădit pretenţiile faţă de Italia, renunţînd la germanii din Tirol. Mi-am dat seama că, dacă ne-am bate pentru toţi germanii răspîndiţi în lume, fie în Italia, fie în Iugoslavia, fie în România, ar trebui să ducem război după război. Eu vreau însă pace. In luptele pe care le-am dus şi le-am cîştigat, nu a curs nici o picătură de sînge.

"Ne-am îngrădit pretenţiile faţă de Iugoslavia, cu care vrem să păstrăm, de-a lungul hotarului de azi, cele mai prieteneşti raporturi. Aceiaşi atitudine precisă o am faţă de Ungaria. Inţeleg să respect hotarele Olandei, ale Belgiei, şi ale Elveţiei. Ni se atribuie planul absurd de a cuceri aceste ţări mici, spre a lărgi frontul de bătălie, într-un eventual război, sau pentru a cuceri coloniile lor. Nu vrem coloniile altora. Vrem numai coloniile noastre, şi vom isprăvi prin a le avea. In ce priveşte frontul de luptă nu avem nici un interes să-l lărgim. Dimpotrivă. Vom concentra toate energiile noastre acolo unde trebuie. Nu există sistem de apărare peste care să nu se poată trece, cu mijloacele militare de azi. Ne-am îngrădit, însfîrşit, faţă de Polonia încheind, cu mareşalul Pilsudski, un tratat de prietenie, pe care l-am semnat leal, cu toate că statornicea unele stări de tăiau în două trupul ţării. Sîntem gata, de asemenea, să declarăm că nu avem nici o pretenţie de ordin politic sau teritorial, împotriva ţărilor din Sud-Estul european. Am întins Reichul german în limitele lui firești, cuprinzînd şi Boemia în aceste limite, nu din plăcerea de a cuceri, ci din nevoia de a nu avea înfipt în trupul Reichului un stat străin şi ostil".

Iată însă că, după aceste declaraţii, făcute pe un ton potolit şi cu vădita mulţumire de a se înfăţişa în ipostaza unui om atît de cuminte, atît de modest, atît de dezinte-

BCU Cluj / Central University Library Cluj

resat, Führerul îşi dă arama pe faţă, denunţînd... primejdia britanică. Vocea i se umflă. Privirea i se aprinde. Gîndirea îi scapă de sub rezervele ce îşi impusese. Conflictul cu Anglia este grija de căpetenie a Germaniei. Supărarea lui Hitler împotriva Angliei e mare şi se exprimă prin cuvinte tari şi ameninţătoare: "Anglia nu ne înţelege; şi în loc să ajungă, cu noi, la o învoială, ne urmăreşte pretutindeni, şi se străduieşte să ne taie calea. Nu acceptă puterea noastră politică. Se opune dezvoltării noastre economice. Ne urmăreşte peste tot cu gînduri ostile, întreţine împotriva noastră o campanie de ură. Ce vrem noi? Coloniile noastre, de care avem nevoie, şi care sînt necesare vieţii economice germane, şi sentimentului nostru de onoare şi de putere! Si mai vrem ca, aşa cum sîntem gata să respectăm imperiul britanic, Anglia să ne respecte, la rîndul ei, sfera noastră de interese în care sîntem siliţi să muncim pentru viaţa noastră de toate zilele". Am însoţit această declaraţie de următoarea însemnare: "Felul cum Hitler expune problema engleză dovedeşte că, în ciuda furiei sale de azi, - care ar putea duce, de altfel, la un conflict, - a păstrat gîndul că încă mai este cu putinţă o împărţire a zonelor de influenţă în lume, cu Marea Britanie". Este vechea idee germană care exprimă necumpătata poftă de întindere şi de stăpînire a unui neam puternic, ajuns cel din urmă la împărţirea lumii, şi care nu se mulţumeşte cu partea rezervată de Dumnezeu nemţilor, - ideea pe care împăratul Wilhelm o împărtăşise, pe vremuri, bătrînului Chamberlain[1], şi apoi regelui Eduard, îndemnîndu-i, cu o mişcătoare nevinovăţie:

- Hai, să împărţim lumea!

Mult îngrăditul Hitler are şi el o ieşire, pe unde gîndirea lui se avîntă în zona ei de influenţă, în spaţiul ei vital, adică în infinit. Limitele vremelnice pe care şi le impune, de o parte şi de alta, îngăduiesc pornirii sale să răzbată cu atît mai multă putere în direcţia pe care şi-o alege.

---

1) Este vorba de Joseph Chamberlain(1836-1914), tatăl lui Austen, (şeful unioniştilor englezi)şi al lui Neville, care a declarat război contra Germaniei hitleriste, în 1939.

Cînd a pătruns în Renania, Hitler s-a îngrădit faţă de Austria. Cînd a intrat în Viena, el s-a îngrădit de Cehoslovacia. Cînd a pretins pe sudeţii cehoslovaci, el a garantat pe cehi. Cînd a năvălit la Praga, el a dat Poloniei o parte din fosta republică a Cehoslovaciei, şi o altă parte Ungariei, ştiind bine că, peste puţin timp, el va obţine Polonia întreagă, şi Ungaria întreagă.

Nouă, Hitler nu ne-a cerut nimic altceva decît Basarabia, cu care el a plătit o poliţă pe care o avea la ruşi; apoi ne-a cerut Ardealul, cu care el a stăpînit pe unguri; apoi ne-a mai cerut petrolul, pîinea, dreptul de trecere spre Răsărit, dreptul de a se aşeza în România, şi de a se întinde în ţară; ne-a pretins să-i cedăm dreptul nostru de a fi români, şi de a fi aşa cum am fost.

In ziua răfuielii generale, stavilele Führerului nu mai au măsură, cad ca atîtea zăgazuri neputincioase, în faţa revărsării apelor mari, şi astfel potopul trece peste Belgia, peste Olanda, peste Polonia, peste Iugoslavia, peste Franţa, peste Balcani, ca şi cum Hitler n-ar fi călcat niciodată pragul acestor ţări.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Elanul lui deslănţuit îşi urmăreşte ţelurile tot mai întinse, tot mai depărtate, cu o voinţă pătimaşe de a învinge cele mai uimitoare greutăţi şi fără a da înapoi, în faţa primejdiei întrevăzute şi a celor mai catastrofale prăbuşiri.

Cu o voce de profet, Hitler mi-a descris perspectivele apocaliptice ale războiului ce avea să vie: "Dacă Anglia vrea războiul, îl va avea. Nu va fi un război general, aşa cum îl doreşte, fiindcă o jumătate din lume e cu noi. Dar va fi un război nimicitor, cum nu şi-l închipuie. Vom lupta cu alte mijloace decît acelea din 1914. Vom lupta fără menajamente şi fără nici o reţinere, pînă la capăt. Niciodată nu am reprezentat o forţă atît de mare ca azi. La puterea noastră militară, se adaugă ştiinţa inginerilor şi a chimiştilor noştri. Lumea va fi uimită de invenţiile noastre, puse în slujba războiului. Stiu însă că nici o aviaţie din lume nu se poate măsura cu aviaţia

noastră. Vor dispărea cu desăvîrşire oraşele inamice".

Hitler întrerupse o clipă acest plan de nimicire pe care îl expune cu gesturi şi cu priviri înfricoşătoare, pentru a se întreba, cu glas mai potrivit: "Si cui ar sluji acest prăpăd? Numai Moscovei, care şi-ar putea întinde bolşevismul, peste ruinele Europei, sub care vor zăcea învingătorii şi învinşii".

Din aceste prevederi întunecate, unele s-au împlinit. Altele sînt pe cale de împlinire.

Viziunea lui profetică nu a oprit pe Hitler pe pragul catastrofei. L-a îndemnat cel mult să cerceteze toate datele problemei.

Declaraţiile pe care mi le-a făcut, la 19 aprilie, au cuprins cele din urmă cuvinte, rostite împotriva vechiului său duşman, bolşevismul. După cîteva zile, - la sfîrşitul lunii aprilie, - el a ţinut un mare discurs, răspunzînd preşedintelui Roosevelt, cînd a dezvoltat pe larg problema Danzigului. Darea de seamă a acestei cuvîntări mi-a sosit la Paris. Am căutat zadarnic, împreună cu conducătorii de la Quai d'Orsay[1] pe care îi vizitam, obişnuitele diatribe împotriva Moscovei. Lipseau.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Incă din zilele acelea, hotărîrea lui Hitler era luată: nu va intra în război decît cu spatele acoperit. Avînd de ales între Apus şi Răsărit, între Europa şi Asia, Führerul s-a hotărît să înfrunte lumea veche, cu spatele sprijinit pe revoluţie.

2 iunie

(...) La o petrecere oferită de P.P. pentru Axă, Novikov îmi spune că Antonescu pregăteşte un nou guvern. Ar fi vorba de Mihalache, George Brătianu... Nume vechi, dar nu învechite, ar da girul lor noului curs, contribuind la deplina lichidare a gardismului[2]. (Bergery îmi spusese,ieri, că ştie, din Bucureşti, că Antonescu se zbate, dar pînă acum fără succes,

---

1) Ministerul de externe al Franţei.
2) Este vorba de "garda de fier".

să-şi consolideze regimul. Eu nu ştiu nimic, şi această ignoranţă e insuportabilă).

- Ce se întîmplă cu Banatul iugoslav?, mă întreabă Novikov. (E o problemă care interesează cercurile sovietice. Intrebarea asta mi-a fost pusă de mai multe ori). Examinăm împreună ipoteza unui schimb maghiaro-român de teritoriu (adică: Banatul iugoslav, pentru unguri, în schimbul Clujului şi a Someşului), care ne-ar îngădui să rotunjim hotarul nostru transilvan, tras atît de absurd, la Viena[1].

- Ar fi bine, îmi spune Novikov, să tăiaţi degetul acela care arată spre petrolul românesc şi spre Gurile Dunării!

Rusul se plînge că unele ziare româneşti duc o campanie pătimaşe împotriva Uniunii Sovietice. (Raza? Ziarul Basarabiei?)

La rîndul meu, mă plîng că guvernul sovietic nu se arată mai înţelegător în chestia liniei de demarcaţie. Ridic din nou problema Herţei.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

- Ce înseamnă un petic de pămînt?, spune rusul.

- Pentru U.R.S.S. nimic. Pentru România, ceva mai mult: un colţ de ţară şi de istorie. Pentru Grigore Gafencu, foarte mult: putinţa de a convinge pe romîni despre bunele şi cinstitele intenţii ale ruşilor, şi despre folosul unei destinderi şi al unei înţelegeri(..)

Mascia[2] ştie că unul dintre şefii serviciilor de aprovizionare ale armatei roşii a plecat la Berlin pentru a face o mare comandă de... praf de puşcă. Este semnul că războiul dintre Axă şi U.R.S.S. nu bate la uşe.

Tot Mascia mai ştie că Cordell Hull[3] ar fi spus

---

1) Diktatul arbitrar de la Viena, din 1940.
2) Luciano Mascia, din misiunea diplomatică italiană, la Moscova.
3) Secretar al Departamentului de Stat, S.U.A.

ambasadorului italian la Washington că intrarea Statelor Unite în război este o chestie de cîteva zile.

- Cum? Tocmai acum, la sfîrşitul operaţiilor?, ar fi exclamat italianul.

- Ce-are-a-face !, a răspuns americanul. Nu e prea tîrziu. Războiul va mai ţine zece ani.

3 iunie

Două operaţii militare sînt definitiv lichidate: Nemţii sînt stăpînii insulei Creta. Luptele au încetat. Isprava nemaipomenită de a fi cucerită o insulă, pe calea văzduhului, le-a reuşit. Victoria a fost, pare-se, foarte scump plătită. Dar face!

Englezii au încheiat pacea cu Irakul. Luptele au încetat. Rebelii politici şi militari au fugit în Persia. (Saed e încîntat. Se temea că Iranul ar fi putut fi atras în vîltoare. Imi istorisea despre englezi, ieri seară,- între două dansuri,- că "faptul de a-şi fi consolidat poziţiile în Asia Mică şi în Golful Persic, este o binefacere pentru întreg Orientul Apropiat. Beneficiarii unei prăbuşiri britanice nu ar fi germanii, ci ruşii. Acum, numai de s-ar încheia mai repede pacea anglo-germană!").

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Se lichidează azi două legaţii prietene...

Gavrilovici a plecat la orele de amiază spre Ankara. N-a fost însoţit la gară decît de puţină lume. Se izolase în timpul din urmă, trăia departe de colegii săi şi în singurătate, pierdut în gîndurile sale negre. Emoţiile prin care a trecut, în lunile din urmă, acţiunea însemnată pe care a dus-o în răzvrătirea ţării sale, succesele sale diplomatice, urmate de jalnica prăbuşire a Iugoslaviei, îmbrăţişarea sa cu Stalin, urmată de concedierea sa din U.R.S.S., şirul de întîmplări dramatice de care au fost legate speranţele, apoi desnădejdea sa, care a ilustrat activitatea sa zbuciumată de diplomat şi politician, zelos şi imprudent, toate au contribuit să întunece şi mai mult firea sa bănuitoare şi posomorîtă. Cu toată prietenia

pe care i-am arătat-o, în orice împrejurare, fără a ţine seama de poruncile trecătoare ale politicii sale, ţării şi legaţiei sale, el nu a găsit de cuviinţă să-şi ia rămas bun de la mine.

Plecarea belgienilor - Guy şi Yvonne Heyndrickx - a fost în schimb prilejul unei mişcătoare manifestaţii de prietenie şi de solidaritate a corpului diplomatic, pe care necazuri şi petreceri trăite împreună îl unesc atît de strîns în tabăra de concentrare, Moscova.

La gară, unde prietenii noştri s-au urcat în trenul transiberian, se întruniseră toţi şefii de misiune, cu familiile şi colaboratorii lor (în afară de Axă, de unguri şi de bulgari), pentru a-şi lua,cu inima îndurerată, rămas bun de la distinsul şi blîndul lor coleg, de la soţia sa, plină de farmec, care pleacă într-un lung exil. E ceva ciudat şi tulburător în aceste despărţiri moscovite: cei care pleacă plîng legăturile sufleteşti şi deprinderile dragi, lăsate în urma lor, în închisoarea de lux a vieţii diplomatice, din U.R.S.S., - iar cei ce rămîn simt cum creşte singurătatea lor în această închisoare, printre gratiile căreia au scăpat pentru a se pierde în nesiguranţă şi în necunoscut tovarăşi buni de viaţă grea.

Un vînt aprig, încărcat cu ploaie şi ninsoare tulbură şi mai mult aceste clipe dureroase.

Nici un sovietic nu a găsit de cuviinţă să se afle la gară. Heyndrickx a stat şase ani,la început consilier apoi ministru la Moscova.

Luptele pe insula Creta nu încetaseră încă, iar legaţia Greciei a şi primit avizul "Narkomindelului", că nu mai are ce căuta în U.R.S.S. Lipsa de demnitate şi de cel mai elementar simţ de ospitalitate a marei Puteri sovietice, faţă de micile popoare care luptă pentru libertatea lor, întrece orice închipuire.

Hitler a întîlnit pe Mussolini. Ce va ieşi din această consfătuire? O propunere de pace? Un plan european? Continentul este cucerit, ocupat, "curăţat". Nu mai rămîne de

cucerit decît lumea, – patru continente, şi cam tot atîtea oceane. Anglia mai ţine. America intră în horă. Rusia aşteaptă.

Operaţiile militare nu mai slujesc la nimic. Ele pot adăuga, cel mult, una sau două victorii noi, în angrenajul victoriilor, care duc la prăbuşire.("Vom lupta pînă la moarte"!,se spune de pe acum la Viena).E nevoie, cît mai degrabă, de o victorie politică. Ceasul "Europei" a bătut. Cine îl pierde, pierde şi Europa.

Masă mare la ambasada Statelor Unite, în cinstea lui Bergery. După masă, - şi după obişnuitul film american-, diplomaţii se strîng la taifas. Bergery se plînge colegilor săi că nu are cu cine sta de vorbă, la Kremlin, şi la Narkomindel. Demnitarii sovietici sînt muţi: ascultă, dar nu răspund.

Ambasadorii asiatici urmăresc cu o mulţumire de abia tăinuită mărturisirile noului venit. Ochii de jăratic ai afganului Sultan Ahmed Khan, aruncă scîntei. Inţeleptul Mahomed Saed îşi scarpină nasul, zîmbind. Rînjetul de veselie care sbîrceşte faţa micului general Yoshituga Tatekava, acoperă sub cute de grăsime flacăra privirii sale.

Afganul se hotărăşte, în sfîrşit, să dea reprezentantului guvernului de la Vichy o lecţie de diplomaţie orientală: "Desamăgirile d-tale ne sînt cunoscute. Nu eşti nici cel dintîi, nici cel din urmă ambasador care vine la Moscova, dornic de a face ceva şi a sta de vorbă cu cineva. Aici însă, nu se vorbeşte şi nu se ascultă. Cel mai iscusit diplomat este acela care ştie să se stăpînească îndeajuns, pentru ca, prin activitatea sa, să nu strice raporturile sale cu U.R.S.S. Toţi cei care au venit aici, cu o falcă în cer şi alta în pămînt, s-au izbit de uşi închise, s-au supărat pe gazde, s-au îndoit apoi de ei înşişi, şi însfîrşit, s-au resemnat".

- "Aşa e, aşa e", aprobă cu însufleţire Tatekava. Afganul profită de această întrerupere pentru a se lega de japonezi.

- "Îl vezi pe d. general Tatekava. De ce crezi, că au semnat un pact de neutralitate cu el? De dragul lui? Nu! De dragul şi pentru interesele lor, cînd le convine, vorbesc, ascultă şi iscălesc. Cînd nu le convine, sau nu le pasă, nu-i găseşti nicăieri".

- "Aşa e, aşa e"... aprobă cu tot mai mare plăcere Tatekava. "S-au temut de presiunea germană şi au iscălit cu noi. Dar cine-i crede?"

(...) Mă desprind cu greu din acest carei de ambasadori, pentru a însoţi la gară pe consilierii legaţiei iugoslave, prietenii noştri Vladislav şi Leila Marcovici, care pleacă la Stockholm.

4 iunie

(...) Plecările diplomatice se ţin lanţ. Dimineaţa, a plecat Paasikivi; seara, slovacul Tisso.

Am fost la gară pentru a lua rămas bun de la colegul cu voce de bariton. Părintele Brown, preotul bisericii catolice, nemîngîiat de plecarea cîntăreţului credincios, care împreună cu Yvonne Hayndrickx sprijinea slujba de duminică dimineaţa cu vocea sa plăcută, m-a întrebat dacă n-aş fi cumva dispus să cînt în locul lui? - Vai, părinte! am şi aşa destule păcate pe conştiinţă. Notele mele false m-ar îndepărta şi mai mult de rai!

Axa, mulţumită că poate şi ea, însfîrşit, însoţi pe cineva la gară, e reprezentată prin stăpîni, vasali şi ziarişti. Sovieticii au delegat pe Barkov. In timp ce reprezentanţii unor ţări vechi şi eroice părăsesc Moscova, ca nişte anonimi, în timp ce ministrul Iugoslaviei, pînă ieri frate, prieten, aproape aliat, se strecoară pe uşe dosnică, - sovieticii dau toate onorurile cuvenite reprezentantului unei ţărişoare ocupată şi stăpînită de nemţi, care s-a rupt prin trădare din trupul ciopîrţit al unui fost aliat. Mîine cine ştie, Barkov va primi la gară pe ministrul Croaţiei? Deocamdată, îl aud cum şopteşte la urechea contelui Shulenburg, fără să-şi dea seama de prezenţa mea apropiată: "Diamantopulos îşi face pregătirile

de plecare". Complicitate, sau exces de curtenie? Ambasadorul mă zăreşte şi îmi arată multă amabilitate. Se întreabă desigur dacă am auzit. Cînd trenul porneşte, Rosso[1] are un fior de nerăbdare: "Cînd va veni oare şi rîndul meu?"... E sătul, se vede, de politica "realistă" şi de ploaia care cade neîncetat.

5 iunie

(...) Audienţă la Vîşinski. Comisarul e bine dispus, expeditiv şi precis ca totdeauna, mai amabil decît oricînd. Vorbim de repatrieri. Atît de înceata maşină administrativă sovietică începe să se mişte: în luna aceasta, au fost repatriaţi o mie de persoane. (Sînt mulţumit. Mă întreb însă ce s-ar întîmpla dacă Sovietele ne-ar restitui cei patruzeci de mii de oameni reclamaţi de noi, împingînd aceste mase, în ţara noastră înfometată de nemţi?) Vorbim apoi de schimbul de deţinuţi politici. Cer şi ofer Ana Pauker contra lui Moş Ion Codreanu. Vîşinski îmi mai cere cîţiva străini: "Cred că nu te vei împotrivi dacă îţi cerem şi doi-trei nemţi"... Comisarul zîmbeşte. Novikov rîde. Nuanţa axofiliei mele pare bine cunoscută.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

6 iunie

Spuneam că nemţii au nevoie de o victorie politică. O caută la Vichy. Aportul "colaborării" franceze le poate fi de real folos pentru organizarea Europei, şi pentru dezarmarea forţelor de luptă şi de rezistenţă anglo-saxonă. Hitler va putea deci oferi francezilor "ceva" mai mult. Si Pétain va putea găsi ceva mai multe scuze faţă de conştiinţa sa, - că de o opinie publică franceză nu mai poate fi vorba -, pentru a urma sfaturile lui Darlan. (Intrevederea Hitler-Mussolini poate să fi avut tocmai acest rost de a hotărî condiţiile "integrării" Franţei în Europa axistă?).

Mă tem că Darlan, care e nu numai un apucat, un anglofob pătimaş, un ambiţios, dar şi un prost (toate declaraţiile şi discursurile sale o dovedesc), se va folosi de împrejurări pentru a întări cauza sa politică şi poziţiile sale personale şi va încurca Franţa, pentru unele cîştiguri mărunte,

---

1) A.Rosso, ambasadorul Italiei la Moscova.

într-o"colaborare" fără orizont, care va compromite definitiv raporturile ei cu lumea anglo-saxonă, fără a-i asigura rolul european ce i se cuvine.

Lozinca lui Darlan, ca şi a legionarului Lucă Sturdza[1], e: "S-a isprăvit cu politica planetară"! Franţa nu mai poate fi "jandarmul Europei". Franţa nu mai poate face decît politică franceză, adică în împrejurările de azi, o politică franco-germană.(...)

Ce poate da o asemenea stare de spirit faţă de dinamismul nesăţios, viclean şi lipsit de scrupule al Germaniei naziste, e uşor de înţeles. Lipsa de rezistenţă morală a Franţei înlesneşte jocul unor propagandişti abili, cu o reputaţie bine ticluită de "francofilie", care au misiunea să cîştige Franţa prin presiuni, ademeniri sau vorbe bune, pe cît mai ieftin, şi dacă e cu putinţă,pe degeaba. Ce e mai trist în această eclipsă a Franţei care aruncă o umbră dureroasă pe întregul continent, e că prin politica lor de resemnare (cînd o politică de simplă aşteptare întărea poziţiile franceze faţă de Germania, prin raportul tot mai însemnat al rezistenţei anglo-saxone), cîrmuitorii de la Vichy trădează nu numai cauza lor, ci cauza întregii Europe. Fiindcă "ordinea nouă" astfel cum e pe cale să fie rînduită, fără o înţelegere în comun a tuturor statelor europene, fără un ideal de unire liber consimţită, fără o bază de justiţie şi o ordine de drept, ci numai prin învoieli deosebite, o colaborare germano-franceză de o parte, un diktat german de altă parte, pentru ţările nordice, cu eventuala dispariţie a unor state de veche civilizaţie şi cu tradiţii istorice seculare, un diktat germano-italian pentru statele dunărene şi balcanice, cu schimbări de hotare absurde şi arbitrare ca cele hotărîte prin Diktatul de la Viena şi prin tratatul italo-croat, crează cel mult un continent german, cu o uşoară şi vremelnică nuanţă italiană, spre Miazăzi, dar nu dă naştere unei Europe unite şi unitare, care să poată rezista ameninţărilor din afară, sau atît de îndreptăţitelor porniri lăuntrice de răzvrătire şi de răzbunare. Legăturile de vasalitate pe care Hitler, reînnoind tradiţii din Evul Mediu, le stabileşte cu "oamenii săi" din

BCU Cluj / Central University Library Cluj

1) Fost ministru de Externe în guvernul Antonescu-Sima(1940)

diferitele ţări europene, sprijinindu-le pe autoritatea trupelor sale de ocupaţie, nu sînt nici potrivite, nici îndestulătoare pentru a alcătui stări statornice. Popoarele nu urmează decît la suprafaţă îndrumările realiste ale conducătorilor lor. In adîncime, ele rămîn răzvrătite, şi simţămintele lor adevărate vor ieşi la iveală de îndată ce rezistenţa din afară va creşte. Nimeni nu se gîndeşte, în Europa, în afară de cîţiva gazetari vînduţi, să dea vina pentru lipsa de alimente, în sarcina anglo-saxonilor. Vina este şi rămîne"a nemţilor care mănîncă tot". Această stare de spirit atît de firească, dat fiind felul cum au fost siluite mai pretutindeni deprinderile, legile, gospodăriile statelor continentale, de către cotropitorii germani, arată cum stăm cu "simţămintele de solidaritate", şi cu "conştiinţa europeană". Ea arată de asemeni cît de prielnică pare situaţia, pentru o rezistenţă franceză, în numele unei adevărate uniri europene, liber consimţită înăuntru, şi cu o autoritate reală, în afară. Din păcate, francezii au pierdut, împreună cu celelalte Puteri, capacitatea lor de imaginaţie. Pentru prima oară, în istorie, bătrînii Franţei sînt cu adevărat bătrîni.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Cripps şi lady Cr. au plecat în zbor spre Londra, prin Suedia, la chemarea guvernului englez.

Seara,masă la Rosso în cinstea lui Bergery. Ambasadorul Franţei în sînul Axei. Schulenburg, von Walther, Poertzgen, diplomaţia, partidul, presa, erau de faţă, din partea nemţilor. Erau de faţă, de asemeni, membrii ambasadei italiene. Potrivit obiceiului său, Rosso a ţinut să "neutralizeze" această adunare prin cîteva perechi americane. Rosso nu a putut pofti pe nici un alt francez, fiindcă "nu ştie dacă ei ar fi acceptat". In realitate, membrii ambasadei franceze stau deoparte rezervaţi, şi urmează calea de colaborare a şefului lor.

Intîlnirea s-a desfăşurat într-o atmosferă de voie bună, ca între oameni bine crescuţi, dar fără o deosebită căldură. Schulenburg s-a retras după masă, într-un salonaş unde a jucat bridge, cu soţia mea şi cu doi italieni. Rosso a jucat ping-pong, cu două americane şi cu mine. Doamna Bergery, înconjurată cu simpatie de tineretul italian, a ascultat în salonul

cel mare, concertul de pian al doamnei Bombassi. Bergery a stat de vorbă cu o ziaristă americană, apoi cu Poertzgen şi cu Mascia.

Am întrebat pe tînăra ziaristă dacă lunga convorbire pe care a avut-o cu ambasadorul Franţei i-a fost utilă. Americana, frumuşică, îndrăzneaţă şi rea de gură, stîrnise tocmai un val de indignare, fiindcă declarase în faţa unei doamne italiene că ofiţerii italieni nu sînt buni decît ca să facă curte femeilor, - mi-a răspuns zîmbind: "You don't know how exting it is to speak to a traitor"![1)]

Misiunea de colaborator e grea şi ingrată.

7 iunie

Dejun la Paillard. Asserson, Bergery, Barbier (care pleacă), şi noi.

"Surtout pas de politique "[2)] ne-a rugat doamna Paillard, din teama ca deosebirea de vederi dintre ambasadorul Franţei şi ambasada sa, să nu se adîncească.

S-a dezlănţuit, firește, cea mai pasionată şi mai interesantă discuţie politică.

Am încercuit şi am asediat, cu multă curtenie, de altfel, poziţiile lui Bergery. Francezul se apăra cu spirit şi cu abilitate. Paillard asculta în tăcere, tupilat în barba sa, bucurîndu-se din ochi, de cîte ori "şeful" trecea printr-o greutate.

Negocierile germano-sovietice, despre care nimeni nu ştie nimic, dar despre care se vorbeşte tot mai mult, au fost punctul de plecare al discuţiei. Bergery crede că, la Berlin, se va ajunge, în curînd, la o înţelegere însemnată, pe temeiul căreia experţi şi specialişti germani vor putea pătrunde în U.R.S.S. şi "colabora" în diferite centre industriale. Asserson a auzit că, la Kiev, s-ar şi afla o delegaţie germană de ingineri şi ofiţeri.(Bergery a cerut în scris, pentru el şi pentru noi, autorizaţia de a vizita Leningradul, la 21 iunie, de ziua nopţilor albe. "Narkomindelul" a refuzat telefonic: zonă interzisă. Bergery a cerut un refuz scris. Dece această interdicţie

---

1) Citatul e în limba engleză: "Nu ştiţi cît este de pasionant să vorbeşti cu un trădător!"
2) Citatul, în limba franceză: "Vă rog, mai ales, nu vorbiţi politică".

atît de categorică? Fiindcă nemţii se plimbă prea mult, spun unii. Pentru ca nimeni să nu poată vedea cît de mult se plimbă nemţii, - răspund alţii). Noua înţelegere "economică" germano-sovietică poate duce chiar, crede Bergery, potrivit unor ştiri apărute în presa bulgară, la o întrevedere Hitler-Stalin.

- Dece nu? Complicitatea hitleristă a lui se bizuie pe identitatea lor de gîndire şi de acţiune politică. E singurul element statornic, în vîltoarea acestor vremi atît de tulburi.

Bergery e "în dificultate". Ii convine să pomenească despre teama pe care Hitler o inspiră sovieticilor, fiindcă tot ce contribuie la întărirea poziţiei Germaniei slujeşte teza sa despre necesitatea de a "colabora" la aşezarea ordinei noi. Atotputernicia Führerului e imperativul categoric al filosofiei tuturor "colaboratorilor".

Identitatea Hitler-Stalin nu poate conveni însă acestui occidental, dornic să vadă în Hitler un erou european, nu asiatic, şi hotărît să se apere de învinuirea că "ordinea nouă" pe care o sprijină, înseamnă cucerirea Europei de către revoluţia asiatică. De aceea, ambasadorul încearcă să scoată la lumină deosebirea dintre revoluţia bolşevistă, sprijinită pe proletariat, şi mişcarea hitleristă, sprijinită pe clasele de mijloc şi pe mica burghezie, - revoluţii care au în comun înlăturarea "capitalismului" perimat şi anacronic -, (Bergery e mulţumit de termenul pejorativ şi polemic de "plutocraţii" şi "demo-plutocraţii"), dar care se deosebesc prin faptul că revoluţia claselor de mijloc se poate uşor adapta la civilizaţia şi la stările europene şi este, din această cauză, mai aproape de Apus decît de Moscova.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

- Vom vedea de care parte trage. Deocamdată această "revoluţie europeană" distruge Apusul, şi se sprijină pe Moscova. (E uşor de arătat, de altfel, că ceea ce apropie pe cei doi dictatori nu e atît "fondul" credinţei lor revoluţionare, - mai are oare acest fond vreo însemnătate? -, cît felul de a înţelege la fel, şi de a exercita la fel nemăsurata lor putere dictatorială. Presupuşii beneficiari ai revoluţiei bolşeviste, adică proletarii, se bucură de exact aceleaşi puteri politice, ca şi beneficiarii revoluţiei naziste, aşa zisele clase mijlocii: nici unii, nici alţii, nu au nici un drept şi nici o putere! Stăpînii se apropie fiindcă mijloacele lor de dominaţie sînt

aceleaşi, fiindcă ideia şi faptul de a stăpîni au căpătat în mintea lor acelaşi înţeles şi aceeaşi însemnătate covîrşitoare, fiindcă primejdiile care ameninţă aceste dominaţii sînt asemănătoare. Stăpînii se apropie, aşa cum se apropiau pe vremuri monarhii. E "Sfînta Alianţă" menită să apere, ca şi în trecut, "adevăratele" principii de cîrmuire, care odinioară erau tradiţiile conservatoare, sprijinul puterii absolute, cum sînt azi lozincile revoluţionare, temelia puterii nemăsurate şi arbitrare. "Dumnezeu şi regele", spuneau absolutiştii de altădată. "Poliţia şi propaganda", pot răspunde, într-un singur glas, Stalin şi Hitler, stăpîni cum nu au fost alţii în istorie, pe viaţa, avutul, gîndirea şi credinţa supuşilor lor).

Am intervenit atunci pentru a spune că ne vom putea da seama de care parte se apleacă gîndirea lui Hitler, cînd vom cunoaşte planurile sale europene, despre care se vorbeşte tot mai mult. Vom şti atunci în ce măsură "ordinea nouă" se poate adapta la civilizaţia europeană, de care vorbea Bergery. Această civilizaţie, aşa cum o cunoaştem, pare să ceară două lucruri de la reformatorul stărilor europene: mai întîi, o ordine de drept, pe temeiul căreia fiecare ţară să poată şti în mod precis, ce e datoare să dea pentru cauza comună, şi ce poate păstra, pentru ea, şi apăra împotriva oricăror încălcări sau siluiri din afară. Nimic mai primejdios, în adevăr, decît nerînduiala în fapte şi în idei, pe care o pricinuieşte neîngrădita putinţă de interpretare a unor termeni nelămuriţi ca: zonă de influenţă sau spaţiu vital.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

In al doilea rînd, e nevoie de un "spirit european" care să strîngă în jurul unui ideal comun şi a unor interese comune, toate popoarele europene. Un asemenea spirit nu se poate naşte dintr-o colaborare forţată între "învingători", "învinşi" şi "suprimaţi". El cere o înţelegere întemeiată pe justiţie, pe toleranţă, pe un simţămînt de solidaritate care nu poate lua fiinţă decît din raporturi de încredere, de sprijin mutual şi de egalitate. Ideea europeană exclude orice teorie şi cu atît mai mult orice faptă care urmăreşte ierarhizarea raselor, sau alcătuirea în cuprinsul comunităţii continentale, a unor state privilegiate. Numai interesul comun, simţul de

solidaritate, noţiunea de "european" se pot suprapune valorilor şi intereselor naţionale ale fiecărui stat.

Aceste două condiţii nu împiedică unele state, în măsura aportului mai însemnat pe care îl aduc cauzei comune, să aibă o înrîurire mai mare decît altele, asupra stărilor şi a politicii generale europene. Ele nu împiedică, de asemenea, ca un stat să joace, în anume împrejurări, şi în măsura care se poate identifica cu interesele europene, un rol conducător. Nici un stat nu poate însă, fără a nesocoti aceste condiţii, de care atîrnă temeinica şi trainica aşezare a unei ordine noi şi unitare, să lege interesele europene de ale sale proprii, şi să ceară, ca printr-o colaborare generală, să se înlesnească atingerea scopurilor lui de război, sau împlinirea visurilor lui de atotputernicie, în pace.

Europa trebuie să trezească acelaşi interes tuturor europenilor. Nu poate naşte nici spirit european, nici solidaritate europeană, dacă statele sînt sortite să-şi vadă numai de treburile lor, şi un singur stat dintre ele să fie chemat să rînduiască treburile tuturor; dacă Franţa, de pildă, se mulţumeşte cu spaţiul ei limitat şi micşorat, şi nu se poate interesa de ce se întîmplă cu Belgia, cu Olanda; dacă un stat nou, cu hotare ciuntite, ca Croaţia lui Ante Pavelici, poate ieşi din pămînt, numai pentru a satisface unele socoteli, în timp ce un stat istoric ca Polonia, cu 3o milioane de locuitori trebuie să dispară, ca să se împlinească unele răzbunări.

(Bergery mi-a declarat, acum cîteva zile, că nu crede că Belgia va mai putea dăinui, după război. Bruxelles şi toate ţinuturile flamande vor fi încorporate Germaniei. Ce atitudine va lua Franţa faţă de această suprimare a unui stat prieten? Ambasadorul a dat din umeri).Poertzgen, cu care am vorbit despre "Europa", mi-a spus, acum două zile, că Germania are planuri "cît mai liberale, în această privinţă". - Ce faceţi, am întrebat, cu Polonia şi cu Serbia? - Serbia, a răspuns "liberalul" corespondent al lui "Frankfurter Zeitung", este şi rămîne ocupată de trupe germane: ea nu se poate mişca. Polonia nu poate fi refăcută, - ar fi prea primejdios. Ea va rămîne "suprimată".

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Iată "ordinea nouă", aşa cum şi-o închipuie cei mai buni dintre "europenii" germani.)

Paillard care pricepea în ce direcţie ţintesc argumentele mele, "buvait du lait"[1] (...)

9 iunie

Trupele lui de Gaulle, sprijinite de forţele imperiale ale generalului Wilson, au intrat în Siria. Vichy tună şi fulgeră. Războiul fratricid a început. Nu e durere de care să fi fost feriţi, în anul acesta.

Au sosit curierii. Ne aduc amănunte despre concentrările din România, care par să fie mai serioase decît credeam. Maiorul de Stat Major care îmi aduce curierul îmi confirmă ştirea pe care Bergery mi-a comunicat-o ieri, că concentrările şi măsurile noastre militare au fost cerute de Marele Stat Major german. In ce scop? Creţeanu îmi scrie: "Nu ştiu nimic (şi subliniază de trei ori "nimic") în privinţa motivelor pentru care luăm atît de importante măsuri militare". Iar Mircea Popescu,[2] care se află în concediu la Bucureşti, îmi scrie: "Aici se sapă şanţuri de adăpost şi ferestrele Palatului Telefoanelor se blindează. Toate şoselele, în direcţia Răsărit, sînt ocupate de trupe şi materiale germane. Ziarele stăruie asupra importanţei hotărîtoare pe care o reprezintă Gurile Dunării pentru menţinerea şi dezvoltarea comerţului nostru exterior şi asupra libertăţii româneşti la Gurile Dunării".

Ce se întîmplă?

Mă duc să văd pe Rosso. Mă întîmpină cu întrebarea "Ce se petrece în România?" Si îmi întinde o copie după o telegramă a legaţiei italiene din Bucureşti, care a fost înştiinţată de ministrul Antonescu, ca să fie gata ca, în cazul evacuării capitalei, să se adăpostească la 4o km. la Nord de Bucureşti (împreună cu legaţia Germaniei) pe lîngă Marele Cartier, în timp ce, legaţiile celelalte vor fi adăpostite la Buşteni şi Azuga. "Ni se ascunde ceva", îmi spune Rosso, zîmbind. Ambasadorul

---

1) Citatul, în limba franceză: "Ii convenea ce auzea!"
2) Un secretar al ambasadei României, la Moscova.

nu ştie nimic despre vreo tensiune sau înrăutăţire a raporturilor dintre Puterile Axei şi U.R.S.S. Dimpotrivă, are impresia că "lucrurile se aranjează". E drept că nu ştie nimic de felul cum se "aranjează" aceste lucruri. Nici el, nici Schulenburg, nu sînt informaţi despre nimic. Ca şi Schulenburg, Rosso e convins că nimic nu se petrece la Berlin, şi că nimic nu se va întîmpla la hotarele Uniunii Sovietice. Woermann[1] a desminţit, lui Alfieri[2], toate zvonurile privitoare la un război împotriva Rusiei. De ce aceste pregătiri militare, în România? Poate s-au hotărît nemţii să forţeze trecerea prin Turcia, în vederea evenimentelor din Siria, şi iau măsuri de siguranţă pentru a-şi acoperi spatele spre Rusia?

Impărtăşesc nedumerirea lui Schulenburg şi a lui Rosso cu privire la pregătirile României. Mă tem că facem jocul unei noi presiuni care, dacă duce la o nouă înţelegere germano-sovietică, strică degeaba raporturile noastre cu Sovietele, pe care mă căznesc să le îmbunătăţesc, de zece luni de zile. (Am atras atenţia generalului Antonescu, în mai multe rînduri, cu privire la această primejdie).

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Telegrafiez la Bucureşti: "Stirile transmise de agenţiile telegrafice, şi de unele misiuni diplomatice prietene din Bucureşti, despre măsurile militare şi pregătirile "pentru orice eventualitate" ale României, au stîrnit oarecare surprindere în cercurile diplomatice de la Moscova. Ambasadorii Axei nu cred că ar fi intervenit ceva nou, în raporturile dintre puterile Axei şi U.R.S.S., care să justifice neliniştea sau îngrijorarea. Guvernul sovietic dă mai departe semne de bunăvoinţă şi de bune intenţii. Guvernele de la Berlin şi Roma, pe de altă parte, nu au înştiinţat pe reprezentanţii lor de la Moscova despre posibilitatea unei schimbări de atitudine faţă de U.R.S.S. Este drept că ambasadele Axei nu sînt informate nici despre negocierile care s-ar duce, la Berlin, între ambasadorul sovietic şi guvernul Reich-ului. Cele mai felurite zvonuri circulă cu

---

1) Ministru, subsecretar de stat german.
2) Ambasadorul Italiei, la Berlin.

privire la aceste negocieri, din izvor "neutru", adică suedez sau american. Se spune că, între Moscova şi Berlin, se va ajunge la un nou acord, în virtutea căruia experţi economici şi tehnicieni germani se vor putea stabili în unele centre industriale sovietice. Se afirmă chiar că asemenea experţi au sosit la Kiev. Se vorbeşte, în sfîrşit, de o iminentă întîlnire, între Hitler şi Stalin. Ambasadorii Axei care, ca şi mine, au înregistrat aceste zvonuri, înclină să nu le dea crezare, deoarece nu au primit, în această privinţă, nici un fel de informaţie, de la guvernele lor. Singura informaţie mai precisă dată de ambasadorul Italiei este, ca acum trei zile subsecretarul de stat german Woermann, a asigurat pe ambasadorul Italiei de la Berlin, că toate ştirile răspîndite în capitala Germaniei, despre un iminent conflict cu U.R.S.S., sînt fanteziste.

Faţă de toate aceste zvonuri, probabil tendenţioase şi faţă de lipsa de informaţii oficiale precise, vă rog a aprecia dacă nu este cazul să ni se comunice unele lămuriri, pe care le primiţi direct, sau prin mijlocirea colegului meu de la Berlin, referitoare la situaţia văzută din afară".- Gafencu.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

1o iunie

Raport nr.14

Domnule ministru,

A trecut o lună de la raportul meu din 15 mai, în care m-am străduit să lămuresc elementele trecătoare şi elementele permanente ale crizei germano-sovietice(...)V-am scris, la 24 mai, despre "deplina ignoranţă în care se află toate misiunile străine de la Moscova, începînd cu ambasada Germaniei şi cu ambasada Italiei, cu privire la cele ce se petrec, sau s-ar putea petrece între Germania şi U.R.S.S."(...) Guvernul sovietic, prezidat de Stalin, se străduieşte, mai departe, să dea Puterilor Axei şi statelor apropiate de aceste Puteri, dovezi de bunăvoinţă şi intenţii pacifice. Gestul de prietenie al lui Stalin, faţă de Paasikivi, fostul ministru finlandez la Moscova, prin care U.R.S.S. livrează Finlandei, de îndată, douăzeci de mii tone de grîu, cu toate că Finlanda a rămas în urmă cu livrările la care se obligase prin tratatul de comerţ cu Rusia, dezvăluie interesul

pe care guvernul sovietic îl poartă unei ţări care alunecă din ce în ce mai mult sub înrîurirea Germaniei.

Raporturile pe care legaţia noastră le întreţine cu Comisariatul pentru Afacerile Străine ne-au îngăduit să observăm că, şi faţă de noi, atît în problemele mai însemnate privind repatrierile, cît şi în chestiuni mai mărunte, de gospodărire, autorităţile sovietice caută să se arate prevenitoare şi bine intenţionate. Cifra de repatrieri care se împlineşte în fiecare lună, e modestă, în proporţie cu cererile noastre. Ea dovedeşte însă dorinţa autorităţilor de a ţine seamă de stăruinţele noastre şi de a da, în şir, o dezlegare neîntreruptă unei probleme, pe care, acum două luni,printr-o adresă oficială ce v-am comunicat-o, guvernul sovietic o considera "lichidată".

Intenţiile cele mai împăciuitoare se manifestă, firește, faţă de germani. Comisariatul pentru Afacerile Externe a dus un adevărat "Blitzkreig"[1] împotriva legaţiilor micilor ţări ocupate de germani. Trei dintre aceste legaţii au şi fost închise. Ministrul Belgiei, şi ministrul Iugoslaviei au plecat la 3 iunie. Ministrul Norvegiei plecase mai înainte. Ministrul Belgiei a fost înştiinţat că nu mai are ce căuta la Moscova, chiar a doua zi după căderea insulei Creta. Nici un reprezentant oficial nu însoţeşte la gară pe diplomaţii ţărilor învinse. In schimb, ministrul Slovaciei, Tisso, care a fost rechemat la Bratislava, acum două zile, a primit la gară toate onorurile cuvenite, ca şi cum ţara sa nu s-ar fi desprins, acum doi ani, din trupul Cehoslovaciei, ţară odinioară prietenă şi aliată. (In timp ce unii pleacă, alţii vin. Se aşteaptă un ministru al Siamului, stat protejat de Japonia. Se aşteaptă de asemeni, un reprezentant al guvernului din Irak, prieten cu Axa. Intîmplările din Irak au deranjat, deocamdată, această din urmă socoteală).

Mai însemnate, firește, decît aceste chezăşii de prietenie, pe socoteala altora, sînt dovezile de bună înţelegere pe care guvernul sovietic e dispus să le dea direct - fie în domeniul economic, fie chiar în cel politic, - guvernului german.

---

1) "Război-fulger", în limba germană.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Se pune însă întrebarea dacă guvernul german cere, sau mai acceptă, asemenea dovezi. La Moscova nu se duc şi nu s-au dus în timpul din urmă negocieri germano-sovietice,- nici politice, nici economice. Ce se petrece la Berlin? S-a vorbit mult despre convorbirile, pe care le-ar avea acolo Dekanozov, în vederea limpezirii situaţiei. S-a pomenit şi de unele rezultate la care s-ar fi ajuns.

Ambasadorul italian m-a asigurat însă că nu a primit nici o informaţie serioasă despre asemenea negocieri. Contele Schulenburg declară categoric că nu ştie nimic. Nu este total exclus ca Dekanozov, care-i un prieten personal, şi om de încredere al lui Stalin, să fi stabilit un contact direct cu Hitler. Faptul însă, că Schulenburg, care a condus pînă acum cele mai multe negocieri germano-sovietice, nu e informat, naşte presupunerea că, la Berlin, nu au loc negocieri oficiale între Ministerul Afacerilor Străine şi ambasada sovietică. Ignoranţa în care sînt ţinute cele două ambasade cu privire la intenţiile reale ale guvernului german a mărit din nou nervozitatea diplomaţilor cu răspundere, nervozitate ce se potolise întrucîtva în cursul lunii trecute.

Babeş-Bolyai University Library Cluj

Stiu că nu e nici în putinţa, nici în dorinţa ţării noastre, ca Germania să fie oprită pe o asemenea cale. Cred de datoria mea să atrag atenţia, cum am făcut-o în toate rapoartele mele, asupra caracterului atît de complex al legăturilor dintre Germania naţional-socialistă şi Uniunea Sovietică. Oricît de potrivnice ar putea părea uneori, interesele politice ale celor două state şi ideologiile celor două regimuri, există, totuşi, între cele două cîrmuiri o asemănare atît de mare în ce priveşte metodele şi mijloacele politice folosite, încît toate surprinderile şi întorsăturile cele mai senzaţionale sînt cu putinţă. După cum tovărăşia de ieri poate duce, mîine, la o luptă necruţătoare, tot astfel criza de azi poate duce mîine la o nouă tovărăşie. Cunoaşterea acestui fapt trebuie să îndemne toate statele - după cum îmi spunea, luîndu-şi rămas bun de la mine, Paasikivi, înţeleptul fost ministru al Finlandei la Moscova - şi îndeosebi acele state care au mai slujit ca obiect

de tranzacţie între cele două mari puteri, ca fără să renunţe la năzuinţele lor naţionale, să păstreze totuşi, în toate împrejurările, cea mai desăvîrşită prudenţă.

Imi dau seama de consecinţele pe care le poate avea pentru ţara noastră o asemenea întorsătură, pe care nu o putem de altfel nici determina, nici împiedica.

Nimeni nu se îndoieşte azi, că guvernul sovietic e gata să dea asemenea dovezi. Nimeni însă nu ştie nimic precis despre negocierile care se duc, sau nu se duc, la Berlin. (La Moscova nu se duc, şi nu s-au dus negocieri de acest fel) pentru a se ajunge la un nou acord economic sau politic, germano-sovietic. Circulă tot soiul de zvonuri. V-am semnalat unele dintre ele prin telegrama mea nr... Se spune astfel că sovieticii au şi consimţit să primească în unele centre industriale, experţi, tehnicieni şi economişti germani, pentru a dovedi dorinţa şi putinţa lor de a produce şi de a livra toate alimentele şi materiile prime făgăduite. Legaţia suedeză crede chiar a şti că asemenea experţi se află de pe acum la Kiev. Se afirmă că germanii se gîndesc să ceară şi alte garanţii pentru a se feri de primejdia ca nu cumva livrările ruseşti să fie întrerupte tocmai atunci cînd ar putea fi mai necesare. (Ce "garanţie" poate împiedica însă pe sovietici, atîta vreme cît sînt stăpîni la ei acasă, să-şi satisfacă interesele, cum şi cînd vor voi?)

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Ambasadorul italian m-a asigurat că nu a primit însă vreo informaţie serioasă despre asemenea negocieri. Contele Schulenburg pretinde că nici el nu ştie nimic. Părerea celor doi ambasadori este că Germania se va mulţumi să urmărească foarte deaproape modul cum U.R.S.S. îşi împlineşte angajamentele, fără a mai cere sau primi garanţii, care nu ar putea fi decît iluzorii, şi fără a slăbi presiunea exercitată asupra Uniunii Sovietice pentru a împiedica tendinţa şi manifestaţiile prea puţin prieteneşti faţă de ţelurile politice şi războinice ale Axei, ca de exemplu cele din luna aprilie.

Ignoranţa însă în care sînt ţinute cele două ambasade, cu privire la intenţiile reale ale guvernului german, ca şi faptul, că nici la Moscova, nici la Berlin, nu se duc

negocieri pentru a limpezi raporturile germano-sovietice (cu toată dorinţa vădită a Sovietelor de a ajunge la o înţelegere) îndreptăţesc şi unele concluzii mai puţin paşnice.

Contele Schulenburg s-a întors de la Berlin, la sfîrşitul lunei aprilie, cu anumite nedumeriri, din pricina discreţiei păstrate faţă de el asupra planurilor răsăritene ale Führer-ului, şi fiindcă aflase că unii dintre sfătuitorii lui Hitler voiau şi cereau un război, cu Rusia. Asigurarea pe care i-a dat-o cancelarul german, cum că pregătirile militare la hotarele sovietice nu au decît un caracter defensiv, - deoarece evenimentele neaşteptate din Iugoslavia au îndemnat Germania să fie cît mai prudentă, nu a liniştit deplin pe ambasadorul german. Temerile sale s-au potolit însă, în timpul lunii mai, dat fiind că nu s-a mai produs nici un fapt îngrijorător, iar atitudinea guvernului sovietic a fost tot mai limpede şi mai binevoitoare. Toţi şefii de misiuni au împărtăşit, de altfel, în acest timp, unii cu bucurie, alţii cu supărare, simţămîntul că criza germano-sovietică e pe cale de a se potoli. V-am comunicat declaraţiile categorice, făcute în această privinţă de Paasikivi, care trece drept unul din cei mai buni cunoscători ai stărilor din Europa răsăriteană.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

La începutul acestei luni, unele cercuri din Berlin au început din nou să vorbească stăruitor, şi nu fără însufleţire, de un război împotriva Rusiei. Un demnitar al partidului naţional-socialist a adus la Moscova ştirea că guvernul german nu a luat încă nici o hotărîre privind atitudinea sa faţă de U.R.S.S , şi că sorţii războiului sînt deopotrivă de mari,ca şi sorţii unei soluţii paşnice. Singurele ştiri pozitive referitoare la posibilitatea unui război iminent au venit însă de la Bucureşti. Măsurile noastre militare, luate după părerea generală, la cererea comandamentului german, au stîrnit în ciuda comunicatului liniştitor al guvernului român, surprindere şi nelinişte, în cercurile diplomatice. Inştiinţarea dată legaţiilor italiene şi japoneze de la Bucureşti despre pregătirile făcute de guvernul nostru în vederea unei eventuale evacuări a corpului diplomatic, a fost comunicată ambasadelor respective de la Moscova, provocînd, firesc, cele mai vii comentarii.

In lipsa unor informaţii directe din partea guvernelor respective, ambasadele Axei au dat o deosebită atenţie acestor ştiri venite din ţara noastră. Nu au lipsit desigur şi unele tălmăciri liniştitoare. După unii, pregătirile militare române au scopul să acopere spatele armatelor germane, care vor porni prin Turcia spre Egipt. Pentru alţii, mişcările la hotarele răsăritene au drept scop să mascheze încercarea de a invada Insulele Britanice. Părerea cea mai răspîndită este că, dat fiind că Führer-ul nu împărtăşeşte nimănui, nici chiar intimilor săi colaboratori, hotărîrile sale, înainte de a le da un început de realizare, pregătirile militare din România sînt, - în stare de ignoranţă generală în care sînt ţinute ambasadele -, un indiciu serios despre ceeace s-ar putea întîmpla. Persoane care pînă mai ieri păreau convinse că raporturile germano-sovietice nu trebuie şi nu pot fi rupte, admit azi posibilitatea unui război(...)

Autorităţile sovietice nu par să fi fost înrîurite pînă acum de asemenea temeri. La Comisariatul pentru Afacerile Străine, atmosfera e limpede şi paşnică. Birourile respective cercetează probleme diferite, - lichidarea repatrierilor germane din fostele state baltice, raporturile economice cu Italia, schimburi de deţinuţi politici cu România, ca şi cum nimic nu se întîmplă, şi nici nu s-ar putea întîmpla. Sînt pozitiv informat că guvernul sovietic nu a încercat, pînă acum, să strîngă legăturile cu Anglia şi cu Statele Unite, - cel puţin prin mijlocirea ambasadelor acestor două Puteri de la Moscova, - cum ar fi fost firesc, dacă s-ar teme de o agresiune germană. Steinhardt, cu toată dorinţa lui de a şti cît mai mult, nu a primit nici o "confidenţă" din partea lui Vişinski, sau Lozovski, şi e convins că Cripps nu a aflat mai mult decît el. Nu e deci de presupus, cum se zvonea, în unele cercuri de ziarişti germani, că ambasadorul Angliei, chemat de guvernul său "spre informare" duce cu el, în avionul care-l poartă prin Stockholm, - peste liniile germane din Norvegia şi din Marea Nordului -, un important mesaj din partea guvernului sovietic.

Stirile "alarmante" cu privire la intenţiile guvernului de la Berlin au început să sosească, în cele dintîi zile ale acestei luni, adică atunci cînd după ocuparea insulei Creta, armatele germane intraseră în stăpînirea întregului nostru continent.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Victoria Germaniei e strălucită, dar nu e desăvîrşită. Un continent e ocupat. Mai rămîn de ocupat patru continente şi cam tot atîtea oceane. Războiul, după fiecare victorie, s-a întins mai departe. A început în Polonia, şi a cuprins Europa. A luat sfîrşit în Europa, şi s-a întins în lume.

Frontul apusean a fost împins, de la Somme şi Champagne, pînă la Atlantic. Franţa a fost şteарsă din rîndurile inamicilor germani. Nu mai apasă dinspre Vest presiunea primejdioasă a unor trupe terestre.

La Răsărit, în locul armatelor duşmane ale ţarului, şi mai în urmă ale bolşevicilor, se află acum, un stat, deocamdată prieten şi dornic să livreze cît mai multe alimente şi materii prime... Si totuşi, datorită poziţiei ei centrale, Germania e prinsă în aceeaşi încleştare.

In Apus, supremaţia pe mare a Puterilor anglo-saxone, îngăduie Angliei să menţină blocusul alimentar, în timp ce Statele Unite îşi pregătesc uriaşele lor posibilităţi militare, navale, aeriene. La Răsărit, din Golful Finic, pînă la Gurile Dunării, se întind "trupele de acoperire" ale Uniunii Sovietice. Moscova a învăţat să înainteze şi să se întindă: ştie să aştepte şi e hotărîtă să profite.

Cuvîntarea din urmă a lui Roosevelt a dovedit nu numai o hotărîre de nezdruncinat, dar şi o putere de imaginaţie imperialistă. E o fatalitate pentru imperialismul german, care se înalţă pe victoriile unor trupe motorizate, că a trezit două imperialisme, năvalnice ca şi el: imperialismul sovietic, care are la îndemînă mase de oameni fără număr, şi imperialismul american, care construieşte motoare fără sfîrşit.

Străpungerea frontului din Atlantic pare tot atît de iluzoriu aici, cum părea iluzoriu, acum 24 de ani, străpungerea frontului anglo-francez. Nimic, nici chiar o invazie a Insulelor Britanice nu poate hotărî soarta războiului, dacă se încheagă blocul de rezistenţă şi de luptă anglo-american.

Victoria la Vest, însemna în 1918, cucerirea Europei. Azi, înseamnă cucerirea lumii. E firesc, în aceste condiţii, că Germania caută o ieşire care să fereascâ victoriile

ei de pînă acum de soarta victoriilor dobîndite în cei dintîi ani ai războiului trecut. Ea este silită să-şi revizuiască obiectivele politice şi militare, înlăuntrul spaţiului ocupat de trupele ei, şi în afară.

(...) O unire a acestor popoare[1] în cuprinsul unui organism politic unitar, nu poate fi concepută decît pe temeiul unei ordine de drept care să limpezească şi să frîneze stările de fapt atît de turburi ale zilelor de azi...

In afară, problema de care atîrnă soarta Europei şi pacea lumii, este de asemenea o problemă de măsură, de cumpănă dreaptă, de autoîngrădire a puterii, azi încă victorioase. Grija, de altfel îndreptăţită, de a nu juca soarta întregului continent pe o singură carte, şi anume pe lupta îndîrjită, şi pînă la capăt, cu lumea anglo-saxonă, poate îndemna Germania să caute o ieşire în altă parte. Alarma de azi de la Moscova e datorită - cine ştie ? - ştirilor prevestitoare a unor hotărîri de acest fel(..)

Străduinţele care se fac, deoparte şi de alta, sub ochii noştri, spre a înlătura criza, care în aceste zile, pare mai ameninţătoare, măresc îngrijorările pe care le împărtăşeam cu Paasikivi, cînd auzeam răspîndindu-se vestea că statele limitrofe sînt acelea care vor, şi împing la război." Gr.G.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

10, 11, 12 iunie

Aceste zile au fost tulburate de ştirile şi de zvonurile privitoare la o acţiune militară a Germaniei şi a ţărilor limitrofe, îndreptată împotriva Uniunii Sovietice.

Marţi, am văzut pe contele Schulenburg. Pentru prima oară, l-am găsit nervos şi îngrijorat. Ignoranţa în care este ţinut despre ceeace se petrece la Berlin, şi despre intenţiile Führer-ului, ca şi veştile din România, îl îndeamnă să admită posibilitatea războiului. "Sansele unui război sînt "fifty-fifty"[2], îmi repetă contele - în mai multe rînduri, - spre marea mea surprindere. Si cînd îi exprim părerea că posi-

1) Este vorba de popoarele invadate şi ţările ocupate de trupele germane.
2) Jumătate-jumătate.

bilitatea războiului nu e tocmai atît de mare, bătrînul dă din cap şi stăruie asupra aprecierii lui: "fifty-fifty". Furtuna pe care o presimte, fără a-i înţelege cauzele, - şi care se poate deslănţui de la o zi la alta, răsturnînd opera de împăcare şi colaborare la care ambasadorul lucrează de şase ani, - îl supără şi îl întristează. Cuvîntul: "Warum?[1)] revine necontenit. E vădit că ambasadorul nu pricepe şi nu aprobă un asemenea război. Il crede chiar fatal. E convins că nici Ribbentrop nu ştie nimic. "Hotărîrile se iau în capul lui Hitler, - şi cine poate ghici ce se petrece într-un cap de geniu? Ca să pricepi ar trebui să fii şi tu un geniu!"

Pricep că un emisar al partidului nazist, prieten cu von Walther, care a trecut acum cîteva zile pe la Moscova, răspîndind vestea că, la Berlin, se cîntăresc şansele unui război cu U.R.S.S., a contribuit mult la alarmarea ambasadorului. Vorbim despre "evacuarea" noastră. Pe unde? Fruntariile apusene vor fi toate închise. Probabil şi Marea Neagră. Atunci? Persia, sau Extremul Orient? (...)

Telegrafiez la Bucureşti: "Am văzut din nou pe ambasadorul german. In lipsa oricăror instrucţiuni şi informaţii de la Berlin, ştirile din România - care i-au fost transmise prin mijlocirea unor şefi de misiuni prietene, - au stîrnit, şi la el, o vădită nedumerire. Contele Schulenburg a aflat, cum am aflat şi eu, despre înştiinţarea primită de unii diplomaţi străini, din Bucureşti, în vederea unei eventuale evacuări a Capitalei. Această informaţie adăugată consideraţiilor că guvernul german nu înştiinţează pe absolut nimeni despre intenţiiile lui, şi că nici la Moscova, nici la Berlin, nu se duc negocieri pentru limpezirea raporturilor germano-sovietice, (cu toată dorinţa manifestată de sovietici ca să ajungă la o înţelegere) îndeamnă pe contele Schulenburg să nu excludă o neaşteptată întorsătură a evenimentelor". Semnat:Grigore Gafencu".

BCU Cluj / Central University Library Cluj

---

1) 1) De ce ?

Miercuri am vizitat pe Steinhardt care era foarte liniştit. Atmosfera la Moscova îi pare limpezită! Sovieticii nu-i vorbesc de nici o grije şi de nici o teamă. Dacă s-ar teme de nemţi, ar căuta să se apropie de americani şi de englezi. (E logic). Dar nu se apropie, şi nu dau nici un semn de îngrijorare. Intreb: - "De ce a plecat Cripps?" Steinhardt: -"A fost chemat. Poate ştiu cei de la Londra ceva. El, Cripps, nu ştie nimic, fiindcă aş fi aflat şi eu".

Steinhardt nu crede probabil vre-un atac german. Ar fi o prostie! Si: "Ar fi prea frumos pentru noi! Imi vorbeşte apoi de producţia de armament americană, care a făcut progrese uimitoare. Stirile pe care le primeşte de la ambasada americană berlineză, arată că nemţii, în ciuda victoriilor lor, sînt nemulţumiţi şi nerăbdători.

Rosso îşi îngrijeşte florile în grădină. Schulenburg nu i-a părut atît de îngrijorat cum mi s-a părut mie. Zîmbeşte şi spune că nu pricepe nimic. In fond, nu crede în război.

Bergery, în schimb, a primit veşti neliniştitoare de la Bucureşti, - de la Truelle.[1] Foarte gentil, îmi arată telegramele sale. Concentrările trupelor noastre sînt din ce în ce mai serioase. Pregătirile de evacuare continuă. Creţeanu, în audienţele ministrului francez, i s-a părut rezervat, dar nu ascunde posibilitatea unor evenimente serioase.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Tatekava, la o recepţie, la consilierul Miakava, îmi spune glumind: "De ce alarmaţi lumea? Nu e momentul pentru o asemenea acţiune. Poate mai tîrziu, dar acum nu. Ar fi o greşeală!" Ambasadorul a parafat, azi dimineaţă, tratatul de comerţ ruso - japonez, care se discuta de luni de zile.

Joi, primesc următoarea telegramă de la Creţeanu: "Generalul Antonescu mă însărcinează să vă arăt că deşi s-au făcut unele chemări sub arme, ele nu ies din cadrul prevederilor normale pentru perioada curentă. Este vorba de a treia serie de concentrări pentru completarea instrucţiunii care urmează seriilor din aprilie şi mai. Pe de altă parte, nu putem neglija însă

---

1) Ambasadorul francez acreditat la Bucureşti, din partea guvernului colaboraţionist de la Vichy.

faptul că ruşii au concentrat un număr considerabil de forţe pe linia de demarcaţie. Avioane ruseşti de recunoaştere zboară necontenit deasupra teritoriului nostru. In general, dispozitivul trupelor ruseşti şi al mişcărilor lor, au luat un caracter care corespunde fazei imediat premergătoare operaţiilor. Situaţia corespunde în această privinţă cu aceea de la sfîrşitul lunii iunie, anul trecut. In asemenea condiţiuni, am fost bineînţeles nevoiţi să luăm din partea noastră, toate dispoziţiile, pentru a fi gata la orice împrejurare".

Ruşii gata de luptă, - dece?, - Schulenburg, cel dintîi, recunoaşte că ruşii sînt gata să stea de vorbă. Acceptă orice înţelegere. Si ambasadorul se frămîntă, fiindcă nu li se propune şi nu li se cere nimic.

Dacă ar exista totuşi o discuţie secretă, despre care diplomaţii nu ştiu nimic, şi ale cărei rezultate ar fi negative, încît ruşii să se simtă în primejdie de a fi atacaţi? (Dacă faptul ar fi real, ei ar lua măsuri "imediat premergătoare operaţiilor").

BCU Cluj / Central University Library Cluj

E ceeace pare indicat, într-o telegramă a lui Truelle, pe care Bergery, din ce în ce mai gentil, ne-o arătă, din nou, în care, după o nouă convorbire cu Creţeanu, se pomeneşte în termeni de altfel neclari, despre "unele convorbiri secrete care ar fi eşuat"...

Tot prin Bergery, aflu că Antonescu a plecat la München, pentru a avea o consfătuire hotărîtoare cu Führer-ul. Motivul indicat: aşezarea României în "Ordinea Nouă" (Problemele maghiare, Ardealul şi Banatul). Cauza adevărată: hotărîrea atitudinei faţă de Rusia. Creţeanu, mai puţin rezervat, admite că întoarcerea generalului de la München va limpezi "situaţia".

Bergery priveşte, pe baza acestor informaţii, situaţia ca fiind foarte serioasă. A vorbit cu Lozovski despre ştirile din România. Comisarul a încercat să simuleze lipsa oricărei îngrijorări, dar a mărturisit apoi, cu un aer gînditor: "La guerre peut s'étendre".[1)]

---

1)"Războiul se poate întinde ".

Mohamed Saed vine să mă vadă. E zîmbitor; nu ştie nimic. El, totdeauna atît de bine informat despre ce se petrece la sovietici, nu are nici o bănuială. E atît de liniştit încît şi-a adus soţia din Finlanda, unde o adăpostise, lunile trecute, din pricina evenimentelor.

Sînt foarte nemulţumit că, în toată această frămîntare, ţara noastră e pusă mereu înainte. Nu exclud războiul, vorba lui Schulenburg: "Cine poate şti ce se petrece în capul unui... geniu?!" Nemţii sînt victorioşi, dar încolţiţi din toate părţile. Urgia lor poate răzbi oriunde. Nu-i nevoie însă de a ne lăsa împinşi, - ce zic? - de a ne arunca noi înşine înainte, ca şi cum noi am fi aceia care ar hotărî soarta războiului. Azi, mai mult decît oricînd, e nevoie de multă prudenţă. Dacă va fi război, şi dacă ne tot împingem, şi ne tot oferim, vom fi cei care vom pătimi mai mult. Hitler ştie să-şi cruţe soldaţii. Iar dacă se va ajunge la un nou acord germano-sovietic, resentimentele se vor îndrepta numai împotriva noastră. Caut o formulă pentru a comunica această părere guvernului nostru.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

13 iunie

Bergery îmi arată nişte telegrame pe care le-a primit din Bucureşti şi din Helsinki. Aceiaşi atmosferă "imediat premergătoare operaţiilor", cum ar spune Creţeanu. Marele Stat Major Român a şi părăsit Capitala, pentru a se apropia de "inamic". Bergery a mai aflat, "prin serviciul său secret", informaţii "precise", cu privire la unele cereri cu caracter ultimativ, din partea Germaniei. Ar fi vorba de cererea unui mare număr de avioane, şi a tuturor industriilor de aviaţie din U.R.S.S. Ambasadorul crede că o asemenea cerere din partea Germaniei, e "foarte inteligentă", şi are sorţi de izbîndă, fiindcă Rusia nu ar fi dezonorată dacă ar primi să joace, pe lîngă Germania, rolul pe care Statele Unite îl joacă pe lîngă Anglia. Firește, adaugă ambasadorul a cărui putere de închipuire e nelimitată, că s-ar isprăvi astfel cu... bolşevismul! Stalin şi-ar salva regimul, care s-ar transforma, din ce în ce mai mult, într-un regim fascist. Nu ar mai fi nevoie de război

pentru a integra Rusia în "Ordinea Nouă". Ea s-ar "alinia", de bună voie, iar mult dorita "colaborare" s-ar întinde astfel... din Gasconia, pînă în Siberia.

Stirea despre o notă ultimativă germană circulă şi în cercurile ziariştilor. O comunic la Bucureşti, cu rezervele cuvenite: "Nervozitatea se menţine sub înrîurirea ştirilor din România şi Finlanda. Călătoria generalului Antonescu e urmărită cu cel mai viu interes. In vîltoarea de ştiri contradictorii se desprinde tot mai persistent versiunea despre o presiune germană pentru a obţine, după unii, demobilizarea; după alţii, livrarea imediată a unui mare număr de avioane de luptă şi punerea la dispoziţia Germaniei a industriilor de aviaţie sovietice. Aceste cereri sînt atît de grele, încît dacă s-ar adeveri, şi ar avea într-adevăr un caracter ultimativ, ar putea duce la o ruptură. Totuşi planul de "colaborare", care se ascunde sub ameninţări îngăduie şi ipoteze, dat fiind întorsăturile senzaţionale obişnuite în relaţiile germano-sovietice, că orice putinţă de înţelegere nu este exclusă.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Tin să adaug că ambasadorul Germaniei şi ambasadorul Italiei, afirmă cu tărie că nu au nici o cunoştinţă despre asemenea cereri, şi că nu acordă nici o crezare versiunilor care circulă în corpul diplomatic. Adaug că militarii şi economiştii germani (din ambasadă) resping cu stăruinţă posibilitatea unui conflict. Vă comunic totuşi versiunile de mai sus, pentru descărcarea conştiinţei mele, ştiind de altfel că, după întoarcerea generalului Antonescu, trebuie să fiţi deplin lămurit cu privire la situaţia reală."-Grigore Gafencu

La ora 5 după amiază, ceai la fosta legaţie austriacă, oferit de generalul Koestring. Rulează un film de război: luptele din nordul Africei, şi cucerirea Balcanilor. Vedem cum a fost distrus Belgradul, şi cum au sosit nemţii la Parthenon. (...)

Antonescu a fost foarte bine primit la München.

"Ca un rege", spune zîmbind von Tippelskirch [1]. Presa germană e elogioasă faţă de general, şi foarte caldă faţă de România. Vorbeşte de încredere, de prietenie, de eternitate. Führer-ul şi Ribbentrop au înconjurat pe conducător cu toate atenţiile şi cu toate onorurile. Ce voiau oare de la el? Exprimînd lui Tippelskirch satisfacţia mea pentru această primire, am adăugat: "Nădăjduiesc că s-a ţinut seama şi de cererile lui". -"Credeţi că a avut prilejul să ceară ceva?", m-a întrebat neamţul. "O primire atît de frumoasă înseamnă, de obicei, că se cere ceva de la mosafir".

La ora 7, toate megafoanele din oraş răspîndesc următorul comunicat TASS. Publicul se strînge ca să asculte, pare îngrijorat, dar se potoleşte pe măsură ce ascultă:

Comunicatul TASS

"Incă înaintea sosirii la Londra a ambasadorului englez în U.R.S.S., d.Cripps, dar mai ales după sosirea sa, în presa engleză şi în general în cea străină au început să circule (să fiarbă, să facă spume) zvonuri, despre eventualitatea războiului dintre U.R.S.S. şi Germania".

BCU Cluj / Central University Library Cluj

După aceste zvonuri:

1) Germania ar fi prezentat U.R.S.S.-ului pretenţiuni cu caracter teritorial şi economic, şi acum sînt în curs tratative între Germania şi U R.S S , pentru încheierea unei noi şi mai strînse înţelegeri între ele;

2) Că U.R.S.S. ar fi respins aceste pretenţiuni, din care cauză Germania a început să-şi concentreze trupele sale la frontierele U.R S S.-ului, cu scopul de a ataca U.R S.S ;

3) Uniunea Sovietică, la rîndul său, ar fi început să se pregătească intens pentru războiul cu Germania, şi să-şi concentreze trupele la frontierele acesteia.

Cu toată evidenţa absurdităţii acestor zvonuri,

---

1) Ziarist, consilier politic al ambasadei germane din Moscova.

cercurile responsabile din Moscova au apreciat necesar, din cauza circulaţiei persistente a acestor zvonuri, să autorize TASS-ul a declara că aceste zvonuri sînt produsul nedibaci al propagandei forţelor inamice U.R.S.S -ului şi Germaniei, interesate în intinderea războiului.

TASS declară că:

1) Germania n-a prezentat nici un fel de pretenţii, şi nu propune vreo nouă şi mai strînsă înţelegere, din care cauză nici tratative de această natură n-au putut avea loc;

2) După datele U.R.S.S.-ului, Germania tot aşa de statornic respectă condiţiile pactului de neagresiune sovieto-german, ca şi Uniunea Sovietică, din care cauză, - după părerea cercurilor sovietice -, zvonurile despre intenţiile Germaniei de a rupe Pactul şi a întreprinde atacul asupra U.R.S.S.-ului sînt lipsite de orice temei, iar deplasarea în curs, din ultimul timp, a trupelor germane, eliberate de operaţiunile din Balcani, spre regiunile din Estul şi Nord-Estul Germaniei, este legată, trebuie presupus, de alte motive, fără să fie vreo atingere cu relaţiunile sovieto-germane;

BCU Cluj / Central University Library Cluj

3) U R S.S., după cum reese din politica sa de pace, a respectat şi are intenţia să respecte condiţiile Pactului de Neagresiune sovieto-german, din care cauză zvonurile că U.R.S.S. se pregăteşte de război cu Germania, sînt mincinoase şi provocatoare;

4) Concentrările de vară ale rezerviştilor armatei roşii şi iminentele manevre, n-au alt scop decît instruirea rezerviştilor şi verificarea activităţii aparatului de cale ferată, care se execută, după cum este cunoscut, în fiecare an, şi ca atare, a imagina aceste măsuri ale armatei roşii, ca ostile Germaniei, este cel puţin absurd".

Comunic acest neaşteptat comunicat, la Bucureşti.

Nemţii au fost surprinşi de comunicat. Ei nu ştiu despre nici o înţelegere germano-sovietică. Desminţirea TASS pare lui von Tippelskirch un act "spontan" al guvernului sovietic. (Sovieticii, spune un neamţ glumind că "sînt ca taurul Ferdinand: le place parfumul florilor, şi nu voiesc să se bată".

Tippelskirch a transmis comunicatul la Berlin, şi a putut să-şi dea seama că a stîrnit suprindere şi acolo.

Fireşte, nemţii sînt încîntaţi de "abilitatea" lui Stalin, şi sînt întăriţi în nădejdea lor că nu va fi nimic.

Rosso se bucură de această întorsătură" senzaţională", la care, ce e drept, se aştepta. L-am văzut totdeauna foarte liniştit. Imi dau seama că italienii nu doresc acest război, înainte ca Marea Mediterană să fie "curăţată de englezi". Problema mediteraniană nu e deocamdată decît deschisă. Suezul şi Gibraltarul mai ţin, Englezii au de cucerit Irakul, şi înaintează în Siria. Cu toată rezistenţa neaşteptată a francezilor, şi cu toate armele pe care nemţii le-ar trimite în ajutor, tot acest ţinut atît de însemnat din punct de vedere strategic, cade în mîinile britanicilor. Legăturile anglo-turce se pot atunci întări. Dacă germanii lasă treaba neisprăvită, din pricina căldurii, sau a altor împrejurări, şi se îndreaptă spre uriaşele ţinuturi sovietice, italienii rămîn singuri, faţă în faţă cu grecii şi cu albanezii. Cine ştie atunci ce se mai poate întîmpla...?

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Aflu de la Rosso că Bergery a încercat, azi după amiază, (după ce a stat de vorbă cu mine), să-l convingă despre "inteligenţa" planului german de a cere ruşilor cît mai multe aeroplane. Si ambasadorul Franţei a stăruit ca acest plan să fie numaidecît îndeplinit,ca nu cumva Statele Unite care produc un număr uimitor de arme, să aibă timpul să intervină. Rosso părea cam surprins de această stăruinţă. Si cum să nu fie?

14 iunie

Comunicatul TASS oferă un prilej de frămîntare, de chibzuieli, de socoteli, tălmacilor gîndirii oficiale sovietice. Niciodată o situaţie mai ciudată nu a dat naştere unui document mai straniu.

Aşadar, ameninţaţii iau apărarea ameninţătorilor, şi declară, în gura mare, că sînt liniştiţi, mulţumiţi cu tot

ce se întîmplă, lămuresc cu nevinovăţie şi candoare, dece din întîmplare, 3oo de divizii se află faţă în faţă la hotare, - şi înjură pe... englezi, care nu au nici o vină, şi care la caz de nevoie, ar putea da un ajutor.

Teamă? Slăbiciune? Siretenie?

Un proverb georgian spune: "Cînd nu poţi să strîngi de gît pe vrăjmaş, îmbrăţişază-l". (Un alt proverb din aceiaşi ţară sfătuieşte: "Dacă un vrăjmaş vrea să te sugrume, cade-i în braţe, şi strînge-l la piept"!)

Telegrafiez la Bucureşti: "Comunicatul TASS a avut deocamdată două efecte: a liniştit publicul sovietic şi a limpezit o problemă care frămînta corpul diplomatic. Se ştie acum că Germania nu a făcut noi cereri, ca cele despre care v-am pomenit în telegrama mea. Se pune însă întrebarea dacă desminţirea TASS a fost dată după o prealabilă înţelegere cu guvernul german, sau dacă este un act spontan şi unilateral din partea guvernului sovietic, dornic să descopere, pe această cale, intenţiunile adevărate ale Germaniei. Surprinderea constatată la ambasada Germaniei, imediat după ce s-a dat publicităţii comunicatul, constituie o mărturie că, cel puţin la Moscova, nu a intervenit nici o înţelegere de acest fel, între germani şi sovietici. E greu de admis, pe de altă parte, că guvernul sovietic dacă s-ar simţi într-adevăr ameninţat şi în primejdie, s-ar grăbi să risipească toate temerile publicului sovietic, şi să nu indispună Anglia, aruncînd în sarcina "propagandei inamice" toate ştirile "mincinoase" despre o tensiune între Germania şi U.R.S.S.

Vom afla din reacţiunile presei şi oficialităţii germane dacă dezminţirea agenţiei TASS înseamnă un punct final, sau un punct de întrebare, în prea ciudata criză germano-rusă, unde se vorbeşte atîta de prietenie şi se fac atîtea pregătiri de război!"- Gafencu .

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Mă duc la ambasada germană să culeg impresii şi informaţii. Găsesc diplomaţi şi ziarişti, discutînd cu aprindere. Unii dintre ei socotesc că dezminţirea TASS e o nouă dovadă a genialităţii lui Stalin. Simţindu-se ameninţat, el nu a recurs, ca polonezii şi iugoslavii, - în situaţii asemănătoare, - la sprijinul atît de primejdios al Angliei, ci denunţînd perfidia Angliei a stăruit asupra legăturilor de încredere care îl unesc de Germania. Dacă germanii atacă totuşi masele ruseşti revoltate de o asemenea "trădare", se vor strînge cu disperare în jurul lui. Dacă germanii se mai gîndesc la posibilităţile unei discuţii paşnice,tonul prietenesc şi formulele atît de cuprinzătoare ale comunicatului deschid perspective promiţătoare, pentru noi planuri de colaborare. Faptul că Stalin se leapădă de Anglia (cum s-a lepădat de greci şi de iugoslavi), pentru a cîştiga încrederea şi prietenia lui Hitler, nu-i slăbeşte în nici un caz situaţia. In caz de război, englezii vor fi siliţi să-i dea puţinul sprijin pe care sînt în stare să i-l acorde. (Nemţii exclud orice înţelegere prealabilă comunicatului, între Berlin şi Moscova. De altfel, ziarele germane nu au publicat pînă acum nimic, - nici comentarii nici textul comunicatului. Este dovada că nu se aşteptau la nimic, şi că guvernul german caută abia acum să-şi fixeze atitudinea.) Tippelskirch cu care am avut o lungă convorbire, recunoaşte că Stalin "ist eine Nummer für sich"[1] şi mă întreabă cu oarecare îngrijorare, dacă situaţia militară dintre Rusia şi România nu este de aşa fel încît să poată provoca un "incident" cu urmări hotărîtoare. Răspund că "incidente" se produc şi se pot produce, oricînd. Urmările hotărîtoare atîrnă însă de voinţa cîrmuitorilor. (Înţeleg că se teme de un plan german, care ne-ar băga pe noi, mai întîi, în vîltoare, şi care ar "sili" Germania, pe temeiul garanţiilor date, să intervină, fără alte discuţii).

BCU Cluj / Central University Library Cluj

---

1) In limba germană: Stalin este un specimen, un număr original.

Chestiunea Cripps merită o menţiune specială; din toate ciudăţeniile întîmplate, în timpul din urmă, aceasta e cea mai ciudată. Ambasadorul englez a plecat acum o săptămînă cu avionul prin Stockholm, spre Londra, chemat de guvernul său "spre informare". Familia lui se pregăteşte să plece cu transiberianul spre Statele Unite. Intimii lui Cripps cred că el ar fi dorit să părăsească definitiv postul de la Moscova, unde nu este îngăduită nici o activitate politică, (raporturile sale cu "Narkomindelul" au fost tot mai rare şi mai reci, în timpul din urmă), ca să ia parte mai activă la viaţa politică şi la lupta de rezistenţă a ţării sale. Nimeni nu se aştepta însă, că această despărţire de Moscova va fi imediată.

Felul puţin curtenitor şi cu desăvîrşire nedrept, prin Cripps a fost pus în cauză de comunicatul TASS, îi îngreunează mult reîntoarcerea. Printre liniile comunicatului, se strecoară simţăminte rău-voitoare, datorite fie calităţii sale, atît de puţin preţuită la Moscova, de "intelectuali de stînga", (sovieticii preferă un diplomat, chiar cu titluri de nobleţe, dar fără nume), fie dorinţei lui Stalin de a da, prin purtarea sa , faţă de ambasadorul Marii Britanii, o nouă chezăşie de prietenie lui Hitler. Antipatia personală a lui Stalin, faţă de englezi, şi convingerea lui despre slăbiciunea imperiului britanic, sînt de altfel cunoscute.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Bergery a primit o telegramă din Bucureşti. Comunicatul TASS a potolit temerile de război, dar a pricinuit, parese, "o mare dezamăgire în public", care presimte o nouă înţelegere germano-sovietică, şi se simte păcălit.

E tocmai de ce mă temeam! Dacă se va ajunge la o nouă şi mai strînsă colaborare între Moscova şi Berlin, românii noştri care s-au lăsat împinşi înainte, vor avea de suferit nu numai o nouă şi crudă dezamăgire, (în mijlocul suferinţelor care s-au abătut asupra neamului nostru, speranţa de a putea reîntregi o parte din hotarele noastre, prin luptă şi prin jertfe de sînge, părea un simţămînt binefăcător), dar vor rămîne expuşi la resentimentele ruşilor, şi vor fi siliţi să se aşeze şi mai strîns sub scutul apărător şi asupritor al puterii germane.

Deocamdată, acordul e încă problematic. Berlinul nu reacţionează. Nici un cuvînt despre comunicatul rusesc. Actul de plecăciune al guvernului sovietic a fost primit cu o tăcere de ghiaţă. Liniştea ameninţătoare prevestitoare de furtună. Războiul nemţilor e în toi.

15 iunie

Berlinul tace mai departe. Imi închipui că, la Kremlin, atmosfera e apăsătoare.

Ameninţarea tăcută care apasă acum asupra imperiului sovietic aminteşte presiunea primejdioasă pe care Moscova o exercita, acum un an, asupra noastră. Intocmai ca guvernul sovietic de azi, guvernul român încerca să înlăture primejdia, prin vorbe bune şi declaraţii paşnice. Si întocmai ca Hitler, azi, Stalin ieri nu răspundea nimic.

Cine oare dintre demnitarii "Narkomindelului" va fi socotit vinovat, şi va plăti pentru clipele de aşteptare înfrigurată, de îngrijorare şi de nespusă umilire pe care Uniunea Sovietică le îndură acum?

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Pretextul supărării Reich-ului e îndemnul şi sprijinul dat de U.R.S.S. răzvrătirii iugoslave. La Belgrad, s-au găsit, desigur, de către specialiştii germani, scotocitori de documente, dovezile vinovăţiei sovietice. Germania are deci îndreptăţirea de a rupe legăturile cu un tovarăş care i-a înşelat încrederea. (Ca şi cum legăturile dintre Berlin şi Moscova s-ar fi bizuit vreodată pe încredere!)

Politica buclucaşă de prietenie faţă de Iugoslavia a fost aprobată, fireşte, de cei mai înalţi demnitari. Fotografia Stalin - Gavrilovici e un document hotărîtor în această privinţă. Cine va plăti însă oalele sparte? Va apune steaua atît de abilului jurist Vîşinski, care trece, pe drept sau pe nedrept, ca partizanul unei politici mai independente faţă de Germania? (Deşi polonez prin origine, el reprezintă "tradiţia" marei Rusii, la "Narkomindel"). Se va întări Molotov, prietenul domnului Ribbentrop şi a contelui Schulenburg, duşmanul domnului Cripps şi al englezilor de pretutindeni?

Problema răspunderilor nu se mărgineşte însă numai la faptele de care se folosesc germanii pentru a ameninţa cu războiul. Intrebarea ce se pune azi, în tăcerea care urmează

comunicatului TASS, este dacă, prin înlocuirea lui Litvinov, cu Molotov, şi prin schimbarea politicii externe sovietice, guvernul din Moscova şi-a întărit poziţiile în lume, cum părea la început, cînd de la Marea Baltică, pînă la Marea Neagră, porţile Europei se deschideau în faţa înaintării bolşevice, sau şi le-a compromis în mod definitiv? Politica de pace a lui Litvinov dobîndise Uniunii Sovietice prieteni, pretutindeni. Ea avea, poate, cusurul de a atrage asupra Rusiei, mînia primejdioasă a Germaniei. Faţă de o asemenea ameninţare, Rusia nu era însă izolată.

Molotov a urmărit şi el o politică de pace. Nu se gîndea însă la "pacea indivizibilă" a înaintaşului său, ci la pacea sovietică, asigurată prin războiul general. In loc de a modera puterea covîrşitoare a Germaniei, a dezlănţuit-o. Credea că războiul nu se va întinde decît pe pămîntul capitalist. Nădăjduia că, prin îndemînarea lui, şi prin unele formule meşteşugite, Rusia se va putea menţine în afară de vîltoare.

Azi, în faţa primejdiei, nu mai are cui să întindă mîna şi suprema abilitate i se pare aceea de a înjura mai departe pe Cripps. Umilinţa în vorbe nu-l mai poate scăpa. E nevoie, pare-se, pentru a înlătura primejdia, - dacă mai poate fi înlăturată, - de umilinţă în fapte.

Ce înseamnă tăcerea Germaniei? In cel mai bun caz, pentru Moscova, un îndemn la "adaptare". La o adaptare de bună voie, spontană, oferită fără a fi cerută, ca o chezăşie de pace, şi de încrezătoare prietenie. Adică, o jertfire a revoluţiei, pentru a salva regimul. Si o înregimentare a ţării, - care a fost, odinioară, o mare Putere,- sub semnul îndrumător al Axei.

Tăcerea lui Hitler nu înseamnă că vrea numaidecît războiul. Vrea însă neapărat o victorie hotărîtoare, la Răsărit. Stalin are de ales în ce fel poate contribui la această victorie.

Rosso mărturiseşte, însfîrşit, că situaţia îi pare "încordată". A primit o telegramă din Sofia, unde se aşteaptă

ca războiul germano-rus să izbucnească din clipă în clipă. Mai însemnată decît această părere bulgară, este informaţia că pe graniţa turcească, nu sînt concentrate trupe germane. Nu se pregăteşte deci o campanie spre Sud; nu se pregăteşte în orice caz o trecere prin Turcia.

Ambasadorul a sfătuit pe colaboratorii săi să-şi trimită soţiile în Italia.

La nemţi, părerile sînt împărţite. Generalul Koestring a asigurat pe colonelul Viei că-şi poate păstra soţia şi copilul la Moscova. "Răbdare şi nervi, - ar fi spus generalul. De întîmplat, nu se va întîmpla nimic".

Ceilalţi membri ai ambasadei sînt mai puţin categorici. Tăcerea Berlinului îi impresionează.

Corpul diplomatic fierbe. Suedezii aduc vestea din Stockholm că războiul izbucneşte la 24 iunie.(Din Suedia, Finlanda, România, Bulgaria, veştile războinice sînt răspîndite în lume, prin mijlocirea ţărilor limitrofe). Americanul crede în război. Caută să lămurească motivele pentru care războiul poate fi folositor nemţilor, din punct de vedere militar, economic, moral. Nu-şi ascunde că războiul poate fi folositor şi Statelor Unite. Inţelege rolul care revine ambasadorului Statelor Unite, la Moscova, într-o asemenea "conjunctură".

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Persanul îşi dă seama că "se petrece ceva", dar nu-i vine să creadă că Hitler va face jocul anglo-saxonilor şi statelor limitrofe. E prea frumos ca să fie adevărat.

Ca totdeauna, în asemenea întîlniri, părerile se încrucişează şi se înrîuresc între ele. La plecare, Steinhardt e mai puţin convins de iminenţa unui conflict, iar Mahomed pare mai îngrijorat. Ataşaţii militari americani şi francezi care nu subestimează forţele militare sovietice sînt ademeniţi să creadă că totul e un "bluff" politic.

16 iunie

E a treia zi de tăcere a lui Hitler. "Omul de pe stradă" de la Moscova, nu se mai gîndeşte la ameninţarea din afară, ci îşi duce, în linişte, nevoile, mai departe, la adăpostul comunicatului TASS.

Cercurile "informate", adică acelea care ştiu că nu ştiu nimic, sînt tot mai nervoase.

Steaua roşie care luminează, noaptea, zidurile Kremlinului, e pusă la grea încercare: se stinge, sau se decolorează? (...)

Telegrafiez la Bucureşti: "Moscova trăieşte, de trei zile, sub apăsarea tăcerii lui Hitler. Războiul nervilor e în toi, aţîţat de ştirile din România şi din Finlanda, despre pregătirile militare, tot mai însemnate, din aceste ţări. In lipsa oricăror informaţii politice precise şi serioase, toate prevederile diplomaţilor sînt simple ipoteze. Notez că şefii de misiuni cu o mai vie imaginaţie, şi cu "idei europene", cred în posibilitatea conflictului, pe cînd diplomaţii cu experienţa treburilor orientale şi extrem-orientale, exclud putinţa unui desnodămînt războinic. Notez de asemenea, că generalul Koestring stăruie în credinţa proprie, de dezlegare paşnică; pe cînd von Tippelskirch, unul din îndrumătorii politici ai ambasadei germane, socoteşte că trebuie să fim pregătiţi "pentru orice eventualitate".

BCU Cluj / Central University Library Cluj

"Lipsa de reacţiune a presei şi a cercurilor conducătoare germane, faţă de mîna întinsă, de soviete, - prin comunicatul TASS, - dovedeşte că desminţirea dată de Moscova a fost un act spontan, unilateral, şi nu se referă decît la intenţiile paşnice şi prieteneşti ale Uniunii Sovietice. (Am auzit în cercurile germane, lăudîndu-se abilitatea lui Stalin, care simţindu-se ameninţat - în loc să se arunce, după pilda Poloniei şi Iugoslaviei, în braţele anglo-saxonilor, - s-a despărţit şi mai mult de Anglia şi Statele Unite, deschizînd, prin atitudinea sa, noi şi cît mai largi perspective de colaborare Reich-ului vecin).

In ce mă priveşte, admit că tăcerea germană poate prevesti furtună; poate fi însă şi un îndemn la adaptare totală (...); iar îndemnul poate fi cu atît mai convingător, cu cît ameninţarea este mai mare."- Gr.Gafencu .

17 iunie

Zile de aşteptare şi de nesiguranţă. Germanii tac.

18 iunie

De la Bucureşti, nici o informaţie şi nici o instrucţie (...)

19 iunie

Toate doamnele italiene au părăsit Moscova. Ieri seară, Rosso îmi mărturiseşte că "de data aceasta", s-a înşelat. Situaţia este foarte gravă. Printr-o telegramă, a oprit pe soţia sa la Tokio... Sîmbătă pleacă, poate, cel din urmă avion.

2o iunie

Facem bagajele. Legaţia se goleşte. Bergery se oferă să-mi păstreze unele lucruri. Lichidarea avutului nostru din Moscova e o ruină, asemănătoare cu lichidarea avutului nostru din Bucureşti.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Telegrafiez la Bucureşti că aşteptăm desnodămîntul crizei, duminică sau luni, dar spun că nu ştim nimic. Bucureşti nu telegrafiază nici un cuvînt. Incerc totuşi să distrug dosarele.

Moscova îşi păstrează fizionomia obişnuită. Lumea nu se aşteaptă la război. Timpul frumos, atrage bărbaţi şi femei pe străzi, pe bulevarde, în grădini.

22 iunie

Un telefon al lui von Walther mă scoală din somn: nemţii au pătruns în cursul nopţii în Rusia, pe toată întinderea frontierei, de la Marea Baltică, la Marea Neagră. Aflu că guvernul român ne-a aşezat sub oblăduirea ambasadei germane.
- Ce instrucţii aveţi?, mă întreabă von Walther. - Niciuna.
-Curios! Atunci, cere numaidecît. Nu putem să vă luăm cu noi, dacă nu ştim cînd şi cum veţi rupe legăturile.

Schulenburg a fost azi dimineaţă la Molotov ca să-şi ceară paşapoartele. Molotov a fost, pare-se, foarte liniştit.

Telegrafiez la Bucureşti, direct, prin italieni şi prin francezi. Dar nu-mi fac nici o iluzie. Toate telegramele sînt oprite. La radio: obişnuitul mare discurs al lui Hitler: de ce a fost nevoie să atace; şi răspunsul lui Molotov.

Pledoarii de apărare şi de acuzare din partea unor cîrmuiri, care în împrejurări asemănătoare, întrebuinţează aceleaşi cuvinte şi aceleaşi metode. Războiul a început fără ultimatum, fără negocieri, fără declaraţie. O "simplă operaţie militară".

Ţara noastră va urma, - e un prilej de a recîştiga o parte din pămîntul pierdut, şi de a se reface sufleteşte, după prăbuşirile morale din anul trecut. Prindem cîteva crîmpeie la radio, din discursul lui Antonescu, şi din manifestaţiile publice din Bucureşti. Sîntem deci în stare de război cu U.R.S.S.

Imi strîng toţi oamenii, la legaţie. Vor locui şi mînca împreună cu mine. Sîntem 17, - zece diplomaţi, şi 7 auxiliari. Legaţia e lăsată fără pază, cu porţile deschise. Putem circula în oraş şi telefona. Pînă cînd? Nemţii au fost izolaţi, în cursul zilei, fiecare acasă la el. Contele singur. Tippelskirch singur. Ambasada înconjurată şi închisă.

Cum vom fi evacuaţi? Prin cine urmează să se facă negocierile de evacuare? Păstrăm contactul cu italienii, în aceeaşi situaţie de libertate provizorie, ca şi noi. Rosso socoteşte că deoarece nu am fost avizaţi de nimic, nu e cazul să ne prezentăm autorităţilor sovietice, ci trebuie să aşteptăm:pînă cînd?

Francezii vin să mă vadă, în mai multe rînduri. Bergery, Luguet[1] şi Luguette, şi un vice-consul care îmi cumpără maşina.

Americanii s-au retras la o "dacia"[2] depărtată, de teama bombardărilor. Singurii în primejdie de a fi bombardaţi din avioane, sîntem noi, fiind aşezaţi între cîmpul de aviaţie şi cea mai însemnată gară de cale ferată.

Nici o telegramă din afară.

---

1) Consilier la ambasada Franţei din Moscova.
2) In ruseşte, vilă în jurul oraşului.

23 iunie

Moscova nu a fost bombardată în astă noapte. Am putut dormi puţin, deşi tancurile grele au trecut, fără întrerupere, pe şoseaua Leningradului.

Nu putem stabili nici un contact cu nemţii. Firele telefonice tăiate, casele înconjurate. Merg la Rosso. Il găsesc liniştit, zîmbitor. "-Il faut attendre! Il n'y a rien à faire"[1] Ii dau lista românilor ce trebuiesc evacuaţi: "Cîţi dintre ei joacă bridge?", mă întreabă cu interes.

Tovarăşii mei stau strînşi în jurul aparatelor de radio (avem trei) şi urmăresc cu emoţie ştirile contradictorii de pe noul front.

Zi lungă de inacţiune şi de aşteptare. Din cînd în cînd, un telefon de la italieni, care nici ei nu ştiu nimic.(...)

24 iunie

B.C.U. Cluj / Central University Library Cluj

(...) Ascult la radio discursurile înflăcărate ale propagandiştilor germani, pline de neadevăruri istorice. Faţă de statele mici, metodele totalitarilor, de orice nuanţă, au fost la fel: aceiaşi lipsă de scrupule, aceiaşi poftă de stăpînire. Nu e adevărat, cum pretind nemţii, că Kremlinul ar fi conspirat cu Cripps. Dimpotrivă. Stalin şi Molotov se fereau de englezi, ca să nu dea de bănuit nemţilor. Nu urmăreau o politică "de încercuire", nu se gîndeau să intervină în luptă, ci aşteptau sfîrşitul. Singurul succes al lui Cripps la Moscova, unde a cunoscut atîtea dezamăgiri şi ofense, este datorit lui Hitler. Si chiar acest succes nu a fost deplin, deoarece ambasadorul britanic, scîrbit de experienţele sale moscovite, se afla de zece zile la Londra, cînd a izbucnit conflictul germano-sovietic.

Totuşi, Churchill pare să fi îmbrăţişat cu însufleţire cauza ruşilor. Prin discursul său de ieri seara, el le făgăduieşte sprijin economic şi financiar. Mă întreb: de ce atîta grabă? De cealaltă parte, germanii reîmprospătînd

---

1) Trebuie să aşteptăm. Nu e nimic de făcut.

campania lor anti-bolşevică, amorţită de atîta vreme, caută să înjghebe un front european pentru... salvarea civilizaţiei! Era şi timpul!!...

La ora două, primesc un telefon de la Kremlin. Molotov doreşte să mă vadă.

La orele patru fără un sfert, sînt în curtea de onoare a cetăţii, odinioară sfîntă. Sînt primit cu acelaşi ceremonial ca la vizita mea cea dintîi. Un ofiţer mă aşteaptă pe peron, se prezintă, îmi strînge mîna, mă întovărăşeşte pînă în apartamentele de primire.

In sala de aşteptare, doi secretari mă întîmpină cu multă amabilitate. Sînt introdus în biroul cel lung, cu uşa din fund deschisă, a vicepreşedintelui comisarilor.

Molotov vine spre mine. Pare obosit. Imi întinde mîna cu un gest simplu, liniştit. Imi vorbeşte apoi pe un ton domol, cu îndurerare, uneori aproape cu blîndeţe:

- Aş vrea să ştiu, domnule ministru, care e situaţia dintre noi. Trăiam, pînă mai ieri, în pace. Azi, trupele dv. sprijină atacul banditesc al nemţilor împotriva noastră. Aş vrea să ştiu, dacă îmi puteţi da o lămurire.

- Domnule vicepreşedinte, nu am primit nici o informaţie şi nici o instrucţie. Imi închipuiam că legaţia dv. de la Bucureşti a trebuit să vă dea lămuririle cuvenite.

- Legaţia noastră nu cunoaşte decît faptele: participarea dv. la agresiunea împotriva noastră. Din partea guvernului român, nu a primit nici o înştiinţare, nici o cerere, nici o declaraţie de război.

- In cazul acesta, trebuie să ne lămurim după faptele pe care le cunoaştem. Aceste fapte implică o ruptură a legăturilor diplomatice dintre ţările noastre. Sînt convins că membrii legaţiei sovietice din Bucureşti vor primi toate înlesnirile, pentru a părăsi România. La rîndul nostru, v-am fi recunoscători dacă aţi da dispoziţiile cuvenite pentru ca să ni se remită paşapoartele. Tin să adaug două cuvinte, nu cu privire la evenimentele politice, ci referitoare la misiunea pe care am împlinit-o aici. Vă vorbesc deci în numele meu personal. Acum zece luni, cînd am avut onoarea să vă văd

pentru întîia oară, v-am spus că voi lucra cu toată hotărîrea şi cu toată lealitatea pentru normalizarea şi întărirea raporturilor paşnice dintre ţările noastre. Socotesc în conştiinţa mea că mi-am împlinit întocmai angajamentul pe care l-am luat. Sînt cu atît mai îndurerat, personal, că străduinţele mele nu şi-au atins ţelul.

Simt că Molotov ar mai vrea să adauge ceva. După cîteva clipe de tăcere, el se hotărăşte să-mi spună următoarele: "România nu avea dreptul să rupă pacea cu U.R.S.S. Stia că, după reluarea Basarabiei, nu mai aveam nici o pretenţie împotriva ei. Am declarat în mai multe rînduri, în termeni categorici, că doream o Românie paşnică şi independentă. Voinţa noastră pe care am dovedit-o prin fapte, era să întărim raporturile dintre noi. Cînd Germania v-a dat aşa zisa garanţie, am protestat împotriva acestei garanţii fiindcă presimţeam că e menită să tulbure raporturile dintre U.R.S.S. şi România. Această garanţie însemna sfîrşitul independenţei dvs. Aţi intrat sub dependenţa Germaniei. Cîteva luni mai tîrziu, aţi şi fost ocupaţi de fapt, de trupele germane. Nu era nevoie să vă asociaţi la agresiunea banditilor împotriva noastră. Sîntem siliţi să tragem toate consecinţele acestor fapte. (Molotov pare să lege ideea de "consecinţe" nu numai de fapta agresiunii, dar de caracterul ei "banditesc". Acest cuvînt rostit de altfel fără nici o pornire, cu voce cît mai potolită, revine de altfel de mai multe ori în declaraţiile sale).

Răspund că nu mi se cade, în aceste clipe şi în aceste împrejurări să intru într-o discuţie de politică generală. Vîltoarea războinică în care sînt atrase toate popoarele, unul după altul, e atît de uriaşă, masele ce stau faţă în faţă cu interese potrivnice, vrăjmaşe, sînt atît de numeroase, încît pare să fie o tristă fatalitate ca statele mici, ca şi cele mari, oricît de dornice ar fi de pace, să nu poată scăpa de urgia războiului. In ce mă priveşte, nu pot avea faţă de evenimentele de azi, pe care numai istoria le va putea judeca, decît o atitudine de diplomat, adică de soldat al ţării mele. Să-mi fie îngăduit, în această calitate, să-mi exprim părerea

BCU Cluj / Central University Library Cluj

de rău că prin politica ei urmată în timpul din urmă U.R.S.S. nu a făcut nimic pentru a împiedica, între ţările noastre, durerosul desnodămînt de azi. Prin brutalul ultimatum din anul trecut, prin care nï s-a cerut nu numai Basarabia, dar şi Bucovina, şi un colţ din vechea Moldovă, prin încălcările teritoriului nostru, care au urmat de atunci, prin actele de forţă ce au intervenit pe Dunăre, - chiar în timpul negocierilor pentru stabilirea liniei de demarcaţie-, Uniunea Sovietică a distrus în România orice sentiment de încredere şi de siguranţă, şi a trezit îndreptăţita teamă că însăşi fiinţa statului român e în primejdie. Am căutat atunci un sprijin în altă parte. Nu am fi avut nevoie de acest sprijin, şi nu l-am fi căutat, dacă nu am fi fost loviţi, şi dacă nu ne-am fi simţit ameninţaţi.

Imi îngădui să amintesc aceste fapte fiindcă am avut prilejul, ca ministru de externe al ţării mele, să atrag în mai multe rînduri, prin discursuri şi declaraţii publice, atenţia guvernului sovietic, faţă de care am urmat totdeauna o politică leală de pace şi de bună vecinătate, că "o Românie independentă în cuprinsul hotarelor ei neatinse este o chezăşie de siguranţă pentru U.R.S.S., ca pentru toate celelalte state vecine".

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Lovitura cea dintîi care a zdruncinat temeliile unei asemenea României, chezăşie de siguranţă şi de pace, acoperire firească şi atît de folositoare unui hotar întins şi însemnat al Rusiei, a fost dată, din nenorocire, de guvernul sovietic. Urmările acestei nenorociri, pe care le deplîngem astăzi, mă mîhnesc cu atît mai mult cu cît poporul român nu a dus niciodată, pînă azi, război cu poporul rus, şi nu există simţăminte duşmănoase între cele două neamuri.

Molotov a ascultat în tăcere traducerea interpretului. Apoi, cu aceiaşi linişte, cu acelaşi glas potolit, puţin mai apăsat doar, şi căutînd în mai multe rînduri privirea mea, a răspuns: "In ce priveşte Basarabia, am părerea mea. Dacă aţi fi vrut, am fi putut găsi, din vreme, o înţelegere cu privire la ea, care ne-ar fi scutit de multe neplăceri. Azi însă, problema e alta. Vă gîndiţi la teritorii. Si nu vă daţi seama că sînt în joc independenţa şi însăşi fiinţa dvs. de stat.

Noi nu v-am pus niciodată independenţa în primejdie. Dimpotrivă. Am luptat odată pentru ea. Ne datoraţi existenţa statului român liber. De atunci, pînă în zilele de azi, cele din urmă, v-am asigurat necontenit că sîntem hotărîţi să vă respectăm ţara şi neatîrnarea. Totuşi, v-aţi supus nemţilor. V-aţi alăturat atacului lor banditesc. Vă veţi căi. Germania a dovedit cu prisosinţă cît de puţin îi pasă de fiinţa şi de voinţa statelor mici. Chiar în cazul unei victorii germane, sînteţi pierduţi. România e în primejdie de a nu mai fi".

Apoi, sculîndu-se de pe scaun, se îndreaptă spre mine, cu mîna întinsă, se înclină uşor, foarte simplu, şi trebuie să mărturisesc, mişcător.

Imi voi aminti, toată viaţa, acest din urmă rămas bun pe care l-am luat de la Molotov.

Ofiţeri în uniformă de campanie, deosebit de curtenitori, mă însoţesc pînă la porţile Kremlinului.

Seara, în legaţia noastră pustie, golită de mobilă şi de tablouri, în care stăm închişi, aşteptînd hotărîrile ce se vor lua cu privire la noi, primesc vizita soţilor Bergery. Sînt mişcat de gentileţea pe care aceşti prieteni mi-o arată, în clipe de singurătate şi de frămîntare. (Regret însemnările mele răuvoitoare despre Bergery).

Istorisesc lui Bergery întrevederea istorică pe care am avut-o cu Molotov.

- "E surprinzător, observă francezul, cît de mult ţin totalitarii la drepturile şi libertăţile statelor mici. Molotov e întristat fiindcă România îşi pierde neatîrnarea. Hitler a intrat în luptă ca să salveze statele baltice, şi să libereze popoarele oprimate!... Si ce e mai curios, e că ei sînt, poate, de bună credinţă"...

- Poate...

25 iunie

Aflu de la americani că nemţii au fost trimişi, ieri seara, spre o destinaţie necunoscută. Steinhardt şi Charlie Taire[1] i-au zărit, din întîmplare, la zece noaptea în gara Iaroslav, de unde pleacă transiberianul. Nu au putut vorbi cu ei.

---

1) Ambii din misiunea diplomatică americană la Moscova.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Incerc să vorbesc cu ministrul Bulgariei, căruia nemţii şi noi i-am încredinţat apărarea intereselor noastre. Stamenov[1] îmi trimite pe consilierul său, Tilev. Bulgarii nu ştiu nimic despre plecarea "protejaţilor" lor germani. Au încercat să se informeze, dar n-au aflat nimic. Cred că aşa zisa plecare este o poveste americană. Dau unele recomandaţii lui Tilev.

Fac pregătiri de plecare. Ardem cele din urmă cifruri. Cumpărăm provizii de drum: conserve, pesmeţi, narean. Strîngem toate cuferele noastre, în camera consilierului economic. Dresăm cuvenitele procese-verbale, pentru mobilierul, argintăria, rufăria lăsate în legaţie. In ce mă priveşte voi lăsa în urma mea două automobile, şapte cufere mari, şi pivniţa: 7oo de sticle de vin roş, şi şampanie.

Seara, primesc vizita lui Mascia. Vine să-mi raporteze o convorbire pe care Rosso a avut-o în cursul zilei, cu Vîşinski: - Ce gînduri are guvernul din Roma? - Nu ştiu, nu sînt informat direct. Radio anunţă însă că războiul e declarat. Trebuie deci să ne înlesniţi plecarea. - Pînă cînd nu sîntem lămuriţi, nu putem lua nici o hotărîre.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

La ora şapte, ni se închid porţile. Telefonul nostru e întrerupt. Sîntem izolaţi.

Pe la orele nouă, se prezintă doi tovarăşi care îmi cer lista persoanelor care se află în legaţie. Cer să fiu pus în comunicaţie cu ministrul Bulgariei. Nici un răspuns.

26 iunie

Sîntem prizonieri. Nimeni nu mai poate ieşi, nici intra, în legaţie. Paillard îmi vestise vizita sa, la 11. Il aştept în zadar. Nici o veste de la bulgari. Steinhardt care a amînat mereu vizita pe care voia să mi-o facă, rămîne definitiv pe alt tărîm. Imi pare rău. Voiam să-i dau unele recomandaţii pentru ai mei. Imi închipui că dacă "formalităţile" de schimb vor dura mult, vor fi îngrijoraţi.

---

1) Ambasadorul Bulgariei la Moscova.

Liliecii au înflorit abia acum. Toate împrejmuirile legaţiei sînt păzite de poliţişti. Aşteptăm să ni se hotărască soarta.

La ora cinci şi jumătate, sosesc din nou cei doi tovarăşi din ajun. Un funcţionar sovietic care rupe două-trei vorbe franţuzeşti, îi întovărăşeşte. Ni se cere ca, într-o oră, să ne pregătim bagajele şi să părăsim legaţia. Vom fi îndreptaţi cu trenul spre Miciurinsk.

Cer să predau cheile legaţiei ministrului Bulgariei. Nici un răspuns. Intreb care e locul de frontieră pe unde vom ieşi din U.R S.S. - Nisnaiu! Amintesc regulile internaţionale obişnuite pentru evacuarea diplomaţilor. Tăcere.

Trebuie să recunosc, de altfel, că tovarăşii se poartă cuviincios şi zîmbesc fără răutate.

La şase şi jumătate, sîntem încărcaţi în patru maşini, şi bagajele noastre într-un mare camion. Protestăm, şi lăsăm apoi legaţia în voia soartei.

Printr-o mulţime liniştită, care ne priveşte cu curiozitate, dar fără nici un gest ostil, sîntem duşi pe Sadovaia în sus, pînă la gara de unde pleacă trenurile spre Rostov, Baku, Samara, Volga.

La gară, o desfăşurare surprinzătoare de forţe poliţieneşti. - Vin prizonierii!, - anunţă un miliţian. Intre două rînduri de G.P.U.-işti, sîntem suiţi în vagonul care ne e rezervat, sau mai exact în jumătatea de vagon de clasa a III-a, la care avem dreptul. Cealaltă jumătate e ocupată de finlandezi. Sîntem îngrămădiţi, claie peste grămadă, cu proviziile şi bagajele. Ni se iau paşapoartele.

Mai vin şi alţii? Nu ştim. La opt, trenul se pune în mişcare. Ieşim încet, cu inima strînsă, din oraşul de care ne leagă, după luni întregi de viaţă zbuciumată, multe amintiri ce ne sînt dragi.

Unde mergem? Miciurinsk. Desfăşurăm hărţile. Locul nostru de destinaţie provizorie e un nod de comunicaţie, la vreo 4oo de km., Sud, de Moscova. De acolo linia principală coboară prin Rostov, spre Caucaz. Poate fi deci vorba de o etapă pe calea evacuării, spre Iran sau Turcia. O altă linie

duce prin Tambov, spre Volga. Rămîne posibilitatea unei aşezări pe o linie moartă.

Băncile de lemn sînt tari. Serviciul de supraveghere, poliţiştii care gonesc necontenit, cînd în jos, cînd în sus, e supărător. Izbutesc să mă întind pe o saltea mai tare decît lemnul. Petrec noaptea cu ochii deschişi, depănînd firul amintirilor mele moscovite. Mă gîndesc la felul cum a izbucnit războiul. Nu găsesc glas în mine pentru nici un protest.

27 iunie

Ajungem la Miciurinsk, pe la nouă de dimineaţă. Ne aşteaptă o droaie de poliţişti. Ne aşteaptă, de asemenea, un omnibus şi mai multe camioane.

La rampa unde sîntem traşi, se înşiră trei vagoane "diplomatice". Cine mai coboară oare, înainte de noi ?

Vedem mai întîi cum se descarcă bagajele. Cu nasul lipit de ferestrele închise, facem fel de fel de presupuneri. Vedem apoi cum coboară slovacii. Si zărim, în sfîrşit, pe italieni, cu Rosso în frunte, şi toţi prietenii noştri: Mascia, Bambasci, Assetati, Relli, colonelul Viel...

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Mare bucurie:ne facem semne de dragoste şi de solidaritate. Peste puţină vreme, sîntem cu toţii, întemniţaţi în curtea unui han sărăcăcios, cu două corpuri de case, unul mai curăţel, la stradă, altul mai mare, în fund, unde guvernul sovietic ne-a stabilit reşedinţa. Ne îmbrăţişem cu italienii, şi urmînd îndemnurile domnului maior X, şeful gărzii noastre, ne împărţim apartamentele.

Hanul a fost,pe vremuri, un spital. Incăperile mici, sînt pline cu paturi. Am norocul să capăt odaia cea mai bună, singura cu soare. Românii sînt împrejurul meu, în etajul de sus al casei de ţară. Finlandezii, - sub noi. In fund, împărtăşind cu colaboratorii săi nişte încăperi întunecoase, bietul Rosso, şi alături de el, cinci slovaci, cu ministrul lor în frunte.

Ce se va întîmpla, de acum înainte? Pînă cînd vom sta aici? Cine se ocupă de soarta noastră? - Nisnaiu!

Dl. maior X ţine totuşi să ne dea unele lămuriri. Intruneşte pe şefii de misiune, ca să le comunice că ne aflăm "în reşedinţa noastră". Sîntem liberi în cuprinsul gardurilor care împrejmuiesc această reşedinţă, însă nu ni se îngăduie să avem vreo comunicaţie cu lumea din afară: nici radio, nici ziar, nici fireşte putinţa de a ieşi pe poartă. Vom putea organiza popota în comun.

Maiorul X e vioi şi are ochii albaştri, limpezi şi blînzi. Pare totuşi hotărît să ne "frece". E supraveghiat de aproape de un poliţist în civil, cu o privire închisă şi bănuitoare.

- Putem comunica la Moscova, cu legaţiile care apără interesele noastre?, întreb eu.

- Numai prin mine, răspunde maiorul.

- Sîntem mai departe, diplomaţi, supuşi regulilor internaţionale, sau sîntem priviţi ca nişte deţinuţi?, întreabă Rosso.

Maiorul nu găseşte cu cale să răspundă.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Apoi, maiorul se pune la dispoziţia noastră cu multă voie bună, ca să găsească provizii şi inventarul de bucătărie, în acest orăşel lipsit de toate.

In jurul "reşedinţei" noastre, santinelele dimprejur ridică gardurile, şi întind reţele de sîrmă ghimpată.

Pe "veranda" lui Rosso se joacă bridge. Proviziile noastre salvează viaţa prietenilor italieni, morţi de foame.

Seara, în curtea dintre cele două clădiri ne învîrtim 68 de oameni, şi 8 cîini, aşa cum se învîrtesc nenorociţii din vestitul tablou al lui Van Gogh, din galeriile de artă modernă, de la Moscova, numit "La ronde des détenus"[1)]

28 iunie

Finlandezii duc o viaţă sănătoasă. Se culcă devreme, se scoală devreme. Ocupă toate robinetele de apă, sînt patru la număr, din reşedinţă. Femeile,goale pînă la brîu, se freacă şi se spală cu însufleţire. Apoi îşi duc cearşeafurile şi saltelele în curte, şi le scutură pînă umplu toată reşedinţa de praf şi de fulgi.(...)

---

1) Plimbarea deţinuţilor.

29 iunie

Nici o ştire din afară. Ce se petrece pe front? Ce se petrece în lume?

Aşezaţi pînă acum în centrul frămîntărilor politice, iată-ne deodată, tocmai în clipele celor mai uriaşe prefaceri, tăiaţi de orice zgomot din afară. In jurul hanului nostru, în care viaţa comună se organizează încet, santinele cu baioneta la armă, stau de veghe.

Ce se va întîmpla cu noi dacă liniile de comunicaţie spre Sud ar fi rupte? Cine se gîndeşte la noi, cine negociază pentru noi, de unde ne poate veni un cuvînt de lămurire şi de liberare?

Ne obişnuim cu "viaţa la aer". Clima e agreabilă: un soare cald, dar nu fierbinte. Petrecem toată ziua în grădină. Mîncăm mai puţin. Dormim în paturi mici şi tari. Ne îngrijim de sănătate.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

30 iunie

Italienii capătă veşti. Un japonez a sosit la Miciurinsk, delegat al lui Tatekava. Rosso e pus, faţă în faţă, cu el, sub supravegherea preşedintelui sovietului local.

Japonezii au luat reprezentarea intereselor italiene, şi s-au pus în contact cu Vîşinski. Programul sovietic prevede un schimb într-un oraş turcesc. Se negociază.

Această ştire nu priveşte decît pe italieni. Simt cu îngrijorare că este cu putinţă o despărţire de italieni. Dacă rămînem singuri, cine mai are grije de noi? Totuşi, faptul că sovieticii se gîndesc la schimb, admit negocieri şi prevăd o evacuare spre Turcia, e un semn bun pentru toţi... Ce-o fi făcînd bulgarul care nu izbuteşte să ne dea nici un semn de viaţă? Ii trimit o scrisoare prin "Narkomindel". Rosso informează pe Tatekava, prin delegatul japonez, despre prezenţa mea la Miciurinsk.

1 iulie

(...) Maiorul ne oferă "cărţi de citit". Cerem: "Azilul de noapte", "Amintiri din casa morţilor", "Crimă şi pedeapsă"...

Seara, mă odihnesc cu gîndurile şi grijile mele în hamacul din fundul grădinii. La 11, pe lumina lunii, maiorul X se strecoară în grădină, căutîndu-mă. Trecem în veranda-sufragerie, lăcaşul comunicărilor solemne. Maiorul e însoţit de un comisar civil, rotund, gras ... semănînd cu Dovlecel Dimitriu [1].

- Guvernul sovietic a hotărît să vă trimită în patria dvs., începe maiorul. (Georgescu Olenin traduce). Vă rog să formulaţi ce pretenţii mai aveţi?

- Doresc să predau toate bunurile statului român şi a membrilor legaţiei, în paza legaţiei care ne reprezintă.

- Vă rog să daţi legaţiei Bulgariei o împuternicire în această privinţă. Voi transmite cererea dv. numaidecît la Moscova.

BCU-Cluj Central University Library Cluj

- Unde mergem? Cînd?

- Nu sîntem informaţi. Stim numai că s-a admis plecarea dv.

Fugim sus, în camerele noastre (...)şi redactăm în grabă o împuternicire pentru Stamenov, ca să ia în sfîrşit, în primire, bunurile noastre.

Maiorul aşteaptă în curte şi trece apoi la telefon-

Petrecem o noapte mai bună cu gîndul la ţara noastră.

2 iulie

Mă gîndesc la cartea atît de însemnată şi atît de primejdioasă pe care o jucăm. Avem, împotriva noastră, nu numai Rusia Sovietică (mai exact: toate Rusiile, fiindcă în faţa ameninţării germane care tinde nu numai la suprimarea regimului, dar şi la desmembrarea teritoriului, e firesc ca toţi ruşii să se strîngă laolaltă), ci şi întreaga lume anglo-saxonă, cu toate patimile continentale deslănţuite împotriva

---

1) Numele unui fost ministru liberal.

lui Hitler. Victoria pe frontul oriental ne scapă de o grije, dar nu hotărăşte nimic. Ne trebuie multă înţelegere şi îndemînare pentru ca o eventuală prăbuşire a Germaniei să nu ne fie fatală.

Germania a izbutit deocamdată, cum era şi firesc, să strîngă în jurul ei ţările care trag nădejdea să fie liberate de primejdia rusească. (Rusia îşi poate da seama, acum de greşala pe care a făcut-o, distrugînd ea însăşi brîul de siguranţă ce o apăra, - Finlanda, Polonia, România). Va izbuti, însă, Hitler să dea viaţă nouă pornirilor anti-comuniste şi să ducă "războiul sfînt" pe care-l propovăduiesc propagandiştii lui? E foarte problematic.

Mai întîi, lupta ideologică nu mai este sprijinită nici dintr-o parte, nici din alta, prin porniri însufleţite. (...)

Imi aduc aminte de declaraţiile, pe care mi le-a făcut odată Clodius, după călătoria lui în tovărăşia lui Ribbentrop, la Roma,(...) Ribbentrop se dusese la Roma pentru a convinge pe Duce despre folosul şi necesitatea unei strînse colaborări cu U.R S S., şi a împărtăşit lui Clodius unele din argumentele folosite, întemeiate toate pe informaţiile şi impresiile pe care le culesese la Moscova, în faimoasele călătorii prin care a statornicit colaborarea economică şi politică germano-sovietică.

"Ribbentrop este convins - îmi spunea Clodius,- că nu se mai poate vorbi de bolşevism. Stalin e un autocrat cuminte şi chibzuit care se gîndeşte la mărirea Rusiei, şi s-a liberat de mult de tirania doctrinei bolşeviste. Se poate vorbi, de pe acum, de un naţionalism rus, - în sensul naţionalismului german sau italian... De altfel, Stalin e şi antisemit. De aceea a trebuit să ţinem seama de pretenţiile acestui naţionalism rusesc".

Clodius voia să mă pregătească, prin aceste cuvinte, pentru pierderea "fatală" a Basarabiei. Era unul dintre cei puţini,care ştiau că provincia noastră fusese jertfită în convorbirile Ribbentrop-Molotov.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

ţării dumitale. Socotesc că e o datorie faţă de credinţele dumitale, pe care le cunosc şi faţă de viitorul ţării dumitale, ca să primeşti invitaţia noastră. De altfel, adaugă ambasadorul zîmbind, nici nu te-am fi invitat, dacă ruşii nu s-ar fi temut că oprindu-te pe dumneata aici, şi trimiţîndu-te direct cu avionul în Anglia, ar fi dat prilej guvernului român să reţină în România pe Lavrentiev[1]. Aşa, sîntem nevoiţi să te lăsăm să pleci. In Turcia, te aşteaptă Serviciul nostru Secret, care a primit instrucţii în consecinţă. Iţi va înlesni drumul spre Londra, unde vei fi invitatul guvernului britanic".

Cuvintele lui Cripps mă tulbură adînc. Imi dau seama că sînt aşezat în faţa unei hotărîri care va cîntări greu în viaţa mea, poate şi în istoria ţării. Prezenţa mea la Londra, unde guvernul britanic mă invită,în mod oficial şi stăruitor, pentru a treia oară, prin glasul ambasadorului său, poate fi favorabilă României, dacă nu azi, poate într-un viitor apropiat. Sînt printre puţinii, care în cazul unei victorii britanice, victorii în care cred şi în care am crezut totdeauna, va putea apăra cauza ţării. Imi pare totuşi cu neputinţă să părăsesc misiunea mea, în drum, să nu mă întorc în ţară, să nu fac ultimul raport celor care sînt la cîrmă, să nu le spun tot ce ştiu, să nu le dau o supremă înştiinţare. Tara intrată în război, a pornit, poate, pe o cale greşită, dar nu am dreptul, ca român, să slăbesc poziţiile ei, în clipe atît de critice, prin defecţiunea mea. Sînt prea în văzul lumii, ca fost ministru la Moscova, şi fost ministru de Externe, pentru ca gestul meu să nu aibă cel mai viu răsunet, şi să nu aibă consecinţe dăunătoare pentru războiul în care Antonescu a băgat ţara şi armata noastră.

Incerc să lămuresc aceste frămîntări de conştiinţă, lui Cripps. Il rog: nimeni să nu mă aştepte în Turcia. Vreau să-mi urmez calea pînă la capăt. Vreau să-mi închei misiunea la Bucureşti, să spun lui Antonescu ce am de spus, să-mi fac datoria pînă la sfîrşit. Vreau, numaidecît, să-mi revăd mama. După aceea, voi pleca în Anglia, în Statele Unite, sau într-o ţară neutră.

---

1) Seful misiunii diplomatice sovietice, la Bucureşti.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

- "Nu te vor mai lăsa să pleci! stărui Cripps. E cel din urmă prilej pe care îl ai de a rămînea liber, şi de a-ţi sluji ţara în străinătate".

- "Mă voi informa la Constantinopol. Am prieteni acolo, care îmi vor da de veste despre ce se petrece în România. Dacă e primejdie de a fi reţinut în România, nu mă voi întoarce, şi voi pleca direct spre Londra sau Washington".

- "Oamenii noştri au instrucţii, la Istanbul să te urce în avion. Prin Egipt, şi prin Nordul Africii, vei ajunge la Lisabona. Vom lua măsuri ca soţia dumitale, care e la Berna, să te întîlnească la Lisabona. De acolo, vei alege calea care-ţi convine mai bine".

- "Voi hotărî, la Constantinopol. Dacă nu mă voi întoarce în ţară, voi trimite un raport scris, şi o scrisoare lui Antonescu, pentru a-i desluşi atitudinea mea. Dacă voi judeca mai cuminte să mă întorc la Bucureşti, voi avea grije cît mai curînd, să-mi recîştig din nou libertatea. Sub nemţi, nu voi rămîne, în nici un caz".

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Cripps îmi strînge mîna cu prietenie. Ar fi dorit un răspuns mai categoric, mai afirmativ. Işi dă seama însă, cel puţin aşa mi se pare, de seriozitatea problemei de conştiinţă în faţa căreia mă aflu.

Il las în mijlocul cărţilor sale de filosofie şi de poezie, în vagonul salon al Sovietului Suprem.

Comisarii mei mă iau în primire, şi mă duc înapoi în lagăr.

6 iulie
Rostov - Grodny

7 iulie
Grodny - Baku (noaptea)

8 iulie
Baku - Tiflis - Leninakan.

Drum lung şi obositor.(...) Un miros pătrunzător de petrol ne vesteşte că ne apropiem de bogăţiile Mării Caspice. Trenuri militare, unul după altul, - dovada unei organizaţii care funcţionează în perfectă ordine, - coboară din Caucaz spre cîmpurile de luptă din Ucraina. Tunuri, tancuri, automobile, camioane şi un nesfîrşit număr de tractoare. Soldaţii par bine echipaţi. Lipseşte "entuziasmul" războinic. Dar unde se mai găseşte acest entuziasm? Soldaţii sînt liniştiţi, tăcuţi. Numai după ce coborîm spre Sud, începem să auzim vorbe mai vii şi unele cîntece. Privirile ce se îndreaptă spre trenul nostru de "prizonieri" sînt pline de curiozitate. Nu auzim însă, nici o ameninţare, nici un cuvînt rău.

Trenurile de petrol se ţin lanţ. Zi şi noapte auzim zgomotul vagoanelor-cisterne care ne încrucişează. Lăsăm oraşul Baku pe stînga, fără să-l zărim, şi întoarcem spre Apus urcînd valea largă şi mănoasă care leagă Azerbaigeanul de Georgia şi duce spre Tiflis. Porumb, bumbac şi cîmpuri de aviaţie. Foarte multe aeroplane. In seara celei de a patra zi de călătorie, tocmai cînd ne aşteptam să ajungem în frumoasa capitală a Georgiei, trenul nostru o apucă la stînga, spre hotarele turceşti.

Aşteptăm cu înfrigurare sfîrşitul călătoriei. După trei sau patru ore de ascensiuni, traşi cu trei locomotive în faţă, şi una în spate, trenul se opreşte pe înaltul platou de la Leninakan.Sîntem traşi pe o linie moartă. Aşteptăm ordine de la Moscova, şi ceasul mult aşteptatului schimb.

9, 1o, 11 iulie

Ordinele aşteptate nu vin. Sîntem"blocaţi" în gara Leninakan. Un serviciu de ordine, sever şi supărător ne ia în primire. Pretutindeni priviri bănuitoare şi baionete la armă. "Programul" autorităţilor e foarte aspru: ferestrele închise, nici o circulaţie în tren, orele de mîncare strict măsurate. Un regim de deţinuţi primejdioşi. Din fericire "zbirii" sînt oameni de omenie... Ordinele sînt mai severe decît năravul domnilor poliţişti(...) Pe linia moartă din faţa noastră, stă un alt tren.

Ferestrele sînt închise, perdelele trase. Santinele cu baioneta la armă păzesc. Vedem, către seară, coborîndu-se din el, pentru o scurtă plimbare, pe contele Schulenburg, generalul Koestring, Hilger, von Walther, toţi adversari înverşunaţi ai războiului...

Un diplomat turc a venit să se intereseze de paşapoartele noastre. Semn de plecare ?

12 iulie

Cei mai pesimişti dintre noi sîntem convinşi că azi, cel mai tîrziu mîine, vom pleca. Ziua trece însă caldă şi apăsătoare. Nu sosesţe nici un ordin de plecare.(...)

Primim vizita lui Schulenburg, cu care nu am putut pînă acum schimba nici un cuvînt.

Îi cer amănunte despre cele din urmă întîlniri pe care le-a avut cu Molotov. Sîmbătă seara, spune el, în ajunul războiului, a fost chemat la Kremlin. Molotov l-a întrebat ce gîndeşte despre toate zvonurile războinice care circulă ? - Nu ştiu nimic!, a răspuns cu toată sinceritatea ambasadorul.

In cursul nopţii, au sosit însă "instrucţiile" de la Berlin. La 6 dimineaţa, Schulenburg era din nou la Molotov: - "Din pricina marilor concentrări de trupe sovietice care apasă asupra hotarului german, guvernul german e nevoit să dea ordin trupelor sale să înceapă operaţii militare..." - Aceasta înseamnă o declaraţie de război?, întreabă Molotov. Aşa se pare, răspunde Schulenburg. Molotov e liniştit. Pare foarte trist: - Credeţi că Hitler avea dreptul să facă aşa ceva? (Ambasadorul face un gest evaziv. Nu poate să-şi condamne şefii).

Contele aminteşte cu o vădită emoţie această scenă care a pus capăt străduinţelor sale diplomatice, atît de rodnice în capitala U.R.S.S.-ului.(...)

Spre marea noastră surprindere, ni se predau lăzile pe care le-am lăsat la legaţia de la Moscova, şi pe care nici nu ne-am mai gîndit că le vom avea. Cele mai multe au fost deschise, controlate, răvăşite... Totuşi, sînt în ele lucruri pe care nu ne mai aşteptam să le revedem vreodată.(...)

13 iulie

La ora 13 - aşa scrie procesul-verbal, - am trecut graniţa turcă.

Eram liberi.

La Kars, ne aşteaptă bere rece, şi un bufet bogat. Militarii şi civilii turci ne primesc cu braţele deschise. Sîntem un lung şir de "rescapaţi" istoviţi şi flămînzi.(...)

14 iulie

Plecăm într-un lung convoi de automobile şi autobuze, spre Erzerum. Bagajele urmează în tren, pe linii înguste.

Ne deşteptăm, a doua zi dimineaţă, pe malurile unui torent rapid şi roşu ca sîngele, care curge între stînci înalte şi goale: este Eufratul. Calea ferată prin deşerturile stîncoase ale Asiei Mici e una dintre isprăvile cele mai uimitoare ale energiei lui Kemal Paşa.(...)

Sosim la Istanbul, sub razele unui soare minunat, de dimineaţă caldă, aerisită totuşi de curentele marine.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

3 august - Snagov

Mica noastră căsuţă de la Snagov, care atîtea luni a trăit numai în închipuirea noastră, şi-a deschis din nou uşa şi cele două ferestre care privesc spre lac.

(...) România îşi adaptează sufletul la situaţie. Deocamdată, bîntuie războiul. Un război mult mai greu decît credeau cei mai pesimişti. Ruşii rezistă din Golful Botnic pînă la Marea Neagră. Se luptă bine: Au, ca întotdeauna, o bună artilerie, un infanterist dîrz, şi nenumărate tancuri.

Nemţii au succese, dar nu înaintează. De trei săptămîni, se tot luptă la Smolensk. Pierderile par să fie grele, de ambele părţi. Românii luptă cu vitejie. Ofiţerii noştri, îndeosebi cei tineri, înaintează şi se jertfesc.(...) Cad mulţi. Spitalele sînt pline. Femeile din Bucureşti şi din provincie îşi fac datoria cu devotament.

Războiul a pus oarecare rînduială în felul de a gîndi şi de a simţi al românului. Sforţarea naţională care, prin jertfe nespus de grele, reîntregeşte hotarul răsăritean, e sprijinită de întreaga suflare românească. Unitatea de vederi şi simţiri care se încheagă în jurul ideilor de stat şi de patrie, rămîne totuşi pusă la grea încercare, cînd gîndurile se îndreaptă către problemele viitorului. Si se dezvăluie atunci urmele năpraznicilor tulburări, pricinuite de nebunia legionară şi de zvîrcolirile de ultimă oră ale regelui Carol.

Increderea în cîrmuire nu a fost pe deplin restabilită. Se aud multe critici, multe cuvinte amare, multe temeri ce par îndreptăţite. Simţămîntul că trăim stări provizorii dăinuieşte încă.

(...) Nerînduiala care tulbură mai departe stările de lucruri, stăruie şi în gîndire. Declaraţiile oficiale, ziarele, radio-ul cuprind un desmăţ de cuvinte sonore, sforăitoare şi goale, care supără şi întristează orice minte cumpătată.

Imi aduc aminte accentele calde, de o atît de nobilă însufleţire, care au răsunat în ziarul "Neamul Românesc" al lui Nicolae Iorga, în timpul primului război. Fiecare cuvînt, precis şi cumpătat, era la locul ce i se cuvenea, fiecare gînd avea lumină, fiecare simţămînt avea căldura lui proprie, cauza României era apărată într-un grai, pe placul şi pe înţelesul românului. Azi...? E propaganda, fiica blestamată a timpului, a celui mai cumplit timp de prostie, din istoria lumii, care stropşeşte cuvintele, în măsura în care le umflă, care înăbuşeşte simţămintele pe care le tot exaltă, care depăşeşte toate ţelurile şi nu atinge nici unul, care turbură, nelinişteşte şi nu convinge, împiedicînd apropierea părerilor şi unificarea spiritelor, fiindcă sprijină mereu, cu argumente extreme, tezele extreme, întreţinînd spiritul de contrazicere şi de frondă; şi întunecă toate problemele zilei de azi, care cer, pentru a fi lămurite şi dezlegate, o sforţare cît mai cinstită pentru stabilirea multor puncte comune de judecată şi de înţelegere.(...)

Bunul simţ popular tresare cînd aude răsunînd aceste vorbe. Si nici o manifestaţie a acestei propagande nu poate

înăbuşi întrebarea ce ţi se pune, la orice colţ de stradă: "Ce va fi, după ce se va întîmpla ceea ce trebuie să se întîmple? In ce fel se vor statornici stările, după ce ne vom fi atins ţelurile noastre? Cum vom putea salva România reîntregită, în cuprinsul lumii noi?"

Politica oficială, astfel cum mi-a lămurit-o Mihai Antonescu, pe care generalul, comandant de armată, l-a încărcat de onoruri şi răspunderi (e vice-preşedinte de Consiliu, prim-ministru şi ministru de Externe ad-interim), se integrează cu încredere şi lealitate în politica germană. Ea se întemeiază pe convingerea că Germania va cîştiga războiul. Nu admite, de altfel, luarea în consideraţie a nici unei alte ipoteze: -"Invingem, sau cădem cu Germania!" De aceea ţelurile pe care războiul nostru le urmăreşte, nu atîrnă decît de îngăduinţa Germaniei şi de hotărîrea ei de a ne garanta stăpînirea teritoriilor pe care le cucerim.

Năzuinţele noastre politice, însoţind mersul trupelor noastre, trec Nistrul, cuprind toate ţinuturile locuite de "moldoveni", se opresc abia, - dacă se opresc - la Bug. Guvernul nu se teme de greutatea sarcinii de a organiza şi de a administra teritoriile dintre Nistru şi Bug. - Vom trimite preoţi şi icoane!, îmi spune Ică, deoarece populaţia transnistriană e dornică de a reînvia credinţa strămoşească.

Guvernul nu se teme că vădita încurajare pe care o primeşte din partea Germaniei de a se întinde cît mai departe spre Răsărit, ascunde intenţia de a ne lua partea care ne-a mai rămas din Ardeal. Dimpotrivă, Mişu Antonescu pare convins că lipsa de sinceritate a ungurilor, şi "duplicitatea" de care ei dau dovadă, în orice împrejurare, ne vor înlesni să recucerim Ardealul ce ne-a fost luat.

Consimţămîntul Germaniei pentru înlăturarea nedreptăţii de la Viena "e ca şi asigurat". Pentru a nu cădea în păcatul de a dori deplasarea ţării spre Răsărit, Ică reînvie şi întinde năzuinţele noastre naţionale în toate direcţiile.(...) Orice rezervă şi orice îngrădire îi par un păcat împotriva ţării. ("Timpul"[1]) a primit un avertisment "serios", fiindcă a publicat articolul unui profesor, intitulat: "Nistru, hotarul de veci între Rusia şi România").

---

1) Ziarul independent, fondat de Gafencu, de la direcţia căruia el s-a retras în momentul cînd a fost numit ambasador la Moscova

(...) Nu pot să-mi dau seama în ce măsură generalul împărtăşeşte ambiţiile tînărului său locţiitor.

(...) Ca întotdeauna opozant, Maniu mi-a expus - cu obişnuita lui îndemînare de a simplifica şi de a da contururi precise problemelor politice, - teza opusă. Maniu crede, - cu neînduplecată statornicie, legată de toate credinţele sale, - în victoria Angliei. Si mai crede că România nu-şi poate salva neatîrnarea, fiinţa naţională şi hotarele, decît în urma unei victorii britanice. De aceea, socoteşte că ar fi cea mai mare nenorocire dacă sfîrşitul războiului ne-ar găsi într-o tabără duşmană puterilor anglo-saxone. El nu se ridică împotriva războiului cu Rusia. Nu noi sîntem de vină, ci guvernul sovietic, dacă ne aflăm azi în luptă pentru a recuceri ceeace ni s-a luat în mod samavolnic, anul trecut. Războiul nostru trebuie să păstreze însă un caracter strict naţional. Ne interesează pămîntul nostru, şi nu soarta lumii. Nu ne priveşte regimul din Rusia. Nu luptăm pentru "cruce", pentru "sfinţi" şi pentru "civilizaţie", fiindcă nimeni nu mai ştie azi unde se află cu adevărat crucea, sfinţii şi civilizaţia. De aceea, este nevoie să ne limităm ţelurile noastre de luptă. Luptăm pentru Basarabia. Nu urmărim distrugerea Rusiei şi nici distrugerea imperiului britanic fiindcă nu urmărim distrugerea României. După părerea lui Maniu, armata noastră ar fi trebuit să se oprească la Nistru. Tot ce se petrece dincolo de vechiul nostru hotar, nu ne interesează. Nemţii caută să ne intereseze la problemele "transnistriene", pentru a ne lega şi mai strîns de soarta lor, pentru a ne vîrî şi mai adînc în războiul lor, pentru a ne sili să rămînem, orice s-ar întîmpla, sub oblăduirea şi dependenţa lor. Scopul politicii noastre ar trebui să fie să slobozim şi să nu înnodăm mai rău firele acestei dependenţe. Indată ce depăşim, fie prin declaraţii politice, fie prin acţiunile noastre războinice, sfera intereselor noastre naţionale, compromitem viitorul. Nu avem dreptul să îngreunăm, sau să zădărnicim, prin exces de zel, libertatea noastră de acţiune, ci trebuie să fim oricînd în măsură să ne desprindem din braţele aliaţilor noştri de azi pentru a nu fi tîrîţi, împreună cu ei, în prăpastie.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Cu acest gînd, Maniu întocmeşte memorii care exprimă "adevărata politică românească" şi le distribuie atît guvernului şi cercurilor conducătoare, cît şi Puterilor străine. El este convins că avem datoria să lămurim cît mai limpede, de departe, şi dacă este cu putinţă de cît mai aproape, lumea anglo-saxonă, despre necesităţile politice, ca şi despre adevăratele năzuinţe şi simţăminte ale românilor. Este mîhnit că nici un reprezentant autorizat al acestor năzuinţe şi simţăminte nu se află, pînă acum, în străinătate. Ideea ce-l frămîntă, şi pe care o expune cu o impresionantă luciditate, este că în măsura în care ne sleim puterile pentru a dobîndi, la Răsărit, poziţii pe care nu le vom putea menţine, slăbim poziţiile noastre în Apus: visul transnistrian compromite realitatea Transilvaniei, îngăduind germano-maghiarilor (întocmai ca prin pacea de la Bucureşti[1]) să se înfigă în Carpaţi.

Ceilalţi oameni politici cu care am discutat problemele zilei, nu au nici viziunea, nici judecata, nici ideile clare ale lui Maniu. In afară de Lugoşanu, care este bine informat, şi care vede lucrurile cu inteligenţa sa cumpătată, şi cu obişnuitul său simţ al realităţilor, nu am găsit, la foştii mei colegi şi prieteni, decît păreri superficiale şi convingeri şovăitoare. (Mihalache întovărăşeşte pe generalul Antonescu - fiind mobilizat la Marele Stat Major -, şi are o vădită admiraţie pentru "conducător"; - "De două ori politica dumitale a izbutit",- ar fi spus Mihalache, generalului. "Ai dezlegat problema regelui şi problema legionară. Iţi mai rămîne a treia încercare, şi anume, să ieşi cu bine din acest război". - "Pînă la Bug, şi nu mai departe!", ar fi răspuns generalul, care înţelesese gîndul lui Mihalache).

Războiul nostru deschide o problemă dintre cele mai grele, pe care le-am avut de dezlegat în istoria noastră contemporană. De ea atîrnă însăşi fiinţa noastră naţională.

---

1) La 7 mai 1918, guvernul Marghiloman, prin ministrul său de Externe, prof.C.C.Arion, a semnat pacea separată, de la Bucureşti, cu reprezentanţii Germaniei, Austro-Ungariei, şi aliaţilor lor. Pacea a fost consecinţa armistiţiului încheiat la Buftea(1917), semnat, în numele guvernului Averescu, de ministrul de Externe C.Argetoianu.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

A considera drept sigură victoria germană, şi a juca pe o singură carte soarta noastră, înseamnă a nesocoti seriozitatea problemei în faţa căreia ne aflăm. A crede, pe de altă parte, într-o victoria anglo-saxonă, sigură şi desăvîrşită, care va îngădui Angliei şi Statelor-Unite să rînduiască lumea aşa cum vor, înseamnă o voită simplificare a greutăţilor în care ne zbatem. Această ipoteză, ridicată la rangul unui postulat, şi care e pe placul marii majorităţi a românilor, are cel puţin însuşirea, că ne îndeamnă să fim cît mai măsuraţi şi mai prudenţi în atitudinea şi acţiunile noastre de azi.

Războiul cu Rusia, în care luptăm alături de nemţi, nu are, nu poate avea pentru noi acelaşi înţeles şi aceleaşi ţeluri, ca pentru Germania. Pentru noi, înseamnă suprimarea unei nedreptăţi, reîntregirea hotarelor noastre, întărirea poziţiilor noastre vitale la Gurile Dunării, liberarea de opresiune armată care, în urma pactului Ribbentrop-Molotov şi a consecinţelor lui militare, apasă asupra noastră.

Este un episod din lupta noastră de rezistenţă naţională pe care cu mai multă, sau cu mai puţină iscusinţă, întrebuinţînd formule mai mult, sau mai puţin fericite, adaptîndune cu mai multă, sau mai puţină îndemînare împrejurărilor, am dat-o de la începutul marelui război, şi o dăm mai departe, pentru a mîntui, în vîltoarea care ne-a cuprins pe toţi, statul, teritoriul, neatîrnarea neamului nostru. Ne reîntregim, azi, la Răsărit, cum ne-am reîntregi, dacă am putea, (şi cum ne vom reîntregi, îndată ce vom putea) la Apus, şi cum ne-am libera de orice oblăduire străină. E o parte din lupta pe care trebuie s-o ducem pînă la capăt, prin sforţări paşnice sau militare, pentru ca România să redevină ce a fost odată.

Primejdia pe care imperialismul sovietic o reprezintă pentru noi, - îndeosebi, după luarea Basarabiei, şi după pătrunderea ruşilor în Basinul Dunărean, - nu poate fi tăgăduită. Faptul că acest imperialism, care a fost ţinut în frîu, atîta vreme, prin politica defensivă a lui Litvinov, a fost trezit de nemţi, şi nu şi-a luat avîntul primejdios pentru vecini, decît după vizitele d-lui Ribbentrop la Moscova, nu schimbă întru nimic realitatea acestei primejdii. De la cărţile de istorie sovietică, răspîndite în tot imperiul, care arătau că statul român "a luat fiinţă din voinţa Franţei, şi în vremi cînd puterea

Rusiei era greu atinsă" (cuvinte care apasă, ca o amenințare, asupra României, în zilele cînd Franța nu mai este, iar Rusia și-a refăcut puterile), de la declarațiile oficiale sovietice care aprobau "justele revendicări ale ungurilor",asupra Ardealului, de la însemnătatea suspectă, dată de Dekanozov, incidentelor de frontieră, în ajunul arbitrajului de la Viena, pînă la politica dunăreană a d-lui Molotov, - ocuparea prin forță a brațului Musura și a ostroavelor de pe brațul Chilia, ridicarea unor pretenții uimitoare cu privire la "administrarea" celor trei brațe dunărene, - toată atitudinea guvernului de la Moscova dovedea că vechea politică a țarilor, spre Basinul Dunărean și spre Balcani, a fost reluată cu un nou avînt, încurajat prin atît de lesnicioasa cucerire a Poloniei răsăritene, și a Basarabiei, de succesorii comuniști.

E drept că în urma garanției date României de către puterile Axei, garanție care însemna - așa cum a priceput Moscova numaidecît - că politica de complicitate, de compromis și de despuiere a victimelor, inaugurată de Pactul Ribbentrop-Molotov, a luat sfîrșit, în ce privește Dunărea și Balcanii, în urma înaintării Germaniei, - fără înștiințarea, și fără aprobarea Moscovei, - în România și în Bulgaria, în urma războiului împotriva Greciei, a Iugoslaviei, și poate, în parte, și în urma străduințelor mele, - atitudinea guvernului sovietic s-a schimbat față de România. Ni s-au dat asigurări liniștitoare. Ni s-au dat dovezi de bunăvoință: acordul economic pe care l-am încheiat era foarte prielnic intereselor noastre, problema repatrierilor dobîndise un început de fericită deslegare. Ni s-au spus chiar cîteva cuvinte de prietenie.

Aceste demonstrații binevoitoare, care dovedeau o politică mai mlădioasă față de noi, pentru a ne liniști și pentru a statornici - pe cît era cu putință - raporturi de încredere între țările noastre vecine, nu au avut însă nici odată caracterul unei hotărîtoare schimbări de atitudine. Aluzia ciudată pe care Hitler a făcut-o în discursul său din 22 iunie, prin care declara război Rusiei, la propunerile pe care mi le-ar fi făcut guvernul sovietic, nu avea nici un temei. Guvernul sovietic nu a

încercat niciodată, prin oferte sau propuneri, să ne atragă de partea sa şi împotriva Germaniei. Niciodată nu a desvăluit faţă de mine, o atitudine ofensivă, sau vreo intenţie de agresiune împotriva Germaniei, agresiune la care ar fi vrut să ne asociem. Cuvintele sale "bune" nu aveau alt scop decît să ne liniştească şi să ne împiedice, poate, ca să facem jocul Germaniei împotriva Rusiei.(...)

Pentru Germania, războiul cu Rusia înseamnă, în adevăr, toate posibilităţile. El îngăduie un şir nesfîrşit de ipoteze bune şi rele. Războiul cu Rusia poate îngădui lui Hitler să-şi împlinească năzuinţele lui de cuceriri, de întindere, de colonizare la Răsărit. Războiul, în şesurile Ucrainei, poate înlesni ieşirea din marele război, - fie întărind Germania cu alimente şi materii prime, şi liberînd-o de presiunea rusească, spre a-i da putinţa să se întoarcă spre Apus, cu un avînt nou şi, în sfîrşit, biruitor; fie că-i înlesneşte să facă Angliei propuneri ademenitoare, care să grăbească o pace de compromis.(...) El poate însă, de asemenea, sleind puterile unei armate care se tot luptă, de doi ani, şi măcinînd răbdarea unui popor - care suferă de mai mult de şapte ani, - să grăbească prăbuşirea celui de al III-lea Reich, şi sfîrşitul lui Hitler.

(...) Arcul prea întins se poate rupe, ca împăratul Wilhelm, acum 23 de ani; ca Napoleon acum un secol; Hitler va fi pierdut cînd nu va mai putea învinge. Atunci, anglo-saxonii vor impune pacea cu amestecul firesc al partenerului rus.

E cu putinţă, de asemeni, o pace de compromis. Am arătat dece nu mai cred într-un compromis anglo-german, cu jertfirea ruşilor. Nu este însă cu desăvîrşire exclus, ca forţele în luptă să fie astfel sleite, şi primejdia unei prăbuşiri generale să fie atît de ameninţătoare, încît să se ajungă la o potrivire a intereselor britanice, germane şi ruseşti, cu învoirea sau, mai exact, cu resemnarea Statelor Unite.

Mai rămîne, firesţe, posibilitatea că, dacă victoria fie a unora, fie a altora, nu se va împlini curînd, şi dacă nimeni nu va ţine seama de ameninţarea unor noi primejdii, flacăra revoluţionară să ţîşnească printre ruine şi să cuprindă întregul nostru continent, ţară după ţară, popor după popor, învingători

BCU Cluj / Central University Library Cluj

şi învinşi, stăpîni şi robi. Nu va fi o revoluţie doctrinară, ca aceea pe care s-a străduit s-o desăvîrşească Lenin, în timpul trecutului război.(...)

Tara noastră cînd îşi va alege drumul de viitor e datoare să ţină seama de toate aceste posibilităţi. Fireşte, ea nu poate înrîuri hotărîtor asupra niciuneia dintre ele. Prin aportul nostru măsurat sau însufleţit, nu putem apleca cumpăna soartei nici pentru, nici împotriva Reich-ului german, nici pentru, nici împotriva imperiului britanic.

Nu ne este dat, aşa cum spunea Lucă Sturdza, fără să-şi dea seama de ce spune, să facem politică "planetară". Sîntem sortiţi, pentru a nu compromite nu numai interesele, dar chiar existenţa noastră, ca stat, să facem în orice împrejurare, numai politică naţională.

Intrarea generalului Antonescu în războiul împotriva Rusiei, oricît de îndrăzneaţă poate părea o asemenea hotărîre, poate fi îndreptăţită prin interesul nostru naţional: România e datoare, fie chiar prin jertfe grele, să-şi afirme drepturile ei la Gurile Dunării, drepturi de care a atîrnat în trecut,şi de care va atîrna şi în viitor, libera existenţă a statului român, şi care nu sînt potrivnice drepturilor nici unui stat vecin. Provocarea nu a venit din partea noastră. Am început lupta, ce ne-a fost impusă, atunci cînd am putut, şi cum am putut. Pacea fusese ruptă, cu un an mai înainte. Declaraţia de război a fost ultimatum-ul brutal din 26 iunie 1940. (Am vorbit, în acest sens, d-lui Molotov, la 24 iunie, cînd mi-am luat rămas bun de la el).

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Războiul nostru naţional se opreşte însă la Nistru. Deoarece ţelurile militare nu pot fi tot atît de precis limitate ca ţelurile politice, trecerea Nistrului se poate impune din motive tactice şi strategice. Ţelurile politice nu trebuie să depăşească vechiul hotar românesc. Nu numai fiindcă întinzîndune prea departe, slăbim poziţiile statului român, care nu poate administra temeinic, şi nici stăpîni, în siguranţă, tot ce cuprinde azi; nu numai fiindcă trezim noi pretenţii împotriva ţinuturilor noastre apusene; dar mai ales fiindcă am clătina şi am şubrezi temelia de drept, argumentele istorice, geografice şi

şi etnice, pe care a stat şi stă România. Tot ce trece dincolo de Nistru este o provocare. O provocare primejdioasă faţă de un vecin puternic, mai uşor, poate, de învins, decît de înlăturat, şi împotriva reacţiunilor căruia nu vom mai putea ridica nici o îndreptăţire şi nici o stavilă, în cazul unei prăbuşiri germane, sau al unei păci de compromis.

Cuvintele şi atitudinea prin care, fără nici un rost, fără nici o pricopseală pentru colaborarea noastră militară, (care ne cere fapte leale, iar nu vorbe deşarte), atrag împotriva noastră mînia neîmpăcată a unui adversar vremelnic, dar a unui vecin permanent, şi sînt adînc dăunătoare cauzei româneşti. Ce înseamnă aceste laude fără noimă ca acelea că luptăm pentru a distruge "barbaria", sau pentru a rupe în bucăţi Rusia, sau pentru a nimici slavismul?

Printr-o asemenea politică, sprijinită pe asemenea vorbe, pierdem tot folosul pe care-l putem trage din împrejurările atît de prielnice azi; ne încărcăm cu simţăminte de ură, pe care le vom purta în spinare, de-a lungul deceniilor viitoare; compromitem de mai înainte orice putinţă de acţiune diplomatică, şi de apărare a drepturilor noastre adevărate, în cazul unei victorii anglo-saxone, sau a unei soluţii de "echilibru"; compromitem mai ales, caracterul de seriozitate, pe care în zile grele, orice stat trebuie să şi-l impună acţiunii sale, cu o supremă îndreptăţire a libertăţii şi a vieţii sale.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Aceste vorbe şi laude deşarte, pe care le întrebuinţează, fireşte, şi propaganda germană, dar pe care nici un ziar german serios nu le reproduce, şi pe care nu le crede nici un bărbat cu răspundere, din Germania, nu numai că nu slujesc, dar sînt direct dăunătoare unei rodnice colaborări germano-române.

Fiindcă, dacă vom putea da, vreodată, un ajutor adevărat Germaniei, în cursul acestui război cumplit, pe care nu noi l-am deslănţuit, şi care nu ne priveşte decît în măsura în care ne îngăduie să înlăturăm nedreptatea ce ni s-a făcut anul trecut, nu-l vom putea face decît prin atitudini măsurate, cuvinte potolite, şi printr-o politică de prevedere care, fără să nesocotească cerinţele colaborării militare de azi, să înlesnească, pentru ziua de mîine, soluţii paşnice care pot fi salvatoare, nu numai pentru noi. Aiurelile noastre transnistriene

nu pot contribui întru nimic la victoria armelor germane. Ne-am făcut cu prisosinţă datoria în acţiunea noastră de colaborare militară, recucerind, cu ajutorul german o provincie pe care, tot cu concursul german, am pierdut-o, anul trecut. Nu putem sluji, astăzi cauza germană mai bine, împlinind în acelaşi timp poruncile unei politici naţionale sănătoase, decît pregătindu-ne din vreme, să fim un element de moderaţiune, de echilibru, de conciliere. In împrejurările de azi, o victorie deplină, fie a unora, fie a altora, poate fi o nenorocire pentru toţi. O victorie germană ar însemna nu numai asuprirea lumii întregi, dar statornicirea unor stări de necurmate şi fireşti frămîntări, între asupriţi şi asupritori. O prăbuşire germană, pe de altă parte, poate însemna nu numai o izbîndă a democraţiei de dincolo de mări, dar şi triumful adversarului său moscovit. E nevoie de cît mai multe elemente ponderatoare, care să aibă înţelepciunea, şi interesul ca, prin străduinţele lor de a se salva ele însele, să ajute în acelaşi timp ca lumea să găsească o ieşire din vîltoarea patimilor de azi, ce pot căşuna prăbuşiri catastrofale.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Nu ne cere, oare, cel mai elementar simţ de prudenţă, să ne abţinem de a cheltui, pînă la capăt, toate forţele noastre militare, pentru ca să nu rămînem lipsiţi de orice mijloc de apărare, în cazul unor ofensive sau turburări revoluţionare?

"Economie"! - în toate domeniile, - iată lozinca politicii noastre de azi. Războiul mai poate să ţină mult. Puterile noastre sînt limitate. Situaţia în care ne aflăm nu e simplă. Interesele noastre nu se confundă cu interesele nimănui. Este firesc şi bine să fim viteji, deoarece facem războiul.

Dar nu e destul.

31 august

Am avut prilejul să expun acestei idei lui Mihai Antonescu, pe care opinia noastră publică îl face răspunzător de toate excesele propagandei şi politicii noastre interne.(...) Am constatat că tînărul locţiitor al generalului recunoaşte temeinicia sfaturilor mele de prudenţă. O vizită pe front, la Tighina, l-a impresionat adînc. - "M-am plimbat cu şeful guvernului prin cazematele ruseşti. Generalul Antonescu şi-a schimbat

cu totul părerea despre armata sovietică. E mult mai bine pregătită decît credeam..." "Toate rapoartele mele arătau sacrificiile uriaşe făcute de statul sovietic - urmînd, în toate, pilda germană, - ca să-şi desăvîrşească armata". -"Cu cît Rusia era mai tare, cu atît războiul era mai necesar". -"Se poate, dar cu atît e mai necesar ca ţinînd seama de ţelurile noastre naţionale, strict limitate, să ne abţinem de la orice provocare inutilă, şi să nu excludem nici o ipoteză din socotelile noastre politice". - "Sînt de acord. Am şi dat ordinul să se pună capăt excesului ce se făcea cu denumirile "transnistriene" - "guvernator transnistrian", "provincie transnistriană, etc.". - "Foarte bine. Măsură dreaptă nu înseamnă lipsă de lealitate faţă de aliaţi. Dimpotrivă. Gîndindu-ne la viitorul nostru - orice s-ar întîmpla putem fi folositori şi altora". - "Ce gîndeşti de ideea europeană?", mă întreabă Antonescu, care pricepe uşor.
Este o idee la care ne-am gîndit, şi despre care am scris, de mult, şi unul şi altul.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Geneva, ianuarie 1942

Am plecat din ţară, la 15 noiembrie, 1941.

De cînd mă întorsesem de la Moscova, aveam gîndul să plec. Doream, după ce-mi îndeplinisem datoria, şi după ce făcusem guvernului cuvenitele rapoarte, să caut un loc unde să fiu mai folositor decît la Bucureşti.(...)

Acest sentiment de neputinţă nu m-a chinuit nicăieri mai mult decît în biroul de direcţie al ziarelor mele, unde mă străduisem, ani de-a rîndul, să îndrumez pe cititori spre o înţelegere şi o judecată cît mai de sine stătătoare, mai liberă şi mai cumpătată a evenimentelor şi a intereselor ţării, şi unde acum eram osîndit să fiu robul unor "directive" guvernamentale, al unor jalnice adevăruri oficiale, şi al unor formule absurde, sforăitoare şi găunoase, prin golul cărora răsuna grija constantă pentru anumite interese străine.

M-am grăbit să scot numele meu de pe frontispiciul ziarului "Timpul"[1].

---

1) E vorba de ziarele "Timpul" şi "Argus", unde el figura numai ca fondator, şi nu ca director.

(...) Dacă este totuşi un român care să fi păstrat simpatia încrezătoare a anglo-saxonilor, - cum mi-a spus-o cu atîta stăruinţă Cripps, la Miciurinsk - şi care să fi avut legături şi raporturi dintre cele mai bune cu sovieticii, cum reese şi din cea din urmă întîlnire pe care am avut-o cu Molotov, la trei zile după ce începuse războiul între noi şi U R S.S., - acela sînt eu. Cu atît mai limpede şi mai mare este datoria ce mi se impune de a sta deoparte, de a nu mă solidariza întru nimic cu acţiunea politică urmată de guvernul lui Antonescu, de a aştepta clipa şi împrejurarea, cînd aş putea, slujindu-mă de legăturile pe care le-am păstrat, să fiu de folos ţării.

E motivul hotărîtor care m-a îndemnat să plec din România.(...)

De acum înainte, pot lua un contact folositor cu reprezentanţi ai Puterilor apusene. Pot informa şi cere informaţii. Rămîn însă neatîrnat, la adăpostul neutralităţii elveţiene, şi în afară de convingerile mele, nu slujesc pe nimeni, şi nu risc să fiu vreodată instrumentul unor interese străine. Stau deoparte, într-o ţară unde am crescut, unde am numeroşi prieteni, unde pot găsi oricînd un sprijin sufletesc, o atmosferă caldă de intimitate, ca într-o a doua patrie.

Am lămurit această hotărîre lui Leland Harrison, ministrul Statelor Unite, care a informat numaidecît guvernul său şi guvernul britanic. Aştept ca contactul să fie stabilit. Imi dau seama că împrejurările de azi, şi în urma aşezării mele în Elveţia, nu voi mai fi obiectul unor avansuri atît de stăruitoare, ca pe vremea lui Cripps. Cred însă că, printr-o atitudine de aşteptare, demnă şi fără grabă, voi putea atinge scopul pe care îl urmăresc.

Corpul diplomatic, la Berna, mă primeşte cu multă amabilitate. Sînt poftit la spanioli, la portughezi, la chilieni. Legaţia turcă dă o masă în cinstea mea şi a lui Pilet-Golaz, consilier federal elveţian, şeful departamentului politic extern.

Poporul elveţian liniştit, hotărît şi unanim, refuză să se încline în faţa"gîndirii" lui Hitler, care a cucerit atît de uşor prostimea de pretutindeni, aşa cum refuzau, pe

vremuri, strămoşii din cele patru cantoane, să se descopere în faţa pălăriei lui Gessler, înfiptă pe o prăjină.

Această rezistenţă, măsurată dar neînfricoşată, împotriva lozincilor totalitare, nu împinge Elveţia spre alte extreme.

(..) Fireşte marele public aude cu mulţumire despre zăgazul ce se ridică în calea cuceririlor germane şi despre înfrîngerea nesuferitei şi primejdioasei trufii naziste. Jertfele consimţite de ruşi, şi desnădăjduita apărare a unor armate, atît de crunt lovite şi totuşi neînfrînte, stîrnesc simţăminte fireşti de preţuire şi de simpatie.

Si în această privinţă, majoritatea organelor de publicitate elveţiene păstrează neatins simţul lor atît de viu pentru interesele comunităţii europene. Înţelegînd că înaintarea bolşevică pune Europa în faţa unei alte primejdii, ziarele urmăresc nu fără grijă, îndemnurile pe care Moscova le primeşte de la Londra şi de la Washington.(...)

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Evenimentele - cu adîncă înrîurire asupra soartei României - se ţin lanţ. Ruşii, după ce au oprit pe nemţi în faţa Moscovei, după ce i-au aruncat înapoi la Rostov, îi resping, şi-i macină, pe întregul front, de la Leningrad, la Sevastopol.

Comunicatele germane aruncă vina asupra iernii sovietice. Ce se întîmplă? O neaşteptată putere ofensivă a rezervelor sovietice? O sleire şi o demoralizare a armatelor germane ?

Fapt e, că "în aşteptarea primăverii", nemţii dau înapoi. Amintirea păţaniilor lui Napoleon e tot mai vie.(...)

Intervenţia Japoniei - pe care americanii ar fi putut să o înlăture, şi care i-a găsit nepregătiţi - prelungeşte războiul. Niciodată diplomaţia anglo-saxonă nu a fost mai fătarnică, mai prost informată, şi mai prost inspirată. Imi amintesc de convorbirile mele, la Moscova, cu Togo, Matsuka, şi cu Steinhardt. Eram convins că japonezii căutau un compromis,în China.

Eram însă tot atît de convins că americanii fuduli, siguri de superioritatea lor navală, în Pacific, vor face tot pentru a compromite şansele unei înţelegeri cu Japonia. Nu doar că nu-şi dădeau seama de foloasele unei asemenea înţelegeri, care despărţind (de fapt,dacă nu formal) pe japonezi, de Axă, ar fi întărit autoritatea Statelor Unite şi ar fi grăbit deslegarea problemelor atlantice şi europene. Americanii însă (Steinhardt & comp), ştiau "pozitiv" că japonezii sînt atît de împotmoliţi în China, şi atît de sleiţi, încît nu vor îndrăzni niciodată să atace îndoita putere navală anglo-saxonă. De aceea au negociat încet, deschis şi prost. Au dat timp Axei să facă toate presiunile cu putinţă. Au împins pe japonezi pe ultimele poziţii de apărare. I-au silit să se umilească. Le-au cerut o adevărată sinucidere morală. Rezultatul: "explozia" din Pacific, pierderea superiorităţii navale şi a poziţiilor - "cheie", din marele Ocean, şi mai ales, prelungirea războiului european.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

14 ianuarie

Masă la noi cu René Payot.[1)]

Payot e convins, pe temeiul unor impresionante informaţii că nemţii au pierdut definitiv campania din Rusia. Voci autorizate din Germania declară, că poziţiile ce se pierd acum, nu vor mai putea fi cîştigate, la primăvară. Starea de spirit pe front e îngrijorătoare. Starea de spirit, în Germania, e rea. Oboseală şi dorinţă de pace. Cercurile militare sînt nemulţumite. Inlăturarea lui von Brauchitsch[2)], şi a celor mai mulţi comandanţi de pe frontul de Est, a dezorganizat tradiţionala ierarhie a Statului Major german. "Intuiţia" a înlocuit neştiinţa militară. Mulţi nemţi doresc o înfrîngere care să pună capăt războiului. (Convingerea acestora este că războiul va dura, cît vor dura şi victoriile lor.(...)

---

1) Redactor-şef al ziarului elveţian "Journal de Genève".

2) Mareşal - comandant suprem al armatelor germane de uscat, la începutul războiului, în 1939 - 1941.

E cu neputinţă o răzvrătire împotriva lui Hitler? - - Nu! - Dacă Hitler dispare, vor accepta englezii o parte de compromis? - Nu! Englezii vor victoria. Un meci nu poate lua sfîrşit fără rezultat. Payot ştie de altfel, că englezii au foarte puţină înţelegere pentru problemele europene.

(...) Despre Franţa, Payot ştie că schimbarea atitudinii guvernului de la Vichy e mai adîncă decît se crede. După furtunoasa convorbire cu Goering, mareşalul Pétain e convins că nu mai e cu putinţă o colaborare franco-germană. Vichy aşteaptă sfîrşitul campaniei din Rusia.

De altfel rezultatele acestei campanii au influenţat şi Parisul. Laval refuză orice post de conducere, chiar dacă l-ar mai ruga. (S-a pronunţat cu supărare împotriva campaniei din Rusia a nemţilor: -"Ce căutăm acolo?". Aceeaşi supărare ca a tuturor germanofililor.(...) Campania din Rusia a compromis cartea pe care o jucau împotriva ţărilor lor proprii.(...)

Biblioteca Centrală University Library Cluj

15 ianuarie

Cel dintîi "contact". Un domn, William Sullivan, vine să mă vadă. Declară că nu e trimis de nimeni. Se interesează numai de soarta lui Cotty Zăinescu, pe care l-a cunoscut la Madrid. Intrînd apoi în vorbă, îmi mărturiseşte că e însărcinat direct - şi nu prin legaţia britanică de la Berna, care nu ştie nimic, şi nu trebuie să ştie nimic, - să stea de vorbă cu mine...

Englezul îmi cere discreţie. Va păstra legături cît mai strînse cu mine.(...)

16 ianuarie

Am ascultat, ieri seară, la radio, şi am aflat că, la Londra, s-a încheiat, între Iugoslavia şi Grecia, un pact prin care se dă o nouă viaţă Înţelegerii Balcanice. Se afirmă comunitatea de interese a ţărilor balcanice şi necesitatea unui organism comun. Se prevede o organizare unitară pentru coordonarea politicii externe, a vieţii economice (finanţe, producţie, schimburi, comunicaţii şi chestiuni militare). Vestea mă umple de bucurie. (...) Bloc regional necesar păcii şi echilibrului european, - zăgaz firesc, istoric în calea invaziunii ruseşti, şi a expansiunii germane.

Eram însă tot atît de convins că americanii fuduli, siguri de superioritatea lor navală, în Pacific, vor face tot pentru a compromite şansele unei înţelegeri cu Japonia. Nu doar că nu-şi dădeau seama de foloasele unei asemenea înţelegeri, care despărţind (de fapt,dacă nu formal) pe japonezi, de Axă, ar fi întărit autoritatea Statelor Unite şi ar fi grăbit deslegarea problemelor atlantice şi europene. Americanii însă (Steinhardt & comp), ştiau "pozitiv" că japonezii sînt atît de împotmoliţi în China, şi atît de sleiţi, încît nu vor îndrăzni niciodată să atace îndoita putere navală anglo-saxonă. De aceea au negociat încet, deschis şi prost. Au dat timp Axei să facă toate presiunile cu putinţă. Au împins pe japonezi pe ultimele poziţii de apărare. I-au silit să se umilească. Le-au cerut o adevărată sinucidere morală. Rezultatul: "explozia" din Pacific, pierderea superiorităţii navale şi a poziţiilor - "cheie", din marele Ocean, şi mai ales, prelungirea războiului european.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

14 ianuarie

Masă la noi cu René Payot.[1)]

Payot e convins, pe temeiul unor impresionante informaţii că nemţii au pierdut definitiv campania din Rusia. Voci autorizate din Germania declară, că poziţiile ce se pierd acum, nu vor mai putea fi cîştigate, la primăvară. Starea de spirit pe front e îngrijorătoare. Starea de spirit, în Germania, e rea. Oboseală şi dorinţă de pace. Cercurile militare sînt nemulţumite. Inlăturarea lui von Brauchitsch[2)], şi a celor mai mulţi comandanţi de pe frontul de Est, a dezorganizat tradiţionala ierarhie a Statului Major german. "Intuiţia" a înlocuit neştiinţa militară. Mulţi nemţi doresc o înfrîngere care să pună capăt războiului. (Convingerea acestora este că războiul va dura, cît vor dura şi victoriile lor.(...)

---

1) Redactor-şef al ziarului elveţian "Journal de Genève".

2) Mareşal - comandant suprem al armatelor germane de uscat, la începutul războiului, în 1939 - 1941.

E cu neputinţă o răzvrătire împotriva lui Hitler? - - Nu! - Dacă Hitler dispare, vor accepta englezii o parte de compromis? - Nu! Englezii vor victoria. Un meci nu poate lua sfîrşit fără rezultat. Payot ştie de altfel, că englezii au foarte puţină înţelegere pentru problemele europene.

(...) Despre Franţa, Payot ştie că schimbarea atitudinii guvernului de la Vichy e mai adîncă decît se crede. După furtunoasa convorbire cu Goering, mareşalul Pétain e convins că nu mai e cu putinţă o colaborare franco-germană. Vichy aşteaptă sfîrşitul campaniei din Rusia.

De altfel rezultatele acestei campanii au influenţat şi Parisul. Laval refuză orice post de conducere, chiar dacă l-ar mai ruga. (S-a pronunţat cu supărare împotriva campaniei din Rusia a nemţilor: -"Ce căutăm acolo?". Aceeaşi supărare ca a tuturor germanofililor.(...) Campania din Rusia a compromis cartea pe care o jucau împotriva ţărilor lor proprii.(...)

BCU Cluj / Central University Library Cluj

15 ianuarie

Cel dintîi "contact". Un domn, William Sullivan, vine să mă vadă. Declară că nu e trimis de nimeni. Se interesează numai de soarta lui Cotty Zăinescu, pe care l-a cunoscut la Madrid. Intrînd apoi în vorbă, îmi mărturiseşte că e însărcinat direct - şi nu prin legaţia britanică de la Berna, care nu ştie nimic, şi nu trebuie să ştie nimic, - să stea de vorbă cu mine...

Englezul îmi cere discreţie. Va păstra legături cît mai strînse cu mine.(...)

16 ianuarie

Am ascultat, ieri seară, la radio, şi am aflat că, la Londra, s-a încheiat, între Iugoslavia şi Grecia, un pact prin care se dă o nouă viaţă Înţelegerii Balcanice. Se afirmă comunitatea de interese a ţărilor balcanice şi necesitatea unui organism comun. Se prevede o organizare unitară pentru coordonarea politicii externe, a vieţii economice (finanţe, producţie, schimburi, comunicaţii şi chestiuni militare). Vestea mă umple de bucurie. (...) Bloc regional necesar păcii şi echilibrului european, - zăgaz firesc, istoric în calea invaziunii ruseşti, şi a expansiunii germane.

(...) Prevedeam însă două greutăţi: a) planurile iugoslave şi bulgare, care urmăresc crearea unui stat tripartit bulgaro-sîrbo-croat, şi mai ales,şi b) Rusia care urmărind, de atîta vreme, ţeluri deosebite în Balcani, este împotriva închegării unui bloc balcanic.

Deosebitele faze prin care a trecut politica Moscovei, în această privinţă, sînt foarte semnificative. Litvinov, "omul Genevei" şi al păcii indivizibile, sprijinea toate înţelegerile şi blocurile. El urmărea o politică defensivă, la adăpostul căreia U.R.S.S. să aibă timpul şi spaţiul spre a se dezvolta. Schimbarea lui Litvinov, prevestitoarea pactelor cu Germania, a schimbat total politica balcanică a Rusiei. Potemkin, comisar-adjunct la Externe, trimisul lui Litvinov, se afla în Balcani - Ankara, Sofia, Bucureşti, - dornic de a apropia statele balcanice, şi de a le închega la un loc, - cînd s-a petrecut, la Moscova, schimbarea titularului de la Externe. L-am văzut, la întoarcerea sa în Rusia. Bunele lui intenţii erau depăşite de evenimente.

Pactul Ribbentrop - Molotov a inaugurat politica de complicitate germano-sovietică. Apetitul german a trezit apetitul rusesc. După anexarea Basarabiei, după jertfirea Finlandei, a statelor baltice, după împărţirea Bucovinei, - poftele sovietice deslănţuite, se îndreptau în toate părţile, şi urmau firesc vechiul făgaş al visului imperialist moscovit, spre Sud.

Ca şi complicele german, rusul nu mai îngăduie îngrădiri şi zăgazuri în calea lui. Molotov s-a pronunţat, în repetate rînduri, împotriva Înţelegerii Balcanice.

In octombrie, 1939, Saracioglu[1)] s-a dus la Moscova, spre a încheia un pact de asistenţă şi de prietenie. S-a întors mofluz. Ribbentrop trecuse, pentru a doua oară, pe la Kremlin. Cu prilejul călătoriei sale, Saracioglu a vorbit de Balcani, căutînd să împrospăteze unele planuri discutate, cu cîteva luni mai înainte, cu Potemkin. Era purtătorul unor propuneri şi din partea noastră. Eram hotărîţi, dacă primeam un cuvînt de încurajare de la Moscova, să ajungem la o înţelegere cu bulgarii, şi să închegăm un bloc balcanic independent şi rezistent.

---

1) Ministru de externe al Turciei, în acea vreme.

Molotov a ascultat, fără simpatie, propunerile lui Saracioglu, şi nu a răspuns nimic. Voia să păstreze uşa deschisă spre Balcani, - încrezător în colaborarea cu Berlinul. Uşa a rămas deschisă. Prin ea, au trecut însă numai germanii. După Diktatul de la Viena, Hitler şi-a întins graniţa pe Prut, şi la adăpostul ei, a înaintat spre Sud - singur. Stalin a simţit că e păcălit, şi s-a supărat. A protestat, a dat comunicate, şi-a strîns armata la graniţă, - a făcut tot ce a putut, ca să stea, din nou, de vorbă. In locul unui nou tratat, s-a pomenit însă cu un război, pe care nu l-a vrut, şi la care nu se aştepta.

Mă întrebam deci, dacă azi, cînd Rusia, singură din coaliţia uriaşelor imperii, are succese militare însemnate, va voi să consimtă la ridicarea, în Balcani, a unui zăgaz în calea viitoarelor ei înaintări? Incheierea acordului greco-iugoslav, - sub oblăduirea Angliei, şi cu consimţămîntul Moscovei, - înlătură, deocamdată, temerile mele. Blocul greco-iugoslav îndreaptă Belgradul spre vechea "Inţelegere Balcanică" şi nu spre un imperiu al slavilor de Sud.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Consimţămîntul sovietic dă statelor balcanice un răgaz folositor, pentru a se apropia şi strînge laolaltă, pe temelii întărite. Se poate stabili astfel, un contact firesc, mediteranian, cu Marea Britanie.

Pentru România, blocul încheiat la Londra, - şi la care poate adera orice ţară balcanică - "poate fi o fericire". Dacă Germania se prăbuşeşte, nu rămînem izolaţi. Putem găsi un sprijin firesc, o încadrare mîntuitoare. Desigur, trebuie, de pe acum, să ne pregătim pentru această eventualitate.

Nu avem timp de pierdut. Imi închipui, de altfel, că nu numai pentru România, dar chiar pentru Bulgaria a cărei conştiinţă balcanică e mai încărcată decît a noastră, - noul "bloc" va fi un punct de atracţie, un ţel, o soluţie.

Iată deci o idee precisă - ideea blocurilor regionale, factori de echilibru european - care se opune Europei unitare, dar fără contururi precise, despre care vorbesc mereu propagandiştii germani. E o idee-forţă, - o nădejde de viitor. (Comunic impresiile şi ideile mele, lui Payot).

Primesc vizita ministrului polon la Berna, - Alexandru Lados. M-a cunoscut, pe vremuri, la Sinaia. Imi spune că marea majoritate a polonezilor sprijină politica lui Sikorski[1] alături de Moscova, împotriva lui Hitler. In caz de victorie rusă, pierdem cel mult o parte din vechile noastre hotare răsăritene. In caz de victorie germană, sîntem desfiinţaţi, distruşi, - nici un mijloc nu poate opri furia de suprimare a naziştilor. Un lucru nelinişteşte guvernul polon de la Londra. Ruşii profită de situaţia avantajoasă în care se află azi, faţă de anglo-saxoni, spre a cere precizarea graniţelor. Polonia va fi nevoită, probabil, să modifice hotarul ei răsăritean. Cu sprijinul anglo-saxonilor, aceste sacrificii nu vor fi probabil prea mari. In schimb, Polonia riscă să piardă Lituania, - deoarece ruşii au şi obţinut ţările baltice, - şi orice legătură cu România. De Basarabia, nici vorbă nu mai poate fi. Dacă am putea salva cel puţin Bucovina şi legătura Poloniei cu România. Galiţia va fi, probabil, tăiată în două. Polonezii speră să păstreze Lemberg. Ei speră de asemenea să poată păstra Sneatin şi Ialejniki (?) Tarnopol va fi sacrificat. Ar fi bine însă ca Românii să se intereseze, de pe acum de modalitatea păstrării Bucovinei şi legăturii cu Polonia.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Ca român, am răspuns că nu mă pot împăca atît de uşor cu pierderea Basarabiei. In situaţia în care mă aflu, dacă mi-ar fi cu putinţă, aş stărui, din toate puterile mele, ca România să păstreze hotarul Nistrului: este nu numai un interes românesc, dar şi un interes general, ca linia de oprire a Rusiei să fie bine precizată de-a lungul unui obstacol natural, şi ca Rusia să nu pătrundă în Basinul Dunărean pentru a face o politică danubiană potrivnică intereselor tuturor statelor dunărene. Bineînţeles, îmi dau seama de însemnătatea Bucovinei provincie românească, şi legătura firească între România şi Polonia. Trebuie, deci, s-o păstrăm - împreună cu Basarabia.

In ce priveşte Basarabia, ministrul polonez crede că orice am face, soarta ei e definitiv pecetluită, în caz de victorie anglo-rusă. Englezii nu o vor putea refuza Aliaţilor lor.

---

1) Este vorba de generalul Sikorski, primul ministru al guvernului polonez, în exil, la Londra.

Este probabil că au şi făgăduit-o, de pe acum. Bucovina însă are o însemnătate excepţională, nu numai fiindcă e o trăsătură de unire între Polonia şi România, ci fiindcă leagă cele două sisteme politice "regionale", pe care englezii - cu consimţămîntul ruşilor, se pare că se gîndesc să întemeieze pacea europeană de mîine, şi anume Blocul Nordic: Cehia, Polonia, poate Lituania şi Blocul Balcanic. De ce parte se vor integra ungurii, într-un asemenea caz?

- Vi-i lăsăm cu plăcere!, răspund zîmbind.

- Ce-am putea face cu ei?, se grăbeşte să declare polonul. Probabil, ei vor trece de partea Germaniei de Sud.

- După ce ne vor restitui, fireşte, părţile ce ni se cuvin!

17 ianuarie

Goebbels ţine necontenit discursuri. Stăruie asupra nenorocirii care ameninţă lumea întreagă, dacă Germania este învinsă în Rusia. Ceartă pe neutrii care nu înţeleg acest adevăr. Lumea trebuie să se strîngă laolaltă. Nu mai e decît un duşman în Europa - spune el - :Rusia...

(...) Aflăm de moartea lui Reichenau, care a înlocuit nu de mult, pe von Rundstedt, pe frontul oriental.(...)

19 ianuarie

Mă duc la o conferinţă a lui Politis[1], în palatul răposatei Societăţi a Naţiunilor. Politis, pe care Wiliam Rappard îl prezintă ca pe cel mai strălucit conferenţiar al zilelor de azi, vorbeşte despre "arbitraj", instituţie de drept internaţional în care el şi-a păstrat deplina încredere. Expozeu clar, precis, dogmatic şi oarecum plicticos. In asistenţă, puţinele somităţi străine care trăiesc la Geneva: Ferrero, Pirenne, Bourquin[2]...

---

1) Profesor de drept internaţional, la Paris, şi reprezentantul permanent al Greciei la Societatea Naţiunilor.

2) Istorici de prestigiu mondial, primul italian, ceilalţi belgieni.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Politis îmi spune că doreşte să aibă o convorbire mai lungă cu mine. El e nemulţumit de acordul greco-iugoslav, încheiat la Londra.

Seara, primesc vizita lui Cămărăşescu, consilier de legaţie la Roma. După spusele lui, nimeni, la Roma nu se mai îndoieşte de dezastrul Axei. Doar Mussolini mai stăruie în credinţa sa, să-şi facă jocul pînă la capăt. In cercurile lui Ciano se vorbeşte de înfrîngere. Intelectualii, burghezia, poporul sînt toţi împotriva nemţilor. Totuşi, nu va fi o răzvrătire pe faţă. Firea "prudentă" a italianului, şi controlul tot mai sever din partea germanilor, vor împiedica o explozie a simţămintelor de nemulţumire care se exprimă tot mai gălăgios. Nazismul va cădea înaintea fascismului. Informaţiile de la Berlin sînt tot atît de pesimiste, ca şi cele de la Roma.

Ce se va întîmpla atunci cu ţara noastră?

Ribbentrop şi Ciano au fost la Budapesta, pentru a cere soldaţi, pentru fontul de Est; se pare că e vorba de 2o de divizii. Bardossy[1] ar fi refuzat. Ciano se pregăteşte acum să se ducă la Bucureşti, în acelaşi scop. Bova Scoppa[2] pregăteşte această expediţie. Grigorcea[3], prudent, stă în rezervă.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

21ianuarie

Sulivan ia masa la noi.(...)

Seara, reîmprospătăm amintiri din Moscova. Constatăm, cu Paillard[4], între altele, că două dintre cele patru puncte invocate de Hitler, la 22 iunie, pentru a justifica războiul germano-rus, sînt vădit false. Hitler a spus că guvernul sovietic ne-a făcut "avansuri" şi făgăduieli, pentru a întoarce România împotriva Germaniei, şi că Molotov a cerut, la Berlin, Constantinopolul, pentru U.R.S.S. Absolut fals. Ruşii ne-au arătat, ce e drept, multă bunăvoinţă, şi mi-au afirmat, în mai multe împrejurări, că doresc să aibă raporturi din ce în ce mai bune cu România. Nu au făgăduit însă nici un "preţ", şi nu au pomenit niciodată despre vreo inten-

---

1)Ministrul de externe al Ungariei hortiste.
2)Ambasadorul italian la Bucureşti.
3)Ambasadorul român la Roma.
4)Fost diplomat francez, în misiunea de la Moscova.

ţie de a ne asocia la o acţiune îndreptată împotriva Germaniei. Iar în ce priveşte călătoria lui Molotov la Berlin, Paillard ştie, ca şi mine, (a aflat-o prin izvorul Asarson-Hilger, interpret între Hitler şi Molotov, iar eu am fost informat de Schulenburg) că Molotov, care a făcut "cea mai bună impresie la Berlin", a fost foarte rezervat, nu a cerut nimic, şi s-a ferit, cu toate că a fost strîns cu uşa de Ribbentrop, într-o foarte lungă convorbire, să formuleze vreo pretenţie cu privire la Strîmtori. Aceiaşi atitudine rezervată a fost păstrată de altfel, şi în convorbirile pe care Molotov le-a avut, cîteva luni mai tîrziu, cu Rosso, cu privire la Marea Neagră şi la Strîmtori.

Fireşte, această rezervă nu înseamnă că ruşii nu aveau nici o pretenţie în Sud-Est. Ei s-au ferit însă să formuleze aceste pretenţii, aşteptînd probabil ca nemţii, care luaseră iniţiativa în treburile balcanice, să vină cu o ofertă precisă. Faptul că nemţii nu au făcut nimic pentru a înlesni o înţelegere, un nou compromis cu privire la Balcani, a nemulţumit adînc pe sovietici, şi această nemulţumire nu a fost tăinuită. Nemulţumirea nu îndreptăţea însă, întru nimic, pe Hitler ca să-i atace, sub cuvînt că ar fi cerut Istanbulul.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

22 ianuarie

Primesc vizita lui Puricelli. Bătrînul constructor de şosele minunate a rămas credincios străduinţei sale de a apropia Italia, de Franţa. O asemenea apropiere e bună, orice s-ar întîmpla: victorie germană, înfrîngere germană, sau pace de compromis. "Franţa a rămas numai cu un picior şi jumătate. Nici noi nu avem mai mult. Impreună, putem umbla; şi ne rămîne un picior de rezervă".

Incearcă să potolească pe francezi, lămurindu-i că Italia nu a declarat război poporului francez, ci guvernului francez. La 25 mai Weygand[1)] ar fi îndemnat guvernul francez să ceară un armistiţiu, şi a repetat această cerere, în mai multe rînduri. Intervenţia Italiei nu s-a produs decît după această cerere a lui Weygand, pentru a grăbi executarea armistiţiului. Si

1) Fost comandant suprem al armatelor franceze, membru al Academiei Franceze.

nici atunci Italia nu a tras primul foc... (Si non e vero!) In ori caz, şi orice ar fi fost, - încheie Puricelli -, cu multă dreptate cele două ţări au acum un interes vital care corespunde de altfel unui mare interes general, ca să se apropie, şi să se sprijine între ele. Cine ştie ce se poate întîmpla ?

Puricelli nu crede că Germania va fi înfrîntă milităreşte, în Rusia, deşi ştirile ce vin de pe front sînt foarte rele. Crede însă că regimul nu mai poate rezista. Hitler a înlocuit prea mulţi generali, (moartea lui von Reichenau nu e lucru curat), ca să nu se găsească vreun general care să-l înlocuiască şi pe el. Va fi atunci, un moment cînd oamenii chibzuiţi, din lume, ar trebui să-şi dea mîna.

26 ianuarie

Oaspeţi, în afară de noi, fostul ministru belgian Jansen, cu fiica sa, şi mai multe personalităţi de la Crucea Roşie. Jansen e foarte rezervat. Va întreprinde o călătorie sub auspiciile Crucii Roşii, şi cu autorizaţia Germaniei, pentru a căuta, la Budapesta şi la Bucureşti, alimente şi provizii, pentru Belgia. E deci nevoit să fie prudent. Mărturiseşte totuşi că nimeni nu crede, în Belgia, într-o victorie germană, şi că toată lumea ar dori ca, în uriaşa încăierare din Rusia, cei doi adversari să se mănînce, unul pe altul, "pînă la coadă".

27 ianuarie

Dimineaţa primesc vizita lui Sullivan.

Seara, Liviu Pop[1] soseşte de la Berna cu o ştire neaşteptată: Ică Antonescu mă recheamă în ţară. Iată ciudata telegramă trimisă legaţiei noastre de la Berna: "In ultimele zile, propaganda maghiară şi guvernul din Budapesta prezintă plecarea d-lui Gafencu în Elveţia, ca asemănătoarea cu şederea d-lui Tibor Eckhard[2] în America. In interesul d-lui Gafencu, şi pentru ţară, cred că este bine ca dl. Gafencu să revină la Bucureşti, chiar dacă va pleca mai tîrziu. Pe de altă parte, ni se spune că a făcut o

1) Diplomat român, fiul lui St. Cicio Pop.
2) Diplomat maghiar aflat în exil voluntar, în S.U.A.

propunere de vînzare a ziarelor sale, care interesează Berlinul, astfel că venirea sa, dacă această propunere a fost făcută, i-ar fi utilă şi domniei sale. Oricum, transmiteţi d-lui Gafencu că îl rog să ţină seama de intrigile ungare, şi să vină la Bucureşti - repet, chiar dacă interesele sale îi vor cere, mai tîrziu, să plece din nou, fiindcă aceste interese personale eu nu am dreptul să i le împiedic".

Ce s-a întîmplat? O reclamaţie împotriva mea, a nemţilor, sau a italienilor. Teama lui Ică, şi a mareşalului, ca nu cumva şederea mea în Elveţia să fie atribuită unei înţelegeri între noi? (La Bucureşti, ca şi la Berna, se spune că aş fi un agent ascuns al guvernului român!...)

E limpede: Ică vrea să se spele de orice răspundere. E tot atît de limpede că mijloacele pe care le întrebuinţează, pentru a mă ademeni, cu zăhărelul, ca să mă întorc în ţară, sînt ridicole. E uimitor ca un prim-ministru român să poftească pe un fost demnitar al ţării, să se întoarcă, pentru a vinde nemţilor ziarele sale. Ce lipsă de pudoare şi de inteligenţă!

"Rechemarea" mă supără, fiindcă la 18 februarie expiră viza, pe paşaportul meu diplomatic.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Răspund: "La telegrama dv., care mi-a fost comunicată prin legaţie, mă grăbesc să vă dau lămuririle următoare: Cînd am sosit în Elveţia, am dat "proprio motu" , autorităţilor elveţiene, asigurarea formală că voi respecta scrupulos ospitalitatea Elveţiei, şi că mă voi abţine de la orice atitudine sau activitate cu caracter politic. M-am ţinut şi mă voi ţine de acest angajament. Pentru a mă feri de intrigi şi de tălmăciri răuvoitoare, n-am rămas la Berna, unde există o viaţă politică şi diplomatică, ci m-am retras la Geneva, oraş unde am crescut şi eu, şi unde am numeroşi prieteni, din tinereţe. Chiar aici, cu toate că Geneva nu mai are azi nicio însemnătate internaţională, m-am ferit de publicitatea vieţii la hotel, şi m-am retras într-un apartament, în casa unui prieten, unde pot vedea de sănătatea mea, serios zdruncinată în anii din urmă, după cum reiese din certificatul medical dat de dl.prof.Danielopol, a cărui copie se află la avocatul meu dl.Victor Raţiu. In asemenea împrejurări, nu se poate

Sullivan s-a temut că guvernul său îi va interzice să păstreze contactul cu mine. E foarte mulţumit că a primit noi instrucţii binevoitoare în ce mă priveşte. (Noul ministru englez, de la Berna, mă cunoaşte bine, din auzite, şi va veni, poate, să mă vadă, la Geneva).

Imi dau seama din spusele lui Sullivan că bine am gîndit să nu accept îndemnurile lui Cripps. Ce aş face acum la Londra?

Antonescu a jucat totul pe o singură carte, - pe o carte rea. Deocamdată nu am nici o putinţă, şi nu am nici dreptul să intervin. Orice intervenţie spre Anglia - cum ar fi dorit-o Maniu, - riscă să fie respinsă de englezi, care au prea mare nevoie de ruşi, în aceste vremuri, şi riscă să trezească bănuielile ruşilor care vor cere englezilor cu stăruinţă angajamente şi garanţii, împotriva noastră. (Americanii luînd act de declaraţia de război, pe care Antonescu a fost silit de nemţi să le-o facă, acum cîteva luni, ne-au declarat, în sfîrşit, şi el război, ţinînd seama de stăruinţele ruseşti).

BCU Cluj / Central University Library Cluj

In asemenea împrejurări, nu am altă datorie decît aceea de a aştepta, - păstrînd contactul secret şi util pe care am avut norocul să-l pot stabili prin Sullivan. Orice acţiune pe faţă nu poate fi decît dăunătoare, - dăunătoare cauzei româneşti şi-n prezent, şi-n viitor. Ruşii sînt porniţi împotriva noastră. Vor să ne desfiinţeze. (Megalomania militară a mareşalului Antonescu şi excesele de limbaj ale sinistrului zevzec Ică, ne sînt fatale!!) Iar englezii, în clipele de azi, atîrnă prea mult de rezistenţa rusă şi sînt prea aţîţaţi împotriva actelor noastre de vitejie, ca să aibă putinţa şi poftа de a asculta necazurile noastre.(...)

14 iunie

Acum un an, la Moscova, ruşii publicaseră faimosul lor comunicat de ultima oră prin care desminţeau în mod oficial că, între Reich şi U.R.S.S., ar exista vreo pricină de război. Ambasadele Axei erau încîntate. "Primejdia" părea înlăturată.

O săptămînă mai tîrziu, nemţii intrau în Rusia.

Acum două zile, Eden a vestit, la Londra, încheierea unui tratat de alianţă pe 2o de ani, între imperiul britanic şi U.R.S.S. (Molotov a fost, pe neştiute, la Londra şi la Washington, unde a primit lămuriri şi a strîns legături).

Ce înseamnă această alianţă? Mai întîi consolidarea celor două fronturi diplomatice, în aşteptarea făuririi unui al doilea front militar. Nemţii mai încearcă şi azi, - şi cum să nu încerce? - să despartă pe cei doi duşmani cu care luptă la Apus şi la Răsărit. Sînt nemţi care sprijină străduinţele diplomatice ale japonezilor, la Moscova (Sato), care urmăresc o pace separată germano-sovietică, pe socoteala imperiului britanic. E o idee "asiatică" pe care japonezii ar avea tot interesul s-o înfăptuiască; nemţii şi ruşii sînt însă prea încleştaţi, în Ucraina, ca să mai poată ajunge la o deslegare "tranzacţională", cum ar fi fost cu neputinţă în alte împrejurări, dat fiind firea şi năravul celor doi dictatori. Pentru o împăcare germano-sovietică nu există nici un impediment moral, nici Hitler, nici Stalin, nu cunosc asemenea impedimente. Există însă o imposibilitate materială: Hitler nu poate să se întoarcă acasă mofluz, iar Stalin, ţăranul georgian, nu renunţă la nici un colţ de pămînt.

Sînt alţi nemţi care ar dori o împăcare cu Anglia pe spezele Rusiei (aventura Hess,)[1]. Se găsesc şi în Anglia amatori de tranzacţii între "cele două rase superioare". Ce-ar însemna însă Germania, în Ucraina, şi în Caucaz? O ameninţare veşnică pentru imperiul britanic.

Tratatul Eden-Molotov, a pus capăt deocamdată unor asemenea speculaţii. Cele două imperii lăturalnice vor lupta împreună, nedespărţiţi pînă la prăbuşirea imperiului din mijloc.

---

1) Este vorba de Rudolf Hess, locţiitorul lui Hitler, care a încercat, cu consimţămîntul secret al lui Hitler, să ducă tratative la Londra, pentru o înţelegere germano-engleză.

De ce se teme Hitler, de atîta vreme, n-a scăpat: iată-l încercuit, diplomaticeşte cel puţin. In ce priveşte frontul al doilea, militar, ruşii îl cer, britanii îl făgăduiesc, dar nimeni nu vede cînd şi cum.

Pentru noi, sînt hotărîtoare clauzele politice: în afară de angajamentele de alianţă şi de sprijin economic şi militar, Tratatul prevede şi unele dispoziţii privitoare la pacea viitoare. Anglia şi U.R.S.S. se leagă să aibe grije împreună de soarta Europei şi declară că nu urmăresc cuceriri teritoriale, nici imixtiune în treburile vecinilor. Această profesiune de credinţă e mult îngrădită prin textul exact al articolului din Pact, care vorbeşte de "cuceriri teritoriale în sine", şi nu priveşte deci luarea unor "poziţii defensive", aşa cum Moscova rîvneşte să le ia, la Marea Baltică, şi la Gurile Dunării.

Ziariştii elveţieni de bună credinţă, ca totdeauna discută despre însemnătatea acestei declaraţii atribuindu-i mai multă sau mai puţină valoare. Unii dintre ei se întreabă dacă U.R.S.S. n-ar fi renunţat prin această declaraţie, de generoasă dezinteresare, la statele baltice şi la ... Basarabia. Optimismul lor e, vai!, greu de împărtăşit.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Intregul Tratat nu are decît o valoare relativă: el depinde de acela care va obţine victoria, şi de felul cum această victorie va fi dobîndită. Deocamdată, englezii nu se pot opune decît foarte greu la cerinţele sovieticilor, care duc toată povara războiului. De aceea e un succes, pentru ei, că au izbutit să obţină, chiar într-o formă insuficientă şi plină de subînţelesuri, o declaraţie de "moderaţiune", din partea celor de la Moscova. E un petic de hîrtie, care va putea fi folosit într-o zi. Condiţiile de pace, după o victorie a Aliaţilor, nu vor fi statornicite decît în ziua cînd se va restabili un echilibru între interesele şi putinţele Rusiei, cu putinţele şi interesele puterilor anglo - saxone.(...)

21 iunie

Se împlineşte un an de război cu Rusia.

Deocamdată însă ruşii rezistă, iar englezii sînt bătuţi. In timp ce Sevastopolul se apără cu o uimitoare vitejie, iar Churchill a zburat din nou la Washington, pentru a discuta despre formarea unui "al doilea front",Tobruk a căzut în cîteva ceasuri, iar britanicii mănîncă bătaie pe pragul Egiptului. Să fi izbutit oare Rommel, să fi deschis calea spre Indii, Suez, Golful Persic?

Faptul e că Rusia mai este, - cine ştie pentru cîtă vreme, - realitatea zilei de azi, iar America e o speranţă de viitor. Imperiul britanic, vai, e dezamăgirea zilelor trecute, prezente şi viitoare.

23 iunie

Va schimba faţa lumii, această înfrîngere de la Tobruk?

In orice caz, a schimbat "atmosfera". De unde pînă mai ieri, toate persoanele "bine informate", din Elveţia, vedeau înfrîngerea germană ca sigură, (la Berna se aştepta prăbuşirea germană, pînă-n toamnă), astăzi, mulţi se întreabă dacă anglo-saxonii sînt în măsură să se folosească de superioritatea rezervelor lor de oameni şi de materiale, ca să încheie lupta cu bine. Inferioritatea lor "tactică" şi "strategică" bate, din nenorocire, la ochi!

Egiptenii din Geneva pretind că Egiptul nu va putea rezista, - calea spre Alexandria, Cairo, Suez e deschisă. Ajutorul anglo-american va sosi prea tîrziu. Inaintarea germană va putea străbate pînă în Indii, unde îi aşteaptă complicii japonezi.

In ce mă priveşte, sînt mai puţin pesimist. Epopeile anglo-saxone sînt un şir neîntrerupt de crîncene înfrîngeri şi deziluzii. Nu mă aşteptam nici la o victorie grabnică, nici la una uşoară. Nu cred încă într-o prăbuşire hotărîtoare. "Wait and see"![1)], e lozinca cu care pierd bătăliile, dar cu care se cîştigă războaiele.

---

1) Englezeşte în text: "Aşteaptă şi vezi".

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Laval s-a folosit de aceste întîmplări, ce-i sînt prielnice, ca să facă o mărturisire de credinţă. Doreşte victoria nemţilor (dar nu spune că şi crede în ea), fiindcă numai astfel va scăpa de bolşevism. Germania luptă pentru Europa; Laval se simte european. E gata să integreze Franţa în "Ordinea Nouă" pentru care Germania face jertfe atît de grele şi de meritorii. Vrea să contribuie la victoria germană şi sfătuieşte în acest scop pe lucrătorii francezi să plece în Reich: numai astfel vor izbuti să libereze prizonierii şi să salveze patria.

E un discurs şiret, de om mărunt, care transpune pe plan internaţional, grijile şi patimile sale de politică internă. "Ordinea Nouă" şi "Europa de mîine" în care Laval vrea să se integreze cu onoare, sînt vorbe goale. Seful guvernului francez nu e atît de prost ca să nu-şi dea seama că nemţii nu urmăresc, cu "uimitoare sacrificii", să rînduiască o lume mai bună pentru francezi, ci doresc stăpînirea, puterea absolută asupra Europei întregi. In onorabila Franţă de mîine, nu se va putea vorbi, gîndi şi înfăptui mai mult decît se poate azi, în prea fericita Cehoslovacie, unde în fiecare noapte, se împuşcă sau se spînzură cîteva duzini de patrioţi. Dilema pe care o pune deci Laval, are în realitate înţelesul următor: supunere (adică aşezare sub scutul stăpînirii germane = ordinea nouă), sau bolşevism (adică lupta cu toţi inamicii de stînga, de dreapta, comunişti, liberali, patrioţi, ai d-lui Laval).

Laval doreşte supunerea. Nu mai vrea să lupte cu nimeni, nici cu duşmanii din afară, nici cu adversarii dinăuntru. El lasă grija "ordinei" în sarcina nemţilor: nu vrea s-o ia asupra sa. Abdică! : e raţionamentul "laşităţii de stat". Să vie străinii să ne înveţe minte!

Cu vorbe şi fapte ca acestea mai mult decît cu înfrîngeri militare, o mare putere îşi sapă singură groapa. Ce e dureros nu e că se găseşte un ticălos care să vorbească astfel, dar că Franţa ascultă şi suferă asemenea cuvinte.

Pétain? Am aflat că a spus lui Hulubei, care a făcut o călătorie "triumfală" prin universităţile franceze,

BCU Cluj / Central University Library Cluj

"Je suis un prisonnier"![1] Işi dă seama că s-a înşelat.(...)

25 iunie

La orele 4, primesc vizita ministrului polon, Lados, însoţit de Radziwil.[2](...) Imi aduce un mesaj de la Tilea.(...)

Ministrul polon este informat de guvernul său că, în ce priveşte hotarele, Molotov ar fi venit la Londra cu un plan gata făcut de împărţeala Răsăritului, în afară de hotarul polono-sovietic, pe care ruşii ar fi declarat că-l vor stabili de comun acord cu guvernul polon . Englezii erau gata să se învoiască. Au rezistat însă polonezii, care erau gata să publice o notă de protest. Ministrul polon fusese însărcinat să şi citească această notă la Berna. Sprijiniţi de americani, polonezii au izbutit însă să împiedice, pînă la sfîrşit, planul Molotov. Răsăritul nu a fost împărţit. Roosevelt s-a explicat direct cu Molotov, în această privinţă. Tratatul anglo-rus este, deci, aşa cum a fost precizat, - fără nici o rezervă şi nici o clauză secretă. Constituie un succes pentru anglo-saxoni, şi o binefacere pentru popoarele răsăritene, care nu au nici un interes, ca problema teritorială să fie hotărîtă de pe acum.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Pe cînd polonezul era încă la mine, a sosit să mă vadă Melasse, un diplomat grec, care soseşte de la Londra. Mi-a transmis complimente din partea lui Diamantopulos, - prietenul meu, fost ministru grec la Moscova - care acum se află la Londra.

In cercurile greceşti, din capitala Angliei, sînt aşteptat cu nerăbdare, - prezenţa mea ar fi utilă spre a coordona acţiunea ţărilor balcanice.(...)

30 iulie

Am răspuns la scrisoarea trimisă de Tilea (de la Londra), prin mijlocirea polonezilor: "Deplasarea pe care o ceri trebuie să fie posibilă, oportună şi în adevăr folositoare;depinde

---

1) Sînt un prizonier.

2) Aristocrat polon în exil.

deci de anumite împrejurări care nu atîrnă de voinţa noastră, am bune temeiuri pentru a socoti că prezenţa mea, la Geneva, serveşte în acest moment cauza românească, îngăduindu-mi de a interveni mai eficace (în problemele noastre) în timp util; dacă ai nevoie de sprijinul meu asupra unui punct precis, binevoieşte să-mi dai de ştire pe aceiaşi cale. - G."

Părăsesc Bellerive pentru cîteva ore spre a primi în Rue de Granges, pe Sullivan. Il pun la curent cu "incidentul" Tilea. Imi mulţumeşte pentru răspunsul ce i l-am dat. Guvernul britanic îmi arată stimă şi încredere, dar este deplin de acord, ca să nu grăbim "lucrurile", deocamdată. Prezenţa mea la Londra ar trezi bănuielile ruşilor.(...)

5 iulie

(...) Nemţii care au înaintat val-vîrtej pînă aproape de valea Nilului, par să fie opriţi în faţa Alexandriei.

In Rusia a început, în sfîrşit, "marea ofensivă". Lovitura cea dintîi a fost dată între Kursk şi Harkov.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

lo iulie

Ofensiva germană între Harkov şi Kursk pare să fi avut un mare succes. Nemţii se află acum pe Don; au tăiat calea de comunicaţie Moscova-Rostov, la Voronej; şi se căznesc să despartă armata lui Timoşenko[1)] de armatele din nordul Rusiei. Ei pregătesc astfel campania spre Caucaz...

In faţa Alexandriei, situaţia e gravă - şi neschimbată. Cele două tabere stau faţă în faţă, concentrîndu-şi forţele. E punctul cel mai critic din întreaga situaţie a războiului.

Am revenit la Geneva, ca să aflu veşti. Am văzut pe Payot.- Nemţii răspîndesc, prin oamenii lor de afaceri care se plimbă prin Elveţia, zvonuri de pace. Germania va înainta, anul acesta, pînă la Volga(Astrahan), şi va cuceri Caucazul. Atunci va sta de vorbă cu America, de la egal la egal, de la continent la continent: America - Europa. Se va găsi un mijloc de împăcare.

---

1) Mareşal sovietic, fost ministru al Apărării Naţionale, comandant al unui grup de armate pe frontul ucrainian.

Nemţii nu voiesc să împingă lucrurile prea departe. Işi dau seama că America nu poate fi învinsă şi că războiul nu poate fi cîştigat în Atlantic. (Inarmările americane şi producţia americană îngrijorează mult pe nemţi). De aceea se va căuta o pace realistă. Nemţii vor face concesiuni... (Prin Franţa lui Laval caută să păstreze un contact cu Statele Unite).

- Aceiaşi "notă" mi-o dă Sauerwein, bătrînul ziarist francez, azi colaboraţionist sută la sută: nemţii vor împinge cît mai departe, apoi vor încerca să stea de vorbă. Toamna, se vor termina operaţiile, iarna va fi rezervată pentru negocieri.

Cam tot astfel îmi vorbeşte şi Bova Scopa, în trecere prin Geneva. (Italianul avusese cuvinte grele pentru mine, iarna trecută; de data asta însă, se pare că a schimbat tonul). El crede că cele două tabere se apropie tot mai mult de un punct mort, cînd nimeni nu va mai putea învinge, şi cînd, vrînd-nevrînd, vor fi nevoite să stea de vorbă.

In schimb, anglo-saxonii par cu atît mai îndîrjiţi cu cît lucrurile merg mai prost. Vorbesc de un război de 3-4 ani. Pregătesc o ofensivă de aviaţie în Occident.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Printre motivele care apropie pe nemţi de americani, este şi duşmănia pe care cercurile conducătoare germane au dobîndit-o împotriva japonezilor. Marile succese japoneze, în extremul Orient, au prilejuit gelozia nemţilor, dezvoltînd la Berlin resentimente "rasiste". Se spune, că în ciuda unor tranzacţii încheiate mai înainte, - cu privire la materiile prime din insulele olandeze, - japonezii nu înţeleg să dea nimic din prada lor de război. E interesant de urmărit dacă împărţeala şi complicitatea germano-japoneză va duce la aceleaşi rezultate ca şi împărţeala şi complicitatea germano-sovietică. Nu e uşor de a împăca între ele,- şi de a le ţine laolaltă două imperialisme deslănţuite, chiar cînd sînt despărţite de şapte mări şi ţări.

Rămîne de văzut dacă această duşmănie comună, faţă de Japonia, va putea îndupleca pe americani să facă pace cu Hitler, şi să împartă lumea cu el. Nemţii nu-şi dau încă destul de bine seama cît de răspîndită, şi de adîncă e ura împotriva lor. Brutalitatea senină, cruzimea sistematică şi conştiincioasă cu care

distrug ţări şi suprimă popoare, credinţa barbară în numele căreia înfrîng toate legile de dreptate şi de omenie, i-au aşezat pe un plan moral care îi desparte de restul lumii: Hitler s-a învins pe el însuşi, nimicind de mai înainte orice putinţă de împăcare; nimeni nu-i mai poate întinde mîna pentru a-l ierta şi a-l scăpa. E osîndit să lupte, să "învingă" mai departe, pînă la capăt, pînă la prăpastie.

11 iulie

Sullivan a venit să mă vadă la Geneva.

Profesorul Hulubei, după călătoria sa în Franţa, în Spania şi în Portugalia, a venit să mă vadă la "Castelet". Mărturiseşte că a fost adînc mişcat de primirea ce i s-a făcut în Franţa. Această primire organizată de "colaboraţionaliştii oficiali" a fost rece şi neînsufleţită, pînă în clipa cînd universităţile franceze, profesori şi studenţi, şi-au dat seama cu cine au de-aface. Apoi simţămintele s-au contopit în cele mai mişcătoare manifestaţii de simpatie şi de credinţă comună în reînălţarea Franţei şi în refacerea României.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

- "Ştiu că suferiţi, dar trebuie să ştiţi că şi noi suferim cumplit!", au fost vorbele cu care Hulubei, - care simte, gîndeşte şi vorbeşte ca un moldovean ales, şi ca un om de omenie, - şi-a deschis pretutindeni porţile în Franţa "neocupată". Solul oficial al României războinice, aliată cu Germania, - sol de care, la început, toţi francezii neoficiali s-au ferit cum era şi firesc, - a izbutit să înlăture astfel minciuna care apasă asupra atitudinei şi propagandei oficiale atît în Franţa cît şi în România: inimile s-au apropiat, cînd au simţit că suferă la fel, bat la unison, şi aşteaptă aceiaşi mîntuire.

De aceea, Hulubei s-a întors din călătoria sa din Franţa cu alte impresii decît ale voiajorilor oficiali. Payot, de pildă, care a fost de curînd la Vichy, unde a vizitat pe mareşal, din ce în ce mai bătrîn, şi pe Laval, din ce în ce mai ţigan, care îşi scuipa în sîn şi jura că iubeşte Franţa, Payot a rămas întristat de lipsa de reacţiune sufletească a cercurilor politice franceze. Hulubei a adus cu el o notă de optimism şi de însufleţire.

Tineretul francez, pe care l-a cunoscut la Lyon şi la Montpellier, e înarmat sufleteşte şi hotărît să reziste propagandei şi presiunii străine: el crede şi aşteaptă ceasul eliberării. - "Mă întorc cu însufleţire în ţară, - îmi spune Ilulubei. Stiu acum că o lume întreagă simte ca noi. O pornire sufletească atît de vie şi neînfrîntă va învinge toate necazurile zilelor de azi".

13 iulie

(...) Sînt informat că Lahovary, zis Bibico, sinistra mică pocitură care îndeplineşte misiunea de reprezentant al ţării la Berna, se plînge mereu în rapoartele sale despre activitatea mea subversivă, care-i "jeneazâ" străduinţele diplomatice. A raportat, astfel, la Bucureşti, că de Weck, ministrul Elveţiei la Bucureşti, cînd a trecut acum, în urmă, prin Elveţia, a venit să mă vadă la Geneva, întîlnindu-se cu Xeni[1] la Lausanne, fără a da pe la el, la Berna. - "Aceasta se datoreşte, a scris Bibico, binecunoscutelor sentimente anglofile şi semitofile ale lui de Weck". Semitofile pentru Xeni, anglofile pentru mine.(...)

BCU Cluj / Central University Library Cluj

14 iulie

Ziua Franţei. A Franţei de ieri. Cea de azi, adică Franţa oficială şi atît de provizorie de la Vichy, nu mai serbează căderea Bastiliei. Marsillieza a amuţit. Ieri un apostol al "revoluţiei naţionale" vorbea "legionarilor", lăudînd pe nemţi, preţuind "generozitatea lor atîta de aleasă faţă de Franţa (căreia nu-i rezervă soarta Poloniei!), şi spunînd cu vocea animată cam aceleaşi prostii cu care legionarii noştri au fost împinşi spre jaf şi crime.

Azi, radio Vichy ne dă conferinţa unui filozof din "şcoala nouă", care mai că nu se bucură de prăbuşirea Franţei, fiindcă ar fi îngăduit înscăunarea ideilor lui Dumnezeu, de familie, etc. Aceste noţiuni eterne, spune filozoful de la Vichy, se vor putea încadra în ordinea nou, făurită de Hitler pentru salvarea civilizaţiei: (Dumnezeu? Cine? Wotan? Hitler? Himmler? Familia? Unde? In bordelele naziste, unde fetele sînt împinse de poliţie,

1) Const.Xeni, fost ministru al muncii, în guvernul prezidat de Take Ionescu, în 1922.

ca să fie "fructificate", şi să dea copii neamului ales?). Ura împotriva revoluţiei franceze şi a ideilor secolului trecut, împinge pe gînditorii reacţionari, care nu s-au simţit niciodată mai la largul lor, ca să stăruie cu o mulţumire abia tăinuită asupra "cauzelor adevărate ale prăbuşirii franceze", şi să ceară înlăturarea pentru totdeauna din istoria Franţei a "funestei idei de libertate"... Războiul pierdut e o şcoală de binefăcătoare umilinţă. Franţa a căzut, dar gîndirea franceză a scăpat din cătuşele raţiunii, în care se zbătea încă de pe vremea lui Descartes, şi caută din nou un adăpost sub aripa ocrotitoare a providenţei divine.

Această filozofie care se leagă de gîndirea celor mai aleşi reacţionari ai secolului trecut, ca Joseph de Maistre şi Bonald[1], tinde azi, sub îndrumarea lui Pétain, să rînduiască nu numai gîndirea franceză, dar mai ales viaţa publică.

Puţin le pasă acestor sectari filozofici şi secături politice, că Hitler nu a învins în numele lui Dumnezeu, nici al unei autorităţi de drept divin, nici al familiei, nici al trecutului, ci în numele unei mişcări care e o realitate tragică şi nu o jalnică parodie, ca revoluţia naţională a mareşalului Pétain ! Puţin le pasă că această aşa zisă "revoluţie" a lui Hitler suprimă cu o îndrăzneală barbară toate valorile divine şi umane pe care se răzima odinioară civilizaţia europeană. Puţin le pasă că scopul lui Hitler, victima pe care el şi-a ales-o, printre atîtea altele, nu e revoluţia franceză, nu e republica franceză, nu e democraţia franceză, ci e Franţa, cu toate bogăţiile şi cu toate bunurile ei morale şi materiale, cu trecutul şi cu viitorul, cu gloria şi cu strălucirea ei de mare naţiune.(...)

BCU Cluj / Central University Library Cluj

17 iulie

Nemţii au atins şi au trecut Donul, pe un front întins, de la Voronej pînă la Rostov, şi se pregătesc să atace Rostovul, pe la Nord, coborînd Donul. După un popas de lo zile, Rommel atacă din nou în Egipt. Englezii nu par să se simtă prea

---

1) J. de Maistre, filozof francez, adversar al Revoluţiei, 1753-1821; L. de Bonald, scriitor politic francez, 1754-1840.

bine în şa, pe poziţiile lor de la El Alamein, în faţa Alexandriei. Numai aviaţia lor face minuni.

Comunicatul de pe front dezvăluie o polemică dramatică între Aliaţi. Ruşii aşteaptă un al doilea front. Anglo - americanii au făgăduit, dar nu se grăbesc, pentru motive desigur binecuvîntate. Pentru a grăbi hotărîrea britanicilor, ruşii au o tendinţă de a exagera "dezastrele" lor de pe Don, pe care englezii caută, în comentarii judicioase, să le micşoreze ca să cîştige timp.(...)

24 iulie

Aflu că nemţii îşi desvăluie năravul şi faţă de noi. Cu toate jertfele sîngeroase pe care le facem, nu am izbutit să cîştigăm nici "stima", nici încrederea lor. Indeosebi , clasele noastre conducătoare sînt prost văzute. Tăranul român e"admirabil", adică poate fi folosit şi exploatat cu prisosinţă; clasele suprapuse trebuiesc însă înlocuite. Nemţii pregătesc astfel stăpînirea României. Şi de ce n-ar pregăti-o? Cine-şi poate închipui că ei vor face o excepţie cu noi? "Ordinea nouă" la care s-au înhămat cu atîta însufleţire toţi zevzecii de la noi, înseamnă stăpînirea germană pe continent, stăpînirea totală. Cum am putea rîvni să se mîntuie de această stăpînire, tocmai ţara cea mai bogată? Jertfele noastre ne slăbesc, adică ne pregătesc şi mai bine ca să fim supuşi şi robi. Iar lichelismul unei anume pături de politicieni şi economişti germanofili nu ne pot, fireşte, ridica în ochii unor cuceritori realişti care nu respectă decît forţa. Bietul Antonescu şi-a croit o soartă tragică: dacă nemţii ies învingători, el va avea dezamăgiri mai crunte decît în cazul unei victorii anglo - saxone. In cazul înfrîngerii, va dispărea cu renumele unui bărbat "abil", care a ştiut "să cîştige timp". In cazul cel dintîi, va rămîne ca autorul vinovat al umilirii şi al înjosirii neamului său. De aceea, poate, mareşalul vorbeşte din ce în ce mai mult de pacea de compromis, de o pace de înţelegere, de o pace fără victorie.(...)

BCU Cluj / Central University Library Cluj

27 iulie

Carl Burckhard a văzut cîţiva germani, în vizită la Crucea Roşie din Geneva. Unii dintre ei sînt violent antinazişti,

şi pretind că nemţii sînt din ce în ce mai sătui de război şi de victorii. Alţii se tem de tirania pe care partidul o va exercita după război. Un ofiţer distins, de aviaţie, spunea: "Noi luptăm şi învingem, iar porcii ăia de S.S. se pregătesc de pe acum să tragă toate foloasele". Militarii prevăd o ciocnire între armată şi miliţiile naziste. Se zvonesc certuri grave înăuntrul partidului: Göering ar fi fost îndepărtat de la conducerea aviaţiei şi a planului economic. Inamicii săi ar fi pus la cale un proces împotriva lui, pentru "îmbogăţire frauduloasă". Hitler a oprit acest proces, care ar fi putut compromite întreg regimul. Despre Hitler, se povesteşte că e abătut, nervos şi adînc îndurerat de ... popularitatea lui Rommel!

In timp ce se spun atîtea vrute şi nevrute, dorite şi nedorite, despre drama lăuntrică a Germaniei, armatele nemţeşti, oprite la Voronej, înaintează la Sud, cuceresc din nou oraşul Rostov, distrus şi pustiit, trec Donul, înaintează spre Caucaz.

In Africa, trupele Aliaţilor şi Germaniei stau faţă în faţă la El Alamein, într-o poziţie care, după toţi criticii militari, nu putea să reziste mai mult de trei zile, şi care totuşi rezistă de mai bine de trei săptămîni.(...)

BCU Cluj / Central University Library Cluj

4 august

Tocmai luam prînzul la Landecy, unde supravieţuiesc atîtea amintiri din trecutul meu genevez, cînd am aflat de moartea marelui istoric şi filosof italian Guglielmo Ferrero.

Vestea m-a îndurerat. Bătrînul istoric căutase toată iarna pe soţia sa, Gina Lombroso, scriitoare cu renume mondial, fiica lui Lombroso, şi acum, în vară, fericit că soţia sa de viaţă se întremase, a luat un mic răgaz, la Montreux, la celălalt capăt al lacului. Acolo moartea l-a ajuns fulgerător, în timp ce soţia sa îi citea scrisori primite din Italia. Acum două săptămîni îşi sărbătorise a 72-a aniversare. Avea o ură de moarte împotriva nazismului şi un dispreţ suveran pentru fascism. Nu avea obişnuitele cuvinte de scuză pentru Casa de Savoia. (...)

7 august

George Cruţescu este pentru cîteva zile la Geneva. Vine de la Ioakimov, din "marele Reich"! E turburat şi îndurerat. Chipul Germaniei e crud şi întunecat. Prietenul meu a fost martor la acte de nespusă barbarie, împlinite împotriva cehilor şi a evreilor. In numele "ordinei noi", nemţii "curăţă" adică alungă şi ucid zeci de mii de cehoslovaci, intelectuali, în mare parte din Boemia şi Polonia. Cruzimea metodică, sistematică, perversitatea birocratică, poliţienească, rînduiala şi sadismul cu care sînt înfăptuite aceste crime, întrec orice închipuire. Oamenii dispar fără urmă, printre ei copii şi femei. Sate, orăşele întregi sînt distruse cu tot ce vieţuieşte în ele, peste mormanele lor de ruină se aşterne pămînt şi trece plugul. Neamuri întregi înjosite, jefuite, chinuite sînt osîndite să piară ca să se poată întinde, şi ca să poată stăpîni poporul "ales" de brute mecanizate, care ţine, sub ameninţarea mitralierelor, întreg continentul european.

Germania însăşi e chinuită şi ruptă în două, - de o parte sînt generaţiile "trecute", care-şi amintesc şi se căiesc, care sînt chinuite de remuşcări, de groază şi de ruşine, care simt cum clocotesc pretutindeni patimi potrivnice poporului german, şi cum o ură neîmpăcată se ridică, în lumea întreagă, împotriva acestor asupritori şi călăi; iar pe de altă parte, sînt generaţiile tinere, călăii şi asupritorii, neisprăviţii, cu patime descătuşate, prinşi în mrejele unor organizaţii care nu le impun disciplina decît pentru a-i împinge mai repede, - bine hrăniţi, bine înarmaţi, şi bine plătiţi, - spre posturi "de răspundere", unde le este îngăduit să domnească, fără frîu şi fără lege, stăpîni nevrednici ai unor vremi de nespusă înjosire. In ce a mai rămas din cercurile "burgheze", formaţiile de S.S. sînt numite pe faţă: "Henker",- călăii, şi privite cu groază şi cu desgust. Se aud cuvintele cele mai aspre şi plîngerile cele mai îndurerate, din partea unor personalităţi distinse,înrudite cu lumea înalţilor funcţionari şi militari, împotriva "partidului", şi chiar împotriva lui Hitler.

După părerea martorilor oculari, această diviziune a Germaniei nu poate duce la nici o îndreptare a situaţiei:

BCU Cluj / Central University Library Cluj

oamenii cinstiţi nu au nici o putere, "partidul" hitlerist e stăpîn pe ţară, şi va fi mîine stăpîn pe lume. Victoria "va fi a lui", - e de pe acum a lui. O mitralieră în mîna unui bandit ţine în şah o mie de bărbaţi "cumsecade". "Revoluţia nazistă" nu mai poate fi oprită, nici îngrădită. Ea e pe cale să cucerească lumea! Victoriile nemţeşti, în Rusia de Sud, în Cuban, în Caucaz, îi deschid porţile, pentru mult-rîvnita împărăţie a lumii. (...)

11 august

Sullivan îmi spune că lucrările mele au interesat mult cercurile competente (britanice), şi că mi se cere lucrarea cea mare, (lucrarea prezintă un interes deosebit pentru britanici, considerată ca o contribuţie la lămurirea deplină a unui adevăr istoric şi anume că sovieticii nu au intrat în război de dragul Angliei, şi pentru a mîntui imperiul britanic, ci au intrat împotriva voinţei lor, după ce au făcut tot ce le-au stat în putinţă ca să păstreze complicitatea lor cu nemţii, împotriva englezilor, - şi numai fiindcă nemţii au găsit cu cale să-i atace).

BCU Cluj / Central University Library Cluj

14 august

Aflu că efectivele româneşti, făgăduite nemţilor, sînt uimitor de mari. Vom mobiliza pînă la un milion de oameni. Ică nu ar fi fost informat de această "sforţare", pe care mareşalul a promis-o, şi s-ar fi rostit împotrivă.

Jertfele militare nu ne scutesc de jertfe economice Clodius[1] dă necontenit tîrcoale gospodăriilor noastre, şi caută să culeagă ce mai poate fi de culeş. Cei doi Antoneşti rezistă cît pot, - adică nu pot prea mult. Numaidecît nemţii agită spectrul unei noi echipe. Se pomeneşte numele unor generali deosebit de slugarnici, printre care Dragalina. Antoneştii se tem şi se supun.

---

1) Şeful misiunii economice germane în România.

Mareşalul e serios bolnav. (Aceiaşi veste mi-a dat-o şi un diplomat elveţian. Se vorbeşte de angină pectorală pe temei de sifilis. Problema succesiunii e deci deschisă).

Printre generalii "demni", care îndrăznesc să-şi spună părerea, şi care sînt în stare să aibă o părere, se citează numele lui Iacobici. Acest general, care după intrarea trupelor noastre la Odesa, trecea drept cel mai destoinic şi mai cuminte militar al nostru, a fost trecut la pensie, în virtutea unei noi legi. (...) Lui Iacobici nu i se iartă, în speţă, un memoriu prin care s-a opus înaintării noastre spre Caucaz.

19 august

(...) Churchill e la Moscova. Englezii fac "repetiţii de debarcare", la Dieppe. Ruşii luptă din greu în Caucaz.(...)

25 august

(...) Războiul bîntuie, mai grozav ca niciodată, între Don şi Volga. Stalingradul e în primejdie. Nemţii se caţără, prin Caucaz, şi înfig drapelul pe Erzerum. Americanii iau o parte din ce în ce mai activă la luptă.(...) Brazilia a intrat în război. (...)

BCU Cluj / Central University Library Cluj

30 august

(...) Primesc vizita mai multor tineri diplomaţi români: Buzeşti, Anastasiu, Pogoneanu şi Nicu Hiott. Anastasiu e secretar al legaţiei din Vichy. Ceilalţi au urmat cura la Vichy. Toţi patru sînt convinşi de victoria anglo-saxonilor şi adînc îngrijoraţi de soarta ţării. Se interesează de părerile şi acţiunea mea. Le spun că convingerile mele se întemeiază mai mult pe date politice şi ... filozofice, decît pe consideraţii militare. Din punct de vedere militar nemţii sînt încă foarte tari. Au un "avans" faţă de anglo-saxoni, avans pe care nu sînt dispuşi să-l piardă. Au izbutit să pună mîna pe întreg continentul european şi să-l ţină sub deplina lor stăpînire.(...)

Din nefericire, Germania nu este însă în stare să facă din victoriile ei asupra Europei o victorie europeană.

Năravul poporului ei - care are atîtea însuşiri! - şi mai mult încă, firea regimului ei de azi, nelegitim, bănuitor, irascibil şi pătimaş, se luptă acum, chiar după ce atîtea operaţii militare s-au încheiat cu bine, cu sufletul şi fiinţa popoarelor europene. Simţirile, gîndurile, tradiţiile, dreptul, cultura vechiului continent, toate sînt călcate în picioare. Mîna de barbari care au pus stăpînire pe Germania şi-a întins, prin izbînzile Germaniei, stăpînirea asupra popoarelor europene. Aceşti barbari nu au nici voinţa, nici putinţa să rînduiască Europa, altfel decît au rînduit Germania. Ei se tem de răzvrătirea europenilor, cum se tem de răzvrătirea nemţilor, şi teama lor îi împinge să ia măsuri "de apărare" tot mai crude, tot mai nesocotite, mărind mereu nemulţumirea, neastîmpărul şi ura popoarelor stăpînite, - deci "aliate", ocupate sau înfrînte. Aceste fapte sînt atît de adevărate, încît vedem chiar acum, că regimul "partidului nazist" se înăspreşte pretutindeni: în Norvegia, unde execuţiile se ţin lanţ; în Olanda, unde toate năzuinţele de viaţă liberă sînt dispreţuite; în Polonia, care nu mai e decît un uriaş cimitir; în Boemia, unde dăinuiesc cele mai sălbatice represiuni; şi chiar în Germania, unde poliţia e înălţată la rangul celei mai înalte instituţii de stat, unde fiecare fruntaş are poliţia sa, unde poliţii speciale controlează armata, burghezia, proletariatul, şi unde noul ministru "de justiţie", numit din rîndurile partidului, a primit înalta însărcinare, să stabilească normele de drept, ţinînd seama de "principiile partidului", şi în afara normelor de drept obişnuite.

Această exaltare a spiritului de partid, care prin doctrina şi prin metodele sale, este anti-european, duce la înteţirea patimilor, la exasperarea urii împotriva regimului german. Prăpastia între Germania şi ţările dimprejur se adînceşte, zi de zi. Dacă ar fi cu putinţă ca Europa să se unească, ea s-ar uni împotriva lui Hitler, - cum s-au unit popoarele europene, la Leipzig, împotriva lui Napoleon. Pînă atunci, ele aşteaptă mîntuirea din afară. Toate popoarele europene, şi chiar poporul german, aproape în întregime poporul italian, - doresc cu nerăbdare şi patimă, prăbuşirea puterii germane. Si nu mai este cu putinţă ca acest divorţ cumplit, între cuceritori şi învinşi, să poată duce

la o înţelegere: de o parte pornirea e prea mare, de altă parte ura prea adîncă, prăpastia se va adînci tot mai mult.

In asemenea condiţii, Germania, oricare ar fi situaţia ei militară, nu poate învinge. In timp ce îşi iroseşte puterile în Rusia, - luptele dintre Don şi Volga sînt cele mai sîngeroase care au fost vreodată în Europa, - anglo-saxonii se pregătesc. Lipsa lor de experienţă militară e compensată prin capacitatea lor tehnică, prin resursele lor industriale, prin dîrzenia caracterului lor. Anglia nu a fost niciodată învinsă; Statele Unite au cel dintîi prilej, în istoria lor, ca să învingă şi să sprijine autoritatea lor de mare Putere, pe o izbîndă militară. Si Anglia deci, şi Statele Unite au hotărîrea neînduplecată de a merge pînă la capăt. Ele au putinţa de a se pregăti în tihnă: Rusia atrage spre ea şi dărîmă trei sferturi din puterea de luptă, de viaţă a Germaniei. Uriaşul număr de luptători şi uneltele de luptă din Apus, vor intra atunci în luptă. Iar Germania nu va putea rezista decît pe un pămînt care se cutremură şi îi fuge de sub picioare, printre flăcările mistuitoare ale neîmpăcatei uri a popoarelor europene.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Iată situaţia, aşa cum o văd eu, şi pe care noile şi strălucitele victorii militare germane nu o pot schimba. Germania a pierdut, încă de pe acum, "războiul sufletesc". Nu numai omenirea întreagă, dar tot ce e omenesc e împotriva ei. Restul va veni de la sine... Soarta lui Hitler e pecetluită.

Să ne întoarcem acum la ţara noastră, care a avut nenorocirea să fie prinsă în vîrtejul unor întîmplări pe care nu le putea stăpîni, nici rîndui.(...)

De bine, de rău, Antoneştii au fost prinşi în hora războiului. Luptăm şi sîngerăm pentru o cauză care nu-i a noastră, sau în orice caz, nu mai este a noastră. Luptăm eroic, dar cu desnădejde în suflet: ştim că libertatea pe care o cucerim la Răsărit, o pierdem la Apus. Nu avem pentru "Aliaţii noştri" nici dragoste, nici încredere. Simţim, că pe măsură ce ne sleim puterile, pe Volga, sau în Caucaz, rămînem mai slabi în Carpaţi, şi mai supuşi stăpînirii nemţeşti. Am jucat totul pe o singură carte, - pe o carte rea...

Tot ce putem cere, şi e bine ca fiecare dintre noi, care e conştient de ce se petrece în lume, să fie o părticică vie a conştiinţei naţionale, este să nu compromitem, fără rost, orice posibilitate de îndreptare, în ziua judecăţii, cînd se va pune, pentru statul român, problema însăşi a existenţei sale...

Avem deci tot interesul să păstrăm neatinse, în mîinile nostre, toate atuurile, prin care am putea contribui să fim un factor de echilibru şi de ordin european.(...)

6 septembrie

Prind la radio, din întîmplare un "mesaj" din America al lui Thomas Mann către poporul german. Regele Midas - spune scriitorul neamţ - prefăcea în aur lucrurile pe care punea mîna. Naţional-socialismul le schimbă în noroi...[1] Aşa de pildă stăm şi cu ideea europeană. Europa lui Hitler! Un continent în care unii se întind peste măsură, iar alţii mor. O concepţie de gorilă. O Germanie nazistă umflată, iar de jur-împrejur, cadavre. Europa va mai fi, trebuie să mai fie, - dar nu va putea fi decît după prăbuşirea gorilei...

Este şi teza mea.

8 - 14 septembrie

Lupta pentru Stalingrad ia proporţii tot mai uriaşe. Rezistenţa sovietică e înverşunată. Nemţii nu mai pot înainta decît pas cu pas. Pierderile sînt înfricoşătoare.

Românii luptă, pare-se, pretutindeni; iau parte şi la atacul împotriva Stalingradului. Înaintează în Caucaz. Ocupă oraşele de pe litoralul Mării Negre. Comunicatele germane sînt pline de menţiuni, uneori chiar de laude, privitoare la trupele noastre. Ne compromitem pe întreg frontul, cu un eroism sublim şi cu toată gloria.(...)

---

1) Textul menţionează, între paranteze, cuvîntul rostit de Thomas Mann : "Dreck" adică fecale, murdărie.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Primesc vizita lui Cantemir[1] care vine de la Helsinki. In Finlanda, nemţii nu se simt la ei acasă. Guvernul finlandez nu crede în victoria germană. Păstrează contactul cu americanii (chiar şi legăturile diplomatice; ministrul Statelor Unite la Helsinki e un mare prieten al Finlandei[2]. Nu joacă pe două tablouri, - sînt însă atît de demni finlandezii, de conştienţi de neatîrnarea lor, încît nu se confundă cu cauza aliaţilor lor, şi nu dispar ca stat şi ca neam, pe tabloul pe care au jucat.

Nemţii sînt din ce în ce mai conştienţi că pierd războiul.

(...) Ruşii au bombardat Ploieştii şi Bucureştii.

... Protestele din Franţa (Herriot, Cardinalii) dovedesc că Franţa presimte posibilităţile unei schimbări. Laval e obosit, descurajat. Inlocuirea lui, prin Doriot, ar fi totuşi o nenorocire.

Bulgarii încep a face propagandă pentru un bloc balcanic, sub "egida lor", şi fără turci (este teza lui Kiosseivanof).

BCU Cluj / Central University Library Cluj

(...) Englezii nu pot trata cu Hitler şi nici nu trebuie să trateze. Asta nu înseamnă că pacea trebuie să ducă la distrugerea Germaniei sau la ciopîrţirea ei.

18 septembrie

Găsesc în librărie cartea engleză "Conditions of Peace"[3], scrisă de profesorul E.H. Carr. Fireşte nu poate fi vorba decît de un eseu. O pace nu se întemeiază pe ideile care frămîntă mintea gînditorilor politici, la începutul unui război, ci pe acelea care se impun la sfîrşitul sforţării războinice.(...)

---

1) Secretar de legaţie în Finlanda.

2) Finlanda se afla în război nedeclarat cu Statele Unite.

3) "Condiţiile păcii".

Critica îndreptată împotriva păcii trecute[1] este în bună parte îndreptăţită, de altfel uşoară, fiindcă se întemeiază pe argumentări îndeobşte cunoscute. Consecinţele trase din această critică sînt însă excesive (...) Rusia este socotită o prietenă, fiindcă luptă şi sîngerează, şi fiindcă reprezintă un principiu dinamic pentru a înfăptui, pe cale revoluţionară, o rînduială nouă (...) Deci, două consecinţe "logice" : a) Statele tampoane, între Germania şi Rusia, sînt inutile şi primejdioase, deoarece ele crează o legătură de solidaritate între cele două imperii, trezindu-le pofta comună de a le împărţi; b) Statele răsăritene trebuie să se sprijine pe U.R.S.S.: "Dacă aceste ţări Est-europene sînt hotărîte să se libereze de sub dominaţia Germaniei, trebuie să acţioneze în strînsă şi voluntară cooperare cu Uniunea Sovietică, şi să rezerve Rusiei un cuvînt hotărîtor, în eventualitatea organizării acestei regiuni". Iar mai departe: "Aşa cum se acordă Marii Britanii preponderenţă, în Vestul Europei, să se acorde aceeaşi preponderenţă Rusiei, în Estul Europei".[2]

Punctele lui Carr trebuiesc combătute, de pe acum, fiindcă acolo unde nu mai există contraponderea judecăţii clare şi a bunului simţ francez, ele se pot întinde şi înfige tot mai mult. Cu atît mai mult cu cît sînt comode; nu mai este vorba de o ceartă cu Rusia, ci de o împărţeală. Si corespund nu numai socotelilor politice, dar şi sentimentelor de recunoştinţă ale anglo-saxonilor faţă de ruşi. (...) Politica de construcţie ar fi înlocuită astfel, printr-o politică mult mai uşoară, de împărţeală. Europa, în loc de a fi o unitate, ar fi fixată între doi poli, şi ar fi condusă de la Londra şi de la Moscova: este himera Pactului Ribbentrop-Molotov, care a pătruns în unele capete anglo-saxone, fireşte şi ruseşti, care caută să dea problemelor europene, - sub cuvîntul de "ordine nouă", "revoluţionare" (vocabularul lui Hitler!) - o soluţie care a suferit cel mai cumplit faliment.

---

1) Pacea de la Versailles, 1918-1919.

2) Op.cit.pag.197 şi 206.

Primesc vizita soţilor Salmanovitz, fost consul general al României la Geneva, pe vremea lui Titulescu. Salmanovitz, fiind evreu, a fost dat afară în timpul marilor "prefaceri". Acum e directorul unei mari întreprinderi internaţionale de transporturi şi de asigurări maritime, şi se bucură de o foarte bună reputaţie pe piaţă. E pentru prima oară cînd îl primesc la mine; ştiu că e de aproape supraveghiat de Gestapo, deoarece trece drept un anglofil convins şi activ. E cetăţean elveţian; lumea bancară serioasă are cea mai bună părere despre el.

El îmi vorbeşte de situaţia generală, şi de descreşterea simţitoare a producţiei germane. Apoi mă pune la curent cu un fapt foarte ciudat. Acum o lună, sau ceva mai mult, a sosit la Geneva un om de afaceri "străin" (adică nici român, nici elveţian), posesorul unui permis de export românesc pentru cantităţi însemnate de cereale în favoarea... Vaticanului! Cum Vaticanul nu face comenzi de cereale, "străinul" s-a gîndit să se folosească de permisul de export în beneficiul unei instituţii internaţionale, foarte venerabilă, - Crucea Roşie. Comitetul Crucii Roşii s-a recuzat, mai întîi, apoi a primit o formulă, ca să ia asupra ei stocajul, în Elveţia, al unei cantităţi de cereale româneşti, din care va cumpăra, pentru nevoile Crucii Roşii, pe măsuri ce se va ivi nevoia. Consiliul Federal Elveţian a aprobat această operaţie, cu condiţia să aibă dreptul să ridice el cantităţile de care nu va dispune Crucea Roşie. Afacerea e încheiată,sau pe cale de încheiere.

Acum vine partea stranie: se pare că întreaga operaţie are scopul să înlesnească un export de capital din România, în folosul lui Flondor (fiul lui Iancu Flondor fost legionar, raliat regimului Antonescu, prieten cu Ică, şi care acum, de curînd, şi-a vîndut moşiile către stat. Acest Flondor, după spusele "străinului". (S. nu mi-a spus numele intermediarului) , nu are numai lei de transformat, în franci elveţieni, cu ajutorul guvernului de la Bucureşti, dar are şi "idei" de valorificat. Cică a pierdut încrederea şi simpatia pentru Hitler, şi e acuma anglofil. A însărcinat deci pe intermediarul străin să ia, în numele său, - el însuşi va veni foarte curînd în Elveţia -, contactul cu reprezentanţi ai legaţiei britanice din Elveţia, ca să le comunice

că dacă guvernul britanic poate da României asigurarea că Anglia va sprijini reîntoarcerea Ardealului întreg, în cuprinsul hotarelor româneşti, mareşalul Antonescu se va retrage de la guvern, şi va lăsa locul său lui Maniu...!!)

Această poveste gogonată, sau poate, - mai ştii? - o fi o nouă ispravă a lui Ică, a fost adusă la cunoştinţa englezilor (o ştie şi Sullivan), şi transmisă la Londra. Guvernul britanic ar fi răspuns că e prea tîrziu, sau prea devreme, ca să se ocupe de asemenea chestii. Dar Flondor nu se lasă şi a anunţat sosirea sa la Geneva.

Nu ştiu ce să cred din această comedie. Salmanovitz e prea serios ca să-mi istorisească basme. Nu îmi vine totuşi să cred că guvernul nostru, adică Ică, oricît de Ică ar fi el, ar recurge la asemenea metode şi la asemenea intermediari. A discuta şi a compromite cele mai serioase probleme ale neamului, printr-un zevzec ca Flondor, şi chiar acela, absent, şi reprezentat printr-un om de afaceri "străin", plasator de cereale şi traficant de permise de export, îmi pare a fi o încercare prea grosolană, care întrece chiar îndrăzneala şi "dinamismul" deşuchiat al regimului de azi.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Voi cerceta. Un lucru e de reţinut: de o bucată de vreme se înmulţesc, pare-se, străduinţele celor de la Bucureşti, de a relua contactul cu cercurile anglo-saxone.(...)

19 septembrie

Coincidenţă: Samuel Hoare, ambasador la Madrid (britanic), vorbeşte la Londra şi spune: "Diversitate şi varietate. In noua noastră Europă, va trebui să fie o înţelegere pentru menţinerea tradiţiilor naţionale. Fără aceste diferenţe de datină, de cultură, de limbă şi de guvernare, spiritul însuşi al civilizaţiei europene ar dispărea. Varietatea, este ceea ce spuneam, în noua Europă, va fi libertatea pentru fiecare ţară, de a-şi alege propria formă de guvernămînt. Cînd vorbesc de diversitate şi varietate nu preconizez, pentru moment, separaţia sau diviziunea Europei în autarhii izolate".

(...) Carr, în cartea sa, confundă mereu dorul său de revoluţie, cu revoluţia şi cu revoluţionarismul din U.R.S.S. E nevoie de o reconstrucţie a Europei, ţinînd seama de tendinţele de prefacere, ca şi de nevoile permanente ale vechiului continent. Ne preocupă îndeosebi reconstrucţia la Est: experienţa istorică ne dovedeşte că îndeosebi, la Est, soluţiile de echilibru au fost bune (Viena, Paris, Berlin), iar soluţiile de dezechilibru, de hegemonie împărţită, de complicitate sau de împărţeală a zonelor de influenţă, au fost nu numai proaste, dar dezastruoase. Stim deci ceea ce trebuie, şi ceea ce nu trebuie. Nu trebuie reînvierea sub nici o formă a Pactului de la Moscova (august 1939).

(...) Rusia nu a vrut să facă nimic pentru Europa. Singura dorinţă a fost să împartă, cît mai mult, cu Germania. Ea nu a plecat la luptă nici pentru a apăra un stat mic, nici pentru a salva un principiu de libertate, nici pentru a îngrădi o tendinţă de hegemonie. Dimpotrivă, s-a înţeles cu Germania pentru a împărţi unele state limitrofe, s-a folosit de acordul cu Germania, pentru a lovi în alte state vecine, şi a sprijinit tendinţa de hegemonie a Germaniei, pentru a profita cît mai mult, de pe urma ei. Ea nu a apărat pacea, ci dimpotrivă a contribuit, în mod hotărîtor, la izbucnirea războiului. Prin atitudinea şi faptele ei, a contribuit la prăbuşirea ordinei răsăritene şi la invazia Apusului de către trupele germane.(...)

BCU Cluj / Central University Library Cluj

21 septembrie

Acum trei ani, Armand Călinescu era răpus de gloanţele unei bande de legionari. Se spune că Sima,care pătrunsese, cu sau fără învoiala nemţilor, în ţară, a pregătit lovitura.(...)

Printre datele care au însemnat prăbuşirea României această zi de 21 septembrie îmi pare cea mai însemnată. Nu numai fiindcă, de atunci, regimul carlist cuprins de marea teamă a cărmuirilor revoluţionare, de care vorbeşte Ferrero, a alunecat pe panta actelor necbibzuite, de teroare, trecînd mai în urmă, de la un exces la altul, ci mai ales fiindcă, în acea zi, a căzut un vajnic apărător al rezistenţei româneşti. Cu toate greşelile sale,

datorite în bună parte sforţărilor sale de a se desprinde din mrejele politicii şi a politicienilor mediocri care îl înconjurau, şi de altă parte, necesităţii de a ţine seama de capriciile şi variaţiunile caracterului regelui, Călinescu va rămîne un luminat şi hotărît bărbat de stat, care a avut de apărat neatîrnarea şi onoarea ţării, în anii din urmă.(...)

26 septembrie

Intîlnesc la un dejun pe consulul general al Italiei, - Cortesi - un om vioi şi inteligent...

Aflu că el este convins de prăbuşirea Germaniei. Trebuie să veghem ca, în momentul prăbuşirii, să nu se prăpădească şi întreaga Europă. Anglo-saxonii au multe cusururi, dar au o mare virtute: nu ştiu nimic despre Europa. Vor fi siliţi deci să stea de vorbă. Vom putea apăra atunci ţările noastre, dacă legăm interesele lor de un interes general.(...)

BCU Cluj / Central University Library Cluj

29 septembrie

(...) După masă, primesc vizita familiei Petrescu-Comnen[1]. S-a întors din ţară unde şi-a însurat un fiu, şi se îndreaptă spre Florenţa, unde şi-a ales reşedinţa.

Comnen a văzut pe mareşal, şi a avut o lungă convorbire cu el. Antonescu e mai convins decît oricînd de victoria germană. Nu admite nici o şovăire şi nici o îndoială. Va merge pînă la capăt. Va învinge. Si ţara se va întregi, - la Răsărit şi la Apus. Cînd ? Cum?, - sînt amănunte pe care mareşalul nu le bagă în seamă.

Bătrînii, - Dinu Brătianu, Maniu etc., - îşi dau seama de riscul pe care îl înfruntăm, dar trag nădejdea, că englezii vor avea interesul să ne salveze. S-ar părea că au unele asigurări în această privinţă.(??)

Icâ e mai detestat decît oricînd. Tara nu e unită decît împotriva lui. Patronează o eră de afacerism cum nu a fost alta, în istoria noastră contemporană. Cel care nu se bate pe front,

---

1) Fost ministru român la Vatican.

face afaceri. Corupţia, pe care bietul mareşal a vrut s-o înăbuşească, e în floare. (Aceiaşi notă mi-a fost dată şi de G.Poss,[1] pe care am avut plăcerea să-l văd acum două zile, şi care mi-a vorbit cu uimire de incompetenţa guvernului nostru, de necinstea tuturor organelor intermediare, şi de setea de îmbogăţire a tuturor, prin toate mijloacele şi pe toate căile. Poss mi-a mărturisit, de altfel, că aceleaşi simptome bolnăvicioase tulbură şi viaţa Italiei; şi acolo bîntuie lupta pentru existenţă, pentru îmbogăţire, şi pentru putere. Si acolo dăinuieşte o atmosferă jalnică de corupţie şi de jaf).

Comnen mi-a vorbit, la rîndul său, de Italia. Nu crede în revoluţie, atîta vreme cît trăieşte Mussolini. (Deşi nimeni nu mai are încredere în el). In cazul dispariţiei Ducelui, ţara şi-ar putea pune nădejdea într-un guvern militar, condus de Badoglio[2], sub îndrumarea regelui.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

30 septembrie - 1 octombrie

(...) Hitler a vorbit la Palatul Sporturilor. Cuvîntarea era aşteptată de mult. (Nu mai vorbise de cîteva luni; a aşteptat, probabil, încheierea campaniei de vară, luarea Stalingradului şi a Caucazului. A trebuit să se mulţumească cu jumătăţi de măsură: Stalingradul deşi greu lovit, mai rezistă, iar trei sferturi din Caucaz nu au fost încă ocupate).

O violenţă de limbaj nemaipomenită faţă de adversari: toată mojicia mitocanului se revarsă în cuvinte de ură, de ameninţare, de urgie răzbunătoare. Un program de cuceriri măsurate adaptate împrejurărilor şi... puterilor. La Nord şi la Apus: rezistenţă. La Răsărit: cuceriri. Pretutindeni: muncă şi organizarea Europei pentru ... <u>războiu!</u> (E vechea idee: cucerirea Rusiei, pentru a putea ţine pînă la capăt, - pentru a putea pune timpul şi spaţiul de partea Germaniei). Cuvinte de o uimitoare naivitate

1) Director general al Soc."Filatura Română" de bumbac, cu capital italian; consul al Italiei, la Bucureşti, în acea vreme
2) Mareşal al Italiei, fost vice-rege în Etiopia, semnatar al actului de capitulare a Italiei, în 1943.

au îndrăzneală, despre bolşevism: "Liberarea populaţiei ruseşti le sub presiunea puterii bolşevice, care apasă pe sufletul milioanelor de bărbaţi şi de femei şi le ţine într-o spaimă de care nici nu ne putem face o idee, în Germania, sau în altă ţară..."

Ce uriaşă cutezanţă! Bărbatul care a distrus, mai întîi la el acasă, apoi în Europa întreagă, toate libertăţile pînă şi ideia de libertate, înscăunînd pretutindeni un regim de minciună şi de teroare, de poliţie secretă, de denunţuri, de şoapte, de o nestăpînită, neîngrădită şi nemaipomenită groază, îşi ia aere de liberator, şi descoperă la alţii, păcatele pe care el le-a răspîndit în lume.

(...) Despre Europa de mîine, nici un cuvînt. Nu fiindcă n-ar vrea să vorbească; fiindcă nu poate. Hitler se înfrînează, spumegînd în acelaşi cerc de polemici josnice, sau de zvîcniri de netăgăduită energie şi putere vitală: el înjură, ameninţă, se zbate şi izbuteşte chiar să impună prin brutalitatea gîndirii şi a voinţii sale veşnic încordată. Dar nu se înalţă niciodată. Nici nu se avîntă în viitor. Fiindcă în viitor, pentru el - o simte, poate, cu puternica-i intuiţie, - nu e decît golul. (...)

BCU Cluj / Central University Library Cluj

2 octombrie

Aflu de la Payot că Consiliul federal elveţian are greutăţi cu nemţii. Spionajul german a luat proporţii primejdioase, iar reacţiunea autorităţilor federale - în zilele din urmă, sentinţele şi condamnările tribunalelor militare s-au înmulţit, - au enervat guvernul din Berlin. Germanii din Elveţia sînt necontenit frămîntaţi de porunci şi instrucţii care le sosesc de dincolo de hotare. Vechiul sistem de a întreţine agitaţia şi de a răspîndi teroarea - "războiul nervilor" - e întrebuinţat faţă de paşnica Elveţie, cu o tot mai supărătoare stăruinţă.

3 octombrie

Göebels a scris un articol în "Das Reich", în care ameninţă ţările neutre, care nu sînt cu inima de partea nemţilor.

Naivitatea şi cutezanţa naziştilor s-au luat la întrecere: urmăriţi de ura generală, ar vrea să se poată adăposti în inima neutrilor .

(...) Nu e lipsit de interes să apropiem cuvintele lui Göebbels de cele ale lui Hitler. - Germania, a spus Führerul, liberează Rusia de sub teroarea bolşevică!

In schimb, ameninţă Suedia şi Elveţia, cu teroarea nazistă. Rea credinţă deoparte, mojicie stăpînită de alta, - şi toate aceste mizerii, în numele "Europei"! Ce nimicitoare ruşine se întinde asupra omenirii! (...)

6 octombrie

Un nou discurs la Berlin. Mareşalul Göering anunţă că în caz de foamete, Germania va fi cea din urmă care va pătimi. Lămureşte rolul hotărîtor, pe care Führer-ul îl are în conducerea operaţiilor militare. El taie şi spînzură, hotărăşte şi porunceşte. Marele Stat Major execută. Mareşalul ţine să asigure că nu a furat atît precum se spune. Inştiinţează poporul german că va fi nimicit, în caz de înfrîngere. Dar nu va fi înfrînt. Războiul va hotărî dacă jidanul, sau neamţul, va stăpîni lumea. Göering crede în norocul neamţului.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Un lucru pare ciudat în acest discurs - care, după cum spune presa germană,a "lămurit" atmosfera la Berlin. Göering încarcă pe stăpînul Hitler cu toate ponoasele conducerii militare. Admiră, dar îşi spală mîinile. Dacă, mîine, asaltul german se va prăbuşi sub ruinele periferiilor din Stalingrad, - el şi armata nu vor avea nici o vină. Seful atotştiutor şi făcător de minuni e singurul vinovat !

Primesc mai multe vizite: Sullivan mă asigură din nou că scrierile mele au fost citite cu interes şi au fost reţinute. Imi comunică,în sfîrşit, că dacă nu voi mai putea rămîne, aşa cum o doresc, - la Geneva, voi găsi, întotdeauna, aiurea, un adăpost.(...)

Bălău[1], în trecere pe la Geneva, petrece cîteva

---

1) G.Bălău, funcţionar superior la Banca Naţională a României.

ore cu mine. Imi istoriseşte, cu duh şi spirit de observaţie, poveşti din ţară: vizita lui Funk[1]. Neamţul a venit să ne ceară întreaga producţie de petrol, (inclusiv rezervele noastre, care ne vor fi apoi repartizate de nemţi!?) şi finanţarea mai departe a cumpărăturilor pe care nemţii le fac la noi. (A izbutit în ceea ce priveşte petrolul.(...)

Mai aflu că bietul Mitiţă[2] a fost mobilizat la o unitate de pionieri; că mareşalul e foarte bolnav, şi că nu mai are mult; că pentru succesiunea lui, luptă Iacobici, candidatul oamenilor serioşi; Ică, urît şi dispreţuit de întreaga lume; Dragalina, este candidatul nemţilor şi al legionarilor, şi că o nouă revoluţie legionară e cu putinţă; etc. etc.

Din toate povestirile călătorilor din ţară se desprinde acelaşi tablou întunecat: ţara suferă, din ce în ce mai mult lipsită de orice nădejde şi de orice îndrumare.(..)

10 octombrie

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Stalingradul rezistă. Pierderile româneşti sînt grele. Nemţii dau comunicate ciudate, în care par că au renunţat să mai facă sacrificii pentru obiective care pot fi considerate "ca şi atinse"!

Popoarele din Nord se mişcă. Execuţii în Norvegia. In Danemarca, tulburări. Norvegienii, danezii, rezistă vitejeşte monstrului rasist.

11 octombrie

Nemţii declară că şi-au atins toate scopurile la Est, şi, că de acum înainte, se vor pune pe treabă: vor exploata

---

1) Ministru de finanţe şi diriguitor al economiei germane.

2) Constantinescu, fost ministru de finanţe, economie naţională şi guvernator al Băncii Naţionale.

uriaşele ţinuturi cucerite. Stalingradul însă nu a fost cucerit. Ofensiva germană "şi-a atins scopurile", înainte ca să-şi fi atins obiectivul principal, pentru care sute de mii de vieţi au fost jertfite. Din nou, ca şi în iarna trecută, Hitler pare să se fi înecat ca ţiganul la mal.

In schimb, Stalin se plînge în gura mare, printr-un interviu acordat junelui Cassidi (pe care l-am cunoscut foarte bine la Moscova), de Aliaţii săi care nu fac nimic ca să uşureze situaţia atît de grea a sovieticilor.

12 octombrie

Primesc vizita lui Cancicov[1]. (...) Imi istoriseşte amănunte, dovedind o memorie de uimitoare precizie, desfăşurarea unor evenimente, pentru mine, aproape cu desăvîrşire necunoscute. (Mă asigură că eu sînt singurul român din străinătate, căruia el i-a făcut aceste destăinuiri). Incerc să le însemn aci:

La întoarcerea lui Cancicov în ţară, (după întrevederea noastră de la Zürich), în martie trecut, a primit vizita generalului Iacobici, care i-a arătat "dosarul său", - o colecţie de documente dintre cele mai interesante, care aruncă o lumină vie asupra ţării şi stării de spirit a conducătorului ei.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Tensiunea Antonescu-Iacobici e veche. Chiar eu îmi amintesc că, acum cinci ani, Antonescu mi s-a plîns că regele admite, ca "înstrăinaţi" şi saşi din Ardeal se ridică pînă la cele mai înalte grade în armată! De ce a fost trimis Iacobici la Odesa? - Ca să se compromită? Ca să ucidă zadarnic atîta lume? Iacobici a avut noroc. A pus capăt sacrificiilor inutile şi a avut totuşi parte, - ruşii retrăgîndu-se, - să "cucerească" oraşul. Era desemnat deci să treacă în fruntea oştirii, sub Arcul de Triumf, la o sărbătoare care părea să vestească sfîrşitul războiului nostru şi reîntoarcerea trupelor acasă. In calitate de şef de Stat Major,

---

1) Fost ministru de finanţe, şi al economiei naţionale

Iacobici a negociat, pe atunci, (noiembrie-decembrie 1941), o înţelegere cu comandamentul german, în urma căreia armata română trebuia să fie retrasă din luptă şi refăcută în ţară. Se fixaseră mai multe centre de instrucţie, unde germanii se obligaseră să ne trimită instructori şi material nou. Armata română fusese astfel scutită de îndatoriri războinice, pînă la 3o august 1942. Comandamentul german (von Brauchitsch)recunoscuse că, după sacrificiile grele din faţa Odesei, România avea un interes militar şi politic de a-şi readuce oştile în ţară, pentru refacere şi reorganizare. (Iacobici se folosise de acest răgaz, pentru a întocmi un plan de apărare împotriva unei eventuale agresiuni maghiare).

Au intervenit evenimentele de pe cîmpul de luptă în Rusia, care au fost mai tragice încă decît au recunoscut-o acum, prin declaraţii publice, Hitler şi Göering. In clipa cînd Hitler a vestit "desfiinţarea armatelor sovietice", şi cînd oştile germane se pregăteau să desăvîrşească, printr-o victorie uşoară, campania lor din Rusia, iarna a izbucnit, şi ruşii au contra-atacat. In rîndurile agresorilor, a fost o uimire generală, care pe alocuri, a degenerat într-o adevărată debandadă. Liniile germane au fost rupte, sovieticii s-au infiltrat printre ele, adînc, în spatele frontului şi numai printr-o minune, primejdia nu s-a transformat într-o catastrofă.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

In acele zile, "mareşalul" a simţit din nou simptomele unei boli vechi, care a făcut progrese îngrijorătoare, de atunci, şi care nu mai poate fi lecuită. A trecut prin faze de prostraţie, apoi prin cele mai violente reacţiuni. Vedea cum sforţarea sa se prăbuşeşte. Prevedea înfrîngerea, dezastrul, invazia străină:

- "Voi lupta pe Nistru, pe Prut, pe Olt, voi lupta şi în Banat, pînă la cel din urmă român"! Beţie de cuvinte şi crize de aiureală.

Hitler a înlocuit pe Brauchitsch, şi s-a pus în fruntea oştilor. In cursul iernii, s-a întîlnit odată cu Antonescu.

In schimb, mareşalul nu mai primea pe nimeni. Nici unul dintre colaboratorii săi nu-l mai putea vedea. Pentru şeful

său de Stat Major devenise invizibil.

In februarie, pe cînd Iacobici reorganiza armata, potrivit acordului cu comandamentul german, a primit un mesaj scris din partea mareşalului. Era copia de pe o scrisoare a lui Hitler, către Antonescu, în care Führer-ul mulţumea pentru sprijinul militar românesc, care îi fusese din nou oferit, şi cerea trimiterea imediată a 15 divizii româneşti, pe front. Pe această copie, mareşalul scrisese "rezoluţia" sa: "Dl. general Iacobici va face cele necesare". Iacobici, fireşte, a sărit în sus. Noile dispoziţii dădeau planurile sale peste cap şi îi păreau adînc păgubitoare pentru ţară. A cerut prin telefon, apoi în scris, o audienţă la mareşal. In zadar. A aşteptat lo zile, fără nici un răspuns de la conducător. S-a hotărît atunci să facă un raport scris, în care arăta, cu mult curaj, că se miră de cele cuprinse în scrisoarea Führer-ului, deoarece nimeni altul decît el, şeful Statului Major, nu avea dreptul să ofere trupe româneşti. Dacă totuşi s-ar fi făcut o asemenea ofertă, adînc păgubitoare pentru interesele ţării, atunci Iacobici propune un plan, ca să i se facă faţă, fără a turbura instruirea şi refacerea trupelor româneşti, aflate în ţară: se vor considera ca puse la dispoziţia frontului diviziile româneşti, în parte decimate, care se mai află dincolo de Nistru.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

24 de ore mai tîrziu, Iacobici primeşte, din partea lui Antonescu, o scrisoare în care i se spune că numai printr-o "coincidenţă" această scrisoare vine după raportul generalului. Mareşalul a hotărît să ridice pe Iacobici, din comandamentul său, şi să-i retragă delegaţia de şef de Stat Major, pentru dovezile de incapacitate pe care Iacobici le-a dat la ... Odesa.(!!)

Antonescu a constatat, în adevăr, în cursul unor inspecţii, că Iacobici luase, la Odesa, nişte măsuri cu totul nepotrivite ...(!!)

Aşadar, îndepărtarea lui Iacobici, nu însă pe temeiul raportului (că ar fi fost grav!), ci din pricina unei pretinse incapacităţi, în timpul unor operaţii care s-au încheiat, pentru Iacobici, ca şi pentru oştire, prin defilarea pe sub Arcul de Triumf.

De atunci, trupele noastre, oferite de mareşal, au plecat toate, pe front. Azi, ţara e goală: soldaţii noştri luptă şi mor la Stalingrad, în Caucaz, şi pe coasta orientală a Mării Negre. Dacă soarta nu ne va fi prielnică, - şi de pe acuma, sînt semne că, în acest început de iarnă, se vor putea repeta surprinderi dureroase, ca în anul trecut, - mareşalul, oricît de viteaz s-ar crede, nu va mai avea cu cine lupta pe Nistru, pe Prut, pe Olt, şi în Banat... Sîntem victimele unei primejdioase grandomanii, pe temei de spirocheţi.

In ce priveşte "situaţia" lui Cancicov, ea nu mai e ce-a fost în primăvara trecută. Atunci, mareşalul l-a chemat, să-i ofere un post de "supraministru", pentru coordonarea şi supravegherea departamentelor economice: - "Lucrurile merg prost,- ar fi zis mareşalul. Am ajuns ca eu, mareşalul Antonescu, să patronez o eră de jaf şi de afacerism. Pînă acum, am învinuit pe cîrmuitorii din trecut, iar azi mă văd silit să învinuiesc naţia întreagă!"etc.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Cancicov a cerut şi a obţinut ca toţi miniştrii departamentelor economice să-i facă un raport oral, despre situaţie. Fiecare i s-a plîns de dezordinea şi lipsa de unitate care dăinuieşte la conducere, de fanteziile şi de arbitrarul care, de la prezidenţie, se întinde în ţara întreagă. Cancicov a făcut atunci un raport lung şi amănunţit, întrebuinţînd formule drastice şi cuvinte tari, ca să arate cît de adînc a pătruns răul în întregul mecanism administrativ,şi a stăruit îndeosebi asupra lipsei de autoritate şi de răspundere a diferitelor departamemte ministeriale. A arătat că nu ar putea colabora la opera de guvernămînt , decît dacă s-ar recurge la o echipă de elemente competente şi independente, şi dacă toate măsurile şi decretele economice ar fi contrasemnate de el.

A urmat o convorbire (sau un schimb de scrisori) cu mareşalul, din care nu s-a ales nimic. In schimb, Ică neliniştit, a izbutit să pună bete în roate. Cancicov a fost învinuit că ar complota cu generalii Iacobici şi Tătăranu, pentru răsturnarea regimului. Deşi s-a desvinovăţit (faţă de Flondor!), totuşi a rămas

bănuit. I s-a refuzat viza de plecare din ţară. Doar cu greu a obţinut-o. Scăpat din ţară, se teme, după cum am înţeles, de a se întoarce. I s-a dat de veste că ar face bine să mai rămînă în străinătate. (...)

Sullivan îmi trimite, prin secretara sa, mai multe mesaje. Foreign Office cere urmarea lucrării mele. Promit partea privitoare la România, peste cîteva zile.

2 noiembrie

Ismet Inönü a ţinut un important discurs. "O politică întemeiată pe dominaţia unui singur stat în lume, este imposibilă. Consecinţele evenimentelor ne vor arăta că toate naţiunile, mici sau mari, au dreptul la existenţă şi la libertate". Ce înseamnă asta? Şah la Axă? Si mai departe: "Ţin să atrag atenţia, în mod deosebit, Marei Adunări Naţionale asupra faptului că ţara noastră se află mai prinsă în război decît oricînd, după izbucnirea lui". Si încă o aluzie la război: "Este vorba de a uşura suferinţele, de a spori rezistenţa naţiunii, de a rămîne în afara războiului, şi dacă vom intra în război, să ieşim din el cu onoare, sănătoşi şi teferi". Ce s-o fi întîmplat oare, pentru ca preşedintele Turciei să vorbească aşa, pe şleau?

BCU Cluj / Central University Library Cluj

4, 5 şi 6 noiembrie

Armata a 8-a britanică (generalii Alexander şi Montgomery) au atacat pe frontul El Alamein[1]. După patru zile de lupte grele pe pămînt, în aer şi pe mare, armatele aliate au străpuns frontul germano-italian. Rommel se retrage. Sub focul aviaţiei anglo-americane, care stăpîneşte văzduhul, retragerea se transformă într-o fugă dezordonată pe alocuri. Englezii fac mii de prizonieri. Pierderile germano-italiene sînt dintre cele mai grele. Lupta de "mişcare" a reînceput, dar în ciuda însuşirilor lui Rommel, superioritatea englezilor e atît de mare, încît succesul lor e cu atît

1) La Vestul Alexandriei, în Egipt, baza de plecare a ofensivei pentru cucerirea Libiei.

mai desăvîrşit cu cît frontul se întinde mai mult.

E un eveniment care poate hotărî soarta războiului. Consecinţele lui politice, în Orientul Apropiat şi în Bazinul Mediteranean, pot fi tot atît de însemnate ca şi cele militare. Italia şovăie. Turcia prinde curaj. E cea dîndîi licărire de libertate, în lume.

1)

N.Tabacovici petrece seara cu noi. Vine de la Roma. Ne povesteşte despre ţară, despre Italia. Ura împotriva Germaniei creşte în Italia. Lumea aşteaptă o minune. Regimul, aliaţii nemţi, sînt ocărîţi pe faţă, în gura mare, pretutindeni. Bombardamentele engleze, la Milano şi la Genova, au fost înfiorătoare.

8, 9, 10 noiembrie

In timp ce Alexander şi Montgomery fugăresc în Egipt armatele înfrînte ale lui Rommel, americanii au debarcat pe coasta Algeriei şi a Marocului. Operaţia navală şi militară s-a desfăşurat în mod strălucit: peste o sută de mii de oameni au fost debarcaţi, într-o noapte, fără ca nimeni să fi prins de veste.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Europa fierbe. Nemţii simt şi ei apropierea sfîrşitului. Italienii nu-şi mai pot stăpîni desnădejdea. Franţa e ruptă în două. Cele două bucăţi nu au însă aceiaşi mărime, nici aceiaşi valoare. De o parte, bucăţica de la Vichy, cu o parte din burghezia şi aristocraţia franceză, iar de cealaltă parte, întreaga mare naţie, care simte, vibrează şi înţelege. In oraşele franceze, din jurul Genevei, oamenii se îmbrăţişează pe stradă. Vameşii şi jandarmii nu-şi pot ascunde bucuria. Pétain vorbeşte de "onoare" şi trage cu tunul. Ce poate face? Franţa a priceput că ziua mîntuirii se apropie. (...)

11, 12, 13, 14 noiembrie

Nemţii au dat lovitura: au ocupat întreaga Franţă.

---

1) Fruntaş în ierarhia bancară şi economică românească, între cele două războaie mondiale.

Mizeria stăpînirii germane se întinde peste bucuria poporului francez, o întunecă, o copleşeşte, dar nu poate stinge flacăra nădejdii, care s-a aprins din nou. Laval a fost în Germania, ca să încheie un fel de pace. Ar fi vrut, pe semne, să tragă unele foloase de pe urma evenimentelor din Africa de Nord. Hitler însă s-a gîndit altfel: în loc de pace, el a dăruit Franţei un regim general de ocupaţie. Moşul de la Vichy a protestat, pînă cînd noua comandatură a luat, sub controlul ei, postul de radio din capitala balneară a fostei Franţe neocupate. Se pare că Pétain s-a resemnat, şi nu mai spune nimic. In schimb, loviturile de teatru continuă în Africa: Darlan şi ai lui, au trecut de partea americanilor, şi au dat poruncă să înceteze focul. Americanii se îndreaptă spre Tunis, unde nemţii au şi apucat să coboare cu avioanele, dar unde francezii rezistă şi se bat, împotriva ... nemţilor. In sfîrşit!...

In acest timp, Montgomery cucereşte, în cîteva zile, - în cîteva ore -, toată Libia: Bardia, Tobruk, Benghazi ... Unde oare îl aşteaptă Rommel, dacă-l mai poate aştepta undeva?

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Am luat masa cu un neamţ, care mi-a vorbit despre descurajarea din Germania, despre prăpastia tot mai adîncă dintre partid şi armată, şi despre planuri de viitor. Europa, - iarăşi, şi totuşi, Europa! - fireşte. Mi-a arătat, de asemeni, un raport pe care l-a primit din România: "Poporul român urăşte tot mai mult pe ocupanţii nemţi". Producţia de petrol a crescut, mijloacele de transport scad în mod îngrijorător. Vorbesc de problema cea mai însemnată a zilei de mîine: restabilirea echilibrului la Est. Germania nu trebuie să dispară. Insă în loc ca Germania să absoarbă Europa, trebuie ca Germania să fie absorbită de Europa[1)].

15, 16, 17 septembrie

Trăim într-un vîrtej de încercări şi de emoţii. Americanii înaintează în Tunisia: nemţii îi aşteaptă acolo. Francezii luptă de partea americanilor.

Intre Vichy - Alger (Darlan), şi Franţa Liberă (de Gaulle) a început o jalnică polemică. Nimeni nu e cu nimeni. Pétain îşi apără cu îndîrjire "libertatea" de a porunci. Darlan, fericit că a putut trăda cauza trădării, vorbeşte cu candoarea unui neofit.(...)

1) Un studiu al lui H.G.Ritzel, în "Europe Union", Basel.

23 noiembrie

Marea ofensivă rusească, pentru a împresura armatele germane, care luptă în faţa Stalingradului. Succesul ofensivei pare foarte însemnat. Neliniştea creşte la Berlin. Multe trupe româneşti sînt jertfe, fără rost, în iadul de la Stalingrad.

Nemţii au pierdut iniţiativa operaţiilor, pe toate fronturile. Din Africa, pînă în Siberia, frontul "învingătorilor" pîrîie, în toate colţurile.

26 noiembrie

Ofensiva sovietică se întinde. Armatele ruseşti încercuiesc, pe la Nord şi pe la Sud, armatele germano-române din faţa Stalingradului. Soldaţii noştri trec prin cumplite încercări. Uriaşa lor epopee, în stepele fără fund ale Rusiei, pare să fie sortită unui tragic desnodămînt. Urmărim cu inimile sfîşiate, această uriaşă încăierare care liberează Europa, şi loveşte atît de crud în soldaţii români, pe care Antonescu, în trufia lui oarbă, i-a pus în slujba planurilor "geniale" ale "marelui" Führer.(...)

27 noiembrie

La orele 2 şi un sfert, Radio Vichy anunţă o veste "însemnată", şi comunică apoi noua scrisoare a lui Hitler, către Pétain, prin care Führer-ul încearcă să justifice ocuparea, prin forţă, a oraşului şi a portului Toulon şi demobilizarea, adică demilitarizarea Franţei. Furtuna nu s-a potolit la Berlin. Scrisoarea e o capodoperă de falsă generozitate, de cutezanţă şi trufie.

La orele 6, aflăm de la radio, cu adîncă şi dureroasă emoţie, vestea despre "sabordarea" flotei franceze, la Toulon. Acest gest de revoltă şi de desnădejde umple de jale, de amărăciune şi de mîndrie pe toţi prietenii Franţei. E ciudat cum, în această ţară, atît de crunt încercată, atît de desbinată, chinuită de porniri potrivnice, eroismul îşi găseşte mai degrabă o ieşire, prin fapte de automutilare, de autodistrugere, decît prin răzvrătiri războinice împotriva inamicului. Franţa nu se regăseşte

pe ea însăşi, în toată măreţia tradiţiilor ei de eroism, decît atunci cînd poate împlini o jertfă uimitoare. Frumuseţea jertfei de la Toulon salvează onoarea armatei franceze. E un fapt a cărui strălucire va lumina istoria vremilor întunecate pe care le trăieşte poporul francez. "Franţa a pierdut o flotă, dar a recîştigat lumea" - se grăbeşte să vestească un ziar englez.

29 noiembrie

Sînt informat, din izvor "sigur", că italienii şi ungurii caută să intre în legătură, la Berna, şi aiurea, cu americanii.

30 noiembrie

Primesc pe Lados, ministrul Poloniei la Berna. El mă anunţă că ungurii caută, pe toate căile, contactul cu "Naţiunile Unite". Un deputat maghiar a fost la Berna, şi a anunţat iminenta sosire a contelui Bethlen.

- "Dacă ungurii încep să negocieze, - îmi spune Lados - cum rămîn românii? Pivotul redresării Europei de mijloc va fi Ungaria.(...) Ofensiva Aliaţilor are două căi pentru a pătrunde în Europa centrală: calea Salonic-Belgrad-Budapesta, cea mai scurtă şi mai uşoară; şi calea mai anevoioasă, prin România. Dacă ungurii deschid, de pe acum, braţele, nu vor mai trece prin România decît ruşii... Ca polon, prefer soluţia românească, consolidarea poziţiilor răsăritene ale Europei. Dar îmi dau seama că aceasta nu e cu putinţă, dacă ungurii se agită, iar voi rămîneţi cu braţele încrucişate".

Incerc să-i explic că Ungaria este legată, în mod organic, de Germania. Este o realitate, o fatalitate, pe care nici Bethlen, nici chiar Horthy, nu le pot schimba. In schimb, România are nevoie de echilibru, de siguranţă generală, de dreptate. Ea se integrează, în mod firesc, într-un asemenea regim, din care nu a ieşit decît cu de-a sila, din pricina Acordului de la Moscova, între ruşi şi nemţi. E de ajuns ca împrejurările politice şi militare să redevină normale, pentru ca România să fie, din nou, un factor util, ba chiar necesar, al unei păci de dreptate, şi al unei ordine de drept.(...)

BCU Cluj / Central University Library Cluj

6 decembrie

Elveţienii încep a fi neliniştiţi de ostilitatea pe care le-o arată nemţii. Geneva e înconjurată de armatele germane.

7 decembrie

Primesc vizita lui Bossy, care vine de la Berlin. E îngrijorat de viitor şi de meseria lui. Il sfătuiesc să-şi facă datoria mai departe. E bine ca nemţii să aibă de-a face cu români întregi şi de treabă.

Un prieten din ţară îmi scrie că nemţii cer "ostateci români", şi jertfirea tuturor evreilor. Mareşalul s-ar fi opus, şi ar fi cîştigat astfel multe simpatii în ţară. Tensiunea între mareşal şi nemţi creşte.

8 decembrie

Ofensiva rusească, de iarnă, a făcut progrese uimitoare: pe frontul central, pe Donul mijlociu, dar mai ales în jurul Stalingradului şi în Caucaz, sovieticii au înaintat, sfărîmînd rezistenţa armatelor germane, şi tăind liniile lor de comunicaţie. Mai multe divizii romîneşti sînt încercuite, la Stalingrad, altele luptă cu greu, în Caucaz. Sîntem sortiţi să plătim tot mai scump cumplita nebunie a "cruciadei", noastre, pînă în fundul Răsăritului. Din ţară, veşti de nelinişte şi de îngrijorare. Mareşalul caută să facă faţă soartei rele şi să reziste noilor presiuni hitleriste. Ică e gata să dea bir cu fugiţii şi încearcă o altă "coardă" diplomatică. Nu mai vorbeşte de distrugerea slavismului. Stăruie asupra analogiei dintre situaţia României şi aceea a Finlandei. E o încercare de a scoate "acul din joc".

Presiunea germană creşte la Bucureşti, pe măsură ce "entuziasmul" romînesc scade. Legionarii se agită din nou, dornici să profite de greutăţile lui Antonescu. Se vorbeşte de comploturi noi, şi de noi acte de răzvrătire.

Pe frontul african, nimic nou. Englezii au împins pe Rommel, pînă la Nisurata, în Tripolitania, şi încearcă acolo, departe de bazele lor de reîmprospătare, să dea cea din urmă

BCU Cluj / Central University Library Cluj

lovitură armatelor italo-germane. In Tunisia, anglo-americanii nu s-au hotărît să dea un asalt hotărîtor. Işi adună forţele, în timp ce nemţii se pregătesc şi ei. Aportul militar american nu va fi însemnat decît în vara anului 1943.

Pe frontul politic african, în schimb, s-au întîmplat prefaceri dramatice. In ziua de Crăciun, amiralul Darlan a fost împuşcat de un tînăr, al cărui nume a fost rămas tăinuit, pînă acum. Generalul Giraud[1] l-a înlocuit, ales în unanimitate de "Consiliul imperial", compus din vechi demnitari africani, credincioşi pînă mai ieri guvernului din Vichy. Giraud e iubit şi stimat pretutindeni, pentru însuşirile sale militare. Cele două "regimuri" franceze, imperiul african, de o parte şi "Franţa luptătoare", de alta, nu s-au împăcat. De Gaulle, împins de politicienii care îl înconjoară, tăgăduieşte celor din Africa orice temelie legală. El, şeful răzvrătirii franceze, reprezintă singur principiul de legitimitate republicană, adică principiul de continuitate al Franţei, pe cînd "Consiliul imperial", legat de "revoluţia naţională", adică de armistiţiu şi de capitulare, nu mai reprezintă nimic. In această ceartă dureroasă se ciocnesc, ca totdeauna în istoria Franţei, chestiuni de principiu ("stînga" luptă la Londra; "dreapta" s-a aşezat în Africa), şi chestiuni de persoane. Si nu se iveşte de nicăieri, omul care să pună capăt acestor jalnice frămîntări.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

23 decembrie

Liviu Pop îmi comunică noul decret al mareşalului Antonescu. Toţi românii care nu au atins vîrsta de 55 de ani trebuie să se întoarcă în ţară, şi să se prezinte autorităţilor militare, Dacă nu: confiscarea averii şi condamnarea la moarte. Să fie, oare, această măsură îndreptată şi împotriva mea? Ar fi o nebunie, din partea lui Antonescu, în aceste zile cînd ameninţarea victoriilor ruseşti apasă asupra noastră, să lovească şi în mine...

---

1) General francez, comandant al armatei din Maroc, căzut prizonier la germani, evadat în 1942, din lagărul nemţesc, şi plecat din azilul elveţian în Africa de Nord. Este protejatul lui Roosevelt, împotriva lui de Gaulle.

5 ianuarie 1943

Primesc un cuvînt din ţară că "ordinul" lui Antonescu nu mă priveşte.(...)

lo ianuarie

Fel de fel de ştiri din ţară. Ankara vesteşte mereu răzvrătiri şi tulburări, în România. Agenţia Rador[1] dezminte, dar admite că au fost "arestări". Din nou, Garda de Fier! Dar cine o sprijină şi o împinge? Si ce alte nemulţumiri mai adînci şi mai grele, ascunde neastîmpărul organizaţiei atît de odioase şi de răsuflate a legionarilor?

ll ianuarie

Un evreu, dr.A.Silberschein, originar din Polonia, şi care se ocupă acum de ajutorarea evreilor din Europa, (sarcină grea şi ingrată), vine să mă vadă. E în legătură cu "internaţionalul" Goldmann, care se află acum în America. Imi povesteşte de soarta groaznică a evreilor din Polonia. Se interesează de soarta celor din România. Arăt vina nemţilor, şi vorbesc de meritele lui Maniu. Silberschein e în strînsă legătură cu cei din America. Nu se îndoieşte de victorie, dar crede că războiul va fi lung. Se teme că americanii nu vor fi în stare să aducă o contribuţie hotărîtoare, în 1943. De abia în 1944, superioritatea de forţă va îngădui Aliaţilor să facă ce vor voi.

In Germania, rezistă tineretul şi femeile. Bărbaţii sînt din ce în ce mai obosiţi. (...)

14 ianuarie

Antonescu şi Ică au întîlnit pe Hitler, la marele său cartier. Au hotărît să lupte mai departe, pînă la victoria finală!... Termenul e vag, iar astăzi mai nesigur ca oricînd. Ziarele germane proslăvesc virtuţile noastre militare, politice, naţionale. Sîntem amicul "numărul 1". Sovieticii în schimb, înaintează: pe Don, pe Volga, în Caucaz. Din Ankara, se înmulţesc ştirile despre răzvrătirile şi arestările în România. Ne gîndim cu

1) Agenţia de presă de la Bucureşti.

groază la soarta ostaşilor noştri, care rătăcesc în munţii Caucazului şi în stepa calmucă. E o tragedie pe care Antoneştii, vrînd-nevrînd, au hotărît s-o ducă pînă la capăt, pînă la "victoria" finală.(...)

16 ianuarie

Ruşii publică un comunicat înfiorător. Au dat un ultimatum armatelor "germane" încercuite la Stalingrad. Ei cer capitularea, şi făgăduiesc toate onorurile. Dacă nu, - o luptă de exterminare. "Nemţii" au refuzat. Mă gîndesc cu groază la toţi românii care se află printre aceşti nemţi. Incăpăţînarea trufaşă a lui Hitler, la Stalingrad, ne-a pricinuit pînă acum, cele mai grele pierderi. Acum, generalii nemţi fac eroism pe pielea noastră. Si cumplita tragedie a românului, robit cu trup şi suflet unei cauze care nu e a lui, se desfăşoară, tot mai iute, înspre catastrofa care nu mai e de înlăturat.

18 ianuarie

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Ofensiva sovietică se întinde. La Leningrad, unde oraşul a fost liberat de încercuirea germană, în sectorul central, pe Donul mijlociu, în Caucaz, pretutindeni, ruşii atacă şi înaintează. Burghezia elveţiană atît de antinazistă, pînă azi, începe să dea semne de îngrijorare.(...)

19 ianuarie

Seara, petrecem la Pirenne. Discuţie pătimaşe despre Europa de mîine. Pirenne ţine la "blocul" său atlantic. E convingerea la care a ajuns, în cursul său de istorie, despre marile curente ale istoriei mondiale. Hotarul la Est nu-l interesează. Europa apuseană îşi va întoarce faţa spre Atlantic. Prusia va rămîne izolată la Răsărit, ca şi Rusia. E un vis de istoric, crescut în cercetarea civilizaţiilor trecute, şi o năzuinţă de belgian, dornic să scape de presiunea geemană. Unde se va opri însă Rusia? Si cine o va opri? Nu-l interesează. Principalul e să nu mai fie Germania. In ce priveşte Europa, ea nu mai e, şi nu mai poate fi. Tările se vor aduna, şi se vor asocia, după îndeletnicirile lor economice şi înclinările lor intelectuale şi politice.

Vine vremea blocurilor mari: blocul atlantic, blocul rusesc, blocul chinezesc.

25 ianuarie

(...) Victoriile sovietice trezesc teama de bolşevism. Incîntaţi politiceşte de înfrîngerile germane, burghezii elveţieni încep să se înfricoşeze de consecinţele sociale ale triumfurilor Moscovei. Propaganda germană se foloseşte de acest prilej spre a exagera primejdia rusească.(...)

26 ianuarie

Două ziare vorbesc azi de necesitatea blocului balcanic. "Journal de Genève" scrie: "Oricare ar fi intenţiile reale ale conducătorilor sovietici este evident că unicul mod de a stăvili înaintarea rusă în Europa centrală, şi în Balcani, şi de a opri o eventuală bolşevizare a ţărilor limitrofe ale Uniunii Sovietice, ar fi constituirea unui bloc de state federate, oferind o structură politică omogenă". (...)

27 ianuarie

Aliaţii au pregătit şi ei un spectacol senzaţional. De zece zile, Roosevelt şi Churchill, de Gaulle şi Giraud, s-au întîlnit în Maroc, la Casablanca, şi pun lumea la cale, fără ca lumea să ştie ceva. Stirea care a fost cunoscută, a stîrnit, firesţe, uimire. E o nouă dovadă că Aliaţii au învăţat să lucreze în taină, şi potrivit unui plan bine pregătit. Rezultatele militate par să fie însemnate. Aliaţii declară că nu vor mai lăsa să le scape iniţiativa operaţiilor militare. Vor ataca unde şi cînd vor voi. Vor lupta pînă la capăt, pînă la victorie şi anume pînă la "capitularea fără condiţii a Axei". Nu vor o pace de compromis. Vor să distrugă "filozofia" Axei (Roosevelt). - Sînt conştienţi de forţa lor, şi mîndri de unitatea lor de acţiune. Giraud şi de Gaulle şi-au strîns mîna cu lealitate. Vor cu orice chip să libereze Franţa.

Dar!... "- Stalin nu a luat parte la întîlnire, şi nu a trimis pe nimeni la Casablanca. Dece? - "E prea ocupat cu

ofensiva lui". Adică" nu are timp de pierdut cu vorbe, - luptă şi învinge, pe seama şi pe socoteala lui. Să fie un semn de înţelegere? De hotărîrea lui Stalin de a menţine războiul său în afara "războiului imperialist" care tulbură lumea? Sovieticul vrea să lupte singur, să învingă singur, să rînduiască lumea singur, şi după capul lui? - Ar fi o atitudine de continuitate: Stalin nu a intrat în război ca să ajute Anglia, sau fiindcă ţelurile sale se confundă cu ţelurile anglo-saxone, ci fiindcă a fost silit să intre; războiul său de apărarea patriei sovietice atacate nu se confundă cu marele "război imperialist";-patria proletarilor din lumea întreagă duce un război "naţional", care ţine să rămînă distinct şi aparte, de războiul internaţional al neamurilor capitaliste...

Este unul dintre aspectele paradoxale ale situaţiei de azi.

In ceeace priveşte înţelegerea Giraud - de Gaulle, ea pare să fie superficială: cele două regimuri franceze nu s-au întregit;-lupta între politicieni şi ideologi dăinuie mai departe. Planurile militare s-au unit, - sufletele încă nu.

Oricum ar fi, întîlnirea de la Casablanca va impresiona lumea. Loviturile se pregătesc şi se dau, de acum înainte de puterile unite. Axa nu mai este ciocan, ci nicovală.

28 ianuarie

(...) Ruşii înaintează spre Kursk, Harkov şi Rostov. In Caucaz, armatele germane şi române sînt în primejdie de a fi încercuite. La Stalingrad, tragedia armatelor încercuite este pe cale de a lua sfîrşit. Presa germană preamăreşte eroismul nemţilor care cad acolo, - victime nenorocite ale trufiei lui Hitler. Vorbesc prea puţin de românii noştri, care ispăşesc şi ei cumplit - cu un eroism care întrece pe cel al nemţilor, - orbirea celor care i-au legat de o cauză ce le este străină.

(...) Englezii înaintează spre Tunisia, după ce au ocupat Tripolis, - şi aproape întreaga Tripolitanie. S-a sfîrşit cu "Imperiul" italian. Si cînd te gîndeşti că Pactul african, socotea această regiune drept spaţiu vital la dispoziţia Axei...

30 ianuarie

Am împlinit 51 de ani.

Cîţiva români ne aduc veşti din ţară. Fireşte, rele. Toată lumea e cu gîndul la cei care cad la Stalingrad şi în Caucaz.

Primesc vizita inginerului Caracaş. A trecut şi pe la Xeni. Vine cu o însărcinare de la Maniu. Mă roagă să am grije ca nu cumva propaganda maghiară să compromită cu desăvîrşire cauza noastră. El stăruie în credinţele sale, dar nu poate face nimic, deocamdată. Personal e liber, dar nu are nici o libertate de acţiune, şi toţi prietenii săi sînt urmăriţi...

Radu Romanescu[1] ne dă ştiri din ţară.

Nemţii serbează zece ani de la cucerirea puterii de către naţionali-socialişti. Jalnica aniversare, - serbată în împrejurări şi mai jalnice: frontul din Africa s-a prăbuşit, frontul din Rusia pîrîie din toate părţile.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Göering trebuie să ţină un mare discurs. Si-a amînat însă cuvîntarea cu cîteva ceasuri, din pricina unui atac aerian englez.(...) Seara, - cu prilejul unui discurs al lui Goebbels -, englezii au atacat din nou. O nouă amînare, şi un nou discurs, amărît şi plin de frămîntări. Hitler n-a vorbit. A însărcinat pe Goebbels să vorbească în locul lui, adică să citească o lungă proclamaţie, dată de Hitler, de la Marele său Cartier... Goebbels a ţipat - l-am auzit, la radio -, ca şi cum ar fi fost şeful în persoană. Nu cred că a izbutit să îmbărbăteze multă lume. Cuvîntarea lui Goebbels (respectiv Hitler) este influenţată de vitregia împrejurărilor. Răsună prin ea o notă de adîncă amărăciune: Nu vor mai fi învinşi şi învingători, ci numai supravieţuitori... (Cam aşa mi-a vorbit la Berlin, cîteva luni înainte de a se arunca în cumplitul război).

Ce mi se pare interesant, este că Hitler stăruie asupra primejdiei sovietice, şi nu atacă pe anglo-saxoni. (Aminteşte doar că Anglia şi Franţa au început războiul, fără "nici un motiv!"). Aşadar, Hitler pare hotărît să "apere Europa" la Răsărit, - adică şi-a dat seama că nu este cu putinţă o pace separată cu ruşii. De aceea, menajează pe anglo-saxoni, - cine ştie,

1) Funcţionar superior în Ministerul Finanţelor.

de unde poate răsări, mîine, ajutorul?

"Primejdia comunistă" va fi deci exploatată, de acum înainte, cu vîrf şi îndesat. E cuvîntul de ordine al unei propagande care a şi început să umple lumea cu... înştiinţările, ameninţările şi văicărelile ei. - "Săriţi, că vin păgînii!", - "Civilizaţia este în primejdie!"

- Dar cine a trezit şi a scos ursul din bîrlog? Cine a năucit lumea, de zece ani, cu "spaţiul vital" la Răsărit? Cine s-a înarmat, a ameninţat şi s-a întins spre Răsărit? Cine a deschis porţile Europei în faţa U.R.S.S.-ului? Cine a iscălit Pactul de la Moscova?

Hitler e atît de spăimîntat de primejdia rusească, şi atît de dornic să capete ajutor, încît se întrece pe el însuşi, cînd strigă cu îngrijorare: "Bunurile, credinţele, libertăţile Europei sînt în primejdie!"

Se vor găsi, poate, cîţiva burghezi, slabi de înger, care să se cutremure la auzul acestor năzbîtii. Lumea însă, fără a nesocoti primejdia rusească, pe care Hitler a atras-o asupra continentului european, nu poate compătimi jalea vajnicului luptător pentru..." libertate!"

BCU Cluj / Central University Library Cluj

31 ianuarie

(...) Primesc vizita prof.Pop, de la Roma. Spune că Italia ar fi gata să dea bir cu fugiţii. Aşteaptă cu înfrigurare desfăşurarea evenimentelor. Se teme ca nu cumva americanii, în loc de a trece prin Italia, să treacă prin Balcani. Mulţi italieni pleacă în Sicilia şi în Sardinia, doar-doar vor ajunge mai uşor sub scutul protector al anglo-saxonilor.

1 februarie

Payot a scris un articol bine gîndit, cumpătat şi curajos, cu privire la a zecea aniversare a nazismului-, drept răspuns la cuvîntările lui Hitler, Göering şi Goebbels: "Istoria va stabili, fără îndoială, că greutăţile întîlnite de nazism s-au ivit în ziua cînd şeful lor a rupt în bucăţi - prin ocuparea Cehoslovaciei, - Acordul semnat la München. Intrarea Wermacht-ului,

la Praga, a însemnat sfîrşitul relaţiilor internaţionale întemeiate pe respectarea tratatelor. A fost o picătură de apă care a umplut vasul. Europa nu se opusese nici la ocuparea militară a Rhenaniei, nici la încorporarea Austriei, nici la realipirea sudeţilor. Europa a permis nemţilor să ia tot ce era german, însă cu o neîncredere din ce în ce mai marcată, de metode care făceau cu neputinţă de menţinut raporturile paşnice între state, din ziua cînd doctrina vagă şi nelinişti toare a "spaţiului vital" a luat locul concepţiei rasiale, care îşi sleise efectele, naţiunile s-au simţit ameninţate: iar dacă astăzi Germania găseşte din nou, în faţa ei, o constelaţie de state, faptul se datoreşte nazismului care a depăşit măsura, în maniera sa de a privi unilateral prefacerile stărilor europene".

Nu se puteau pune punctele pe "i", mai liniştit, mai măsurat şi cu mai multă precizie...

3 februarie

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Churchill a zburat, de la Casablanca, în Turcia. A întîlnit pe Ismet Inönü şi pe amicul Saracioglu. Neutralitatea turcă se clatină. Mai încet, poate, decît credeau unii, dar exact aşa cum mă aşteptam eu. Problema Balcanilor se va pune în curînd. Mă întreb ce spun ruşii. Nu-mi închipui că Churchill stă de vorbă cu Ismet, fără învoirea lui Stalin, - deşi poate îi va spune la ureche lucruri care nu trebuiesc neapărat să fie cunoscute de Moscova. Să se fi găsit oare o formulă de împăcare - anglo-turco-rusă? Imi dau seama că acum, mai mult ca niciodată, soarta noastră e în joc. Ea atîrnă de sugestiile Londrei, de prietenia credincioasă a Turciei, şi de asentimentul ruşilor. Ea se croieşte în afară de noi, ba chiar împotriva atitudinii noastre de azi, şi a "victoriilor", pe care nu ne încumetăm să nu le mai avem. ("Timpul" pe care-l primesc regulat de la Bucureşti, e plin, chiar în aceste zile, de jalnica retragere de pe Frontul de la Răsărit, de veşti amintind nemaipomenite victorii.)

Şederea mea la Geneva a început să fie apăsătoare, în asemenea clipe.

Titlurile ziarelor româneşti, la 23 ianuarie: "Valuri întregi ale armatei sovietice se prăbuşesc în faţa apărării germane"... "Inamicul e aruncat înapoi, departe către Nord-Est"... "Victoriile Axei în Africa"... "Lipitoarea morţii: o nouă armă italiană"...

La aceiaşi dată, ziarele elveţiene anunţă: "Nimicirea armatelor germano-române la Stalingrad; - înaintarea armatelor sovietice spre Kursk, Harkov şi Rostov; - încercuirea armatelor germano-române în Caucaz; - cucerirea întregii Tripolitanii, de englezi..."

O singură veste "îmbucurătoare", şi care pare adevărată: "Timpul" anunţă pe trei coloane, că "excelenţa sa Poglavnicul , odiosul asasin al regelui Alexandru[1)], a cinstit pe dl.prof.Mihai Antonescu cu Marea Cruce a Ordinului "Zvonimir", - cea mai înaltă decoraţie croată. Aşadar, ce ne mai pasă de toate: Ică s-a pricopsit cu crucea lui Zvonimir!

BCU Cluj / Central University Library Cluj

5 februarie

(...) Mă gîndesc cu jale, ce nenorocire este, pentru ţara noastră, că în aceste zile nu mai poate răsuna glasul avîntat al lui Nicolae Iorga. Ce nevoie ar fi fost de autoritatea şi de sufletul lui, spre a înlătura toate prostiile care apasă asupra cugetului românesc şi pentru a înlesni mult chinuitului nostru popor să-şi înalţe din nou gîndul spre credinţele care totdeauna i-au fost mîntuitoare. Iorga se ridica în chestiuni de ordin naţional pe culmi pe care numai puţini puteau să le atingă. Cuvîntul lui era atunci un îndemn pentru toţi românii, mînios şi necruţător faţă de cei şovăitori şi slabi de înger...

---

1) Al Iugoslaviei, asasinat împreună cu ministrul de externe al Franţei, Louis Barthou, la Marsilia, în 1934, de "ustaşii" fascişti.

(...) Dulles,[1] în trecere pe la Geneva, vine să mă vadă. E încîntat de modul cum se desfăşoară lucrările. Il apasă însă o nedumerire: de ce nu vor ruşii să stea de vorbă? Nu s-au dus la Casablanca. Nu au luat parte la întrevederea de la Adana (Churchill-Ismet). Nu se arată dispuşi să-şi lămurească gîndurile, nici în ce priveşte Finlanda, nici în ce priveşte "Sud-Estul". Se luptă, înaintează şi... tac. Înţeleg că nedumerirea lui Dulles (care e totdeauna perfect informat), e împărtăşită de toţi anglo-saxonii, şi îndeosebi de americani. Tăcerea lui Stalin este elementul îngrijorător care întunecă frăţia de arme a "Naţiunilor Aliate". Nu poate fi încă vorba de o supărare între sovietici şi anglo-saxoni, - desigur că a luat naştere un simţămînt "inconfortabil".

Cine cunoaşte pe ruşi îşi dă seama de ce tac. A sta de vorbă înseamnă a accepta, de pe acum, un plan comun privind soarta Europei, - sau, în orice caz, un plan comun privind Răsăritul Europei. Cu alte cuvinte, înseamnă a accepta o îngrădire. Ruşii îşi amintesc, că întotdeauna, victoriile lor au trezit o îndreptăţită îngrijorare, în Europa. Si că s-au găsit întotdeauna, chiar printre Aliaţii lor, europeni care să alcătuiască, împotriva înaintării ruseşti, un front comun de apărare. Ce înseamnă interesul pe care americanii îl poartă Finlandei? Ce înseamnă stăruinţele lui Churchill, la Ankara? Sovieticii cunosc istoria pravoslavnicei Rusii. Ei îşi amintesc de Congresul de la Viena, de Tratatul de la Paris, de Congresul de la Berlin ... De aceea tac. Si vor tăcea atîta vreme, cît le va fi cu putinţă să-şi impună voinţa, şi să-şi ascundă planurile... A-i scoate din tăcerea lor, - dacă înaintarea nu va conteni, - va fi o sarcină grea pentru anglo-saxoni.

Soarta noastră atîrnă de acest nou episod dramatic, în vîltoarea războiului de azi: vor izbuti anglo-saxonii să întrerupă tăcerea lui Stalin?

---

1) Allan Dulles, în serviciul Comisiei de Investigaţie Americană, devenit mai tîrziu, în perioada cînd Forster Dulles era secretar al Departamentului de Stat al S U.A., director la C.I A.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

6 februarie

Mussolini şi-a remaniat ministerul. Prietenul Gaetano[1] nu mai e la Externe. Impreună cu el, au plecat, de voie sau de nevoie: Grandi, Bottai, Pavolini, şi alţi cinci secretari de stat. E o nouă încordare a lui Mussolini, ca să reziste pînă la capăt. E semnificativ că o asemenea încordare cere schimbarea tuturor matadorilor fascismului. Grandi, Bottai, Ciano, "tînăra veche gardă", se clatină îndoită de vîntul înfrîngerii. Pentru a face faţă unei situaţii care nu mai e nici măcar îndoielnică, e nevoie de cea din urmă sforţare a unei echipe de necunoscuţi. Ducele personal a încălecat pe cinci ministere. Rezistenţa Italiei se confundă acum cu rezistenţa lui personală. Ceilalţi, demişii de azi, au şi stabilit "antene" cu lumea dimprejur. Ei nu ascund ura lor împotriva Germaniei. Dacă le-ar fi cu putinţă, ei ar fi gata să arate încotro se îndreaptă acuma preferinţele lor. Numai că nu găsesc alte uşi deschise decît pe acelea prin care au ieşit din minister.

Ciano? - Pentru noi: amorul cu Budapesta, arbitrajul de la Viena, şi numeroase grosolănii la adresa mea. In realitate, un fleac cu mintea ageră, cu vederi înguste, cu aere de Cezar, şi cu o înfăţişare de pezevenghi.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Mult mai serios, mai fin şi mai înţelept, este "contele" Grandi. Un bărbat care ar putea fi "de viitor", dacă trecutul nu l-ar trage şi pe el în groapa comună a fascismului.

7 februarie

Ciano a fost numit ambasador la Vatican. (Totul e o vastă "combinazione", pretinde cineva sosit de cîteva zile din Italia. La Palatul Chigi, orizontul era limitat: Axa şi numai Axa. La Vatican, Ciano va putea din nou evolua într-un cadru mondial. Ducele şi-a creat o opoziţie care îi convine: opoziţia majestăţii sale. El personal rămîne legat de nemţi, şi moare pe poziţii. Prietenii săi însă, cei mai apropiaţi, alungaţi

---

1) Este vorba de Ciano, ginerele lui Mussolini.

din guvern, au păstrat totuşi situaţii destul de proeminente, pentru ca drapelul alb pe care îl vor flutura, fără a compromite alianţa, să poată fi văzut de departe).

15 februarie

Ieri, radio Moscova a vestit cu însufleţire că armatele sovietice au cucerit Rostov na Donu! A căzut şi Voroşilovgrad. Retragerea germană din Basinul Doneţului e tot mai grăbită. S-ar părea, că în urma atacurilor prin care ruşii caută să ajungă de-a dreptul la Mariupol, pe Marea de Azov, - toată aripa dreaptă a frontului german este în primejdie de a fi încercuită. Linia de retragere şi de rezistenţă? - Niprul. (...)

16 februarie

Primesc vizita lui Sullivan. Se interesează cu stăruinţă, potrivit unor instrucţiuni scrise, de starea de spirit din România. Imi spune că, în Elveţia, se agită mulţi români (Xeni, Romanescu, Flondor, etc.), dar că singurul contact statornic şi serios este cel stabilit cu mine.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Repet cu tărie, dorinţa mea de a pleca la faţa locului, spre a apăra cauza ţării mele. Sullivan răspunde că "nu e momentul". Inţelege graba mea, dar ajutorul pe care îl pot da României, de la Geneva, este mare, şi în altă parte nu aş fi mai liber ca să pot acţiona. Dimpotrivă. In orice caz, va transmite cererea mea mai departe. Imi exprimă din nou, încrederea şi simpatia etc., etc. stăpînilor săi. Despre lealitatea, discreţia şi patriotismul meu, el spune că ar fi foarte preţuite...

... Lupte "victorioase" pe Don şi pe Doneţ, anunţă "Timpul". Pe cine mai înşeală? - Săracii de noi !

O desminţire oficială germană: Führer-ul nu a părăsit înaltul comandament. Generalii nu i-au cerut să se retragă şi să lase comanda mareşalului von Manstein... Aşadar,

Hitler îi dă înainte. Ce ştire bună pentru Aliaţi! Dar, ce semn al vremii, acest comunicat!...

Agenţia oficială germană admite că persoana Führer-ului a fost pusă în discuţie.(...)

19 februarie

Stirile de pe frontul răsăritean sînt tot mai îngrijorătoare. Alungaţi de la Harkov, germanii se retrag în dezordine spre Nipru.

"Timpul" din 15 februarie cu litere mari: "Pe Doneţul mijlociu, sovieticii au fost aruncaţi înapoi, iar în regiunea Harkovului, inamicul a fost zdrobit!" Vai de capul nostru...!

Goebbels a ţinut un lung discurs despre situaţia de la Est şi despre voinţa germană de a rezista şi de a învinge. Voinţa de a învinge poate mai e, - dar unde e putinţa?

A vorbit, firește, de înalta misiune, pe care Germania o împlineşte la Răsărit, - a vorbit de primejdia rusească, şi despre soarta Europei. Apoi a înştiinţat Germania şi toate ţările ocupate, că li se va cere o contribuţie totală, pentru războiul total. Cine nu primeşte de bună voie, va fi silit de nevoie. Reich-ul nu va cruţa pe nimeni: fiecare va trebui să plătească tributul de sudoare sau de sînge, pentru mîntuirea Europei germane. Nimeni nu are dreptul să se dea la o parte. E în joc libertatea şi cultura Europei.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

- De care libertate e vorba, şi de care cultură? - întreabă ziarele elveţiene care, de cîteva zile, iau poziţie, cu multă îndrăzneală, împotriva pretenţiilor Germaniei hitleriste cum că ar fi apărînd "Europa" şi pe europeni.

Prietenii care au auzit, la radio, lungul discurs al lui Goebbels (a ţinut două ore!), spun că "spicherul" celui de al treilea Reich, care trece drept cel mai bun şi cel mai măsurat orator nazist, a ridicat vocea, strigînd mai mult ca de obicei, - mai întîi cu bărbăţie, apoi cu o vădită îngrijorare, la sfîrşit, cu voce din ce în ce mai răguşită. O sforţare de energie

din partea unui mititel: discurs de criză acută, - ca cele ţinute, în mai 1939, de energicul şi mititelul Reynaud.[1]. Mi s-au cerut lămuriri în scris privind situaţia din ţară, despre autoritatea şi părerile oamenilor noştri politici, despre vederile mele cu privire la viitor.

Am fost înştiinţat, de asemeni, că duminică 21 februarie, radio Londra va transmite un foarte însemnat "mesaj" pentru poporul român, şi că sînt rugat să comunic impresiile mele.

21 februarie

(...)Ascult la radio "mesajul important" care fusese vestit ieri. Un "englez" care ştie bine româneşte, a vorbit poporului român. Il sfătuieşte să nu piardă vremea, şi să se retragă mai degrabă din război: - "Nu vă temeţi de ruşi; aţi trăit în pace alături de ei, pînă la război. Bolşevismul nu v-a atins, imperialismul rus nu v-a dat peste cap. Nu vă luaţi după propaganda străină. Nu puteţi ţine sufleteşte cu Anglia, luptînd împotriva ruşilor. Puneţi capăt războiului, recunoscînd greşelile voastre", etc.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

E limpede: englezii se silesc să ne convingă că nu putem face pace cu ei, fără a fi dispuşi să facem pace şi cu ruşii, ci caută să potolească temerile noastre: primejdia rusească nu e o primejdie de moarte. Mai mult nu pot spune nici ei, fiindcă nici ei nu ştiu nimic.

Profit de prilejul care îmi e dat, ca să arăt, în mod cît se poate mai "diplomatic", părerile mele:

"Apreciez că orice declaraţie engleză, oficială sau oficioasă, încercînd să calmeze temerile romîneşti cu privire la U.R.S.S., şi recomandînd o destindere ruso-română, este folositoare. România, în nenorocirea ei, şi-a păstrat o deplină încredere în buna credinţă engleză: un "mesaj" britanic poate să-i înfăţişeze, cu mai multă încredere, posibilitatea unei păci cu U.R S.S , - pace pe care o doreşte întregul popor român. Prestigiul de care se bucură Anglia este legat, prin acest fapt, de o anumită responsabilitate. Mesajul adresat poporului român (de un

1) Prim ministru al Franţei în acea vreme.

englez anonim, dar care vorbeşte foarte bine româneşte), conţine afirmaţia că statul român a trăit liniştit, pînă în momentul războiului, cu toate primejdiile de care se face atîta zgomot, astăzi, adică: "ameninţarea bolşevică" şi "ofensiva colosului rus".

O asemenea afirmaţie, făcută în împrejurarea actuală, îngăduie să se presupună că autorul ei are motive îndreptăţite, pentru a crede că statul român va putea să existe nestingherit şi în viitor, menţinîndu-şi independenţa, libertatea şi integritatea.

Astfel interpretat, mesajul pe care radio-ul englez l-a autorizat şi transmis, nu poate prilejui decît cea mai bună influenţă în România, unde publicul este însetat de a cunoaşte mijloacele prin care ţara ar putea să iasă din grava situaţie actuală. (Trebuie să amintim că răsturnările provocate, în Europa orientală, prin Acordul de la Moscova, din august 1939, au fost cauza principală a schimbării intervenite în politica română. Diriguitorii responsabili de această schimbare, care a fost adînc impopulară, au invocat motivul că Acordul germano-sovietic pusese România într-o situaţie anormală, primejduindu-i existenţa. Ar fi nimerit, astăzi, să se demonstreze în ce măsură alianţa şi colaborarea, între anglo-saxoni şi ruşi, vor îngădui să se normalizeze, din nou, condiţiile de viaţă şi de dezvoltare a ţărilor din Estul european).

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Mesajele asemănătoare celor pe care radio-ul englez le adresează poporului român, nu pot, în mod evident, să provoace o schimbare bruscă în atitudinea unei ţări care este încă supusă controlului sever şi foarte riguros din partea germanilor. Dar ele pot să pregătească spiritele şi opinia publică să privească în faţă, cu calm, problema rusă. Această pregătire ar putea să aibă un efect salutar şi hotărîtor, în ziua cînd U.R.S.S. ar da şi ea, unele indicaţii privitoare la intenţiile sale faţă de vecinii săi".

Astăzi, trebuie să ţinem seama de dorinţa englezilor de a înlesni o destindere, la Răsărit. E inutil să stăruim

asupra justelor noastre plîngeri, şi temerilor noastre firești, datorite vecinilor sovietici: ruşii se află în culmea fericirii şi a mîndriei, victorioşi pe întreg frontul, iar englezii nu au nici o dorinţă să le strice cheful. Este mai nimerit deci să arătăm englezilor că ei îşi asumă o răspundere, atunci cînd ne îndeamnă să depunem armele. Este de asemenea nimerit, fără a ne plînge de ruşi, să amintim "situaţia anormală", care a pricinuit schimbarea noastră politică. Lăsăm astfel în sarcina englezilor, grija de a normaliza situaţia, prin colaborarea lor cu ruşii, pentru ca şi noi să fim în măsură de a relua politica noastră tradiţională, corespunzătoare intereselor şi preferinţelor noastre.

22 februarie

Ministrul Poloniei îmi dă informaţii preţioase: între sovietici şi anglo-saxoni au izbucnit neînţelegeri însemnate. Ruşii, mîndri de victoriile lor, nu voiesc să dea nici o lămurire cu privire la planurile lor de pace. Ei nu se învoiesc cu o invazie turco-aliată, în Balcani: prin discursul lui Maiski[1], ei cer un al doilea front, în Apus. Voiesc să rămînă singuri, la Răsărit. Nu dau nici o asigurare polonezilor: hotarul polono-sovietic nu e hotărît. Ambasada polonă din Moscova, recte Kuibîşev[2], nu are dreptul să apere interesele polonezilor aflători în teritoriile ocupate de sovietici, în septembrie 194o! Ruşii sprijină grupurile "comuniste" din Serbia, împotriva răzvrătiţilor anticomunişti ai lui Mihailovici[3]; (Gavrilovici e de partea ruşilor, în această chestiune). Ruşii nu doresc pace cu Finlanda; ei resping propunerile americanilor, şi nu admit nici o discuţie în vederea unei destinderi şi a unui acord. Pe faţă, nu vorbesc decît de statele baltice şi de Basarabia; în realitate, sînt nemărginiţi, iar ziarele de partid cer Rutenia, Galiţia, Finlanda, etc. (Americanii nu consimt la anexarea de

1) Ministru-adjunct sovietic la Externe.
2) Capitala provizorie a U R.S S , în timpul războiului.
3) General iugoslav, regalist, fost şef al Marelui Stat Major.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

către ruşi, a statelor baltice: la Berna, acum cîteva zile, toţi americanii, în frunte cu Dulles, au depus cărţi de vizită, la legaţia Lituaniei, cu prilejul unei aniversări naţionale).

Ministrul polonez, Lados, e de părere că ruşii nu trebuiesc tulburaţi, în plin succes. Nu e momentul de a le căuta nod în papură. A ridica, în calea lor, pretenţii, fie şi cele mai îndreptăţite, n-ar avea nici un rost. Ei le-ar respinge, şi ar lua atitudini pe care, cu greu, le vor mai putea schimba. (Lados nu aprobă guvernul său[1], care tocmai acum a găsit cu cale să se certe cu ruşii. Generalul Sikorsky a trimis o scrisoare personală, lui Stalin, pentru a cere unele lămuriri. Momentul e prost ales. Stalin se simte tare, şi nu stă de vorbă).

Trebuie deci aşteptat. Ofensiva rusească trebuie să se oprească undeva, înaintea Niprului, sau pe Nipru. Nemţii se pregătesc pentru primăvară. Va veni o zi cînd ruşii vor avea, din nou, nevoie de Aliaţii lor: atunci va fi un prilej ca finlandezii şi polonezii, românii şi sîrbii să caute să-şi clarifice situaţia.(...)

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Despre nemţi, Lados ştie că ei caută, pe toate căile, să intre în vorbă cu anglo-saxonii. Se tem de ruşi. Işi dau seama că nu mai pot cîştiga războiul. Fac propuneri.(...) Atitudinea germanilor, faţă de polonezi, s-a schimbat. Militarii subalterni nu mai execută poruncile criminale. Ei se tem de represalii.

Polonezii au propus lui Churchill două planuri, pentru viitoarea pace la Răsărit: o federaţie de nouă state, începînd cu Lituania şi isprăvind cu Turcia, - sau două federaţii, una la Nord, cuprinzînd Polonia, Lituania (polonezii ţin acum, negreşit, la existenţa independentă a acestui stat!), Cehia, Slovacia şi Ungaria, - şi alta la Sud: Blocul Balcanic. Legătura firească: Bucovina şi Galiţia.(De aci, decurge interesul, pentru polonezi, ca noi să păstrăm Bucovina: numai atunci ei vor putea salva Lembergul. Bucovina-Galiţia, reprezintă un interes comun polono-român).

---

1) Este vorba de guvernul polonez în exil, la Londra.

Intre aceste două planuri, Churchill încă nu a ales.

25 februarie

Hitler a trimis o proclamaţie către partidul naţional-socialist. E un document istoric şi patologic. Cuvîntările şi cugetările de azi ale Fuhrer-ului vor sluji, veacuri de-a rîndul, drept cea mai uimitoare mărturie că războiul care a răscolit Europa, şi omenirea întreagă, a fost impus lumii de un nebun.

Mai întîi, vechea afirmaţie mereu repetată şi exprimată în termeni tot mai simpli şi mai primitivi: "Armata germană luptă împotriva primejdiei pricinuite de jidovii bolşevici, ajutaţi de bancherii de la New-York şi de la Londra"!

Apoi răţoiala "mistică" a omului ce se crede "providenţial": "Am dreptul să cred că Providenţa m-a desemnat să împlinesc această sarcină"...

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Urmează obişnuita explozie de ură şi obişnuitele ameninţări: "Sabotorii vor fi nimiciţi, fără milă, trădătorii vor fi măcelăriţi... Războiul va lua sfîrşit prin distrugerea desăvîrşită a jidănismului european!"...

Apoi, cîteva cugetări de "mare european" : "Nu vom şovăi nici o clipă măcar, ca să punem, la contribuţie, popoarele vinovate de acest război. Nimic mai firesc să nu cruţăm viaţa străinilor, într-o vreme cînd vieţile noastre proprii îndură atîtea suferinţe".

Si totuşi, desmeticul vorbeşte de morală: "Vom mobiliza toate forţele materiale şi morale ale Europei"...

Forţele morale? Ele sînt de mult mobilizate. Din păcate, ele nu au putinţa, nici puterea trebuincioasă ca să lovească şi să dărîme duşmanul lor, al lumii, şi al bunului simţ.

28 februarie

Zile încărcate.(...) Seara, primesc vizita lui Romanescu. Pleacă în ţară. Vrea să comunice lui Dinu Brătianu că opoziţia unită ar trebui să mă folosească numaidecît, ca

negociator. Stie că englezii, americanii, chiar ruşii, au încredere în mine. A avut mai multe întrevederi cu Dulles, - e hotărît să sprijine "cauza".

1 martie

De două zile, germanii contra-atacă puternic, în Basinul Doneţului. Au cucerit două oraşe: ofensiva rusească pare serios oprită în acea regiune. Mai departe, spre Nord, sovieticii înaintează mereu. Faptul că ruşii au fost opriţi, chiar înainte de a ajunge la Nipru, îi va potoli puţin. Erau îmbătaţi de victorii, - nimeni nu mai putea sta de vorbă cu ei. "Vecinii" au acum prilejul de a sta de vorbă cu o Rusie mai înţelegătoare: finlandezii, poate şi turcii, se vor folosi de această împrejurare, ca să caute să rezolve unele probleme... Dar noi? Mă tem că succesul german se va urca Antoneştilor, la cap. După prăbuşirile, din vremea din urmă, vor crede din nou în victorie şi vor spune din nou cuvinte sforăitoare, ce nu se uită şi nu se iartă!...

BCU Cluj / Central University Library Cluj

(...) La ora 5, - soseşte Grigore Popescu[1]. Imi dă unele informaţii interesante din partea lui P.[2] : între rege şi mareşalul Antonescu, ar fi o serioasă tensiune. Această tensiune are un caracter formal: pretenţiunea mareşalului de a se situa pe aceeaşi treaptă cu regele. Tensiunea are însă şi un caracter politic. Regele împărtăşeşte resentimentele poporului său, faţă de "aliaţi"; mareşalul le-a rămas însă credincios: deci, enervare, scene, supărări. Casa civilă a suveranului a fost dată peste cap. (Mareşalul palatului, Ionel Stîrcea a fost mobilizat la o unitate militară).

Cearta a izbucnit şi în guvern. Ică, urmînd pilda lui Finţescu,[3] a demisionat. Mareşalul a ameninţat că, "de acum înainte, va prezida el consiliile de miniştri", etc., etc. De

1) Fost secretar general la Ministerul Economiei Naţionale.
2) Din textele anterioare, ca şi din altele următoare, rezultă că acest P., ("Prietenul") este Const. Vişoianu.
3) Fost ministru al Economiei Naţionale.

altfel, Ică nu mai are nici o trecere pe lîngă nemţi. E privit ca un oportunist. Pe bună dreptate: încearcă să ia contact cu anglo-saxonii. (Înţeleg că P. se teme de asta. Nu aş vrea ca Ică să compromită şi această din urmă scăpare). Fireşte, demisia lui Ică a fost retrasă.

P. îmi trimite vorbă că trebuie să mă rezerv pentru sovietici. A aflat, (Popescu nu ştie de unde, dar cică dintr-un izvor foarte serios) că sînt singurul negociator, pe care ruşii l-ar accepta.

Răspund: nimeni nu poate fi negociator, dacă nu ştie precis în numele cui negociază, ce poate oferi, şi ce trebuie să ceară. Dacă P. vrea să stabilească un contact serios cu străinătatea, nu trebuie să umble pe mai multe căi: o unitate de acţiune, în ţară, un program pus la punct şi o singură cale de comunicaţie.(...)

2 martie

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Ribbentrop a fost la Roma. N-a mai găsit pe prietenul Gaetano, la Palazzo Chigi. (Mititelul îşi prezenta chiar atunci scrisorile de acreditare, la Vatican, şi primea binecuvîntarea sfîntului Părinte, - de care avea nevoie mai mult decît oricine)...

(...) Ribbentrop, trimisul Fuhrer-ului, a stat de vorbă îndelung, cu Ducele. Impreună, au dat un comunicat care a stîrnit un acces de entuziastă mîndrie, în rîndurile fasciste. "Tările Axei" se ridică tot mai sus în sferele gîndirilor "înalte" - scrise corespondentul Agenţiei Stefani, - un hîtru bun de glume. Iată ce ne făgăduiesc cele două Puteri "conducătoare", cum s-au numit Italia şi Germania: "Ordinea nouă va garanta popoarelor o existenţă sigură, într-o atmosferă de justiţie şi colaborare, liberă de orice constrîngere plutocratică şi jidovească, în cuprinsul hotarelor sigure ale marelui spaţiu european!"...

Aşadar, de acum înainte, vom fi în siguranţă!... Liniştea noastră va fi garantată de cele două Puteri care, de

zece ani, ne-au tulburat în toate felurile!... Cine ar fi mai în măsură să ne-o garanteze? Dar cine va asigura liniştea Puterilor garante, care de cîtva timp mănîncă bătaie pe toate fronturile?

10 martie

(...) Primesc vizita lui Şefkati Istingeli, consilier pe lîngă legaţia turcă din Bucureşti. Imi aduce salutări prieteneşti din partea lui Tanrioer,[1], - şi multe ştiri interesante. A văzut pe "Prieten", care l-a însărcinat să-mi transmită mai multe "mesaje". La rîndul meu, îl rog să ducă o scrişoare lui Tanrioer, la care adaug o copie după memoriul meu referitor la Blocul Balcanic. Rog pe Tanrioer să trimită această copie, mai departe, lui Saracioglu, şi s-o comunice, de asemeni, lui Radu Cruţescu şi lui Alexandru Creţeanu.

In timpul din urmă, s-a discutat la Geneva, dacă întrevederea de la Adana nu a fost cumva o greşeală. Churchill şi-ar fi descoperit jocul său faţă de ruşi, fără a putea cîştiga o adeziune a turcilor la jocul său. Istingeli e de altă părere. Mă asigură că cercurile politice şi diplomatice turceşti au fost foarte mulţumite de convorbirile de la Adana. Churchill s-a dovedit abil: a asigurat pe turci că Turcia va fi întotdeauna un bastion necesar pentru apărarea securităţii imperiului britanic, şi că va putea oricînd să se sprijine pe Marea Britanie. (O asemenea asigurare a fost foarte bine venită, fiindcă coincide cu înaintarea rusească în Ucraina!) Deşi Churchill nu a cerut nimic precis, turcii se simt, totuşi, acum, mai strîns legaţi de englezi, decît înainte.

12 martie

S-a primit "un mesaj", - pentru a fi transmis mai departe: Guvernul britanic nu ar lua în nume de rău, dacă Alecu Creţeanu ar primi din partea "regimului Antonescu", misiunea de a reprezenta România la Ankara. - Foarte interesant!

---

1) Suphi Tanrioer, ambasadorul Turciei la Bucureşti.

13 martie

Cămărăşescu[1] îmi aduce ştiri de la Roma. Grigorcea părăseşte legaţia; e chemat în ţară pentru a fi numit ministru al palatului. Grigorcea nu vrea să primească. Ii trimit vorbă, să caute, totuşi, să primească: trebuie cu orice preţ să întărim şi să sprijinim pe tînărul rege. (Voi căuta, să obţin, prin Sullivan, pentru Grigorcea, aceeaşi "garanţie", ca şi pentru Creţeanu). Incredinţez lui Cămărăşescu scrisoarea pentru Prieten, - într-un plic cu adresa lui Radu,[2] şi un mesaj direct către Alecu[3]. Grigorcea va duce aceste două scrisori în ţară.

15 martie

(...) In faţa Palatului Federal, îl întîlncesc - din întîmplare - pe Ghiolu[4]. Imi comunică din partea lui Ică, ştirea că Tanrioer a făcut un demers oficial la Bucureşti, propunînd României să intre într-o confederaţie balcanică. Ică nu s-a opus. A cerut unele lămuriri.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Sînt nespus de fericit de această veste. Ideea mea a făcut cale lungă, înainte de a ajunge la Bucureşti. Acum şapte luni, Sullivan trimitea memoriul meu la Londra. Cîteva săptămîni mai tîrziu, primeam mulţumiri din partea Ministerului de Externe britanic şi înştiinţarea că lucrarea mea a fost "reţinută". Este foarte probabil că Churchill a vorbit, la Adana, despre Confederaţia Balcanică. Propunerea turcă are un substrat britanic. Iată deci o mînă de ajutor care ni se întinde: e singurul mijloc de salvare. Chiar dacă nu ne vom folosi numaidecît de această propunere, ea rămîne ca o fereastră deschisă spre viitor. Sînt fericit că a fost deschisă, potrivit îndemnului şi sfaturilor mele.

Pilet Golaz mă primeşte la Palatul Federal şi mă reţine la dejun. Imi vorbeşte despre greutăţile politicii sale de "neutralitate", - care suferă deopotrivă de brutalităţile germane

1) Consilier la legaţia română în Italia.
2) Radu Cruţescu, fost ministrul României la Berlin.
3) Alexandru Creţeanu, fost ambasador la Ankara, şi secretar general la Ministerul de Externe.
4) Fost ministru adjunct la Finanţe.

şi de lipsa de înţelegere a anglo-saxonilor... Nu crede într-un atac german: nemţii au prea multe belele pe cap. Dar cine poate şti? Cînd cîrmuiesc nebunii, se întîmplă uşor nebuniile... Se teme că Germania alunecă spre extrema stîngă: este o adîncă prefacere care a luat, în vremea din urmă, un caracter tot mai comunizant. (Vorbim de greutăţile acordului economic şi de presiunea delegaţiei germane: amintesc "experienţele" personale, cu Wohltat, - şi convorbirea Bon-Clodius).

Pilet Golaz îmi făgăduieşte în timpul prînzului, că prietenul meu, Louis Micheli, va fi, în curînd, ministru...

Vorbim de România. Pilet Golaz îmi confirmă ştirea pe care mi-a dat-o Ghiolu: turcii au vorbit, la Bucureşti, de o Confederaţie Balcanică. Imi cere "memoriul" meu.

După dejun, caut pe Sullivan, şi-i vorbesc de propunerea Tanrioer. Il sfătuiesc că, nu numai guvernul român, dar şi Maniu, să fie "preparat" de turci, în vederea Confederaţiei, pentru ca spiritul de opozant al lui Maniu să nu găsească o nouă pricină de a se răzvrăti. In această privinţă, nădăjduiesc că scrisoarea mea va fi de folos.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

18 martie

Citesc manifestul Maniu-Brătianu (din 3o ianuarie). E o desolidarizare de politica Axei, cu vorbe bune pentru anglo-saxoni, cu măsură faţă de ruşi. Are un ton curtenitor faţă de mareşal, dar şi afirmaţii dintre cele mai grele: "Războiul la care, din iniţiativa şi hotărîrea dvs., am fost aduşi să luăm parte, etc.". La sfîrşit, injoncţiuni energice: "Tara cere să fie urgent scoasă din dependenţa politică, militară şi economică, în care se află azi. Să nu se continue exploatarea ei, care duce la anarhie şi ruină... Ţara vrea ca armata ei să fie, fără întîrziere, retrasă cu toate unităţile ei; această armată trebuie reorganizată şi ţinută exclusiv la dispoziţia conducerii noastre de stat, pentru a apăra hotarele şi liniştea interioară; nici una dintre unităţile ei, nu mai trebuie trimisă în afară de graniţele ţării".

Primul ministru turc Saracioglu declară, în cuvîntarea sa din urmă, că a ieşit din zona neutralităţii. Accentul este pus pe prietenia anglo-turcă.(...)

19 martie

Beneş vorbeşte la radio despre o confederaţie polono-ceho-slovaco-română. El a declarat: "Cunosc toate greşelile făcute de România în acest război, dar ştiu, de asemenea că, în timpul crizei Cehoslovaciei, România a fost un aliat leal". (Singurul aliat leal, ar fi putut să spună Beneş).

2o martie

Primesc din partea Secretariatului Conciliului Ecumenic Internaţional ("World Council of Churches"), următoarea scrisoare: "Excelenţă, am primit dintr-un izvor serios, dar nu fără coloratură politică, o informaţie cu privire la biserica ortodoxă română, care pare destul de extravagantă, dar care ar putea să aibă un fond de adevăr. Ne luăm libertatea de a v-o supune, rugîndu-vă să binevoiţi să ne spuneţi, dacă socotiţi că poate fi luată în serios.

Informaţia este următoarea: dl. Antonescu pare a fi oferit Vaticanului recunoaşterea Papei de către biserica ortodoxă română. Astfel, această biserică ar deveni o biserică "uniată". Ea n-ar putea totuşi să facă acest act de recunoaştere, decît dacă românii catolici "uniaţi", din Transilvania, ar putea să se unească cu biserica română. Ar fi deci necesar să se restituie României partea din Transilvania, care în clipa de faţă se află sub suveranitatea ungară. V-am fi foarte recunoscători, dacă aţi binevoi să ne comunicaţi părerea dvs. cu privire la această ştire, despre care nu vom mai vorbi înainte de a fi lămuriţi asupra autenticităţii ei".

Ică păşeşte pe urmele Doamnei Clara, şi încearcă să închine Papei de la Roma biserica ţării. E un aspect deosebit de absurd al zilelor "totalitare" pe care le trăim. Un continent întreg trăieşte sub semnul minciunii. Cum să nu vină, în mintea

poznaşului Ică, gîndul năstruşnic de "a da o lovitură", şi cu credinţa ţării!... Mareşalul s-a încurcat într-un război lung, din ce în ce mai primejdios, cu vecinii de la Răsărit.(...) Din fericire, ţara are pe şmecherul Ică. Işi va schimba credinţa, cum îşi schimbă lupul părul.(...)

21 martie

Primesc vizita lui Sullivan. Imi aduce veşti de la Ministerul de Externe Britanic. 1/ Nu trebuie să atribui o însemnătate "exagerată" propunerii făcută de Tanrioer. E vorba de o iniţiativă exclusiv turcă; Anglia nu a sugerat şi nu a sfătuit nimic. 2/ Anglia nu va negocia niciodată cu Antoneştii: nici cu ăl mare, nici cu ăl mic. Este recomandabil ca "Prietenul" să afle aceasta.

Răspund: înţeleg punctul 2; înţeleg de asemenea, legătura dintre 2 şi 1; înţeleg rezerva Ministerului de Externe Britanic faţă de Rusia. Nu e mai puţin adevărat că propunerea turcă e un fapt de care mă bucur, şi pe care îl consider fericit şi însemnat.(...)

BCU Cluj / Central University Library Cluj

22 martie

(...) Pe ziua de ieri, două discursuri: Hitler, şi Churchill. După o lungă tăcere, Führer-ul a vorbit din nou de "plutocraţi" şi de "jidani". A declarat că "ofensiva hoardelor mongole" e definitiv oprită. A ameninţat pe neutri. A pomenit şi de credinţa sa în victorie.

Churchill a vorbit de organizarea păcii: un lung discurs realist, cumpătat, generos. Cu privire la noua organizare a Europei, el a făcut o scurtă expunere, schiţînd o aşezare în "două etaje".

Churchill a spus: "Trebuie să încercăm de a face din Consiliul Europei ceva din care să rezulte o Ligă, în mod real eficientă, cu forţele cele mai capabile, cu o Inaltă Curte, pentru a soluţiona diferendele, şi cu forţe naţionale şi internaţionale, sau cu ambele, gata să impună hotărîrile şi să împiedice o

o agresiune reînnoită, sau pregătirea de noi războaie". La etajul de jos: "Mi s-ar părea vrednic de un examen răbdător al problemei, pentru ca, pe lîngă Marile Puteri, să existe un oarecare număr de grupări de state, sau de federaţii, care s-ar exprima prin mijlocirea propriilor reprezentanţi aleşi, toate acestea formînd un Consiliu al marilor state şi al grupărilor de state".

Este exact planul pe care l-am expus lui B[1].

23 martie

Hitler şi-a rostit discursul, înconjurat de mareşali. Printre aceştia, mai multe mărimi demise şi îndepărtate de la post: Halder, von Bock... Care pe care? Deşi înlăturaţi din post, mareşalii au rămas credincioşi Führer-ului? Sau Führer-ul e nevoit să se supună sfaturilor mareşalilor demişi, şi e constrîns să se supună în compania lor?

"Times", într-un lung editorial, lămureşte gîndirea lui Churchill, şi o compromite. Este o poznă a amicului Carr. Teoria împărţirii zonelor de influenţă este reluată, reîmprospătată şi dezvoltată. Englezii vor influenţa Apusul, iar ruşii Răsăritul.

Churchill n-a spus asta. "Times" a pierdut prilejul de a tăcea.(...)

30 martie

Primesc vizita tînărului Radef, secretar de legaţie pe lîngă misiunea bulgară din Berna. El pretinde că regele Boris nu e germanofil. Boris a fost nevoit să facă jocul german, fiindcă nemţii au făcut poporului bulgar făgăduieli atît de întinse încît oricine s-ar fi opus năzuinţelor, astfel deşteptate, ar fi fost zdrobit. A avut grija însă de a nu face nimic definitiv. Bulgaria nu are decît două hotare bine definite: hotarul cu România, şi hotarul cu Turcia. Faţă de Serbia şi de Grecia, simple linii de demarcaţie. Boris s-a străduit să păstreze raporturi bune cu toţi vecinii. A izbutit cu sîrbii. Nu a izbutit cu grecii, din pricina

1) Este vorba, probabil, de scrisoarea trimisă de Gafencu, lui Ed. Beneş.

unor uneltiri străine care au provocat tulburări şi masacre, în Tracia. Boris e singurul care poate hotărî azi, o schimbare de front, de la o zi la alta.

31 martie

Dejun cu Kopetsky, omul lui Beneş. Cehul stăruie asupra lealităţii României: Cehoslovacia va rămîne veşnic recunoscătoare României. Vorbeşte apoi de pacea de mîine: la Răsărit, trebuie să dăinuiască o deplină înţelegere între statele mai mici, sub influenţa Rusiei. (Cehul mai spune: blocurile răsăritene trebuie să se sprijine pe Rusia).

Răspund: De ce? Fireşte, dorim pacea cu Rusia, o bună înţelegere cu Rusia, şi o limită bine fixată, la Est. In nici un caz influenţă rusească, pentru că această influenţă poate da peste cap întreaga aşezare răsăriteană. Dezvolt punctul meu de vedere: faţă de U.R.S.S. să avem totdeauna intenţii curate, raporturi paşnice, dar hotare precise şi bine apărate. Blocurile nu trebuie să se sprijine pe Rusia. Ele trebuie să fie neatîrnate. (...)

BCU Cluj / Central University Library Cluj

1 aprilie

Cearta a izbucnit de curînd, între poloni şi ruşi, din pricina unui "act de provocare", din partea ucrainienilor. A doua zi după liberarea Harkovului, publicistul ucrainean - Korneiciuk - a publicat într-un ziar, "Harkovul liberat", un articol înfocat prin care cerea, pentru Ucraina, Galiţia şi Rusia Subcarpatică, - toate ţinuturile rutene şi ucrainiene din regiunea carpatică. Polonezii de la Londra[1] au răspuns prin ziare britanice. Polemica a luat proporţii.

Cearta pentru noile frontiere nu s-a desfăşurat încă pe teren diplomatic. Neînţelegerile, dăinuind între Moscova şi guvernul polon de la Londra, nu au un caracter "teritorial". Polonezii nici nu vor să admită posibilitatea de a discuta vechea

1) Este vorba de ziarıştii şi scriitorii polonezi aflaţi în Anglia, şi care colaborau cu guvernul în exil al generalului Sikorsky.

lor frontieră din 1939. - Deocamdată, cearta a izbucnit pe o chestie de paşapoarte. Guvernul sovietic a înştiinţat, în noiembrie trecut, pe ambasadorul Poloniei, că priveşte pe toţi polonezii din Rusia, (indiferent de originea lor), ca cetăţeni sovietici! - Supărare la poloni: reclamaţii, proteste, schimb de note cominatorii. De atunci se pare că ruşii au făcut unele concesii: ei vor privi drept cetăţeni sovietici numai pe polonezii originari din zona ocupată de U.R.S.S., în urma Acordului de la Moscova; şi chiar dintre aceşti "originari", acei care slujesc în armata polonă, nu pot fi priviţi ca ruşi.

Guvernul polon nu se împacă cu aceste "concesii". Cearta continuă. Polonezii aveau speranţe. A intervenit, acum o săptămînă, un fapt îngrijorător: Korneiciuk, focosul expansionist ucrainean, gonit din Harkov, cu ziarul său, de armatele germane, a fost numit comisar-adjunct la Ministerul de Externe, - după Vîşinsky, care rămîne prim-comisar. (Lados consideră numirea lui Korneiciuk, ca o dovadă de slăbiciune din partea ruşilor. Au ţinut să strîngă legăturile cu Ucraina, într-o vreme cînd "liberarea" Ucrainei nu a izbutit. Nu e mai puţin adevărat că prezenţa lui Korneiciuk, - naţionalist ucrainean tînăr, însufleţit şi intransigent, - va învenina mult relaţiile polono-sovietice).

4 aprilie

(...) De ce s-a dus Boris, regele Bulgariei, la Berlin? Va spune că rămîne credincios, sau că nu poate da nici un ajutor?

Ziarele elveţiene vorbesc de negocieri de pace. Propagandă germană, probabil ...

Vizita lui Sullivan. Mi se dă răspuns la cererea mea: misiunea lui Grigorcea e înţeleasă şi aprobată.

6 aprilie

(...) Bulgaria e în centrul atenţiei generale. Regele Boris joacă o partidă grea. Trei acţiuni politice deosebite luptă şi se ciocnesc în jurul lui...

Neamţul e gata să ofere Constantinopolul (...) Regele Boris a trebuit să ofteze din greu, ascultînd îndemnurile, făgăduielile, poate chiar ameninţările lui Hitler.

Ruşii oferă Dobrogea, pînă la Gurile Dunării, gata să clădească un imperiu bulgaro-sîrb, întins între trei mări de la Burgas, la Dedeagaci, de la Salonic, la Fiume şi Trieste.(...)

10 aprilie

(...) Hitler s-a întîlnit cu Ducele, - ca pe vremea bună. Impresia generală este că s-au întîlnit două fantome. Cei doi conducători ai Axei au ajuns să fie blajini ca nişte mieluşei, cînd se apropie paştile! Axa luptă pentru mîntuirea civilizaţiei europene (nici nu se putea altfel!) şi pentru dreptul naţiunilor de a se dezvolta liber... Pacea va garanta tuturor popoarelor o colaborare pe temeiul intereselor comune!... Nici un cuvînt despre "conducerea Axei", despre drepturile popoarelor alese. Aşadar, Axa are grije, ca libertatea pe care a asigurat-o de pe acum, dezvoltării Poloniei şi Cehiei, Iugoslaviei şi Norvegiei, Belgiei şi Olandei, să nu fie întru nimic stînjenită printr-o victorie a inamicilor civilizaţiei europene!

BCU Cluj / Central University Library Cluj

14 aprilie

Comunicatul Hitler-Mussolini nu e tălmăcit în acelaşi fel la Berlin, ca la Roma. Nemţii stăruiesc asupra voinţei comune de a duce lupta pînă la victorie. Italienii, vădit din ordin, vorbesc de Europa cea nouă: Gaida Virginio[1] s-a deşteptat şi vesteşte, profetic, că toate statele mici vor fi libere, independente, suverane... Numai Axa să cîştige! Aşadar, îşi ia rolul în serios: mai bine decît să "trădeze" pe colegul Hitler, îi face o festă de neiertat: îl proclamă părintele libertăţilor continentale ...

18 aprilie

Mişu Romniceanu[2] vine să-şi ia rămas bun de la mine. A isprăvit, cu chiu cu vai, negocierile economice, la Berna. E impresionat de cele văzute în Elveţia, de înverşunarea anglo-saxonilor, bombardamentele, jalea Franţei, revolta Italiei...

---

1) Cunoscutul ziarist italian, purtătorul de cuvînt al lui Mussolini în presă.
2) Jurist, fost ministru de finanţe, după 1944, în guvernul Rădescu, apoi ministru fără portofoliu.

"Comunicatul, Hitler-Antonescu îi pare de necrezut. Observă, totuşi, că la întrevedere, nu a fost decît mareşalul (Ică şi Şteflea[1]) au lipsit, deci, mai puţină răspundere guvernamentală). Se zvoneşte că Ică nu va mai pleca în Italia, - va merge mareşalul. Partida, de acum înainte, se va juca numai între nebuni: Hitler, Mussolini, Antonescu. Tot ce nu e dovedit paralitic general, devine suspect: Ică va avea soarta lui Ciano...(Fireşte, numai supoziţii).

Insărcinez pe Romniceanu să comunice unele păreri şi informaţii lui Dinu Brătianu; îl rog să păstreze contactul cu mine.

Seara, apare un nou comunicat D.N.B.[2]: amiralul Horty a fost la Hitler. Si el ar fi hotărît să lupte pînă la capăt, cu toate mijloacele poporului maghiar, pînă la victoria împotriva comunismului şi a aliaţilor anglo-saxoni ai acestora.

Iată-i deci şi pe unguri, compromişi!... Minciuna încă e atotputernică pe continent: toată lumea urăşte pe Hitler, toată lumea aşteaptă pe anglo-saxoni, toată lumea declară că va lupta pînă la capăt, împotriva "plutocraţiei" şi a "inamicilor Europei"! Ce jale!

BCU Cluj / Central University Library Cluj

19 aprilie

(...) Tînărul Radef, diplomatul bulgar cu intenţii bune, care, acum zece zile, îmi vorbea de dorinţa Bulgariei de a intra în Blocul Balcanic, s-a aruncat sub un tramvai şi a fost dus, în stare gravă, la spital. E un gest de desnădejde, pricinuit pare-se, de întorsătura pe care au luat-o lucrurile în Bulgaria...

2o aprilie

Hitler a împlinit 54 de ani. Cîţi ani mai are oare de împlinit ?

---

1) Seful Statului Major al armatei, în acea vreme.

2) Agenţia de ştiri germană.

Acum patru ani, îmi oferise un loc, între Hacha[1] şi Tisso, într-o cuşcă aşezată la picioarele tribunii sale, pentru a privi uriaşa defilare a forţelor motorizate germane. Forţele acestea au făcut, de atunci, înconjurul continentului; au pătruns biruitoare pînă în Pirinei, pînă pe Volga, pînă în fundul Caucazului. Acum, a sunat ceasul retragerii... Ruşii sînt pe Doneţ, englezii în Tunisia, - avioanele anglo-americane stăpînesc văzduhul german; ieri, 6oo de bombardiere engleze au distrus fabricile Skoda... Steaua lui Hitler apune. Intr-o cuvîntare însufleţită, Göering face apel la ... Dumnezeu! Trebuie să dreagă ceea ce au stricat alţii. Mîntuirea Führer-ului atîrnă de voinţa divină!...

21 aprilie

(...) Nemţii au arătat din nou, cum ne judecă şi cum ne preţuiesc. După Boris, Antonescu şi Horthy, conducători de popoare vasale, dar, mai mult sau mai puţin întregi, Hitler a primit pe Quisling. Această scîrbă, această spurcăciune, al cărei nume a ajuns să însemne pretutindeni trădare şi ruşine, - a fost întîmpinată, la "Marele Cartier", cu aceleaşi onoruri ca şi ceilalţi "aliaţi". Comunicatul D.N.B. are aceleaşi accente patetice, şi foloseşte aceleaşi formule "definitive" şi "epocale" "Cancelarul Hitler a avut cu primul ministru norvegian Quisling, o convorbire lungă, plină de încredere reciprocă" (!) Este vorba apoi de "existenţa Europei", de "identitate de vederi şi de planuri", şi de "voinţa comună de a lupta pînă la capăt, pentru menţinerea civilizaţiei europene, pentru viaţa şi libertatea popoarelor, (Quisling pentru libertatea Norvegiei?!) şi pentru împlinirea "unor scopuri pan-germaniste comune". (Ce-o fi aia?). Fireşte, lupta va fi dusă prin "mobilizarea tuturor forţelor împotriva "bolşevismului" şi a "plutocraţiei".

---

1) Preşedintele Cehiei, impus de regimul de ocupaţie hitleristă, după desmembrarea Cehoslovaciei.

Cu obişnuita lor lipsă de tact şi de fineţe, nemţii au compromis astfel slabele beneficii, pe care le puteau aştepta de la întrevederile cu Boris, Antonescu, Horthy.

(...) E o lecţie meritată. După ce a jertfit o jumătate de milion de români pentru a "mîntui ţara", Antonescu avea cel puţin datoria, să se ţină drept, şi să cadă în picioare.

27 aprilie

Moscova rupe legăturile cu guvernul polonez de la Londra. Era de aşteptat, după intervenţia acestui guvern pe lîngă Crucea Roşie Internaţională. Este un succes diplomatic al nemţilor, datorit din nou acestor nefericiţi.(...)

Nota de ruptură a lui Molotov e destul de abilă: ea învinuieşte guvernul şi nu poporul polonez, de înţelegere pe sub mînă, cu inamicul. Nota pretinde, de asemeni, că Sikorsky a căutat, pe această cale, să lupte împotriva pretenţiilor teritoriale ale sovieticilor!

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Englezii "regretă" tensiunea ruso-polonă; nu iau partea nimănui, şi speră că lucrurile se vor drege, în curînd.

Moscova profită de situaţie, pentru a-şi asigura un cîştig real. Agenţia Reuther anunţă din Moscova: "Se observă, la Moscova, că poarta rămîne deschisă pentru reluarea legăturilor cu guvernul polonez reconstituit (sic!), bineînţeles dacă un asemenea guvern, ca primă măsură fără condiţii, va retrage apelul său de la Geneva. Un asemenea guvern - pentru a relua legăturile, - va trebui fără îndoială, să fie gata de a negocia acum problemele teritoriale, pe o bază foarte realistă". Aşadar sovieticii cer un act de pocăinţă: modificarea guvernului polon, un act de umilinţă: retragerea cererii făcută la Crucea Roşie, şi un act de resemnare (de renunţări teritoriale): un nou hotar "realist"(...)

1 mai

Un foarte însemnat ordin de zi, al lui Stalin, către Armata Roşei, în care e vorba de patriotism, de lupta pentru onoarea şi independenţa popoarelor, de virtuţile armatei sovietice, şi nici un cuvînt despre revoluţie.

Stalin preamăreşte ajutorul dat de armatele engleze şi americane şi succesele "bravei aviaţii anglo-americane"... El îşi însuşeşte formula de la Casablanca a lui Roosevelt: luptă pînă la capitularea fără condiţii a armatelor inamice. (Stalin zice: "fasciste").

In fine, o foarte precisă punere la punct a şantajului axist cu "pacea separată". Stalin anunţă străduinţele Axei (Japonia) de a încheia pacea, cînd cu anglo-saxonii, cînd cu Sovietele, şi declară ritos: nici o pace separată.

Payot a primit vizita unui "foarte însemnat demnitar maghiar", (se pare că ar fi un secretar, sau un şef de cabinet al lui Horthy) care i-a spus: 1/ Că Horthy ar fi fost "revoltat" de comunicatul de la Berlin, despre întrevederea sa cu Hitler. 2/ Că ziarele maghiare nu ar fi reprodus acest comunicat, şi ar fi dat un comunicat maghiar, unde nu e vorba de anglo-saxoni. 3/ Că maghiarii au luat contact cu englezii, şi aceştia i-au sfătuit să stea de vorbă cu ruşii, care "ar avea vederi largi, şi ar fi gata să recunoască ungurilor Transilvania"!

(Payot crede pe jumătate toate aceste năzbîtii. Este convins că englezii încearcă, cu orice chip, să provoace o spărtură în Axă. Cum ar putea însă tocmai ungurii să scape, cei dintîi, din chinga aliaţilor lor?)

(...) In Tunisia, lupta e aprigă. Axiştii adăpostiţi în munţi se bat cu înverşunare. Aliaţii înaintează încet; armata franceză se distinge din nou.(...)

7 mai

Raul Bossy la Geneva. De trei luni a părăsit postul său de la Berlin; i s-a făgăduit că va fi înlocuit, dar

pînă acum, nici o veste. Mă întreabă ce să facă: să se întoarcă la Berlin? Răspund: Nu! Pînă acum, l-am tot sfătuit să stea la post; deoarece însă, l-a părăsit, nu are nici un rost să se întoarcă. Nemţii nu-i vor mai acorda nici un credit, iar de cealaltă parte, va pierde orice putinţă de a mai fi de folos.

(Pun în curent pe Bossy cu destăinuirile lui Payot despre declaraţiile maghiarilor, - Ungaria - Anglia - Rusia - Transilvania. Va da de veste). Vorbim de ţară, de viitor. Ică i-a spus pe faţă, că niciodată nu s-ar fi îndoit (doamne, fereşte!) de felul cum se va isprăvi războiul, dar că statul român nu putea fi mîntuit decît pe calea aleasă de Antoneşti. Mareşalul, în schimb, e neînduplecat. Crede în victoria lui Hitler, ca în lumina lui Dumnezeu.

Iau dejunul la club, cu ministrul Finlandei la Berna. Ministrul, încă tînăr, a fost la Lugano, unde a văzut pe mareşalul Mannerheim[1]. Finlandezii sînt foarte nedumeriţi: ei nu ştiu încotro s-o apuce. Americanii sînt pe cale să-i părăsească, fără să fi izbutit să obţină, de la ruşi, nici o lămurire privitoare la intenţiile lor, faţă de Finlanda. In asemenea împrejurări, oricît s-ar fi săturat de război, finlandezii nu pot depune armele. Totuşi, ei păstrează o vădită rezervă: nu au fost la Berchtesgaden, şi nu şi-au identificat scopurile de război cu acelea ale Axei (ca Antonescu, Horthy, Quisling şi alţi Ante Pavelici).

Ii răspund că sîntem fraţi de mizerie. Am vrea, şi unii şi alţii, să ieşim din bucluc, şi nu putem. Nu avem nici unii, nici alţii, vreo simpatie pentru imperialismul german. Totuşi, ne vine greu să ieşim din ham. In măsura în care Germania va slăbi, sarcina noastră va fi mai uşoară. Cu cît vom scăpa mai repede, cu atît va fi mai bine. Ne vom afla însă în faţa unor probleme, aceleaşi pentru români ca şi pentru finlandezi, probleme la care e bine să ne gîndim de pe acum, pentru a le găsi împreună o soluţie, sau cel puţin, pentru a stabili împreună o atitudine comună. In primul rînd, avem de apărat existenţa noastră naţională. Trebuie să desluşim anumite principii generale, şi anumite interese europene, să ne putem apăra şi sprijini cauza.

1) Generalissimul armatei finlandeze şi şeful statului.

Să vedem ce voiesc adversarii: ruşii sînt zgîrciţi la vorbă. Ei nu fac nici o preciziune. Din cînd în cînd, doar amintesc unele "principii", care par modeste şi măsurate, dar care acoperă o sumedenie de gînduri ascunse. (Aşa de pildă, declaraţia că Rusia nu vrea nimic altceva decît hotarele ei "naţionale", şi hotarele "naţionale" ale Ucrainei. Unde se opreşte naţionalismul rusesc? Pînă unde se întinde naţionalismul ucrainian, deosebit de mîndru şi de zburdalnic, în vremile din urmă?)

Anglo-saxonii, ţinînd seama de această tendinţă rusească, de a lăsa lucrurile încurcate, preconizează şi ei (cel puţin unii dintre ei) anumite soluţii "tranzitorii", de o perioadă de ocupaţie. Cine le va ocupa? Fireşte, învingătorii de la Răsărit.

9 mai

O nouă vizită a lui Dulles. Vorbim de viitoarea pace răsăriteană. Expun punctul meu de vedere: nu puteţi aplica teoriile voastre "experimentale" Europei Orientale. O pace "tranzitorie", cum o doresc Eden, Carr,etc., înseamnă, pentru ţările limitrofe cu Rusia, o prăbuşire definitivă. Si invoc toate argumentele mele istorice. Dulles pare impresionat. El invocă un contra argument: e primejdios de a stabili, acum, hotarul de la Răsărit. Rusia e încă foarte tare, şi e absolut trebuincioasă: ea poate deci să pretindă ce vrea. E mai bine să tărăgănăm lucrurile, pînă ce raportul de forţe ne va fi mai favorabil.(...)

BCU Cluj / Central University Library Cluj

14 mai

Aflu că Maniu şi Brătianu au protestat împotriva faimosului comunicat "antiplutocratic"! "Nici un român nu poate subscrie un comunicat îndreptat împotriva unor Puteri care au contribuit la întregirea hotarelor României".

Aflu, de asemenea că von Killinger a ţinut un discurs odios, în care laudă pe mareşalul Antonescu, şi înjură toată burghezia română. Mi se arată ziarul bucureştean "Informaţia", care reproduce acest discurs, (de altfel cenzurat), şi

însoţit de o caricatură cu următoarea legendă: "Dacă tăceai, înţelept rămîneai".

22 mai

(...) Radio anunţă dizolvarea Internaţionalei a treia. Uriaşa veste ne surprinde la Castelet.(Voi reveni).

(...) In ce priveşte nota de protest Maniu - Brătianu (adresată lui Antonescu) termenii sînt precişi şi energici: "V-am semnalat, în continuare, gravele primejdii la care expuneţi naţiunea română, făcînd acte de solidaritate cu aceia care au ciuntit România Mare, şi care în mod inevitabil, merg la catastrofă, avînd contra lor cele mai mari şi mai puternice naţiuni ale lumii". Si mai departe: "Ca şef al unui regim de dictatură, nu aveţi dreptul să angajaţi naţiunea într-o direcţie în care ea nu vă poate urma, deoarece ea are conştiinţa că, o dată Basarabia şi Bucovina readusă la trupul ţării, România nu are nici un motiv să lupte, sau să dorească înfrîngerea Angliei şi a Statelor Unite, naţiuni care, alături de Franţa şi ceilalţi Aliaţi ai lor, în războiul trecut, au pierdut milioane dintre fiii lor, pentru ca prin victoria noastră comună, să se realizeze visul nostru secular: unitatea tuturor românilor între frontierele lor etnice. Interesul şi onoarea naţională nu permit să avem astăzi sentimente şi atitudini ostile faţă de marile democraţii anglo-americane, Aliaţi naturali ai noştri, şi ai tuturor naţiunilor mici de pe glob".

BCU Cluj / Central University Library Cluj

24 mai

Revin asupra atît de însemnatei dizolvări a Internaţionalei a III-a. Propaganda, de o parte şi de alta a frontului de luptă, a pus stăpînire pe acest eveniment spre a-i da tălmăcirea care se potriveşte cu interesele fiecăruia. Anglo-saxonii par încîntaţi: raporturile între Naţiunile Unite vor fi mult înlesnite prin faptul că umbra bolşevismului internaţional nu se va mai întinde asupra lor. Puterile vor putea discuta mai simplu, mai direct şi mai sincer între ele. Problemele nu vor mai avea decît un singur înţeles şi se va putea, în sfîrşit,

stabili un factor comun de negocieri între Londra, Washington şi Moscova. Cruciada antibolşevică va pierde orice îndreptăţire, orice sens.

Nemţii în schimb, vorbesc de cacialma, de înşelătorie, de manevră ocultă, etc. Legătura între comunişti va dăinui mai departe, cu atît mai primejdioasă cu cît va fi tăinuită. Berlin vesteşte că "cruciada" va merge înainte.

Este greu de a desluşi adevărul întreg. Moscova ne-a obişnuit cu "manevre oculte", şi nu a căutat niciodată să uimească lumea printr-un exces de sinceritate. Totuşi, mi se pare că dizolvarea Kominternului (oricare ar fi gîndurile ascunse ale fruntaşilor sovietici), se potriveşte cu desfăşurarea situaţiei interne din Rusia, - aşa cum am putut-o observa la Moscova. Uniunea Sovietică dobîndeşte din ce în ce mai mult înfăţişarea unei puteri naţionale, urmărind scopuri politice proprii, străine de orice consideraţiuni de ordin ideologic. Pînă la o vreme, cînd statul sovietic era încă slab, Kominternul îl ajuta să se consolideze. Apoi pe măsură ce U.R.S.S. a dobîndit puteri, interesele de stat treceau înaintea intereselor internaţionale (s-a întîmplat că în unele împrejurări, Kominternul lupta pe cale ideologică în afară, pentru a sluji interesele politice ale statului sovietic). Cînd fruntaşii sovietici şi-au lămurit deplin problema destinelor naţionale şi a ţelurilor politice ale statului, care creştea şi se întărea sub ochii lor - războiul naţional a contribuit să grăbească clarificarea acestui proces, - atunci moştenirea revoluţionară a apăsat prea greu asupra unor oameni de stat dornici să-şi asigure o cît mai mare libertate de acţiune. Kominternul fusese mai întîi un sprijin, ajunsese apoi o unealtă şi mai tîrziu o jucărie în mîna conducătorilor Rusiei; cînd jucăria nu a mai fost de nici un folos, şi pricinuia numai încurcături, sovieticii s-au lepădat de ea, fără nici o ezitare.

Dizolvarea Kominternului corespunde unei dezvoltări firesti şi fatale ale statului sovietic. Ea corespunde, în chip desăvîrşit, firii realiste a lui Stalin, care nu se

BCU Cluj / Central University Library Cluj

încurcă degeaba cu ideologie răsuflată. Dictatorul a aşezat de multe ori interesele statului mai presus de interesele Revoluţiei, fiind gata să jertfească pe oricine şi orice pentru a-şi atinge telurile politice. Copil al Revoluţiei, Stalin nu e un ideolog, ci un om politic, un bărbat de stat în sensul cel mai vechi al cuvîntului, adică un făuritor de Stat. Pentru a apăra Statul Sovietic, pentru a preciza şi susţine revindecările lui, pentru a juca rolul politic la care rîvneşte, în folosul Rusiei, pe plan internaţional, - el are nevoie de alte adeziuni, şi de alte ajutoare decît de concursul pe care îl pot da "proletarii uniţi din toate ţările". Om de Stat şi de Imperiu, el trebuie să-şi poată alege aliaţii dintre forţele imperiale ale lumii şi nu numai din rîndurile obscure ale proletarilor. (Cu atît mai mult cu cît nu-i mai dă mîna, acum cînd se căzneşte şi luptă spre a salva şi întări o aşezare statală, să aprindă flăcări revoluţionare în lume cu torţa Revoluţiei ruseşti, care dacă este încinsă din nou, poate da foc chiar Casei sale!)

Intre Lenin şi Petru cel Mare, Stalin a optat pentru cel din urmă. Revoluţia lui Lenin şi Trotski este din nou trădată. Nici o tălmăcire sovietică, (şi nici propaganda germană care, în această privinţă, lucrează în acelaşi sens ca interpretările sovietice, căutînd să dovedească că Stalin este şi rămîne credincios Revoluţiei), nu poate ascunde faptul că din pricina unui război naţional, Stalin a jertfit piatra de boltă a Revoluţiei proletare: ideea internaţională.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Rămîne de văzut dacă "dizolvarea" nu va provoca noi şi grele frămîntări în viaţa socială a fiecărui stat. (Burghezii elveţieni, buimăciţi de neaşteptata dispariţie a monstrului împotriva căruia luptau cu o îndîrjită stăruinţă, se întreabă cu îngrijorare de unde vor ţîşni noile primejdii?).

Pentru noi românii, (ca pentru toate popoarele limitrofe), dizolvarea Kominternului are o deosebită însemnătate. Ea dezvăluie adînca prefacere a Rusiei. Nu mai avem în faţa noastră "Bolşevismul" (balaurul împotriva căruia propaganda noastră duce cea mai inutilă şi cea mai tîmpită campanie!) ci o

primejdie mult mai reală: o Rusie naţională, care pentru a fi cît mai tare, pentru a avea cît mai mulţi prieteni, şi pentru a încurca socotelile adversarilor ei, se leapădă de satana Kominternului, şi se înalţă cu atît mai întreagă, mai ameninţătoare, mai cuceritoare, în faţa noastră.

Prefacerea Rusiei - dintr-un stat revoluţionar cu năzuinţe internaţionale "subversive", dar neprecise - într-un stat naţional cu revendicări politice şi teritoriale întinse şi foarte precise, nu s-a întîmplat dintr-odată; dizolvarea Kominternului nu a putut pricinui o asemenea minune. Această dizolvare a dezvăluit însă minunea şi a apropiat de ea imperiile aliate şi Naţiunile Unite. Politiceşte, Rusia este azi mai tare decît era ieri. Fireşte această apropiere nu înseamnă o contopire a intereselor ei cu interesele Aliaţilor. (Deosebirile politice sînt mai însemnate decît obstacolele ideologice: lumea va înţelege, - cum a înţeles întotdeauna cu mai multă sau mai puţină întîrziere - că problema rusească este o problemă de echilibru politic, nu de ordine socială internă a fiecărui stat). Nu e mai puţin adevărat, că Rusia se află azi,- după gestul pe care l-a făcut,(şi care, repet, nu este o simplă cacialma, ci corespunde unei prefaceri reale a Statului Sovietic), - într-o situaţie deosebit de avantajoasă pentru a formula şi a susţine revendicările ei. Este deci un moment deosebit de primejdios pentru noi. Deoarece în timp ce noi ne vom lua după gogoriţele propagandei germane, luptînd mai departe cu morile de vînt ale bolşevismului internaţional, - împotriva căruia am pornit cruciada noastră, - Rusia naţională susţine şi întăreşte împotriva noastră revendicările ei politice şi teritoriale.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

25 mai

(...) Din izvor "foarte sigur", Payot îmi dă următoarele informaţii: 1/ Guvernul sovietic este contra formării blocurilor regionale ale ţărilor mici şi mijlocii. Nu e de nici un folos reînvierea Micii Înţelegeri şi a Înţelegerii Balcanice. 2/ Guvernul sovietic se va opune, de asemenea, la

formarea unui bloc sau federaţii de state în Europa Centrală, în care s-ar afla Polonia. Un astfel de bloc ar reaminti "cordonul sanitar", şi în afară de asta, ar face să renască rivalitatea dintre Polonia şi Rusia. 3/ Guvernul sovietic nu s-ar opune reînnoirii pactului de la Saadabad (Turcia, Iranul, Irakul, Afganistanul). 4/ Guvernul sovietic afirmă din nou că nu are nici o dorinţă de anexare teritorială, nici în Europa, nici în Asia. (Informaţiile 5 şi 6 sînt cu privire la probleme asiatice. Informaţia a 7-a priveşte regimul Strîmtorilor, unde "guvernul sovietic rămîne ferm ataşat principiului că suveranitatea deplină şi întreagă, asupra Strîmtorilor, trebuie să aparţină Turciei. Guvernul sovietic îşi propune deci să ceară suprimarea tuturor restricţiilor acestei suveranităţi, conţinute în Convenţia de la Montreux[1]. In acelaşi timp guvernul sovietic continuă a fi de părere că Marea Neagră trebuie să fie considerată ca o mare închisă, aparţinînd puterilor riverane. In consecinţă, Convenţia de la Montreux trebuie să fie revizuită, în sensul ca orice trecere a vapoarelor de război aparţinînd ţărilor neriverane Mării Negre, în această mare trebuie să fie interzisă. Numai vapoarele de război ale statelor riverane trebuie să aibă dreptul de liberă trecere, prin Strîmtori, în ambele sensuri. 8/ Toate aranjamentele teritoriale care au survenit, în Balcani, după septembrie 1939, vor trebui să fie anulate. Teritoriile smulse Iugoslaviei şi Greciei vor trebui să le fie restituite. In afară de asta, Italia va trebui să evacueze Albania şi insulele pe care le-a ocupat, în cursul războiului. U.R.S.S. nu se va opune unui aranjament între Iugoslavia şi Grecia, cu privire la Albania, şi va încuraja alcătuirea unei confederaţii bulgaro-iugoslave. Guvernul sovietic este de părere că provinciile Italiei şi ale Austriei, populate de slavi, (Istria şi Carintia), trebuie să fie încorporate Iugoslaviei. 9/ Cu privire la Dodecanez, guvernul sovietic este de părere că soarta ulterioară a acestui arhipelag trebuie să fie reglementată printr-o înţelegere a Marii Britanii, cu Puterile direct

BCU Cluj / Central University Library Cluj

1) Prin Tratatul de la Lausanne(24 iulie 1923), regimul Strîmtorilor a fost condiţionat, pentru nave de comerţ, de război şi de aviaţie, după cazul de neutralitate sau de beligeranţă în care s-ar afla Turcia şi sub controlul Societăţii Naţiunilor. Prin "Convenţia de la Montreux(2o iulie 1936), Turcia a obţinut deplina suveranitate asupra Bosforului şi Dardanelelor.

interesate, Grecia şi Turcia. In nici un caz Dodecanezul nu mai poate să rămînă în posesiunea Italiei. Guvernul sovietic nu se interesează de soarta ulterioară a fostelor colonii italiene din Africa. 1o/ Guvernul sovietic are intenţia de a revendica pentru U.R.S.S., controlul Gurilor Dunării. In consecinţă, are intenţia de a se opune la orice participare a altei Puteri, la acest control. 11/ Toate schimbările teritoriale intervenite în Europa Centrală, după anexarea Austriei de către Germania, vor trebui să fie anulate. In consecinţă va trebui să fie anulată împărţirea teritoriilor care constituiau Cehoslovacia, ca şi acelea ale Transilvaniei. Cehoslovacia va trebui să fie reconstituită ca stat federal. In ce priveşte Transilvania, ea va putea fi transformată şi într-un stat independent, sub protecţia Marilor Puteri. Cu privire la Rusia Subcarpatică, guvernul sovietic este de părere că trebuie să se lase populaţiei dreptul de a decide, dacă ea doreşte să facă parte autonomă din Cehoslovacia, sau să fie ataşată Galiţiei Orientale. 12/ Guvernul sovietic consideră ca definitive frontierele dintre U.R.S S. şi Polonia, aşa cum au fost trasate în 194o. El se va opune deci la orice reanexare către Polonia, a teritoriilor ucrainiene, sau lituaniene. Dimpotrivă nu se va opune ca Polonia să anexeze întreaga Silezie superioară, şi ca Prusia Orientală să-i fie ataşată Poloniei, sub o formă care va fi determinată de Aliaţi, în acord cu Polonia. 13/ In ce priveşte vechile state baltice, guvernul sovietic consideră că aceste ţări fac parte din U.R.S.S., ca republici sovietice autonome. 14/ Guvernul sovietic n-are intenţia să anexeze Finlanda. Dacă Finlanda continuă să ducă războiul împotriva Uniunii Sovietice, aceasta din urmă îi va impune, desigur,după victorie, condiţii de pace mai aspre decît acelea pe care ar fi dispusă să i le acorde dacă ea încheie o pace imediată. In cazul ultim, Uniunea Sovietică ar consimţi să revină la frontierele trasate prin tratatul de la Moscova, cu unele rectificări în favoarea Finlandei. In primul caz, U R S.S. va relua insulele Aland, insulele golfului Finlandei, şi regiunea Petsamo.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Nu ştiu dacă aceste condiţii sînt cu desăvîrşire exacte şi "oficiale".

(...) Astfel, U.R.S.S. începe prin a nu cere nimic (vezi, mai sus punctul 4). Nu vrea cuceriri nici în Europa, nici în Asia. Si, de fapt, pretenţiile expuse în punctele următoare,-nu pot trece cu vederea-,dacă sînt considerate în perspectiva uriaşului spaţiu rusesc, drept nişte cuceriri teritoriale. Totuşi, dat fiind micimea continentului european, ca şi situaţia punctelor sale nevralgice, pretenţiile sovietice sînt suficiente pentru a răsturna cu desăvîrşire echilibrul european, şi pentru a împiedica orice rezistenţă viitoare, faţă de presiunea crescîndă a "masei" imperiului rusesc.

Astfel Rusia cere: 1/ Un hotar "naţional", la Apus, adică hotarul din 1940 cu Polonia, (acordurile Ribbentrop-Molotov), şi cu România (ultimatum-ul din iunie 1939), în plus statele baltice. Este aproape vechiul hotar ţarist, minus Finlanda şi Nordul Poloniei, dar adaugă Galiţia şi Bucovina. 2/ Garanţii politice, pentru "a întări acest hotar" (în realitate, pentru a se putea impune dincolo de acest hotar), şi anume: a) Controlul Gurilor Dunării (vezi punctul 1o de mai sus), deci suprimarea Comisiei Europene, şi a libertăţii Gurilor Dunării. Desfiinţarea politicii europene care a dăinuit, de la 1856. Suprimarea uneia dintre condiţiile esenţiale, pentru libera existenţă a României. b) Neîngăduirea constituirii unor blocuri mărginaşe.(U.R.S.S. nu vrea blocuri nordice, centrale sau balcanice, adică formarea unor forţe reale de rezistenţă. Este vechea politică ţaristă, care a împins la dezagragarea imperiului otoman, a imperiului habsburgic, şi a Poloniei, şi s-a opus oricărei concentrări de forţe, după cum s-a opus unirii Moldovei cu Muntenia, şi alianţei polono-române. La argumentele invocate împotriva Înţelegerii Balcanice (conform punctului 1), se poate răspunde că numai după ce Occidentul s-a prăbuşit, iar U.R.S.S. şi-a schimbat politica, apropiindu-se de Reichul hitlerist, numai de atunci Înţelegerea Balcanică nu şi-a mai putut urma calea). c) (...) U.R.S.S. e împotriva "blocurilor" mărginaşe

Biblioteca Centrală Universitară Cluj / Central University Library Cluj

însă admite şi sprijină un bloc sîrbo-bulgar (vecin cu U R.S.S. care se aşează la Gurile Dunării!)(...) Tot astfel U.R S.S. cere restabilirea în întregime a Cehoslovaciei, - legîndu-ne de ea prin Rusia Subcarpatică, - care va fi cehoslovacă sau rusească. d) Transilvania nu va fi restituită nici României, nici Ungariei, ci va rămîne între ele, "independentă", sub "ocrotirea" Marilor Puteri. (E şi un mijloc, poate, pentru a atrage de partea ei, cît mai curînd, fie Ungaria, fie România). e) Strîmtorile trebuie să rămînă Turciei,- şi numai Turciei. (...) Turcia trebuie să fie însă, liberată de "Montreux"[1] şi să se asigure Marea Neagră, ca o mare închisă. Nici un vas de război nu poate intra; toate vasele riveranilor pot însă ieşi. (Aceste condiţii ar putea fi uşor împlinite dacă ar exista un Bloc Balcanic, - de nu, închiderea Mării Negre, înseamnă închiderea României în Marea Neagră).

Perspectivele României potrivit planului rusesc:.

1. Pierderea hotarelor orientale: Basarabia şi Bucovina.
2. La Apus: nesiguranţă, sau şantaj, cu o Transilvanie "independentă".
3. Pierderea controlului asupra Gurilor Dunării (desfiinţarea Comisiei Europene, pierderea oricărui contact direct cu Apusul).
4. Inchiderea României în Marea Neagră, la dispoziţia Rusiei.
5. Completa izolare a României: la Est, Rusia; la Nord, Rusia; la Nord-Vest, Rusia Subcarpatică, Rusia; la Vest, o Transilvanie sub control rusesc; la Sud, un bloc slav, puternic şi întins, sub îndrumare rusească; la Gurile Dunării, pe ţărmurile Mării Negre, Rusia.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

---

1) Convenţia între Turcia şi ţările occidentale interesate la navigaţia pe Dunăre şi în Strîmtori.

27 mai

Citesc în "Neue Zürcher Zeitung), discursul pe care Beneş l-a ţinut la Chicago. Beneş după ce apără cu căldură cauza statelor mici, (care sînt "de un interes vital pentru pacea Europei şi a lumii"), declară: "Statele mici vor putea să se unească pentru a forma unităţi mai mari, care la rîndul lor, vor putea contribui la formarea unor blocuri mari, cuprinse în organizarea Europei şi a lumii".

Ceea ce Beneş nu vrea este "formarea unor noi unităţi internaţionale fără o înţelegere prealabilă cu Anglia şi cu Rusia Sovietică, care au interese vitale pe continent". Beneş mai spune: "In nici un caz, nu trebuie să urmărim constituirea unei confederaţii de state mici, în Europa Centrală, ca o barieră între Germania şi Rusia, şi cu intenţii duşmănoase faţă de amîndouă aceste Mari Puteri"...

29 mai

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Kallay, primul ministru ungur, a ţinut un discurs foarte semnificativ. El a început prin a spune că nici un soldat maghiar nu mai luptă pe front; a vestit apoi că unele divizii vor fi demobilizate; a stăruit asupra "independenţii" statului maghiar, şi a declarat că problema evreiască nu poate fi rezolvată decît încet, şi cu omenie. Dorinţa de a se desolidariza de Axă este vădită. Singurul motiv indicat pentru a rămîne alături de nemţi, este sentimentul de onoare maghiară.

3o mai

Coste[1] din Lisabona, îmi trimite o fotocopie după o mică broşură tipărită la Oxford, cuprinzînd o conferinţă pe care a ţinut-o Seton Watson (Scotus Viator)[2] la 31 decembrie 1942, la Somerville College, Oxford.

Broşura e intitulată "Transylvania, a key-problem"[3] şi este o apărare inimoasă, scurtă, dar foarte inte-

1) Brutus Coste, secretar de legaţie al României în Portugalia.
2) Istoric, scriitor şi ziarist britanic, apărător al intereselor României, între cele două războaie mondiale.
3) "Transilvania, o problemă-cheie".

ligentă a cauzei româneşti. Seton Watson e profesor englez, şi se străduieşte să fie obiectiv, măsurat, "fair"[1]. E om de inimă, şi nu se teme să apere cauza unui adversar. Pledoaria lui, pentru România, este în acelaşi timp, un rechizitoriu pentru cîrmuitor.

1 iunie

Richard Franassovici[2] ia masa cu noi. Trebuie făcut "ceva". Frămîntarea lui Richard, întreţinută de neastîmpărul lui C.Xeni şi Gurănescu[3], nu duce la formule precise. Prietenii de la Lausanne ar vrea să îmbărbătăm pe cei din ţară, ca să ia atitudini mai energice. E uşor să fii viteaz din depărtare. Imi aduc aminte de îmbărbătările primite la Iaşi, în timpul războiului trecut, de la Paris, cînd Constantin Mille şi Pavlică Brătăşanu[4] ne implorau să murim toţi, pînă la unul.

6 iunie

R.Franassovici mi-a trimis un memoriu de apărare al lui Tătărăscu, intitulat: Politica noastră externă. Este o expunere destul de abilă, măsurată şi lipsită de obişnuitele flori ale retoricii tătărăsciene - a principiilor politicii noastre externe. Stilul este sobru, argumentarea strînsă şi convingătoare. Indeosebi răspunsul care Tătărăscu îl dă celor ce acuză politica noastră externă de duplicitate şi nehotărîre este judicios. După cum Tătărăscu are deplină dreptate - cînd arată, la sfîrşitul expunerii sale, - că o înţelegere mai devreme cu nemţii nu ar fi slujit la nimic, după cum nu ar fi fost de folos (dacă ar fi fost cu putinţă!) o înţelegere mai strînsă cu sovieticii. Folosind o formulă pe care şi eu am folosit-o (în memorii pe care Tătărăscu le-a cunoscut). Guţă aminteşte că războiul de azi este o prelungire a războiului trecut "readucînd în luptă pe toţi beligeranţii şi redes-

BCU Cluj / Central University Library Cluj

1) Expresie engleză, semnificînd jocul cavaleresc, deschis.
2) Fost ministru în timpul guvernărilor liberale, fost ambasador la Paris.
3) Fost ministru plenipotenţiar la Belgrad, Viena şi Berna.
4) Constantin Mille fost director al ziarelor "Dimineaţa", "Adevărul" şi "Lupta"; P.Brătăşanu, fost deputat şi senator, prieten al lui Tache Ionescu şi Titulescu.

chizînd violent toate litigiile trecutului într-o sîngeroasă acţiune de revizuire generală". Foarte just. Germania a început lupta sub semnul revizionismului, - a unui revizionism general, - şi a avut de îndată sprijinul direct sau indirect al tuturor statelor "revizioniste": Italia, Ungaria, Bulgaria. Procesul revizionismului nu se putea opri la hotarele noastre, orice am fi făcut. Oricare ar fi fost momentul ales de noi, pentru a trece dintr-o tabără în cealaltă, trebuia să plătim preţul acestei treceri. Cînd Polonia s-a prăbuşit, Cehoslovacia a dispărut, Iugoslavia a fost sfîşiată; nu puteam tocmai noi şi numai noi, - care cîştigasem mai mult decît oricine, în 1918, - să rămînem cu hotarele neatinse. Diplomaţia poate multe, dar nu poate face minuni. Guţă o spune foarte bine: "Putea România cu trei graniţe ameninţate să constituie, ea singură o excepţie şi să rămînă în afara acestei acţiuni de revizuire a Europei? A răspunde afirmativ înseamnă a depăşi toate limitele absurdului".

Faptul este cu atît mai adevărat cu cît Germania izbutise să prindă în hora revizionismului Rusia Sovietică. Rusia - ca şi Germania, Ungaria şi Bulgaria - cereau înapoi hotarele din 1914. Era rodul Acordului de la Moscova - Ribbentrop-Molotov, - căruia Guţă nu-i dă, după părerea mea, însemnătatea cuvenită. Politica noastră externă a fost înnăbuşită (sau cum spune Guţă: "Toate poziţiile noastre externe au fost sfărîmate") din pricina Acordului de la Moscova. Acest Acord a îngăduit nemţilor să-şi împlinească ţelurile revizioniste în Balcani, asociind pe ruşi străduinţelor lor. Nu numai nemţii au schimbat politica faţă de noi, după acest Acord, dar şi ruşii. De unde, mai înainte sprijineau rezistenţa statelor mici şi Înţelegerea Balcanică, - după ce au semnat Pactul cu nemţii, ruşii au urmat aceiaşi politică ca şi ei, căutînd să profite de pe urma victoriilor germane în Sud-Estul european. Am fost supuşi unei presiuni concentrice - bine pregătită pînă în cele mai mici amănunte: nemţii au provocat "primejdia rusească", slujindu-se apoi de ea şi lăsînd să alunecăm, de voie şi

BCU Cluj / Central University Library Cluj

de nevoie, în braţele lor. In loc să ne ocupe cu forţa, ne-au ocupat "ca să ne apere". Este faptul hotărîtor care lămureşte întreaga noastră dramă. (M-am străduit să limpezesc fenomenul acesta - în mod cît mai detaliat - în cartea mea). Acesta este argumentul suprem pe care-l vom putea opune ruşilor, în ziua răfuielii: Voi aţi făcut jocul nemţilor, voi ne-aţi aruncat în braţele lor! Acţiunei voastre - legată la început, de acţiunea germană împotriva noastră - se datoreşte faptul că am fost scoşi din neutralitate, împinşi spre nemţi şi vîrîţi în război. (Guţă nu a adîncit aceste fapte. Despre Rusia dă lămuriri greşite, pretinde că, "în două rînduri", ar fi recunoscut alipirea Basarabiei la România: absolut inexact. Rusia nu a renunţat niciodată la rezervele ei cu privire la Basarabia. Chiar în epoca de tandreţe Litvinov-Titulescu, nu s-a ajuns decît la o învoială "tacită", de a nu mai vorbi de provincia de dincolo de Prut. Guţă declară apoi că la venirea lui în fruntea guvernului, în noiembrie, ar fi găsit "raporturile noastre cu Sovietele, revenite, la un stadiu îngrijorător". Nu explică însă de ce. Nu pomeneşte de episoadele călătoriei lui Potemkin, cînd am izbutit să dreg, în oarecare măsură, ponoasele cîrmuirii lui Goga. De atunci însă - căzuse Litvinov, iar apoi se încheiase Acordul de la Moscova - Rusia îşi schimbase întreaga ei atitudine, adaptînd politica ei balcanică, şi politica ei europeană, la politica noului ei partener, Reichul german).

Din toată lucrarea lui Tătărăscu reiese - cum era şi firesc, - intenţia de a se apăra pe sine. Nu atacă pe nimeni, şi nu laudă pe nimeni. Stăruie asupra intervenţiilor sale personale - şi le dă, cum nu se putea altfel - nuanţa care îi convine azi. Fiindcă lucrarea poartă o dată,- o dată cînd Tătărăscu crede din nou în victoria Aliaţilor -. De aceea îi convine să citeze unele fraze din vechile sale rapoarte de ambasador, raporte pe care le-a scris atunci cînd credea - cum crede azi, - că Aliaţii vor fi biruitori. (...)

Tătărăscu istoriseşte cum s-au desfăşurat faptele care au agravat tensiunea între ruşi şi noi. La pagina 16, aminteşte de atacul german din Occident, la lo mai 194o, şi de

BCU Cluj / Central University Library Cluj

consecinţele lui politice, pentru noi. Si ajunge de-a dreptul fără nici o altă lămurire, la ultimatum-ul rusesc din 26-27 iunie. Aci intervin unele amănunte interesante cu privire la atitudinea lui Fabricius şi o caldă apărare pro-domo, pentru cedarea Basarabiei. (Lămureşte şi renunţarea la garanţii, fără a învinui pe Aliaţi. Tot e bine!)Si el încheie aceste consideraţii cu următoarea afirmaţie: "Sub presiunea necruţătoare a evenimentelor şi aruncată brutal în faţa agresiunii ruse, România este silită spre a-şi salva existenţa să ia în considerare încheierea imediată cu puterile Axei a acordurilor politice şi militare. Nu eu puteam încheia asemenea acorduri, şi de aceea, în ziua de 4 iulie 194o, am prezentat regelui demisia cabinetului. Cu această dată România intră într-un nou ciclu".

Pentru Tătărăscu, noul ciclu al României corespundea deci cu demisia lui. Nu este exact. Intre timp se întîmplase ceva care schimbase "ciclul" României, - şi Tătărăscu se învoise cu această schimbare.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

La 29 mai (194o), avusese loc un consiliu la Palat; cu o zi mai înainte, avusesem o lungă convorbire la mine acasă cu Tătărăscu şi Urdăreanu[1] în care regele, Urdăreanu şi cu mine am "reexaminat" situaţia noastră politică, dat fiind prăbuşirile militare din Apus. (Am istorisit în amănunt această consfătuire, în cartea mea). S-au ciocnit două teze. Guţă a cerut: un pas spre Germania. Eu am apărat politica noastră şi am cerut să rămînem statornici legăturilor noastre. Regele s-a pronunţat "cu părere de rău" pentru teza lui Guţă. (Intre Guţă şi Urdăreanu intervenise o înţelegere prealabilă). Eu mi-am înaintat demisia. Regele şi-a amînat hotărîrea. In aceeaşi seară Fabritius a fost primit la Preşedinţia Consiliului de Miniştri. Erau de faţă Tătărăscu, Urdăreanu şi eu. Tătărăscu a expus lui Fabritius că sîntem gata să reexaminăm politica noastră pentru a o apropia de Germania, şi a cerut sprijinul Germaniei faţă de Rusia. A vorbit

---

1) Mareşal al Palatului, sub Carol al II-lea.

apoi Urdăreanu pentru a da cuvintelor primului ministru consfinţirea autorităţii regale. Singurul care n-a vorbit în această chestiune de politică externă, a fost ministrul de Externe - de fapt demisionat. A doua zi, regele a primit demisia mea, pentru "motive de boală".

Plecarea ministrului de Externe care, timp de doi ani, a condus, a apărat, a lămurit (în toate consiliile de coroană, în dezbaterile parlamentare) politica externă a ţării, nu este pomenită în expunerea lui Guţă. Si mai puţin este amintită înlocuirea mea prin Gigurtu, al cărui singur titlu la această succesiune a fost exclusiva sa prietenie cu cercurile germane. De altfel, în cea dintîi declaraţie, făcută de Gigurtu, vorbeşte de necesitatea de a ne adapta la realitate şi de caldele sale simţăminte faţă de nemţi. Nu se schimbase oare, atunci ciclul României?

Cînd, - o lună mai tîrziu, - ruşii ne-au dat faimosul ultimatum, nu ne-am adresat Aliaţilor, fiindcă de bine de rău, ne aflam la braţ cu nemţii. Iar comunicatul guvernului din 2 iulie, (Tătărăscu fiind încă preşedinte), comunicat citit în faţa noastră în Parlament, spunea: "Noua noastră orientare de politică externă este determinată de noua ordine europeană, care este pe cale de a fi împlinită".

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Plecarea lui Guţă, după aceste declaraţii, a avut poate scopul să grăbească procesul de adaptare, şi să înlesnească încadrarea noastră în "Ordinea Nouă"; ea nu a încheiat un "ciclu", ci a accentuat doar noua orientare, pusă la cale la 28 mai. Succesorul lui Guţă, Gigurtu a avut misiunea să ducă la bun sfîrşit - în calitate de prim-ministru, - politica iniţiată de el ca ministru de externe sub preşedinţia lui Guţă. Iată adevărul!

In cartea mea, nu am făcut nimănui un cap de acuzare pentru ceea ce s-a întîmplat la 28 mai. In interesul ţării noastre, este să arătăm cît de grea a fost situaţia ţării în acea zi de mari hotărîri. Adevărul este însă că politica României a fost schimbată nu la 4 iulie, ci la 28 mai.

De ce nu a plecat Guţă, - aşa cum l-am sfătuit,- o dată cu mine?

Nu ar fi drept să pun această atitudine numai în slăbiciunea lui de putere, care era mare. Cred că Guţă era sincer devotat regelui, şi voia să-l slujească pînă la capăt. Ceea ce este sigur însă: în acele zile (mai, iunie, iulie, 1939) Tătărăscu nu mai credea într-o îndreptare a situaţiei Aliaţilor. "Catastrofa" - după cum spunea el, - îi părea fatală, definitivă. Spre deosebire de Călinescu, care a urmărit cu o nezdruncinată credinţă, - prin toate încercările, politica de neatîrnare a ţării, încrezător în victoria Aliaţilor, Guţă a trecut, cu obişnuita lui emfază şi grandilocvenţă, de la o extremă la alta: a început prin a trîmbiţa victoria Aliaţilor, (criticînd Acordul Economic, cu Germania, şi străduinţele Călinescu-Gafencu, pentru a limpezi raporturile cu Germania), iar apoi, în ziua"Catastrofei", s-a făcut interpretul lui Urdăreanu, în consiliul regal, pentru a sfătui schimbarea politicii.

Nu este o crimă: evenimentele prin care a trecut lumea au zdruncinat şi tulburat credinţe mai puternice decît credinţa lui Guţă (simţămintele sale au rămas, de altfel, totdeauna de partea vechilor Aliaţi, şi nu a urmat decît cu o sinceră îndurerare "noua orientare"); - nu este o crimă, dar este adevărat.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

La întoarcerea mea de la Moscova, Guţă m-a întîmpinat cu vorbe: "Ei, acum sînt convins că au cîştigat războiul!"; eu am fost surprins şi mulţumit să aflu că era vorba de "vechii Aliaţi".

22 iunie

Un salt de zece zile. Incerc în această zi atît de însemnată pentru lume şi pentru mine (aniversarea celor doi ani de la începerea războiului germano-româno-rus) să umplu golul din însemnările mele.

Joi 17 iunie, Payot a publicat în "Journal de Genève" - sub semnătura sa - un articol însemnat: Ungaria şi

România. Stabilind o paralelă între atitudinea tot mai de frondă din România, - Payot reproduce în întregime scrisoarea lui Maniu şi Brătianu, către Antonescu. Concluzia lui Payot este următoarea: "Opoziţia, mai ales cînd ea nu are la îndemînă mijloacele obişnuite de a-şi face auzit glasul, devine uneori oarecum dură. Nimeni nu pune la îndoială dezinteresarea şi lealitatea mareşalului Antonescu "qui est une belle figure de soldat"[1]. Cu toate acestea, în România se simte nevoia unei politici mai independente şi mai vii în numeroase cercuri...". Despre raporturile ungaro-române, Payot care - ca cei mai mulţi publicişti elveţieni - nu vrea să înveninеze certurile între două state "mijlocii", cu interese comune (dacă n-ar fi decît interesul comun de a fi "state mijlocii"), scrie următoarele: "In România nu se ignoră cîtuşi de puţin faptul că interesele naţionale nu se găsesc toate la Est, şi se gîndeşte că problema transilvană nu şi-a primit soluţia sa definitivă. Mulţi oameni luminaţi ar dori s-o rezolve pe cale pacifică; aceasta este şi dorinţa d-lui Kallay. O înţelegere directă cu Ungaria ar fi o binefacere pentru Europa, şi pentru cauza tuturor statelor mijlocii şi mici, dat fiind că Marile Puteri profită întotdeauna de neînţelegerea dintre naţiunile mici ..."

Publicarea scrisorii lui Maniu a provocat mare vîlvă. Mulţi germani mi-au mărturisit admiraţia lor pentru "curajul" lui Maniu, - şi temerile lor ca nu cumva prin "indiscreţia" lui Payot, fruntaşii români să aibă de suferit din pricina nemţilor. (Paillard îndeosebi s-a arătat foarte îngrijorat de soarta lui Maniu, socotind că nemţii se află în faza unei "probe de forţă": dacă intervin împotriva lui Maniu, ridică întreaga opinie publică a României împotriva lor; dacă nu intervin, dau dovadă de slăbiciune).

In ce mă priveşte, nu mă aşteptam că Payot va reproduce textul integral al scrisorii lui Maniu. Procedeul este, în adevăr, cam brutal şi poate avea unele urmări neplăcute pentru

---

1) O frumoasă figură de soldat.

autorii memoriului. (Eram convins că Payot se va folosi de scrisoare, - cum se folosise şi de alte texte ce i-am arătat, ca să descrie starea de spirit din România).

Pe de altă parte însă Payot este deplin acoperit de Maniu, care cu toată stăruinţa cere ca memoriile sale să fie aduse la cunoştinţa publicului european şi tălmăcite cît mai mult, fără nici o consideraţie pentru siguranţa sa personală. Am primit în mai multe rînduri asemenea mesaje scrise sau verbale.

Textul integral al memoriului - întărit prin iscălitura lui Payot, - va provoca desigur un interes pentru ceea ce se petrece în România, interes pe care anglo-saxonii nu-l manifestă pînă acum. In această privinţă şi deoarece Maniu nu se teme de represalii (poate chiar potrivit firii sale atît de dîrze) doreşte asemenea represalii, brutalitatea procedeului îi convine.

12 iunie

Anglo-americanii au ocupat ieri insula Pantelaria.

25 iunie

Cluj / Central University Library Cluj

Seara, prindem din întîmplare, la radio Londra, în cuprinsul emisiunii pentru România o cuvîntare ţinută de Henry Weekham Steed,[1] în franţuzeşte, "Către poporul român". Bătrînul are încă o voce puternică, şi vorbeşte cu aceeaşi vioiciune şi preciziune, ca şi în trecut. El face un apel direct la Ion Antonescu, "fostul ataşat militar român la Londra" care urma pe vremuri, un curs de istorie, ţinut la Universitate de Steed. Antonescu a fost unul dintre ascultătorii săi preferaţi. Ce l-o fi îndemnat să se arunce în braţele lui Hitler, şi să aşeze ţara lui în faţa celor mai grele încercări? Steed cere o lămurire prealabilă: de ce a fost demis Titulescu, în august 1936, "tocmai cînd era pe cale să ajungă la o înţelegere definitivă, cu Litvinov şi să obţină recunoaşterea de fapt şi de drept a Basarabiei"? Steed emite o ipoteză: nemţii ar fi izbutit să se apropie, în acele zile de regele Carol, şi să-l îndemne să se lepede

---

1) Ziarist britanic, corespondent al ziarului "Times", la Berlin, pînă la izbucnirea primului război mondial. Eminent memorialist şi istoric, în timpul primului război mondial, şi al conferinţei de pace de la Versailles.

de ministrul său de Externe. Steed lasă a se înţelege că tot ce a urmat, după aceea, este din vina demiterii lui Titulescu. El loveşte astfel în punctul cel mai slab al politicii regale (aşa cum au lovit, în această politică regală, atît Maniu, cît şi Seton Watson - Scotus Viator). Chestia Titulescu va juca un rol însemnat, în ziua cînd se vor discuta răspunderile.(...)

6 iulie

Poporul polon a fost din nou lovit de o groaznică nenorocire. Generalul Sikorsky, şeful guvernului polon de la Londra, a căzut cu avionul, la Gibraltar, împreună cu fiica sa, şi cu întregul său guvern militar. Intreaga conducere a Poloniei dispare. Nemţii învinuiesc pe englezi. Ar fi o nouă "crimă" pregătită de "Secret Service". (Tot astfel, nemţii au învinuit pe englezi, cînd legionarii au asasinat pe Armand Călinescu, Duca, Călinescu, Iorga, Madgearu, toţi prietenii sinceri ai Angliei ar fi fost suprimaţi de "Secret Service"). Nici nu se putea altfel!...

BCU Cluj / Central University Library Cluj

8 iulie

Bicu Pop[1], apoi prof.Gh.Oprescu, vin să mă vadă. Amîndoi îmi aduc salutări de la "Prieten", care mă înştiinţează că a primit vizita contelui Banffy[2] pentru a vorbi despre viitorul raporturilor dintre Ungaria şi România. "Prietenul" i-a răspuns că România nu înţelege să discute problema Europei Dunărene decît alături de "aliaţii" ei, Cehoslovacia şi Iugoslavia.

---

1) Fiul lui Ştefan Cicio Pop, luptător pentru unirea Transilvaniei, fost prim-ministru şi preşedinte al Adunării deputaţilor.

2) Reprezentant al minorităţii maghiare din Ardeal, fost deputat în Adunarea deputaţilor de la Bucureşti, fost ministru în guvernul de la Budapesta după Diktatul de la Viena, originar din Cluj.

13 iulie

(...) Noaptea, între 12 şi 13 iulie, sîntem deşteptaţi de zgomotul unor uriaşe motoare. Văzduhul între Alpi şi Jura tremură. Timp de un ceas şi un sfert, avioanele britanice trec deasupra lacului Leman, străbat Alpii, coboară spre oraşele din Piemont şi din Lombardia.

15 iulie

Ministrul Finlandei, proaspăt întors din Helsinki, spune: Frontul din Finlanda e liniştit; de cîteva luni, nu mai are loc nici o luptă, acolo; frontul "diplomatic" e tot atît de amorţit: guvernul cel nou, deşi întocmit pe placul americanilor, nu a izbutit să facă nici un pas înainte, pe calea împăcării, deoarece sovieticii tac mai departe, iar anglo-saxonii nu sînt în măsură să dea asigurările şi garanţiile cerute de Finlandezi.

16 iulie

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Raul Bossy mă vizitează la Castelet. El vine de la Berlin, şi de la Copenhaga. Regele Cristian al Danemarcei i-a spus cuvinte amare despre Hitler şi despre Germania nazistă. In Danemarca, deşi regimul nu este insuportabil, ura împotriva ocupanţilor germani creşte mereu. Nici un neamţ nu e primit la curtea regală, nici chiar nemţii înrudiţi cu familia domnitoare.(...) Gestapoul a îndulcit regimul,simţind că i se apropie sfîrşitul. Isprăvile de la Dachau sînt înfiorătoare. Un popor întreg, de veche cultură a trăit, ani în şir, sub semnul cruzimii, al barbariei, al celui mai desgustător sadism. Si mai există astăzi, unii binevoitori, slabi de înger, care ar dori o pace de "compromis".

Seara,primesc vizita d-lui şi d-nei René de Weck[1] Ei vin din România cu multe ştiri. Ne relatează evadarea amicului Jacques Truelle, ministrul Franţei la Bucureşti, care a plecat la Istambul, cu toate vizele în regulă, "să-şi îngrijească sănătatea". Mare supărare la nemţi; explicaţii greoaie din partea autorităţilor române.

1) Ministrul plenipotenţiar al Elveţiei la Bucureşti.

18 iulie

Am ascultat, ieri noapte, (împreună cu de Weck) pe H.W. Steed. A vorbit "Către poporul român". A amintit mai întîi mesajul adresat, acum două zile, de Roosevelt şi Churchill - "poporului italian", îndemnîndu-l să se lepede de conducătorii fascişti, şi să accepte cît mai degrabă, o capitulare onorabilă. (Formula de la Casablanca: "capitulare fără condiţii" a fost modificată pentru italieni, într-o formulă mai blîndă şi mai... "onorabilă". Făcînd aluzie la acest mesaj, Steed lasă să se înţeleagă, că şi poporul român s-ar putea bucura de un tratament "onorabil", - dar n-o spune pe şleau...)

Steed ne cere să nu ne încredem în succesele lui Ică, la Roma, nici în telegramele şi comunicatele Ică - Mussolini! (Cine se mai încrede oare în ele?) Cîteva cuvinte, spune Steed, lipsesc din comunicatul final care vestea hotărîrea vaşnicilor aliaţi italo-români: "Să luptăm împreună pînă la victorie...", pînă la victoria Naţiunilor Unite!, precizează Steed. Acest comunicat a fost tălmăcit de ziarele germane în sensul, că dacă Naţiunile Unite ar ataca prin Balcani, ele ar găsi cu cine să stea de vorbă!... Nu se poate, declară Steed, care cunoaşte memoriul Maniu - Brătianu, din 2o aprilie, şi îl citează... - după cîteva cuvinte bune pentru cei doi fruntaşi români, - ca cineva să creadă că se poate război cu Rusia, şi nu cu anglo-americanii. Rusia Sovietică face parte integrantă din Naţiunile Unite. Cine se luptă cu ea, se luptă cu Aliaţii ei. Cine vrea pace cu Anglia şi Statele Unite, trebuie să facă pace cu Rusia. Vocea lui Steed devine tot mai gravă, mai stăruitoare: "Incetaţi lupta cu ruşii!; retrageţi trupele voastre din Rusia unde nu au ce căuta, şi faceţi aceasta repede, cît mai repede. Vă vorbesc în deplină cunoştinţă de cauză!"

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Această din urmă înştiinţare, şi felul cum a fost pusă,(cum şi faptul că am fost anunţat oficial, de mai înainte) dovedesc că prietenul nostru Steed a fost desemnat pentru a vorbi românilor, după cum alte personalităţi dintre cele mai însemnate,

vorbesc italienilor. Ni se cere deci, să ieşim din război, - şi să ieşim cît mai repede. (Nu e nevoie să dăm peste cap pe conducători, - deoarece, în România, nu este un partid de conducere, cum e în Italia-, ci un regim provizoriu, compus din doi-trei oameni, care nu se sprijină pe nimic). Steed pare să facă o altă deosebire între italieni şi noi: italienii au intrat în război împotriva Angliei; ei se bat împotriva anglo-saxonilor, - sînt deci inamici direcţi. Steed ştie că România nu ar fi intrat niciodată în război împotriva Angliei; el mai ştie, din declaraţia Maniu-Brătianu (...) că nici în situaţia de azi, românii nu ar intra în luptă şi nu ar accepta lupta cu anglo-saxonii. De aceea, stăruinţele lui se îndreaptă în altă direcţie: el caută să convingă pe români de legătura care există între ruşi şi anglo-saxoni. (In scrisoarea mea către Maniu, am stăruit în acelaşi sens). Si cere românilor să se retragă din Rusia. (Dar acelaşi lucru îl cer cu toată autoritatea, şi cu toată stăruinţa, atît Maniu cît şi Brătianu). Sprijiniţi pe declaraţia lui Steed, cei doi bărbaţi politici vor stărui, desigur, din nou. Dar pentru a ajuta stăruinţele lor, Steed ar fi trebuit să vorbească ceva mai explicit! Nu a vorbit de capitulare onorabilă, nu a dat nici o asigurare, în sensul celor sugerate de Seton Watson, în conferinţa sa din 31 decembrie 1943[2], la Oxford; ca şi în sensul celor cerute de noi, lui Beneş).

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Nu a spus nimic care să dea impresia, că alianţa anglo-rusă reprezintă nu numai o colaborare de război, dar şi o înţelegere de pace, şi că Anglia, cerînd României să iasă din război, e în măsură să ia asupra ei, angajamentul de a asigura României, viaţa şi o pace onorabilă.

E foarte util de a aminti necontenit României, că Rusia face parte din Naţiunile Unite. Trebuie, desigur, întărită şi stimulată voinţa României de a face pace cu Rusia. Dar în acelaşi timp, trebuie convinsă România că o asemenea pace este cu putinţă şi că se poate face, fără a ştirbi pe vecie drepturile la viaţă, la neatîrnare şi la hotarele etnice ale României.

Faptul că englezii ne cer mereu să retragem trupele noastre de pe front, - fără a ne da alte indicaţii cu privire la pacea care ne aşteaptă, - dă de bănuit că nici ei nu au primit lămuriri cu privire la intenţiile sovieticilor; îndemnul lor corespunde

voinţei de a clarifica problema răsăriteană: englezii par să spere că ruşii vor vorbi, cînd vom retrage trupele noastre. (Poate că a intervenit şi o înştiinţare sovietică, în acest sens: "Vom sta de vorbă numai după ce "sateliţii Axei" îşi vor fi retras trupele ...").

Mi se pare vădit că îndemnurile lui Steed sînt răspunsul la apelul nostru către Beneş. Anglo-saxonii ne dau un semn "că se ocupă de noi". Caută să ne apropie de ei, arătîndu-ne singura cale de împăcare cu putinţă: destindere militară la Răsărit. Din acest punct de vedere, intervenţia lui Steed e bine venită. Faptul că o asemenea intervenţie a fost pusă la cale, dovedeşte că România "interesează" cercurile politice de la Londra.(...)

21 iulie

Aliaţii înaintează în Sicilia. Nemţii se apără cu îndîrjire; italienii se predau cu zîmbetul pe buze. La Răsărit, ruşii înaintează spre Orel. Americanii au bombardat Roma. Alături de o mare gară de triaj, se afla bazilica Sf.Laurenzio: a fost lovită, distrusă. Mare indignare! Naziştii sînt uimiţi, japonezii revoltaţi, toţi păgînii din lume varsă lacrimi pe noile ruine ale Oraşului Etern. Dacă n-ar fi fost negreşit nevoie, ar fi fost mai bine ca americanii să nu ridice, împotriva lor, acest val de indignare, care a tulburat şi suflete cinstite.(...)

BCU Cluj / Central University Library Cluj

24 iulie

La ora 11 noaptea, sîntem chemaţi la telefon de o vecină care ne atrage atenţia că radio Roma dă o ştire de necrezut! Sărim la radio: uimitoarea ştire ne este confirmată în toate limbile. In acest timp telefonul zbîrnîie în permanenţă: toţi prietenii voiesc să fie "cei dintîi" care să ne dea ştirea.

Părintele totalitarismului de dreapta se prăbuşeşte, Axa se îndoaie, Axa crapă, lăsînd ţara lui în cea mai tragică situaţie: cotropită de un aliat care îl urăşte; atacată de un adversar spre care se simte atrasă; neputincioasă de a mai lupta; hotărîtă să se lepede, ca de un vis urît, de povara insuportabilă a atributelor şi obligaţiilor ei. "Faccia disperata" înlocuieşte "faccia feroce", urîta mască pe care Mussolini a impus-o poporului

italian. Si numaidecît, sub ploaia de bombe, în mijlocul exploziilor infernale, apare în Italia zîmbetul de altădată. La Palermo, ofiţerii americani sînt purtaţi pe braţe italiene, acoperiţi cu flori, oraşele siciliene "liberate" răsună de cîntece; epoca eroică, prea grea pentru umerii populaţiei mediteraneene, a luat sfîrşit.

Mussolini a domnit 21 de ani.

Ce va face acum "kamaradul" de la Berchtesgaden, care a rămas singur, în urgia pe care a deslănţuit-o ?

Ar fi vrut, poate, să întindă Ducelui o mînă de ajutor, dar avea pe braţe frontul rusesc, frontul balcanic, şi toată Europa cotropită, pe cale de a se răzvrăti.

Ce vor face Antoneştii noştri? Dar bulgarii? Dar maghiarii? Clădirea de la Belvedere se clatină, visul urît se risipeşte.

26 iulie

In oraşele italiene, mari manifestaţii de bucurie.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

27 iulie

Ce vrea Badoglio?[1] Să continue războiul, spun nemţii, care se declară "satisfăcuţi". Dar atunci de ce a fost răsturnat Mussolini? Cine se mai gîndeşte să mai lupte azi, în Italia, unde poporul liberat de fascism îşi strigă bucuria şi manifestează pe toate căile?(...)

E mult mai probabil, că încă de pe acum, noul guvern caută un contact cu Aliaţii. Se zvoneşte că la Vatican, "pertractările"au şi început. Cine negociază în numele Italiei ? Ciano? E probabil că va încerca. Ginerele are toate îndrăznelile. La întrunirea Marelui Consiliu Fascist, tînărul "conte" a votat împotriva socrului, sprijinind moţiunea hotărîtoare şi fatală a lui Grandi[2](...)

Churchill a vorbit în Camera Comunelor. El întinde o mînă caldă către poporul italian. (...)

1) Mareşalul Badoglio a format guvernul italian,după prăbuşirea lui Mussolini.
2) Dino Grandi, al doilea personaj după Mussolini, în ierarhia fascistă.

31 iulie

Nici o schimbare în raporturile dintre Italia şi Aliaţi. Badoglio nu se grăbeşte să accepte pacea fără condiţii, pe care i-o oferă anglo-saxonii.

Primesc vizita senatorului italian Puriceli, care vine de la Paris. Puriceli mi-a relatat cum s-a petrecut răsturnarea lui Mussolini. Ducele se întîlnise cu Hitler, la Brescia, pentru a-i cere ajutor militar. Hitler a căutat să convingă pe Mussolini că rezistenţa germano-italiană, în Italia, nu e cu putinţă decît pe fluviul Pô. Mussolini s-a retras la Roma cu lozinca: retragere pe Pô! Supunînd acest plan suveranului, s-a izbit de rezistenţa micului rege. Ducele a încercat să înfrîngă rezistenţa regelui, sprijinindu-se pe Marele Consiliu Fascist. Regele avea însă legăturile sale cu o parte din acest Consiliu. Cînd Consiliu s-a întrunit, "conjuraţia" era pusă la cale: Moţiunea Grandi (iscălită şi de Ciano!) era gata pregătită. Marele Consiliu, în loc să sprijine pe Duce, a hotărît, la cererea lui Grandi, ca "toate puterile" să fie remise regelui.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

2 august

Aflăm la radio, că Ploieştii au fost grav bombardaţi de 2oo de avioane americane.

3 august

Bombardamentele anglo-saxone pricinuiesc cele mai grozave pustiiri. Oraşul Hamburg e în ruine.(...)

5 august

Zi însemnată în istoria războiului: ruşii cuceresc Orel. (E cea dintîi mare ofensivă rusească de vară). Englezii pătrund în Catania, oraşul sicilian, sprijinit pe vulcanul Etna, unde germanii opun, de zece zile, o rezistenţă disperată.

Stirile despre bombardamentele în Germania sînt groaznice. Hamburg e cu desăvîrşire pustiit. Berlinul aşteaptă cu îngrijorare o soartă asemănătoare.

Aviatorii americani căzuţi la Ploieşti au fost înmormîntaţi cu toate onorurile militare. Autorităţile româneşti dau dovadă de demnitate şi de prudenţă.

8 august

Succesele ofensivei ruseşti continuă: armatele care au cucerit Orel, înaintează spre Briansk, iar cele care au intrat în Bielgorod coboară spre Harkov. Ziariştii englezi şi americani vestesc că sovieticii dispun de rezerve uriaşe, "nemaipomenite pînă azi".

Teama pătrunde tot mai adînc în nemţi: primejdia invaziei sovietice se precizează, - nu mai e un vis de iarnă, pe care soarele îl alungă (cum spunea Goering - Siegfried).

Goebbels, capul şi vocea celui de al treilea Reich, scrie în "Das Reich": "Sîntem supuşi unei întreite presiuni: ofensiva rusească, ofensiva anglo-saxonă în Sicilia, şi bombardamentele de terorizare în interiorul Reich-ului".

Dintre toate aceste presiuni, cea dintîi, ofensiva sovietică pare cea mai greu de suportat. Propaganda germană sare în ajutorul armatelor care se retrag. Ea a descoperit un ordin de zi pe care Stalin l-ar fi împărţit tuturor generalilor săi, prin care le spune pe un ton confidenţial (sic!), că scopul esenţial şi cel din urmă al trupelor sovietice victorioase este şi rămîne liberarea proletariatului internaţional, şi aşezarea unor regimuri revoluţionare în toate ţările ocupate.

Nemţii bat toba mare, în jurul acestui "document" de o autenticitate mai mult decît îndoielnică. (...)

14 august

(...) Aflu din Londra că Naţiunile Unite nu voiesc şi nici nu pot să dea, de pe acum, asigurări precise de ordin politic şi teritorial. Asemenea asigurări au fost refuzate Finlandei, Ungariei şi nu au fost date nici ţărilor prietene ca Polonia, Cehoslovacia, Iugoslavia. Naţiunile Unite nu sînt în măsură să precizeze, de pe acum, noua configuraţie europeană. Ele au formulat de altfel principiile generale ale politicii lor, în Charta Atlanticului, ca şi în numeroasele declaraţii ale lui Roosevelt - Churchill. (De pildă, declaraţia din 5 septembrie 194o, referitoare la nerecunoaşterea Diktatului din Viena, atitudine confirmată prin ministrul Eden, în Camera Comunelor, la 1o martie 1943). Ar fi deci o eroare de a crede "că existenţa naţiunii române ar putea fi primejduită de Naţiunile Unite".

15 august

(...) De cîteva zile, Churchill se află, din nou, în America. A trecut Oceanul, spre Canada, acum e undeva în Statele Unite. Se vorbea de o mare întrunire a Aliaţilor. Moscova vesteşte însă că nu a fost invitată. Ceartă? Răceală? Se întîmplă lucruri ciudate: Halifax[1] zboară spre Londra, pentru a sta de vorbă cu Eden, tocmai în zilele cînd Churchill e în America. Se pare, de asemenea, că au plecat cîţiva emisari la Moscova.

17 august

(...) Nemţii au evacuat Messina şi se laudă că cu împlinit acest fapt, de care se bucură ca de o mare victorie, fără a pierde prizonieri, nici material.

Aliaţii se bucură că, în mai puţin de şase săptămîni, au ocupat Sicilia întreagă.

(...) Niculescu-Buzeşti[2] îmi trimite un lung memoriu al lui Alexandru Creţeanu, despre politica noastră externă. E o expunere bine documentată, pentru a apăra cauza unei Românii leale, trădată de împrejurări şi de politica şovăitoare, uneori chiar subversivă, a aliaţilor ei mari şi mici. O excelentă documentaţie asupra vinovatelor uneltiri ale lui Beck[3] şi ale lui Stoiadinovici[4].

BCU Cluj / Central University Library Cluj

19 august

(...) Mi se remite un text al lui Maniu, bătut la maşină. El a trimis pe Ion Mihalache la Mihai Antonescu, pentru a-i atrage atenţia asupra situaţiei grave în care guvernul actual pune ţara, dacă după marile greşeli săvîrşite în politica externă şi militară, nu dispune retragerea imediată a tuturor trupelor româneşti şi încetarea stării de război cu Naţiunile Unite.

Mihalache a expus, în numele celor două partide, liberal şi naţional-ţărănesc, în două audienţe la primul ministru, starea de spirit a întregii populaţii, care doreşte să înceteze

---

1) Fost vice-rege englez în India, fost ministru de Externe al Angliei, ambasador al Marii Britanii, în S.U.A. după 1941.
2) Fost ministru de externe, în guvernul prezidat de generalul Rădescu, după 23 august 1944.
3) Fost ministru de externe al Poloniei.
4) Fost prim-ministru al Iugoslaviei, pînă în momentul izbucnirii conflictului cu Germania.

războiul, şi să reia raporturi de amiciţie cu puterile care au asigurat refacerea graniţelor naţionale din 1918.

Cele două audienţe n-au avut rezultatul urmărit. Guvernul îşi dă seama de gravitatea situaţiei, dar se teme ca forţa germană, care e încă puternică aici, să nu reacţioneze cu violenţă.

Cele două partide sînt hotărîte să recurgă la mijloace extreme, mergînd pînă la provocarea unei crize de guvern, pentru a izbuti să instituie un guvern de tranziţie, cu misiunea de a obţine pacea, indiferent de reacţia Germaniei.

22 august

Litvinov[1]) a fost "eliberat din funcţiile sale". Este formula prin care Moscova vesteşte o mazilire. Este a doua "eliberare" pe care Litvinov a avut-o de suferit în viaţa lui. Nemulţumirea Moscovei loveşte în Litvinov, dar se îndreaptă şi împotriva Americii. (Pentru a nu rupe punţile, a fost, totuşi, numit un nou ambasador, în locul lui).

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Conferinţa de la Quebec ia o nouă înfăţişare. Chestia de căpetenie pe care o discută Roosevelt - Churchill e supărarea sovietică. Dedesubturile supărării nu sînt cunoscute. Pricina adevărată este şi rămîne teama lui Stalin că Aliaţii îl silesc să joace rolul pe care el îl rezervase Aliaţilor. Stalin s-a străduit, ani de zile, să păstreze puterile sale neatinse, pînă cînd lumea dimprejur va fi istovită. Azi, se istovesc trupele sovietice şi cele germane, iar Aliaţii strîng rezerve şi stochează material. Mîine, America ar putea să poruncească, aşa cum ar fi vrut să poruncească Moscova. Litvinov nu a fost în stare să determine formarea celui de al doilea front. El va ispăşi acest neajuns, potrivit necruţătoarelor legi sovietice.

23 august

Ruşii ocupă Harkovul. (Este pentru a doua oară, în acest an, cînd ei îl ocupă). Pentru a vesti acest fapt, comunicatul german întrebuinţează un dulce eufemism: "Armata germană a încorporat Harkovul în zona luptelor elastice". Si pentru a ilustra cît de "elastice" sînt aceste lupte, nemţii eu evacuat Harkovul "încorporat".

---

1) Pe atunci, ambasadorul U.R.S.S. în U.S.A.

(...) Ministrul polonez Lados este informat că Germania e foarte, foarte slăbită. Refugiaţii nemţi din Elveţia vestesc prăbuşirea celui de-al treilea Reich, în cel mult trei luni. Democraţii nemţi sînt gata să accepte toate condiţiile învingătorilor: dezarmarea, ocupaţia militară, reeducarea tineretului, etc. Ei nu acceptă însă desmembrarea ţării lor, cer vechile hotare de la Versailles, plus Danzig, iar în ce priveşte Austria: plebiscit. Ei nădăjduiesc că planul lor de refacere economică, prin care Reich-ul ar contribui la refacerea continentului, asigurîndu-şi un fel de hegemonie economică europeană (!), va plăcea americanilor, şi va conveni britanicilor. (...)

Din Sofia, soseşte o ştire neaşteptată: regele Boris s-a îmbolnăvit grav. Un consiliu de foşti primi-miniştri a fost convocat la palat.

29 august

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Regele Boris a murit. Bulgarii desmint vestea despre un atentat, şi dau multe amănunte medicale. Nimeni nu se îndoieşte că regele Boris a fost răpus de legea pămîntului: revolverul unui conspirator.

(...) In Danemarca, grave tulburări. Nemţii ocupă ţara şi suprimă toate libertăţile de care se mai bucurau danezii. Situaţia e încordată în toate ţările scandinave.

31 august

Ciano rătăceşte pe undeva, însoţit de donna Edda, fiica lui Mussolini. A scăpat de sub supraveghere, şi caută un adăpost în străinătate. Carabinierii sînt pe urmele lui. Sic transit gloria mundi!

1 septembrie

Churchill a ţinut un discurs la Quebec, în inima Canadei franceze.

El a spus, pentru Franţa: "Timp de 4o de ani, şi mai mult, am avut o credinţă mare în grandoarea şi în virtutea Franţei. (...) Putem avea certitudinea că Franţa se va redresa

liberă, unită şi independentă, pentru a veghea, împreună cu celelalte naţiuni, asupra toleranţelor generoase". (Nu ştiu cum o fi fost expresia lui, în englezeşte; traducerea franceză este însă minunată: "tolérances généreuses", după toate intoleranţele bestiale ale evului totalitar), ale societăţii umane, pe care avem ferma intenţie să le salvăm şi să le reconstruim".

Pentru U.R.S.S.: "Am semnat, cu Uniunea Sovietică, un tratat de bunăvoinţă şi de ajutor reciproc, pentru o durată de 2o de ani. Puteţi avea certitudinea că noi britanicii, sîntem hotărîţi să facem tot posibilul pentru a concretiza acest tratat, cu toată forţa şi cu toată fermitatea noastră naţională. Intreg imperiul britanic adresează salutul său lui Stalin, cu prilejul acestei strălucite campanii de vară."

Pentru Hitler: "Desigur, vedem că Germanii sînt urîţi cum nici o altă naţie n-a fost vreodată urîtă, în istoria lumii, şi nici cu atîta deplină dreptate, urîtă. Ii vedem revărsaţi pe zeci de state, odinioară libere şi fericite, şi unde ghiarele germane lasă răni putrede, ale căror cicatrice nu vor dispărea niciodată. Tirania nazistă şi militarismul prusac, aceste două respingătoare dominaţii pot să prevadă şi să se teamă de ora pieirii lor, care se apropie".

BCU Cluj / Central University Library Cluj

3 septembrie

(...) Aliaţii au trecut canalul de la Messina, şi debarcă în Calabria. Este cea dintîi debarcare pe continent.

Englezii bombardează cu succes Brenner-ul (Bolzano şi Treviso) pentru a tăia calea de legătură între Germania şi Italia. Ruşii înaintează în Ucraina şi în sectorul Smolensk.

N-a trecut nici o lună de la prăbuşirea teribilului Mussolini, şi nimeni nu mai pomeneşte de numele lui. Hitler mai cîrmuieşte pe undeva. Nimeni însă nu-i mai aude glasul, decît la radio Londra, unde cuvîntările sale "profetice" sînt repetate zilnic, de englezi, pentru a înveseli ascultătorii de pretutindeni.

5 septembrie

Moscova anunţă: Stalin a primit în audienţă trei mitropoliţi (al Kievului, al Moscovei şi al Leningradului). Au hotărît împreună reînfiinţarea Sfîntului Sinod, şi alegerea unui Patriarh.

După desfiinţarea Internaţionalei a III-a, reînfiinţarea religiei de stat. Stalin reface Rusia pe veşnicile ei temelii. "Praf în ochi", vor spune bănuitorii. Chiar dacă gîndurile lui Stalin nu ar fi curate, familia, armata, religia sînt lucruri cu care e greu să te joci. Stalin e un ţăran. El are mai mult decît alţii intuiţia forţelor tainice ale naturii. Si ştie să se folosească de ele. Azi mareşal: mîine, cine ştie, - Patriarh. (...)

7 septembrie

Propaganda maghiară care avea vădite simpatii pentru "Journal de Genève", s-a adăpostit acum la "Gazette de Lausanne".

Acum zece zile, a apărut un articol (două coloane pe prima pagină!) făcînd un apel dulceag la unirea ţărilor din Bazinul Dunărean. Articolul vorbea de bunele raporturi dintre unguri şi sîrbi, şi spunea că, în Transilvania, creşte curentul federalist, - în vederea unei federaţii largi, în jurul guvernului de la Budapesta.

Azi, acelaşi ziar, tot pe două coloane, publică un articol din Budapesta. Corespondentul "Gazettei" se declară "autorizat" să facă unele declaraţii interesante. Guvernul ungur ar fi dispus să negocieze", în primul rînd cu iugoslavii, - dar nu cu croaţii lui Ante Pavelici, ci cu guvernul regelui Petru. Ar vrea, pe această cale, să reia alianţa eternă, pe care, " la îndemnul nemţilor", au scăldat-o în sînge, să regăsească, astfel, drumul spre Aliaţi. Iugoslavia ar putea fi astfel, în gîndul diplomaţilor maghiari, "un interpret al tuturor naţiunilor din Sud-Estul european, pe lîngă Puterile cu care întreţine cele mai bune relaţii". Ieşirea Ungariei din cercul aliaţilor ei s-ar realiza, în acest timp, prin mijlocirea Iugoslaviei. Ideea nu ar fi rea, dacă această cale mîntuitoare nu ar fi pătată de trădare. (...)

Corespondentul se ocupă şi de ceilalţi vecini ai Ungariei. Deocamdată, ne asigură că participarea Ungariei la război "nu numai că nu a întărit şovinismul ei (cred şi eu!; şovinismul nu se putea dezvolta pe frontul catastrofei de la Voronej!), după cum nu a mărit patimile şi ambiţiile politicienilor ei, ci dimpotrivă, a potolit, a rînduit şi a cuminţit concepţiile ei politice".

De aceea, Ungaria ar căuta de pe acum "compromisuri" spre a-şi dovedi "buna ei voinţă". In realitate, Ungaria se teme, - a intrat frica în ea - fiindcă are "mulţi vecini", şi tot atîţi "duşmani".

(...) Nu trebuie polemizat cu rea credinţă. Dimpotrivă, trebuie ca "apelul" maghiar să fie întîmpinat cu interes şi spirit de conciliaţiune. (Elveţienii sînt favorabili unei destinderi în Bazinul Dunărean, - tot astfel, probabil, şi anglo-saxonii-; opinia publică nu trebuie luată în răspăr. Dacă se ajunge la o înţelegere sinceră, - cu atît mai bine. E cel mai bun mijloc - dacă e posibil?! - de a ieşi din capcana Axei şi a Pactului Tripartit). (...)

"Destinderea" şi "înţelegerea", în Bazinul Dunărean cer: 1/ admiterea unei desăvîrşite egalităţi între popoarele şi statele vecine; 2/ hotarele între vecini trebuie să ţină seama, înainte de toate, de consideraţii etnice, - adică de voinţa populaţiilor respective; 3/ vecinii se vor înţelege toţi laolaltă pe baza unor principii uniforme.(...)

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Pentru a reconstitui ordinea aceasta, românii, sîrbii, cehii, slovacii, - deşi luptînd în tabere deosebite, - au rămas totuşi sufleteşte legaţi între ei. Ungaria trebuie să se înţeleagă cu toţi laolaltă.

Asemenea argumente şi consideraţii pot sluji pentru a îndruma ofensiva maghiară de pace, dacă izvorăşte din simţăminte sincere spre o înţelegere adevărată cu vecinii ei. (...)

8 septembrie

(...) Italia a capitulat. Marea veste ne este dată la radio, în toate limbile. Ascultăm mesajele lui Eisenhower, Badoglio şi Cunningham: capitulare, armistiţiu, - poate chiar mai mult, o asociere împotriva nemţilor. Berlinul vorbeşte de trădare, - ordinea nouă e în primejdie (ba bine că nu!), cauza Europei a fost părăsită.(...)

Din punct de vedere politic, situaţia se prezintă altfel. Poporul italian nu a voit acest război, - a fost cu de-a sila băgat în el, - şi nu a luptat decît atîta vreme cît a fost silit să lupte. De îndată ce constrîngerea exercitată de regimul fascist a fost înlăturată, era firesc ca Italia să caute cu orice

chip, la orice preţ, să iasă din război.

"Trădarea"poporului italian e urmarea logică a eliberării lui. Toate popoarele "aliate" cu Germania vor face la fel, - cu mai multe sau mai puţine forme, - fiindcă toate au resimţit politica Axei, a "Pactului Tripartit" şi a "Ordinii Noi" ca o nesuferită constrîngere.

Se prăbuşeşte o uriaşe minciună care, patru ani de-a rîndul, a apăsat asupra sufletului popoarelor europene.(...)

Blestemul legat de "opera" lui Hitler vrea ca ziua mîntuitoare să fie aproape tot atît de întunecată, pe cît a fost ziua izbînzii străduinţelor naziste: Franţa lovită şi istovită de duşman, e crunt răscolită de patimi lăuntrice, ţărişoarele fericite şi bogate de pe coasta Mării de Nord sînt umilite şi batjocorite de asupritori; Germania, după sforţări uriaşe şi atît de multă vreme victorioase, se află în faţa celui mai negru destin: oraşele ei ard, populaţia este împrăştiată, războiul civil bate la uşă, la Răsărit se întinde groaza invaziei străine, - pretutindeni: ură, blestemuri, ruşine... "Ordine Nouă".

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Imi amintesc durerea, pe care mi-a pricinuit-o această neruşinată lozincă, prima oară cînd şi-a însuşit-o guvernul român, pentru a şterge păcatul unei chinuitoare abdicări: după pierderea Basarabiei şi renunţarea la garanţiile anglo-franceze. De atunci, toate abdicările noastre s-au împlinit în numele acestei lozinci. Tot ei îi vom datora suferinţele,ameninţările,umilinţele care ne aşteaptă de acum înainte.

De aceea, şi în ciuda unor primejdii ameninţătoare, nimeni nu e mai conştient decît mine, mă simt cuprins de o uriaşe bucurie, cînd văd cum se destramă şi se prăbuşeşte amarnica şi blestemata minciună.

Răul nu e încă învins: dar pretutindeni se eliberează forţele binelui şi ale mîntuirii. Europenii nu au încetat încă, nu vor înceta curînd să tremure, să se chinuiască. Le este îngăduit însă, de acum înainte, să răsufle uşuraţi: o nesuferită povară a fost înlăturată de pe conştiinţa noastră, a tuturor. (...)

9 septembrie

Aliaţii debarcă în Italia: la Neapole, la Tarento, la Bari. Nemţii se apără în Lombardia. Ştirile sînt puţin lămurite. Se ştie însă, că o uriaşe desfăşurare de forţe se îndreaptă în văzduh, pe apă şi apoi pe pămîntul Italiei, din Miază-zi spre Miază-noapte.

10 septembrie

"Tribune de Genève" vorbeşte de un contact stabilit între România, Ungaria şi Bulgaria (ştirea vine de la Londra), - pentru adoptarea unei atitudini comune. Capitulare fără condiţii, - cer Aliaţii (...)

12 septembrie

Guermantes mă duce la locuinţa d-lui Sapiro, zis Sokolin, fost secretar general-adjunct pe lîngă Societatea Naţiunilor.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Sînt primit cu multă amabilitate. Vorbeşte o franţuzească aleasă. (...)

Incepem cu amintirile: Geneva, Bucureşti; (Sokolin) a fost la legaţia Sovietică din Bucureşti, în vremea lui Ostrovski[1]. Aflu că Ostrovski ar fi avut legături compromiţătoare cu cercurile militare sovietice. De aceea ar fi dispărut (...)

Trecem apoi la fericitul prilej care ne-a fost dat să ne reîntîlnim. Istorisesc ultima mea convorbire cu Molotov-, şi dorinţa pe care am păstrat-o de atunci, să reînnod firul convorbirii mele, cu un rus cu autoritate. (...) Vorbim apoi de însemnătatea acordului de la München, care a avut consecinţe atît de mari, (Guermantes precizează: hotărîtoare!) asupra desfăşurării evenimentelor de la Răsărit. Ţin să arăt eu însumi - în modul cel mai obiectiv, legătura firească şi logică între München şi Acordul de la Moscova: explic, pe placul rusului, caracterul "naţional" al politicii lui Molotov, care a urmat politicii internaţionale deficitare a lui Litvinov. Este o temă care place ruşilor, - mai ales azi, cînd roata lumii s-a întors din nou, aşezîndu-i iar alături de Aliaţi. Sokolin profită de ocazie pentru a lămuri şi el "chestia"

---

1) Primul plenipotenţiar sovietic la Bucureşti, după reluarea relaţiilor diplomatice româno-sovietice.

Acordului de la Moscova, aruncînd, firește, toată vina și răspunderea în sarcina Aliaților. Aduc argumente în plus în același sens. Arăt, apoi, cu aceiași precizie și aceiași hotărîre, care au fost consecințele fatale, pentru România, ale Acordului de la Moscova, și a schimbării politicii sovietice. Dacă Aliații poartă, în parte cel puțin, răspunderea acestei schimbări de atitudine a Rusiei, în schimb, Uniunea Sovietică, poartă o bună parte din răspunderea politicii, pe care România a fost nevoită s-o urmeze după Acordul de la Moscova. Si desfășor pe larg, teza mea despre înrîurirea fatală pe care actul de la Moscova, (care a înlocuit politica sovietică, de securitate colectivă, printr-o politică de împărțeală) l-a avut asupra României. Amintesc vizita lui Potemkin, asigurările pe care i le-am dat, posibilitățile de înțelegere între Rusia și statele balcanice, hotărîrea acestor state de a se opune unei agresiuni germane, apoi vizita lui Saracioglu, speranțele legate de balcanici, la această vizită, dezamăgirea cumplită în urma convorbirilor Molotov - Saracioglu. Ce se întîmplase? Ribbentrop fusese de două ori la Moscova: Germania și U.R.S.S. se legaseră printr-un pact de amiciție și de împărțeală. Drama țărilor, - limitrofe - a început atunci, încleștate între partenerii din Moscova, și fără nici o libertate de acțiune, nici măcar o libertate de alegere, fiindcă Moscova și Berlinul aleseseră pe socoteala lor. România fusese de fapt împărțită: Basarabia pentru U.R.S.S., - restul pentru Reich. Arăt apoi cum, în ciuda rezistenței României, țara noastră a alunecat spre Axă, împinsă de amenințările sovietice (de imposibilitatea de a avea un contact cu U.R.S.S., fiindcă ministrul sovietic lipsea din București), și atrasă de făgăduielile și de presiunile germane.

Șapiro-Sokolin își amintește că, la Geneva, în timpul negocierilor de la München, rușii discutau între ei: cu cine va lupta România, în cazul unui război mondial, (fiindcă nimeni nu-i va îngădui să rămînă neutră)? Unii spuneau: cu Rusia și cu Aliații. Alții spuneau, de pe atunci: cu Germania.

Răspund: această nedumerire nu era atunci îndreptățită. Pe vremea crizei cehoslovace, România era dintre toate statele europene, țara cea mai credincioasă politicii de securitate colectivă. In caz de război general, în numele securității colective, Cehoslovacia, România nu ar fi șovăit nici o clipă; ar fi

intrat în război alături de toţi apărătorii ordinei internaţionale. Cehii ştiu prea bine aceasta, şi au păstrat legături de recunoscătoare prietenie faţă de România. (România nu a şovăit, în nici o criză internaţională, şi a votat şi a aplicat sancţiunile, atrăgîndu-şi ura Axei, şi drept urmare, ponosul Diktatului de la Viena). Dar mai mult, am un document care dovedeşte că, pînă la 15 aprilie 194o, România era hotărîtă, în caz de agresiune germană, să se apere cu armele. Din păcate a urmat prăbuşirea frontului din Flandra, şi a urmat ultimatumul rusesc. Primejdia ameninţa din altă parte. Guermantes intervine pentru a mă întreba: cum întrevăd "viitorul"?

Răspund, că am ţinut să aşez "trecutul" în adevărata lui lumină, pentru ca, ţinînd seamă de acest trecut, cei ce au de hotărît cu privire la viitor, să se poată rosti în deplină cunoştinţă de cauză, şi cu deplină dreptate. Nu-mi revine mie să vorbesc de viitor.

Şapiro-Sokolin ia atunci cuvîntul, şi declară că hotărîrile de viitor atîrnă de două probleme: (...) 1/ Cine va ajunge mai întîi în Balcani? Noi, sau englezii? - Desigur, că scopurile noastre balcanice se vor cam ciocni între ele, - va fi o oarecare "mîrîială", dar lucrurile se vor aranja -, trebuie să le aranjem în mod paşnic. Cu cît vom putea sosi la faţa locului, înaintea Aliaţilor noştri, vom putea da mai bine, rînduiala pe care o dorim poziţiilor noastre din Balcani. (...) 2/ Care va fi mijlocul nostru de colaborare cu Aliaţii? - Impărţeală pe zone de influenţă, sau acord asupra rînduielii celei noi, cu care trebuie înzestrată Europa.

In ce priveşte punctul 1, nu cred că dacă vom ajunge noi cei dintîi la Dunăre, vom avea drept ţel distrugerea României. Vom cere să ni se restituie, firesţe, Basarabia şi Nordul Bucovinei. Dunărea ne interesează, - ne interesează mai mult decît Strîmtorile. Dobrogea poate să vă rămînă, - nu ne-am gîndit s-o dăm Bulgarilor, decît dacă aceştia ne vor da un foarte însemnat ajutor de ultimă oră. Am putea cere Moldova pînă la Carpaţi. Insă nu-mi vine să cred că am face-o. Ar fi soluţia "maximă", - cea mai rea pentru dvs. Nu am auzit însă pe nici un coleg al meu, şi pe nici un alt şef, afirmînd aşa ceva ... In orice caz, v-ar rămîne inima României, Muntenia. In ce priveşte Transilvania, aceasta depinde mult de englezi. Aş fi bucuros dacă mi-aţi lămuri această problemă.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

In ce priveşte punctul 2, ţin să vă spun, că noi nu dorim împărţeli pe zone de influenţă. Nu vrem soluţii"nelimitate" care ar duce, fatal, la noi războaie. Eu, cel puţin, nu-mi închipui, că am putea cere aşa ceva. Doresc în schimb, o mai bună şi mai temeinică organizaţie internaţională politică şi economică, în cuprinsul căreia să ne putem integra şi îngrădi cu toţii. Prin ea, vom găsi sprijinul colectiv de care avem nevoie, ca şi limitele pe care trebuie să ni le impunem, pentru a înlătura un nou şir de războaie.

Răspund că nu am calitatea să discut condiţii de pace. Sînt dornic însă, în calitatea mea de "simplu particular", să discut despre unele principii. Imi vine greu să pot admite că viitorul ţării mele va depinde de acela dintre Aliaţi care va sosi primul la Dunăre. România nu ţine să fie un măr al discordiei, între Aliaţi, după cum nu doreşte să ţină partea unora împotriva altora; ea nu vrea să ţină cu unii, nici să unelteaască împotriva celorlalţi. Toţi românii cu minte şi cu greutate socotesc că, de îndată ce condiţiile vor fi schimbate la Răsărit, - condiţii care au distrus vechiul echilibru, şi au silit România să ia o atitudine care nu se potrivea cu interesele şi cu voinţa ei, România va trebui să-şi reia vechea ei menire, şi să se propună ca o soluţie de conciliaţiune şi de echilibru. Astfel, va fi de folos intereselor ei proprii, intereselor Naţiunilor Unite şi păcii europene. De aceea, ar fi bine ca, de mai înainte, prin contacte directe, şi cu unii şi cu alţii dintre Aliaţi, România să-şi poată da seama de anume ce are de făcut, pentru a-şi putea împlini din nou, temeinic, misiunea ei istorică. Sînt convins că dacă problema va fi tratată astfel, nu se va ajunge la ciopîrţiri ale teritoriului românesc. (In ce mă priveşte, în calitate de moldovean, am simţit totdeauna că Moldova, cu toate ţinuturile ei, este adevărata inimă a României, şi nu văd ce ar rămîne din această Românie, dacă i s-ar lua Moldova).

Sokolin intervine aici pentru "a bate în retragere": a spus că Moldova "ar putea fi luată", - însă nu a spus că ruşii se gîndesc s-o ia. După cît ştie el, ruşii nu au acest gînd. Ei nu urmăresc să-şi însuşească nici Moldova, nici Dobrogea. (Inţeleg că Sokolin pomeneşte mereu despre aceste ţinuturi, legînd

soarta lor de aceea a atitudinii noastre, într-un viitor apropiat. De aceea: aluzia la un "ajutor" care ar putea veni Rusiei din partea Bulgariei; Sokolin expune apoi în rezumat, revendicările teritoriale ale Rusiei, amintind vechile pretenţii asupra Basarabiei şi Bucovinei de Nord. El adaugă însă: dat fiind războiul ce l-aţi purtat împotriva noastră, şi ca să nu mai alunecaţi de partea germană, va trebui, probabil, să ne daţi anumite garanţii.

Răspund: "alunecarea" noastră atîrnă de atitudinea voastră. Dacă marile puteri vor da garanţiile trebuincioase, şi anume că vor urma o politică de siguranţă colectivă, şi că acorduri ca acelea de la München şi de la Moscova, nu vor mai fi încheiate, statele ca România şi altele, nu vor mai avea nevoie de nici o garanţie de dat: interesul lor de a păstra pacea constituie o garanţie suficientă.

Sokolin se interesează atunci de soluţiile posibile pentru Ardeal. Lămuresc: ungurii vorbesc de posibilitatea unei autonomii a Ardealului, pentru a recăpăta, sub înrîurirea lor, partea din Ardeal care a rămas României[1]. Ei se gîndesc să lege acest Ardeal, de Ungaria, fie aşezîndu-l sub oblăduirea guvernului din Budapesta, fie alcătuind un stat tripartit: România, Ardealul, Ungaria, - cu centrul de gravitate în Occident; fie creind o confederaţie mai însemnată, sub coroana unui Habsburg. România e împotriva unor asemenea soluţii. Ea vrea:

1. Suprimarea Diktatului de la Viena, care e o nedreptate şi o absurditate (Sokolin dă din cap afirmativ: e de acord cu englezii că Diktatul de la Viena nu poate fi recunoscut).

2. Înlăturarea oricărei soluţii de autonomie. România nu vrea reînvierea pretenţiilor habsburgice (Sokolin dă din nou din cap, foarte afirmativ şi declară: Nu sînteţi singurii care nu vreţi aceasta!); nu vrea frămîntarea permanentă pe care un Ardeal "autonom" ar întreţine-o între unguri şi români; nu vrea un stat tripartit cu Ungaria.

Sokolin întreabă: puteţi afirma că românii ardeleni nu voiesc o asemenea soluţie? (Pricep că Sokolin a vorbit cu emisari unguri, care răspîndesc vestea, - ca, de pildă, articolul din "Gazette de Lausanne" -, că există un curent, printre români ardeleni, pentru un Ardeal autonom). Răspund răspicat: afirm categoric că nu există nici un singur român ardelean cu autoritate şi

1) După Diktatul de la Viena.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

cu răspundere care să ceară autonomia Ardealului. Zvonuri de acest fel sînt uneltiri ale propagandei maghiare. Românii ardeleni, în frunte cu şeful lor[1], care e şi şeful opoziţiei din România (...) sînt intransigenţi cu privire la drepturile României asupra Ardealului.

3. Soluţia care se impune deci este dezlegarea problemei ardelene ţinînd seama de voinţa populaţiei, adică avînd în vedere elemente de ordin etnic şi geografic. România avînd o majoritate etnică absolută în Ardeal (şi nu numai relativă, cum pretind ungurii) majoritatea Ardealului trebuie legată de România. Reamintesc adînca deosebire între poziţiile României şi a Ungariei, faţă de Axă, faţă de Naţiunile Unite, faţă de ideea siguranţei colective ale ei. Dominaţiunea maghiară în Bazinul Dunărean se sprijină în mod firesc pe forţa germană împotriva naţionalităţilor[2]. Românii în schimb urmăresc, alături de celelalte naţionalităţi, o politică de aşezări naţionale, democratice, paşnice şi dornice să apere pacea, în mod solidar.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Ca încheiere a acestei convorbiri, care ţine mai bine de trei ore, Sokolin revine asupra revendicărilor U.R.S.S.-ului, (adică hotarele din 1940. - garanţii de pace) şi "aşezarea U.R.S.S. la Gurile Dunării. Sokolin nu adînceşte problema Dunării (mi se pare că nu o cunoaşte), iar eu, fără a discuta aceste revendicări, revin asupra părerii mele de principiu că pacea pe care România doreşte s-o redobîndească trebuie să-i îngăduie să aibă raporturi de încredere, şi de contact direct cu Rusia, pentru ca România să poată fi o soluţie de echilibru şi de pace, la Gurile Dunării; o asemenea soluţie cere, în interesul general, ca românii să-şi păstreze independenţa, puterea şi teritoriul.

La o întrebare a lui Guermantes, dacă Rusia e dispusă să negocieze cu demnitari români, sau dacă urmăreşte să formeze "cadre noi", după un criteriu ideologic, Sokolin răspunde afirmativ la primul termen al alternativei. Despre formarea de cadre noi, în ce priveşte România, spune că asemenea zvonuri sînt... "elegii".

---

1) Este o aluzie la Iuliu Maniu.

2) Este vorba de politica habsburgică în acest Bazin, şi de cea hitleristă.

Mă întreabă apoi dacă cred că opoziţia din România ar putea provoca schimbări "premergătoare sfîrşitului războiului"? Recunoaşte că situaţia României e deosebit de grea: nod de comunicaţii, grînar şi izvor de petrol. Nemţii se vor opune cu îndîrjire. Cu atît mai bine dacă s-ar întîmpla ceva!

Seara, după masă, (...) comentez cu Guermantes părerile discutate cu Sokolin. (...) Nu încape îndoială pentru Guermantes că: "Sokolin e în legătură directă cu Moscova". Dar de unde Guermantes e în legătură directă cu Sokolin?

Auzim la radio o nouă ştire năstruşnică: Mussolini a fost liberat de nişte paraşutişti germani, şi e gata să reia conducerea Italiei, a părţii care mai rămîne din Italia. (...) Ştirea nu face plăcere englezilor. Armatele americane au debarcat la Salerno[1], şi taie în două Italia de Sud; la adăpostul lor, Montgomery care stăpîneşte Calabria, şi-a ocupat Tarentul, înaintează spre Brindisi şi Bari, cu vădita intenţie de a trece în Balcani. Intreaga flotă italiană s-a predat Aliaţilor, şi se află undeva la Malta. Armata lor nu mai există, după cum a declarat-o însuşi Hitler.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

13 septembrie

(...) La ora lo fac o plimbare cu Guermantes. El e convins că aluziile ameninţătoare ale lui Sokolin se datoresc unei "manevre diplomatice": pentru a ne convinge mai uşor că Basarabia trebuie cedată; Sokolin ar fi pomenit că, la urma urmei, chiar şi Moldova ar putea fi cerută. (...) Guermantes este convins că Sokolin este în legătură cu Moscova. A primit instrucţii şi informaţii, pentru a vorbi aşa cum a vorbit: amabil, precis, limpede. Formulele diplomatice întrebuinţate se datoresc educaţiei lui "internaţionale" (Sokolin are un interes personal ca pacea să ducă la unele conciliaţiuni, şi să nu provoace rupturi, dat fiind că el rămîne o unealtă de colaborare internaţională). Fondul gîndirii sale este însă potrivit cu o autorizaţie primită de mai sus. Guermantes se întreabă: Cine i-a adus "informaţiile" şi "instrucţiile" cuvenite? Guermantes examinează mai multe ipoteze, şi se

---

1) La Sud-Est de Neapole, în golful cu acelaşi nume.

opreşte la una care i se pare întemeiată: un general chinez. Faptul că Sokolin, care ţinea mult să mă vadă, a amînat o călătorie proiectată la Berna, apoi a amînat întîlnirea cu mine din pricina vizitei chinezului, dă de bănuit că legătura între Moscova şi Sokolin a fost făcută prin legaţia chineză, sau prin anumiţi demnitari chinezi, mai mult sau mai puţin "independenţi".

14 septembrie

... C.Vulcan[1] s-a întors din România; îmi aduce un răspuns. A văzut pe Ică în mai multe rînduri. "Preşedintele" e obosit, "surmenat", istovit. A slăbit mult. Un medic îl însoţeşte pretutindeni şi îl susţine cu injecţii. Ică se teme să nu fie otrăvit de nemţi, sau de legionari. La cele două cereri ale lui Dulles, Ică a dat următoarele lămuriri (care i-au şi fost transmise): 1. Trupele româneşti au fost retrase din Cuban. Ele vor fi retrase treptat şi din Crimeea. Participarea României la război nu mai e decît "simbolică". A rupe cu acest simbol, înseamnă a expune România celor mai grave represalii. Asta nu e cu putinţă decît în cazul unei debarcări aliate. 2. Ce interes au Aliaţii ca regimul să fie schimbat acum? Guvernul a strîns, în România, 45 de vagoane cu aur, 4oo vagoane de grîu, 3oo vagoane de alte cereale, şi... un milion de soldaţi proaspeţi, înarmaţi cu arme uşoare! Numai guvernul de azi, adică mareşalul, poate refuza nemţilor aceste rezerve preţioase. In ziua cînd mareşalul ar dispărea, nemţii ar lua tot, pentru nevoile lor, iar la guvern nemţii ar aşeza slugi politice, probabil chiar pe foştii legionari, care ar suprima pe toţi "antantiştii", şi pe toţi "rezistenţii", adică toată elita românească. La ce folos? Numai în cazul unei înaintări aliate în Balcani, România ar putea schimba cu folos regimul ei, (cu folos pentru ea, şi pentru Aliaţi). In privinţa acestei schimbări folositoare, cei doi Antoneşti au păreri deosebite. Mareşalul se crede omul providenţial, de care ţara nu se mai poate lipsi ... Va rămîne credincios nemţilor, pînă la capăt. Iar dacă englezii vor birui, el ştie prea bine că englezii sînt un neam de "gentlemeni" :vor respecta "lealitatea" mareşalului, şi tot cu el vor trata... Ică pare mai

1) Secretar de legaţie.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

realist. Nu înţelege să se "cramponeze". Nici nu are putere s-o facă: se simte istovit. Toată ambiţia lui e să reziste pînă la venirea Aliaţilor. Pînă atunci, doreşte să salveze tot ce mai poate fi salvat: armata cea nouă, hrana ţării, aurul, viaţa elitelor. Ştie că are, împotriva sa, pe nemţi, care îl urmăresc cu neîncredere şi cu ură. In treacăt, el lasă să cadă următoarele cuvinte, menite să ajungă pînă la urechea lui Dulles: coasta Mării Negre, de la Odesa, pînă la Mangalia, este păzită numai de trupe româneşti; acolo sînt prea puţine formaţii germane de marină şi de tragere antiaeriană.

Despre vizita lui la Roma, Ică spune că deşi aceasta a prilejuit multe glume, ea a fost totuşi importantă, fiindcă i-a slujit să-şi dea seama de situaţia reală: a vorbit cu Mussolini despre posibilitatea ca Italia, Ungaria, România şi Bulgaria să iasă împreună din război (fireşte, nu pe temeiul unei capitulări fără condiţii). Ducele i-ar fi mărturisit că nu poate rezista mai mult decît două luni!

BCU Cluj / Central University Library Cluj

(...) Deşi Vulcan a repetat cu stăruinţă îndemnurile şi înştiinţările mele, el nu a izbutit să risipească unele iluzii. Ţara nu pricepe încă problema rusească...

Singurul care pricepe este V.[1]. A vorbit cu Vulcan şi l-a asigurat că opoziţia este gata, ca la momentul oportun, să schimbe "echipa", - cu forţa, dacă va fi nevoie. Se caută un general "de tranziţie".

15 septembrie

(...) De la "liberarea" senzaţională a lui Mussolini, urmează o serie neagră pentru germano-italieni. Haosul este în toi, în Italia: flota, în întregime, s-a predat Aliaţilor, armata e în descompunere; unele unităţi luptă alături de Aliaţi; miliţia fascistă luptă în rîndurile germane; restul trupelor se predă, sau dispare.

Nemţii au reacţionat violent şi grabnic: toate oraşele sînt în stăpînirea lor. La Roma, au arestat o bună parte din guvern. Cu reînscăunarea lui Mussolini, va reîncepe prigoana

---

1) Probabil C. Vişoianu.

împotriva elementelor liberale. Un comunicat al lui Mussolini vesteşte că s-a aşezat în fruntea unui regim fascist republican (sprijinit, evident, de armata germană, şi că va pedepsi pe "trădători").

(...) Ocuparea Italiei de Sud e anevoioasă, - la Salerno, armata V-a anglo-americană se află într-o situaţie critică în faţa contraatacurilor trupelor lui Kesselring[1] (...) Rezistenţa anglo-americanilor atîrnă de ajutorul lui Montgomery, care înaintează în marş forţat spre Neapole, după ce a cucerit Tarent, Brindisi şi Bari.

Fireşte, aceste fenomene sînt vremelnice; înfrîngerea nemţilor e înscrisă în timp. Europa va mai trece încă prin ceasuri grele. Radio Berlin a dat un avertisment "trădătorilor", eventuali din România: "Germania răsplăteşte lealitatea şi striveşte fără milă trădarea"!

Cei ce au urechi de auzit, să audă. .

18 septembrie

BCU Cluj / Central University Library Cluj

(...) Situaţia s-a îndreptat, la Salerno. Se vorbeşte de o mare bătălie în faţa oraşului Neapole. Ruşii înaintează în marş forţat spre Kiev.

Roosevelt într-un mesaj, către Congres, pomeneşte de nemulţumirea care fierbe în România, Ungaria, Finlanda şi Bulgaria. (România e în frunte!)

19 septembrie

(...) Dulles, marele negociator, dejunează cu noi. Discutăm trei probleme: 1/ Problema românească: părerea guvernului român şi părerea opoziţiei. Dulles a fost impresionat de argumentele lui Ică, şi a cerut noi instrucţiuni la Washington. M-a rugat să cer lui Stanley să obţină instrucţii de la Londra. Stăruie asupra faptului că opoziţia ar fi gata de acţiune, dacă e nevoie, - socotind însă că o acţiune pripită poate fi zadarnică şi dăunătoare. Aştept deci noi îndemnuri de la Dulles. 2/ Problema maghiară: Dulles mărturiseşte că a stat "foarte mult" de vorbă

1) Mareşal german, fost şeful Statului Major al aviaţiei, în 1938, comandant suprem al armatelor italo-germane din Sud, în anii 1942-44, apoi la Vest, în 1945.

cu ungurii, dar că nu a fost vorba de condiţiile de pace, ci numai de anumite "posibilităţi" de colaborare maghiaro-aliată, în caz de debarcare a Aliaţilor în Balcani.(...) 3/ Problema ruso-română: amintesc despre convorbirile mele cu Sokolin, şi despre "condiţiile acestuia". Dulles nu este convins (ca şi Stanley, de altfel) despre legăturile lui Sokolin cu Moscova, - dar se va informa, fiindcă problema îi pare interesantă.

20 septembrie

(...) Primesc, după amiază, vizita amicului meu Vespasian Pella[1]. Imi vorbeşte de marea jale a intelectualilor "conştienţi" din România. Răspund: " zadarnic şi primejdios să jucăm pe faţă cartea engleză împotriva cărţii ruseşti. Trebuie să fim noi înşine o soluţie de echilibru, de conciliere, între interesele celor două imperii. Trebuie, deci, să stabilim un contact direct cu ruşii. Trebuie să ştim ce vor ruşii. Trebuie să fim gata de a sta de vorbă cu ruşii. Raporturile de flirt tăinuit, neoficial, cu anglo-saxonii, nu sînt suficiente. Numai dacă ruşii cer prea mult şi lovesc în interese ce ne leagă de anglo-saxoni, putem să solicităm "sprijinul" occidentalilor. Pînă atunci, e nimerit să încercăm o şansă directă la Răsărit: ruşii sînt măguliţi, - şi capabili de oarecare generozitate, - dacă cineva stă de vorbă cu ei. După unele informaţii pe care le am (...), sovieticii sînt dispuşi să stea de vorbă. (Finlandezii au şi intrat în vorbă: - Pella confirmă). Fireşte, englezii trebuie ţinuţi la curent. O politică prevăzătoare trebuie să acţioneze de ambele părţi.".

Hotărîm ca Pella şi cu mine să păstrăm un contact strîns.

25 septembrie

(...) Consulul Micu, curier al Ministerului, - îmi aduce o solie de la Maniu.

P.[2] îmi exprimă simţămintele sale de încredere şi de simpatie, şi mă roagă să caut să iau "contact" cu sovieticii. Dacă, şi cînd îmi va fi cu putinţă, trebuie să plec la

---

1) Profesor la Universitatea din Bucureşti, ministrul României la Berna, în acea vreme.
2) P. = Prietenul (Vişoianu).

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Moscova. In afară de acest îndemn, nici un amănunt, nici o îndrumare. Totul rămîne pe răspunderea mea. Inainte de a pleca la Moscova, P. mă roagă să stabilesc o legătură cu el. Eram deci într-un gînd cu P., cînd m-am întîlnit cu Sokolin. Mă voi simţi mai la îndemînă, mai bine sprijinit, (deşi nu-mi fac mari iluzii despre un sprijin politic atît de depărtat), cînd voi vorbi cu Sokolin. Imi dau seama că "solia" lui Maniu e în legătură cu vitregia vremurilor: înaintarea ruşilor a stîrnit cea mai vie îngrijorare, în ţară.

30 septembrie

Ungurii au recunoscut pe Mussolini, încredinţîndu-l de toată dragostea lor recunoscătoare.

1 octombrie

(...) Aliaţii au intrat în Neapole. Oraşul e în flăcări. Nemţii au distrus tot ce a mai rămas în urma bombardamentelor americane. Armatele lui Clark şi Montgomery înaintează spre Nord. Badoglio şi-a constituit un nou guvern şi s-a alipit de Aliaţi. Mussolini şi-a instalat "Republica fascistă", undeva în Nordul Italiei.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

4 octombrie

(...) De ce nu debarcă Aliaţii în Balcani? Veto sovietic? Payot a aflat că există un asemenea "veto", dar după cît ştie el, nu se întinde decît la Bulgaria, pe care ruşii înţeleg să o păstreze pentru ei.

Discut această chestiune cu Nubar Paşa, totdeauna bine informat. Sîntem de acord că problema e gravă pentru ţările balcanice. In ce priveşte zvonurile despre putinţa unei înţelegeri germano-sovietice, Nubar Paşa e de acord cu mine că, între Stalin şi Hitler, nici o înţelegere nu e posibilă. Un război care a ieşit dintr-un compromis, nu poate duce la un compromis. Intre Stalin şi von Seidlitz[1], cine ştie?! (adică, între Stalin şi o Germanie, aşa cum o vrea el, şi care i-ar înlesni să rînduiască

1) General german, prizonier în Rusia.

pacea generală, după poftele lui, o pace e cu putinţă). Cine ştie dacă străduinţele germane, pentru o pace separată, cu U.R.S.S., nu au dat de această dorinţă ascunsă a lui Stalin; astfel s-ar explica de ce propaganda regimului dă acum îndărăt, şi contestă orice putinţă de înţelegere cu... "bolşevismul".

(...) Ică a ţinut un discurs foarte măsurat (sau mai exact rezervat, deoarece măsura nu intră în posibilităţile lui), cu prilejul aniversării Pactului Tripartit (jalnică aniversare!). A vorbit aşa cum, de mult, l-am sfătuit să vorbească: nu a mai tunat, nici fulgerat, împotriva bolşevismului, ci a stăruit asupra caracterului paşnic al politicii noastre, şi asupra ţelurilor naţionale ale războiului în care am fost atraşi. Ică afirmă astfel că adeziunea României, la Pactul Tripartit, "nu a fost atît luarea unei poziţii de politică externă, (nici nu aveam de ales între două ipoteze istorice, între două posibilităţi de destin; nu aveam decît una), ci mai ales un act de conservaţiune, de apărarea ordinei sociale", etc. Si Ică aminteşte instrucţiile pe care mi le-a trimis la Moscova: "Cît a fost de departe gîndul de a face din această adeziune (la Pactul Tripartit) un act de violenţă, sau o luare de poziţie mondială(!!), - chiar şi împotriva acelora care făcuseră din noi victima agresiunii lor, şi cărora le datoram prăbuşirea statului şi a neamului,- o dovedeşte faptul că, la 29 noiembrie 194o, (la cîteva zile după adeziunea noastră la Pactul Tripartit), în instrucţiunile date prin telegrama nr.78.818, ceream ministrului nostru, Gafencu, la Moscova să comunice: 1/ că adeziunea noastră la Pact nu poate fi privită ca un act în contra U.R.S.S.; şi 2/ că sîntem gata şi astăzi, ca şi în trecut, să normalizăm raporturile noastre cu U.R.S.S."

Ică nu dispune însă de libertatea de gînduri, şi de vorbirea trebuincioasă, pentru a duce raţionamentul pînă la capăt. El e nevoit să pună în sarcina ruşilor toată vina alunecării noastre în război. (Argumentele nu lipsesc nici în această privinţă: ocuparea insulelelor din braţul Chilia, incidentele de frontieră, concentrarea armatelor sovietice la hotare, etc.) Dar argumentul suprem, Ică nu-l poate invoca, şi anume: este semnarea de către ruşi a Acordului de la Moscova; executarea lui întocmai,

şi aruncarea noastră, cu de-a sila, din chiar vina ruşilor, şi împotriva voinţei noastre, în braţele Germaniei. Tot ce s-a întîmplat după semnarea acestui Acord, e floare la ureche. Ne-am zbătut, timp de zece luni, ca să scăpăm de consecinţele lui, apoi am fost luaţi de curent. Cînd Ică a apărut pe scena politică, răul era împlinit. Mareşalul a ajuns la putere, purtat pe braţe de nemţi. Si în braţele lor a rămas, pînă la sfîrşit. A zîmbit spre Moscova, cînd nemţii i-au poruncit să zîmbească. Si a trimis instrucţii împăciuitoare lui Gafencu, atunci cînd de la Wilhelmstrasse, se trimeteau instrucţii asemănătoare lui Schullenburg. Cînd Berlinul s-a supărat pe Moscova, s-a supărat şi mareşalul. De atunci, nu a mai trimis instrucţii lui Gafencu, nu l-a informat nici măcar de intenţia lui de a intra în război. A procedat prin surprindere, ca şi Hitler, conducătorul conducătorului. Acum cînd lucrurile au mers prost, Ică se scuză: a voit să împlinească un act de "conservaţiune socială". In realitate, a făcut aşa, fiindcă nu mai putea face altfel.

Destinul nostru fusese fixat prin învoiala dintre nemţi şi sovietici. In ziua judecăţii, vom putea (pentru a ne desvinovăţi), să arătăm ce a însemnat Acordul de la Moscova. Numai atunci, vom putea stărui asupra adevăratei vinovăţii faţă de noi, a Moscovei, cînd vom fi liberi să vorbim deschis, şi de vinovăţia covîrşitoare a nemţilor. Pînă atunci, şi atîta vreme cît, alături de năzuinţele lui Ică, veghează von Killinger, trebuie să ne mulţumim cu jumătăţi de măsură, şi cu sferturi de argumente.

5 octombrie

Dinu Hiott soseşte de la Vichy, şi pleacă mîine în ţară. Situaţia în Franţa e tot mai tulbure. Laval mai nădăjduieşte grave neînţelegeri, între soveitici şi anglo-saxoni, care ar îngădui Franţei (şi Germaniei) să caute o ieşire pe cale diplomatică. Mareşalul Pétain vede lucrurile mai simplu. A spus lui Hiott, cu un zîmbet părintesc: "Incercaţi să vă desprindeţi cît mai e încă timp". Secretarul lui Pétain, care a luat parte la convorbire, a declarat lui Hiott că ne aflăm într-o stare asemănătoare: Franţa şi România au interesul şi voinţa de a scăpa de nemţi, - dar e foarte greu.

Aflu că nemţii pun mîna pe toţi evreii (de orice origine), care se aflau sub oblăduirea italienilor. Bietul Stan Golestan ...[1)]

Mulţi francezi arată înţelegere pentru situaţia tragică a ţării noastre şi nu ne precupeţesc simpatia lor. Alţii însă nu ne iartă alianţa noastră, şi sînt supăraţi că nu am ridicat niciodată glasul pentru apărarea Franţei adevărate. Astfel, Herriot[2)] a restituit decoraţiile sale româneşti, şi numai în urma stăruinţelor unor prieteni nu le-a trimis la legaţie, ci le-a încredinţat consulului României, care le ţine "în păstrare".

12 octombrie

(...) La Lausanne, întîlnesc pe Guermantes. Împreună facem drumul pînă la Martigny. Comandăm masa la un restaurant, în dosul gării. După o jumătate de oră soseşte Sokolin -, vesel, întinerit, bine dispus.

Sokolin mă întreabă dacă aş putea să-i dau amănunte despre "proiectele româneşti asupra Transilvaniei", - eventual, indicarea noii linii de hotar la care ne-am gîndit. (Nu mai vorbeşte de autonomie şi de independenţă; şi spune că a luat act de faptul că România respinge o asemenea idee. Lasă să se înţeleagă că Sovietele ar dori să cerceteze putinţa de a satisface cererile României, - "cel puţin la Vest")!

Răspund că nu cunosc "linia" precisă a revendicărilor române. Ştiu numai atît: România nu poate recunoaşte Diktatul de la Viena (cum nu-l pot recunoaşte nici Naţiunile Unite). Dacă Diktatul cade, hotarul de drept devine, în mod fatal şi logic, hotarul de la Trianon. (...)

Sokolin pare să admită că nici oficialitatea maghiară nu ar vrea autonomia Ardealului, (asta îmi dovedeşte că el este în contact cu unele cercuri maghiare!), şi că ar fi de acord cu o revizuire a Diktatului de la Viena, pe temeiul consideraţiilor etnice. Intervin pentru a arăta deosebirea între "revizuirea Diktatului", - şi revizuirea vechiului hotar de la Trianon! -

---

1) Compozitor român, refugiat din Franţa ocupată de hitlerişti, în Italia post-mussoliniană.

2) Eduard Herriot, fost prim-ministru francez; unul dintre conducătorii partidului radical-socialist; preşedinte al Camerei Deputaţilor, pînă în 1940; membru al Academiei Franceze.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Sokolin ascultă cu interes, pare doritor să găsească, la Apus, un teren de înţelegere cu noi şi nu pare favorabil ungurilor. Profit, ca să dezvolt pe larg, teza unui Ardeal românesc, - şi folosul care ar putea decurge pentru raporturile ruso-române de viitor, dacă Rusia ne-ar ajuta să înlăturăm o mare nedreptate, la Apus.

Sokolin mă întreabă dacă e vreo primejdie de conflict armat româno-maghiar? - Răspuns că socotesc (şi nădăjduiesc) că nu.

Cer lămuriri cu privire la ideile sovietice "dunărene". Sokolin pretinde că nu e în curent. Işi închipuie însă că Rusia ar dori un regim internaţional de navigaţie, pe tot cursul Dunării, - în afară de Gurile Dunării, unde necesitatea unui control defensiv cere ca regimul dunărean să fie exclusiv sub oblăduirea ruso-română, (Proiectul Conferinţei de la Bucureşti). Sokolin stăruie însă asupra faptului că nu este informat. (Probabil, nu vrea să anticipeze asupra unei viitoare înţelegeri ruso-britanice). Revine însă, cu toată forţa, asupra însemnătăţii Gurilor Dunării, pentru apărarea Rusiei, şi expune "politica balcanică" a U.R.S.S. Rusia nu mai vrea, ca pe timpuri, cucerirea Strîmtorilor, şi distrugerea Turciei. Ea vrea o înţelegere, o alianţă strînsă cu Turcia, pentru apărarea, adică închiderea Strîmtorilor. O alianţă cu Turcia poate garanta Rusiei că nu va fi năpăstuită de flote străine, în Marea Neagră. (Strîmtorile nu au, pentru Rusia, o semnificaţie ofensivă, imperialistă, - ci defensivă!).

In schimb, problema Dunării e mult mai gravă. Primejdia e mai apropiată; Rusia nu are un "portar" în care să poată avea încredere. Trebuie să aibă singură grijă de poarta dinspre regiunile ei cele mai preţioase. De aci, necesitatea unui control defensiv direct, la Gurile Dunării.

Răspund că Marea Neagră poate fi apărată în comun. Aşa cum Turcia apără siguranţa Mării Negre, la Strîmtori, România o poate apăra la Dunăre. (Prietenia turco-română e un factor de pace şi de siguranţă pentru Rusia, - şi se poate dezvolta într-o prietenie care să lege toate ţările Mării Negre). România a luat totdeauna în serios rolul ei de apărătoare a libertăţii şi a păcii dunărene. De aceea a şi ţinut să se sprijine pe o instituţie internaţională care simbolizează ideea de pace

şi de libertate danubiană: Comisia europeană. Numai cînd echilibrul răsăritean a fost dat peste cap, prin Acordul de la Moscova, România a ieşit, fără voia ei, din rolul ei tradiţional, etc.

S-ar putea prevedea o consolidare reală a siguranţei Dunării, prin lucrări fortificate, - nu la Gurile Dunării,unde nu slujesc la nimic, (situaţia nu e aceiaşi ca la Strîmtori) ci la Porţile de Fier, unde România şi Serbia ar avea misiunea să apere trecerea unor forţe armate în josul fluviului. Nu e însă în interesul nimănui ca principiul internaţionalizării Gurilor Dunării să fie părăsit.

Vorbim apoi de politica ţărilor mici faţă de Rusia. Stărui din nou asupra faptului că România este menită să joace un rol de conciliaţiune şi de pace între marile interese internaţionale, ce se încrucişează la Gurile Dunării. Hotarul românesc înseamnă linia unde Rusia se integrează în Europa: cele două ţări vecine nu au interese potrivnice, ci acelaşi interes superior de a contribui la ordinea europeană. (Recunosc că sînt mulţi români care, dintr-o îndreptăţită teamă de Rusia, nu văd încă acest lucru destul de limpede: mă voi strădui însă în ce mă priveşte, să-l limpezesc. Rusia are, în această privinţă, de jucat un rol hotărîtor - pentru a cîştiga încrederea vecinilor şi a-şi întinde o influenţă binefăcătoare).

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Revenim asupra problemei blocurilor: amintesc că grupările regionale au mers mînă în mînă, cu Rusia. (Sokolin admite acest lucru). Arăt că blocurile pot fi necesare pentru constituirea Ordinei Europene.

Sokolin spune: - Cu o condiţie, să nu fie subordonate acestei ordini, şi să n-o tulbure, adică să slujească scopul care trebuie atins: organizarea politică şi economică a păcii. (Înţeleg, că s-ar putea găsi anumite portiţe, - pentru ideia blocurilor, cu toată interdicţia Moscovei: Metoda Beneş. Ceea ce ruşii nu vor voi, în nici un caz, e un bloc important îndrumat de Polonia. Polonezii rămîn, pentru ei, inamicii ereditari).

Sokolin mă întreabă despre situaţia în România, şi vorbesc despre "provizoratul" actual, care aduce unele foloase ţării, şi care nu trebuie răsturnat decît dacă Aliaţii pot îndrepta lucrurile numaidecît. Opoziţia este de altfel gata să asculte de îndemnurile care ar veni din afară.

Hotărîm să păstrăm legătura între noi, în aşa fel ca să putem fi utili, dacă situaţia de pe front se va dezvolta repede, şi dacă va fi nevoie de un schimb de vederi "mai amănunţit". Declar că sînt gata să stabilesc acest contact "Oriunde ar fi nevoie", dacă aş căpăta posibilitatea de a ieşi din Elveţia.

La întoarcere, tălmăcim, cu Guermantes, înţelesul acestei convorbiri. Recunoaştem amîndoi că Sokolin s-a arătat bine informat şi dispus, înţelegător faţă de interesele ţărilor vecine, şi dornic de a se ajunge la o pace bine aşezată: - "Numai dacă nu am avea de-a face cu "Revizorul" din piesa lui Gogol!", îmi spune Guermantes. - "E un risc care trebuie acceptat", i-am răspuns eu. Nu e uşor de a limpezi o situaţie, cu o ţară căreia îi place, chiar şi în preziua victoriei, să se înconjoare de mister şi de întuneric.

13 octombrie

Regele Italiei şi mareşalul Badoglio au declarat război Germaniei. Declaraţia e foarte violentă: "Vom lupta pînă cînd cel din urmă german va fi părăsit teritoriul Italiei". Statele Unite, Germania, U.R.S.S. recunosc Italia ca pe o ţară "cobeligerantă". Italia a izbutit deci să se aşeze alături de Aliaţi.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

14 octombrie

(...) Kopetzky vine să mă vadă. Îi cer deslușiri despre Sokolin. Primesc lămuriri liniştitoare: Sokolin, după rolul însemnat pe care l-a jucat la Geneva, a intrat în umbră, după înlăturarea lui Litvinov de la putere. A rupt chiar legăturile sale cu Moscova, deoarece a refuzat să se întoarcă în Rusia. De atunci, a trăit în Elveţia, retras în munţi, fără a vedea pe nimeni, şi căutînd, prin mijlocirea celilor, să obţină o viză de ieşire. Odată cu întoarcerea lui Litvinov, situaţia lui Sokolin s-a îmbunătăţit. E probabil că a izbutit să restabilească legături cu Moscova. In orice caz, el pare a fi foarte în curent cu tot ce se gîndeşte şi se doreşte la Moscova, şi acceptă să ia contacte cu străinii, şi să vorbească aşa cum n-a vorbit niciodată pînă acum. Printre alţii, Sokolin a văzut pe ministrul Ungariei, şi pe Krauel, fostul consul general german la Geneva. Kopetsky e convins că Sokolin, om serios şi cuminte, n-ar îndrăzni să stabilească asemenea legături, dacă

n-ar fi autorizat de Moscova. (Pun în curent, pe Kopetsky, de contactul stabilit cu Sokolin, şi-l rog să comunice lui Beneş părerile şi politica mea cu privire la Rusia).

In curînd, conferinţa de la Moscova. Toată lumea vorbeşte şi scrie despre ea. Nu toate sînt pe placul ruşilor. "Pravda" scrie: "Sînt unii care povestesc că, la Moscova, se vor stabili hotarul Rusiei şi statul statelor baltice. Nu se va stabili un asemenea lucru, după cum nu se va stabili hotarul Statelor Unite, nici regimul Californiei! La Moscova, se vor discuta mijloacele cele mai potrivite pentru a termina cît mai repede războiul, prin victoria împotriva Germaniei". (...)

16 octombrie

Ministrul Lituaniei vine să mă vadă. E o vizită care mă tulbură: bietul lituanian raţionează pe marginea prăpastiei, se zbate ca un osîndit la moarte, care nu consimte pînă la capăt să piardă şi cea din urmă nădejde. Vorbele lui sînt cu atît mai chinuitoare cu cît se aseamănă cu cele prin care şi noi, românii, ne străduim să ne mîngîiem şi să îndreptăm o soartă vitregă. Lituanianul speră din această ceartă adîncă, de neîmpăcat, ce s-a încins, între marii Aliaţi, salvarea. Sovieticii (nu ruşii! - musafirul meu nu admite să se dea celor de la Răsărit alt nume decît acela pe care ei înşişi şi-l dau), sînt, zi de zi, mai cutezători, şi mai îndrăzneţi, şi mai "provocatori". Nicăieri, ei nu au consimţit să facă acelaşi joc, ca Aliaţii lor. Au vrut să participe la controlul situaţiei în Mediterana: Churchill a încercat să dea organului de control respectiv o competenţă strict limitată. Stalin a trimis pe Vîşinski, cu un Stat Major de 45 de tovarăşi, şi cu cele mai largi prerogative. De pe acum, se poate vedea în ce fel va"colabora" Vîşinski: el va sprijini pe de Gaulle, (de care Aliaţii se cam tem), şi va căuta să diminueze autoritatea lui Badoglio şi a regelui Victor Emanuel (pe care Aliaţii îl sprijină); el sprijină pe republicanii greci, împotriva regelui Gheorghe, şi pe generalul Tito, comunist, cunoscut la Moscova, împotriva regelui Petru şi a generalului Mihailovici.

Aceeaşi nepotrivire de vedere şi de acţiune, faţă de turci, (împotriva cărora sovieticii caută să întărească pe bulgari, cărora le făgăduise că vor putea păstra, cu sprijinul U.R.S.S.,

BCU Cluj / Central University Library Cluj

tot ce au cucerit cu ajutorul nemţilor), şi mai ales faţă de polonii. (Cu toate străduinţele diplomaţiei engleze, sovieticii nu voiesc să lege din nou raporturi diplomatice cu Polonia, şi duc lupta împotriva unui regim polon, care reprezintă marea majoritate a poporului polon, şi pe care Aliaţii sînt datori să-l apere).

In ce priveşte statele baltice, făţărnicia sovietică a întrecut toate marginile. Pe cînd americanii sînt hotărîţi să nu recunoască nici o anexiune teritorială făcută în cursul acestui război (este programul precis şi categoric cu care Cordell Hull a plecat la Moscova), sovieticii nu admit nici o discuţie referitoare la aşa zisul lor hotar din 1941, şi pretind că regimul statelor baltice e tot atît de definitiv stabilit ca şi regimul Californiei! Sovieticii pe de altă parte, sînt hotărîţi să nu dea îndărăt: ei par mînaţi de vechiul lor misticism imperialist, care nu cunoaşte moderaţie, şi nutresc, poate, şi gînduri ascunse împotriva "victoriei comune". In vederea unei înţelegeri pe cont propriu, cu Germania, Stalin creşte la Moscova echipa lui von Seidlitz. E numai una dintre posibilităţile pe care le are, pentru a pune pe nemţi de partea sa.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Imi dau seama că "optimismul" musafirului care se sprijină pe nădejdea că Aliaţii nu vor ceda în faţa "provocărilor" sovietice, e şubred.

(...) Nu e mai puţin adevărat că e primejdios pentru oricine, de a întemeia o politică pe credinţa, în deplina ei imposibilitate de înţelegere între anglo-saxoni, şi ruşi. Lupta între ei nu poate provoca decît nenorociri noi şi generale. Iar împăcarea între cei mari se face totdeauna pe socoteala celor mici, care aţîţă zîzaniile.(...)

17 octombrie

Dulles mă înştiinţează că are un răspuns de la Washington. Ne întrunim în rue des Granges, unde Dulles ne arată telegrama de la guvernul său. Iată răspunsul:

1. Cercurile responsabile din Statele Unite au luat notă de informaţia transmisă;[1)]

2. Poziţia României face obiectul atenţiei guvernului Statelor Unite, în "consultare" cu guvernele principalilor Aliaţi.

---

1) Aluzia priveşte memoriul opoziţiei din România, transmis prin legaţia de la Vatican (Raul Bossy), lui Dulles, la Berna.

3. Deşi singura formă de propunere pe care guvernul Statelor Unite o poate lua în serioasă considerare, este o ofertă de capitulare necondiţionată, - făcută printr-un reprezentant autorizat al guvernului român, - totuşi, nu e nici un motiv pentru ca reprèzentantul Statelor Unite, la Berna, (Dulles), să refuze de a asculta sugestii ulterioare ("further approaches"), prin mijlocirea legăturii stabilite la Berna, pentru a primi orice comunicare pe care România ar vrea s-o transmită pe această cale.

4. Intre timp, guvernele Aliaţilor iau notă, cu băgare de seamă, că România continuă să participe la războiul împotriva Rusiei, şi iau notă, de asemenea, de orice acţiune inamicală împotriva Aliaţilor, cum ar fi tratamentul impus evreilor, sau orice fel de colaborare cu Germania.

Raul Bossy observă că acest răspuns e cam "tare", şi nu corespunde naturii "informaţiei" date în numele opoziţiei. Ceea ce opoziţia dorea, este ca guvernul Statelor Unite să răspundă dacă este de acord ca răsturnarea regimului,din România, să fie amînată pînă cînd împrejurările vor fi prielnice unei asemenea operaţii, sau dacă cere o acţiune imediată. Răspunsul american vestejeşte însă acţiunea guvernului român (războiul cu Rusia, colaborarea cu Germania, acţiunea antisemită), adică tocmai ce opoziţia e hotărîtă să răstoarne şi să înlăture.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

18 octombrie

(...) Răspunsul americanilor, atît de rece, se potriveşte cu atitudinea pe care Ambasada Statelor Unite din Ankara o menţine faţă de Al.Creţeanu, care a fost însărcinat de guvern şi de opoziţie să ia contact, şi dacă e cu putinţă să trateze, cu anglo-saxonii.

Statele Unite nu vor să compromită şubreda lor alianţă cu Rusia. De aceea e bine să căutăm un contact cu Moscova. Nu e cu putinţă să facem politică împotriva Sovietelor, căutînd sprijin la anglo-americani.

19 octombrie

Eden şi Cordell Hull au ajuns la Moscova. Conferinţa începe. Sovieticii pun accentul pe caracterul ei militar: ei

cer al doilea front. Americanii par să aibă preocupări politice: care va fi limita Rusiei de mîine? Englezii vor încerca să netezească drumul spre o înţelegere, sau spre un compromis.

21 octombrie

Mă frămîntă problema cărţii mele: să-i dau drumul în public, sau nu?

30 octombrie

Roosevelt declară că, la Moscova, s-a ajuns la o înţelegere "neaşteptat" de desăvîrşită, şi îşi exprimă apăsat deplina sa mulţumire. Nemţii, vădit surprinşi de veştile ce vin de la Moscova, pretind că anglo-saxonii au dat continentul pe mîna bolşevismului.

Deocamdată, nici o preciziune şi nici un comunicat. E probabil, că problemele politice au fost amînate pînă după "armistiţiu" (care după cum se ştie, trebuie să însemne o "capitulare fără condiţii"), iar chestiunile mai uşoare au fost supuse unei comisii în trei.
BCU Cluj / Central University Library Cluj
(.....)

1 noiembrie

E ziua de încheiere a conferinţei de la Moscova. Seara, la 5, radio Londra transmite comunicatul. Înţelegerea pare să fie deplină: s-au stabilit planurile pentru un al doilea front, s-au luat măsuri pentru o colaborare statornică între cele Trei Mari Puteri "mondiale". (...) O comisie consultativă europeană se va întruni la Londra spre a studia problemele politice continentale, şi a face "recomandări comune" celor trei guverne. (Se vor constitui şi alte comisii similare pentru probleme extra-europene); un consiliu consultativ special pentru afacerile italiene va fi de asemenea constituit, la care va lua parte şi Franţa, (Franţa, deocamdată, rămîne exclusă de la celelalte consilii!!); o declaraţie specială în favoarea restaurării independenţei Austriei (de ce numai a Austriei? - ca o înştiinţare pentru nemţi că vor trebui să restituie tot, inclusiv Austria?...); prevederi severe (şi înştiinţări!) pentru criminalii de război, ce vor fi judecaţi de tribunalele ţării unde au comis crimele lor; şi un angajament colectiv în vederea unei organizări a păcii de mîine, pe temeiul securităţii colective. (...)

Pentru noi, e un fapt însemnat că principiul colaborării în Trei a învins primejdioasa idee a "zonelor de influenţă". Iată articolul 1, care ne priveşte: "Acţiunea comună la care ei se angajează pentru continuarea războiului împotriva duşmanilor respectivi, va fi urmată în vederea organizării şi menţinerii păcii şi a securităţii".

Dat fiindcă sîntem în război nu numai cu Uniunea Sovietică, ci şi cu anglo-saxonii, vom avea de-a-face cu cele Trei Puteri întrunite în ziua păcii. Vom "beneficia" de o acţiune comună din partea lor. Putem, aşadar, de pe acum, dacă vrem să ieşim din război, să ne adresăm uneia din aceste Puteri cerîndu-i să seziseze pe celelalte două, - ca şi comisiunea de consultare comună.

(Menţin părerea mea: ar fi cuminte şi abil să ne adresăm mai întîi sovieticilor, - cu care am fost de fapt în război, şi să ajungem, cu voia lor, în faţa comisiei comune. Mă tem însă că vom face pe dos! In orice caz nu mai avem timp de pierdut: faţă de hotărîrea de la Moscova, - şi dat fiind prăbuşirea armatelor germane, pe Niprul Inferior, - trebuie să ne hotărîm numaidecît).

BCU Cluj / Central University Library Cluj

(...)

4 noiembrie

Pe drumul de întoarcere de la Moscova, Eden se opreşte la Cairo (nu la Ankara!); Menemencioglu se duce să-l întîlnească. Se va vorbi, desigur, despre Balcani şi despre România. Creţeanu va fi avizat, prin turci; nădăjduiesc că guvernul şi opoziţia din ţară vor primi, în sfîrşit, veşti lămuritoare.

6 noiembrie

Felul cum "Mişcarea de rezistenţă" din Franţa înţelege să ducă lupta de represiune împotriva francezilor care au căzut la învoială cu autorităţile de ocupaţie, trezeşte îndreptăţite temeri, nu numai în rîndurile colaboraţioniştilor. Patimile politice sînt din nou dezlănţuite, şi pretutindeni unde francezii "liberi" se pot întruni, - pentru a vorbi de viitorul patriei lor, - ei dovedesc un spirit de intransigenţă şi de cruntă răzbunare... De Gaulle a întrunit, la Alger, o "Adunare Consultativă", compusă din foştii deputaţi şi senatori, - mai toţi de stînga, şi de extrema stîngă. Cele dintîi şedinţe au fost furtunoase. (...)

Si în Italia clocoteşte ura răzbunătoare împotriva nemţilor ocupanţi şi împotriva colaboratorilor fascişti: atentate, crime, sabotări... Fasciştii, la rîndu-le se apără, arestează, judecă. Mînia lor se îndreaptă împotriva fruntaşilor fascişti care au votat contra Ducelui. Energumenul Farinacci luptă în numele fascismului intransigent. Ieri a fost prins Federzoni. Acum cîteva zile a fost descoperit în munţi, purtînd o barbă de patriarh, ginerele Galeazo. Se zice că va fi osîndit la moarte. Cine îi va împuşca?

7 noiembrie

Recucerirea oraşului sfînt al Rusiei cade într-o zi de sărbătoare a revoluţiei: 26 de ani de regim sovietic!... Acum trei ani, - Doamne, cum trece timpul! - eram în Piaţa Roşie, pe tribună: armata lui Timoscenko defila în faţa noastră.

Stalin a pomenit, ieri seară, într-o cuvîntare care va avea un uriaş răsunet, despre cei doi ani de război; a vorbit despre pierderile şi de jertfele din primul an, de victoriile tot mai strălucite, tot mai hotărîtoare din anul al doilea, - a făgăduit în curînd, izbînda definitivă.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

A vorbit de uimitoarea putere de producţie a industriilor sovietice, - de organizarea atît de întinsă a acestei producţii, în Ural, - a preamărit unitatea sufletească a popoarelor sovietice, (...) a lăudat simţul de datorie a acestor popoare care "şi-au împlinit toate sarcinile, inclusiv cele religioase" -, a înfierat actele de barbarie ale nemţilor - semn de slăbiciune a coaliţiei fasciste, ajunse pe pragul catastrofei -, a făgăduit sancţiuni severe împotriva "criminalilor hitlerişti". (Visul hitlerismului de a cădea, la nevoie, în braţele ocrotitoare ale lui Stalin, s-a spulberat în vecii vecilor). Stalin a avut cuvinte bune pentru Aliaţi, pentru înţelegerea dintre Naţiunile Unite, întărită prin conferinţa de la Moscova; a făcut o aluzie şi la al doilea front. (Bombardamentele din Apus sînt "ceva", ca un al doilea front, dar frontul adevărat nu va întîrzia.) Nu a uitat să pomenească de "sateliţii lui Hitler, care ar dori să poată părăsi tabăra celor supuşi" (îndemn?, invitaţie? - sau batjocură?), şi a precizat în cinci puncte, ţelurile aliaţilor: 1/ liberarea popoarelor europene de jugul hitlerist; 2/ dreptul şi libertatea

pentru aceste popoare de a-şi organiza viaţa naţională, potrivit dorinţelor lor; 3/ pedepsirea vinovaţilor de crime şi nelegiuiri; 4/ o ordine europeană care va exclude posibilitatea unei noi agresiuni germane; 5/ stabilirea unei cooperaţii statornice între popoare, spre a restaura regiunile care au avut de suferit sub jugul fascismului german.

Pînă aci, toate bune, - şi numai bune. Stalin e în deplin acord cu Charta Atlanticului, (ca în discursul său de acum doi ani).

Cuvintele cele din urmă sînt însă cu bucluc; Stalin declară: "Războiul a ajuns la un punct unde putem avea certitudinea că nemţii vor fi goniţi cu desăvîrşire de pe teritoriul nostru. Clipa se apropie cînd Rusia Albă şi Ucraina vor fi liberate de duşman, - ca şi Crimeea, Letonia, Estonia, Lituania şi Moldova."

Această enumeraţie va stîrni o dureroasă îngrijorare în toate inimile româneşti; (am şi primit, azi dimineaţă, numeroase chemări la telefon).

Stalin ţine să arate că hotarul teritoriului sovietic e cel stabilit în 1941. Letonia, Estonia, Lituania, fac parte integrantă din acest teritoriu, ca şi Crimeea şi Ucraina. (Cine poate, de altfel, mărgini precis Ucraina?) Aşadar, conferinţa de la Moscova nu numai că nu a dat cîştig de cauză americanilor dornici de a salva independenţa ţărilor baltice, dar nu a izbutit nici măcar să rezerve, pentru mai tîrziu, această problemă. Stalin a fost şi a rămas intransigent. (Unde este, atunci, succesul cu care se lăuda Roosevelt?)

In ce ne priveşte pe noi, cuvîntul ales de Stalin, e ameninţător. Firesţe, "Moldova" are mai multe înţelesuri: cuvîntul poate însemna Republica Moldovenească şi Basarabia (adică hotarul din 1941); el poate, însă însemna şi mai mult, adică întreaga Moldovă pînă la Carpaţi, adică acea revendicare "maximă" de care îmi vorbise şi Fox, - pe care am semnalat-o din vreme, prietenilor de la Bucureşti.

Stalin nu a întrebuinţat, fără o intenţie precisă, acest termen extensibil. E o ameninţare, în cel mai bun caz o înştiinţare, că trebuie să ne grăbim, fiindcă numai de purtarea noastră atîrnă dacă termenul Moldova va fi sau nu îngrădit !...

BCU Cluj / Central University Library Cluj

9 noiembrie

Hitler a vorbit la München, în berăria de unde a pornit triumfătoare acţiunea naţional-socialistă. A vorbit despre începuturile mişcării sale, de greutăţile întîmpinate şi învinse, de răsunătoarele succese care au urmat. (...) Cuvinte grele pentru imperialismul bolşevic (căruia i-a deschis calea prin Acordul de la Moscova). Ce se făcea lumea dacă Germania nu oprea Rusia? Cine, în afară de el, era în stare să ţină piept "monstrului sovietic"? Cine, în afară de Germania, va putea ţine în cumpănă, mîine, lăcomia şi uriaşele puteri ale Moscovei?

E o răsturnare a faptelor: nu "el" a oprit Rusia, ci Rusia l-a oprit pe el. Deoarece nu Rusia, ci el a rîvnit să cucerească spaţii întinse, fără limită. Din mintea lui a ţîşnit agresiunea, uriaşul şi necruţătorul război. Nu alţii, ci el a urmărit stăpînirea lumii, atotputernicia, izbînda desîvărşită, definitivă - epocală şi milenară - pentru dînsul şi pentru neamul său ales. Rusia a fost "o surpriză" pentru el şi pentru alţii. Un monstru cu puteri nebănuite care s-a trezit din somn. O "primejdie" pe care el a dezlănţuit-o. O pedeapsă pentru el, - pedeapsă pe care o va suferi pînă la capăt, fără ca nimeni să-i vină în ajutor.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Discursul cuprinde cuvinte ameninţătoare pentru Anglia: "America e departe, dar Anglia stă la îndemîna noastră; o vom strînge de gît!"

Respins de pretutindeni, lovit şi strivit, patima lui sporeşte: se făleşte că va scăpa lumea "oprind" Rusia, dar pe de altă parte, se va răzbuna nimicind Anglia!

Mîntuitor şi exterminator!

Führer-ul mai vorbeşte şi acum de victorie. (Victorie? - cînd şi cum?). Tonul cuvîntării se înalţă, atinge culmile unei stridente însufleţiri (ca în vremurile bune!), cînd oratorul dă în vileag pornirea sa răzbunătoare. Anglia i-a stricat jocul, i-a încurcat socotelile, i-a înnecat corăbiile. Anglia nu s-a prăbuşit sub ucigătoarele lui bombardamente, ci a îndrăznit să-i răspundă cu aceleaşi mijloace, înmulţite şi perfecţionate; Anglia se foloseşte de sprijinul sovietic şi sprijină la rîndul ei rezistenţa victorioasă a Rusiei. Anglia trebuie pedepsită, nimicită, strînsă de gît. Ură şi răzbunare! - blestemele lui Hitler răsună, ca cel din urmă cîntec al unei legende germane, un fel de

nesfîrşit Niebelungen, în orice caz, un sfîrşit.

Pe acelaşi ton de ură şi răzbunare, Führer-ul se îndreaptă împotriva "criminalilor germani" care nu mai cred în victoria Reich-ului. Şi ei trebuiesc strînşi de gît. Puţin îi lipseşte dictatorului înfuriat ca să strîngă de gît însuşi destinul ţării sale -, nestatornicul, înşelătorul destin, care după un început atît de promiţător a îmbrîncit aventura nazistă în cea mai tragică fundătură (...)

1o noiembrie

Churchill vorbeşte la Mansion House. Vorbeşte de victorie. Sfătuieşte însă pe Aliaţi să aibă răbdare. Anul 1944 poate fi "cel mai sîngeros an al războiului". Este oare, aceasta o aluzie la "al doilea front?"

16 noiembrie

Ziarele vestesc că mareşalul Antonescu e în vizită la Hitler!

BCU Cluj / Central University Library Cluj

17 noiembrie

Incotro merge România?

Goebbels, într-un articol din das Reich, pe care-l găsesc reprodus în "Timpul", lămureşte astfel, situaţia Germaniei: "Am rupt toate punţile în urma noastră; nu vrem şi nu mai putem da îndărăt". Foarte adevărat. E o deslușire precisă a tragicei situaţii, în care se află Reich-ul german. Nu mai poate juca, nici la stînga, nici la dreapta. Nu mai poate da înapoi, ci numai înainte, spre victoria imposibilă, adică spre inevitabila prăpastie.

Dar noi? Sîntem oare, hotărîţi să ţinem, cu orice risc, pînă la capăt? Să lăsăm să se rupă, una după alta, cele din urmă punţi? Tinem, oare, numaidecît, să rămînem legaţi de cotropitorii noştri, şi să-i urmăm, dincolo de himera victoriei, pînă în fundul prăpastiei?

Ceea ce mă doare şi mă tulbură este că maghiarii, care împart cu aliaţii lor de azi, toată răspunderea războiului, izbutesc să cîştige simpatii în rîndurile Aliaţilor, pe cînd noi, - care sîntem victimile războiului şi victimile Axei, - trecem drept complicii cei mai înverşunaţi ai lui Hitler şi ai nelegiuirilor lui...

Ne va veni însă şi nouă, odată, rîndul, să restabilim lucrurile, şi să lămurim adevărul, aşa cum este: ne vom socoti atunci, cu cei din ţară, şi cu cei din străinătate, care au strîmbat şi au terfelit dreapta noastră cauza. Pînă atunci însă, ţara ne va fi pîrjolită, şi nu vom mai şti cum să mîntuim Moldova, Gurile Dunării, Dobrogea.(...)

19 noiembrie

"Izvestia" tăgăduieşte că Rusia şi-ar fi schimbat părerea cu privire la "inoportunitatea" federaţiilor statelor mici. Uniunea Sovietică, scrie ziarul amintit, este pentru liberarea statelor mici, şi pentru întărirea independenţei şi suveranităţii lor. Aceste state însă nu sînt destul de "independente", acum, (şi nici nu vor putea fi aşa, într-un viitor apropiat), pentru ca să poată hotărî, în deplină cunoştinţă de cauză, participarea lor la o Confederaţie, - act care implică o renunţare la anumite atribute ale suveranităţii... Să mai treacă deci, cîtva timp: - văzînd şi făcînd, - în nici un caz, nu "cordon sanitar"! "Izvestia" ridică şi o altă problemă: cum ar putea oare, statele vasale găsi un loc egal în viitoarele confederaţii alături de statele victime? (Problema e mai complicată însă, decît şi-o închipuie "Izvestia". In adevăr, există unele state care sînt în acelaşi timp, şi "vasale" şi "victime", - ca România, de pildă, zvîrlită în vasalitate prin acordul germano-sovietic de la Moscova.)

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Planul sovietic, aşa cum se desprinde din acest articol, pare a fi: o organizare generală, politică şi economică, garantînd fiecărui stat independenţa şi deplina suveranitate, - înlăturînd sau, în orice caz, amînînd proiectele de federalizare a ţărilor mici, - interzicerea acelor grupări de state care ar putea însemna un "cordon sanitar", - adică o înjghebare politică îndreptată împotriva U.R.S.S. (...)

Ministrul Finlandei vine să mă vadă. Se interesează mult de părerile mele privind "contactul" necesar cu U.R.S.S. Spune că el împărtăşeşte aceste idei şi le va comunica guvernului său care nu a luat pînă acum o hotărîre în această privinţă. Discutăm problema la ordinea zilei: va avea oare Rusia,

atotputernică azi, înţelepciunea să se îngrădească? (...)

20 noiembrie

Bătălia în faţa Kievului, pînă în mlaştinile Pripetului. Ruşii îşi întind şi îşi consolidează flancul drept, dar îşi retrag, la centru, trupele prea înaintate. Nemţii reocupă Jitomir, şi iar vorbesc de putinţa unei "puternice contraofensive". Armatele lui Manstein[1] nu mai sînt însă ce-au fost armatele lui von Bock![2]

Cordell Hull a ţinut, acum două zile, o cuvîntare la Washington, în care, vorbind de Conferinţa de la Moscova, a lăudat spiritul de măsură şi de înţelegere al sovieticilor. Bărbatul de stat american, de obicei foarte rezervat şi statornic în concepţiile sale conservatoare, a exprimat cele mai frumoase nădejdi în rodnica şi strînsa colaborare cu cele Trei Puteri mondiale. (Payot îmi atrage atenţia că aceasta este "atmosfera", în toate cercurile anglo-saxone: ruşii s-ar fi arătat foarte cumpătaţi şi serioşi; nu au tăgăduit anumite intenţii politice ale lor, dar au lăsat să se înţeleagă că, mai presus de toate, doresc să păstreze o strînsă legătură cu Statele Unite). Sugerez lui Payot ideea de a încuraja pe sovietici, în această atitudine. (...)

BCU Cluj / Central University Library Cluj

21 noiembrie

Dulles vine să mă vadă. Are un mesaj pentru mine. Departamentul de Stat de la Washington a comunicat misiunilor diplomatice de la Ankara, Lisabona şi Berna (telegrama a fost primită de L. Harrison, şi comunicată lui Dulles), că autorităţile militare americane socotesc că a sosit momentul ca România să-şi manifeste voinţa de a se despărţi de Germania, şi de a ieşi din război. O asemenea cerere (firesţe, sub forma obişnuită a unei propuneri de "capitulare fără condiţii") trebuie

1) Mareşal german, comandant al armatelor de la Est, în timpul retragerii de la Stalingrad, pînă la frontiera poloneză.

2) Mareşal german, comandant al trupelor de uscat, în Polonia, în Franţa şi în U.R S.S , căzut în disgraţia lui Hitler, şi destituit, în 1942.

adresată celor Trei Puteri aliate. Departamentul de Stat şi-a însuşit părerea cercurilor militare. Si adaugă: hotărîrea unei schimbări de atitudini, trebuie luată de România, cu orice risc.

Iată deci un răspuns precis la întrebările lui Maniu, - şi la amînările lui Ică. Statele Unite care, pînă azi, şi-au rezervat răspunsul, (cea din urmă convorbire, avută cu Dulles, în prezenţa lui Bossy, m-a lăsat să cred, că Aliaţii nu se grăbesc să ne împingă la o imediată schimbare de atitudine) s-au hotărît să ne pună suliţa în coastă. Motivul indicat de Dulles: situaţia militară, în Ucraina de Sut, şi apropierea frontului de luptă, de teritoriul nostru.

Din păcate, după unele informaţii primite din ţară, mareşalul se pregăteşte să moară pe poziţii. Ar fi cerut comanda aripii drepte a armatelor germano-române, care apără Odesa şi Nistrul. Temerile mele sînt îndreptăţite: succesele germane, la Jitomir, (succese pe care le socotesc efemere şi înşelătoare), dau curajul disperării cîrmuitorilor noştri, şi îi împing la acte de eroism ce ne pot fi fatale... Telegramele germane trîmbiţează, din nou, cu o suspectă stăruinţă, isprăvile nefericiţilor şi eroicilor noştri ostaşi români, în Ucraina! Sîntem prinşi în mrejele unui eroism, care ne pot nimici toate bunurile ce le mai avem. (...)

BCU Cluj / Central University Library Cluj

22 noiembrie

Cu orice risc! Guvernul american îşi dă seama, de preţul pe care România va trebui să-l plătească spre a-şi putea schimba politica; el ştie că ţara va fi ocupată şi pedepsită de nemţi, că rezervele de cereale, de aur, de petrol vor dispărea; că fruntaşii politici vor fi închişi, deportaţi, într-un cuvînt: soarta Italiei... Şi totuşi, ne cer acest sacrificiu, fără a ne da nici o lămurire, nici o asigurare cu privire la soarta care ne aşteaptă, din partea şi sub ocrotirea Naţiunilor Unite.

Este crunta lege a războiului pierdut, care ne apasă tot mai greu: dacă rezistăm, uriaşa Uniune Sovietică se va prăvăli asupra noastră, strivindu-ne pe veci; dacă încercăm să găsim, în altă parte, o mîntuire, trebuie să trecem pe sub

furcile caudine ale unei capitulaţii fără condiţii şi fără garanţii.

Păstrez convingerea, că dacă ne-am grăbi, - dacă s-ar găsi un om hotărît în ţară, am putea discuta la Londra, la Ankara, sau chiar la Geneva, condiţiile capitulării "fără condiţii". Fireşte, îmi dau seama cît de amar este pentru cei din ţară să ia o asemenea hotărîre, - şi îmi vine greu, din depărtare şi din siguranţă, să condamn şovăirea lor. Imi dau seama însă, în acelaşi timp, că şovăielile măresc şi mai mult riscurile, şi dacă nimeni nu va lua răspunderea provocării unei răzvrătiri - cu toate dureroasele ei urmări, - soarta ţării este pecetluită.

Viorel Tilea[1] pare să aibă aceiaşi convingere. Si ce e mai grav, Beneş l-a autorizat să ne transmită părerile şi îndemnurile sale, prin mijlocirea legaţiei cehoslovace.

Kopetsky mă pofteşte, împreună cu prof.Oprescu, la locuinţa sa, şi ne comunică următoarea telegramă (care după părerea sa, are deplina aprobare a d-lui Beneş!) :1/ "Binevoiţi a comunica d-lui Maniu cele ce urmează: (...) Inţeleg dificultăţile şi pericolul, dar atrag atenţia dv. asupra marii primejdii care ameninţă România în cazul cînd ea nu ar îndeplini schimbarea cît mai curînd posibil, <u>şi în acord cu Aliaţii</u>. O asemenea schimbare ar putea să scurteze războiul, şi s-ar aduce un mare serviciu Aliaţilor. Dacă armata ascultă îndemnul d-lui Maniu, cît şi acela dat opoziţiei, în acest caz, Garda de Fier nu poate să mai facă mult rău; (Garda singură nu poate face nimic; sprijinită însă pe trupele de ocupaţie germană, poate face tot răul pe care-l vrea!). Trebuie să se procedeze cît mai repede în vederea acestei schimbări, pentru că România se găseşte în mijlocul evenimentelor militare, avîndu-se în vedere că germanii au hotărît să se retragă pe linia Kamensk-Podolsk-Bug-Carpaţi. (Argumentul meu: în acest caz, s-ar pierde Moldova, pînă în Carpaţi.) Intr-o astfel de situaţie, nici armata română, nici stocurile româneşti de cereale etc. n-ar mai fi de nici un folos Aliaţilor, şi România ar risca să-şi piardă

BCU Cluj / Central University Library Cluj

---

1) Fost ministru, refugiat la Londra.

simpatia prietenilor ei. Ţin să vă reamintesc: a) Cuvintele lui Stalin, de la 7 noiembrie, cu privire la Moldova. (Stalin a vorbit atunci despre Republica Sovietică a Moldovei, dar traducerea defectuoasă a pomenit numele Moldovei, fără alt adaus limitativ; b) Avertismentul difuzat în româneşte, de Radio Londra, la 7 ale lunii curente.(?) c) Ameninţarea lui Hitler, pronunţată în discursul de la 8 noiembrie.

Repet, acestea sînt argumente în plus, dovedind necesitatea absolută de a se stabili un acord cu aliaţii asupra îndeplinirii schimbării, în momentul cînd vă vom da semnalul." (Tilea spune deci precis, şi în două rînduri, că schimbarea trebuie făcută în înţelegerea cu Aliaţii; îndemnul american nu cuprindea această foarte interesantă şi folositoare condiţie. Mişcarea, aşa cum o prevede Tilea, (de acord cu Beneş), este deci următoarea: mai întîi luarea hotărîrii de a schimba politica şi pregătirea unei asemenea schimbări, ca să poată fi îndeplinită cît mai de grabă, apoi stabilirea unui acord cu Aliaţii, privitor la executarea schimbării de politică; în sfîrşit, aşteptarea semnalului care va fi dat de Aliaţi, de la Londra, sau de aiurea. O asemenea procedură dă prilejul şi dă răgazul necesar, pentru a discuta şi condiţiile capitulării fără condiţii). Tilea continuă: "Numai România şi Ungaria n-au nici o mişcare subterană. Trebuie să fie creaţi mai mulţi "Terente"[1] politici, pentru ca opinia publică a ţărilor aliate să ştie că sîntem în posesiunea unei mişcări de guerilla. Destinul României se află astăzi în mîinile patrioţilor români". (Aici, Tilea nu e destul de lămurit: dacă Aliaţii au de partea lor acţiunea lui Maniu, de ce mai au nevoie de sprijinul lui "Terente"? Sau prevede cumva Tilea, nu fără dreptate, că mişcarea lui Maniu ar putea să fie numaidecît înăbuşită, şi că va trebui să se prelungească acţiunea, în mod "subteran", prin acte de haiducie? In nici un caz, nu trebuie să înţelegem acest adaus ca pe un îndemn la acte de haiducie, care ar putea înlocui răzvrătirea politică a ţării condusă de Maniu!) 2/ Preşedintele Beneş se va

BCU Cluj / Central University Library Cluj

1) Numele unui tîlhar care opera în Delta Dunării, după primul război mondial.

duce în curînd la Moscova, unde va vorbi deopotrivă despre problemele româneşti, cu cea mai mare simpatie. 3/ Comisia italiană va fi eventual însărcinată să se ocupe şi de alte chestiuni ale Mediteranei. Ea se va ocupa, la faţa locului, de aplicarea politicii Aliaţilor, şi va fi în măsură să prezinte propuneri "aut-aut" . 4/ Comisiunea londoneză a cărei misiune este definită prin titlul "advisory", ceea ce înseamnează mai mult decît simplul cuvînt "consultativă", este pentru noi mai însemnată. Ea poate fi comparată cu Conferinţa Ambasadorilor, care a lucrat, după celălalt război. Trebuie să fie prezentate problemele în faţa acestei Comisiuni, într-un mod uniform şi serios, dacă vrem să ajungem la un oarecare rezultat".

(Aceste deslusiri din urmă, dovedesc deplin că textul lui Tilea a fost inspirat de Beneş).

Prof.Oprescu a luat note şi va comunica întocmai următoarele: marţi va fi înştiinţat Maniu: a) de punctul meu de vedere cu privire la politica noastră faţă de Rusia; b) de mesajul lui Dulles; c) de telegrama reprodusă mai sus.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

(...) Seara, o vizită a englezului Pitt - senior[1]. El a aflat cu bucurie că s-au luat măsuri prevenitoare faţă de evreii din România. Imi atribuie şi mie o parte din acest merit.

23 noiembrie

In noaptea aceasta, Berlinul a suferit un groaznic bombardament. Stirile care sosesc în cursul zilei vestesc că întregi cartiere au fost distruse; se pare că centrul oraşului a suferit îndeosebi: ministerele, cancelaria Reich-ului şi străzile comerciale. (...)

Pentru a ţine această lucrare[2] la nivelul actualităţii, mă gîndesc să scriu o nouă prefaţă.

---

1) Din misiunea britanică, la Geneva.

2) Cenzura elveţiană întîrzia avizul de difuzare a cărţii lui Gafencu, iar evenimentele o depăşeau.

Prin Conferinţa de la Moscova, care s-a ţinut acum cîteva zile, Europa a ieşit din ciclul faptelor determinate prin Acordurile de la München şi de la Moscova. Aceste două Acorduri au creat o dualitate în treburile europene: München-ul a stabilit o înţelegere în centrul Europei, iar Moscova (la 21 august, 1939) a hotărît soarta Orientului, şi a fost ruptă, şi nu s-a mai restabilit, de atunci, nici unitatea, nici indivizibilitatea afacerilor europene, aşa cum fusese privită la Societatea Naţiunilor. Războiul, - din vina Germaniei -, a creat un front comun împotriva Reichului; nu a restabilit însă vechea unitate. A fost un război pe două dimensiuni: războiul occidental, şi războiul Rusiei. Acest fapt e atît de adevărat încît nemţii au năzuit totdeauna să-l poată opri, cînd vor voi, fie la Vest, fie la Est. Adică ei au socotit că vor putea încheia, după cum le va conveni, un nou "Acord - München" sau un nou "Acord - Moscova"! Ideea dualităţii a supravieţuit şi în mintea unor Aliaţi, şi dovadă este teoria împărţirii zonelor de influenţă, preconizată de Carr...

Insemnătatea Conferinţei de la Moscova (indiferent dacă a stabilit, sau nu, o înţelegere cu privire la toate problemele) este că s-a străduit să pună capăt acestei dualităţi. A triumfat principiul unei organizări comune şi unitare a lumii, a unei ordini generale politice şi economice, - sub oblăduirea legăturii restabilite între Orient şi Occident. Acest fapt nou - şi atît de însemnat - face că multe consideraţii din lucrarea mea au fost depăşite. (Am făcut procesul Acordului de la Moscova. Conferinţa recentă de la Moscova a pus, definitiv, capăt politicii Acordului de la Moscova; deci, o parte din concluziile mele nu mai au decît un interes "istoric").

Rămîne, acum de văzut, dacă Rusia, reîntorcîndu-se pe vechea cale geneveză (pe care pretindea, că a fost nevoită s-o părăsească din pricina "trădării Occidentului", la München) înţelege să se lepede cu desăvîrşire de metodele, de principiile, ca şi de profiturile realizate prin Acordul de la Moscova, - sau, dacă, inaugurînd o politică nouă, va ţine să păstreze toate foloasele realizate prin vechea politică. Politica "Acordului" o îndemna să consimtă la împărţiri ilicite, de teritorii, pentru a păstra un echilibru de forţă cu partenerul ei, Germania. Actele ilicite erau consecinţa logică

şi necesară a înţelegerii cu Hitler. Politica "Conferinţei", dimpotrivă, îi cere - pentru a păstra, în cuprinsul ordinei generale de mîine, un echilibru de forţe, cu partenerii ei mondiali - să vădească intenţii licite şi împăciuitoare, şi să ştie să-şi limiteze poftele. E piatra de încercare a noii politici ruseşti.

Si este, poate, pentru noi, prilejul binevenit pentru ca, peste erorile trecutului, să putem întinde o mînă de împăcare. Nu sîntem vinovaţi. Sîntem victimele politicii de la München şi a politicii de la Moscova. Dacă această politică încetează, nu mai avem nici un rost de a lupta; dacă, potrivit Conferinţei de la Moscova, se organizează, în adevăr, o nouă ordine mondială şi europeană, potrivit unor principii de drept şi de siguranţă, pe care noi am înţeles să le slujim totdeauna, avem tot interesul să ne integrăm cît mai repede într-o asemenea ordine.

Si deoarece Naţiunile Unite au şi ele tot interesul să uite tot ce le-a despărţit, şi să-şi ierte reciproc păcatele care au pricinuit cele două vinovate Acorduri, - ele nu pot aplica "sancţiuni" acelor state a căror alunecare în război a fost consecinţa directă a politicii de compromis şi de împărţeală, urmată de Marile Puteri.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Se crează astfel, o platformă de schimbare a politicii noastre. Se impune, de asemenea, putinţa de a atenua procesul pe care l-am făcut, în cartea mea, Acordului de la Moscova, - spre a păstra o uşă deschisă către viitor, şi pentru a desluşi de ce trebuie, şi de ce avem dreptul să trecem prin această uşă, fără a ne teme de pedepse, pe care nu le meritäm. (...)

27 noiembrie

Jean Jardin, recomandat de Paul Morand, vine să mă vadă. E săptămîna "colaboraţioniştilor"! Jardin se deosebeşte de prietenii săi. El îmi dă unele lămuriri interesante despre Laval (al cărui secretar a fost). Imi spune între altele că "germanofilia" lui Laval este de dată recentă: Laval, care semnase Pactul cu Moscova, a fost împotriva Acordului de la München.

El s-a dat de partea nemţilor numai după înfrîngerea Franţei, cu gîndul tăinuit de a veni nemţilor de hac. Increderea pe care a avut-o în şiretenia sa, l-a pierdut. Astăzi nimeni nu urăşte mai mult pe nemţi, decît Laval. (...)

28 noiembrie

(...) Ziarele de azi anunţă o nouă ofensivă de pace, din partea nemţilor. Propunerile de pace sînt legate de un şantaj: se pretinde că armele necunoscute germane sînt gata, şi aşezate pe poziţii: dacă englezii nu se împacă[1], Londra va avea soarta Berlinului, şi va dispărea de pe suprafaţa pămîntului!... E vechea lozincă a ţiganului: "Ia-l de pe mine, că-l omor!"

30 noiembrie

Payot a scris articolul pe care i l-am cerut. Unele aluzii străvezii nu sînt pe placul meu.(...) In schimb, restul articolului îmi convine de minune, fiindcă reproduce teoria asupra celor două Pacte care au pricinuit criza mondială (deci o dezvinovăţire a României), şi despre necesitatea de a restabili o ordine unitară în Europa, în care fiecare ţară să-şi regăsească locul (ordinea unitară despre care a fost vorba la Conferinţa de la Moscova). Payot scrie: "Atunci cînd urmărim evoluţia Europei, de după 1939, se constată că acest curs a fost determinat de două mari evenimente: Acordul de la Munchen şi Acordul de la Moscova.(...) Amîndouă au naufragiat, pentru că ele nu respectau dreptul public european. Acordul de la München ştergea cu buretele aplicarea procedeelor potrivnice cutumelor internaţionale; Acordul de la Moscova punea ţările nevinovate la bunul plac al celor două imperialisme. Crede oare cineva, bunăoară, că România ar fi putut fi aruncată în situaţia în care se găseşte astăzi, dacă Acordul germano-sovietic nu i-ar fi răpit orice libertate de acţiune?" (...) Payot încheie prin fraze ce par ieşite din cartea mea: "Rezultă că Europa trebuie considerată ca un întreg... Trebuie să se caute o înţelegere generală, întemeiată pe principii admise de toate naţiunile europene... Trebuie să

BCU Cluj / Central University Library Cluj

1) ... cu Hitler -, rezultă din context.

vedem mare, dacă vrem să vedem just..."

1 decembrie

Seara, după masă, ne retragem la o parte cu Carl Burckhardt, care îmi vorbeşte despre recenta lui călătorie la Berlin, pentru a împlini o misiune a Crucii Roşii (chestia cătuşelor pe care le poartă unii prizonieri englezi), şi a avut prilejul să fie bombardat, în două rînduri, cu vîrf şi îndesat. Confidenţial, îmi mărturiseşte că a fost primit de von Ribbentrop, care a ţinut să-i vorbească despre caracterul "european" al luptei nemţilor, împotriva U.R.S.S. După spusele lui Ribbentrop, Germania hitleristă ar fi urmărit totdeauna această luptă, fiindcă şi-a dat seama de uriaşa primejdie care se pregătea acolo. De aceea, Germania şi-a însuşit Boemia, şi a atacat Polonia. Nu putea să lase între Germania şi Rusia, aceste bastioane sovietice, aceste ţări care nu erau în stare să se apere singure împotriva unui atac sovietic!

Acordul de la Moscova avea drept scop unic de a îngădui lui Hitler să-şi "termine sarcina de la Vest!", pentru a fi liber să-şi "îndeplinească datoria la Est". (!!) Acest acord, pe care nemţii nu l-au încheiat ca să-l respecte, nu s-a prăbuşit din vina lor, ci din lipsa de bună credinţă a ruşilor (!!!). Molotov, cînd a vizitat Berlinul, a ridicat pretenţia de a domina România, Bulgaria, Strîmtorile, ba a cerut chiar un drept de control la Skagerak şi Kategat. Niciodată, - i-ar fi răspuns von Ribbentrop, - nu veţi putea dobîndi un asemenea drept, atîta vreme cît mai există ostaşi germani pe lume! Cîteva luni mai tîrziu, Stalin ar fi ţinut un discurs agresiv (vorbind de o ofensivă iminentă), în faţa unui grup de ofiţeri. Pacea nu mai putea fi salvată!(...)

3 decembrie

(...) In lipsa lui Churchill, - care se plimbă undeva în Iran - a vorbit, la Londra, locţiitorul său mareşalul Smuts.[1] Vajnicul apărător de odinioară al libertăţilor Transvaalului, este azi un campion însufleţit şi autorizat al atotputerniciei imperiului britanic, - al acelui Commonwealth care întru-

1) Mareşal şi prim-ministru al Uniunii Sud-Africane.

chipează pentru el, ca şi pentru multă lume, suprema garanţie politică de siguranţă şi de viaţă liberă. Ca pentru mulţi străini - născuţi şi crescuţi pe continente depărtate, Europa, în mintea mareşalului, este un focar de intrigi, de certuri sîngeroase şi de năzbîtii totalitare. Africanul Smuts nu are multă înţelegere pentru suferinţele vechiului continent, şi nici un fel de evlavie pentru strădaniile lui de altă dată. El vorbeşte, deci, despre problemele mondiale, aşa cum nici un englez "continental" nu s-ar încumeta vreodată să vorbească. (Toţi britanicii ce s-au rostit pînă acum, şi care se rostesc necontenit cu privire la Europa, - Churchill, Eden, Cripps, Attlee, - vădesc simţăminte de solidaritate şi înţelegere faţă de continent, iar faţă de Franţa, o adîncă compătimire, şi o statornică credinţă în reînălţarea ei).

Smuts ţine să spulbere "iluziile" lumii de altădată. După război, nu vor mai fi decît trei Mari Puteri: Statele Unite, Imperiul Britanic, Uniunea Sovietică. Pacea şi echilibrul lumii vor depinde de această trinitate. Numai aceste trei Mari Puteri vor avea forţe suficiente pentru a apăra şi menţine ordinea.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Smuts are dreptate dacă, prin "Mari Puteri", el înţelege "Puteri mondiale", - cu interese, resurse şi posibilităţi întinse şi răspîndite pe întreg globul. (Nemţii au făcut totdeauna această deosebire între o mare putere şi o putere mondială, ("Weltmacht"), iar ambiţia pan-germaniştilor - de la împăratul Wilhelm II, pînă la Hitler şi Rosenberg, vor să facă din Marea Putere germană făurită de Bismarck, o putere mondială, - cel puţin egală cu imperiul britanic. De aci, planurile veşnic reîmprospătate ale imperialiştilor germani, în vederea unei "împărţiri a lumii", cu fraţii de acelaşi sînge, din insulele britanice" planuri care, în două rînduri au dus la cele mai catastrofale ciocniri):

(...) "Franţa a trecut!", - a zis Smuts, şi a adăugat "Vom putea vorbi de ea ca de o mare Putere, - dar a vorbi nu înseamnă că îi este de mare folos..." (Asemenea cuvinte, chiar dacă cuprind o parte de adevăr, chiar dacă ar izvorî din cele mai curate intenţii, sînt inoportune, ba chiar primejdioase.

Ele ofensează nu numai Franţa care luptă, sîngerează şi suferă, - ci toată lumea "cea veche", pentru care strălucirea de odinioară a Franţei nu e numai o duioasă amintire din trecut, dar şi o nădejde înviorătoare de viitor).

Smuts înlătură cu aceeaşi crudă hotărîre Italia şi Germania din rîndul Marilor Puteri. Sînt ţări care au fost mari, dar care azi sînt depăşite de evenimente. Din punct de vedere "mondial", ideea şi aci e justă,(din punct de vedere "mondial"),dar e falsă cu privire la înrîurirea pe care aceste ţări vor putea încă s-o aibă în desfăşurarea existenţei omenirii.

Rămîn cele trei pîrghii ale Ordinii Mondiale: Statele Unite, U.R.S.S. şi Marea Britanie (Imperiul Britanic). Pacea şi ordinea lumii atîrnă deci de acordul şi de echilibrul ce se vor stabili între aceste trei uriaşe Puteri. Ideea e justă: numai ţări cu forţe răspîndite pe întregul glob vor putea statornici şi garanta pacea lumii. (Slăbiciunea fatală a păcii de la Versailles este că aceasta nu era garantată, de fapt, decît printr-o mare Putere cu forţe limitate: Franţa, - şi de un imperiu dezarmat: Marea Britanie. Statele Unite nu se amestecau în treburile lumii[1]. U.R.S.S. stătea deoparte, după München şi uneltea împotriva păcii, după Acordul de la Moscova (august 1939).

Cu privire la felul cum aceste trei Puteri mondiale vor putea coopera, - spre a organiza Ordinea Mondială - pe care ele o vor putea statornici cu puteri unite, Smuts formulează două idei, care se bat cap în cap:(citez textul francez pe care îl am, deocamdată la îndemînă):

1. "Eu cred că trinitatea amintită ar fi un factor de stabilizare, pe temeiul căruia libertăţile şi democraţiile lumii ar putea fi reconstruite".

Deci: stabilirea unui echilibru între cei Trei Mari, care să garanteze o Ordine, în cadrul căreia cei mai puţin mari şi cei mici, să poată trăi în pace şi în libertate.

1) Aluzia priveşte doctrina de neintervenţie în Europa, formulată de al cincilea Preşedinte al S.U.A., în anii 1817-1825, cunoscută sub numele "Doctrina Monroe" şi care a fost abandonată încă din timpul primului război mondial.

2. Pentru ca acest echilibru să fie trainic, trebuie să fie drept, - adică cele trei forţe ce-şi stau în faţă, să fie "toate trei egale în putere, în influenţă, şi egale în toate privinţele.

Smuts se teme însă - şi aceasta este ideea, abia mărturisită, dar desigur hotărîtoare a cuvîntării sale - că faţă de uriaşele resurse şi rezerve ale Statelor Unite deoparte, şi ale Rusiei, de altă parte, (ale acelei Rusii, noul "colos al Europei", Putere care "domină continentul"), mijloacele Marii Britanii să nu fie îndestulătoare. Si atunci se întreabă, de ce Anglia nu şi-ar consolida poziţiile pe continent, stabilind o unire mai strînsă cu micile democraţii din Occident, "care gîndesc în felul nostru, asupra modului lor de a trăi şi nutresc aceleaşi idealuri". Si bătrînul mareşal caută să fie cît mai precis: "N-ar trebui oare să încetăm ca Marea Britanie să mai fie o insulă? N-ar trebui oare, să ne străduim a ajunge la înţelegeri strînse cu aceste mici democraţii, care prin ele însele ar putea fi, poate, pierdute, mîine, după cum ele sînt pierdute azi? Neutralitatea nu mai este de nici un folos, şi a murit ..."

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Ce înseamnă asta? O afirmare de neîncredere, în acea Ordine la care faimoasa "trinitate" e chemată s-o statornicească, şi la adăpostul căreia "libertăţile şi democraţiile" sînt sortite să înflorească din nou...?

"Neutralitatea a murit". Dar atunci, tot ce se întinde între cele Trei Puteri nu poate vieţui, e osîndit de mai înainte, e mort. Consecinţă: pentru a nu lăsa cadavre între puterile trinităţii, totul trebuie împărţit, şi Smuts se şi grăbeşte să indice, de mai înainte, partea Angliei: Europa Occidentală. Restul? Smuts nu se pronunţă, dar gîndirea i se ghiceşte printre rînduri: - Umbra colosului rus se va întinde departe, pînă în inima continentului. Carr redivivus... Iar Europa va muri, deci - sau mai exact "va trece", cum " a trecut Franţa" - după expresia folosită de mareşal, cum "au trecut" Italia şi Germania. (Impinsă pînă la ultimele şi absurdele ei consecinţe, teoria lui Smuts-Carr aduce apă la moara colaboraţioniştilor, şi justifică teoria "apărării Europei", pusă înainte cu mincinoasă însufleţire de altfel, de doctrinarii regimului nazist).

Teoria "împărţirii" atot ce e neutral, (adică a tot ce este "mort", dacă nu este împărţit) duce de-a dreptul la cea mai crîncenă şi mai neînduplecată luptă de influenţă, la o rivalitate necruţătoare între "Marile Puteri", - adică duce acolo unde au dus Tratatul de la Tilsit[1] şi Acordul de la Moscova, şi unde duc şi vor duce totdeauna tendinţele de "împărţeală" a lumii: la război.

Smuts declară că nu va mai putea fi "neutralitate în lume". Asta înseamnă că nu va mai putea fi nici ordine, nici siguranţă, - şi că echilibrul între cei Trei Mari nu se va putea statornici niciodată îndeajuns spre a putea garanta liniştea lumii.

Este nevoie ca ideile tulburi ale omului de stat anglo-saxon să fie lămurite: - ori vom avea o pace de echilibru statornicit, echilibru în care cele Trei Mari Puteri vor avea voinţa şi interesul să se limiteze singure, pentru a nu provoca o coaliţie a fricii împotriva puterii prea cutezătoare, - (un echilibru, astfel asigurat prin principiul autolimitării, poate singur garanta o ordine unitară, - astfel cum s-a lăudat Conferinţa Tripartită de la Londra că doreşte s-o înfăptuiască); ori vom avea un echilibru corectat prin împărţeală, - adică prin suprimarea de fapt a spaţiilor intermediare, a statelor-tampon, a lumii libere, aşezate între cei mari, - dar atunci rivalitatea între aceştia se va deslănţui neîngrădită, şi va duce, în mod fatal, la noi războaie de nimicire.

Cuvîntarea lui Smuts este în fond un strigăt de îngrijorare. Mareşalul se teme, ca nu cumva Anglia să alunece pe urma celorlalte state europene care "au trecut". Ar vrea s-o întărească, repede, cît mai e vreme. Dar teoria acestei "întăriri" poate tulbura lumea, în vecii vecilor.

Argumentez: România a apărat pînă la capăt, şi chiar dincolo de capăt, pacea indivizibilă. Această pace a fost compromisă prin Acordul de la München şi prin "replica" lui orientală, Acordul de la Moscova. (Răspunderea se împarte între ruşi şi

1) Este vorba de Tratatul dintre Napoleon I şi Alexandru I al Rusiei, încheiat în 1807, în oraşul Tilsit, astăzi Sovietsk, pe fluviul Niemen.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

anglo-saxoni, - aceştia din urmă fiind pricina "primă". Este o teză care convine sovieticilor).

Aceste pacte au prilejuit o confuzie şi o dezordine - arbitraje, împărţiri de teritorii, asociaţii impuse, (Pactul tripartit, "Ordinea Nouă"), care au împins România pe calea pe care nu voia să ajungă(...). România nu poartă nici o vină; ea este victima pactelor vinovate. (După cum a fost victima "Ordinii Noi": pierderea Basarabiei, ciopîrţirea Ardealului).(...)Uneltirile pentru încheierea unei păci separate (germano-sovietice, sau germano-engleze) corespund spiritului celor două Acorduri vinovate; ele urmăresc scopuri anti-europene şi deci nu ne interesează.

4 decembrie

La prînz masă la Kopetsky... El îmi comunică un mesaj primit de la Pavel Pavel[1] de la Londra: Pentru Gafencu: - Vă rugăm să spuneţi d-lui Maniu să ia imediat legătură cu Uniunea Sovietică. Cu toate că este puţin cam tîrziu, noi am sperat întotdeauna că nu este prea tîrziu. Nu putem primi nici un ajutor din partea britanicilor sau Statelor Unite, dacă nu luăm iniţiativa unei legături directe cu U.R.S.S. Ei cred că dl. Maniu ar trebui să se ducă personal la Ankara, dacă nu trimite un mandatar. Situaţia internaţională nu mai permite nici o întîrziere.(...)

Cer lui Kopetsky să răspundă că am comunicat de mult, lui Maniu, rugămintea mea stăruitoare de a lua legătură cu sovieticii; şi că voi repeta această rugăminte...

Kopetsky îmi comunică, deasemenea, un mesaj de la Beneş. Beneş a hotărît să pună din plin chestia Transilvaniei - la Moscova.

7 decembrie

A apărut, în sfîrşit, comunicatul întîlnirii de la Teheran. Au apărut asupra acestei conferinţe istorice şi amănunte transmise de John Wallis, tînărul corespondent al Agenţiei

1) Fost consilier de presă la Londra.

Reuther, ginerele prietenului meu Mahomed Saed, fost ambasador al Iranului la Moscova şi azi ministru de Externe.

Comunicatul e scurt, - prea scurt, vor zice răuvoitorii; - e desăvîrşit, vor zice oamenii cuminţi. Cuprinde esenţialul, referitor la războiul care va fi dus pînă la victorie prin "operaţii ce se vor deslănţui de la Est, de la Vest şi de la Sud, potrivit unui plan şi unui orar bine stabilit" (deci: front în Rusia, front în Franţa sau în Belgia, şi front în Balcani), şi referitor la pace: "... sîntem siguri, că înţelegerea dintre noi va da păcii statornicie. Recunoaştem deplina răspundere ce apasă asupra noastră de a făuri o pace care să se sprijine pe bunăvoinţa uriaşei majorităţi a popoarelor lumii, şi să alunge, pentru multă vreme, războiul dintre popoare".

Urmează cîteva cuvinte însufleţite, unde stilul de litanie ortodoxă, atît de scump lui Stalin, se îmbină cu niscai năzuinţe evanghelice ale preşedintelui Roosevelt: "Vom căuta colaborarea şi participarea activă a tuturor popoarelor, mari şi mici care sînt, din inimă, cu noi, hotărîte ca şi popoarele noastre, să stîrpească din lume tirania, opresiunea şi lipsa de toleranţă. Le vom primi cu bucurie, pe măsură ce vor voi să intre, în familia mondială a naţiunilor democratice".

Iar la sfîrşit: "Privim cu încredere spre ziua cînd popoarele lumii vor putea trăi libere, ferite de tiranie, potrivit voinţei şi conştiinţei lor".

Si, ca şi cum pentru a ilustra această voinţă de a elibera popoarele, printr-o pildă elocventă, cele trei Mari Puteri mondiale proclamă dorinţa lor de a menţine independenţa, suveranitatea şi integritatea teritorială a Iranului! Aci, un nou apel către toate popoarele dornice de pace şi de libertate, pentru a contribui la aşezarea unei orînduiri rodnice, după război.

Comunicatul întăreşte credinţa în înţelegerea care domneşte între cele trei Mari Puteri. (Nu poate fi vorba, firesţe, de o înţelegere privind toate problemele, - dar de o voinţă de înţelegere, spre a păstra un cadru unitar, o ordine unitară, în cuprinsul cărora să se poată rezolva toate problemele prezente şi viitoare).

Intîlnirea lui Stalin cu cei doi fruntaşi anglo-saxoni, confruntarea între ideile lor, discuţia între ei vor contribui mult să scoată Rusia din izolarea ei voită, şi s-o aşeze, din nou, în comunitatea generală. Fireşte formulele comune folosite nu alcătuiesc încă o concepţie unitară între cei Trei.(...) Este însă un început: pe urma formulelor, se pot strecura şi ideile. Marea comunitate a popoarelor nu este încă alcătuită, dar este, poate, pe cale de a se alcătui (...)

8 decembrie

(...) René Payot duce mai departe lupta cea bună spre a lămuri, în frămîntarea şi confuziunea de azi, ce înseamnă Europa. Referindu-se la "sugestiile" mareşalului Smuts de a lega de Anglia micile democraţii occidentale, Payot scrie: "Noi nu credem că formula ar fi fericită; i se pot opune două obiecţiuni. Prima: nu trebuieşte tăiată Europa în două jumătăţi, căci una dintre ele fiind engleză, cealaltă, prin forţa lucrurilor, ar cădea sub ocîrmuirea sovietică. S-ar obţine astfel două blocuri care ar sfîrşi prin a se înfrunta reciproc. (Teoria mea, expusă în concluziile cărţii mele: împărţirea duce la conflict, ca după Tilsit, şi ca după Acordul de la Moscova, etc.).

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Si Payot continuă: "Este necesar să repetăm că Europa există în treptele ei de la Est, şi dacă s-ar fărîma unitatea continentului, s-ar însămînţa germenii conflictelor viitoare". Impărţirea continentului la care vrea să procedeze mareşalul Smuts nu ţine socoteală de realităţile europene. Dacă se vrea să se aşeze problema pe adevăratul ei teren, ar fi mult mai îndreptăţit dacă s-ar spune că Anglia constituie o parte a Europei. Securitatea Imperiului Britanic depinde de securitatea continentului; cheile Imperiului nu sînt nicidecum în Indii sau în Australia, ci la Paris, la Roma, la Berlin. (...) In aceste condiţiuni, Marea Britanie nu are nici un interes să slăbească continentul. Este nevoie de idei pentru a recrea nu blocuri antagoniste, ci o comunitate a popoarelor. Cine le va furniza aceste idei, fructe ale unei lungi experienţe politice, ale unei cunoaşteri a psihologiei şi a unui just sentiment al valorilor omeneşti? Este

de ajuns să pui o asemenea întrebare, pentru a înţelege că forţa materială nu va juca un rol exclusiv în organizarea lumii viitoare. Este cea din urmă obiecţiune care se poate ridica împotriva concepţiilor unui soldat distins care a uitat, în aceastăă împrejurare, că a fost odată un filozof..."

Foarte frumos spus, şi foarte cuminte!

Ca şi cum ar fi speriaţi (desigur că şi sînt speriaţi!), de victoriile "colosului" rus, gînditorii politici anglo-saxoni caută să stabilească fel de fel de combinaţii de "echilibru de forţe", - cu gîndul ascuns, (uneori chiar mărturisit), de a apăra Imperiul Britanic şi Oceanul Atlantic, adică Statele Unite. Si cum nu mai au nici o încredere în forţa de rezistenţă a Europei, sînt gata să consolideze poziţiile lumii occidentale pe ruinele şi pe socoteala Europei.

Socoteala e greşită. Mai întîi Europa, chiar sfîrtecată cum e azi, are o putere de rezistenţă materială, morală, spirituală mult mai mare decît îşi închipuie anglo-saxonii din Africa, sau din America. Aşa cum Europa întreagă rezistă azi lui Hitler (căruia i-a spus categoric şi definitiv: nu!), tot astfel va rezista cu puterile ei sufleteşti şi materiale, oricărui cotropitor. Europa are obiceiul crizelor dezastruoase, - cum are şi tradiţia ordinii echilibrate: ea urcă - cu o putere de viaţă nebănuită şi cu o rezervă de idei (cum nu se găsesc pe alt continent) - din fundul prăpastiei, spre culmi.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

In al doilea rînd, Anglia are nevoie de o Europă tare. Dacă o împarte cu Rusia, pierde scutul ei cel mai puternic. Intreaga problemă a păcii, în acest caz, nu va mai atîrna decît de o opoziţie de forţe: aceasta nu poate duce decît la un conflict. Existenţa Europei e legată de tăinuirea şi respectarea dreptului internaţional.

Este nevoie ca între "Puterile Mondiale" să se întindă ca un spaţiu de izolare, - supremă garanţie de pace - o zonă de drept; o Europă tare nu înseamnă atît un continent compus din "Mari Puteri militare", cît mai ales, înseamnă un continent, astfel cumpănit, încît autoritatea tradiţiilor sale de civilizaţie şi de drept să impună limite precise şi respectate, înăuntru şi în afară. (...)

Beneş e tot la Moscova, unde, după cîte îmi spune Kopetsky, e pe cale să tragă concluzii din cele ce s-au hotărît la Teheran, în folosul grupului de state nord-dunărene, - ca şi în ceea ce priveşte Sud-Est-ul european. Churchill şi Roosevelt au întîlnit, în drumul de întoarcere de la Teheran, pe preşedintele Inönü, la Cairo. Intrevederea pare să fi fost deosebit de călduroasă. Este vădit că turcii au făgăduit ceva: - O cooperare activă la o eventuală acţiune aliată în Balcani. După cum e probabil, (informatorii mei americani îmi confirmă această ipoteză), turcii au trebuit să primească unele făgăduieli ruso-anglo-americane, ca de pildă, recunoaşterea drepturilor lor, nu numai la Strîmtori, dar şi în Balcani.

Toate aceste evenimente ne privesc de aproape, - şi ne pot oferi prilejuri binevenite pentru o schimbare de atitudine. Cu puţină pricepere, ne-am putea lega, fie de planurile de prefacere a Europei Centrale, susţinute de Beneş, - fie de proiectele balcanice ale Turciei. Putem găsi nu un loc, ci mai multe locuri, în noua rînduială a lumii. Din păcate, trupele noastre mai luptă la Cherci, (cînd ruşii au ajuns la Kerson). Presa noastră ascunde orice adevăr şi este mai departe în slujba propagandei germane; cîrmuirea e alături de nemţi, pînă la "victoria finală"; iar opoziţia sfioasă şi neinformată, urmează o politică îndoielnică, înrîurită exclusiv de consideraţii de ordin teritorial.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

lo decembrie

Comunicatul german (transmis telegrafic şi trîmbiţat prin radio) vesteşte succese însemnate ale trupelor române, la Cherci. Acum o lună, ştiri stăruitoare ce păreau că vin din ţară (şi care au fost folosite de propaganda noastră în străinătate), vesteau, că românii şi-au retras toate trupele de pe front. Se dădeau chiar amănunte: diviziile din Crimeea au fost aduse în ţară, pe apă. Comunicatul german dărîmă acum, - nu fără o vădită satisfacţie, - efectul bun prilejuit de aceste ştiri.

Acum intră în horă şi ziarele româneşti. "Timpul" primit azi dimineaţă, anunţă pe patru coloane: "La Cherci, în

fața avîntului trupelor române, bolșevicii au fost nevoiți să se retragă pînă la coastă, suferind pierderi sîngeroase".
Urmează o telegramă de la Berlin, preamărind avîntul, eroismul, abnegația trupelor românești.

Ce e de făcut? Inghițim toate hapurile ce ne vin de la Berlin, plătim cu sîngele vitejesc al ostașilor noștri succesele propagandei nemțești și interesul ei de a ne compromite?

Ne batem, învingem la Cherci. Pricinuim sovieticilor pierderi sîngeroase la marginea Caucazului. Si în acest timp, sovieticii sînt la Kerson, iarna se întinde peste șesurile înzăpezite, Bugul și Nistrul au înghețat, din fundul Rusiei se deslănțuie crivățul, - și armatele de iarnă ale imperiului moscovit stau, gata de atac, la porțile țării.

Conferința de la Teheran cheamă toate țările "dornice de libertate" - în numele unor puteri uriașe, - să ajute la noua rînduială a lumii. Noi jertfim puținii ostași ce ne-au mai rămas într-o luptă depărtată, și ne fălim cu laudele interesate, pe care ni le aduce un "aliat" trufaș, lovit de moarte, rîvnind să ne tragă cu el în prăpastie.

Ce mai este de făcut ?

Spre a mă tulbura și mai mult, ziarele geneveze de azi anunță: cinci armate sovietice înaintează spre Nicolaev și Marea Neagră; avioane aliate aruncă manifeste asupra Bucureștilor, vestind apropiate și întinse bombardamente; la Sofia, au loc manifestații care cer o schimbare de atitudine și de politică; îngrijorare adîncă la Budapesta.

De la noi, nimic. Maniu tace, - și mareșalul aiurează. Nici o schimbare, nici o frămîntare; numai "succese militare", la capul de pod de la Cherci.

Singura speranță este o schimbare de atitudine, potrivit unei vechi făgăduieli, dacă Aliații și turcii atacă în Balcani. De n-o fi prea tîrziu atunci, prea tîrziu, bineînțeles, pentru a mai îndupleca pe sovietici. O telegramă din Moscova,

transmisă de "Exchange", pretinde că sovieticii au adoptat o atitudine mai dîrză faţă de Ungaria, Finlanda şi România, - după Conferinţa de la Teheran. Moscova s-ar fi convins, la Teheran, că Londra şi Washington îşi dau seama că aceste trei ţări "nu vor putea fi ferite de a-şi lua partea de răspundere ce le revine, în urma agresiunii lor comune".

11 decembrie

Politica ordinei unitare se afirmă împotriva zonelor de influenţă. (Sînt mîndru că am luptat pentru această idee, de acum un an, cînd am încheiat concluziile mele, în decembrie 1942, - în mod clandestin de altfel, deoarece în afară de manuscrisul care se află de şase luni la Foreign Office, şi în afară de exemplarele care circulă pe ascuns în Elveţia, cartea mea e şi azi oprită de cenzură, şi de unele scrupule proprii)[1].

Cordell Hull, într-un discurs ţinut la 17 noiembrie, în faţa Congresului american, a lămurit, astfel, hotărîrile Conferinţei de la Moscova: "Reprezentanţii Statelor Unite, ai Marii Britanii, ai Uniunii Sovietice şi ai Chinei s-au legat, ca să împlinească un program de colaborare internaţională întinsă şi progresivă, pentru ca să nu mai existe zonele de influenţă sau alte acorduri de acest gen, prin care naţiunile au încercat - din păcate - să-şi garanteze siguranţa, şi să-şi promoveze interesele. Conferinţa de la Moscova a reînoit spiritul de colaborare internaţională. Principiul răspunderii comune al celor trei Mari Puteri a înlocuit cele două sisteme, deopotrivă de dăunătoare, a cordonului sanitar şi a zonelor de influenţă".

Am întrebuinţat aproape aceleaşi cuvinte în articolul meu din "Journal de Genève". Sînt din ce în ce mai întărit în convingerea mea, că aceasta este platforma ideală, pe care ne putem aşeza spre a ieşi din bucluc. Marile puteri

---

1) Interdicţia cenzurii a fost suprimată la 31 martie 1944. Pînă la această dată, cartea a fost trimisă de autor în mai multe ţări şi cancelarii diplomatice, sub diferite versiuni.

s-au regăsit, la Moscova, la punctul unde înţelegerea dintre ele s-a rupt prin Acordul de la München. Această "regăsire" dă deplină satisfacţie tezei ruseşti, după care "chiulul" tras de Occidentali, la München, Europei răsăritene, a pricinuit toate relele care au urmat. La München, politica siguranţei colective a fost înlocuită printr-o politică de împărţeală şi de zone de influenţă. Dezordinea era în toi. A urmat, ca o consecinţă logică, - şi ca un nou produs al politicii de împărţeală, Acordul de la Moscova. Războiul era, deci, gata. - Acum, în ajunul păcii, se reface sistemul păcii indivizibile (pe care sovieticii pretind, că l-au susţinut întotdeauna, şi că nu l-au părăsit, decît din vina Apusenilor).

E cel mai nimerit prilej, ca să ne afirmăm şi noi: prezenţi, - noi care am fost victimele schimbării politicii generale, la München şi la Moscova, - şi ale căror interese permanente sînt legate de o ordine unitară în lume.

Consecinţa logică a unei asemenea ordini unitare în lume, e recunoaşterea unităţii europene.

Ziarul "Times" a ajuns, în sfîrşit, şi el la această concluzie, (deşi, la "Times", scrie Carr[1], ceea ce slăbeşte marelui ziar din City mult din obişnuita lui obiectivitate şi autoritate). In articolul său editorial, de ieri, lo decembrie, (articol răspîndit apoi, prin toate mijloacele de publicitate: radio, telegrame, etc.) "Times" scrie: "Europa este o unitate, şi nici un plan de siguranţă militară sau de orînduire economică, care nu ţine seama de această realitate, nu se poate împlini". Ziarul arată apoi, că o federaţie europeană ar fi cu putinţă, dar că federaţii regionale ce n-ar ţine seama de unitatea europeană, nu sînt de dorit. El stăruie asupra "formulelor noi", prin care siguranţa militară, ca şi mijloacele de transport şi de schimb, organizarea producţiei, şi comerţul - vor putea fi aşezate sub un control comun. "Times" nu vede necesitatea unei ciopîrţiri a Germaniei (Germania va fi o putere mijlocie), fiindcă vede în

---

1) Aluzie la articolele pe care Carr le-a publicat în ziarul "Times", susţinînd teoria zonelor de influenţă în Europa, ca şi Smuts şi Pirenne.

Acordul Tripartit anglo-ruso-american o condiţie de pace. (Cu o clauză însă: ca Europa să nu fie împărţită, ci privită ca o unitate, - şi ca echilibrul statornicit între cele trei forţe mondiale să fie întărit prin dăinuirea unor spaţii intermediare, unde libertatea şi dreptul să se poată dezvolta).

"Times" susţine că această teză corespunde părerilor mareşalului Smuts şi "eminentului economist Carr"; e teza după care "o pace lipsită de garanţia forţei este o iluzie". Această afirmaţie nu este întrutotul adevărată. Este drept, că Smuts şi Carr şi-au exprimat convingerea (şi dorinţa) ca pacea de mîine să fie asigurată prin acordul de colaborare al celor trei forţe mondiale. Carr a împins însă această idee pînă la ultima ei consecinţă, cerînd o împărţeală de zone de influenţă între forţele mondiale; iar Smuts a apărat o concepţie asemănătoare, cînd a cerut ca democraţiile occidentale să fie despărţite de restul continentului, şi legate de Imperiul Britanic. După părerea acestor doi gînditori politici, cele trei Puteri Mondiale, spre a putea garanta mai bine - prin realitatea forţei lor - pacea mondială, ar trebui să absoarbă (direct sau indirect) tot ce nu este cuprins în imperiile lor. (Smuts a declarat: tot ce e neutral e mort!) Asemenea concepţii duc de-a dreptul la teza "eminenţilor" filozofi politici Hitler, Goebbels şi Rosenberg!... De ce am mai tulbura atunci lumea, prin atîtea vorbe răsunătoare şi jertfe sîngeroase?

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Nu; ideea unităţii europene, consecinţă a ideii unei ordini mondiale unitare (ferită de "zone de influenţă" şi de alte născociri de acelaşi gen, - vezi Cordell Hull) nu poate fi confundată cu ideile lui Smuts şi ale lui Carr.

Fireşte, forţa bine întrebuinţată, e o garanţie de pace, - şi chiar o garanţie esenţială. Nu este însă, singura garanţie (şi în lipsa unor alte garanţii, ea nu poate statornici pacea, ci dimpotrivă!) Ea trebuie să fie limitată prin noţiuni de drept şi de libertate. Iar cînd autoritatea tutelară a unei orînduiri paşnice, nu e o singură forţă, ci un acord între trei forţe, cu atît mai mare nevoie este, ca noţiunile de drept şi de libertate, ponderînd şi "echilibrînd" cele trei forţe să statornicească acordul dintre ele. Aceste noţiuni de drept şi de

libertate nu pot avea un caracter special, - nu se pot referi numai la raporturile dintre cele trei forţe; ele au caracter general şi orînduiesc raporturile între toate unităţile politice, mari sau mici. Ele asigură, astfel, viaţa popoarelor; viaţa, de care atîrnă orice rînduială şi orice pace.

Aceste consideraţii ne readuc la teoria lui Talleyrand, despre condiţiile de viaţă ale popoarelor europene, - teorie, prin care acest mare european a încercat, să înrîurească trecerea de la o stare de război generalizat, (în care forţa primează), la o stare de pace statornică, şi cît mai prelungită, (unde echilibrul, dreptul, libertatea - principii de viaţă - capătă o realitate tot atît de mare şi de hotărîtoare, ca şi forţa). Este ceea ce încearcă să formuleze, şi azi, puternicii zilei, prin "Charta Atlanticului" şi prin declaraţiile lor de la Teheran. Făgăduind o pace dreaptă "tuturor popoarelor", ei îşi limitează singuri puterile, într-un interes general, - dar şi în propriul lor interes; fiindcă, numai cu puteri îngrădite (prin principii de drept), ei vor putea statornici între ei un echilibru de pace şi de viaţă. Iar cînd vorbesc de "unitatea Europei"--(trebuie înţeles unitatea de viaţă a Europei - în sensul celor susţinute de Talleyrand), ei enunţă un principiu care de cîte ori a fost nesocotit, a pricinuit tulburări şi război în lume, şi de cîte ori a fost respectat, a îngăduit reaşezarea ordinii şi păcii. (...)

BCU Cluj / Central University Library Cluj

12 decembrie

Am închinat noaptea "Escaladei" (din 11 şi 12 decembrie) unei discuţii înfrigurate cu privire la viitoarea pace a lumii. S-au ciocnit, îndeosebi, două teze, - aceea a prof. Pirenne, care prevede şi doreşte despărţirea Europei în două (o parte, legîndu-se de Imperiul Britanic, iar cealaltă parte, alunecînd în braţele Rusiei), şi teza mea, despre unitatea vechiului continent.

Sînt foarte puţini intelectuali occidentali, care pricep problema rusească şi o judecă liniştit şi cu măsură. In vreme ce unii se tem de înaintarea "bolşevicilor", fiindcă presupun, că le-ar aduce prăpăd şi revoluţie, alţii văd în sovietici pe mîntuitorii Europei. Pirenne face parte dintre

aceştia din urmă. Recunoştinţa lui faţă de ruşi e atît de mare încît el condamnă cu asprime politica "absurdă", urmată de Marile Puteri faţă de Rusia, în secolul trecut, (războiul din Crimeea, Tratatul de la Berlin), cu scopul de a opri Rusia, în mersul ei spre Vest, şi de a-i fixa hotare statornice. Această politică a frînat avîntul Rusiei, şi a îngăduit Germaniei să se întindă, să crească, şi să ameninţe lumea (lumea văzută de la Bruxelles).

(...) Patima care dă spor la muncă istoricului belgian, însufleţind întreaga lui construcţie cerebrală, e ura împotriva Germaniei şi teama faţă de neastîmpăratul şi puternicul vecin al patriei sale. Germania trebuie pusă într-o situaţie în care să nu mai poată face rău. Aceasta prin orice mijloc, cu orice preţ, chiar cu preţul distrugerii Europei, (un continent care nu mai înseamnă nimic, decît doar o tradiţie de certuri şi de lupte fără capăt şi fără rost!)

"Istoria" va servi lui Pirenne mijloacele trebuincioase pentru a izola şi înlănţui Germania. Toate civilizaţiile strălucite - pretinde şi "dovedeşte" Pirenne, - s-au dezvoltat pe coasta mării, în jurul unor mări închise, sau pe litoralul Oceanului (Egiptul, Grecia, Roma, Spania, Olanda, Anglia). Popoarele s-au deosebit între ele, după cum au fost aşezate la mare, sau în interiorul continentelor. Cele dintîi trăiau din negoţ, din schimbul liber de mărfuri, de bunuri şi de idei; celelalte, din agricultură şi din creşterea vitelor. Aceste condiţii de viaţă deosebite au înrîurit, în mod deosebit, asupra dezvoltării sociale, economice şi politice a popoarelor. Comerţul şi navigaţia s-au dovedit prielnice ideilor de libertate, instituţiilor libere, democraţiei, individualismului. (Popoarele maritime - chiar de sînge şi de origine deosebită, - gîndesc şi simt la fel). In schimb, popoarele "continentale" au rămas întîrziate: ele au păstrat formele feudale, au adoptat apoi regimuri absolutiste; gospodăriile lor au rămas închise: la ţară, a dăinuit, multă vreme, regimul iobăgiei: cînd producţia industrială s-a dezvoltat, -uneori în proporţii uriaşe, - ea nu s-a putut folosi de mijloacele de desfacere îndestulătoare, şi a provocat stări anormale şi tendinţe războinice; starea de spirit, concepţiile filozofice, aşezămintele

politice au mers către formule socialiste (naţional-socialiste) şi comuniste. De aceea, între două state vecine, unul aşezat la mare, altul aşezat departe de ţărm, nimic nu e comun, - chiar dacă popoarele respective au aceiaşi origină, şi sînt de acelaşi sînge.

Pirenne dă numeroase "pilde istorice" care dovedesc îndreptăţirea tezei lui, şi stăruie îndeosebi asupra adîncilor deosebiri de concepţii, de simţăminte, de idei, de principii morale şi instituţii politice, care despart Germania (puternic înrîurită de dezvoltarea întîrziată a Rusiei, stat agricol, feudal pînă în timpurile din urmă, absolutist şi războinic) de democraţiile occidentale (Franţa, Belgia, Olanda, ţările scandinave, etc.).

Si tot din trecut, Pirenne trage învăţămintele care-i convin şi anume că "marile curente ale istoriei" tind să despartă ţările (chiar vecine între ele), care au situaţii geografice, şi prin urmare forme de viaţă şi de gîndire deosebite, - şi, în schimb, să apropie între ele, să asocieze puterile care gîndesc la fel...! Ne îndreptăm, deci spre o civilizaţie a Atlanticului, - o nouă civilizaţie a mării, care va strînge în jurul ei, alături de blocul anglo-saxon, democraţiile occidentale din Europa; drept compensaţie - firesţe! - Rusia va putea cuprinde sub "ocrotirea" ei, statele agricole şi continentale din Europa răsăriteană şi centrală; iar Germania va rămîne izolată, la mijloc, pînă ce puterea de atracţie a celor două civilizaţii opuse, o va rupe în două aruncînd ţinuturile renane şi sudice spre Apus, iar Prusia spre Răsărit...

Astfel istoria îşi va fi împlinit opera, iar Belgia va fi mîntuită!...

Toată această teorie, pe care Pirenne o susţine cu un lux uimitor de argumente, şi cu o strălucită dialectică, păcătuieşte prin pornirea pătimaşe care o inspiră, prin marea spaimă (vorba răposatului Ferrero) care o înrîureşte. Pentru a mîntui Belgia, Pirenne despică lumea în două, cu argumente "istorice" (dar care este teza pe care un istoric îndemînatic, nu ar putea-o îndreptăţi, cu argumente culese din trecut

şi caută să înnece Germania în marele curent istoric izvorît din torentul apelor micului Manneken Piss[1]), dar această teză meşteşugită are păcatul, că distruge Europa şi rupe zăgazurile ei în faţa Rusiei.) Pentru a mîntui Apusul, se jertfeşte Răsăritul, - jertfeşte uriaşa operă de îngrădire pe care Europa, sub conducerea tuturor Marilor Puteri apusene, a împlinit-o la Răsărit prin tratatele (Paris - Berlin- Versailles, etc.) care au salvat viaţa şi libertatea statelor limitrofe, şi care, la urma urmei, au slujit chiar Rusia, fiindcă i-au îngăduit să joace un rol european. Rusia s-a integrat, astfel, în Europa şi a putut să-şi împlinească misiunea europeană.

Greşala lui Pirenne se trage dintr-o falsă judecată a problemei germane. Argumentul "poziţiei continentale" putea fi invocat acum 4ooo de ani, - fiindcă atunci, un stat aflat departe de mare era, în adevăr, silit, să se dezvolte altfel decît un stat marin. Dar azi, - cînd Germania e maritimă, datorită uriaşelor ei porturi, şi atît de dezvoltatului ei sistem fluvial, - şi poate, deci participa direct la negoţul şi navigaţia mondială; cînd întreaga peninsulă europeană pare înaintată în mare, ne mai îngăduind deosebirea între state maritime şi state continentale; cînd noile căi de comunicaţie, prin văzduh, leagă Germania - ca toate celelalte ţări - de "viaţa mondială", - cine mai poate culege pilde din istoria Babilonului, pentru a susţine că stările politice sociale şi culturale din Germania sînt şi vor rămîne înrîurite de "poziţia geografică continentală" a Reichului?

E un non sens. La urma urmei, nimeni nu poate împiedica pe Pirenne - aşa cum i-am spus, - să caute o ieşire pentru ţara sa, atît de des şi de greu ameninţată de Germania, folosindu-se de argumente luate din istoria Babilonului. Cu o condiţie: să nu găsească cu acest prilej, tot în istoria babilonică, argumente păgubitoare pentru alte ţări, şi pentru pacea lumii. Ce ar zice, de pildă, distinsul istoric dacă aş găsi, tot

1) Statue-fîntînă în bronz, la Bruxelles, reprezentînd un copil, - operă a lui Duquesnoy, din anul 1619, - care obscen, dar inocent, ţinteşte în bazin o şuviţă de apă.

în antichitate; (ce nu se poate găsi în trecut?) un argument care ar îndreptăţi Germania să treacă peste Ţările de Jos şi Belgia, spre a atinge litoralul mării, ca să se poată înfrupta şi ea din bogata şi strălucita civilizaţie a Atlanticului? Ce poate opune Belgia unei asemenea invazii? Dreptul ei de a trăi liberă. Dreptul ei la viaţă. Adică una dintre acele tradiţii, de drept şi de viaţă care au determinat, şi trebuie să determine şi în viitor, înţelesul şi valoarea noţiunii: Europa. Ocrotitoare la Apus, Europa a fost şi trebuie să rămînă , ocrotitoare şi la Răsărit.

Firește, există o primejdie germană, - un fenomen german. Si acest fenomen e influenţat, în anumite condiţii, de situaţia geofizică, şi de dezvoltarea istorică a Reichului. Nu însă în sensul indicat de Pirenne. Aci, se poate dezvolta teoria Germaniei, care constituindu-se cea din urmă, ca mare Putere, caută prin forţă, să-şi asigure, pe glob, o situaţie de Putere mondială. "Masa" de care dispune (80 milioane de locuitori), i-a îngăduit, să creadă, că are nu numai dreptul, dar şi putinţa de a se impune prin forţă. De aceea, a nesocotit mereu dreptul ţărilor vecine. Intreaga dezvoltare a gîndirii politice a Germaniei a fost influenţată, un secol întreg de năzuinţa care părea cu putinţă de împlinit, de a-şi asigura prin forţă, un loc hotărîtor în lume. Infrîngerea din 1918 nu a pus capăt acestei năzuinţe, fiindcă, la pace, a rămas un gol, la Răsărit. Insă o nouă înfrîngere va schimba situaţia: renaşterea Rusiei, închegarea ei într-un colos victorios, închide orice ieşire spre Răsărit. Germania e depăşită de evenimente, devine o ţară îngrădită, - deci europeană, care nu mai are de ce să pună în primejdie pacea continentului, etc.

De aceea, e absurd şi primejdios ca, din teamă faţă de o Germanie învinsă şi depăşită, să se deschidă toate zăgazurile în faţa unei Rusii atotputernice şi victorioase.

Rusia, dorită şi preţuită de toate statele continentale (chiar de adversarii ei vecini!), atîta vreme cît luptă pentru restabilirea echilibrului european, - va fi detestată de toată lumea, (coaliţia fricii!), dacă va răsturna acest echilibru ... Ce se poate ridica în calea ei, spre a o opri? Propriul ei interes de a nu provoca coaliţia fricii, ci de a

BCU Cluj / Central University Library Cluj

de a păstra, în cuprinsul Acordului Tripartit, un echilibru paşnic şi rînduit. Dar pentru aceasta, trebuie ca acest Acord să joace, în sensul unui echilibru de drept, (cum îl vrea, de pildă Cordell Hull; cum îl vrea, de asemeni, şi Churchill, - împotriva tezei Smuts-Carr), şi să înlătura teoriile subversive care cheamă Rusia înăuntrul continentului.

In această discuţie prof.Bourquin a intervenit spre a încadra problema europeană în cuprinsul unei noţiuni universale, - iar Pomaret,[1] spre a declara că speculaţiile istorice şi filozofice sînt zadarnice, fiindcă, după suferinţele îndurate în acest război, toate popoarele continentului (cele răsăritene, cele centrale, ca şi cele apusene), cînd vor avea să se rostească cu privire la pace şi la soarta lor de viitor, vor vota, toate, - pentru Moscova. Va fi preţul pe care continentul greu încercat îl va plăti adevăratului învingător: U.R.S.S.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

13 decembrie

Azi dimineaţă, mi se anunţă (prin telefon, de Franassovici şi de Bossy) că Cordell Hull ar fi adresat un apel către statele limitrofe, pentru a ieşi din război, cît mai e vreme. Eu atribui acest apel grijii pe care bărbatul de stat american a vădit-o în discursul său, de a putea împlini, cît mai desăvîrşit, o politică tripartită, ferită "de zone de influenţă, şi de alte născociri de acelaşi gen". Rezistenţa ţărilor limitrofe îndîrjeşte pe sovietici, şi aduce apă la moara propagandiştilor zonelor de influenţă.

Ribbentrop a vorbit şi el la radio. Ce prilej nimerit de a se folosi de tulburarea, pricinuită de declaraţiile lui Smuts, pentru a ţine un mare discurs "european"!

---

1) Fost ministru într-un guvern francez, în perioada interbelică.

(Avioanele germane răspîndesc în Franţa, afişe cu jalnica declaraţie: Franţa este moartă! semnat: Smuts).

Fruntaşii naţional-socialişti nu sînt însă în stare (nici în măsură), să folosească un asemenea prilej. Impotmoliţi în politica lor de ordine poliţiste; încurcaţi de lozinci absurde; cu mîinile pătate de sînge, cu sufletul încărcat de ură şi de porniri răzbunătoare; cu mintea apăsată de gîndul apropiatei prăbuşiri, - ei nu pot rosti cuvîntul "Europa", fără a-l compromite.

Ribbentrop s-a mulţumit "să denunţe" ţelurile lui Churchill şi ale lui Roosevelt, care n-ar avea alt gînd decît "să cotropească ţările pentru a le arunca în robie!" Apoi, a comis imprudenţa să rostească din nou, cuvîntul buclucaş şi falimentar de : "spaţiu vital"! - Biata Europă!...

Ieri, după amiază, la ora 5, am primit vizita lui Dulles. Se interesează de scrisoarea publicată de mine în "Journal de Genève". Il rog să trimită, telegrafic, un extras din această scrisoare (acelaş pe care l-am trimis şi lui Kopetsky, pentru radio Londra), la Washington. Dulles îmi făgăduieşte că va face această comunicare, şi că va adăuga, în telegrama sa, că sînt românul care pricepe cel mai bine problema rusească, şi că ar trebui să fiu pus în contact direct cu sovieticii!

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Caut să conving pe Dulles, că atitudinea pe care România ar putea-o lua, spre a ieşi din război, - dacă ţine seama de argumentarea cuprinsă în scrisoarea mea, - s-ar potrivi deplin cu declaraţiile lui Cordell Hull, din 17 noiembrie.

Urmările directe ale Conferinţei de la Teheran, pentru Balcani, par a fi următoarele:

1. O apropiere turco-rusă (se vorbeşte de o "alianţă", - mai probabil, e un pact de asistenţă, ca cel pe care Beneş l-a încheiat la Moscova, şi cel pe care Saracioglu nu l-a putut încheia, în octombrie 1939, din pricina noii politici sovietice, determinate de Acordul Ribbentrop-Molotov).

Intîlnirea de la Cairo, între Roosevelt, Churchill şi preşedintele Izmet, pare să fi mulţumit pe turci, - şi să-i fi apropiat de sovietici. (Menemencioglu se jură că nu va intra îm război, sau mai exact: că nimic nu s-a schimbat! - dar astea pot fi vorbe de diplomat. Turcia e prinsă în horă, şi deşi mişcările ei sînt însă sfioase şi măsurate, în curînd, va fi silită să bată talpa şi să joace şi ea).

2. O recunoaştere de către sovietici a mişcării iugoslave a lui Tito, - şi o apropiere a anglo-saxonilor de acest genial comunist, care a şi format un guvern iugoslav, proclamînd principiul (ademenitor!) al federalizării. Micul rege Petru, cu guvernul Purici, au rămas izolaţi la Cairo.

3. Slăbirea tronurilor în Balcani. Regele Gheorghe al Greciei declară că nu se va întoarce în patria sa liberată decît dacă poporul grec se va pronunţa în favoarea lui. (Si aici lucrează Moscova. Nu cred că Anglia va renunţa la regele Gheorghe şi la influenţa lui în Grecia. Deocamdată, acceptă unele formule, pe placul aliaţilor ruşi).

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Toate acestea pot avea asupra noastră cele mai vii, dar şi cele mai contradictorii înrîuriri. Nemţii vor şti, neapărat, să exploateze în favoarea lor, cuvinte ca acelea rostite de mareşalul Smuts. Aud la radio, că un "mare avocat" din Bucureşti a şi protestat în "Curentul"[1], proclamînd gloria eternă a Franţei! (In "Curentul" - gloria Franţei, apărată la îndemnul şi sub ocrotirea ocupanţilor nemţi, în ziarul lichelii Şeicaru!). Nemţii vor şti, de asemeni, să se folosească de uneltirile antimonarhiste ale sovietelor, în Grecia şi în Iugoslavia. Vor pretinde că este o nouă dovadă a capitulării anglo-saxonilor, în faţa ruşilor. (La aceasta se adaugă declaraţiile din urmă ale lui Cordell Hull, care nu cuprind un apel către noi, ci doar o declaraţie pesimistă, pe placul Moscovei, - şi anume, constatarea că ţările satelite vor avea şi ele să facă faţă răspunderilor, care apasă asupra tuturor agresorilor...)

---

1) Este vorba de articolul scris, în favoarea Franţei, şi publicat în "Curentul", de juristul H.Aznavorian, sub ocupaţia hitleristă.

In schimb, Conferinţa de la Cairo (a doua) ne poate fi de folos. O apropiere turco-rusă, înlesnită şi sprijinită de anglo-saxoni, se poate dezvolta în avantajul nostru. Este, în fond, refacerea situaţiei care a dăinuit, înainte de Acordul de la Moscova. Această situaţie a îngăduit Inţelegerii Balcanice, să se sprijine pe anglo-saxoni şi pe ruşi; numai după ce nemţii au dat întreaga situaţie peste cap, încheind Acordul cu ruşii (despărţind pe ruşi, de turci, şi învrăjbindu-i cu anglo-saxonii), Inţelegerea Balcanică a fost ruptă în bucăţi. Indreptarea situaţiei poate îngădui, din nou, o strînsă colaborare politică între România şi Turcia. Fireşte, datele problemei nu mai sînt exact aceleaşi ca în trecut: Rusia de azi are altă autoritate, şi desigur, alte pretenţii, decît acum patru ani. Totuşi, dacă anglo-saxonii sînt binevoitori, un joc politic este cu putinţă. Vom avea oare priceperea şi curajul, să intrăm în acest joc? Sînt convins că turcii vor încerca să ne ajute. Este în interesul lor. "Perfectul acord" cu Aliaţii, despre care vorbesc preşedintele Izmet şi ministrul Menemencioglu, nu prevede, poate, o acţiune militară imediată. Insă el nu poate să nu prevadă anumite asigurări date turcilor de Aliaţi, şi în schimb, un sprijin diplomatic făgăduit de turci, cauzei aliate. Inainte de a fi cuceriţi cu armele, Balcanii pot şi trebuie să fie pregătiţi diplomaticeşte. (Este metoda lui Hitler, din anii 1939-41: armatele lui ameninţau, iar Ribbentrop culegea iscălituri la Pactul Tripartit). Diplomaţia turcă poate să dea un sprijin hotărîtor acestei acţiuni de "atracţie". De pe acum, bulgarii se mişcă, şovăiesc, se pregătesc să-şi schimbe poziţiile. (O schimbare de poziţie a bulgarilor e mai prielnică pentru Aliaţi, decît un atac turcesc imediat, care ar putea sili pe bulgari să se apere!)

Peste Bulgaria, acţiunea diplomatică poate să treacă Dunărea; - trebuie să treacă Dunărea. Evenimentele duc apă la moara lui Creţeanu. Numai, dacă ar şti să se slujească de ele. Condiţia esenţială de succes: o dreaptă preţuire a factorului rusesc. Orice nesocotire a acestui factor, poate compromite totul.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

O altă acţiune ce ne poate fi de folos: acţiunea lui Beneş la Moscova. Bărbatul de stat cehoslovac pregăteşte terenul pentru desprinderea noastră din Axă (şi în această privinţă, se petrece o restabilire a situaţiei: prăbuşirea Cehoslovaciei în braţele Germaniei a însemnat poartă deschisă pentru Axă, în Europa dunăreană şi balcanică. Refacerea Cehoslovaciei, sprijinită pe Marile Puteri Aliate, înseamnă aşezarea la loc a zăvorului care închide nemţilor calea spre Răsărit).

Succesul lui Beneş va depinde de priceperea cu care va şti să asigure ţărilor limitrofe siguranţa şi independenţa lor faţă de Rusia. Metoda lui (pe care mulţi o iau în nume de rău - dar cum ar putea face altfel?) pare să tindă la pregătirea unor asociaţii de state, legate prin acorduri de asistenţă, şi acorduri cu Rusia. (Trădare!, strigă multe suflete fricoase şi independente! De ce trădare? Beneş vede situaţia aşa cum este. Nimic nu poate fi făcut, la Răsărit, fără învoirea Rusiei. Cu alte cuvinte Rusia de azi şi cea de mîine, - învingătoarea Germaniei, - nu poate fi îngrădită decît cu voia ei. Cine doreşte să o îngrădească - ca să poată trăi, - trebuie să se înţeleagă cu ea).

Beneş voieşte să pună, la Moscova, întreaga problemă a ţărilor răsăritene; va vorbi şi de România şi de Ardeal. El ne este prieten.

Acţiunea lui Beneş, diplomaţia turcă, - iată cele două pîrghii ale îndreptării noastre. Doar de am şti să ne folosim de ele!

Pactul dintre Rusia sovietică şi Cehoslovacia, astfel cum a fost încheiat, acum două zile la Moscova, reaminteşte vremurile defunctei (poate pe cale de renaştere?) Societăţi a Naţiunilor: o clauză de asistenţă (împotriva unei agresiuni germane); o clauză de neamestec în treburile interne ale "Inaltelor Părţi Contractante" (garanţie de independenţă pentru micul stat cehoslovac); o clauză, în sfîrşit, care îngăduie şi altor state vecine (victime ale agresiunii germane, - Polonia) să adere la pact.

Este deci, mai mult decît un pact bilateral, este un început de asociaţie între state vecine, un sistem de

BCU Cluj / Central University Library Cluj

organizare politică a păcii de mîine. Acest sistem se reazimă, deocamdată, pe Rusia. El asigură Rusiei o influenţă hotărîtoare în Europa răsăriteană. In măsura în care Rusia va fi ademenită să abuzeze de această influenţă, (cum a făcut-o prin pactele încheiate cu statele baltice), noul sistem Beneş-Stalin poate fi o primejdie, nu numai pentru statele răsăritene ci pentru întreaga Europă. (De pe acum ziarele germane şi cele germanofile denunţă primejdia imperialismului sovietic, şi prevăd că "imperiul slav" tinde să cuprindă trei sferturi din Europa! Este un argument ce va avea răsunet în ţară). De altă parte însă, faptul că statele limitrofe pot pătrunde în asociaţie şi se pot lega politiceşte între ele - va dezvolta, poate, simţul lor de solidaritate, îngăduindu-le să apere, cu puteri unite, libertăţile lor. Rusia nu cere să fie legată cu fiecare stat vecin, în parte (cum a fost cazul pentru statele baltice), ci face parte din asociaţie. Atîrnă deci, de îndemînarea şi de spiritul politic al celorlalţi membri ai asociaţiei, ca acest sistem să nu se transforme într-o unealtă de dominaţie a Rusici. (S-ar părea că Beneş a urmărit să împace ideile sale de federaţie a statelor mici cu realitatea victoriei ruseşti. "Il a fait la part du feu"[1]. Numai de n-ar cuprinde focul întreaga casă!)

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Valoarea "europeană" a acestui "sistem" politic, depinde de felul cum Puterile Orientale se vor lega, sau nu se vor lega de el. Dacă reţeaua pactului de asistenţă se va întinde peste întregul continent, cu participarea Angliei, (reprezentantă pe continent a blocului anglo-saxon,)- atunci ideea Europei unitare (şi a păcii indivizibile) va fi din nou consfinţită, şi graţie echilibrului astfel restabilit, toate statele se vor putea bucura de noua organizare europeană.

Dacă Anglia rămîne însă în afară, şi se va mulţumi să încheie o asociaţie asemănătoare, (poate chiar o federaţie), cu "micile democraţii occidentale", atunci unitatea Europei va fi definitiv compromisă, echilibrul rupt, libertatea statelor mici înlăturată, - şi toate condiţiile pregătite pentru izbucnirea unui nou şi uriaş conflict.(...)

---

1) In limba franceză, în original: El a rezervat şi focului o parte.

15 decembrie

Primesc vizita lui Franasovici şi a lui Bossy. Le expun situaţia, după informaţiile de care dispun. Le arăt că "Aliaţii" sînt nerăbdători, şi îmi cer un gest de desolidarizare de guvernul actual. Dacă nu mă hotărăsc - spun "Aliaţii", - evenimentele "mă vor depăşi", adică vor căuta şi vor găsi "reprezentanţi români" mai mlădioşi. In ce mă priveşte, îmi vine greu să iau o hotărîre, atîta vreme cît nu ştiu ce vrea opoziţia. Am rugat pe Maniu să-mi desluşească politica lui faţă de Rusia: nu am primit nici un răspuns. Nu mă pot mulţumi cu un singur îndemn, că trebuie să păstrez contactul cu sovieticii. Asta nu înseamnă nimic. Trebuie să ştim ce vrem. Singurul om care ştie ce vrea mi se pare a fi mareşalul. El, cel puţin, are o credinţă şi o voinţă: cu nemţii, pînă în pînzele albe. E o politică logică, şi în condiţiile de azi, uşor de împlinit:pînzele albe sînt gata pregătite. Opoziţia, în schimb, se codeşte şi şovăie. Urmează o politică de reintegrare teritorială în locul unei politici de mîntuire naţională. Vrea să obţină, de la americani, binecuvîntarea ruşilor. Fireşte, situaţia e gravă şi primejdiile sînt mari. Nu ne putem salva însă decît dacă privim realitatea în faţă: trebuie să ne hotărîm să stăm de vorbă cu ruşii. Dacă blocul opoziţiei din ţară nu va lua o asemenea hotărîre, vor sta de vorbă alte blocuri. Ruşii sînt pe cale să piardă răbdarea.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Cei doi prieteni împărtăşesc temerile mele. Si lor li se pare că cei din ţară nu văd situaţia aşa cum este în realitate. Nădăjduiesc şi cred că mai este cu putinţă o înţelegere în afară de ruşi! ... Se pare, că încercările lui Creţeanu, la Ankara, au dat greş. (Nu e de mirare, dacă a lucrat împotriva ruşilor, sau în afară de ei!) Discuţie pesimistă, şi fără rezultat.

16 decembrie

Paul Zănescu[1] în drum spre ţară, trece pe la mine. Imi aduce veşti de la Dinu Hiott, de la Vichy (care a

1) Secretar de legaţie în timpul misiunii lui Gafencu, la Moscova.

văzut, nu de mult, pe Maniu şi pe Stirbey), că opoziţia nu ar putea sprijini (pe faţă) acţiunea mea, dar că o aprobă, şi că mă roagă să fiu amabil cu interlocutorii mei. (Adică: cu ruşii!)

Parcă aud pe Maniu: mă aprobă, dar nu mă sprijină; mă îndeamnă, dar nu mă sfătuieşte; şi mă roagă doar să fiu "amabil", ca şi cum, cu amabilitatea mea, (care nu angajează pe Maniu!), noi am putea potoli pe ruşi şi mîntui ţara!

17 decembrie

... Stanley vine să mă vadă; îmi dă de înţeles că englezii nu sînt grăbiţi să ne vadă făcînd gesturi pripite. Trebuie să fim gata, dar să aşteptăm semnalul. (Versiunea Stanley nu corespunde întocmai cu mesajele lui Dulles: - Să fie, oare, o nepotrivire între politica britanică şi cea americană, sau numai o deosebire în jocul de a interpreta instrucţiile primite de către cei doi interlocutori ai mei?..

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Chem la mine pe Paul Zănescu, şi îi dau un lung mesaj verbal pentru cei din ţară...

Ţin să se comunice opoziţiei:

1. Marea şi îndurerata mea surprindere că nu sînt ţinut în curent cu nimic. Am rugat pe Maniu, să-mi precizeze gîndurile sale despre Rusia, - şi politica sa rusească. Nici un răspuns, (fiindcă nu pot socoti drept răspuns, cele cîteva cuvinte transmise prin Hiott). Această tăcere îngreunează mult acţiunea mea de aici.

2. Statornica mea convingere, că anglo-saxonii nu pot fi cîştigaţi dacă nu ne hotărîm să stăm de vorbă cu sovieticii. Nu avem de ales decît între două politici:
a) sau credem în victoria nemţilor, (în putinţa unei păci albe, păci de compromis, şi de echilibru, între Europa Centrală şi Rusia), şi atunci se impune să luptăm, să învingem; sau să negociem alături de "fraţii noştri de arme" nemţi. (aceasta e politica logică a mareşalului). b) sau ne dăm seama că Germania e pe cale de a fi învinsă, - şi că nici un compromis, nici o tranzacţie, nici o întîrziere, nu o vor putea împiedica să fie învinsă, pînă la capăt. In cazul acesta, nu avem nici un interes (şi nici o obligaţie morală!), ca să luptăm mai departe,

pînă la capitularea Germaniei, fiindcă Germania nu se va învoi să capituleze decît cînd va pricepe că e înfrîntă milităreşte, adică atunci cînd adversarii ei vor fi la hotarele germane. In ziua aceea însă, armatele aliate vor fi trecut de mult peste teritoriul ţării noastre. Capitulînd alături de nemţi, vom capitula cu inamicul în ţară, - cu un inamic, pe care cu greu îl vom putea scoate din ţară. De aceea, este mai cuminte să ne hotărîm din vreme, - pentru a nu negocia, după ce vom fi ocupaţi, - şi nici atunci cînd adversarii vor fi la Nistru; (şi cînd vom sta de vorbă sub imperiul fricii şi al desnădejdii).

Trebuie să fim gata deci, ca în ziua cînd ruşii vor forţa trecerea Bugului, să schimbăm regimul şi politica noastră, şi să cerem nemţilor (sprijiniţi pe forţele noastre proprii) să se desprindă de noi, să părăsească ţara şi să ne lase nouă grija de a apăra teritoriul nostru. (Nu trebuie, cu nici un preţ, ca lupta să fie dusă pe pămîntul ţării).

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Spre a putea însă schimba astfel politica noastră, trebuie să ştim mai înainte ce ne aşteaptă, - adică trebuie să fi luat legătura cu Naţiunile Aliate, adică cu ruşii şi cu Aliaţii lor.

Deci, foarte clar: ori luptăm pînă la capăt, alături de nemţi, - ori ne pregătim de a lua soarta ţării în mîinile noastre şi să stăm de vorbă cu toţi Aliaţii. In nici un caz însă, nu ne este îngăduit să ne aşezăm între două scaune, adică să căutăm la anglo-saxoni sprijinul pe care nemţii nu ni-l mai pot da împotriva ruşilor. Am stăruit întotdeauna asupra acestui fapt: Aliaţii (chiar dacă ar avea interese deosebite), sînt solidari pînă la victorie. Nu putem deci, nu trebuie să ne sprijinim pe unii împotriva altora. Acest fapt s-a vădit prin Conferinţa de la Moscova şi de la Teheran. (Nici o îndoială nu mai este cu putinţă).

3. In ce mă priveşte, am stabilit contactele necesare (nu negocieri), contacte care nu pot fi deplin folositoare, decît în măsura în care ştiu, ce vor cei din ţară. Nu cer ca negocierile să fie duse prin mine (dimpotrivă!), - aş

dori însă, să fiu ţinut la curent, spre a putea folosi creditul de care mă bucur, şi ajuta negocierile în curs.

Tin să dau următoarea înştiinţare: Aliaţii - îndeosebi sovieticii, pierd răbdarea; ei ne cer acte de desolidarizare cu regimul: declaraţii prin care să condamnăm regimul. Am impresia că, deocamdată, sovieticii ar mai discuta cu un grup de "burghezi" (dacă mijlocitorii le inspiră încredere); în curînd însă, vor alege alţi negociatori, dacă nimeni nu se prezintă şi nu ia, acum, atitudine. Ne putem trezi în faţa unei "Românii libere" - unui Tito pe care ruşii, mai întîi, îl vor recunoaşte, apoi îl vor impune, spre recunoaştere, Aliaţilor. Si din această pricină, e cuminte să nu mai pierdem timpul.

4. Ne putem sluji de două pîrghii spre a îndrepta situaţia noastră: a) acţiunea lui Beneş la Moscova (care e prielnică nouă şi Ardealului nostru); b) acţiunea diplomaţiei turceşti care, după conferinţa de la Cairo, s-a pus, fără îndoială, în slujba cauzei Aliaţilor, şi caută să răstoarne poziţiile statelor balcanice supuse Axei.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Pentru a ne putea însă sluji de aceste două "pîrghii de redresare", - trebuie să dăm factorului sovietic, toată atenţia şi toată preţuirea ce i se cuvine, azi.

2o decembrie

(...) Stanley vine să mă vadă din nou: stăruie asupra faptului, că guvernul britanic nu ne cere o imediată schimbare de atitudine, ci ne cere numai să fim "gata".

21 decembrie

(...) Printr-un curier elveţian, primesc două scrisori de la Madrid: una de la Truelle, care după ce a fugit de la Bucureşti, în Africa, a ajuns, reprezentantul oficios al lui De Gaulle, în Spania: "Profit de acest prilej pentru a vă trimite credincioasa mea amintire. (...) Informaţiile pe care le-am cules continuă să fie neliniştitoare în ceea ce priveşte ambiţiile lor asupra regiunii de unde sînteţi originar".(Care: Basarabia,sau Moldova?) "In orice caz, ar trebui, dacă nu cumva este prea tîrziu, ca chiar în ţară, să aibă loc o mişcare spontană de rezistenţă, organizată, de acord cu vecinii dv. de la Vest". (Ungurii? Jugoslavii?) "De asemeni, trebuiesc stabilite

contacte cu reprezentanţii acestora, instalaţi aproape de Nil. De valoarea unei asemenea mişcări ar fi greu să nu se afle. Eu am mereu impresia că prietenii mei nu-şi dau seama - orbiţi cum sînt de singurul fapt ce se poate constata (ajutorul material şi omenesc dat inamicilor lor) de întreaga fatalitate care a împins o ţară, - totuşi cea mai autonomă din regiune - la actuala situaţie penibilă. Nu încetaţi, prin voci autorizate, de a proclama dreptatea cauzei dv.!"

Si Truelle încheie aceste atît de îngrijorătoare constatări, cu următoarele cuvinte: "Cred că veţi simţi din aceste rînduri simpatia unui prieten care, găsindu-se el însuşi într-o situaţie penibilă, în România, a putut aprecia valoarea afecţiunii pe care toţi concetăţenii dv. o purtau propriei lor patrii".

22 decembrie

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Tot atît de pesimistă, ca şi scrisoarea lui Truelle, este şi lunga scrisoare a lui Brutus Coste: "Mai este nevoie să vă spun, cît de mult regretăm lipsa dv. de aici? De aici vedem lucrurile foarte în negru. Atît poziţia noastră materială, cît şi poziţia morală, sînt slabe, foarte slabe. Spre a putea lucra - în ipoteza cea mai dezastruoasă - în vederea salvării a ce se va mai putea salva, cei din ţară (vorbesc de cei neamestecaţi în nebunia ultimilor doi ani), ar trebui să formeze un bloc naţional, şi să înscăuneze formal un grup de oameni cu reprezentarea acestei forţe politice autentice, în străinătate. S-ar putea organiza, apoi, un comitet care să înmănuncheze toată lumea aflată peste hotare, punîndu-se capăt actualei situaţii: fiecare trage în altă direcţie şi pe cont propriu, - sau pe socoteala unei fracţiuni politice (imaginare sau reale) de acasă".

Foarte adevărat. Cum s-ar putea însă organiza ceva, cînd Maniu nu îndrăzneşte să spună nimănui ce gîndeşte, ce urmăreşte, ce vrea?

Coste care a trăit în ţările anglo-saxone (unde şi-a cîştigat multe simpatii), şi care îşi dă seama mai bine decît mulţi alţii despre ceea ce înseamnă o bună propagandă, a

citit cartea mea[1], şi îmi scrie elogios despre ea. Coste îmi dă şi unele sugestii, pe care le voi cerceta.

Citind aceste două scrisori, sincere şi prieteneşti, simt tot amarul străduinţelor mele ce nu au putut duce, pînă azi, la nici un rezultat desăvîrşit. Mă găsesc în străinătate, dar mişcările nu-mi sînt libere, şi nu pot ajunge acolo unde ar trebui. Am scris o carte (şi multe alte note şi memorii) care ar putea fi de folos cauzei noastre. Nu o pot însă arunca pe piaţă, şi chiar dacă cenzura elveţiană nu s-ar împotrivi, mă tem ca nu cumva succesul "literar" să paralizeze serviciile politice pe care le-aşi putea aduce ţării. Aceste gînduri mă chinuiesc mereu cu atît mai mult, cu cît nimeni în ţară, sau în străinătate, nu îndrăzneşte să ia o atitudine potrivită, sau să rostească un cuvînt mîntuitor.

Sullivan îmi dă de ştire, că cele patru exemplare pe care i le-am încredinţat, au ajuns la Londra. In sfîrşit! - Mă asigură, că au fost predate destinatarilor, şi anume: una la Foreign Office, alta lui Cripps, a treia lui W.Steed, a patra lui Seton Watson. (...)

BCU Cluj / Central University Library Cluj

23 decembrie

Ruşii au judecat şi au spînzurat, la Harkov, trei nemţi, doi ofiţeri şi un subofiţer, dovediţi că ar fi nimicit sistematic populaţia civilă, cu mitraliere şi cu gaze. 4o.ooo de spectatori au fost de faţă la execuţie împlinirea acestui act de dreptate a avut, deci, caracterul unei însemnate şi solemne înştiinţări.

Nemţii spumegă de supărare şi de sete de răzbunare. Un lung comunicat D.N.B. spune: "Invinuirile aduse ofiţerilor germani sînt atît de morbide şi de tîmpite, încît nu au putut ieşi decît din capul unor creaturi perverse". etc. Si aşa

---

1) Pînă la data aceea, era cunoscută doar lucrarea "Préliminaires de la Guerre à l'Est", difuzată de autor prin mijloace proprii, înainte de apariţia ei, la 31 martie 1944.

mai departe, pe două coloane. La sfîrşit, o ameninţare, - un strigăt de răzbunare îndreptat împotriva anglo-saxonilor: "Tribunalele militare germane se vor ocupa, în curînd, de prizonierii englezi şi americani, vinovaţi de grave abateri de la dreptul ginţilor"...

La Harkov, nu a fost vorba de dreptul ginţilor. Nemţii siluiesc acest drept pe tot întinsul continentului, ucigînd şi spînzurînd ostateci, deportînd populaţia, închizînd în tabere de izolare femei şi copii nevinovaţi. In Polonia şi în Rusia, Nemţii au făcut incomparabil mai mult. Au pustiit, au măcelărit, au nimicit populaţii întregik nu din răzbunare sau din pornire războinică, ci din sistem: pentru a da satisfacţie unei doctrine, pentru a onora o politică. Toţi cei care au fost în Polonia şi în Rusia <u>ştiu toate acestea</u>. Toţi cei ce au vorbit cu "doctrinarii" germani, - civili sau militari - cunosc de asemenea, aceste fapte înfricoşătoare. Nu sînt învinuiri "morbide", nici "tîmpite", - este un jalnic şi groaznic adevăr. Cucerirea germană se deosebeşte de toate celelalte cuceriri din istorie, prin caracterul "doctrinar" şi "ştiinţific" al măcelurilor pe care le-au practicat. Faptele ce le lasă în urmă întrec toate grozăviile invaziilor barbare, fiindcă nu sînt datorite unor patimi dezlănţuite, - unei furii războinice, nestăpînite şi oarbe, - ci unor socoteli liniştite şi reci, aşa cum au fost elaborate de creierul bolnav al unui păgîn besmetic, - sclav răzvrătit împotriva gîndirii şi tuturor aşezărilor omeneşti. Doctrinarii "spaţiului vital" care se leagănă cu ştreangul de gît, într-o piaţă publică a Harkovului pustii, nu ispăşesc decît o infimă parte din păcatele care apasă asupra întregii noastre generaţii. Mîine, Germania va plăti cu cinstea şi curajul ei de mare putere, vina de a se fi dat cu toate nemăsuratele ei năzuinţi, pe mîna unui "geniu" neisprăvit. (...)

Sovieticii judecă şi spînzură. Totuşi, vitejia cu care recuceresc un pămînt răvăşit de invazia germană, le dă - şi le va da tot mai mult, - putinţa şi autoritatea de a hotărî represaliii. Se pare că această vitejie influenţează tot mai mult deprinderile şi firea lor. "Internaţionala" - ameninţătorul şi atît de frumosul imn al revoluţiei - a fost înlocuit printr-un

BCU Cluj / Central University Library Cluj

cîntec "național", un imn vitejesc pentru gloria și victoria armatelor sovietice, și pentru libera dezvoltare a popoarelor sovietice, unite în cuprinsul Marei Rusii. Cîntecul pomenește de Lenin și preamărește pe Stalin. Năzuințele de altădată, tinzînd spre patria anonimă a proletarilor de pretutindeni, dispar: - în locul lor se cristalizează tot mai mult un patriotism precis și concret, legat de pămîntul, de drepturile, de hotarele Rusiei, însuflețind o luptă "glorioasă".

Aliații (la îndemnul U.R.S.S.), se pronunță pentru Tito, și împotriva lui Mihailovici. (...)

Preferința Aliaților pentru Tito, e determinată de considerații oportuniste. Tito are o armată mai numeroasă, e mai lesne de aprovizionat, și prezintă o formulă politică abilă - federalizarea - care poate fi în măsură să deslege criza iugoslavă. (...)

BCU Cluj / Central University Library Cluj

24 decembrie

Revista sovietică "Războiul clasei muncitoare" laudă declarația de la Teheran care cuprinde hotărîrea Rusiei, a Statelor Unite și a Marei Britanii de a ține laolaltă "în război și în timp de pace".

"Popoarele sovietice, - scrie revista din Moscova, - vor răspunde la această declarație prin noi și mari străduințe!" Apoi, se adresează către statele mărginașe: "Declarația tripartită e o ultimă înștiințare pentru statele satelite ale Germaniei. Aceste state trebuie să înțeleagă, că nu se pot mîntui, dacă urmează o politică în doi peri. N-au decît o singură alegere de făcut: să piară alături de Hitler, sau să se despartă de el".

Foaia sovietică exprimă, în adevăr, dilema în care ne găsim. Nu-i nevoie de multă filozofie, de argumente "juridice" sau "istorice", - nici sforțări desnădăjduite de propagandă. Sîntem alături de un "osîndit". Dacă rămînem lîngă el, osînda ne va lovi și pe noi. O singură salvare: despărțirea.

Primesc vizita tînărului Manuilă, student în medicină, care îmi aduce -cu o întîrziere de două luni - un

mesaj de la Maniu.Deşi sosite tîrziu, cuvintele lui Maniu sînt foarte caracteristice pentru felul lui de a fi şi de a gîndi, şi îmi lămuresc deplin rezerva, pe care o păstrează opoziţia noastră "naţională". Maniu se teme ca nu cumva "cineva" să discute problema hotarelor noastre (nu putea spune mai amabil, că mă bănuieşte chiar şi pe mine de aşa ceva!) , şi să se învoiască cu pierderea Bucovinei sau a Basarabiei. Problema hotarelor - crede Maniu, - nu va trebui discutată decît la pace; atunci, vom fi siliţi, probabil, să consimţim unele jertfe grele; pînă atunci, nu trebuie să renunţăm la nimic.

Rog pe tînărul Manuilă să trimită vorbă lui Maniu (mă asigură, că are o asemenea posibilitate), că sînt cu desăvîrşire de acord cu punctul său de vedere. Nimeni nu trebuie să discute azi problema hotarelor. După cîte ştim, nici un român din străinătate nu are intenţia, nici dorinţa, nici putinţa, să discute această problemă. Ea va rămîne, exclusiv, în competenţa şi atribuţia şefului opoziţiei. De altfel, chiar de s-ar găsi un român atît de nebun, încît să renunţe, în numele ţării, la o parte din teritoriul naţional, el n-ar avea cu cine să stea de vorbă. Naţiunile Unite au stabilit, de mult, principiul, că hotarele nu se vor trasa (şi discuta) decît la pace, adică după o lungă perioadă de armistiţiu, de ocupaţie şi de fel de fel de cercetări. Deocamdată, Aliaţii nu cer decît un singur lucru: capitularea fără condiţii. Atîrnă însă de felul cum şi cînd vom capitula, ca regimul ce ni se va impune numaidecît, să fie mai uşor sau mai greu, iar condiţiile politice şi teritoriale ce ni se vor impune la pace, să fie mai dureroase sau mai aspre. Se cuvine deci ca reprezentanţi ai ţării (şi anume, nu români izolaţi, care nu pot împlini decît misiuni de informare şi de limpezire a atmosferei, ci înşişi şefii opoziţiei naţionale, fie direct, fie prin împuterniciţi autorizaţi) să ia,cît mai <u>degrabă</u>, contactul cu reprezentanţi ai Naţiunilor Unite, <u>nu</u> pentru a discuta despre hotare, <u>ci</u> pentru a restabili raporturi de înţelegere reciprocă şi de încredere, care să înlesnească "capitularea" noastră, şi să ne asigure de mai înainte (pe cît este cu putinţă), că Aliaţii nu vor abuza de victoria lor, că nu vor impune un regim de rigoare şi de răzbunare, şi că nu se vor îndepărta, în ce ne priveşte, de principiile Chartei Atlan-

BCU Cluj / Central University Library Cluj

ticului (şi de alte declaraţii asemănătoare), cînd vor avea de stabilit, în ziua păcii, statutul nostru politic şi teritorial. Un asemenea contact nu poate fi stabilit - ţin s-o repet cu toată stăruinţa - decît de şefii opoziţiei, fiindcă numai ei pot lua asupra lor răspunderea de a schimba atitudinea şi politica ţării; iar Aliaţii nu stau şi nu pot sta de vorbă (în afară de schimburi de cuvinte "amabile" - fără greutate) decît cu cine poate lua asemenea răspunderi.

(Am trimis lui Maniu, în nenumărate rînduri, asemenea lămuriri; nu am primit însă nici un răspuns precis. S-ar părea, că şeful Rezistenţii Naţionale se teme neîncetat că "aliaţii" merg prea departe, pe calea înţelegerii cu Aliaţii, dar el nu se hotărăşte să facă pasul absolut necesar. Sovăiala lui se datoreşte în parte firii sale, în parte unui simţămînt de teamă, de bănuială, de "suspiciune", ca nu cumva "contactul", pe care l-ar stabili cu Aliaţii să-l pună în faţa unor probleme teritoriale, a căror dezlegare este hotărît să n-o ia asupra lui. (...) Teama însă, ca şi şovăiala, sînt rău sfătuitoare). (...)

BCU Cluj / Central University Library Cluj

26, 27, 28, 29 decembrie

(...) Frontul rus e din nou în mişcare: generalul Vatutin a oprit ofensiva germană în faţa Kievului, a spart frontul lui Manstein, şi înaintează în marş forţat spre Jitomir. (...) Nemţii vestesc că au început "ofensiva de iarnă". Crivăţul s-a deslănţuit, de la Marea Baltică, pînă în Ucraina.

In Italia, lupte crîncene, dar înaintarea este înceată. Totuşi, mare bucurie la Londra: crucişătorul Schanhorst a fost scufundat...

30 decembrie

Primesc vizita lui Stanley. Mă întreabă, dacă mai sînt încă dispus să plec în Anglia. Dacă da, "Aliaţii" din Elveţia vor cere la Londra, să mi se găsească un mijloc de trecere. (Bănuiesc că este o întrebare pe care o pun chiar şi cei de la Londra, fiindcă pînă acum, Berna a propus, în mai multe rînduri, plecarea mea, dar Londra a răspuns întotdeauna în mod evaziv şi dilatoriu).

Răspund, că sînt gata să plec, pentru a sluji

cauza împăcării ţării mele cu Naţiunile Unite; cer însă, ca soţia mea, să mă însoţească. Mai cer, fireşte, (ceea ce, de altminteri, se subînţelege întru asemenea deplasare), ca Naţiunile Unite să mă invite de a veni, adică să-mi ofere numaidecît prilejul de a fi folositor.
Stanley ia act de acest răspuns. El îmi comunică, din partea Ministerului de Externe britanic, că Fox e "persona non grata"la Moscova (în deplină contrazicere cu informaţiile cehoslovace). Telefonez lui Kopetsky: nu a primit nici o ştire de la Beneş (Moscova).

Inştiinţarea lui Stanley, cu privire la "plecare", mă bucură şi, fireşte, mă tulbură puţin.

Londra s-a răzgîndit. Este gata să facă ceva, ca să mă aducă. Stiu, că plecarea mea înseamnă sechestrarea ziarelor şi a întregului meu avut: voi pierde şi puţinul pe care îl mai am la Geneva; - vom rămîne în "aer"! Nu îmi este însă îngăduit, să şovăiesc. Tara este, în aceste zile, atît de crunt ameninţată, încît trebuie riscat orice, spre a-i fi de folos. Singura condiţie pe care o pun şi la care ţin - este să pot pleca cu soţia!

BCU Cluj / Central University Library Cluj

La ora patru şi jumătate primesc vizita lui Victor Cădere[1]. Vine de la Lisabona, se întoarce în ţară pentru cîteva zile. Din cîte îmi spune, se pare că a izbutit să aibă o legătură secretă şi utilă cu Campbell (ministrul Angliei la Lisabona, fostul său coleg de la Belgrad). Pe această cale, am putut comunica unele înştiinţări la Bucureşti, care, fireşte, nu au fost urmate. Aşa de pildă, la cererea englezilor, ar fi comunicat, în noiembrie 1942, că ruşii pregătesc o uriaşe contraofensivă - şi cer românilor să-şi strîngă toate forţele, laolaltă, sub comandament românesc, pregătind etapele unei retrageri româneşti către graniţele ţării. (Era un mijloc de a ne desprinde din încleştarea germană. Neurmîmd această sugestie,

---

1) Profesor universitar şi ministru plenipotenţiar, în Portugalia.

s-ar pierde argumentul că am intrat în război, împinşi şi stăpîniţi de nemţi; - ni se dădea, astfel, un mijloc de a redobîndi libertatea noastră de acţiune). Mareşalul, firește, nu a ţinut seama de această propunere. Mai tîrziu, ni s-a adus la cunoştinţă, tot pe cale oficioasă, că armistiţiul italian punea capăt Axei şi Pactului Tripartit; Puterile "aderente" erau, în acest chip liberate de toate obligaţiile lor. Puterile mici, neprofitînd de acest prilej spre a ieşi din război, urmau să fie considerate de atunci înainte, ca aliate de bună voie ale Germaniei, împărtăşind deci, cu Reich-ul hitlerist, răspunderea războiului. (Nici această înştiinţare nu a slujit la nimic. Ne-am grăbit să recunoaştem jalnica înjghebare "republicană" a lui Mussolini, refuzînd din nou, să folosim un prilej, care ne-ar fi putut reda "libertatea").

Acum, Aliaţii au renunţat "definitiv" să mai stea de vorbă cu noi. După Moscova (1943) şi după Teheran, au hotărît să înceteze orice conversaţii particulare. Cine vrea să stabilească un contact cu Aliaţii trebuie să se adreseze tuturor celor trei Puteri asociate, adică să accepte, în faţa Comitetului comun din Londra, o capitulare fără condiţii. (Nu lipsesc însă, nici azi, îndemnări şi lămuriri britanice, care ne arată că "nu se va putea face mai mult pentru noi decît o asemenea înjghebare tripartită, unde ne-am găsi, întotdeauna, faţă în faţă, nu numai cu ruşii, dar şi cu cele două Puteri anglo-saxone. Este treaba noastră, să ştim să profităm de acest avantaj").

In ce priveşte conferinţa de la Teheran, Cădere ştie că aceasta a dus la o desăvîrşită înţelegere militară (la statornicirea unui plan, şi a unei acţiuni comune) nu însă la un acord politic precis şi deplin. Cele trei Puteri Aliate - cu toate că şi-au făcut unele concesii de formă -au rămas pe poziţiile lor. Anglo-saxonii, îndeosebi americanii, nu se gîndesc să abdice în faţa ruşilor: ei voiesc să cîştige timp şi să aştepte ca situaţia militară să se îndrepte în favoarea lor, înainte de a pune punctele pe "i". (Rezervele militare americane sînt neatinse şi uriaşe!)

Răspund lui Cădere că informaţiile mele se potrivesc cu ale lui. Nădăjduiesc deci ca acţiunea lui, în ţară, să se desfăşoare în acelaşi sens ca şi îndemnurile şi sfaturile

mele: - Ruşii nu trebuie să pătrundă luptînd, în ţară; deci, pregătirea unei schimbări şi deci contact numaidecît, - şi anume: contact în primul rînd cu ruşii, care trebuie să ne îndrepte spre Comitetul din Londra. Acest contact nu înseamnă însă negocierea hotarelor. Această negociere se va face la pace. Atunci, vom apăra cauza noastră. Pînă atunci însă, trebuie să ţinem seama de realităţile militare (şi nu de subtile consideraţii politice). Realitatea militară: sovieticii sînt la porţile ţării. Trebuie să dezarmăm - dacă mai este cu putinţă - furia sovietică; trebuie să salvăm situaţia de fapt.

Mai tîrziu, vom vedea cum vom desluşi situaţia de drept. In orişice caz, dacă izbutim să limpezim numaidecît atmosfera, şi să stabilim un contact cu ruşii, faptul acesta ne va sluji foarte mult şi în ziua păcii. (Aşa de pildă, dacă reuşim ca ruşii să pătrundă numai într-o parte a ţării, şi nu în calitate de cuceritori inamici, ci doar ca ocupanţi, - putem salva, la ora păcii, Moldova, Dobrogea, poate chiar o parte din Basarabia).

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Cădere îmi promite că va expune situaţia, la Bucureşti, în acelaşi fel. (...)

1 ianuarie, 1944

Anul 1943 a adus schimbări hotărîtoare, pe toate fronturile. In Rusia, în Africa, pe continent, - armatele Axei au fost respinse; Axa însăşi s-a rupt, iar Germania, strivită sub bombele aviaţiei aliate, duce aproape singură, lupta, înainte. Anul 1944 nu poate fi decît anul desnodămîntului: pretutindeni, pe uscat, pe mare, în aer, numeroasele armate ale Naţiunilor Unite pregătesc asaltul suprem.

Ce va aduce victoria Aliaţilor? Echilibrul lumii, restabilit în 1943, va găsi el o statornică aşezare în 1944? Sau vom cădea cu toţii, prinşi în vîrtejul unor uriaşe prefaceri, din exces în exces?

Pentru ţara noastră, "deznodămîntul" ne pune în faţa unei probleme de viaţă sau de moarte. Anul 1943 a fost, pentru noi, anul "trezirii". Ne-am trezit dintr-un vis, pe care-l credeam frumos. Nădăjduiam că, prin jertfe eroice, să putem suprima una dintre nedreptăţile ce ni se făcuseră. Ne-am înfundat pînă la capăt, pe calea pe care ne-am ales-o. Ne deşteptăm azi, de braţ cu un "învins". Mai rău decît un învins: cu un osîndit stăpîn încă, la noi în ţară, stăpîn pe voinţa şi pe mişcările noastre, colaborator primejdios şi compromiţător, împotriva căruia se îndreaptă ura, învinuirile, dorul de dreptate, şi dorinţa de răzbunare a lumii întregi.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Cum vom izbuti să ne desprindem - să ne desprindem la timp, - din grozava încleştare, care ne-a aşezat sub fatala oblăduire a lui Hitler? Cum vom putea ieşi din situaţia falsă, în care am fost împinşi, printr-o înlănţuire de fapte, dincolo de voinţa noastră, şi de care ne-am legat apoi, în mod eroic, şi vai!, atît de uşuratic, prin tot sîngele pe care l-am vărsat. Am fost printre cele dintîi victime ale cutezanţei naziste; sîntem azi, printre cei din urmă complici ai Reich-ului hitlerist: batjocoriţi de el, cînd i-a mers bine; leali faţă de el, cînd îi merge rău.

Cînd, şi cum vom putea fi, din nou, noi-înşine, stăpîni în casa noastră şi liberi?

Ruşii înaintează pe întreg frontul ucrainian. De Anul Nou, au cucerit - pentru a doua oară-Jitomir. Peste cîteva zile, vor fi pe Bug. De acolo, calea pînă la Nistru este

mai scurtă decît calea pe care o avem noi de străbătut pentru a ne regăsi pe noi înşine.

Intrăm în noul an, cu cea mai adîncă îngrijorare.

Antonescu a dat un ordin de zi către armată. - Vom învinge, sau vom muri!, declară mareşalul. Sînt cuvinte pentru ostaşi. Nu pentru ţară, deoarece dilema nu se mai poate pune. Sîntem, de pe acum, în tabăra învinşilor. Nu ne-ar rămîne deci decît să murim. "Programul" mareşalului e macabru şi simplist. Nimeni nu are dreptul să ducă la moarte un neam întreg!

Argumentele care urmează dovedesc totuşi că mareşalul a învăţat să-şi potolească pornirile:"Am trecut hotarele, nu pentru a cuceri ceea ce nu este al nostru, ci pentru a libera ţinuturi româneşti. Dacă am trecut Nistrul, nu a fost din ambiţie, ci pentru a împlini obligaţiile faţă de aliaţi. Nu am fi atacat pe nimeni, dacă nu ni s-ar fi luat Basarabia şi Bucovina, într-o vreme cînd nimeni nu ne putea veni în ajutor". (Aceste din urmă cuvinte nu sînt lipsite de cumineţenie).

BCU Cluj / Central University Library Cluj

A vorbit şi Hitler, de Anul Nou.

Furia de altădată - vlaga de "profet al vremurilor noi"! - nu a mai răsunat însă decît prin unele cuvinte, întotdeauna aceleaşi, menite în zile rele, ca şi în zile bune, să umple golul de gîndire prin nişte formule simpliste: "plutocraţii", - "jidanii", - "bestiile bolşevice"...

Profetul nu mai prooroceşte victoria: Nu vor fi nici victorioşi, nici învinşi, ci numai supravieţuitori"! Este un pas înainte către concesii mai dureroase. Cu atît mai mult, cu cît pentru o conştiinţă de fruntaş hitlerist se pune teribila întrebare: cine va mai fi printre supravieţuitori?

După o asemenea declaraţie, alte strigăte ca acelea, de pildă, că "victoria va fi a noastră"!, - nu mai au nici un rost. Care victorie? Victoria supravieţuitorilor nevictorioşi? După ce aruncă vina războiului, a bombardamentelor, a tuturor nenorocirilor Europei, în spinarea lui Churchill, a lui Roosevelt şi a lui ... Vansittard[1], - iar vina înfrîngerilor, suferite în 1943, în spinarea "trădătorilor" francezi şi italieni, Führer-ul îşi încredinţează soarta sub protecţia Providenţei şi aşteaptă

1) Ministru subsecretar de stat permanent, la Foreign Office.

de la această dumnezeiască făptură o dreaptă prețuire a gîndurilor sale curate (în rai nu sînt spînzurători!), și o răsplată binemeritată pentru străduințele poporului german.

Eugen Filotti[1] vine să mă vadă, și am cu el o lungă convorbire. Imi vorbește de viața lui atît de grea, la Budapesta, de ura și de reaua voință maghiară, de rezistența îndîrjită a românilor reîncăpuți sub stăpînirea maghiară.(...)

Vorbim apoi despre țară. Imi dă amănunte despre viața grea a românilor din partea cedată a Transilvaniei, și despre frunțașii ardeleni rămași locului : Hațiegan bine, episcopii Colan, Hossu, foarte bine.Filotti nu crede că o schimbare este cu putință. Antonescu nu ar voi să cedeze locul său. Nemții sînt pretutindeni. Supraveghează tot, nu ar îngădui nici o mișcare. Regele șovăie. (Nemții îi fac curte; "precedentul Tito" l-a descurajat; încrederea în Aliați a dispărut). Filotti îmi pare el însuși șovăitor. Pricepe argumentele mele, dar este înrîurit de o anumită propagandă. Nu e sigur de nimic: - Poate nemții se vor înțelege, totuși, "separat" cu englezii!; - sau poate cu rușii!;soarta lui Hitler îi pare pecetluită, dar cine știe dacă armata germană nu va scăpa!... N-ar vrea să stăm între două scaune, nici să stricăm, pe degeaba, o bună amintire, pe care nemții o vor păstra despre noi, și care, poate, odată, să ne fie de folos! ... Cine poate avea încredere în ruși? Toate aceste nedumeriri îl împiedică de a voi ceva precis: cînd ești în îndoială, evită să iei o hotărîre! - iată deviza pe care pare s-o fi adoptat.Mă tem că e deviza care domină toate sufletele românești.

Dezvolt din nou toate argumentele mele. Arăt că șovăielile, scrupulele, bănuielile nu pot îndrepta nimic. Faptele sînt așa cum sînt. De un an de zile, nimic n-a mai putut stăvili înaintarea rușilor. Azi, ei se află pe Bug. Mîine, vor fi pe Nistru. Dacă rămînem legați de nemți, vom dispărea ca stat, poate pentru totdeauna, - înainte ca "Aliații" noștri să fi ajuns pe ultimile lor poziții. Cînd ei vor fi siliți să capituleze (în ceea ce mă privește, nu mă îndoiesc, că această clipă va veni), noi nu vom mai fi. Se cuvine deci, ca înainte ca rușii

---

1) Ministru plenipotențiar al României în acea vreme la Budapesta.

să treacă Nistrul, noi să fi pregătit şi constituit un guvern legal, regal şi naţional, - un guvern care să fi stat de vorbă cu Aliaţii, chiar înainte de pătrunderea lor în ţară, păstrînd cu ei contactul şi după ce vor fi intrat (ca ocupanţi şi nu ca învingători).

Dacă nu vom fi constituit din vreme acest guvern, Aliaţii nu vor mai sta de vorbă cu nimeni. Ruşii vor păstra ţinuturile ce le convin. La nevoie, - şi în lipsa unui guvern legal - prieten, - ei vor alcătui un guvern pe placul lor, pe care, oricînd, îl vor putea impune şi celorlalţi Aliaţi. Dacă nu facem nimic, situaţia îmi pare disperată.

Dăruiesc lui Filotti cartea mea. Ne vom revedea luni seară. (F. nu crede, că Creţeanu ar fi putut face mare lucru, la Ankara. Işi dă seama că titlurile oficiale îngreunează, chiar dacă nu împiedică orice discuţie).

2 ianuarie

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Beneş a părăsit Moscova. A trecut prin Teheran unde şi-a mărturisit credinţa în victorie. A trecut pe la Cairo, unde a stat de vorbă cu iugoslavii. E aşteptat la Alger.

Convorbirea cu iugoslavii pare a fi fost foarte importantă. Regele Petru "a dispărut", după această convorbire. Să fi aranjat oare, vreo întîlnire cu Tito? Dacă Beneş încearcă şi izbuteşte să înlesnească o împăcare între rege, guvern, Mihailovici şi Tito, - el va aduce un uriaş serviciu Balcanilor şi nouă tuturor. Va rămîne cel de al doilea act: reaşezarea României la locul ce i se cuvine, - şi unde se cuvine să ne aşezăm. Sînt convins că Beneş a lucrat în acest sens, la Moscova. Aştept întoarcerea lui la Londra, pentru a cere lămuriri amicului Kopetsky.

3 ianuarie

(...) Seara, primim la masă pe Eugen Filotti, cu soţia. Filotti face rezerve cu privire la cartea mea, din care a citit cîteva capitole. Ii este teamă că lucrarea va fi greşit interpretată, în ţară. El spune că nu se afirmă cu destulă tărie drepturile noastre asupra Basarabiei, şi nu subli-

niază destul de elogios războiul nostru. Cartea cuprinde prevederi prea negre cu privire la sfîrşitul războiului. Nu stăruie îndeajuns asupra infamiei ce ni s-a făcut la Viena, etc. (Vrea să mă convingă ca nu cumva să public cartea. Mi-ar crea prea mulţi duşmani, în România).

Mă gîndesc la rezervele lui Creţeanu şi la tăcerea, atît de semnificativă, a lui Maniu. Mi se înfăţişează clar că cei din ţară şi dimprejur, care au trăit anii din urmă într-o atmosferă fatalmente înrîurită de unele preocupări de politică internă, şi de lozinci propagandistice, privesc toate problemele legate de marele război, cu alţi ochi decît cei din afară.

In vreme ce Cădere îmi cere să public cartea mea "cît mai repede", pe cînd Brutus Coste, - cel mai inteligent dintre tinerii noştri diplomaţi, cel mai cunoscător al mentalităţii anglo-saxone, - îmi vorbeşte cu însufleţire nu numai de valoarea literară, dar şi de folosul politic al acestei lucrări, (de aceiaşi părere sînt toţi cititorii neutri: Ferrero, Bourquin, Le Fort, Gautier, etc.) - prietenii din ţară, Creţeanu, Filotti, (Assan?) par încremeniţi într-o atitudine convenţională, şi sînt tulburaţi şi adînc mîhniţi, că nu găsesc, în cartea mea, argumentele care împodobesc (atît de zadarnic, vai!) rapoartele diplomatice, şi "memoriile" de propagandă!

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Este o stare de spirit de care trebuie să ţin seamă - şi totuşi! - cît de inutilă ar fi străduinţa de a înfăţişa teza României, azi, cînd oştile sovietice au ajuns la hotarele vechii Polonii, în lumina vechilor lozinci, care au slujit drept îndreptar discursurilor politice, şi îndeletnicirilor diplomatice de altădată. Sîntem depăşiţi de evenimente. Ele se desfăşură atît de repede, încît tare mă tem că au depăşit nu numai gîndirea înceată a prietenilor din ţară, dar chiar cartea mea. In zilele de primejdie, de prefaceri, ca cele de azi, în faţa cu un desnodămînt care ne poate nimici pe vecie, singurul mijloc de a apăra cauza ţării este de a o lega de <u>interesul</u> şi de interesele <u>lumii</u>; de a se dovedi, ca român, ca "<u>patriot</u> român", o înţelegere cît mai dreaptă, cît mai nepărtinitoare faţă de problemele de ordin general; de a nu ne aşeza de-a-curmezişul

nici unuia dintre marile curente ale istoriei, şi de a avea putinţa, hai să-i zicem: talentul!, de a lămuri astfel faptele, încît simpatia şi interesul pentru cauza noastră, să vină de la sine, ca o recunoaştere, şi ca o întărire a legăturilor intime care dăinuie între noi şi lumea ce este pe cale de a ieşi transformată şi victorioasă din marele război.

Nu am slăbit, nici cu un singur cuvînt, drepturile noastre asupra Basarabiei, sau a Transilvaniei. Dimpotrivă, am folosit termeni precişi spre a veşteji nedreptatea ce ni s-a făcut la Viena, înfierînd deopotrivă ultimatum-ul sovietic. Dar lucrarea mea nu se învîrteşte cu o "patriotică" încăpăţînare, numai în jurul acestor două nedreptăţi. Am aşezat drama României în cadrul larg al dramei uriaşe, în care se zbate lumea întreagă; şi nu mi-aş fi îngăduit să leg întreaga soartă a omenirii de necazurile noastre.

In ziua păcii, - dacă vom supravieţui pînă atunci, - vom putea veni cu "memorii", şi cu toate argumentele oficiilor noastre de propagandă. Pînă atunci însă, trebuie să supravieţuim. De aceea, este bine ca lumea să afle nu numai de "drepturile" noastre, ci de viaţa noastră,(atît de necunoscută şi indiferentă celor din Extremul Occident), şi să priceapă cît de strîns sînt legate problemele noastre de viaţa întregului continent.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

4 ianuarie

Armatele generalului Vatutin au atins, ba au depăşit chiar, hotarele Poloniei.Comunicatele sovietice vorbesc de o "dezordonată" retragere a nemţilor.

Primesc din ţară ziarele, cuprinzînd proclamaţia mareşalului Antonescu: patru coloane lungi, fără o vorbă despre Hitler sau despre nemţi. In schimb, cuvinte multe şi frumoase despre "Europa". - "Imi îndrept gîndul spre Dumnezeul ocrotitor şi drept, nu numai pentru a-i cere ocrotirea Neamului nostru credincios, dar pentru a-i închina rugăciunea mea de om, care aşteaptă să vadă aşezîndu-se din nou omenia, dreptatea şi pacea, între popoarele lumii. Europa, bătrîna insulă

de civilizaţie, trebuie să fie reaşezată în rostul său de echilibru al lumii, şi de purtătoare a luminilor civilizaţiei. Toate naţiunile mari şi mici, - pentru că în faţa lui Dumnezeu şi a Naturii (?) naţiunile mari ca şi naţiunile mici au propriul lor destin, de împlinit, în istorie, - toate trebuie să contribuie, respectîndu-se fiecăreia rostul şi drepturile, la această reconstrucţie de pace şi de ordine, fără de care haosul va cuprinde lumea"...

De ce este nevoie ca aceste cuvinte - sincere şi cinstite - să vină, tocmai într-o vreme, cînd sovieticii sînt pe Nistru, cînd nemţii se prăbuşesc, şi cînd păcatele "aliaţilor" noştri, păcatele împotriva "bătrînei insule de civilizaţie, Europa", apasă nedrept, dar greu, asupra noastră?

Citesc cartea lui Walter Lippman[1], adusă din Anglia, de un prieten, carte care a stîrnit numaidecît o mare vîlvă în ţările anglo-saxone.

Ca şi Carr, Lippman împarte Europa. Siguranţa şi pacea lumii de mîine atîrnă de o alianţă statornică între cele trei Mari Puteri victorioase, Statele Unite, Anglia, Rusia, fiindcă pacea nu mai poate fi lăsată în seama unui echilibru de forţe, ca pe vechea vreme. Pe cînd însă alianţa cu Rusia se va încheia conform formelor obişnuite, alianţa cu Anglia va da naştere unui "sistem politic", - cuprinzînd toate statele din jurul Oceanului Atlantic, avînd acelaşi interes de a păstra între ele raporturi statornice de înţelegere şi de paşnică convieţuire. Va lua astfel naştere "Comunitatea Atlantică", în care vor intra, pe lîngă statele anglo-saxone, statele scandinave, Belgia, Olanda şi trei ţări latine: Franţa, Spania şi Portugalia. "Oceanul Atlantic nu este un hotar între Europa şi America; e o mare interioară a unei comunităţi de naţiuni aliate, legate între ele prin nevoi geografice, istorice şi de viaţă".

Este ideea amicului Pirenne. Dar, pe cînd istoricul belgian deduce necesitatea acestei comunităţi din dezvoltarea firească "a marilor curente ale istoriei", (scormonind prin amintirile antichităţii şi ale evului mediu spre a dovedi mersul omenirii către civilizaţii maritime), jurnalistul american ajunge

---

1) "United States Foreign Policy", - Politica Externă a Statelor Unite, apărută în anul 1943, la New-York.

la aceleaşi concluzii, cercetînd problemele de apărare a siguranţei Statelor Unite: America are nevoie de Imperiul Britanic; siguranţa Angliei cere sprijinul Europei Occidentale; de aci, nevoia unui sistem de state, gravitînd în jurul axei Statelor Unite-Anglia. Ce se va întîmpla cu restul Europei?

Lippman nu se sinchiseşte de Germania învinsă. Nu pomeneşte nici de statele din bazinul mediteranean, atît de depărtate de America, atît de necesare totuşi păcii şi siguranţei Marei Britanii. Îl interesează însă Rusia. Este al treilea mare stat învingător, cea mai mare putere continentală. Cu Rusia trebuie deci stabilite bune raporturi de alianţă. Trebuie înlăturat tot ce ar putea despărţi şi învrăjbi. Rusia şi "Comunitatea Atlantică", - crede autorul - au acelaşi interes, ca pacea să dăinuiască pe continentul european. Această pace atîrnă însă de felul cum se va determina noua organizare a statelor limitrofe, "prin liber consimţămînt, sau prin presiune, prin dictat, sau prin violenţă diplomatică? Lippman nu se gîndeşte însă la liberul consimţămînt al statelor limitrofe, ci la consimţămîntul Rusiei". In adevăr, el declară că "dacă în această regiune, aşezările teritoriale vor fi stabilite astfel încît să provoace conflicte adînci cu ceea ce Rusia socoteşte ca interesele ei vitale, atunci un nou război va fi de neînlăturat". Concluzia firească - şi dreaptă, pînă aci, - este că aşezările teritoriale, de-a lungul hotarului apusean al Rusiei, nu se pot hotărî decît cu consimţămîntul Rusiei. Statele anglo-saxone nu pot impune, nici apăra prin forţă asemenea aşezări, în aceste regiuni. Prima consecinţă: nu mai este cu putinţă un cordon sanitar. (Foarte just!). A doua consecinţă: soarta ţărilor limitrofe depinde de bunul plac al Rusiei. Lippman nu o spune pe şleau, ci în mod indirect. Şi aci, întregul lui sistem se clatină, şi se dă peste cap, deoarece, problema, aşa cum o pune Lippman, răstoarnă toate temeliile "siguranţei" în lume: "Inseamnă oare aceasta că Polonia, statele dunărene şi Balcanii nu mai au nici o putinţă de a-şi asigura independenţa, fiind osîndite astfel să devină sateliţii Rusiei sovietice, sau să se încorporeze în Uniunea Sovietică? Această chestiune nu poate primi, de pe acum, un

BCU Cluj / Central University Library Cluj

răspuns categoric". (Aşadar Lippman recunoaşte că, după părerea sa, pacea lumii nu ar fi întru nimic ameninţată, nici compromisă, dacă Rusia s-ar întinde pînă în centrul Europei, - adică pînă la hotarul "Comunităţii Atlantice". Pacea nu poate fi, deci, ameninţată decît acolo unde încep interesele Americii!)

Fireşte, Lippman nu ar dori o soluţie extremă. Ar fi fericit dacă Rusia ar fi modestă. Soluţia cea mai bună i se pare a fi o neutralizare politică a statelor limitrofe. (Ce o fi însemnînd asta? Neutralizare diplomatică, adică interdicţia de a se lega de un bloc sau altul? Sau şi neutralizare militară, adică interdicţia de a se apăra?). In această privinţă, Lippman este mai generos decît Smuts, care a declarat că nu mai există neutralitate. (Adică: statele mici trebuie să se încorporeze într-una din cele trei Puteri mondiale). Pentru Lippman, neutralitatea înseamnă un adăpost legal, - o stare ocrotită prin lege: "Legea, şi nu puterea, este apărătoarea statelor mici". Iată o prostie monumentală! Legea este apărătoarea păcii pentru toată lumea, pentru cei mari ca şi pentru cei mici. Nu poate exista o paşnică rînduială într-o lume unde cei mari sînt deasupra legii, iar cei mici supuşi unei legi pe care numai ei trebuie s-o respecte, nefiind destul de tari ca să facă altfel! (Ziariştii americani, făuritori de noi sisteme mondiale, nu ştiu nici ce e legea, nici ce e dreptul, şi mai puţin încă, ce este istoria continentului european). Legea internaţională (care pînă acum, nu a fost legată prin sancţiuni precise) e cu atît mai folositoare, mai ocrotitoare a păcii şi a bunelor raporturi dintre state, cu cît e mai strîns legată de voinţa generală de a o respecta şi de a o apăra. A vorbi de lege internaţională, pentru a declara apoi voinţa fermă şi categorică de a nu o apăra, în anumite regiuni, înseamnă a lăsa aceste regiuni la voia arbitrarului. Lippman recunoaşte el însuşi, nu fără o ciudată candoare, că "o bună aşezare a statelor limitrofe depinde de faptul dacă aceste state vor urma o politică de neutralitate, şi dacă Rusia va respecta şi sprijini această neutralitate". Se poate răspunde, de pe acum, că dacă neutralitatea, adică legea, adică existenţa statelor limitrofe nu va atîrna decît de bunul plac al Rusiei; dacă celelalte Mari Puteri vor afirma voinţa lor le a se dezinteresa de tot ce nu le atinge direct, de orice lege

BCU Cluj / Central University Library Cluj

care nu le priveşte, de orice drept, care e străin de dreptul lor; într-un cuvînt: dacă pacea statelor limitrofe nu va fi integrată în spaţiul de drept al păcii indivizibile, - atunci Rusia nu ar mai fi Rusia (şi nu ar mai fi o Mare Putere!), dacă ar sta pe gînduri şi dacă nu ar anexa numaidecît regiunile pe care lumea anglo-saxonă le-ar lăsa în vînt!

A gîndi "politic", nu înseamnă a gîndi pe jumătate; iar faptul, de a nu duce un gînd pînă la capăt, nu înseamnă a fi abil sau realist, ci a fi pur şi simplu mărginit. Iar în domeniul politicii internaţionale, cine este mărginit (oricare i-ar fi motivele), este un foarte primejdios partener, deoarece orice sistem ar elabora este neisprăvit, şi orice pace ar rîndui , ar fi o pace şchioapă.

Este în interesul general, - în interesul marilor ca şi al micilor Puteri, ca legea internaţională să fie respectată de toată lumea şi apărată de toată lumea. Cine admite două legi, una care trebuie respectată şi apărată, iar alta care poate fi facultativ respectată, şi care, în nici un caz, nu trebuie să fie apărată, - acela lasă ca arbitrarul şi dezordinea să se întindă în spaţiu, şi să compromită pacea, chiar în acea regiune pe care doreşte s-o mîntuiască. Pacea este indivizibilă - au spus, cu drept cuvînt înţelepţii de la Geneva[1] (este unul din puţinele lucruri înţelepte, pe care ei le-au formulat), şi evenimentele le-au dat dreptate. Acordurile de la München şi de la Moscova au ciopîrţit în două şi chiar în mai multe felii, pacea continentului şi pacea lumii. Drept urmare, am avut războiul, la Apus şi la Răsărit.

Pentru a ieşi din război, nu ne este îngăduit să propovăduim "sisteme" care ne-au băgat în el; nu putem încheia o pace pe felii felii "garantate" de o parte, şi negarantate, de alta.

---

1) Aluzia priveşte politica Litvinov-Titulescu, consacrată în schimbul de scrisori dintre aceşti doi miniştri de Externe, la Geneva, în 9 iunie 1934: "... naţiunile noastre vor continua să coopereze, pentru cel mai mare bine reciproc al lor, la menţinerea păcii lumii"; cum şi Pactul Briand-Kellogg, din 1928, Pactul Saavedra-Lamas, din 1933, etc. toate afirmînd indivizibilitatea păcii.

Ar însemna să statornicim pe continent, şi în lume, un regim de tulburări, de nedreptăţi, de nepotriviri, de un cumplit şi primejdios dezechilibru. Lippman a înţeles, - şi acesta e mare lucru pentru un american, şi anume că interesele Statelor Unite se întind dincolo de Oceanul Atlantic, ajung pînă la ţărmul apusean al vechiului continent, şi se confundă (în parte, nu în totul!) cu interesele "democraţiilor apusene". Drept consecinţă, Lippman admite un sistem de apărare comună în cuprinsul acestei întinse regiuni: Comunitatea Atlanticului. Ii cerem o nouă sforţare de gîndire, spre a-şi da seama, că o Putere cu cît e mai mare, cu atît mai mult are nevoie ca pacea să fie respectată şi apărată, chiar dincolo de hotarul intereselor ei directe; ea are deci interesul ca această apărare să fie constantă şi efectivă, şi să participe la organizarea unui sistem de siguranţă colectivă. Acest interes îi dă dreptul, şi îi impune datoria să vegheze asupra păcii universale. (La conferinţa de la Teheran, s-a vorbit de răspunderea Marilor Puteri, ca să vegheze la menţinerea păcii. Această formulă întăreşte deplin teza mea:- răspunderea Marilor Puteri, cum foarte bine s-a stabilit la Teheran, nu e parţială, regională, ci colectivă şi universală. Din păcate, "doctrinarii" încep, de pe acum, să-şi strice ceea ce au pus la cale - cu o intuiţie, care, de această dată, nu-i înşeală.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Să ieşim din teorie. Ce se va întîmpla la pace (sau la armistiţiu)? Marile Puteri vor încerca să statornicească noile hotare, la Răsărit. Nu o vor face împotriva Rusiei (ar fi o nebunie şi o imposibilitate), nici în afară de Rusia, (că nu mai sîntem în 1918!), ci în deplină înţelegere cu Rusia. Statele limitrofe se pot deci aştepta încă de pe acum, la condiţii teritoriale care le vor părea grele. Asta nu înseamnă însă că Rusia va putea hotărî graniţele care îi convin ei, - şi numai ei. Există anumite elemente de drept, istorice, de interes general ce vor trebui ţinute în seamă. In cazul cel mai bun (şi eu cred că acest caz se poate întîmpla), Rusia va da pildă de moderaţiune şi îşi va limita pretenţiile de bunăvoie pentru a nu strînge, contra ei, o coaliţie a fricii. Este cu putinţă însă ca ceilalţi Aliaţi să fie nevoiţi, să intervină, pentru a apăra şi recomanda soluţii drepte şi măsurate. (Principiul hotărîrilor tripartite a fost admis la Moscova, ca şi

la Teheran, şi acest principiu cuminte, pentru noi atît de prielnic, a fost sprijinit, cu toată stăruinţa, chiar de ruşi).

Recomandaţiile Aliaţilor nu vor fi impuse cu "forţa". Dar există, în afară de forţa brutală, anumite argumente de presiune, de care puteri întinse, bogate şi mari, ca puterile anglo-saxone, se pot folosi cu succes. Asemenea argumente vor fi cu atît mai "convingătoare", cu cît vor sprijini pretenţii mai drepte. Cînd o singură Putere îşi face dreptate, dreptatea este mai totdeauna strîmbă; cînd o aşezare politică rezultă din înţelegerea mai multor Puteri, (dintr-o înţelegere, nu dintr-o împărţeală) atunci, adevărata dreptate are sorţi de izbîndă. Noua aşezare, o dată statornicită, legea o cuprinde, o acoperă, o apără. In cuprinsul acestei legi şi sub obladuirea ei, statele cele mai depărtate ajung să fie vecine şi solidare. Se dezvoltă o comunitate a legalităţii, tot atît de însemnată, ca acea comunitate economică şi politică, întinsă peste Atlantic. Stirbirea drepturilor Cehoslovaciei a răsturnat întregul regim european, şi a atras pînă la urmă, în vîltoare, pe americanii din Texas şi din California. Cum poate vorbi Lippman de un regim al statelor dunărene şi balcanice, care să fie doar facultativ respectat? Respectat, sau nu? Cum"nu" ? Este vorba de a face pace, sau de a reîncepe totul, de la început? Comunitatea legalităţii e mai puternică decît toate celelalte comunităţi, fiindcă de ea atîrnă viaţa sau moartea milioanelor de făpturi omeneşti...

S-ar putea, la nevoie, închipui două lumi deosebite: una apuseană, apărată de lege, - alta răsăriteană, lăsată bunului plac, dacă prin mijlocul vechiului continent s-ar întinde o prăpastie adîncă, şi de netrecut. Această prăpastie nu există însă decît în închipuirea unor teoreticieni. De îndată ce viaţa va prinde, din nou, - curentele comune de gînduri, de simţire, de viaţă, vor străbate continentul, de la un capăt la celălalt. Mîntuită de poftele hegemoniei germane, care a rupt-o în bucăţi, Europa îşi va regăsi, printre ruine, rosturile ei comune. Cine ştie dacă unitatea politică a continentului nu se va impune mai uşor, mai curînd, mai firesc, decît celelalte comunităţi, - întinse şi încă atît de disparate, -

pe care şi le închipuie domnii Lippman, Pirenne (şi acum în urmă van Kleffen, primul ministru olandez)? Nu înseamnă oare şi continentul european un principiu unitar de siguranţă? Si posibilitatea de a dezvolta o civilizaţie comună? Teoriile asupra ruperii în două, a Europei, (fie ele "economice", ca cele ale lui Carr, "politice" ca ale lui Lippman, sau "istorice" ca ale amicului Pirenne), sînt toate determinate de războiul actual. Ura împotriva Germaniei naziste - ură adîncă, stăruitoare şi îndreptăţită - împinge pe toţi aceşti gînditori spre elaborarea unor noi comunităţi. Europa a mai trecut însă prin asemenea clipe, şi nu s-a rupt. A fost o fericire pentru lumea întreagă că nu s-a rupt. Işi închipuie cineva ce ar putea fi pacea de mîine, - şi soarta lumii, - dacă nu ar mai exista trăsătura de unire firească între "civilizaţia americană" şi "civilizaţia sovietică", - adică vechea, încercata şi nepieritoarea civilizaţie europeană? Dacă peste neutralitatea care nu trebuie respectată, (şi care nu va fi respectată!), a statelor limitrofe şi peste Germania desfiinţată, zdreanţă aruncată în şanţul care desparte Apusul de Răsărit, - puternica Rusie va căuta să ajungă în atingere cu faimoasa Comunitate Atlantică? Si dacă Rusia, care va reprezenta atunci singură şi exclusiv continentul, - adică pămîntul Europei adăugat pămînturilor Asiei, - va tinde cu masa ei uriaşă spre ţărmurile Atlanticului, strivind micile democraţii de pe ţărm, - cum tinde să strivească azi "democraţiile" baltice, pentru a ieşi la Marea Baltică?

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Europa, de nu ar mai fi atunci, ea ar trebui totuşi inventată, spre a salva armonia lumii pe care teoreticienii apuseni ar dori s-o prindă în colţul lor, şi numai al lor, din spaţiul Atlantic.

Teoriile noi au un sîmbure de adevăr. Păcatul lor rezidă în faptul că sînt excesive; nefiind gîndite pînă la capăt, autorii lor sînt atraşi spre soluţii care trec dincolo de ţelul ce trebuie atins.

Este de netăgăduit că, între statele atlantice de pe un ţărm al Oceanului, şi de pe celălalt ţărm, s-au dezvoltat - în cursul acestui război, - legături de colaborare, de prietenie, de solidaritate, care vor dăinui (să sperăm!) şi după pace. Aceste legături vor întări, în primul rînd, situaţia şi si-

guranța țărilor apusene de pe continent; ele vor sluji, însă întregului continent, (nu este, oare, Europa întreagă, - în ciuda teoriilor lui Pirenne, - o peninsulă înfiptă în Atlantic?), și trebuie să ducă la dezvoltarea unui sistem de siguranță colectivă pe întregul continent. De altă parte, este limpede că nu va mai putea exista un "cordon sanitar" împotriva Rusiei. Țările limitrofe trebuie să stabilească un contact direct, statornic și cît mai bun cu Rusia; este în interesul fiecărui stat limitrof de a dovedi cît mai multă înțelegere și bunăvoință în cercetarea și deslușirea problemelor ruseștii Uniunea Sovietică este o foarte mare Putere și trebuie privită și tratată ca atare.

Rusia a dat ea însăși a înțelege că nu se mulțumește să întrețină raporturi de bună vecinătate cu statele limitrofe, ci vrea raporturi strînse și o răspundere de mare Putere, cu toate Puterile de pe continent și din lume. De pe acum Vîșinski, pînă mai ieri unul dintre îndrumătorii politicii sovietice, pune la cale treburile mediteraneene, și rînduiește soarta Italiei...

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Această pretenție sovietică, îndreptățită prin rolul jucat de Rusia în acest război, vădește și mai mult (și întărește, în același timp) legătura care există între toate statele continentale, în cuprinsul ordinei pașnice, care este pe cale de a fi înfăptuită. Ea exclude diferențierile pe care vor să le stabilească campionii Atlanticului.

Raporturile strînse între America și Apusul european, pe de o parte, - între statele limitrofe și Rusia, pe de altă parte, - nu duc la acea cristalizare a lumii în două fețiii deosebite, prevăzută de teoreticieni (sau, dacă ar ajunge la acest rezultat, ar duce la noi războaie) - ci duc, dacă se dezvoltă în sensul păcii, spre o ordine unitară, în care Europa - închegată - poate sluji ca mijlocitor activ, conciliant și plin de viață, între Apus și Răsărit.

Încă o dată, bărbații politici par să fi priceput problema în acest fel: ei au vorbit, la Teheran, de ordinea unitară, de răspunderea colectivă, și de pacea indivizibilă. (...) (Anumiți teoreticieni și reprezentanți ai statelor mici apusene, stăruiesc, în schimb, în tălmăcirile

lor subversive).

In ce ne priveşte pe noi şi politica noastră românească, trebuie să tragem învăţămintele următoare din aceste ciocniri de idei (care vor mai dăinui, şi care pot ajunge la unele compromisuri).

1. Trebuie luptat pentru "ordinea unitară". (Nu este o sarcină politică, nici o propagandă curentă, ci o sarcină de intelectuali cuminţi. Există oare?)

2. Trebuie luat şi ţinut contactul cu organele tripartite ale Aliaţilor. (Tendinţa de a sta de vorbă numai cu anglo-saxonii e absurdă, şi poate fi fatală; contact tripartit, cu accentul pe ruşi).

3. De raporturi strînse cu ruşii nu vom scăpa. Va trebui deci de mai înainte gîndit, cum ne vom situa faţă de aceste raporturi. Sînt unele metode de colaborare care trebuiesc pregătite, altele respinse, din vreme. (Problemele însemnate: Gurile Dunării, - "regiunea" Mării Negre, aderarea la un pact colectiv, - model Beneş, care ar trebui apoi, să se întindă mai departe, spre occident).

BCU Cluj / Central University Library Cluj

5 ianuarie

Inaintarea lui Vatutin (care a pus în mişcare întregul front ucrainean) ridică problema hotarelor răsăritene. Ruşii au pătruns în vechea Polonie: liberatori sau cuceritori? Polonezii cunosc pretenţiile sovietice (hotarele din 1939), şi dau comunicate în doi peri.

Ruşii tac şi înaintează.

Cîteodată însă le sare muştarul. Willkie-fostul contra-candidat al lui Roosevelt, a pomenit, într-un articol nevoia de a modera Rusia. "Pravda" s-a supărat şi a răspuns, că statele baltice fac parte integrantă din Rusia(potrivit constituţiei sovietice, şi faimoaselor plebiscite), iar în ce priveşte Finlanda, statele dunărene şi cele balcanice, Uniunea Sovietică va şti să stabilească raporturi cu ele, fără ajutorul d-lui Willkie. Fără ajutorul american, dar cu concursul lor. De nu, la ce mai slujesc comisiile tripartite? Si ce caută d.Vişinski la Alger, în afacerile italiene?

6 ianuarie

Americanii acceptă polemica la care îi pofteşte "Pravda". "New-York Herald Tribune" numeşte articolul din "Pravda" (prin care fusese atacat Willkie), ca o "dovadă de nebunie şi de ignoranţă". Si scrie mai departe: "E greu de spus ce este mai îngrijorător în articolul din "Pravda": pretenţia, că problemele baltice şi dunărene constituie o afacere internă a Sovietelor, (de fapt, "Pravda" a făcut o deosebire între problemele baltice - probleme interne, - şi problemele dunărene şi balcanice, pe care U.R.S.S. s-ar gîndi, să le dezlege prin raporturi directe cu statele mărginaşe - şi fără concursul nimănui), sau ignorarea flagrantă a simţămintelor lui Willkie şi a simţămîntului american, ca şi natura adevărată a problemelor delicate, ridicate de chestiunea poloneză". Este de subînţeles că atît Willkie, cît şi presa americană (mai ales "N.Y.Herald Tribune", ziarul în care scrie Lippman, din 1931), au arătat făţiş multă simpatie şi înţelegere pentru U.R.S.S. In cartea lui Willkie "One world"[1], apărută în cursul anului trecut, problemele "Aliaţilor noştri ruşi" sînt cercetate. cu cea mai mare bunăvoinţă. Totuşi "N.Y.Herald Tribune" găseşte că ar fi "o primejdioasă iluzie" de a crede că publicul american ar putea să se dezintereseze de felul cum vor fi dezlegate problemele hotarelor orientale. Si ziarul adaugă: "Din fericire, există bune motive de a crede că Stalin are vederi mai largi".

"New-York Times" scrie cu îngrijorare că pretenţia sovieticilor de a hotărî singuri asupra hotarelor răsăritene, şi de a avea ultimul cuvînt cu privire la soarta statelor mici, vecine, înseamnă voinţa U.R.S.S. de a-şi întinde controlul "asupra echilibrului de forţe din Europa".

Aceste reacţiuni americane (provenind tocmai din cercurile cele mai binevoitoare faţă de U.R.S.S., sînt foarte interesante. Ele arată că, în ciuda unor teorii încurcate şi echivoce, instinctul politic american reacţionează cum trebuie: interesele Americii sînt pretutindeni unde pacea trebuie să fie stabilită şi statornicită. Degeaba Statele Unite ar veghea asu-

1) "O lume".

BCU Cluj / Central University Library Cluj

pra statelor de pe litoralul Atlanticului, dacă pînă în apropierea acestui litoral, ruşii ar putea întinde şi impune, în mod arbitrar, voinţa şi pretenţiile lor. Deci pretutindeni: principiul tripartit.

(Această reacţiune ne poate fi utilă şi nouă; ea creează în lume opoziţii şi contraponderi, care ne vor înlesni să ne înţelegem cu ruşii, - fireşte, cu o condiţie: să ne străduim mai întîi să ne înţelegem bine cu ruşii, şi apoi să sprijinim situaţia noastră astfel lămurită, pe o garanţie tripartită).

Susceptibilitatea sovietică s-a manifestat şi prin alt semn care mă priveşte direct: radio Tiflis s-a plîns de mine: - "Gafencu, despre care credeam că ne-a înţeles, şi că ne este prieten, a trecut şi el de partea duşmanilor noştri, susţinînd în "Journal de Genève" teza falsă, că războiul se datorează politicii sovietice (Acordului de la Moscova), atunci cînd toată lumea ştie că România ne-a atacat, fără nici un motiv..."

Este obişnuita susceptibilitate sovietică (mărită încă prin suferinţele războiului şi emoţiile victoriei), care nu admite nici o critică, nici o rezervă, şi care denunţă ca "duşman" pe oricine, fie el chiar prieten, care îndrăzneşte să aibă o părere şi o judecată proprie.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

7 ianuarie

Sîntem invitaţi la dejun, de Nubar Paşa. După prînz, o conversaţie însufleţită care se prelungeşte pînă la orele patru şi jumătate.

Fiu şi nepot de prim ministru (faimosul Mehmed Ali Paşa[1]) avea drept sfătuitor şi colaborator un Nubar Paşa), gazda noastră, coborîtor dintr-un neam de armeni iluştri, în slujba Egiptului, are pasiunea politicii. Din apartamentul său de hotel, unde stă închis din pricina unei boli cronice, Nubar urmăreşte evenimentele cu înfrigurare, judecîndu-le cu experienţa unui bărbat trăit în Occident, şi strîns legat sufleteşte, de Franţa, dar şi cu închipuirea vie a unui oriental. Urăşte Germania şi fenomenul nazist, din cauza legăturilor sale cu Apusul; se teme de anglo-saxoni, pe care nu-i iubeşte, datorită tradiţiilor sale egiptene şi năzuinţelor de oriental. Armean ortodox, dornic să descopere o lumină care vine de la Răsărit, Nubar îşi îndreaptă

1) Este vorba de reformatorul Egiptului, care a masacrat mamelucii din Cairo, în 1811, căruia i s-au recunoscut privilegii ereditare care favorizează şi pe Nubar.

interesul şi simpatiile către Rusia sovietică. De acolo, unde se făureşte azi o strălucită şi glorioasă victorie (cea mai desăvîrşită victorie, pe care au dobîndit-o vreodată armatele ruseşti), va veni, pentru întreg Orientul, libertatea şi dreapta rînduială. Cu entuziasmul unui vizionar, dar şi cu argumente politice bine gîndite, Nubar îşi dezvoltă vederile lui: Pacea lumii atîrnă de felul cum Rusia va izbuti să dezlege problemele ei politice, - probleme de viaţă care frămîntă de veacuri uriaşul popor. Niciodată, Rusia nu a dobîndit victorii mai mari, mai hotărîtoare. Gloria lui Stalin întrece gloria lui Petru cel Mare, întrece chiar isprăvile lui Suvorov şi Kutuzov. Nicicînd, prin urmare, poporul rus, nu a fost mai aproape de împlinirea ţelurilor sale - atingerea ţărmurilor mării libere. Rusia nu are nevoie de pămînt, nici de bogăţii, ea nu are nevoie să cucerească ţinuturile, nici să asuprească popoare. Are însă, o nevoie imperioasă (ce nu poate fi refuzată unui popor de 12o milioane de ruşi, şi unui imperiu de 2oo milioane locuitori), de liberă respiraţie la mare. Dacă va putea împlini acest ideal, Rusia nu va mai reprezenta o primejdie pentru nimeni. Ea se va putea dezvolta în pace, în cuprinsul unui spaţiu atît de întins şi pe un pămînt atît de rodnic, încît va putea fi generoasă şi ocrotitoare pentru toată lumea. Regimul ei politic, regim de prefaceri lăuntrice şi de luptă de apărare din afară, va fi îndulcit, "umanizat", şi înălţat prin victorie; generozitatea firească a poporului rus va putea în tot mai multă libertate, să dea roadele cele mai alese şi mai binefăcătoare. Dacă, în ciuda izbînzilor ei de azi, Rusia nu-şi va putea atinge ţelurile; dacă aliaţii ei îi vor tăia din nou drumul, - ca în decursul veacurilor trecute: dacă Anglia, îndeosebi, va interveni ca să-i închidă mările; - atunci, Rusia victorioasă şi din nou desnădăjduită, va fi pentru întreaga lume, o uriaşe şi statornică primejdie. Pacea va fi şubredă, nesinceră. Moscova va căuta pretutindeni - şi va găsi! - tovarăşi de zile rele, şi de gînduri rele: popoarele învinse şi răzvrătite. Coaliţia ruso-germană nu va mai putea fi înlăturată. Popoarele vecine cu Rusia trebuie să priceapă această "chemare" a uriaşului imperiu de la Răsărit. Este în interesul lor să înţeleagă acest "curent istoric", şi astfel

BCU Cluj / Central University Library Cluj

să nu se împotrivească lui . Ele trebuie să se apropie cu încredere de ruşi, să manifeste simpatie pentru fenomenul istoric care este în plină dezvoltare, să-şi sprijine forţele pe această Putere, care are putinţa să le distrugă, dar nu are interesul să le asuprească. Dacă statele vecine "pricep", - atunci, o federaţie întinsă, slavo-ortodoxă (cuprinzînd statele slave care nu sînt ortodoxe, şi pe cele ortodoxe care nu sînt slave) se poate întinde peste ţări şi mări, cuprinzînd întreaga lume răsăriteană; federaţie sprijinită pe puteri uriaşe şi înăuntrul căreia toate neamurile se vor putea dezvolta liber şi paşnic. (Nu va fi o extensiune a Uniunii Sovietice, după normele constituţionale în vigoare, azi, în Rusia, - ci o nouă alcătuire, datorită victoriei, care va libera Rusia, şi va garanta siguranţa statelor din jurul ei).

Ţelurile Rusiei: Baltica, Golful Persic, Strîmtorile. (Nubar crede că ruşii vor cere garanţii efective pentru a putea închide Marea Neagră: zăvorul trebuie să fie în mîinile lor). Pentru realizarea acestui vis, Nubar atribuie României un rol de îndrumător, dat fiind că, dintre toate statele vecine, numai România, (spre deosebire de poloni şi de slavii din Sud), are o tradiţie politică si bărbaţi politici de "clasă europeană". Nubar a cunoscut pe Take Ionescu, pe Titulescu, şi pe alţii. Formulează laude pentru bărbaţii şi femeile de elită ale României, iar despre mine: "Românul care pricepe cel mai bine problema rusească".

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Prevederile lui Nubar se sprijină pe numeroase iluzii. Rusia nu a fost niciodată patria ocrotitoare şi generoasă a tuturor oropsiţilor, cum o vede bătrînul armean. Iar Rusia sovietică este departe de a fi pregătită să joace rolul unei uriaşe Elveţii, distribuind în jurul ei, fiecăruia după merit, iertarea, dreptatea şi libertatea. Multe capete vor trebui să cadă, la Răsărit, înainte ca marea comunitate slavo-ortodoxă să se poată constitui. De altă parte, necesităţile vitale ale imperiului sovietic, - aşa cum le vede Nubar, intră prea mult în atingere şi în conflict cu necesităţile vitale ale imperiului britanic (Strîmtorile, Golful Persic), pentru ca împlinirea tuturor "dreptelor" pretenţii sovietice să se poată realiza de la sine, fără grele ciocniri şi mari întîrzieri.

Nu e mai puţin adevărat că părerile lui Nubar (care vede multă lume, şi e bine informat), sînt interesante şi trebuie reţinute. Ele sînt, în fond, o replică orientală la planurile occidentale Smuts-Lippman-Pirenne. Confederaţia slavo-ortodoxă este replica Comunităţii Atlantice. Este aceiaşi împărţire a continentului, văzută de un ortodox răsăritean, aşa cum, de cealaltă parte a Europei, o văd atîţia teoreticieni apuseni. Ideea "marilor imperii", şi vai!, a marilor prăbuşiri premergătoare, este în mers. Bărbaţi, ce nu se cunosc între ei, făuresc planuri complimentare, şi le susţin cu aceiaşi profetică însufleţire. Nubar, dornic să aşeze soarta neamului armenesc sub ocrotirea unui uriaş imperiu, expune cu aceiaşi însufleţire, Federaţia Ortodoxă de mîine, cu care belgianul Pirenne (gîndindu-se ca şi el, înainte de toate, la ţara sa) luptă pentru realizarea Comunităţii Atlantice.

Răspund: problema rusească trebuie urmărită - de toate statele megieşe - cu interes şi cu simpatie. Poporul rus este un popor mare, el ne poate pune în faţa unor schimbări însemnate şi îmbucurătoare. A păstra faţă de el numai bănuieli şi duşmănie, ar fi primejdios şi n-ar fi cuminte. Un lucru este sigur: "cordonul sanitar" nu va mai fi, şi nu trebuie să mai fie. Deci, va trebui să reluăm raporturi paşnice, probabil, mai strînse decît înainte.

Pe de altă parte, va trebui să urmărim politica celorlalte state învingătoare. Între învingători, interesele sînt deosebite, ele vor putea fi potrivnice. Nu este bine să luăm partea nimănui: sîntem slabi şi deochiaţi. Nu se cuvine, de asemeni, să ne grăbim dispărînd într-un bloc sau în altul. Să vedem mai întîi cum se stabileşte echilibrul de forţe în lume. Dacă restabilirea acestui echilibru cere integrarea noastră într-un bloc "ortodox" - nu vom avea încotro. Dacă putem sluji la o soluţie de conciliaţiune şi de echilibru între cei puternici, ne rămîne timp să ne mai gîndim. Poate că, din necesitatea unui echilibru de forţe, se vor ivi alte combinaţii, - o federaţie europeană, de pildă, (în care ar intra şi statele germane, nu o Germanie unitară, de care se teme Nubar, tot atît de vîrtos ca şi Pirenne) şi în care, alături de Franţa, de Spania şi de Italia, ar fi loc

şi pentru noi.

Deocamdată, teoreticienii discută despre rînduiala de mîine, sub înrîurirea victoriilor de la Răsărit. Mîine, oamenii politici vor avea de hotărît noile aşezări, avînd în vedere necesităţile păcii.

Datoria noastră, azi, este să vedem cum ieşim din război. Ne rămîne timp (şi nu trebuie, să ne lipsim, de pe acum, de folosirea acestui timp) ca să alegem, - dacă ne va fi dat de ales, - paşnica şi statornica noastră aşezare.

8 ianuarie

Stirile de pe frontul ucrainean, de la hotarul polon, pînă la cotul Niprului, sînt tot mai bune pentru ruşi, tot mai rele pentru nemţi, tot mai îngrijorătoare pentru noi. La Sud, rezistenţa germană se fărîmă.

De Weck îmi scrie, din Bucureşti, (prin curierul diplomatic elveţian) despre stările de la noi din ţară: "Aici, noi sîntem în aşteptarea marilor evenimente care se pregătesc. Cu toate că priceperea politică a guvernanţilor a realizat, în ultimele luni, simţitoare progrese, constat cu părere de rău că ei n-au înţeles încă (cel puţin aşa mi se pare) datele problemei ruseşti, a cărei rezolvare este totuşi mai urgentă decît oricînd".

BCU Cluj / Central University Library Cluj

9 ianuarie

Ştirile de pe frontul rusesc-ucrainean sînt catastrofale pentru nemţi: în cotul Niprului, rezistenţa lor s-a prăbuşit, şi înaintarea sovieticilor, peste Kirovograd (cucerit azi) spre Bug, nu mai poate fi oprită. Ţinta acestei înaintări, vestesc agenţiile anglo-saxone, este România.

Urmăresc cu inima sfîşiată desfăşurarea acestei drame pe care am presimţit-o de la începutul "victorioasei" noastre ofensive.

Nici o ştire de la Stanley; toate presiunile mele spre a căpăta un sprijin (absolut necesar) pentru a scăpa de aici, rămîn zadarnice. "Problema e în studiu", - şi timpul trece. Nici o ştire, de asemeni, de la Maniu; am trimis un răvaş prin tînărul Manuilă, care a plecat ieri în ţară. (...)

După masă, iau ceaiul la d.Reale, (un refugiat italian, intelectual antifascist, fost bun prieten al lui Ferrero şi cu marchizul de Nobili, fruntaş al mişcării antifasciste în Elveţia, locuind la Lugano.) Amîndoi sînt împotriva regelui şi a întregii dinastii, şi sînt convinşi că Italia, se îndreaptă spre Republică. Aceasta este nu numai părerea şi voinţa lui Sforza[1] şi a lui Benedetto Croce[2], ci a tuturor partidelor politice italiene. După părerea interlocutorilor mei, nu ar fi însă oportun de a proclama numaidecît o republică; formele actuale trebuiesc păstrate pînă la pace; dinastia însă trebuie înlăturată, iar regenţa trebuie încredinţată unor reprezentanţi ai partidelor coalizate. Numai astfel s-ar putea evita frămîntări dintre cele mai grave.(...)

10 ianuarie

Vizite: la Dulles (cam neliniştit de înaintarea sovieticilor); la legaţia turcă, (ministrul e tulburat de zvonul că Menemencioglu ar fi fost înlocuit prin ambasadorul turc de la Londra). Ar fi semnul unei acţiuni iminente; la Sullivan, cu care am avut o lungă convorbire despre evenimente, despre scrisoare (a luat notă), despre conferinţele radiofonice ale lui Steed, şi despre serviciul clandestin de avioane; la legaţia finlandeză, unde ministrul nu-mi restituie încă lucrarea pe care i-am împrumutat-o, de mult, dar îmi dă, în schimb, diferite ştiri din ţara lui. Ar reeşi, după spusele lui, că "opinia publică" nu acceptă capitularea fără condiţii, nici hotarele din 1940, - ci pune capul în nisip: nu ia act de înfrîngerea germană, ci vrea să lupte mai departe. Guvernul, care se gîndea la unele pertractări, a fost silit să dea înapoi: - "Finlanda se îndîrjeşte", militarii mai cred în putinţa de rezistenţă a Germaniei. Numai industriaşii şi cercurile economice îşi dau seama de inevitabila înfrîngere a Reich-ului.(...)

11 ianuarie

Seară la Schwarzenberg[3], în cerc restrîns. In timpul

BCU Cluj / Central University Library Cluj

1) Contele Sforza, fost ministru de Externe, în guvernele italiene din epoca prefascistă.
2) Filozof şi estetician italian.
3) Diplomat austriac, descendent al fostului cancelar Felix Schwarzenberg, în 1848, care a restaurat autoritatea Habsburgilor, şubrezită de Revoluţie.

seratei, se discută de actul din urmă al tragediei Ciano. Stirea executării tînărului fost ministru de Externe, a fost răspîndită pentru a doua oară. De data aceasta, ea pare să fie adevărată. Judecat împreună cu alţi membri ai partidului fascist, în castelul de la Verona, Ciano a fost condamnat la moarte şi împuşcat, ieri, în zorii zilei. Tînărul şi atît de îndrăzneţul conte nu era simpatic pentru noi: purta vina Diktatului de la Viena. Judecata sumară la care a fost supus, şi imediata execuţie care a urmat, aruncă însă o notă odioasă asupra regimului neofascist. O teroare răzbunătoare bîntuie în Italia de Nord, unde apucăturile pătimaşe ale unui smintit ca Farinacci, şi socotelile criminale ale Gestapo-ului, influenţează şi îndrumează acţiunea aşa-zisei "cîrmuiri" fascisto-republicane. Vina pusă în sarcina fostului ministru de Externe şi a prietenilor săi (dintre care numai cinci au fost împuşcaţi, iar restul condamnaţi la moarte, s-au ascuns, au fugit, sau se găsesc în siguranţă) are un caracter exclusiv politic: este o crimă "împotriva Ducelui", - nu însă împotriva legilor fasciste, deoarece - după aceste legi - membrii Marelui Consiliu puteau vota "potrivit conştiinţei lor". Votînd în iulie anul trecut, moţiunea Grandi, fruntaşii fascişti au ţinut, să înfiereze noile obligaţii pe care Mussolini le luase faţă de Hitler, - obligaţii care aşezau, de fapt, Italia cu desăvîrşire sub dependenţa Reich-ului. A fost un vot pe care istoria îl va ratifica (fără a reabilita însă, pe votanţii fascişti, care abia atît de tîrziu s-au hotărît să apere independenţa şi suveranitatea Italiei). Indreptăţit din punct de vedere italian, votul a fost fatal pentru fascism. De la acest vot s-a tras moartea regimului care a aruncat Italia în război, şi în cele mai crunte înfrîngeri. Ce a mai rămas din acest regim încearcă acum să se răzbune. Nu mai poate însă îndrepta situaţia partidului, necum a ţării. Lichidează, prin împuşcare, tot ce mai poate fi lichidat. Impuşcăturile vor trece Brennerul, unde alt regim vinovat şi perimat aşteaptă ceasul lichidării.

Pînă atunci, execuţiile de la Verona înverşunează şi mai mult pe italieni împotriva nemţilor. Ilulit pînă ieri, bietul Ciano este pe cale de a ajunge în închipuirea aprinsă a compatrioţilor săi, un erou şi o victimă în lupta pentru independenţă. A căzut deoarece "ştia prea multe", şi pentru că s-a răzvrătit împotriva cotropitorilor. Convins pînă la capăt că gloanţele plutonului

BCU Cluj / Central University Library Cluj

de execuţie erau umplute cel mult cu confeti, publicul italian va plînge pe tenorul iubit de Tosca, şi care a plătit cu viaţa, participarea lui la un complot uşuratic, uneltirile diabolice ale contelui Scarpia.

12 ianuarie

Raporturile ruso-polone au intrat într-o fază nouă, care poate fi hotărîtoare. Sovieticii, în sfîrşit, au vorbit. Si au vorbit destul de cuminte. Un comunicat oficial de la Moscova, după ce aminteşte că ţinuturile anexate de U.R.S.S. în 1939, cuprindeau o covîrşitoare majoritate de ruşi albi şi de ucraineni, - declară, totuşi, că hotarul din 1939 (hotar între Germania Mare şi Marea Rusie, potrivit Acordului de la Moscova), nu este "imuabil", ci poate fi modificat în favoarea Poloniei. Hotarul ar putea trece - spune comunicatul sovietic - "aproximativ de-a lungul liniei Curzon[1], adoptată, în 1919, de Consiliul Suprem al Puterilor Aliate". Aşadar, un compromis întemeiat pe consideraţii etnice (care par a fi destul de drepte), şi pe un act internaţional reînviind negocierile din 1919-1920 (care pomeneşte de Consiliul Suprem al Puterilor Aliate, organ pe care Rusia sovietică nu l-a recunoscut pînă acum, niciodată). Este un efort de auto-limitare din partea Uniunii Sovietice, deosebit de meritoriu, în aceste zile de euforie, pricinuită de victoriile din Ucraina; este o dovadă de bunăvoinţă faţă de Aliaţi (care, poate, au negociat aceste concesii); şi este un gest de apropiere de Polonia de mîine pe care Stalin pretinde, că o doreşte "trainică şi puternică". Comunicatul sovietic vorbeşte şi de aderarea Poloniei la pactul Beneş.

Este vorba, deci, de un hotar de compromis (cu făgăduiala unor largi compensaţii la Apus, pe socoteala Germaniei), restabilirea unei Polonii puternice, pe temei de respect mutual (adică de ne-amestec în treburile ei interne) şi o propunere de asociaţie în cuprinsul unui sistem politic defensiv mai întins. "Intenţiile" par excelente.

---

1) Lordul englez G.N.Curzon, (1859-1925), care a fixat hotarul oriental al Poloniei, în 1919.

Sacrificiile teritoriale, pe care Polonia va trebui să le consimtă, se îndreptăţesc prin argumente de ordin etnic, întărite prin amintirea unor fapte ce în aceste ceasuri, au o deosebită greutate: "Succesele trupelor sovietice, lupta plină de abnegaţie dusă de armata rusă apropie înfrîngerea completă a maşinii de război hitleriste şi liberarea Poloniei"(Este un incontestabil adevăr: fără victoria atît de scump plătită a armatelor ruseşti, Polonia era sortită să rămînă un "guvernămînt general"[1] german).

In încheiere, comunicatul sovietic vesteşte şovăielile guvernului polon: e o înştiinţare în stil bolşevic că guvernul polon trebuie să se grăbească, dacă vrea ca cineva să mai discute cu el.

Ziarele engleze care publică acest comunicat observă că dacă se ajunge la o înţelegere între U.R.S.S. şi Polonia, rolul Aliaţilor occidentali încetează, - şi raporturile între cele două Puteri vecine se vor restabili fără mijlocitori, şi cît mai direct. (Este teza rusească: cele mai bune înţelegeri între vecini se fac direct). (...)

BCU Cluj / Central University Library Cluj

14 ianuarie

Ofensiva sovietică obţine noi succese în Polonia, unde frontul a depăşit 7o de km., înăuntrul fostului teritoriu polonez. (...) Lupta în jurul oraşului Viniţa, - una din cele mai grele, ce s-a dat pînă acum, pe frontul răsăritean, hotărăşte soarta României. (...)

Nemţii retrăgîndu-se nu spre Nord - pentru a ne elibera, - ci spre Sud, spre a ne lega şi mai strîns de soarta lor, şi încercînd să se oprească (după o luptă pustiitoare de "întîrziere" a invaziei sovietice, în Basarabia şi Moldova - pe linia Carpaţilor şi pe vechiul hotar al Munteniei: Focşani - Nămoloasa - Galaţi, - este "soluţia" de care mă temeam cel mai mult.

Retragerea germană spre petrol şi Balcani, spulberă toate speranţele în putinţa unei desprinderi a României din laţul Germaniei. Opoziţia care şovăie de atîta vreme, nu va mai putea

1) "General government ", în limba engleză, în text, adică: sub administraţie germană.

face nimic: vom sluji, fără voie, Germaniei drept bastion de apărare, - fără voie şi fără sorţi de izbîndă sau de mîntuire: înfrîngerea germană, înscrisă în timp, va fi cel mult întîrziată prin sacrificiul României. Vom fi distruşi, apărînd o cauză compromiţătoare şi compromisă, pe care nimeni şi nimic nu o va mai putea salva.

Ungurii urmăresc cu interes înfrigurat, ultimile faze ale războiului în Ucraina. Faptul că România nu s-a putut desprinde din braţele Germaniei, devenind ţelul spre care se îndreaptă acum ofensiva sovietică, stîrneşte la Budapesta (pe lîngă unele îngrijorări), nădejdea într-o "soluţie" pe placul maghiarilor. Pînă acum, vecinii noştri apuseni se temeau de o eventuală împăcare româno-sovietică, împăcare primejdioasă pentru poziţiile lor în Ardeal. De aceea, au încercat să "ia contactul" cu noi spre a stabili o atitudine comună faţă de ruşi şi faţă de nemţi. (...)

Azi, ungurii nu se mai tem de o înţelegere româno - sovietică. De aceea, se ţin în rezervă faţă de noi. Nu mai au nevoie de nici un contact compromiţător. Megalomania şi "imperialismul lor de buzunar" se dau din nou pe faţă: de ce n-ar împărţi ungurii ţinuturile româneşti, cu sovietele?

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Speranţa că ruşii ar putea fi opriţi în Carpaţi, - după ce ar înghiţi Moldova şi petrolul Munteniei - frămîntă închipuirea maghiarilor.

"Balcanii pentru sovietici, pînă la Carpaţi ! iar dincolo de Carpaţi, stăpîni pe toate ţinuturile ardeleneşti, Ungaria milenară!".

Iată de ce propaganda maghiară, chiar în ţările neutre, a luat o nouă înfăţişare: pînă acum în urmă, unele cercuri "diplomatice", urmărind o înţelegere cu noi, admiteau putinţa unei noi împărţiri a Transilvaniei. Pe sub mînă, circulau însă planuri privitoare la un Ardeal "independent". Azi, apar hărţi ale ţinuturilor dunărene, stăruind asupra însemnătăţii munţilor Carpaţi, - hotar natural care desparte două lumi, - linie ideală de împăcare între dreptele revendicări sovietice, şi tot atît de îndreptăţitele pretenţii maghiare!

Această politică nu va putea aduce prea multe foloase Ungariei. Ungurii sînt mult prea mititei ca să poată împărţi lumea, cu puternicii zilei, şi mult prea compromişi, ca să poată scăpa de răspunderi. Asupra lor, veghează de altfel, cu atît de metodica lui înverşunare, bătrînul Beneş.

Pentru noi însă, noua atitudine a maghiarilor măreşte şi mai mult primejdiile ce ne aşteaptă din partea ruşilor. Vecinii din Apus netezesc calea invaziei (şi a cuceririlor teritoriale) vecinilor din Răsărit.

Uneltirile maghiare aduc apă la moara lui Beneş. Cehoslovacia nu mai duce grija ungurilor. Sprijinită pe pactul ei cu Moscova, nu se mai teme de nimic. Ba mai mult: ungurii care, pînă mai ieri, batjocoreau pe Beneş, îi caută acum prietenia. (Ungaria a dovedit cu prisosinţă îndeletnicirile ei diplomatice faţă de răposata Mica Inţelegere: a lovit mai întîi Cehoslovacia, căutînd să păstreze legături cu România şi Iugoslavia; a lovit apoi România, jurînd Iugoslaviei prietenie veşnică. Apoi lucrurile s-au schimbat: prietenii sîrbi au fost măcelăriţi; cu România, s-a căutat un contact prietenesc, - iar azi, mîntuirea se găseşte şi se caută la Praga).

Interesul pe care Ungurii îl poartă lui Beneş, întors proaspăt de la Moscova, ca şi noile planuri ce le nutresc cu privire la noi, dovedesc un lucru: U.R.S.S. este privit, încă de pe acum, ca un principiu de rînduială nouă în Răsăritul european. Cine este bine cu sovietele, este bine văzut de vecini; cine este ameninţat de soviete, este gata să fie împărţit şi de alţii.

Goebbels scrie, scrie, scrie... Si este din ce în ce mai european: "Secolul XX este aşezat sub semnul alcătuirii unei "Ordini Noi" în Europa. Intrebarea ce se pune, este dacă Europa va ajunge la unitatea ei, prin forţe proprii, (ceea ce ar fi spre folosul ei), sau dacă foloasele unităţii îi vor fi impuse, din afară, de către puteri inamice ale Europei..."

Si aşa mai departe.

Intrebarea îşi are rostul ei. Dar nu este bine pusă. Deoarece, atîta vreme cît forţele naziste se vor da drept "propriile forţe ale Europei", nimeni pe continent, - nici chiar o bună parte din poporul german-nu va privi pe "cei din afară", ca inamicii Europei.

Numai după ce Germania va fi liberată de nazism, şi va reintra în hotarele ei, Europa se va putea gîndi la rosturile ei fiindcă nazismul a fost şi este încă vrăjmaşul ideii europene. Izbînda lui vremelnică a distrus Europa. Azi, Europa nu poate fi mîntuită decît prin moartea nazismului.

Fireşte, "forţele din afară" nu sînt cea mai bună chezăşie de reîntregire europeană. Unele dintre ele, aţîţate de patimi deslănţuite şi răzbunătoare, vor întinde o umbră peste vechiul continent. A cui este însă vina? Cine a năvălit în Polonia, a lovit şi a umilit Franţa?; cine a încălcat ţările nordice?; cine a nimicit înţelegerea în Balcani? Este unul singur, şi acela a pierdut,pentru totdeauna, dreptul de a mai vorbi în numele Europei.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

15 ianuarie

Guvernul polonez a răspuns. Este dornic să stea de vorbă. (Nu refuză deci propunerea sovietică, dar nici n-o acceptă în întregime. Tot ce acceptă - după cît se pare, - este ideea unui compromis). Discuţia nu trebuie să se ţină însă numai în doi. Trebuie să participe la ea Anglia şi Statele Unite.

Este un răspuns abil. Nu rupe punţile şi nu încalcă principiul sfînt al integrităţii teritoriale. Admite discuţia propusă de sovietici, dar cere o garanţie: participarea anglo - saxonilor la stabilirea noilor aşezări din Răsărit. Aceste "aşezări" privesc nu numai noul hotar polono-sovietic, dar mai ales restabilirea statului polon în drepturile sale suverane. Spre a garanta această suveranitate (pe care sovieticii sînt gata s-o recunoască formal, dar pot fi ademeniţi s-o nesocotească în fapt), participarea la discuţie, a anglo-saxonilor, este necesară.

Sovieticii nu pot refuza contrapropunerile polone, pentru două motive: 1. Ei înşişi au recunoscut, la Moscova şi la Teheran, principiul tripartit,(Vîşinski la Alger şi la Neapole).

2. Cînd au propus, drept bază de discuţie, linia Curzon, ei înşişi au reamintit că această linie fusese aprobată, în 1919, de Consiliul Suprem al Aliaţilor. (Au introdus deci, chiar ei, în discuţie, un argument referitor la raportul care există între hotărîrile Aliaţilor occidentali şi hotarele orientale).

Dacă discuţia între poloni şi sovietici începe pe aceste baze, şi dacă duce la un rezultat paşnic şi definitiv, faptul are o deosebită însemnătate pentru noi: hotarul răsăritean (despre care am vorbit atît de des în cartea mea) va fi atunci pe cale de a fi statornicit, aşa cum trebuie, printr-o înţelegere generală care nu lasă loc unor "zone de influenţă", nici unor termeni echivoci, meniţi să distrugă, cu încetul, statele mici şi mijlocii.

17 ianuarie

Europa şi iarăşi Europa!

Von Dietrich[1] face un turneu de conferinţe în Franţa, spre a convinge pe francezi să fie "buni europeni". (Cu alte metode, Gestapoul încearcă prin pivniţele înfundate de la Lyon, de la Grenoble şi de la Marsilia, să stimuleze zelul francezilor recalcitranţi, - şi să-i convingă despre binefacerile unei civilizaţii europene, cum o înţeleg naziştii).

Tot despre Europa, a vorbit la Praga - oraşul unde intelectualii cehi au fost sistematic nimiciţi - Rosenberg, ilustrul "gînditor" nazist, care se străduieşte de atîta amar de vreme, să înzestreze vechiul continent cu o filozofie nouă, rasistă şi păgînă. - "Toţi germanii - a spus Rosenberg - şi toţi europenii au înţeles însemnătatea acestui ceas al destinului lor; pentru mîntuirea libertăţilor nu este decît o soluţie: lupta fără cruţare împotriva tuturor duşmanilor continentului nostru mult iubit"!

Si ce te faci, dacă totuşi, cehii striviţi de "fraţii" lor europeni nazişti, nu vor să înţeleagă, după cum nu pricep nici francezii, nici belgienii, nici scandinavii, nici slavii, că libertatea lor atîrnă de triumful gîndirii păgîne a d-lui Rosenberg?

1) Ministru de stat hitlerist, pentru problemele de presă şi propagandă externă.

Agenţia Tass a fost autorizată, să răspundă notei guvernului polon. Si a răspuns, cu formule diplomatice pe care numai Agenţia Tass ştie să le folosească: "In declaraţia poloneză, chestiunea recunoaşterii liniei Curzon, ca frontieră sovieto-poloneză, este în întregime ocolită şi neluată în seamă, fapt care nu poate fi interpretat decît ca o renunţare la linia Curzon".

Nu este adevărat. Acceptînd, să stea de vorbă, în urma propunerii guvernului sovietic, guvernul polon a acceptat implicit această propunere, (care pomenea de linia Curzon) drept bază de discuţie. Intrucît sovieticii înşişi au admis, în propunerile lor, că chiar linia Curzon ar putea suferi unele modificări, polonezii ar fi făptuit o greşeală de neiertat, dacă s-ar fi exclus ei înşişi de la beneficiul acestei discuţii, acceptînd pur şi simplu linia Curzon.

Reaua credinţă (şi supărarea) sovieticilor iese şi mai mult la iveală la punctul 2: "In ceea ce priveşte propunerea guvernului polonez, privind deschiderea unor negocieri oficiale, între el şi guvernul sovietic, acesta din urmă este de părere, că această propunere are ca scop de a induce în eroare opinia publică, dat fiind că este uşor de a înţelege că guvernul U.R.S.S. nu este gata de a intra în negocieri oficiale cu un guvern cu care relaţiile diplomatice au fost rupte." (Si aci se reaminteşte jalnica istorie de la Katyn).

Mai întîi, guvernul polonez de azi nu este acelaşi cu cel care a provocat nemulţumirile sovietice, de acum un an. Au schimbat, de atunci, primul ministru, ministrul de Externe, şi alţi miniştri. Si apoi, cum s-ar putea pune capăt neînţelegerii dintre cele două guverne, dacă nu prin mijlocirea negocierilor oficiale? Adevărul - îngrijorătorul adevăr - pare a fi, că sovieticii nu consimt să discute problema hotarului polono-rus, fiind de faţă şi anglo-saxonii. Iată de ce au respins, cu atîta brutalitate negocierile oficiale propuse de polonezi, invocînd cel dintîi pretext de care au crezut că se pot lega. Si cum nu vor să pomenească numele Aliaţilor anglo-saxoni, au socotit abil, să recuze autoritatea guvernului polonez de la Londra, (guvern recunoscut de Aliaţi, - şi legat de ei prin raporturi precise de alianţă):

"După părerea cercurilor sovietice, împrejurările susmenţionate demonstrează, încă o dată, că actualul guvern polonez nu doreşte să stabilească legături de bună vecinătate cu Uniunea Sovietică".

Accentul trebuie pus pe cuvîntul actual. Moscova pare să ştie, că în afară de guvernul polonez actual (sprijinit de mişcarea de liberare a Poloniei de la Londra), s-ar putea găsi şi alte guverne poloneze. Desigur că U.R.S.S. are asemenea formaţii la îndemînă, - guverne cu reşedinţa la Moscova, nu la Londra, şi care ar fi gata şi doritoare să se înţeleagă cu Uniunea Sovietică direct, fără mijlocirea anglo-saxonilor.

Diferendul polono-sovietic ia, în urma comunicatului Tass, - un caracter cu atît mai internaţional, cu cît sovieticii s-au străduit mai mult să-i păstreze un caracter regional. In joc, sînt acum, nu numai raporturile ruso-polone, ci raporturile dintre U.R.S.S. şi celelalte Naţiuni Unite. Răspunsul polonez fusese transmis prin d.Eden care îşi luase, astfel, (firește, nu numai de voie, dar şi de nevoie, neexistînd altă legătură între guvernul polon şi guvernul sovietic), un rol şi o răspundere de mijlocitor. Este de presupus că d.Eden, slujind ca transmiţător al răspunsului polonez aprobase, în prealabil, cuprinsul lui, cel puţin în ce priveşte propunerea de a atrage în discuţie pe anglo-saxoni. Replica sovietică, deşi nu pomeneşte de această din urmă propunere, o înlătură totuşi, implicit dar categoric. Guvernul sovietic vădeşte hotărîrea lui de a nu discuta problema hotarului ruso-polon decît direct cu Polonia. El respinge ideea "negocierilor oficiale", sub cuvînt că nu are relaţii cu guvernul polonez; în realitate, fiindcă prin negocieri oficiale, guvernul polonez a înţeles o conferinţă în patru. Este acesta un refuz ce se adresează d-lui Eden. Si mai mult: Polonia cu care vrea să stea de vorbă Kremlinul, nu este cea reprezentată printr-un guvern aşezat la Londra, şi sprijinit de Aliaţi, ci prin altfel de guvern. Are oare această replică sovietică valoarea unui principiu general, privind toate statele limitrofe, sau se mărgineşte numai la diferendul polono-sovietic? (S-ar putea susţine, la nevoie, că deoarece Polonia oficială e prietenă cu Aliaţii, şi are un diferend cu sovieticii, aceştia ţin să rezolve diferentul direct; situaţia,

nefiind la fel faţă de Ungaria, de Bulgaria şi de România, ţări în război cu toţi Aliaţii, - şi cu care Moscova nu ar putea încheia pace decît în cadrul unor negocieri de pace, generale).

Se mai poate pune şi întrebarea dacă aluzia la guvernul polon actual înseamnă o dezavuare a oricărui guvern, constituit de emigraţia poloneză la Londra (şi deci, intenţia de a nu trata decît cu un guvern polonez constituit la Moscova), sau dacă sovieticii s-ar învoi, la nevoie, să negocieze şi cu un guvern burghez, dacă ar dovedi sentimente mai prieteneşti faţă de Moscova.

Răspunsul pe care ni-l va da, la aceste două întrebări, viitorul apropiat, interesează de foarte aproape ţările limitrofe; de el atîrnă politica ce va trebui s-o urmăm faţă de U.R.S.S.

Ori cum ar fi, replica Moscovei deschide o controversă cu Aliaţii. Ea vădeşte că principiul tripartit nu a fost statornicit la Teheran, aşa cum se credea. Ce caută atunci,d.Vîşinski la Alger şi la Neapole? De ce se amestecă rusul în treburile mediteraneene, dacă englezii nu au dreptul să-şi apere prietenii lor polonezi? Este o problemă care va da de furcă diplomaţilor Aliaţi (şi care va fi exploatată, cu vîrf şi îndesat, de diplomaţii germani). In ce ne priveşte, este bine că problema a fost pusă; ar fi şi mai bine dacă ar fi gata rezolvată, cînd vom ajunge noi la ordinea zilei.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Istoria se repetă : La Congresul de la Viena, ţarul Alexandru care voia să rînduiască şi să libereze Europa, nu admitea, ca Aliaţii săi să se amestece în planurile sale cu privire la Polonia. Problema Poloniei a format, şi atunci, mărul discordiei între Aliaţi.

Primesc vizita lui Aurelian, fostul nostru ministru la Sofia; îmi aduce veşti din ţară. Este optimist: crede că vom putea ajunge la o înţelegere cu Aliaţii.

18 ianuarie

Lucrurile se complică. "Pravda" publică - de la corespondentul ei din Cairo - o ştire, după care ar fi existat negocieri de pace separată între Ribbentrop şi "două personalităţi

britanice eminente", într-un oraş de pe coastă, "în Peninsula Iberică". "Pravda" adaugă: - "Se crede că această întîlnire nu a fost fără rezultat"

Radio Moscova a reprodus ştirea.

Procedeul nu poate mira pe cine cunoaşte metodele Moscovei. (In cartea mea, am scris un capitol întreg despre "războiul comunicatelor").

Stirea publicată de "Pravda" este vădit falsă. (De altfel, englezii o desmint oficial şi oficios, categoric şi cu indignare). Dacă sovieticii ar fi avut asemenea bănuieli, ei ar fi încercat să obţină o lămurire pe cale diplomatică. Asemenea probleme grave nu se aduc în discuţia publică.

Este de netăgăduit, că "Pravda" a urmărit alt scop decît acela de a avea o dezminţire publică. A fost, din nou, o lovitură indirectă, - un atac îndreptat într-o parte, spre a provoca reacţiunea în altă parte.

Care poate fi scopul urmărit de sovietici?

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Pregătirea unei păci separate germano-sovietice? Este cea dintîi bănuială care vine în minte. In ce mă priveşte, nu cred ca sovieticii să dea la iveală, pe această cale, asemenea intenţii. O pace separată este un lucru foarte "delicat", dat fiindcă nemţii joacă pe două tablouri, şi pot oricînd schimba tabloul, de îndată ce se ivesc anumite bănuieli.

Cred mai degrabă că este vorba de o nouă manifestare de supărare, în urma incidentului polonez. Ruşii caută pricină d-lui Eden, pentru că s-a băgat în chestia poloneză. Si potrivit sistemului lor, inventează un lucru nou, neaşteptat, pentru a provoca anumite "explicaţii". Din păcate, acest "sistem" este foarte străin de mentalitatea britanică, şi ar putea pricinui cele mai adînci neînţelegeri. Raporturile ruso-anglo-saxone au intrat într-o criză care poate fi gravă.

Criza vestită de ştirea că americanii şi-au oferit mediaţiunea între sovietici şi polonezi (o telegramă, în acest sens, a sosit, azi dimineaţă, de la Washington), nu o poate decît adînci şi mai mult.

Se întîmplă între Aliaţi, un uimitor schimb de procedee greşite, dovedind o completă neînţelegere reciprocă. Ruşii, spre a chema pe englezi la ordine, îi atacă în onoarea lor. (Stirea din "Pravda"). Americanii, nesocotind dorinţa Moscovei de a da diferentului polonez un caracter regional, se bagă şi mai mult în sufletul lor. Supărările vor creşte şi de o parte, şi de alta. (Prilej minunat, pentru Ribbentrop, ca să încurce şi mai mult firele dintre Naţiunile Unite).

Ar fi cu putinţă ca supărarea sovietelor să fie pricinuită şi de uimitoarea întîrziere în deschiderea celui de-al doilea front.

Răspunsul sovietic la nota poloneză (notă care stîrnise atîtea speranţe în ţările anglo-saxone), urmat de ştirea din "Pravda", va provoca o vie tulburare în Anglia, şi mai ales, în America. In amîndouă aceste ţări, marele public entuziasmat de victoriile sovietice, era gata să facă un credit fără limită cuminţeniei şi înţelepciunii lui Stalin. Cu atît mai puţin va putea înţelege tonul şi sensul celor din urmă comunicate sovietice.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Nu doar că ar lipsi, în Occident, dorinţa de a pricepe Rusia, şi de a trece peste multe nepotriviri, spre a strînge legăturile cu ea. Este util, la începutul unei crize care ar putea fi hotărîtoare pentru raporturile de viitor, între lumea anglo-saxonă şi U.R.S.S., să ne amintim concluziile lui Wendell Willkie, cu privire la Rusia. ("One World")[1]: "Cînd mă voi întoarce acasă, - scrie acela care va fi, poate mîine, preşedintele Statelor Unite, -voi găsi o atitudine faţă de Rusia, alcătuită din admiraţie şi din teamă. Ce va face Rusia? Va încerca, la rîndul ei, să tulbure pacea? Va cere oare, la sfîrşitul războiului, condiţii care vor zădărnici orice străduinţă, de a aşeza Europa pe o cale dreaptă şi paşnică? Va căuta să infiltreze,în alte ţări, filozofia ei economică şi socială? Sincer vorbind, socotesc că nimeni nu cunoaşte răspunsul la aceste întrebări. Mă îndoiesc, chiar că Stalin ar fi în stare să dea vreun răspuns. De aceea

1) Referinţa este cu privire la capitolele "Aliata noastră,Rusia", şi "Republica din Iakutsk", din lucrarea citată.

nu voi îndrăzni, nici eu, să spun ce are de gînd să facă Rusia. Ţin însă să lămuresc următoarele: Rusia cuprinde două sute de milioane de supuşi[1], ea se întinde şi stăpîneşte cel mai mare teritoriu din lume; ei au din belşug, aur, fier, cărbune, petrol, bogăţii, în cea mai mare parte neexploatate; datorită unor măsuri de igienă publică, poporul rus este unul dintre popoarele cele mai sănătoase de pe glob, şi trăieşte într-o climă care îl înviorează şi-l stimulează; în anii din urmă, o bună parte a acestui popor a învăţat carte, şi a dobîndit o pregătire tehnică; de sus pînă jos, de la fruntaş pînă la cel din urmă lucrător, ruşii ţin cu fanatism la Rusia, şi aşteaptă cu însufleţită încredere, împlinirea destinelor ei. In ce mă priveşte, nu pot răspunde la toate întrebările privind Rusia, dar ştiu un lucru: o asemenea putere, un asemenea popor nu pot fi ignorate. Nu putem avea faţă de Rusia purtarea unei gospodine care, intrînd într-o băcănie, culege unele şi lasă altele. Adevărul este acesta: nu avem de ales în această problemă. Rusia este aşa cum este. De aceea, spun concetăţenilor mei: lucraţi tot mai strîns cu Rusia; învăţaţi ce puteţi de la ruşi şi lăsaţi-i să înveţe de la noi ... Industrializarea Rusiei va impune Americii un aport nelimitat. Ruşii au bogăţii naturale imense, de care avem nevoie. Ruşii sînt, ca şi noi, un popor voinic, îndrăzneţ, "direct" şi admiră tot ce e în America, în afară de sistemul capitalist. Si, dacă vorbim sincer, sînt unele lucruri, pe care le putem admira în Rusia: puterea ei, planurile ei întinse, energia şi dîrzenia voinţei ei. Nimeni nu este, ca mine, mai potrivnic doctrinei comuniste. Dar lăsaţi-mă să vă spun încă o dată: cred în posibilitatea ca Rusia şi Statele Unite, - cele mai mari şi mai puternice ţări din lume să lucreze împreună pentru prosperitatea economică şi pentru pacea lumii".

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Walter Lippman, de asemeni, în lucrarea sa închinată politicii externe a Statelor Unite, cere şi prevede o cît mai strînsă colaborare între Rusia şi ... Comunitatea Atlantică.

Dat fiind această dorinţă (şi acest interes) de a strînge raporturile cu Rusia este deosebit de interesant, să vedem, acum, - faţă de supărătoarele manifestări ale susceptibilităţii

---

1) "Subjects", în limba engleză: cetăţeni.

sovietice, ca şi faţă de văditele dovezi de rea credinţă şi de rea voinţă - cum vor şti americanii să reacţioneze, pentru ca atît de utila alianţă să nu compromită principiile Chartei Atlanticului. (...)

19 ianuarie

In sfîrşit, la ora 4, primesc un cuvînt de la Maniu. Un cuvînt de îmbărbătare, nu de lămuriri.

Manoliu a găsit pe Maniu sănătos, vioi, lucid, şi a avut cu el o foarte lungă convorbire. L-a pus în curent, cu ideile pe care i le-am expus.

Maniu a voit să răspundă printr-o declaraţie menită să fie publicată în ziarele anglo-saxone. S-a răzgîndit apoi, în urma sosirii la Bucureşti a lui Himmler. S-a temut că vor fi agravate măsurile de control; Gestapoul e pretutindeni.

Manoliu a venit deci cu mîinile goale, dar cu un categoric mesaj verbal şi categoric Maniu şi-a exprimat încrederea deplină în mine, şi a spus răspicat că mă socoteşte, drept reprezentantul lui în străinătate, rugînd în acelaşi timp, pe toţi românii din Elveţia să-mi dea ascultare şi tot concursul lor.

Pe mine, Maniu ţine să mă încredinţeze, cu stăruinţă, de dragostea lui (cu toate micile "neînţelegeri" ce s-ar fi ivit între noi), şi mă roagă să lucrez pentru binele ţării, după cum îmi va dicta conştiinţa, ţinînd seama de trei principii, în care trebuie să fie încadrată întreaga activitate a românilor din străinătate: 1. Nici o concesie cu privire la integritatea noastră teritorială; 2. Orînduirea în ţară a unui regim de sinceră şi adevărată democraţie, - în strînsă legătură cu vechii noştri Aliaţi; 3. Raporturi de prietenie şi de foarte bună înţelegere cu ruşii.

(Aceste trei principii dovedesc, la Maniu, un foarte robust optimism. Bătrînul mai crede în România Mare, sau cel puţin, vrea să păstreze cît mai sus stindardul integrităţii, şi cît mai îndelungată vreme. A lăsat pe Manoliu să înţeleagă că nu trebuie să renunţăm la nimic, deoarece chiar Aliaţii ne-ar fi sfătuit, să ne ţinem dîrji. El, Maniu, ştie ce ştie, şi are legături care îi sînt de folos, şi de care ţine seama. In ce priveşte "democraţia", Manoliu l-a întrebat, dacă nu se teme că vremurile

noi ne vor depăşi. Maniu a răspuns că-şi dă seama, că va exista un curent tot mai puternic spre extrema stîngă, dar că este "pregătit" pentru această încercare, şi în calitatea lui de vechi luptător nu se teme de greutăţi. In ce priveşte Rusia, împărtăşeşte părerea mea că trebuie neapărat să ne străduim spre a statornici raporturi cît mai directe şi cît mai bune cu statul vecin).

Maniu a fost deci foarte explicit în ceea ce priveşte "principiile" care îl călăuzesc, ca şi încrederea pe care o are în mine. Dar nu a spus nimic cu privire la intenţiile sale de viitor, nimic asupra planului său spre a putea ieşi din război, nimic despre acţiunea, pe care am putea-o urma în acelaşi timp, înlăuntrul şi în afara ţării. (A lăsat doar să se înţeleagă, că peste cîteva săptămîni, se vor întîmpla lucruri hotărîtoare pentru ţară).

(...) Manoliu a mai văzut:pe Mihai Popovici[1], care a avut cuvinte foarte bune pentru mine, şi l-a sfătuit pe Manoliu să mă urmeze cu toată încrederea: apoi pe Ralea, care organizează un partid de stînga, caută contactul cu sovieticii, tăgăduieşte lui Maniu putinţa de a mai cîrmui ţara, şi se plînge de mine, fiindcă nu-i dau nici o veste; pe Manoilescu, care l-a rugat să-mi reamintească felul atît de leal cu care s-a purtat faţă de mine (nu de dragul meu, ci de al ţării). La Bucureşti,enervare, înfrigurare, controlul poliţienesc creşte, lumea aşteaptă o minune.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Primesc pe Paillard care îmi spune că, prin replica lui, Stalin nu mai ridică problema hotarelor poloneze, ci însăşi problema independenţei statului vecin.

Atîta vreme cît Aliaţii nu vor debarca, ei nu vor putea vorbi de la egal la egal cu Stalin. Vor trebui să accepte capriciile lui şi să înghită cele mai amare hapuri. Stalin cere: o ordine generală în Europa, o zonă de influenţă la hotar; adică, control sovietic în Mediterana, dar nu control anglo-saxon la Răsărit. Si întinde coarda cu atît mai tare, cu cît tovarăşii săi

---

1) Fost vice-preşedinte al partidului naţional-ţărănesc, fost ministru de finanţe şi de justiţie.

apuseni arată mai mult dorinţa lor de a nu o lăsa să se rupă. (Criza în sînul Naţiunilor Unite e la ordinea zilei. Toate radio-urile şi ziarele o pomenesc şi o tălmăcesc. Payot, cu care am avut o lungă convorbire la club, scrie un articol viu şi sugestiv: Stalin nu este mulţumit).

20 ianuarie

(...) Honty, consulul maghiar, vine să mă vadă. Este un bărbat inteligent, vioi - în curent cu problemele politice, cu legături însemnate în cercurile conducătoare din Budapesta -, după cîte mi se spun. Imi expune teza maghiară, privind situaţia actuală din România. Ungurii sînt dornici, să scape de alianţa germană, să se apropie de Aliaţi; ar vrea să facă acest pas hotărîtor în înţelegere cu noi, dar nu au cu cine sta de vorbă. Guvernul român este legat de Berlin, - orice explicaţie cu el poate fi primejdioasă. Opoziţia nu poate lua nici un angajament, deoarece deocamdată nu are nici o putere. Pe deasupra, este dominată de intransigenţa lui Maniu. (Contactul lui Banffy, cu Mironescu[1] nu a dus la nici un rezultat). Ce este de făcut?

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Răspund: dacă guvernul maghiar e de bună credinţă, (şi dacă-şi dovedeşte buna credinţă, aplicînd imediat un regim omenesc românilor din Ardeal), este cu putinţă să se găsească un mijloc de a stabili raporturi mai strînse între Bucureşti şi Budapesta, raporturi pe care, în situaţia actuală, eu le socotesc folositoare, ba chiar necesare, în interesul ambelor state. A crede -cum s-ar părea, că cred unii - că nenorocirea unora poate aduce folos şi cîştig vecinilor, constituie o primejdioasă iluzie. Impărtăşim aceiaşi soartă, şi dacă nu ne ajutăm singuri, nimeni nu ne va ajuta. Victoria rusească nu înseamnă neapărat sfîrşitul nostru. Trebuie să înţelegem fenomenul rus. In ce mă priveşte, cred în putinţa stabilirii unor raporturi paşnice cu Rusia; cred, de asemeni, în posibilitatea ca Rusia să se îngrădească singură, spre a nu strînge împotriva ei o uriaşe coaliţie a fricii.Pentru aceasta însă nu trebuie, ca în faţa Rusiei, să se întindă o puzderie de state mici, adînc învrăjbite între ele: tentaţia pentru sovietici va fi prea mare, spre a nu se folosi de toate certurile vecinilor. Rusia pretinde că nu poate admite

1) Fost prim-ministru naţional-ţărănist, în 1930, şi apoi ministru de Externe; fost profesor universitar, la Bucureşti.

nici blocuri,nici federaţii. Este o interdicţie care poate fi numai vremelnică. Văzînd şi făcînd. Pînă la blocuri şi confederaţii (soluţia zilei de mîine), trebuie să avem grija ca Rusia să nu găsească în faţa ei o atît de grozavă neorînduială, încît să fie ispitită, să pună ordine după metodele ei. (Pomenesc de proiectul unui Ardeal independent, proiect sprijinit de propaganda maghiară. Honty tăgăduieşte. Răspund că sînt mai multe feluri de propagandă maghiară: oficialii cer totul, oficioşii s-ar mulţumi dacă vecinii n-ar lua nimic; şi unii şi alţii întreţin însă, o atmosferă tulbure, foarte primejdioasă pentru situaţia întregului Bazin Dunărean). Honty mă asigură, că ungurii dovedesc bunăvoinţă, oprind orice polemici de presă. Românii, în schimb, sînt totdeauna gata de ceartă. Răspund că românii sînt cei nedreptăţiţi: trebuie să se găsească o cale spre a potoli nemulţumirea lor. Nu spun mai mult. Honty va face el dacă socoteşte nimerit, pasul înainte de care este nevoie. Deocamdată raportul a fost stabilit.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Stanley vine să-mi aducă răspunsul mult aşteptat. Este negativ. Englezii nu pot (sau nu vor?) să găsească un mijloc spre a mă scoate din Elveţia.

(Acum zece zile, Stanley fusese însărcinat să mă întrebe dacă aş accepta să trec în Franţa, şi de acolo să fac un drum de 4o km. pe jos, pînă la un avion clandestin. Mi-a atras atenţia că această cale e foarte riscantă. Am răspuns da, fără nici o şovăire. Iată acum, că nici acest mijloc nu mi se mai oferă. Se pare, că nemţii supraveghiază, cu tot mai multă străşnicie,graniţa elveţiană).

Londra ţine să-mi "mulţumească" pentru intenţiile mele; deocamdată, nu vede alt mijloc de a se folosi de bunăvoinţa mea decît rugîndu-mă să stărui pe lîngă cei din ţară, să accepte formula Aliaţilor, "capitulare fără condiţii".

Atrag atenţia lui Stanley, că acest răspuns este tîmpit, şi că nu se referă la mine. A fost dat, desigur, de cineva care nu este în curent cu legăturile pe care, de atîta vreme, le întreţin cu Sullivan şi cu Stanley însuşi. (Este o dovadă a dezordinei din serviciile externe ale amicilor de acolo). Stanley, care

este un om foarte cumsecade, şi un suflet bun, - îmi spune că nici el nu pricepe acest răspuns, dar că se bucură, totuşi, de a şti că voi rămîne la Geneva; era foarte îngrijorat, fiindcă ştia că drumul pe sub sîrmele ghimpate din Franţa, este tot mai primejdios.

Sînt mîhnit şi foarte tulburat. Imi dau seama, ce trebuie să fie legătura între Londra şi Maniu, dacă englezii nu sînt în stare să ţină o legătură continuă, şi sinceră cu mine. Formula absurdă "capitulare fără condiţii", care ne vine ori de cîte ori diplomaţia britanică are o problemă de deslegat, (azi în urma telegramelor din "Pravda", englezii par îngroziţi), dovedeşte o nemărginită lipsă de imaginaţie şi de abilitate. (Despre un plan chibzuit, spre a cîştiga, de partea lor, ţările limitrofe, nici vorbă!)

Dacă aş fi undeva, în lume, de unde se poate vorbi tare, strădania mea ar fi de mare folos. Aci însă, de cîte ori mă cred mai aproape de un oarecare rezultat, mă pomenesc cu cîte o formulă care taie orice putinţă de înţelegere.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Lipsa unui plan precis, privind statele limitrofe (şi teama de Rusia) reiese şi din conferinţa de la radio, ţinută, azi la ora 3, de bătrînul Steed.

Bătrînul vorbeşte de România, nu fără simpatie; (are foarte bune cuvinte pentru vitejia armatelor române; aminteşte de Plevna, de Mărăşeşti, şi chiar de epopeea actuală a soldaţilor noştri), dar dovedeşte o desăvîrşită necunoaştere a situaţiei. Pretinde din nou că, din ziua plecării din guvern a prietenului său Titulescu, regele Carol ar fi urmat o politică duşmănoasă faţă de Rusia. (Ceea ce nu este adevărat: nădăjduiesc, că din lucrarea mea, pe care a citit-o şi a citat-o, se va convinge de adevăr), că această politică ar fi dus la conflictul actual.(!!) Cere şi el, o capitulare cît mai grabnică. Ne apără, în schimb, faţă de unguri, declarînd că avem dreptate în chestiunea Ardealului, şi arătînd că situaţia ţăranului român e mai bună decît aceea a ţăranului maghiar, datorită "reformei agrare împlinită de prietenul meu Titulescu". (sic!)

21 ianuarie

... Fox, coborînd din munţi pentru două zile, vine să mă vadă. Am o lungă convorbire cu el.

După părerea lui, nemulţumirea Moscovei este datorită faptului că ruşii cred că "răspunsul evaziv" al polonezilor a fost inspirat, chiar de conducătorii britanici; Anglia nu poate încă să deschidă al doilea front (cum a făgăduit la Teheran), şi ca să potolească nerăbdarea opiniei publice engleze d.Eden a voit să întreţină şi să agraveze neînţelegerea polono-sovietică. In urma fatalei reacţiuni pe care răspunsul polono-britanic trebuie, negreşit, să-l provoace la Moscova, guvernul britanic va putea susţine că atîta timp cît ruşii nu se vor potoli, nu este neapărat nevoie de a sacrifica soldaţi britanici pe coasta Franţei, etc.

Această "explicaţie" este, firește, trasă de păr. Nu este mai puţin adevărat, că supărarea lui Stalin se datoreşte atît amînării celui de-al doilea front, cît şi prea văditei înrîuriri a diplomaţiei britanice asupra notei poloneze.

Atrag atenţia lui Fox că atitudinea Moscovei faţă de Polonia poate îngreuna mult străduinţele "rusofile" ale grupărilor de opoziţie din ţările limitrofe. Ce vrea Moscova? Să hotărască <u>singură</u> soarta ţărilor limitrofe? (Adică, să-şi atribuie o zonă de influenţă la Răsărit - în ciuda faimoasei <u>ordine generale</u>, prevăzută la Teheran). Si mai vrea, să aibă în ţările limitrofe, numai oameni de-ai săi în guvern?

Asemenea pretenţii pot compromite, cu desăvîrşire, străduinţi atît de sincere şi de cinstite, ca de pildă ale mele.

Fox răspunde că chestia polonă este o chestie "specială". Moscova ştie că în guvernul polonez de la Londra sînt inamici hotărîţi ai Sovietelor, (Sosnkovsky, de pildă). Cu asemenea oameni nu se poate ajunge la nici o înţelegere sinceră. Si Anglia face rău că-i sprijină.

După cît ştie şi nădăjduieşte, Moscova nu ar avea nici o obiecţiune împotriva unui guvern naţional şi democrat în România, cum ar fi, de pildă, un guvern <u>Maniu.</u> Ceea ce sovieticii nu admit cu nici un chip, sînt echipele de oameni care şi-au dat totdeauna în vileag, simţămintele lor duşmănoase faţă de

BCU Cluj / Central University Library Cluj

U.R.S.S. O pace sinceră nu poate fi încheiată cu asemenea oameni. După victoriile ei militare, Uniunea Sovietică a cîştigat, cel puţin, dreptul să-şi asigure liniştea de-a lungul hotarelor.

Fox îmi vorbeşte apoi, despre cartea mea care l-a interesat "foarte mult" şi asupra căreia a scris vreo 15 pagini de note, ce îmi vor sosi în curînd.

Il pun în curent cu sforţările mele, cu dorinţa mea de a şti ceva despre soarta ce se pregăteşte ţării. Dat fiind nădejdile pe care opoziţia românească le pune în mine, se cuvine ca "informatorii" mei străini, să fie mai expliciţi şi mai precişi.

22 ianuarie

Propuneri de pace separată. Telegrama din "Pravda" a stîrnit toate zvonurile despre o pace separată. Americanii dau în vileag propuneri nemţeşti privitoare la o pace în Apus. Numele lui von Papen[1] joacă un rol deosebit: ambasadorul de la Ankara trece cînd drept omul englezilor, cînd drept omul Moscovei.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

O altă informaţie semnificativă: "Gazette de Lausanne" publică înştiinţarea unui Gauleiter german (Koth) către naziştii din regiunea lui: - "Führer-ul este în primejdie, trebuie să veghem asupra lui. Sînt unii militari care ar voi să-l ucidă, spre a impune în Germania un regim militar şi să trateze pacea cu Aliaţii".

Este un semn al vremii: convingerea că situaţia de azi nu mai poate dăinui, şi că o schimbare hotărîtoare trebuie să intervină: a pătruns pînă şi în cele mai credincioase cercuri naziste. Schimbarea înseamnă însă înlăturarea lui Hitler (într-un fel sau altul). Führer-ul e acela care ţine încă înnodate firele destinului, pe care lumea aşteaptă să le vadă dezlegate. Depăşit de evenimente, el stă azi în calea vremii. Puterea ce o mai dă ţării sale, prin prezenţa lui la cîrma statului, este o putere fatală. Ea întreţine, în rîndurile adversarilor, teama şi

1) Fost cancelar al Reichului înainte de Hitler; fost ambasador la Ankara.

ura care îi leagă laolaltă. Dacă, în situaţia ei disperată, Germania mai rămîne "tare", este pierdută. Numai învinsă şi slabă Germania se mai poate salva. In calea ei, s-ar deschide adînci, ademenitoare posibilităţi diplomatice.

Destinul Reichului şi destinul lui Hitler se bat azi, cap în cap. O simt adversarii lăuntrici ai dictatorului. O simt şi prietenii săi. Iată de ce naziştii strîng rîndurile: fie ce-o fi cu ţara, Stăpînul nu trebuie să cadă! (...)

23 ianuarie

Anglo-americanii au debarcat la Sud de Roma, în spatele liniilor germane, au izbutit, prin surprindere, şi folosindu-se de învăţămintele dobîndite cu prilejul celorlalte debarcări, să stabilească un cap de pod întins şi solid, între Tibru şi frontul nemţesc.(...)

24 ianuarie

Anglo-saxonii, debarcaţi la Nettuno, se întind şi se întăresc. Ruşii înaintează în Nordul frontului, nemţii atacă la Sud în dreptul Viniţei.

Seara, la noi la masă, Pilar...

25 ianuarie

Din convorbirea avută cu Pilar (funcţionar însemnat la Crucea Roşie şi prieten intim cu Carl Burckhardt - deci, relativ bine informat) notez următoarele: Pilar socoteşte că ruşii sînt azi în culmea puterii, şi trăiesc zile de însufleţire şi de adevărată beţie a gloriei. De aceea, pretenţiile lor sînt atît de mari. Este cel mai rău moment - pentru vecini - de a trata cu ruşii, şi de a stabili termeni definitivi de pace. Va veni un moment cînd negocierile vor fi mai uşoare, cînd avîntul victorios va scădea, cînd va interveni oboseala, cînd uriaşele pierderi se vor resimţi, şi cînd opoziţia anglo-saxonă va creşte, iar echilibrul, astăzi rupt în favoarea ruşilor, se va restabili. De pe acum, opoziţia anglo-saxonă apare şi se dezvoltă. Telegrama din "Pravda", atît de ofensatoare pentru Apuseni, a dat semnalul unei adevărate campanii în ziarele anglo-saxone, împotriva "ţelurilor nelimitate" ale Uniunii Sovietice. Campania se desfăşură în termeni măsuraţi, dar foarte

hotărîţi. Multe ziare socotesc ca o datorie de onoare pentru Marea Britanie şi pentru Statele Unite, să se intereseze de ce se petrece la Răsărit, şi de felul cum se va statornici pacea, în acea regiune. Proporţia de forţe între anglo-saxoni şi ruşi e pe cale de a se schimba: azi, cumpăna se apleacă de partea ruşilor, mîine se va apleca de partea anglo-saxonilor. Cine poate aştepta ziua de mîine, e mîntuit.

Pilar convine însă că vecinii trec prin clipe grele, şi că este nevoie să-şi asigure putinţa de a trăi pînă mîine. Două momente trebuiesc avute în vedere: momentul de azi, acela al unui armistiţiu apropiat, pentru care trebuie ţinut seama de puterea şi de pornirea ruşilor; şi momentul mai depărtat, al negocierilor de pace, cînd statele limitrofe se vor putea aştepta la un sprijin efectiv, moral, politic (sprijinit pe forţa militară impunătoare, şi pe forţa financiaro-economică din ce în ce mai însemnată) din partea anglo-saxonilor. Important este deci de a cîştiga cît mai mult timp, folosind o politică mlădioasă şi îndemînatică. Contact cu ruşii, dar nici o soluţie definitivă.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

26 ianuarie

Kopetsky a primit, în sfîrşit, - şi a putut descifra pe îndelete - raportul Beneş. A primit, de asemeni, însărcinarea să mi-l comunice. Se execută numaidecît.

Beneş a cercetat la Moscova, - în modul cel mai amănunţit - toate problemele europene, şi îndeosebi cele răsăritene. A primit asigurări categorice pentru refacerea Cehoslovaciei. U.R.S.S. îşi dă seama de interesul ce-l are de a avea un stat cehoslovac "naţional", puternic, trainic şi bine apărat. Moscova nu cunoaşte o problemă slovacă. Cehoslovacia reprezintă un tot.

Moscova nu recunoaşte Acordul de la München. Va cere deci, înainte de toate, ca o condiţie de armistiţiu, reintegrarea Cehoslovaciei în vechile ei hotare, - inclusiv ţara sudeţilor, teritoriile slovace ocupate de unguri, şi Rusia Subcarpatică. Numai după aceea se vor discuta hotarele cehoslovace. Pentru ca să fie înlesnită această discuţie, o parte din populaţia sudeţilor se va muta. (Beneş pregăteşte un plan în această privinţă). In orice caz, Rusia Subcarpatică va ţine de Cehoslovacia.

Madridul, şi ar mai fi înţeles că Antoneştii s-ar fi gîndit la această numire, în înţelegere cu nemţii. S-ar fi putut, astfel, stabili prin mine, - cine ştie, o legătură generală cu Apusul). Articolul meu din "Journal de Genève" a stricat însă această combinaţie. Ică nu este de acord cu acest articol (am admis Rusia în Europa; - ce eroare!, ce erezie!), şi în orice caz, găseşte articolul prematur. Dovadă: s-au supărat nemţii, şi au protestat prin glasul lui Clodius!... S-au spulberat deci planurile oficiale cu privire la mine. Deocamdată, Ică nu se gîndeşte să negocieze. Ar fi, cel mult, gata să stea de vorbă cu anglo-saxonii. Cu ruşii însă nici un contact. Rezistenţă pînă la ultimul om! Trebuie să pricepem cu toţii, - crede Ică, - că nu e nimic de făcut cu Ruşii. Nu spun ce vor, nu ţin ce spun: sînt porniţi pe jaf, pe răzbunare, şi pe pustiire. Pe deasupra, vor comunizarea Orientului; un guvern "cumsecade", nu poate sta de vorbă cu ei; dovadă: păţania polonezilor, a iugoslavilor, a grecilor.

Această atitudine semeaţă nu se bizuie (după cum am priceput din alte informaţii culese de la Pella) pe convingerea, că nemţii vor putea ţine linia Bugului; nici pe unele legături pe care le-ar fi putut stabili Creţeanu cu anglo-saxonii. Nimeni nu mai are mare încredere în rezistenţa victorioasă a nemţilor; iar cu Aliaţii nu s-a stabilit, pînă acum, nici un contact serios.

Creţeanu întreţine legături excelente cu turcii (şi pare convins, că turcii nu doresc să se mişte), dar nu pare să fi făcut multă treabă cu anglo-saxonii (...)

In ţară, este o atmosferă de panică, întreruptă din cînd în cînd de cîte un val trecător de optimism. Lumea care vrea să trăiască, aşteaptă o minune.

Cu atît mai stranie pare "intransigenţa" claselor conducătoare, (Pella crede că opoziţia "simte" la fel cu guvernul, în această privinţă) faţă de ruşi. Este ca şi cum groaza de ruşi (în bună parte îndreptăţită) ar fi paralizat toate mijloacele de gîndire şi de acţiune.

Răspund lui Pella, şi îl rog să transmită numaidecît părerea mea, mai departe, că sînt foarte mîhnit de tot ce-mi spune.

Faptul că guvernul nu mă poate folosi într-o misiune oficială, nu are nici o importanţă. Nu aş fi acceptat, niciodată, o asemenea misiune. Tot ce este oficial azi, e compromis. (aşa se explică greutăţile lui Creţeanu şi ale lui Pella însuşi, de a face ceva). M-am retras în Elveţia spre a sta deoparte, - şi pentru a interveni, dacă vreodată va fi nevoie, nu în numele regimului de azi, ci spre a înlesni ţării trecerea spre un alt regim.

Nu aş putea sluji guvernul şi pentru alt motiv: nu văd lucrurile, aşa cum le vede el; ba dimpotrivă: socotesc că punctul de vedere al guvernului este cît se poate de greşit şi de primejdios.

Nu ne este îngăduit, oricît de mare ar fi teama de care am fi cuprinşi, să facem o deosebire între Aliaţi, întinzînd mîna către unii, şi sfidînd pînă la capăt pe ceilalţi. Cu atît mai mult, cu cît cei spre care întindem mîna sînt departe, iar cei pe care îi sfidăm sînt la porţile noastre. Cu o asemenea atitudine, jenăm pe unii, şi întărîtăm şi mai grozav pe ceilalţi; adîncim prăpastia spre care alunecă ţara. Nu cred că este nimerit, oricît de grea ar fi situaţia, să ridicăm braţele şi să ne predăm: - nici faţă de unii, nici faţă de alţii. Este însă, nevoie de a şti ce vor unii, şi ce vor alţii. Iar dacă nu putem să ne învoim, cu ceea ce vor, trebuie să ne înţelegem - fără nici o deosebire şi cu unii şi cu alţii. Intr-un cuvînt: contact, imediat contact, şi contact direct cu toţi, în primul rînd cu ruşii. Nu un contact oficial: nimeni nu s-ar învoi să stea de vorbă cu guvernul, sau cu reprezentanţi ai guvernului; dar guvernul trebuie să priceapă acest lucru şi să înlesnească membrilor opoziţiei să poată stabili un contact absolut necesar cu Naţiunile Unite;(nu în Elveţia, ci oriunde mai departe).

(...) Intîrzierea ce se pune în a stabili un contact cu ruşii, ne poate costa teritorii întinse (Moldova, Dobrogea) - şi pe deasupra, independenţa noastră politică.

La rugămintea lui Pella, mă învoiesc să scriu cîteva rînduri lui Ică, spre a-i lămuri şi personal aceste păreri. E greu, firește, de a convinge pe cineva, care poartă răspunderea

BCU Cluj / Central University Library Cluj

războiului cu ruşii, că nu este altă mîntuire, azi, decît o înţelegere cu ruşii. Si totuşi, asta este situaţia. Sîntem alături de ruşi; vom rămîne alături de ei (dacă, Doamne fereşte, nu ne vor înghiţi!), trebuie să ne adaptăm la aceste realităţi.

Cu privire la certurile dintre Apuseni şi ruşi (certuri în care ai noştri pun, fireşte, nădejdile lor) dezvolt lui Pella (ad usum delfinului Ică) teza mea: toate aceste certuri ne vor fi de folos odată, la încheierea păcii, cînd se va vorbi pe îndelete de hotare drepte, de echilibru european, de contraponderi, etc. Pînă atunci însă trebuie să trăim! Trebuie, deci, să cîştigăm timp şi putinţa de a supravieţui, dobîndind asigurările cuvenite de la cei care pot fi mîine în măsură, să ne ia, sau să ne lase viaţa. De contactul care se impune, să-l stabilim cu ruşii, nu atîrnă numaidecît statornicirea definitivă a hotarelor noastre. (Momentul ar fi rău ales de a începe acum, cînd ruşii sînt foarte tari, o asemenea discuţie. De altfel, aşa ceva nu este nici în programul Aliaţilor, care susţin că vor lăsa problema hotarelor în seama negocierilor de pace. Nu este mai puţin adevărat, că o destindere efectivă ce ar interveni imediat între ruşi şi noi, ar putea avea un efect prielnic, mai tîrziu, asupra negocierilor de pace). Ceea ce trebuie să lămurim acum faţă de ruşi, este poziţia noastră de viitor - adică voinţa şi putinţa noastră de a fi un element de pace, de înţelegere, de conciliaţiune, la hotarele împărăţiei sovietice. (...)

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Trăim azi clipele hotărîtoare cînd mai putem da ruşilor impresia (o impresie care pentru noi poate fi salvatoare!) că între imperiul sovietic şi statul român, toate punţile nu sînt rupte, şi că există mijloace de înţelegere şi de paşnică convieţuire în viitor.

Pilda Poloniei ne poate fi folositoare, dacă ştim să ne slujim de ea. Nu putem avea pretenţia să deschidem un nou caz polonez, - de a fi o "supra-Polonie", adică, de a ne sprijini pe anglo-saxoni, spre a ne impune ruşilor.

Dacă polonezii, aliaţi cu Apusenii şi cu ruşii, nu au izbutit încercînd o asemenea politică, nu putem cu atît mai

mult noi, să izbutim noi, care sîntem în război şi cu Apusenii şi cu ruşii. Deocamdată, trebuie să ne străduim dè a ne ajutora singuri. Pînă la pace, vom vedea. De acum, pînă atunci, orice atitudine de duşmănie înverşunată faţă de ruşi, ne poate fi fatală.

(...) La Conferinţa de la Moscova, apoi la cea de la Teheran, s-a hotărît o nouă orînduire generală a lumii sub oblăduire tripartită. Este pentru noi, sistemul cel mai bun; dacă va triumfa la pace, atunci vom fi în cea mai prielnică situaţie, spre a ne putea apăra drepturile noastre. Se poate ca, pînă atunci, să triumfe şi alte idei: - în Apus, se discută, tot mai mult, despre o Comunitate Atlantică. Dacă o asemenea înjghebare se pune la cale, în Apus, e la mintea omului că Apusenii vor lăsa ruşilor, drept compensaţie, o cît mai întinsă zonă de influenţă. Se va realiza acea împărţire în zone de influenţă, de care mă tem atît de mult. Pînă acum, cercurile oficiale ale celor trei Naţiuni Aliate s-au pronunţat împotriva împărţirii, şi pentru principiul tripartit. (Este şi firesc să fie aşa. Impărţirea e mai comodă, dar duce la noi războaie. Principiul tripartit e mai greu de împlinit, dar este în măsură să asigure o pace statornică). In realitate însă, Naţiunile Unite au încercat să se strecoare printre principii: astfel U.R.S.S. vrea orînduire generală, în care să-şi poată spune cuvîntul în toate problemele; de aceea, cere o Franţă puternică, independentă şi întinsă şi tot de aceea trimite pe Vîşinski la Alger şi la Bari, să se ocupe de rosturile Italiei şi ale Mediteranei. De altă parte, Anglia s-ar învoi uşor cu o confederaţie apuseană, sub tutelă britanică, (vezi:Smuts), dar nu are acelaşi interes, să lase Rusia să înghită Polonia, centrul Europei, Balcanii, apoi să coboare spre Adriatica şi Marea Egee.

Totuşi, ciocnirea de interese poate stîrni greutăţi în faţa cărora principiile se vor clătina. Se poate prevedea cazul, -cel mai nenorocit dintre toate! - cînd planul Carr, "planul celui mai mic efort" va triumfa, în ziua păcii. Ce ne facem atunci, dacă nu ne pregătim, de pe acum, să punem la cale un modus vivendi cu ruşii?

(In ce mă priveşte, încerc prin toate slabele mele mijloace să lupt împotriva doctrinei Carr. Cartea mea duce o aprigă

BCU Cluj / Central University Library Cluj

campanie împotriva acestei teorii şi sînt fericit, că bărbaţi, ca H.W. Steed, s-au făcut campionii acestei cărţi, în Anglia: e un mare punct cîştigat.)

(...) Am servit toate aceste argumente - cu vîrf şi îndesat - prietenului Pella. Ce va alege din ele? Cum le va întrebuinţa?

Vizită la Dulles. - Vizită la Sullivan.

29 ianuarie

Primesc din partea lui William Rappard, profesor universitar, parlamentar, directorul Institutului Universitar de Inalte Studii Internaţionale, - una din personalităţile cele mai însemnate de la Geneva, o elogioasă scrisoare cuprinzînd aprecieri asupra cărţii mele.

30 ianuarie

De ziua mea onomastică, primesc cel mai frumos dar: două telegrame de la Londra, transmise de Kopetsky. Cea dintîi formulată astfel: "Preşedintele Beneş către d.Iuliu Maniu. In timpul vizitei sale la Moscova, d.Beneş a stăruit pe lîngă guvernul sovietic să aibă faţă de Ungaria aceeaşi atitudine ca şi guvernul cehoslovac, şi să admită principiul ca Transilvania să fie reintegrată regatului României. Guvernul sovietic împărtăşeşte punctul de vedere cehoslovac. Politica sovietică este, în general, foarte severă în privinţa Ungariei. De altă parte, d.Beneş şi-a dat seama că guvernul de la Moscova socoteşte Bucovina de Nord şi Basarabia ca făcînd parte din Uniunea Sovietică. Oamenii de stat sovietici se interesează mult de atitudinea şi activitatea d-lui Maniu şi a altor fruntaşi ai opoziţiei, împotriva mareşalului Antonescu.

Uniunea Sovietică va avea, faţă de România, aceiaşi atitudine ca şi faţă de alte state, şi anume, ea nu doreşte să se amestece în politica internă a României. Adaug (spune Beneş) că este ultimul moment pentru ca opoziţia românească să

înceapă desfăşurarea unei activităţi ce va îngădui să demonstreze că opoziţia română participă activ la lupta împotriva Germaniei, şi că este gata să colaboreze, după război, nu numai cu Puterile Occidentale, ci deopotrivă, cu marea Putere Sovietică vecină. Pentru mine, (spune Beneş), nu este nici o îndoială, că o asemenea activitate va uşura enorm poziţia României, cu prilejul Conferinţei de Pace".

(Repet: Kopetsky mi-a trimis acest text ca să-l transmit din partea d-lui Beneş, d-lui Maniu. E o confirmare a raportului Beneş, la care se adaugă o părere ce ne priveşte, şi un sfat al preşedintelui cehoslovac către noi).

A doua telegramă, mai puţin însemnată, este de la Tilea.

1 februarie

Scriu o scrisoare "politică" şi politicoasă lui Mişu Antonescu: "Iubite domnule Antonescu, - dacă nu am răspuns în scris la scrisoarea pe care aţi binevoit să mi-i trimiteţi prin dl. Pella, aceasta se datoreşte unui simţământ de rezervă şi convingerii că şi dvs. v-ar conveni mai bine, - în împrejurările actuale, - un răspuns cît mai amănunţit şi cît mai sincer, transmis verbal prin dl. Pella. Stiu acum că dl. Pella a avut prilejul să vă comunice părerile mele. Sînt convins că v-a împărtăşit şi bunele simţăminte, ca şi mulţumirile mele, pentru răvaşul pe care l-am primit. Ţin totuşi, să revin în scris - deoarece sînt asigurat că această cale este absolut sigură - asupra unora dintre ideile expuse d-lui Pella, idei care, în zilele de azi, dobîndesc un contur cît mai precis. Mi-aţi vorbit cu multă dreptate de deosebita însemnătate "europeană" pe care o au regiunile dintre Marea Baltică şi Marea Neagră, şi aţi exprimat credinţa că nici Europa, nici Marile Puteri Occidentale nu se pot dezinteresa de această barieră răsăriteană care apără continentul. Nu împărtăşesc întru totul optimismul dv. Firesţe, cred şi eu că problema păcii este în bună parte o problemă a echilibrului de forţe şi că oricine ar avea să statorniceascâ acest echilibru, oricine ar avea să rîn-

BCU Cluj / Central University Library Cluj

duiască pacea de mîine, va fi nevoit să ţină seama de menirea europeană a regiunii care a asigurat pînă acum echilibrul la Răsărit. Azi însă, sîntem încă departe de ziua păcii, ca şi de vremea cînd problemele de echilibru şi de interes general vor atrage şi reţine atenţia lumii. Sîntem în plin război: presiunile politice, marile mişcări militare, ca şi dezlănţuirea unor patimi învierşunate şi răzbunătoare, pot - dacă nu încercăm totul ca să le facem faţă, - să distrugă sau să compromită pe veci poziţiile ce ne sînt trebuincioase pentru a întemeia pe ele pacea noastră de mîine. In aceste zile de adîncă tulburare, nu numai Puterile Occidentale, dar nici chiar "Europa" (adică majoritatea covîrşitoare a vechiului continent) nu văd şi nu simt primejdia la Răsărit, - ci o simt şi o văd înlăuntrul continentului. Oricine călătoreşte şi se informează, oricine cunoaşte stările din Franţa şi Italia, din Belgia, Olanda, Norvegia, Polonia, Cehoslovacia, Balcani, din ţările neutre, - ba chiar din multe părţi ale Germaniei, - pricepe acest adevăr. Este un fapt de-o covîrşitoare însemnătate pentru orice socoteală politică: nici un ajutor nu se poate aştepta din partea "Europei".

Sînt, - este adevărat, - semne vădite că multă lume de pe continent, şi chiar din imperiile anglo-saxone, începe să-şi dea seama de primejdia pe care o nestăvilită creştere a imperiului sovietic o poate reprezenta pentru toate ţările mari şi mici dimprejur. Neînţelegerile, interesele opuse dintre Apuseni şi Răsăriteni se desenează şi se adîncesc; lumea începe a se gîndi la necesitatea unor "contra-ponderi"; se vorbeşte tot mai mult de rînduială generală, de îngrădiri trebuincioase şi de echilibru. Toate aceste preocupări nu vor ieşi însă la suprafaţă şi nu vor înrîuri în mod hotărîtor mersul evenimentelor, atîta vreme cît primejdia cea dintîi - cea mai apropiată şi deci cea mai temută - nu va fi înlăturată. Este un al doilea fapt care se impune oricărei gîndiri politice: Apusul nu va da nici un sprijin efectiv unei rezistenţe împotriva Rusiei, atîta vreme cît o Germanie puternică va fi în picioare. Să examinăm acum, dintre toate ipotezele, singura care mă preocupă (nu mi se cuvine să mă preocup de celelalte) - şi anume: victoria

"Naţiunilor Unite". Este ipoteza care - pe zi ce trece - poate fi tot mai greu trecută cu vederea. Ţara noastră va avea, în acest caz, de trecut prin două grele momente: unul, cînd victoria militară a Aliaţilor va fi resimţită la hotarele şi apoi pe teritoriul ţării; şi al doilea, în ziua încă depărtată - o repet - a negocierilor de pace. Aceste momente sînt pentru noi deopotrivă de primejdioase: pînă în ziua păcii, se pot întîmpla multe; unii dintre Aliaţi vor obosi, alţii îşi vor putea strînge puterile şi valorifica rezervele; vom vedea răsărind principii de echitate, de "interes general", de echilibru. Vom putea atunci şi noi pleda cu sorţi de izbîndă cauza ţării noastre; vom apăra drepturile, hotarele, poziţia şi misiunea europeană a României. (Sînt unii români din străinătate printre care cred că mă pot şi eu număra, care de pe acum s-au devotat acestei sarcini, în afară de orice ambiţii sau preocupări politice personale).

Momentul cel dintîi - cînd, şi dacă, se va împlini ne va pune însă la o mult mai grea încercare. El ne-ar putea surprinde, înainte ca egalitatea de forţe între Aliaţi să se fi statornicit pe continent, înainte ca patimile să se fi potolit şi în asemenea împrejurări în care lămuririle se dau cu greu şi se ascultă şi mai greu. Urmările unei invazii străine (dacă nimic nu intervine "pentru a amortiza şocul") pot fi direct catastrofale; ele pot crea situaţii teritoriale şi politice iremediabile, şi ne pot exclude de mai înainte de la toate foloasele ce le-am putea aştepta de la o pace dreaptă. Problema capitală care ni se pune deci (în ipoteza de care mă ocup) este aceea de a cîştiga timp, - de a supravieţui victoriei militare a vecinilor noştri, de a feri ţara de consecinţele unei invazii duşmănoase şi răzbunătoare. Nu-mi îngădui să dau sfaturi, din afară, cu privire la măsurile ce trebuiesc avute în vederea acestei cumplite încercări. Mă voi mărgini să exprim nădejdea că tot ce va trebui făcut se va face pe temeiul unor lămuriri şi asigurări care pot şi trebuie să fie culese, cît mai neîntîrziat. Ţin doar - şi cu aceasta voi încheia această prea lungă scrisoare - să stărui asupra unui fapt care este în legătură cu tot ce am spus mai sus. Nu putem îndrepta întru nimic situaţia noastră (în ipoteza care mă preocupă şi în

BCU Cluj / Central University Library Cluj

împrejurările de azi) dacă dăm în vileag deosebirea pe care o facem între cele Trei Mari Puteri ale Naţiunilor Unite. Atîta vreme cît scopul comun nu va fi atins, interesele opuse vor tulbura, dar nu vor rupe alianţa între Anglia, America şi Rusia. Este deci cuminte şi politic să adoptăm aceiaşi atitudine faţă de cele Trei Mari Puteri Aliate. (Mai cu seamă, dat fiind că în ceea ce priveşte momentul numărul unu, puterea cea mai apropiată este singura hotărîtoare).

In aceiaşi ordine de idei, trebuie să ne ferim cu orice chip să înfăţişăm fiinţa şi independenţa ţării noastre, ca fiind într-o poziţie tragică şi desăvîrşită cu destinele imperiului vecin. Dacă noi înşine tăgăduim putinţa unei paşnice vecinătăţi de viitor, vecinii vor fi ispitiţi să se folosească de momentul numărul unu, pentru a ne slăbi în aşa fel, încît momentul numărul doi să nu ne mai poată aduce nici o îndreptare. O ţară mică nu trebuie să-şi aşeze nici menirea, nici principiile şi nici lozincile de viaţă de-a curmezişul vremii.

Ani de-a rîndul am fost "o stavilă", "un zăgaz", "o barieră". Vom fi "o trăsătură de unire", "o soluţie de conciliaţiune", "punctul de greutate" într-un echilibru necesar. Principal este să fim - şi să aşteptăm aşezarea unor stări cumpănite, chezăşii de libertate şi de siguranţă. Am isprăvit. Este greu de a cuprinde în patru pagini gîndurile care mă frămîntă (şi cu care am umplut caete întregi) ca şi îngrijorările care mă tulbură şi mă copleşesc. Veţi desluşi printre rînduri tot ce n-am putut însemna. Veţi înţelege că aceste pagini şi aceste gînduri mă poartă cu emoţie spre ţară, cu simpatie spre dv. care aveţi o tot mai grea sarcină de împlinit.

Cu simţămintele cele mai româneşti "- Gr.Gafencu.

Post scriptum - Gîndul care mă stăpîneşte de a pregăti din vreme (pentru cazul unei victorii aliate) o explicaţie cu vecinii; grija de a găsi posibilitatea unui "modus-vivendi" între ei şi noi; dorinţa de a lămuri punctele comune care ne-au legat şi ne pot lega şi pe viitor de o politică de echilibru, de libertate şi de pace indivizibilă, (cum pretind că o vor urmări Naţiunile Unite) - m-au

BCU Cluj / Central University Library Cluj

îndemnat să scriu o lucrare istorică (pe care o corectez şi o modific acum, şi din care vă voi trimite un exemplar de îndată ce ediţia definitivă va fi pusă la punct), şi să inspir mai multe articole în presa elveţiană. Amicul nostru comun Pella mi-a spus că nu sînteţi deplin de acord cu articolul meu din "Journal de Genève". Socotesc că astăzi este un interes naţional ca să nu fim cu toţi de acord, şi să avem păreri deosebite; cu condiţia să fim sinceri în părerile noastre, să păstrăm unii pentru alţii înţelegere şi stimă, şi să urmărim - fiecare potrivit îndemnurilor prevederii şi conştiinţei sale, - posibilităţile de mîntuire pentru ţara noastră. In ce mă priveşte, potrivit unei convingeri - de care am dat dovadă prin atitudinea mea, la Externe, prin rapoartele mele de la Moscova, şi prin retragerea mea la Geneva, - nu mă preocupă decît împlinirea unei singure ipoteze: aceea de care am pomenit pe larg în această scrisoare. De aceea cred că pentru a apăra teritoriul, independenţa politică, şi însăşi existenţa statului nostru, nu este datorie mai imperioasă decît aceea de a lămuri de mai dinainte posibilităţile de viaţă, de înţelegere, de convieţuire paşnică dintre România şi primejdiosul ei vecin de la Răsărit. Dacă vom putea găsi, în afară, prieteni care să ne ajute, cu atît mai bine. Azi, nu ne putem bizui pe nimeni: trebuie să ne ajutăm singuri, oricît de grea, de ingrată, de desnădăjduită ne-ar părea această sarcină. G.G.".

BCU Cluj / Central University Library Cluj

2 februarie

(...) Un nou mesaj Beneş, de o deosebită importanţă. Kopetsky îmi remite următoarea telegramă: d.Beneş către d.Gafencu.

"Am trecut în revistă şi în detalii, cu Stalin şi cu Molotov, problema românească. Le-am comunicat că Cehoslovacia, - în ce priveşte România, - stăruie în actuala linie politică, adică: ea este solidară cu Iugoslavia şi cu România, în chestiunea ungară. Pentru aceasta noi menţinem punctul nostru de vedere, că Transilvania trebuie să fie reintegrată României. Noi dorim în mod stăruitor ca România să-şi normalizeze poziţia ei faţă de U.R.S.S., spre a putea să reluăm legăturile noastre prieteneşti cu ea. Molotov mi-a declarat că Uniunea Sovietică accentuează asupra faptului că Bucovina de Nord şi Basarabia trebuie să rămînă încorporate la U.R.S.S., dar că în ceea ce priveşte celelalte

chestiuni referitoare la România, U.R.S.S. este de acord cu punctul de vedere cehoslovac; Uniunea Sovietică este gata să aplice, faţă de România, politica bunei vecinătăţi, iar în litigiul româno-maghiar, ea va fi alături de România, în acelaşi sens ca şi Cehoslovacia. Stalin se interesează stăruitor de persoana lui Maniu, şi a accentuat că Transilvania trebuie să rămînă românească. Intre alte argumente, el a susţinut că, prin acest fapt, va fi asigurată democratizarea României. Stalin şi Molotov au subliniat că această politică sovietică cere, pe de altă parte, ca opoziţia românească să manifeste în ţară mai multă activitate, şi să izbutească să desprindă, la timp, România de Germania. Am putut constata în U.R.S.S. o atitudine foarte defavorabilă faţă de Ungaria, şi ferma voinţă de a respecta independenţa şi suveranitatea României, şi în general, am putut să constat simpatiile pentru o Românie democrată. Ca şi faţă de mine, ruşii s-au pronunţat, în ceea ce priveşte Transilvania, faţă de britanici, cărora le-au formulat în scris, punctul lor de vedere. Eu cred deci, că o politică bună, iniţiată la timp, ar putea salva multe pentru România. Mulţumirile mele cordiale pentru urări şi salutări. In problemele ţării mele, am fost foarte satisfăcut, prin această călătorie. - Beneş".

Kopetsky îmi dă următoarele informaţii interesante: pe drumul de întoarcere, între Moscova şi Londra, Beneş s-a oprit două zile în Maroc, - două zile pe care le-a petrecut alături de Churchill. De îndată ce a sosit în capitala Angliei, Beneş a avut o lungă întrevedere cu Eden. Numai după aceea şi-a redactat raportul, şi a trimis cele două mesaje pentru Maniu şi pentru mine.

Am dat de îndată (tot prin Kopetsky) răspunsul următor d-lui Beneş:

1. Mulţumesc încă odată d-lui preşedinte Beneş pentru fidelitatea sa faţă de ţara mea, şi pentru rezultatele de cea mai înaltă importanţă pe care el le-a realizat la Moscova cu privire la Transilvania, şi la independenţa politică a unei Românii democratice şi libere.

2. Voi comunica cele două mesaje ale Preşedintelui - în cel mai scurt timp - d-lui Maniu.

3. Pot să certific însă de pe acum că dl.Maniu (cum mi-a comunicat printr-un mesaj personal) înţelege să lupte pentru o Românie democratică, strîns legată de democraţiile occidentale, şi întreţinînd cele mai bune raporturi cu Uniunea Sovietică. Am stăruit pe lîngă dl. Maniu cu scopul ca el să adopte o formulă uniformă faţă de cele trei Mari Puteri Aliate, inspirîndu-se din pilda Cehoslovaciei. Eu împărtăşesc, în această privinţă, în întregime, vederile Preşedintelui Beneş.

4. Nu am calitatea de a mă pronunţa cu privire la graniţele de Est, dat fiind că dl.Maniu şi-a rezervat în mod expres dreptul de a apăra cauza integrităţii noastre teritoriale.

5. Socotesc că este neapărată nevoie să se stabilească un contact direct între opoziţia românească şi Uniunea Sovietică, în vederea unei explicări sincere şi indispensabile. Deopotrivă, stăruiesc continuu pe lîngă prietenii mei, în scopul ca ei să adopte o politică hotărîtă menită să uşureze un asemenea contact.(...)

BCU Cluj / Central University Library Cluj

4 februarie

(...) Operaţiile au început din nou pe frontul de Sud. Generalii Vatutin şi Koniev s-au întîlnit, după ce au încercuit mai multe divizii germane, între Nipru şi Krivoirog. Ruşii ocupă Lodz şi Rovno . Pe întreg frontul, au iniţiativa sovieticii; rezistenţa germană slăbeşte, în unele locuri se prăbuşeşte. Primejdia pentru ţara noastră creşte.

Mă hotărăsc să trimet mesajul Beneş, lui Maniu, prin Buzeşti şi prin B.[1], care pleacă în ţară. (In această privinţă iau toate măsurile de precauţie cu putinţă, căci îmi dau seama că trebuie lucrat cît mai repede).(...)

6 februarie

Am citit în această noapte discursurile lui Churchill, care au apărut, în două volume, în limba franceză. Discursul de război: "Intrarea în luptă: şi "Lupta fără răgaz". O comoară de gînduri, de avînt însufleţit de cele mai înalte şi nobile năzuinţi.

1) Probabil Raul Bossy.

O şcoală de minunată bărbăţie.(...)

Doresc pentru mine, (pentru mulţumirea mea şi pentru a fixa şi mai precis unele date de istorie recentă) să însemn pasajele următoare:

Chamberlain se întoarce "triumfător" de la München. Lumea îl aclamă; îl aclamă şi parlamentul: pacea a fost salvată; Churchill întîmpină pe "triumfător" cu aceste cuvinte: "... Ne aflăm în faţa unui dezastru de nebănuite proporţii, care a lovit Marea Britanie şi Franţa. De acum, înainte, trebuie să ne aşteptăm, ca toate ţările din Europa Centrală şi Orientală să se străduiască să dobîndească cele mai bune condiţii, de la puterea învingătoare, naţional-socialiştii. Sistemul de alianţe cu ţările Europei Centrale, pe care se bizuia Franţa, a fost măturat şi nu văd nici un mijloc de a-l reconstitui. (Ce argument pentru noi! Este drept că a urmat politica garanţiilor, care, şi lui Churchill i-a parut un "mijloc" de îndreptare, şi la care noi am aderat. Indreptarea însă nu a putut fi decît trecătoare şi iluzorie, deoarece urmarea cea mai fatală a Acordului de la München, a fost Acordul de la Moscova, care a nimicit - în mod definitiv - putinţa de a mai drege ceva din consecinţele "dezastruoase" ale capitulării occidentului, la München). Drumul care coboară valea Dunării, pînă la Marea Neagră, drum care duce spre Turcia, este acum deschis"...

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Si iată minunatul sfîrşit al acestei cuvîntări: - "In ceea ce priveşte poporul nostru, credincios şi curajos, care era gata să-şi facă datoria, oricît de grea ar fi fost, şi care nu a şovăit nici o clipă, în aceste grele zile de criză, - nu mă voi încumeta să-i iau în nume de rău explozia spontană, de bucurie şi de uşurare, datorită faptului că greaua încercare nu-i va fi impusă, deocamdată. Dar el trebuie să ştie adevărul: trebuie să ştie, că au fost grave nepăsări, că sînt grave lipsuri în apărarea noastră; trebuie să ştie că am suferit o înfrîngere fără război, înfrîngere ale cărei consecinţe ne vor urmări multă vreme; trebuie să ştie, că aceste întîmplări înseamnă o etapă grozavă în istoria noastră, şi că întreg echilibrul european a fost zdruncinat; să ştie, că vorbele înfricoşetoare au fost rostite împotriva democra-

ţiilor apusene: ai fost cîntărit şi ai fost judecat neîndestulător. Si să nu vă închipuiţi cumva, că s-a isprăvit totul. Nu este decît începutul marilor răfuieli. Nu e vorba decît de o gustare, nu am băut decît cu vîrful buzelor din paharul amar, ce ni se va întinde, an de an, - dacă nu vom regăsi, printr-o sforţare supremă, sănătatea morală şi puterea bărbătească, dacă nu ne vom ridica drept în picioare, spre a fi, ca altădată, apărătorii hotărîţi ai libertăţii".

Churchill simte că "dezastrul" de la München a fost numai un început. Războiul voit de Hitler vine, trebuie să vină. Aceasta este ideea care stăpîneşte întreaga gîndire şi acţiune a bărbatului de stat britanic. Anglia trebuie să fie gata spre a face faţă asaltului naţional-socialist.

- "Aţi acceptat dezonoarea - spune el, - pentru a vă feri de război; veţi avea şi dezonoarea şi războiul!", se adresează el guvernului Chamberlain.

Spre a se împotrivi furtunii care se pregăteşte, Anglia trebuie să-şi întărească armata, flota şi alianţele. Trebuie de asemenea, să trezească înţelegerea şi interesul marii democraţii americane, fără de care războiul nu va putea fi cîştigat. Churchill vorbeşte deci, la radio, poporului american, de care descendentul ducilor de Marlborough, e legat prin sîngele mamei sale, o fiică a Statelor Unite.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Americanilor le vorbeşte de "noua ideologie" care ameninţă gîndirea omenească şi întunecă lumea: "Să cugetăm acum la subiectul zilei. Nu este un subiect nou. Răsare din fundul vremilor barbare, şi ne prinde de gît: este persecutarea raselor, intoleranţa, suprimarea libertăţii cuvîntului şi a scrisului, concepţia care face din cetăţean o unealtă fără suflet. La aceasta, se adaugă cultul războiului. Copiii - din cea mai fragedă vîrstă - învaţă plăcerile şi foloasele ce pot izvorî din cuceriri şi măceluri. Un întreg popor e crescut şi pregătit numai în vederea luptei..."

Si mai departe - după ce relevă forţele materiale şi morale ce-şi stau faţă în faţă, în lume, Churchill încheie: "Armele, ele singure, nu pot pune capăt acestui conflict. Trebuie să ne lăsăm antrenaţi de antagonismul teoretic, dintre nazism şi

democraţie; dar acest antagonism există. Si numai într-un asemenea conflict - de idei morale şi spirituale - popoarele libere îşi pot dezvolta forţele. Priviţi pe acei dictatori, aşezaţi pe un piedestal, apăraţi de baionetele soldaţilor şi de măciuca agenţilor de poliţie. Ei au, ca să-i păzească din toate părţile, o droaie de ostaşi înarmaţi, tunuri, avioane, fortificaţii, şi multe altele; ei se laudă, şi se făiesc în faţa lumii, şi totuşi, în fundul sufletului lor au o tăinuită teamă. Se tem de cuvînt şi de gîndire: de cuvintele ce se rostesc în străinătate, de gîndurile ce roiesc în jurul lor, chiar în ţara pe care o stăpînesc. Ei se îndîrjesc împotriva acestor gînduri şi cuvinte, se străduiesc să le stăvilească trecerea; se cutremură de groază faţă de ceea ce se petrece în mintea şi în sufletul oamenilor. Tunuri şi avioane pot face oricîte vor; dar cum ar putea stăpîni zvîcnirile fireşti ale sufletului omenesc, care, în şirul veacurilor, pe urma unor încercări şi experienţe fără număr - a moştenit o zestre de convingeri şi credinţe ce nu pot fi sfărîmate. Dictatura - cultul unui singur om, - din care se face un fetiş, - nu e decît o fază trecătoare".

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Cine va spune, vreodată, partea care revine lui Churchill în pregătirea sufletească la luptă, a poporului american?

Mai interesante sînt, pentru noi, cuvîntările politice, şi în primul rînd,cuvîntarea rostită cu prilejul invaziei italiene în Albania. Cu toată supărarea pe care i-o pricinuieşte acţiunea războinică a Italiei, Churchill îşi măsoară cuvintele: "Nu sînt încă deplin convins că Italia e hotărîtă să se lase tîrîtă într-o luptă de moarte cu Marea Britanie". Dar cere, cît mai urgent, o politică precisă şi curajoasă, pentru apărarea Balcanilor. Aprobă ideea guvernului de a da o garanţie Greciei. (Garanţie care va cuprinde, peste puţine zile, şi România). Si schiţează, în linii mari, această politică de apărare a Europei orientale: "Dacă vrem ca pacea să fie păstrată, două demersuri se impun - demersuri pe care vreau să nădăjduiesc că le vom face cît mai repede şi mai hotărît. Mai întîi, trebuie să ne străduim ca Rusia

să intre fără rezerve în blocul nostru de apărare a păcii. (Străduinţele lui Chamberlain, în această privinţă, nu au fost însă nici prompte, nici hotărîte. Mi-am dat seama de aceasta, cu prilejul vizitei mele la Londra. Era de altfel şi prea tîrziu: după München, sovieticii căutau alţi parteneri).

Churchill stăruie, -pe bună dreptate - asupra "foarte marelui interes, pe care îl are Rusia de a împiedica puterea nazistă să se întindă şi mai departe spre Răsărit". Are totuşi unele bănuieli cu privire la U.R.S.S.: "Trebuie să avem în vedere acest interes firesc, adînc şi legitim, şi sînt convins că guvernul ne va spune, că străduinţele lui au drept scop să obţină o cît mai deplină colaborare din partea Rusiei, neîngăduind ca anumite prejudecăţi engleze sau franceze să tulbure o colaborare cît mai strînsă între cele trei Puteri; este ceea ce ar asigura combinaţiilor noastre, chinuite şi îngrijorate, ajutorul de nepreţuit, deşi nu prea sigur, al Rusiei".

Si Churchill continuă: "Al doilea drum principal pe care guvernul îl are de făcut, trebuie să aibă drept scop unirea Balcanilor. Cele patru state balcanice ar forma împreună cu Turcia o grupare puternică. Dacă se unesc, nu mai au să se teamă de nimeni. Nimeni nu-i poate primejdui, dacă sînt hotărîti să fie solidari. Vor feri popoarele lor de grozăvia unui nou război, prin greutatea puterilor lor unite; şi astfel, ar putea juca un rol hotărîtor spre a înlătura o catastrofă generală. Dacă se despart unii de alţii, dacă se leapădă de principiul atît de simplu care vrea ca Balcanii să fie al balcanicilor, ei vor cunoaşte încă o dată grozavele încercări care i-au pustiit în trecut. Nu mă îndoiesc,nici o clipă măcar că guvernul nostru nu va face cele mai mari eforturi spre a înlesni uniunea defensivă a acestor state".

(...) In vederea acestei uniri a Balcanilor,Churchill are ideile sale: "Acordurile încheiate cu Grecia şi cu Turcia nu sînt decît cel dintîi pas. Primul ministru a anunţat azi, un al doilea pas: o garanţie oferită României. Toate aceste demersuri, deşi foarte însemnate şi folositoare şi pline de bun simţ şi de înţelepciune - dat fiind împrejurările în care ne găsim, - nu sînt îndestulătoare, ca să ferească Balcanii de primejdia unor

noi nenorociri. Acordurile care au fost încheiate între România şi Turcia înseamnă şi ele un lucru foarte bun, şi o întărire a siguranţei acestor ţări: eu pretind însă că este esenţial să se ajungă la o înţelegere între România şi Bulgaria, dacă vrem să dăm Balcanilor siguranţa de care au nevoie".

Înţelegerea între România şi Bulgaria, - pe temeiul unei rectificări de frontieră, în Dobrogea de Sud, - iată ideea stăruitoare a lui Churchill. A vorbit despre ea, în mai multe rînduri, în parlament. A stăruit pe lîngă Tilea[1], a stăruit pe lîngă mine în timpul călătoriei mele la Londra. (23-27 aprilie 1939).

Păstrez în minte convorbirea, avută seara, după masa oferită de Tilea, la Legaţia României. Erau de faţă, aşezaţi pe jilţuri, în jurul canapelei pe care şedea Churchill, - domnii Attlee şi Vansittard. Cu ţigara în gură, şi păhărelul de coniac în mînă, bătrînul îmi vorbea de imperioasa necesitate de a închega blocul balcanic, legînd strînse laolaltă România şi Bulgaria. Dorinţa, exprimată cu obişnuita lui impetuozitate, era stimulată de interesul britanic de a se putea sprijini pe un bloc balcanic, prieten şi unit, şi de concepţia sa despre condiţiile unei păci continentale solide şi statornice, ca şi de simpatia sa, veche şi vie, pentru Bulgaria.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

(...) Am întrebat atunci pe Kiroff[2] - prezent la această convorbire, - dacă Bulgaria, în cazul unor concesii generoase, pe care le-ar face România, ar renunţa la toate celelalte pretenţii, şi ar intra în Blocul Balcanic. Kiroff, uitînd lecţia ce îi fusese dată, - pofta vine mîncînd, - mi-a mărturisit că Bulgaria nutreşte unele pretenţii şi faţă de sîrbi. Nu mi-a fost greu atunci să-l împing pe această pantă. In cîteva clipe, şi-a deschis inima întreagă: a cerut Tracia occidentală, Macedonia, - toate ţinuturile cuprinse, odinioară, între hotarele întinse ale imperiului bulgar. Puţin mai trebuia ca să-mi ceară şi Ţarigradul.(...)

---

1) Ambasador al României la Londra, în perioada la care se referă Churchill.

2) Ambasadorul Bulgariei la Londra.

De atunci, diplomaţia britanică nu a mai ridicat problema raporturilor româno-bulgare.

Nu e mai puţin adevărat însă că Anglia a sprijinit cu stăruinţă Inţelegerea Balcanică, şi toate planurile de uniune balcanică, - pînă la capăt, (în vreme ce Axa a căutat prin toate mijloacele, să dezbine între ele ţările balcanice). In timpul călătoriei mele în Balcani, am fost continuu violent atacat de presa fascistă, iar nemţii au încercat să-mi zădărnicească toate străduinţele mele. Nemţii au intrigat întotdeauna împotriva oricărei înţelegeri bulgaro-române, - pentru a sprijini apoi integral toate pretenţiile bulgare împotriva României, Iugoslaviei şi Greciei.

Interesele noastre balcanice - în trecut şi în viitor- sînt legate de ţelurile urmărite în Sud-Est de politica Marii Britanii.

Churchill a exprimat acest adevăr în cuvinte impresionante, la sfîrşitul cuvîntării sale: "Daţi-mi voie să declar aci, cu privire la rolul jucat de ţara noastră, de-a lungul veacurilor, că am supravieţuit tuturor marilor conflicte în care am fost prinşi, şi că am ieşit învingători din ele, nu numai din pricina isprăvilor marilor noştri căpitani, şi vestitelor victorii pe care le-am dobîndit pe mare şi pe uscat, dar şi fiindcă adevăratele interese ale Marii Britanii s-au potrivit cu interesele atîtor state şi atîtor popoare, şi astfel, am putut înainta laolaltă, într-o largă colaborare pe calea care duce spre progres şi libertate".

BCU Cluj / Central University Library Cluj

7, 8, 9 februarie

Stirile de pe front: ruşii înaintează pe tot frontul; succesele lor, la Sud, deschid drumul spre România; succesele lor la Nord, înaintarea spre Estonia, izolează Finlanda.

Problema unei păci separate finlandeze este pusă: americanii împing guvernul din Helsinki spre capitulare. Condiţia cea mai grea, pe care ar pune-o ruşii, este ocuparea întregii Finlande. Finlandezii încearcă probabil să scape de această condiţie dezastruoasă. Vor căpăta ei sprijinul anglo-saxon, în această privinţă? Vor izbuti să obţină (cel puţin) o ocupaţie tripartită? Ar fi un precedent interesant pentru noi. Interesant este, de asemenea că

ruşii ar cere să discute cu bătrînul Paasikivi, - colegul meu finlandez de la Moscova.

Sîntem mereu în legătură cu prietenii noştri. Discuţii politice interesante. Impreună cu Payot, încercăm să convingem pe Fox că U.R.S.S. trebuie să-şi precizeze politica faţă de vecini. Ce înseamnă cearta cu polonezii? Vrea Moscova un guvern polonez "sovietic"? Sau doreşte numai o modificare a guvernului de la Londra, adică eliminarea acelor elemente care au urmat totdeauna, o politică potrivită intereselor U.R.S.S.? In cazul al doilea, o înţelegere este cu putinţă cu toate statele limitrofe care, şi ele au tot interesul să trăiască în bună înţelegere cu U.R.S.S. şi să înlăture elementele de fricţiune. In cazul întîi însă, U.R.S.S. se va lovi nu numai de disperata împotrivire a statelor limitrofe, dar şi de rezistenţa politică şi morală a Europei întregi, - (am pus înainte pe Payot ca să susţină cu hotărîre această teză), - fiindcă era în joc un principiu, interesînd Europa întreagă, şi anume principiul libertăţii statelor mari şi mici de pe continent.

U.R.S.S. are de hotărît dacă, în urma strălucitelor sale victorii, vrea să statornicească raporturi politice de la stat la stat, raporturi normale şi trainice, - sau, dacă vrea să înceapă o luptă ideologică, lungă şi grea care poate zădărnici orice putinţă de pace şi de linişte în lume.

Am lăsat pe Fox să înţeleagă că toate ţările urmăresc cu interes desfăşurarea "chestiei poloneze", şi aşteaptă cu înfrigurare dezlegarea problemei finlandeze. In ce mă priveşte, nu mă îndoiesc - am susţinut faţă de Fox - că U.R.S.S. urmăreşte sincer o pace politică, şi nu o zvîrcolire ideologică. Informez, în acest sens, pe prietenii mei din ţară. Acţiunea mea ar fi însă mult uşurată dacă propaganda germană nu ar mai putea susţine, în ţările limitrofe, teza contrară, - şi dacă U.R.S.S. ar vorbi pe şleau, convingînd toată lumea, mai întîi pe Aliaţii săi, - de adevăratul caracter al intenţiilor sale.

Fox a răspuns: Pentru el, problema nici nu se pune. U.R.S.S. nu urmăreşte scopuri ideologice, ci numai garanţii

politice; nu vrea să păstreze la hotare inamici neastîmpăraţi şi neîmpăcaţi. Ia act însă, cu interes, de stăruinţele noastre.

Nedumerirea pe care o provoacă "adevăratele intenţii" ale Uniunii Sovietice, prilejuieşte azi discuţii pătimaşe în cercurile politice de pretutindeni. Atitudinea în doi peri a guvernului sovietic dă de bănuit, că Moscova nu are încă un plan de acţiune definitiv; ea cercetează mai multe "soluţii", şi va cere mai mult, sau se va mulţumi cu mai puţin, după împrejurări. In principiu, guvernul sovietic nu vrea să încătuşeze statele vecine; dimpotrivă, vorbeşte mereu de "independenţa" lor. Este teza Beneş, - o teză pe care bărbatul de stat cehoslovac o sprijină şi o acoperă cu toată greutatea autorităţii sale. Este, de asemenea, teza Fox. Cele mai multe ziare sovietice sprijină şi ele acest punct de vedere. Astfel, ziarul "Războiul şi pătura muncitoare" scria, acum două zile: "U.R.S.S. vrea să întreţină, cu guvernul de la Varşovia, relaţii de încredere şi de prietenie. Asta nu înseamnă că vrea să "vasalizeze" Polonia (cum pretindea ziarul "Observer" de la Londra). Dimpotrivă: ea socoteşte că o Polonie puternică şi neatîrnată poate fi reconstituită. Dar cînd Statele Unite se preocupă de tendinţele anti-americane, de pildă, din Argentina, - o ţară depărtată de Statele Unite, - cu atît mai mult drept, se poate preocupa U.R.S.S. de adevăratele simţăminte ale vecinilor săi".

De altă parte însă tonul pe care guvernul şi presa din U.R.S.S. îl adoptă faţă de Polonia prietenă, şi faţă de adversari, ca Finlanda, ("Pravda" de azi, tratează pe toţi exponenţii, conducători din Finlanda drept "bandiţi finlandezi"), dă de bănuit că restabilirea unor "simţăminte de încredere şi de prietenie cu U.R.S.S. nu va fi un lucru uşor".

De cealaltă parte a baricadei, presa nu contribuie, în mod destul de abil, la lămurirea acestei însemnate probleme. Ziare americane, dintre cele mai însemnate, sînt în ceartă deschisă cu Uniunea Sovietică, învinuind-o că nu-şi ţine angajamentele luate la Moscova şi Teheran ("New-York Times"). Iar multe ziare neutre, - în Elveţia, bunăoară - gata să apere oricînd înlăuntru, şi în afară, un punct de vedere burghez, - şi confundînd prea adesea, problemele sociale interne, cu cele de politică externă, -se aruncă în vîltoare, folosind cuvinte pătimaşe, care, dacă ar avea o înrîurire

oarecare, ar putea mai mult să încurce lucrurile decît să le limpezească.

Mă întreb dacă această campanie de neîncredere, şi de vădită ostilitate, ce se duce în Occident împotriva Uniunii Sovietice învingătoare, poate sluji cauza statelor limitrofe; şi dacă nu cumva, se tulbură, pe această cale, şi cele cîteva intenţii bune pe care totuşi, guvernul sovietic le are, şi care ar putea fi de atît de mare folos vecinilor, în aceste tragice împrejurări.

Nimic mai gingaş decît această luare de contact politic, între U.R.S.S.-ul victorios (dar atît de crunt pustiit şi pîrjolit de invazia hitleristă), şi statele continentale, care, multe dintre ele - au participat, alături de nemţi, la războiul de cucerire al acestora. Presa cu un rol de îndrumător, ar trebui să se ferească de orice prejudecăţi, şi orice critici şi învinuiri pătimaşe. Este nevoie de a ajuta la dezlegarea unei foarte grele probleme de înţelegere mutuală şi de conciliaţiune. Bănuielile, chiar dacă par îndreptăţite, nu sînt de nici un folos, dacă sînt exprimate şi repetate cu stăruitoare ostilitate.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Fireşte, este un simptom fericit că statele anglo-saxone, guvern şi presă, adoptă o atitudine politică faţă de unele revendicări sovietice. Se stabileşte, de pe acum, o tendinţă de echilibru care nu poate fi decît prielnică statelor limitrofe, cu condiţia, ca ele să se folosească de acest echilibru cu îndemînare, nepărtinire şi fără patimă.

Este de asemenea fericit şi necesar, ca presa din ţările libere să dezvolte ideia solidarităţii fireşti între toate statele continentale, amintind necontenit, că legea legată de ideea europeană cere măsură, limitare şi libertate. Trebuie redat un înţeles şi o nouă viaţă noţiunii "Europa", - pe care naziştii au compromis-o şi de care îşi bat joc, şi azi.

Nu poate fi însă, de nici un folos (afară doar, pentru cauza nazistă) de a arunca suspiciuni şi cuvinte otrăvite împotriva tuturor faptelor şi a tuturor intenţiilor sovietice. Aceasta nu slujeşte decît de a întări şi mai rău pe sovietici, zădărnicind orice soluţie tranzacţională şi de conciliaţiune, -

în zile cînd ruşii sînt victorioşi, cînd "opoziţia" anglo-saxonă nu poate fi decît platonică, şi cînd solidaritatea europeană este încă departe de a se fi cristalizat.

Nu-mi închipui, firește, că poftele şi pornirile excesive ale Uniunii Sovietice vor putea fi potolite şi limitate numai prin pilde mişcătoare de bunăvoinţă şi bună credinţă. Atîta vreme însă, cît nu sînt încă nicăieri puternice "contraponderi", asemenea pilde sînt mai folositoare şi mai oportune, ca vorbele de clacă ale doctrinarilor anti-bolşevici de pretutindeni, - şi în orice caz, sînt mai puţin dăunătoare. Ele ne îngăduie să cîştigăm timp, să ieşim din vîltoarea succeselor militare sovietice, să aşteptăm debarcările anglo-saxone (dacă vor veni vreodată!), să urmărim cum se aşează lucrurile, şi cum se întăresc şi se încheagă forţele pe care le vom putea sprijini, odată, (dacă va mai fi nevoie, şi în măsura în care va fi nevoie).

Trebuie să avem în vedere, în primul rînd, că anglo-saxonii nu ne pot sprijini azi, decît cu cîteva "principii", în nici un caz cu forţele lor militare. Pînă la prăbuşirea Germaniei naziste, nu ne putem aştepta la altceva. Anglo-saxonii nu aleargă decît după un singur iepure; iar noi, nu avem interesul ca ei să alerge după doi iepuri; în cazul de faţă, doi lupi, în acelaşi timp. Fiindcă apropierea ruso-nazistă care ar urma, ar fi pentru noi şi mai catastrofală decît victoria sovieticilor, alături de anglo-saxoni.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Mîntuirea noastră este o paşnică şi binecumpănită aşezare europeană pentru ziua de mîine. Dintr-o asemenea aşezare nu poate lipsi Germania, - sau mai exact: unul, sau mai multe state germane. Europa însă nu-i poate cuprinde pe nemţi, iar nemţii nu se pot integra în Europa, decît după prăbuşirea celui de al treilea Reich: cîrmuitori, regim, poliţie şi armată nazistă.

Este deci inutil şi primejdios, atîta vreme cînd nu putem avea, în spatele nostru, o aşezare europeană şi forţe anglo-saxone, liberate de duşmanul lor de moarte: nazismul, - să punem între Rusia şi noi o neîngrădită şi neîmpăcată neîncredere. Oricît de greu ne-ar veni, - şi ştiu prea bine cît ne

este de greu, - trebuie să ne străduim să privim problema Rusiei celei noi, cu cît mai multă înţelegere, - şi cu dorinţa de a ajunge totuşi, la un modus vivendi. (...)

12, 13, 14 februarie

Negocierile de pace între Finlanda şi Uniunea Sovietică, (care au pus din nou în lumină pe bătrînul meu prieten Paasikivi) şi care, s-ar părea, că au început la Stockholm, - trezesc bănuieli generale cu privire la intenţiile şi poftele sovietice. Deocamdată, nu se ştie nimic precis. Sovieticii, după cît se spune, se gîndesc mai degrabă la un armistiţiu (cuprinzînd condiţii militare: ocuparea oraşelor, a punctelor strategice, a porturilor şi alungarea trupelor germane), decît la stabilirea unei păci - teritoriale şi politice - definitive. Pretenţia de a ocupa "vremelnic" teritoriul finlandez - pretenţie firească în vreme de război, cînd luptele merg înainte, din Baltica, pînă la Marea Neagră, (nu a ocupat oare Germania, "vremelnic", şi pentru "scopuri militare", trei sferturi din Europa?), - ridică fireasca întrebare: (dat fiind binecunoscutul nărav al sovieticilor): Cînd şi cum va lua sfîrşit ocupaţia sovietică? Cine, şi în ce fel, va putea sili pe ruşi să se retragă? Toată problema Europei Orientale - îngrijorătoarea problemă a "limitei la Est", - se desfăşoară, de pe acum, în faţa noastră. Intinderea şi caracterul războiului cer soluţii tranzitorii, premergătoare soluţiilor definitive, care nu pot veni decît în ziua păcii. Dar cine poate chezăşui că soluţiile tranzitorii de azi nu se vor transforma sub presiunea imperialismului sovietic, (cum s-ar fi transformat, în caz de victorie germană, sub presiunea imperialismului nazist), în soluţii definitive ? Această chinuitoare nesiguranţă dă negocierilor cu Rusia un caracter dramatic, şi atît de riscat. Tot ea dă celor mai legitime pretenţii sovietice o notă suspectă. Este greu, - grozav de greu - de a ieşi dintr-un conflict cu un stat "totalitar". Toate puterile Europei nu au putut împiedica Germania să înghită Cehoslovacia, deşi înţelegerea de la München nu prevedea decît deslipirea ţării sudeţilor. Cine va împiedica Rusia să nesocotească, în acelaşi fel, angajamentele ei internaţionale şi "armistiţiul" cu Finlanda? Tot ce se hotărăşte, în

BCU Cluj / Central University Library Cluj

această privinţă, se sprijină pe buna credinţă a Rusiei. Si această bună credinţă, chiar dacă există, cine se poate încrede în ea?

Vorbim despre grozava răspundere pe care o poartă Germania, - care nu numai că a tulburat şi a ruinat continentul, dar a trezit şi a deslănţuit puterea sovietică, provocînd o supremă răfuială între Răsărit şi Europa Centrală, în vremurile şi condiţiile cele mai neprielnice, adică tocmai atunci cînd, umilită, dezbinată şi sfărîmată, Europa este mai puţin în măsură, decît oricînd, să facă faţă acestei cumplite răfuieli.

Hitler a pornit la luptă împotriva uriaşului imperiu sovietic, atunci cînd de mai înainte era de două ori învins, pentru că-şi alesese doi duşmani neîmpăcaţi şi de neînvins. A aruncat, mai întîi, mănuşa - cum scrie atît de frumos Benjamin Constant[1)], omenirii; s-a dat la om, la tot ce e mai desăvîrşit în gîndirea şi sufletul omenesc: este o luptă care a dus şi care totdeauna, va duce la cea mai cumplită prăbuşire. A atacat apoi imperiul britanic: - îndrăzneală care a dus pe un altul, mai voinic decît el, la Sfînta Elena. S-a slujit, în desnădăjduita lui sforţare, de continentul european, - unde a distrus, sau a corupt, toată vlaga şi toate forţele de rezistenţă. Si apoi, în culmea trufiei şi a unor izbînzi înşelătoare (osîndit însă de două ori!), s-a năpustit asupra Rusiei. A deschis astfel, calea imperiului de la Răsărit, către o victorie greu de stăvilit: înaintea succeselor militare, stropite cu sînge şi jertfe fără de număr, Rusia avea de partea ei toate succesele morale, -speranţele şi urările lumii întregi erau alături de ea. Europa aştepta cu nerăbdare, cu nesaţ, ca pe o prietenă mîntuitoare, Rusia, care înainta spre ea, cu pofte nestăpînite şi braţe răzbunătoare. Si acum, fatala tragedie este pe cale de a se împlini. Sub loviturile crunte ale soartei, nebunii se trezesc şi se revoltă împotriva nebuniei! Goebbels scrie în "Das Reich": "Trăim într-o lume nebună. Pentru mulţi dintre noi, avem impresia că în ce priveşte gîndirea şi atitudinea lui politică, inamicul şi-a pierdut minţile". Este vorba, firesc, de inamicul anglo-saxon, deoarece Goebbels nu se îndoieşte de luciditatea gîndirii

1)Om politic şi scriitor francez, autorul romanului "Adolphe" (1767-1830).

BCU Cluj / Central University Library Cluj

lui Stalin. "Stalin îşi cunoaşte cumetrii burghezi. La sfîrşitul marei înşelătorii, va veni lovitura de măciucă a Kremlinului"...

Si mai departe, Goebbels se vaită că potopul căruia i-a deschis calea nu mai poate fi oprit: "Sau continentul va izbuti să oprească grozava maşină", (sovietică! - pînă acum nu se vorbea decît de grozăvia maşinilor victorioase ale marelui Reich!), "sau va fi pierdut: ţările apusene nu înţeleg ce ar însemna o victorie rusească!".

Acest strigăt de alarmă, de desnădăjduită groază, răsună prea tîrziu. Fatalitatea este în mers. Numai o grabnică prăbuşire a Reichului d-lui Goebbels ar mai putea mîntui lumea, liberînd forţele care se pot opune poftelor ruseşti!

Nebunia este o temă populară în ţara în care, pe vremuri de furtună, se cutremură şi apun pînă şi zeii. Nebunia lui Hitler pare să fi luat însă o întorsătură ce cu greu ar putea fi exprimată în acorduri wagneriene. Carl Burkhardt - căruia îi plac poveştile, - a aflat că Führer-ul ar avea accese de sadism cînd îi place să fie biciuit şi bătut. Este o poftă pe care Stalin i-o împlineşte cu vîrf şi îndesat: la Nord, pe calea care duce prin Luga, spre Pskov şi Riga; la Sud, în cotul Niprului, unde o armată germană este nimicită; succesele şi bătăile sovietice nu contenesc. De ce n-ar pieri continentul, cum se vaită micul Goebbels, - dacă Führer-ul e în culmea plăcerii?

BCU Cluj / Central University Library Cluj

15, 16, 17, 18 februarie

(...) Paul Zănescu îmi aduce din partea lui Maniu, copia după o lungă scrisoare a acestuia, către Beneş. Scrisoarea este datată din 24 ianuarie, (deci înainte de a fi primit mesajul Beneş, trimis de mine). Maniu pledează pentru o federaţie dunăreană, care trebuie "explicată" ruşilor. Stăruie, de asemeni, pentru un sprijin în favoarea integrităţii noastre teritoriale, - şi arată, că nu înţelege să stea de vorbă cu ungurii, decît în înţelegere şi de acord cu cehii şi cu iugoslavii. Scrisoarea este scrisă în limba germană. El aprobă în scrisoare pactul Beneş-Moscova; lucrul este important. Maniu stăruie asupra atitutinii sale, întotdeauna binevoitoare, paşnice şi leale faţă de Rusia Sovietică (adeziunea lui la politica Titulescu), şi revine din nou asupra păcatelor dictaturii regelui Carol, care au

pricinuit cursul actual al politicii noastre externe. (...)

Este iarăşi o declaraţie însemnată, ce poate fi folosită. Fireşte este primejdios a arunca răspunderea politicii noastre externe asupra regelui Carol, - care a durat zece ani, (şi sub care regim, Titulescu a fost cinci ani la Externe), - întrucît o asemenea răspundere trece de pe rege, pe ţară! Maniu este din nou victimă a maniei sale împotriva lui Carol. Cred că argumentarea mea este mai abilă (şi mai justă). Nu este mai puţin adevărat că este foarte bine ca Maniu să spună şi să repete că el şi partidul său ar fi putut înlătura conflictul cu Rusia, în cadrul unui regim democratic.

In ceea ce priveşte "integritatea", - Maniu vorbeşte de ea, mai puţin decît mă aşteptam. Aminteşte de ea doar aşa, în treacăt, fără a stărui. (...)

Multe cuvinte bune pentru Beneş (a cărui popularitate a pătruns pînă în adîncurile sufletului poporului nostru), şi cuvinte de preţuire proprie, de altfel juste şi abile.

In rezumat, scrisoarea cuprinde unele declaraţii şi precizări (de atitudine şi de poziţia faţă de nemţi, de apuseni, de ruşi şi de dunăreni) care pot fi folosite. Din păcate, deşi e scrisă acum o lună de zile, nu e actuală; urmăreşte un scop depărtat care nu interesează azi pe nimeni; nu spune un cuvînt despre intenţiile, hotărîrile, cererile şi faptele actuale ale lui Maniu şi ale opoziţiei române: şi doar asta, şi numai asta interesează pe Apuseni, şi pe omul de acţiune care este Beneş. Deoarece "prea onoratul domn preşedinte" - cum îi zice Maniu - nu se sinchiseşte azi de confederaţiile continentale (despre care ruşii nu vor să audă), ci de ieşirea noastră din război, şi de consolidarea aşezărilor de pace, la Răsărit. In această privinţă, Maniu nu spune un cuvînt.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Am primit o înştiinţare formală că Maniu este în posesia mesajului Beneş.

19 februarie

La club, Payot îmi arată o hîrtie, pe care o are de la un ziarist (sau diplomat?) străin. Sînt însemnări privind con-

vorbirile avute de Beneş cu Stalin, şi cu Molotov la Moscova; ele nu corespund, decît în parte, cu cele trimise mie, de Beneş, direct.

Astfel, după documentul lui Payot, Molotov ar fi vădit o voinţă hotărîtă de a anexa întreaga Deltă a Dunării, - şi de a înlătura orice control internaţional de la Gurile Dunării. (Beneş nu mi-a trimis nici o vorbă despre aceasta).

Molotov ar fi vorbit, de asemenea, despre noua organizare a Europei răsăritene, în care Uniunea Sovietică ţine să-şi rezerve o hotărîtoare influenţă (zonă de influenţă!). Statele limitrofe nu vor avea voie să se asocieze între ele, sau să intre într-un sistem mai larg de alianţe, decît dacă se leagă în aceiaşi măsură şi cu U.R.S.S. Adică Moscova îşi rezervă "un drept de observare"[1] asupra întregei politici a statelor limitrofe. Acest "drept de observare" nu se întinde şi la ţările mai depărtate. Astfel, U.R.S.S. admite un bloc scandinav(Suedia, Norvegia, Danemarca), dar nu admite ca Finlanda să facă parte din acest bloc. Rusia admite şi aprobă o federalizare a slavilor de Sud (Iugoslavia, plus Bulgaria); dar nu admite un Bloc Balcanic, din care să facă parte România şi Turcia. Aceste două ţări limitrofe trebuie să-şi lege "sistemele lor politice" direct de U.R.S.S. (Model:Pactul cu Cehoslovacia). După acelaşi document, (de a cărui perfectă autenticitate mă îndoiesc, de altfel, - deşi ar putea să corespundă unor intenţii reale), - Molotov ar fi explicat, în amănunte, lui Beneş, rostul "schimbărilor constituţionale" prin care U.R.S.S. şi-a descentralizat aparatul de politică externă. Autonomia externă, pe care o vor căpăta unele republici sovietice, le va îngădui să strîngă raporturile de bună vecinătate (economice şi politice) cu statele vecine; aceste apropieri "firești" se vor face "de la egal la egal", - şi fără ca statele vecine să fie nevoite să-şi ajusteze organizaţia politică şi socială internă. Republica fino-carelianã va putea astfel întreţine legături strînse cu Finlanda; Ucraina, cu Polonia; Republica Moldovenească, cu România; iar una dintre republicile musulmane din

BCU Cluj / Central University Library Cluj

1) "Droit de regard", în text.

Caucaz va putea întinde şi dezvolta legături directe cu statele musulmane dimprejur. (Acest proiect cuprinde o idee dacă nu "imperialistă", în orişice caz "universalistă"; U.R.S.S. "se adaptează" spre a putea fi cît mai universală, adică să strîngă laolaltă, pe temeiul unor însuşiri universale, cît mai multe neamuri şi popoare! Este visul slavo-ortodox al lui Nubar Paşa).(...)

2o februarie

D.Buzdugan[1], cu soţia, vin să ne vadă; ne fac o lungă şi plăcută vizită. Buzdugan a fost, doi ani, ministru la Zagreb, unde a urmărit de aproape tragedia Iugoslavilor. Acum, e din nou la minister. Soseşte din ţară. Imi istoriseşte convorbirile sale cu Creţeanu şi Vişoianu.

Legînd spusele lui de comunicările lui Paul Zănescu, îmi fac următoarea idee despre părerile ce dăinuiesc azi, în ţară: Alecu Creţeanu este la aripa dreaptă a "Antoneştilor". El este convins de victoria Aliaţilor, dar nu e grăbit să tragă toate consecinţele pe urma acestei convingeri. Se teme ca nu cumva un pas făcut de pe acum către Soviete, să nu ne aducă decît primejdii şi neajunsuri. Ar dori o rezistenţă hotărîtă faţă de armatele sovietice năvălitoare; la nevoie, o mobilizare generală pentru apărarea teritoriului naţional. Nu ne putem salva, după părerea lui, dacă nu dăm, acum, în clipele hotărîtoare, o pildă de continuitate în gîndire şi în atitudine. Nu se cuvine ca, după ce am luptat pe Volga şi în Cuban, pe Prut, pe Siret, pînă cînd..., - pînă cînd armatele anglo-saxone vor debarca în Balcani şi se vor îndrepta către noo. (Alecu nu crede într-o debarcare anglo-saxonă, în Apus: anglo-saxonii se feresc de măceluri şi de operaţii militare prea costisitoare). El este convins, în schimb, că debarcarea în Balcani va veni, trebuie să vină: e mai uşoară, mai nimerită, mai hotărîtoare. Această convingere şi-o sprijină pe un raţionament; nu pe informaţii, deoarece pînă acum, forţele de care dispun englezii, în Mediterana Orientală, sînt cu totul insuficiente (după informaţiile din izvor turcesc, controlate de colonelul Teodorescu, ataşat militar la Ankara).

BCU Cluj / Central University Library Cluj

---

1) Fiul fostului regent, G.Buzdugan; ministru plenipotenţiar.

Rezistenţa - cît mai îndelungată şi mai bărbătească, la Răsărit, potrivită cu spiritul şi cu rostul naţional al campaniei noastre în Rusia, (campanie pe care nu trebuie s-o compromitem prin atitudini grăbite, nedemne, şi printr-o capitulare inoportună); aşteptarea unei conjuncturi politice şi militare mai favorabile în Balcani; - iată ideea lui Creţeanu. A lua de pe acum un contact cu Aliaţii nu slujeşte la nimic şi poate fi primejdios: sovieticii sînt în culmea puterii şi a pretenţiilor; englezii sînt absenţi; şi unii şi alţii se vor învoi ca să ne ceară sacrificiile cele mai grele, şi să ne impună condiţiile cele mai dăunătoare. Alecu nu are nici o încredere în ruşi; în schimb, este optimist în ceea ce priveşte intenţiile anglo-saxonilor faţă de noi; nu este departe de a crede, că rezistenţa noastră la Răsărit nu le displace. (Paul Zănescu afirmă, - şi aceasta ar fi foarte însemnat, dacă este adevărat, - că turcii ne sfătuiesc stăruitor să rezistăm cît mai energic şi cît mai îndelung la Răsărit. Părerile lui Alecu ar coincide deci, în această privinţă cu ideile lui Menemencioglu, ministrul de Externe turc, cu care Creţeanu întreţine raporturi diplomatice şi personale foarte strînse).

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Vişoianu care e capul gînditor, în cercurile politice din jurul lui Maniu(şi a cărui influenţă a depăşit mult pe aceea a lui Savel[1], mai mărginit, şi a lui Lugojanu[2], mai prudent decît el. nu pare, nici el dispus "să se arunce în braţele sovieticilor". Deşi a urmat totdeauna o politică înţelegătoare faţă de U.R.S.S. - şi cu toate că îşi dă seama că şi în viitor vom avea de ţinut seama tot mai mult de factorul rusesc, - el crede momentul rău ales spre a sta de vorbă cu ruşii. Ca şi Alecu, el socoteşte că ruşii sînt azi mai pretenţioşi decît oricînd. A intra în vorbă cu ei înseamnă acum a aluneca în braţele lor, fără nădejdea de a mai scăpa din ele. Spre deosebire de Creţeanu, Vişoianu îşi dă însă seama că este primejdios de a amîna prea mult luarea contactului cu Aliaţii. Ar dori totuşi o luare de contact cu cele trei Puteri laolaltă, adică de preferinţă cu Comitetul

1) Savel Rădulescu, colaborator al lui Titulescu, fost ministru adjunct la Externe.
2) Colaborator al lui Maniu, fost ministru în guvernele naţional-ţărăniste şi ambasadorul României la Roma.

de la Londra. Un zbor spre Londra pare să fie visul pe care-l urmăreşte; dar guvernul nu pare a fi dispus să pună aripi la dispoziţia acestui vis. Ică, el însuşi îndeaproape supraveghiat de nemţi, supraveghează la rîndul său pe "rivalii" care i-ar putea lua înainte pe drumul ce duce spre anglo-saxoni. (Buzdugan crede că trebuie găsit, cît mai urgent, un mijloc de ieşire din ţară, cel puţin pentru Vişoianu). In ce priveşte pe Maniu, el a primit pe Paul Zănescu, şi i-a vorbit, cam în acelaşi sens, ca Vişoianu. A pomenit mai întîi pe larg şi cu intransigenţă, despre Ardeal: cere vechiul hotar de la Trianon. (Era înaintea mesajului Beneş). In ce priveşte Rusia, el este convins că drumul spre Moscova duce prin Londra. Se teme, că o convorbire directă cu Moscova, ar avea ca urmare: sau o renunţare, încă de pe acum, la ţinuturile noastre răsăritene; sau o nouă şi mai gravă învrăjbire. Maniu pare însă, convins de două lucruri, (sau cere "două lucruri", despre care i-am trimis vorbă, în mai multe rînduri), şi anume: dacă ruşii pătrund pe teritoriul nostru, luptînd împotriva noastră, putem pierde întreaga Moldovă; şi în al doilea rînd, pentru a provoca în ţară o răsturnare politică, este nevoie, mai întîi, de a stabili un contact cu Aliaţii şi de a primi asigurări şi garanţii. (Maniu a avut în această privinţă, un schimb de vedere cu mareşalul, căruia i-a atras atenţia asupra primejdiilor ce ne ameninţă, dacă prăbuşirea definitivă a nemţilor ne va surprinde, fiind încă în braţele lor, şi avînd de împărtăşit cu ei răspunderea războiului. Maniu a înştiinţat, de asemeni, pe mareşal, că ar fi gata să ia asupra sa răspunderea conducerii. Cei doi bărbaţi ar fi schimbat între ei chiar unele note, în scris).

In cercurile din jurul lui Maniu, se spune, că ar exista un "plan", şi anume: Deocamdată, nici o grabă, deoarece nemţii sînt numeroşi, şi se ţin bine între Bug şi Nistru. Dacă ruşii ajung la Nistru, guvernul Maniu trebuie să fie gata (cu, sau fără asentimentul mareşalului). Contactul cu Aliaţii, prin Londra, trebuie statornicit în vederea acestui scop. (Fie înaintea venirii la putere a lui Maniu, pentru ca schimbarea de regim să se facă în deplină înţelegere cu cei din afară; fie după, pentru ca guvernul Maniu să conducă aceste discuţii; în cazul acesta

schimbarea de politică s-ar face, după schimbarea de regim, şi potrivit garanţiilor dobîndite de noul guvern. In amîndouă ipotezele, o călătorie la Londra a unui emisar al lui Maniu, e prevăzută în program). Pentru ca guvernul Maniu să poată ţine cîtva timp, cel puţin atît cît va fi necesar spre a putea schimba politica ţării, sînt unii care se gîndesc la o concentrare de forţe româneşti, în munţi, spre a apăra împotriva "oricui" existenţa şi acţiunea guvernului naţional român. (Acest plan este aproape identic cu acel sugerat de mine, fie regelui prin mijlocirea prinţului Niculaie, fie direct lui Maniu). (...)

22 februarie

Un mesaj foarte important, de la V.Tilea(prin Kopetsky).

"Tilea către Gafencu. - 1. In ce priveşte cartea ta voi face, - după dorinţa ta - tot ce trebuie; dar d-nii Steed şi Watson sînt de părere că nu trebuie nimic schimbat, şi ar fi numai de ajuns să laşi deoparte părţile care se repetă, şi că ar fi util să fie comprimate anumite alte părţi. 2. In ceea ce priveşte mesajul d-lui Beneş, te rog să comunici lui Maniu că trebuie să-l considere drept condiţii ale "capitulării fără condiţii", care trebuieşte prezentată cel mai tîrziu în momentul cînd armata roşie s-ar apropia de frontiera Basarabiei sau Bucovinei; astfel, aceste condiţiuni ar putea fi schimbate în paguba noastră. Eu socotesc că a continua rezistenţa pe Nistru, faptul acesta ar putea ameninţa existenţa statului şi poporului nostru. Chiar dacă acest gest ar fi cel mai frumos, el nu ar schimba întru nimic victoria finală a Aliaţilor. Nu ne putem aştepta la un sfat sau la o mediaţie din partea Londrei, nici chiar din partea Washington-ului. Din ceea ce ştiu, Moscova ar aproba numai guvernul lui Maniu, pentru că U.R.S.S. vrea să asigure în România regimul democratic, şi socoteşte elementele din Transilvania drept garanţie a politicii democratice. 3. In legătură cu mesajul d-lui Beneş, iniţiativa trebuie să pornească din partea română. 4. D.Beneş a primit asigurarea că U.R.S.S. nu se va amesteca în afacerile noastre interne şi eu cred că repatrierea minoritarilor maghiari şi saşi, ca şi

BCU Cluj / Central University Library Cluj

transferul elementelor româneşti din Basarabia, în locurile unde erau minorităţi, ar fi cu putinţă. Eu însumi am sugerat această soluţie, în scopul ca pe un teritoriu, întreaga naţiune română să fie pusă la adăpost şi ocrotită, astfel ca România să poată alcătui un stat omogen din punct de vedere etnic".

Punctele 2 şi 3 sînt deosebit de însemnate. Ele corespund cu temerile, prevederile şi sfaturile mele aşa cum le-am comunicat în mai multe rînduri la Bucureşti. Hotărîrea trebuie luată înainte ca sovieticii să treacă Nistrul; de nu, putem pierde mai mult. Important este că Tilea (desigur, în urma lămuririlor lui Beneş) pare să considere lămuririle primite de Beneş, la Moscova, drept condiţii, care determină sensul eventualei noastre capitulări şi îi limitează, în acelaş timp, consecinţele. Important este de asemenea, că nu trebuie să ne aşteptăm la nici un sfat sau mediaţiune din partea anglo-saxonilor, - şi că noi trebuie să luăm iniţiativa (fireşte, pe temeiul lămuririlor în legătură cu condiţiile, transmise prin Beneş) unei explicaţii cu Moscova.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Voi transmite textul exact al acestui mesaj la Bucureşti.

Este un punct pe care ţin să-l lămuresc: în ce măsură părerile lui Tilea sînt sugerate şi autorizate de Beneş. (Fireşte, trebuie să existe o legătură, deoarece Tilea se slujeşte de serviciul telegrafic şi de cifrul lui Beneş; astfel că telegramele sale sînt cunoscute de Beneş. Vreau, totuşi, să primesc o confirmare suplimentară). In al doilea rînd, vreau să aflu ce este cu Gurile Dunării (informaţiile Payot). Kopetsky tăgăduieşte cu energie (şi supărare) aceste informaţii ale lui Payot. Ţin să am însă o desminţire de la Londra. Impart răspunsul meu în două: 1. O telegramă către Beneş, - prin care: a) vestesc că Maniu a primit mesajul său de la 13 februarie; b) rog să mi se comunice dacă mesajul Tilea şi părerile cuprinse în el corespund unor sugestii ale lui Beneş, ceea ce ar întări autoritatea lor pe lîngă amicii mei; c) amintesc, că după unele informaţii ce se zic "din izvor sigur", sovieticii ar fi împărtăşit lui Beneş, hotărîrea lor de a anexa întreagă Delta dunăreană, şi rog pe Beneş, să mă lămurească în această privinţă.

Este important, pentru mine, să ştiu precis dacă cererile sovieticilor, aşa cum mi le-a comunicat Beneş, sînt "complete", şi pot fi privite de noi drept "condiţiile" (teza Tilea) pe temeiul cărora putem stabili contactul cu ei.

Pe de altă parte, telegrafiez lui Tilea, mulţumindu-i pentru mesajul său, pe care îl transmit de îndată mai departe, îl înştiinţez că i-am trimis, pe diferite căi, vreo trei-patru exemplare corectate şi puse la punct. Admit "comprimarea" unor părţi ale lucrării mele, părţi care se repetă, cu două condiţii: a) această comprimare să se facă sub supravegherea directă a lui Steed sau a lui Watson şi b) să nu se altereze nici spiritul, nici conţinutul lucrării mele (în eventualitatea traducerii ei în englezeşte).

23 februarie

Ruşii au ocupat oraşul (şi minele de fier) Krivoirog. Armatele lor împing spre Bug. Frontul se apropie de hotarul nostru; la Nord, înaintarea rusească continuă.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

(...) Stalin, într-un ordin de zi pe armată, după ce aminteşte uimitoarele isprăvi ale armatei roşii în această iarnă, (cînd ar fi liberat 2oo.ooo km.p) declară ritos: "Este limpede, acum, că Germania hitleristă se apropie tot mai mult de catastrofă. Bandiţii fascişti germani se zbat ca să scape de dezastru. Ei fac sforţări disperate spre a provoca neînţelegeri în sînul Aliaţilor, şi pentru a prelungi astfel războiul. Diplomaţii lui Hitler trec dintr-o ţară într-alta, încercînd să stabilească unele contacte cu elementele pro-hitleriste, şi sugerînd modalităţi de pace separată, cînd cu noi, cînd cu Aliaţii noştri. (Iată, puse în adevărata lor lumină, faimoasele dezvăluiri ale "Pravdei", privind negocierile din Spania). Aceste manopere sînt osîndite să dea greş, pentru că la temelia coaliţiei anti-hitleriste stau interesele vitale ale Aliaţilor, care caută să învingă Germania şi pe complicii ei"...

Să mai tot vorbim după asta, de pace separată!

A mai cuvîntat şi cumintele Eden, conformist şi bine-crescut ca totdeauna. Vorbe bune despre statornicia simţămintelor de alianţă între cei Trei Mari. Vorbe bune (chiar foarte bune), pentru de Gaulle şi pentru Franţa de mîine. Vorbe lămuritoare în ce priveşte politica externă a Angliei: "Este o asigurare pe care vreau s-o dau, într-o chestiune care a fost obiectul principal al acestei discuţii. Am avut impresia, ascultînd pe unii dintre oratori, că s-ar teme că la Teheran, sau la Moscova, am fi limitat interesele noastre, ba chiar le-am fi exclus, din unele părţi ale lumii. Ţin să asigur Camera că această temere nu are nici un temei, absolut nici unul. Nu am stabilit nici un fel de sfere de influenţă, - nici nu ne-au fost cerute. Nu am acceptat nici o barieră şi nici nu ni s-a cerut aşa ceva. Sîntem absolut liberi ca să ne interesăm de afacerile Europei şi de naţiunile europene". - Foarte bine; sînt cuvinte care trebuiau spuse. Englezii încep să-şi dea seama de primejdia teoriilor Carr - Smuts & Comp.! Si Eden adaugă: "Vom întrebuinţa influenţa noastră pentru ca Europa să-şi regăsească viaţa de comunitate, şi fiecare naţiune, viaţa sa individuală independentă. (Cartea mea se găseşte, de patru luni, la Foreign Office). Spuneam în concluzie: "Problema europeană este mai puţin o problemă de organizare, decît o problemă de viaţă", şi dezvoltam această idee de viaţă europeană - individuală şi comună - căreia trebuie să-i închinăm toate străduinţele noastre).

BCU Cluj / Central University Library Cluj

24 februarie

(...) La ora şase şi jumătate, primesc vizita lui Pella. Imi spune că Ică ar fi primit scrisoarea mea, îmi mulţumeşte, şi-mi va răspunde, curînd. Pella se plînge, că prea mulţi români vor acum să salveze ţara...Toată lumea este de acord - spune el, - ca eu să continui convorbirile pe care le am, şi să ţin contactele ce le socotesc utile. Dar de ce se amestecă şi atîţia alţii? (Face aluzie la Franasovici, la Gurănescu, dar şi la Georgică Assan, care după ce ne-a trădat pe toţi, la Bucureşti, cere din nou viza de plecare). Inţeleg că Pella caută să trezească în mine un simţămînt de solidaritate. Se plînge (nu fără dreptate), de agitaţia dezordonată "outsider"-ilor[1] care turbură, deopotrivă,

1) Outsider, în limba engleză înseamnă un concurent neprobabil, dar posibil printre cîştigători.

misiunea lui oficială şi activitatea mea ilicită şi subversivă...

26 februarie

Veşti bune despre negocierile dintre U.R.S.S. şi Finlanda. Se zvoneşte, că Paasikivi ar fi fost invitat la Moscova; că parlamentul finlandez se va întruni luni; că sovieticii ar fi pus condiţii înţelepte. Pentru noi, este proba hotărîtoare: dacă negocierile se rup, vom rămîne şi noi, pînă la sfîrşit, în tabăra păcătoşilor; dacă sovieticii se dovedesc înţelegători, se vor naşte şi la noi speranţe şi posibilităţi.

Perspectiva unei păci separate cu sovieticii trezeşte în presa "anti-comunistă" din Elveţia, - care vede problemele externe prin prizma luptelor interne, politice, sociale şi ideologice, - accente de proastă dispoziţie. O anumită speţă de burghezi pe care războiul nu i-a atins, dar îi sperie peste măsură, vede cu supărare încheierea unor acte ce sînt şi vor rămîne mărturie a succeselor politice şi militare ale sovieticilor. (Victoriile militare ale ruşilor, întrucît slăbeau forţa militară germană, nu au supărat decît pe foarte puţini dintre aceşti burghezi; în schimb, pacea cu sovieticii care tinde să dea succeselor Moscovei un caracter definitiv, trezeşte toate vechile temeri şi prejudecăţi. In anumite cercuri, există o atmosferă amintind anul 1918).

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Supărarea se îndreaptă împotriva anglo - saxonilor. Si îndeosebi, împotriva Angliei, învinuită că ar trăda interesele europene, liberalismul burghez şi principiile "idealiste". Un val de indignare se ridică, din adîncurile fără fund ale prostiei omeneşti, tinzînd să tulbure, din nou, fapte şi idei, pe care suferinţele războiului izbutiseră pînă acum, să le limpezească şi să le aşeze în adevărata lor lumină. Există o tendinţă de deformare a adevărului, de sucire a gîndirii, de trezire a unor argumente răsuflate, care se întinde şi poate fi primejdioasă.(...)

Adevărul este că Germania nazistă a tulburat pacea şi ordinea europeană, anexînd Austria apoi Cehoslovacia şi se pregătea - sub pretextul de a anexa oraşul Danzig - să-şi

întindă stăpînirea şi în Polonia. Adevărul este că Germania nazistă, pe temeiul unor "principii" răscolitoare de patimi şi ambiţii, ameninţa neatîrnarea şi siguranţa tuturor statelor mijlocii şi mici, şi aruncă mănuşa, necontenit, contra marilor Puteri din Apus; adevărul este că Germania nazistă era pe cale, să modifice - după bunul ei plac - harta Europei pe "etape", ne mai respectînd nici un drept şi nici o rînduială; în sfîrşit, adevărul este că Germania a început războiul prin a năvăli în Polonia, sfărîmînd astfel pacea continentală şi atrăgînd în război, în mod fatal, Puterile Occidentale. Statele mari şi mici, prinse atunci în vîltoare, au luptat pentru siguranţa şi libertatea lor, legînd, cum era firesc, această luptă de "idealul" unei ordini generale şi a unor principii comune, ce nu pot şi nu trebuie să fie răsturnate prin voinţa trufaşă a unui singur popor. (Dacă este o ţară care nu are dreptul să se îndoiască de realitatea şi de valoarea acestui "ideal", aceasta este tocmai Elveţia, care, numai datorită înţelepciunii politice, rezistenţii morale şi militare a Angliei, a scăpat de primejdioasa ameninţare a unei împărţiri, potrivit principiilor rasiste ale lui Hitler. Elveţia este principala beneficiară a "idealismului" anglo-saxon, dispreţuit de zevzecul care atacă Anglia în "Courrier de Genève)

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Iar în ce priveşte Rusia, nu Anglia, ci Germania a băgat-o în foc. Si acesta este un adevăr fundamental, ce nu poate fi nesocotit. Germania a năvălit în Rusia, după cum a năvălit în Polonia; ea a alcătuit şi a închegat cu forţa, alianţa între Anglia şi U.R.S.S. Această alianţă nu s-a sprijinit pe afinităţi elective, ci pe o necesitate provocată de Germania. Englezii nu sînt deci răspunzători de "principiile ruşilor", - şi nu au "datoria" ce vor să le-o impună unii clevetitori continentali (cu atît mai pretenţioşi cu cît sînt mai insuficienţi şi mai inutili) să uite de lupta pe viaţă şi pe moarte, în care i-a aruncat Germania, - pentru a intra în luptă şi cu ruşii.

Dacă, în urma intrării în război a Rusiei, Polonia este în primejdie să piardă "de patruzeci de ori mai mult decît coridorul Danzig", - ea va pierde, în orice caz, mai puţin, decît a pierdut în urma Acordului germano-rus, şi decît ar pierde,

dacă "principiile" şi armatele naziste ar fi învingătoare.

Străduinţele britanicilor pentru a limita lăcomia sovietică, dacă nu sînt vădite (şi nu pot fi vădite, pentru că cearta nu trebuie să izbucnească între Aliaţi), sînt totuşi reale, şi vor fi din ce în ce mai reale: deoarece şi aci, "principiile idealiste" (de care profită toate statele mici) se potrivesc cu interesele vitale ale imperiului britanic, dat fiind că imperiul britanic nu a dat încă nici odată vre-o dovadă, de-a lungul glorioasei sale istorii, că renunţă uşor, la interesele sale vitale.

Nu este în interesul nimănui, ca "idealismul" anglo-saxon să se ciocnească cu poftele sovietice: o asemenea ciocnire ar putea provoca o nouă cîrdăşie germano-sovietică, - în veci nimicitoare şi pustiitoare pentru toate aşezările, drepturile şi libertăţile europene.

Trebuie lăsat ca "echilibrul" să se stabilească pe cale paşnică, între interesele apusene şi cele răsăritene; trebuie văzut dacă politica Moscovei (care a dat multe dovezi de înţelepciune) nu va da, din proprie iniţiativă, pildă de moderaţiune; trebuie, în sfîrşit, şi mai ales, ca nazismul să fie lichidat, pentru ca"unitatea" şi "solidaritatea "Europei să aibă, din nou, un înţeles şi o valoare.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Numai atunci se va putea judeca dacă acest război dezlănţuit de un nebun asupra lumii,-război plin de fapte barbare, pe de o parte, şi plin de suferinţe, pe de altă parte, - nu va fi apropiat pe acei ce trebuie să învingă şi care vor învinge, de "idealul" în numele căruia au luptat.

Primesc vizita d-lui Vladislav Stakici din Belgrad, un intelectual sîrb, încă tînăr, care mă lămureşte cu precizie şi vioiciune asupra problemei iugoslave.

Stakici este sîrb - apără deci, cu hotărîre punctul de vedere sîrbesc -, nu însă fără a face o sforţare cinstită ca să dea acestui punct de vedere un caracter moderat şi împăciuitor. Credincios regelui Petru (şi casei regale), el

nu aprobă însă nici politica actuală, sau mai exact, lipsa de politică a guvernului Purici. (Despre "frumosul" Purici nu are decît cuvinte dispreţuitoare). Se sileşte, în schimb, să fie cît mai drept şi mai înţelegător faţă de Tito. Această "Mişcare Tito" se sprijină (spune el) pe trei elemente: un element de bază, o ideologie şi o disciplină comunistă (Tito, comunist el însuşi, cunoaşte metodele partidului, şi este la ordinele Moscovei) - şi două elemente componente , de o parte croaţii (de toate categoriile: oameni ai lui Macek,[1] ca şi transfugi din rîndurile ustaşilor[2], de altă parte, sîrbii, care nu s-au înţeles cu Mihailovici, sau care erau prea departe, ca să participe la mişcarea de liberare din Serbia. (Cei mai mulţi ofiţeri din rîndurile lui Tito sînt sîrbi).

Mişcarea lui Tito datoreşte o bună parte din popularizarea ei sistemului de recrutare: ea primeşte pe toţi cei ce vor să lupte împotriva duşmanului, fără deosebire de partid, de credinţă, de neam, şi fără a cerceta trecutul partizanilor ei. Lupta "purifică" şi îi mîntuieşte pe toţi. De aceea mulţi croaţi pocăiţi, care au luptat pînă acum împotriva ideii iugoslave, îşi găsesc un adăpost în rîndurile mişcării.

Succesul mişcării se datoreşte metodelor şi strictei discipline comuniste. De sus pînă jos, există o desăvîrşită unitate de comandă. Programul lui Tito nu urmăreşte instaurarea unui comunism integral (nici nu ar fi cu putinţă, dat fiind diferitele credinţe politice ale partizanilor ţării); programul cere însă o largă şi "democratică" federalizare a Iugoslaviei, pe temeiul unor autonomii locale cît mai întinse şi mai numeroase. Tito ar accepta ca Bosnia, Muntenegru, Macedonia, etc. să fie autonome. (Cu cît vor fi mai multe "cantoane", cu atît statul central va fi mai slav, comunismul mai activ, şi influenţa Moscovei mai mare, - lămureşte Stakici).

---

1) Seful opoziţiei iugoslave, în perioada antebelică.

2) Organizaţie teroristă condusă de Ante Pavelici, care a asasinat la Marsilia pe regele Alexandru al Iugoslaviei şi pe ministrul de Externe francez Louis Barthou, în 1934, - organizaţie instruită în tabăra dela Ianka Puszta.

In ce priveşte Serbia veche, ideea unei federaţii iugoslave nu pare exclusă. Starea de spirit a sîrbilor a "evoluat", în ceste vremuri grozave. Deşi măcelurile din Croaţia au adîncit şanţul dintre sîrbi şi croaţi, (şi au înteţit patimi răzbunătoare) totuşi bărbaţii politici sîrbi îşi dau seama că aceste patimi trebuie ţinute în frîu şi nu pot fi lăsate să distrugă pe veci ideea iugoslavă. Sîrbii au făcut un pas hotărîtor spre federalism. Ei acceptă ideea unei Federaţii Iugoslave. Federalismul sîrb se opune însă federalismului lui Tito, întrucît nu admite decît trei neamuri în măsură să alcătuiască state autonome, şi anume: sîrbii, croaţii şi slovenii. Muntenegrenii sînt sîrbi, tot astfel şi macedonenii, şi în mare parte bosniecii. Federaţia iugoslavă trebuie deci, după voinţa sîrbilor, să fie tripartită, şi numai tripartită.

Disputa nu are deci, un caracter principial: toată lumea este de acord cu principiul federativ; dar are un caracter politic: numărul statelor înrîureşte echilibrul ce se poate stabili între ele, şi un caracter teritorial: împărţirea Bosniei.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

La aceasta se adaugă greutăţile legate de planul sovietic, de a îngloba Bulgaria în Federaţia Iugoslavă. O asemenea întindere ridică problema Macedoniei: bulgarii cer autonomia; sîrbii se opun. (Este o problemă grea). Intrarea Bulgariei în Federaţie pune de asemenea problema Salonicului. Ruşii împing pe slavii de Sud spre Salonic.

Dar vor accepta englezii această ciuntire a Greciei? (Stakici pretinde, că sîrbii nu vor Salonicul, dacă Iugoslavia rămîne cum a fost, şi dacă Bulgaria reintră în vechile ei hotare; dacă bulgarii, cu sprijinul ruşilor, păstrează însă ieşirea lor la Marea Egee şi se alipesc de Iugoslavia, sîrbii vor fi siliţi să-şi îndrepte privirile spre Salonic).

In orice caz, lucrurile nu mai pot merge aşa, mai departe. Stakici este categoric în această privinţă. Trebuie să intervină cît mai grabnic, o înţelegere şi o împăcare politică între sîrbi şi croaţi, pe temeiul ideii federative, - de nu, toate sforţările militare ale lui Tito, ca şi ale lui Mihailovici,

sînt zadarnice, şi haosul va creşte tot mai mult în Iugoslavia.
(...)

1 martie

Radio Moscova anunţă condiţiile de pace ale Uniunii Sovietice către Finlanda. Este un eveniment foarte însemnat: pentru întîia oară, Moscova părăseşte obişnuita şi atît de socotita ei tăcere: "Condiţiile de pace următoare au fost înmînate prin doamna Kolontay[1] domnului Paasikivi:

1. Ruptura cu Germania şi internarea trupelor germane. Guvernul sovietic se declară dispus să-şi dea concursul în această privinţă.

2. Repunerea în vigoare a Tratatului Sovieto-Finlandez din 194o.

3. Liberarea imediată a prizonierilor de război, a civililor sovietici şi aliaţi internaţi.

4. Chestiunea demobilizării lăsată în suspensie în aşteptarea negocierilor de la Moscova.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

5. Problema reparaţiilor se va discuta la Moscova.

6. Dl.Paasikivi a fost informat că dacă guvernul finlandez ar fi gata să accepte condiţiile acestea, guvernul sovietic ar fi gata să primească pe delegaţii finlandezi.

Informaţiile publicate în străinătate, privind cererile sovietice de capitulare fără condiţii şi de ocupare a oraşului Helsinki, sînt false".

Reuther, care transmite aceste comunicări radiofonice, precizează că ele provin de la Narkomindel.

Formal, nu e vorba decît de condiţii prealabile, deoarece negocierile propriu zise trebuie purtate la Moscova. In realitate însă acceptarea acestor condiţii înseamnă încheierea înţelegerii. Moscova înţelege - ceea ce nu au înţeles anglo-saxonii faţă de italieni, că asemenea negocieri nu trebuie să dureze multă vreme: situaţia trebuie răsturnată dintr-o dată. Spre deosebire de anglo-saxoni, Moscova nu se

---

1) Ambasadoarea Uniunii Sovietice în Suedia.

încurcă în formule, supărătoare şi lipsite de înţeles. Ea caută să înlesnească sarcina celor ce au de înghiţit hapul capitulării. De reţinut, de asemeni, este că cea mai însemnată condiţie, revenirea la Tratatul din 1940, este o condiţie fundamentală de pace, - nu de armistiţiu (armistiţiul este lăsat pentru negocierile ulterioare). Rusia nu amînă deci pentru mai tîrziu, reglementarea chestiunilor teritoriale: ea ţine să se reîntregească.

Caracterul relativ foarte moderat al acestor condiţii va produce un foarte bun efect în ţările anglo-saxone (şi va libera conştiinţa acestor ţări de povara răspunderii morale faţă de nenorocirile Finlandei).

Consecinţele sînt: a) Finlanda pierde orice drept de apel la anglo-saxoni, - şi trebuie să meargă pînă la capăt, pe calea negocierilor cu U.R.S.S.; b) dacă Finlanda respinge aceste condiţii "generoase", U.R.S.S. nu va mai putea fi oprită de nimeni, să desfiinţeze Finlanda; c) statele limitrofe sînt avizate, că pot nădăjdui şi ele condiţii moderate din partea Uniunii Sovietice.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Frontul oriental se va destrăma: speranţa unei onorabile ieşiri din război, slăbeşte rîndurile Axei.

Hotărîrea Finlandei are acum o însemnătate covîrşitoare (pentru Finlanda, ca şi pentru toate celelalte state limitrofe). De această hotărîre atîrnă întreaga aşezare a Europei răsăritene.

Parlamentul din Helsinki a ţinut două şedinţe, şi a autorizat guvernul să negocieze.

Prietenul Beneş, într-o cuvîntare ţinută la Londra, vesteşte o grabnică debarcare a Aliaţilor pe continent: "1944 va marca ultima fază a războiului în Europa, dar aceasta va fi cea mai grea a suferinţelor omeneşti". Iar despre Rusia, Beneş spune pe bună dreptate: "Zilele eliminării Rusiei sovietice de pe arena Afacerilor europene au trecut, şi noi nădăjduim că ele nu vor mai reveni niciodată. Nimic nu împiedică Uniunea Sovietică să joace rolul ei de

mare Putere în Europa, dar aceasta nu înseamnă că ea ar avea intenţia să domine continentul. Securitatea continentală are nevoie de patru stîlpi principali: Marea Britanie, Statele Unite, U.R.S.S. şi Franţa".

Teza că Franţa trebuie să reintre în concertul Marilor Puteri este teza sovietică. Beneş o susţine cu credinţă şi cu simţul oportunităţii. (A rămas credincios aliatului său principal - Franţa-, care l-a părăsit, totuşi, în octombrie 1938)[1].

Radio Londra pretinde că Maniu ar fi somat guvernul de a încheia pacea cu Rusia, - acum, după prăbuşirea ultimului bastion la Miază-zi, cetatea Krivoirog. Dacă este adevărat, atunci aceasta e o reacţiune la telegramele lui Beneş.

Feldmans, ministrul Letoniei, vine să mă vadă (ca să-i dau cartea), şi să-mi vorbească despre desnădejdea lui: înaintarea sovieticilor, capitularea probabilă a Finlandei, lipsa de rezistenţă a nemţilor, şi orbirea lor politică, îl înspăimîntă. Se teme că ţara lui îşi trăieşte ceasurile din urmă. A primit tocmai acum, o scrisoare de la Riga: puterea de rezistenţă a trupelor germane slăbeşte, - ele pierd unul după altul, puncte de apărare, puternic întărite. Statele baltice mobilizează: nu primesc însă nici un ajutor din partea nemţilor care, şi acum, în ceasul al unsprezecilea, nu consimt să recunoască independenţa statelor baltice: spiritul de partid îi orbeşte. Feldmans este înfuriat pe englezi: cel din urmă discurs al lui Churchill a fost o catastrofă; el a deschis calea ruşilor spre Europa centrală. (Nu a deschis-o oare Hitler, cu mult înainte, prin Pactul de la Moscova, şi apoi prin nefericita lui campanie din Rusia?). Toate învinuirile de ordin "moral" se îndreaptă azi împotriva Angliei: - "Anglia şi-a pierdut onoarea; Anglia nu mai înseamnă nimic"!...

BCU Cluj / Central University Library Cluj

---

1) Data la care au fost cedate lui Hitler la München teritoriile sudeţilor, colonizate de germani, după care hitleriştii au ocupat Boemia şi Moravia (1939).

Feldmans vorbeşte ca mulţi paşnici burghezi elveţieni. El are însă cel puţin o scuză: armatele sovietice sînt la porţile ţării sale; mîine, poate, ţărişoara lui nu va mai fi.

Fox îmi trimite vorbă că "toate merg bine". Uniunea Sovietică va întinde o mînă prietenească şi României, după ce va fi făcut pace cu Finlanda. Fox nu are decît o singură îngrijorare: - "Unde sînt evreii din Odesa? Cine îi va găsi? Cine-i va aduce înapoi?". Da; - cine?(...)

3 martie

O lungă convorbire cu Victor Antonescu despre situaţia din România (el se întoarce mîine în ţară).

Victor Antonescu îmi spune că "informaţiile" primite de la Beneş sînt preţioase, dar el nu vede cum le-ar putea folosi cei din ţară. Ar trebui să înştiinţez pe cei de la Londra despre stările adevărate din România, ca nu cumva să creadă că în ciuda "condiţiilor" ce ni le fac, noi stăruim în atitudinea noastră, din rea credinţă. Misiunea mea trebuie să se exercite în două direcţii: să dau celor din ţară putinţa de a cunoaşte intenţiile celor din afară, - şi în acelaş timp, să informez pe cei din afară despre neputinţa celor din ţară. Trebuie să fac aceasta pentru ca nu cumva neînţelegerea să se adîncească.

Înţeleg raţionamentul lui Victor Antonescu. M-am străduit de altfel, cu orice prilej, să apăr pe prietenii mei din ţară, faţă de toată lumea. De altă parte însă, nu aş putea obţine nici o asigurare, nici o condiţie prielnică, dacă aş afirma că în România nu se face şi nu se va face nimic. Pesimismul lui Victor Antonescu nu se sprijină numai pe "imposibilităţi absolute", adică pe convingerea că nu e nimic de făcut, - ci pe imposibilităţi relative, adică pe lipsa lui de încredere în oamenii politici români. Îi trece pe toţi, din nou în revistă, cu o nemiloasă luciditate, şi în urma acestui examen, nimic nu se alege din ei.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Răspund: In ce mă priveşte, păstrez credinţa în bărbăţia şi spiritul de sacrificiu al lui Maniu şi că voi face tot ce-mi stă în putinţă, ca să-i înlesnesc sarcina din afară, îndreptînd spre el asigurările binevoitoare ale prietenilor din străinătate. Imi dau seama că această sarcină e grea, şi aş fi fericit să fiu ajutat de bărbaţi înţelepţi şi cu experienţă ca Victor Antonescu. De ce nu rămîne el la Geneva ?

Victor Antonescu se recuză: - Nimeni nu l-a însărcinat cu aşa ceva, iar el nu "s-a băgat niciodată". (Inţeleg că la mijloc este o anumită amărăciune a omului politic "uitat" de colegii săi). Răspund: Nu este nevoie de o însărcinare specială pentru a sluji ţara, în grelele împrejurări de azi. Cine se bagă la cîştig, poate fi dispreţuit; cine se bagă la jertfă, îşi face datoria.

Imi dau seama însă că Victor Antonescu este hotărît să stea deoparte: situaţia i se pare prea încurcată. Orice acţiune nu poate prilejui decît neplăceri. Omul acesta este un amestec ciudat de înţelepciune, de luciditate, de egoism şi de şiretenie: pricepe vremurile, dar nu este croit pe măsura lor. Analiza situaţiei, astfel cum mi-o face, este impresionantă: - dacă ruşii pătrund în ţară luptînd, sîntem pierduţi; cine se va încumeta, oare, să înceteze apărarea, cînd ruşii vor fi la graniţă? Toţi "eroii" vor cere rezistenţă pînă la moarte! Iar cel care, încrezîndu-se în cuvîntul Uniunii Sovietice, ar înceta rezistenţa(cu riscul ca U.R.S.S. să nu-şi ţină cuvîntul!), îşi alege o soartă de trădător! etc.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

4 martie

(...) Tînărul Manuilă vine să mă vadă: unii prieteni m-au înştiinţat să mă feresc de el, pentru că ar avea legături cu diferite servicii de informaţii. Nu-mi face însă o impresie rea. Este vioi, inteligent, răspunsurile sale sînt precise, totdeauna în subiect - deşi foarte tînăr, este unul din cei mai buni informatori, pe care mi i-a trimis Maniu (dacă vine, în adevăr, - aşa cum pretinde, - de la Maniu).

Afirmă că ar fi văzut pe Maniu de două ori, şi acesta l-ar fi însărcinat să-mi comunice următoarele:

1. Trebuie luptat cu înverşunare împotriva ideii unui Ardeal autonom sau independent.

2. Maniu ar fi luat un contact direct cu sovieticii.

(Reprezentanţi autorizaţi ai Uniunii Sovietice ar fi ajuns pînă la el). Sovieticii sînt dispuşi să stea de vorbă cu el şi să-l recunoască drept cîrmuitorul (vremelnic? Ar fi vorba de un regim de tranziţie!) al României.

3. Din nefericire, Maniu nu se mişcă decît greu. Este urmărit pretutindeni. Ar fi voit să plece în două rînduri, dar a fost împiedicat. A fost înştiinţat, chiar de guvern, că viaţa lui nu este în siguranţă, şi că sînt "unii" care umblă să-l omoare. Maniu ţine ca eu să cunosc această ameninţare.

4. Din pricina primejdiei care-l pîndeşte, Maniu îşi pregăteşte un succesor. Pe faţă, ar fi vorba de Mihalache. (Manuilă crede însă că ar putea fi vorba, în secret, şi de altcineva.?!...)

BCU Cluj / Central University Library Cluj

5. Maniu a aflat că, la Teheran, ar fi fost vorba de o confederaţie balcanică sub îndrumarea Turciei (?) - grupare care nu-i convine, deoarece el vrea o înţelegere dunăreană. (Griji inutile! Uniunea Sovietică veghiază: nu vom avea nici una, nici alta!).

6. Radio Londra a vorbit de o scrisoare a lui Beneş, către Maniu, pe care Maniu nu a primit-o. (Să fie vorba de mesajul Beneş, pe care Maniu l-a primit?).

7. Ce facem cu comuniştii? In această privinţă tînărul Manuilă are părerile sale. Ar fi vorbit cu mai mulţi comunişti care nu admit preşedinţa lui Maniu, decît în mod provizoriu, fiind hotărîţi s-o înlăture apoi. Comuniştii privesc pe Maniu, după cum mă privesc şi pe mine, ca pe nişte "cantităţi neglijabile", - spre deosebire de alte cercuri politice care îşi pun nădejdea în noi.

8. Manuilă susţine că poate stabili o legătură continuă între mine şi Maniu (?). Ar exista cineva la Externe, care s-ar "preta" la aşa ceva.

5 martie

In presa engleză, se cere cu tot mai multă stăruinţă precizarea politicii externe a Marii Britanii (îndeosebi, faţă de tendinţele "continentale" ale Uniunii Sovietice).

Este o discuţie care ne poate fi de oarecare folos.

Un articol din "Observer" pune problema cît mai limpede. Reproduc aci textul acestui articol care trebuie reţinut: "In discursul său de la 21 martie 1943, primul ministru a vorbit de un Consiliu European, care ar fi alcătuit de Marile Puteri şi de grupul statelor mici, avînd la dispoziţia sa o forţă armată, pentru a impune respectarea şi executarea hotărîrilor sale. In acelaşi timp dl.Churchill a adăugat că Anglia ar trebui să încheie un acord cu ceilalţi parteneri bine intenţionaţi, spre a respecta drepturile şi existenţa statelor mai slabe.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

A fost oare întotdeauna avută în vedere această politică? Ea n-a fost niciodată repudiată, însă anumite evenimente, din ultimul timp, au aruncat umbra îndoielii asupra acestor principii. Este un fapt evident că jurnalele sovietice oficioase au protestat deseori, în mod violent, împotriva grupării micilor state în Europa Centrală şi Orientală. Niciodată - dintr-o sursă oficială - Marea Britanie n-a răspuns,dar în presă au apărut opinii diametral opuse ideilor exprimate de primul ministru. Mai multe organe influente preconizează împărţirea Europei în zone bine delimitate, care ar fi puse sub ocrotirea directă -, se spune-, sub tutela unei Mari Puteri. Acest plan n-a fost niciodată prevăzut de politica declarată de guvernul britanic, cu toate că s-ar fi auzit ceva asemănător în discursul mareşalului Smuts, (şi Carr!!).

(Deci: Churchill şi oficialitatea, de o parte - iar de alta, părerile neoficiale,- deşi Smuts!...).

Evenimentele recente în politica noastră europeană

par, cu toate acestea, să se apropie mai mult de acest plan al instituirii zonelor determinate, decît de planul inițial al d-lui Churchill".

"Observer" amintește pactul ruso-cehoslovac; negocierile ruso-poloneze; negocierile ruso-finlandeze; și "Observer" încheie: "Socotim noi, oare, Europa Orientală ca pe o sferă de interese exclusiv rusești? Dacă întoarcem privirea către Europa Occidentală, vedem că nu există nici o exclusivitate de acest gen. (Și ziarul amintește cu drept cuvînt: Vîșinski în Mediterana; Bogomolov în Alger). Acest fapt face să apară cu atît mai de neînțeles retragerea noastră evidentă din Europa Orientală și renunțarea noastră la unitatea Europei. Țara este totdeauna unită și solidară alături de Churchill cînd el declara acum un an că noi înțelegem să participăm la restabilirea măreției Europei, a geniului și misiunii sale. Guvernul este el și acum de această părere?"

Iată o întrebare precisă și foarte bine pusă. Ea corespunde multor îndoieli și frămîntări relevate în această lucrare. Intrebarea va fi formulată din nou și repetată. Nu este vorba numai de părerile guvernului britanic: este vorba de soarta Europei. Si este neapărată nevoie să se ajungă la o deplină lămurire.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

6 martie

Ofensiva sovietică a luat un nou avînt, la centru, în regiunea Galiției; mareșalul Jukov înaintează spre Tarnopol. Este o lovitură care slăbește și mai mult poziția țării noastre. Primejdia ne pîndește de la Nord și poate coborî spre noi, de-a lungul rîurilor moldovenești.

Manuilă revine să-mi vorbească despre Maniu. Imi arată un document uimitor. (Sînt adînc mîhnit că nu mi-a sosit mai devreme).

Este vorba de o serie de declarații, făcute de el față de un martor oficios (un magistrat, se pare), pentru a fi

înregistrate şi comunicate mai departe "forurilor competente":
- "Imi menţin întru totul părerile de atîtea ori exprimate, în decursul ultimilor ani. Cred, în special, că în faţa curentelor de opinie publică ce străbat societatea românească (curente, atingînd, adesea, limite periculoase pentru viitorul societăţii şi naţiunii româneşti) nu putem opune decît rezistenţa sănătoasă şi viguroasă a credinţelor naţional-democratice şi de dreptate socială, menite să constitue o piedică intelectuală şi morală în calea ideilor subversive. Cu forţa fizică nu se pot suprima idei izvorînd din anumite stări sociale, cum sînt cele de azi care nemulţumesc oamenii, aproape în întreaga lume. (Este vechea idee a lui Maniu şi a partidului: înălţarea democraţiei, în calea comunismului. Si Maniu dă pilda Angliei şi a Statelor Unite).

"In ce priveşte problema externă, ţin să accentuez următoarele:

1. Găsesc o profundă greşală în împrejurarea că politica externă a statului nostru a fost, - chiar de pe vremea regelui Carol - astfel condusă, încît a alunecat pe panta alăturării de Germania, şi ne-a dus la inimiciţia cu "Aliaţii" prin al căror ajutor am făcut România Mare.

2. Dacă a fost natural şi just să reanexăm Basarabia şi Bucovina, s-a comis o profundă greşală cînd ne-am angajat alături de "Axă" într-un război ideologic cu Rusia. (E repetarea şi precizarea punctului de vedere Maniu-Brătianu: război pînă la Nistru, da! Mai departe, nu!, fiindcă mai departe începe războiul "ideologic". Ce te faci însă, cu caracterul militar al unui război care te duce mai departe decît anumite subtilităţi de concepţii?...)

3. O tot atît de mare greşeală a fost să înaintăm, cu armata noastră, pe pămîntul rusesc, să cucerim teritorii, şi într-un chip neînţeles, să le luăm chiar în administraţie civilă, realizînd instituţii cu caracter permanent. (Ideile "antoneştiene" privind Transnistria!).

4. S-a făptuit o adevărată crimă cînd am angajat

armata română în interiorul Rusiei, condusă împotriva tuturor regulilor militare, neasigurîndu-i-se nici acoperirea, nici retragerea, din care cauză a fost distrusă.

5. Menţinerea resturilor armatei noastre în dezastrul care ne-a ajuns este o încăpăţînată provocare faţă de Aliaţi şi în special, faţă de vecina noastră Rusia cu care va trebui să trăim, şi în viitor, în nemijlocită vecinătate.

6. Menţinerea acestei atitudini poate fi izvorul adevăratei catastrofe a României, care se apropie cu paşi repezi.

7. Intreaga situaţie de pe frontul de luptă prevesteşte înfrîngerea Axei, şi în consecinţă, rămînerea noastră mai departe în alianţă cu ea, înseamnă că, la Conferinţa de Pace, ne vom prezenta alături de cei ce au pierdut războiul, şi alături de cei ce au să fie acuzaţi ca duşmani ai ideilor generoase ale omenirii: libertatea în genere, respectul faţă de drept, democraţia, dreptatea socială şi libertatea naţiunilor.

8. Sîntem ameninţaţi, ca în scurt timp, să fim invadaţi de ruşi ca duşmani biruitori, ceea ce ar însemna distrugerea poporului şi a ţării noastre. (Argumentul meu: Moldova şi Dobrogea).

9. In consecinţă, socotesc că ar fi o absolută necesitate ca România să părăsească Axa şi prin aceasta să evite ambele primejdii arătate mai sus: de a ne găsi la Conferinţa Păcii alături de partida învinsă; şi ca ţara noastră de a fi invadată de ruşi, ca duşmani ai noştri".

Si Maniu continuă: "Rezistenţa noastră, la Dunăre şi la Nistru, faţă de Aliaţi, constituie o imposibilitate militară şi politică. Insă depunerea armelor, în momentul cînd Aliaţii se vor găsi la hotarele ţării, ar constitui un act grav, din punctul de vedere al tradiţiilor naţionale. Ar fi o umilire nemeritată. Pentru aceasta, este necesar să schimbăm situaţia internaţională în care ne găsim, înainte ca Aliaţii, cu armele lor îngrozitoare, să fie la frontierele noastre.

Socotesc o inexorabilă necesitate îndrumarea vieţii noastre de stat în această direcţie, ţinînd seama şi de

discursul lui Cordell Hull, etc.

Trebuie să declar că sînt hotărît să-mi asum răspunderea pentru o astfel de politică, cu singura condiţie de a mi se da urgent posibilitatea să coordonez această radicală schimbare, cu evenimentele internaţionale determinante. In special, să sincronizez atitudinea schimbată a României, cu acţiunile Aliaţilor, şi în consecinţă, să iau, de cu bună vreme, garanţiile necesare, pentru ca atitudinea schimbată a ţării noastre să fie îmbrăţişată de sprijinul Puterilor Aliate care, în principiu, au aceleaşi interese ca şi noi, şi au de apărat aceleaşi compartimente ale configuraţiei internaţionale, formînd şi principalele noastre preocupări. Ţara nu poate fi aruncată într-o aventură pe bază de simple informaţii şi vagi promisiuni. Paşii ei trebuie să se sprijine pe înţelegeri precise şi concrete, în care scop este necesară o libertate de acţiune, de care eu şi partidul ce îl prezidez am fost lipsiţi, atîta vreme".

Foarte bine! Din păcate, aceste declaraţii datează de la 24 decembrie, anul trecut! De atunci a trecut mult timp!

BCU Cluj / Central University Library Cluj

7 martie

Primejdia creşte la Răsărit. Ruşii înaintează spre Tarnopol, şi pe Kamenesk Podolsk. De pe acum, se află în vecinătatea hotarelor Bucovinei şi Basarabiei. Ce fac ai noştri? Pe de altă parte, loviturile aviaţiei engleze şi americane sînt tot mai îndrăzneţe şi mai grele: ieri, peste 1.000 de avioane americane au bombardat, în plină amiază, Berlinul. Ceasul "marei invazii" se apropie. Cînd, şi cum va reacţiona Maniu? Bulgarii se mişcă; iau "contactul" cu Londra. Li se cere să părăsească Macedonia şi Tracia. Vor primi, oare, o compensaţie la Nord? Dobrogea noastră e în primejdie.

Aflu de la René de Weck că Barbu Stirbey se găseşte de zece zile la Ankara, însărcinat de Maniu şi de Dinu Brătianu, să ia contact cu cei Trei Aliaţi. Maniu a arătat, lui de Weck, mesajul Beneş, pe care i l-am trimes. De Weck crede că, probabil,

acest mesaj a contribuit la misiunea încredinţată lui Stirbey. Maniu pare hotărît să facă ceva; nu ştie însă precis ce anume. Ca toţi românii, el nu se apropie de ruşi decît cu cea mai mare sfială: a respins alianţa propusă de comuniştii români, deoarece aceştia - într-un manifest al lor (redactat de altfel, în termenii cei mai patriotici, şi pomenind de "restituirea Ardealului"), nu ar fi vrut să vorbească de integritatea noastră teritorială.

Stirea trimiterii lui Barbu Stirbey la Ankara, mă bucură; este un pas hotărîtor spre o înţelegere cu Aliaţii. E bine că în aceste clipe dramatice, cineva mai bine situat decît mine (adică liber pe mişcările sale şi în contact direct cu toţi Aliaţii) să poată ţine în curent pe cei din ţară cu posibilităţile ce ni se oferă de Moscova şi de Londra. Socotesc, de asemeni, nimerit, că acest contact a fost stabilit printr-un bătrîn, prudent şi abil care a urmat o viaţă întreagă preceptele ortodoxe ale familiei Brătianu. Numai dacă acest contact nu va izbuti, vor putea fi folositoare cadrele mai tinere. De nu, orice "realitate" înţeleasă de unul din generaţia noastră, ar putea stîrni învinuiri de "trădare"!

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Va izbuti Stirbey? Are multe "à-tout"-uri: este inteligent şi mlădios, are un ginere care vorbeşte la B.B.C.[1], un nepot care zboară în R.A.F.[2] şi alt nepot care e ministru la Ankara[3] (numai de n-ar frîna acesta prea mult!)

Are însă şi unele "handicapuri" nu cunoaşte pe sovietici, şi este foarte timorat. (...)

9 martie

O telegramă de la Tilea: "Am aflat că opoziţia intenţionează să trimită pe Stirbey spre a lua contact cu Aliaţii. Trebuie să-ţi atrag atenţia asupra faptului că trimiterea lui Stirbey ar fi o greşeală, - nu numai pentru că prezenţa

---

1) Boxschall.
2) Fiul lui Boxshall , voluntar în Forţele Aeriene Britanice.
3) Alexandru Creţeanu.

lui aici ar putea provoca un scandal în presă - ci deopotrivă, pentru motivul că ruşii l-ar socoti un om pornit împotriva lor. Rog a verifica dacă ştirea este exactă".

Este exactă, - şi nu este o simplă intenţie, ci un fapt împlinit. Stirbey se află la Ankara. Nu am fost înştiinţat direct de acest fapt (ceea ce, dat fiind serviciile pe care le aduc cauzei, este surprinzător şi jignitor). Aprecierile lui Tilea pot avea un sîmbure de adevăr. Ele au însă şi un caracter personal: Tilea e certat cu ginerele lui Stirbey, cu tînărul Boxshall, şi prin Boxshall, cu tot neamul legitim şi neligitim al Stirbeylor.

Dejun cu ministrul Poloniei la Berna, dl.Lados. Ca toţi polonezii, Lados e nemulţumit de anglo-saxoni; socoteşte că nu au o politică orientală, şi că nici nu pot, nici nu vor să se împotrivească ruşilor. (Este o părere tot mai răspîndită, pe care o socotesc nedreaptă: englezii sînt nevoiţi să-şi tăinuiască jocul, căutînd să cîştige timp. Situaţia militară nu le îngăduie să vorbească, de la egal la egal, cu ruşii; va veni o zi cînt poziţiile lor vor fi mai prielnice; pînă atunci este înţelept să se ferească de discuţii).

Mai cuminte însă decît cei mai mulţi dintre compatrioţii săi, Lados crede că situaţia, aşa cum se prezintă azi, cere o sforţare hotărîtoare din partea Poloniei, spre a se înţelege direct cu sovieticii. Este, - crede el, - zadarnic şi primejdios de a aştepta sprijinul anglo-saxon şi a pierde vremea cu plîngeri şi învinuiri îndreptate împotriva britanicilor şi americanilor. Ruşii "roşii" - spre deosebire de cei "albi" - pot fi oameni de înţeles. Interesele lor sînt în Asia, nu în Europa. Pe continentul nostru nu caută decît o linie prielnică de apărare (linia Curzon care are o origine strategică, nu demografică, este vechea linie Suhamlinov, fostul ministru de război ţarist, care a conceput-o), şi statornicirea unor aşezări paşnice, ca o chezăşie a liniştei de-a lungul hotarului apusean al Rusiei europene. Trebuie să intrăm în acest joc; să ne adaptăm la aceste cerinţe, la urma urmei, îndreptăţite. (In această privinţă,

împărtăşesc întru totul părerile lui Lados). Trebuie să adoptăm o politică împăciuitoare faţă de Rusia, şi să stăruim asupra hotărîrii noastre de a nu face jocul nimănui împotriva Rusiei. Epoca coaliţiilor antisovietice a trecut. Pacea noastră de mîine (ca şi condiţiile de pace) depind de sinceritatea şi de hotărîrea cu care vom afirma această politică nouă şi cuminte. - Nimic împotriva Rusiei! Condiţiile sovietice se vor îndulci în măsura în care bănuielile sovietice se vor potoli. Sovieticii bănuiesc, de pe acum, intenţiile de mîine ale anglo-saxonilor. De aceea, oricine se sprijină azi pe anglo-saxoni, pare suspect ruşilor. Problemele de vecinătate trebuiesc tratate şi dezlegate direct cu ruşii.

(...) Lados este pentru modificarea componenţei guvernului polon de la Londra, după cum cer ruşii. Nu vede însă cine ar putea intra. Există foarte puţini filo-ruşi, în cercurile poloneze de la Londra.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Dl.Troyanos, directorul Băncii anglo-române din Bucureşti, îmi aduce ştiri din ţară şi următoarele ştiri "stilizate" şi comprimate de cei doi Mişu, - Ghelmegeanu şi Ralea:

1. "Am reluat contactul (cu Maniu). Sîntem în raporturi quasi-normale. Putem participa cu el la o acţiune. Nici o atribuţie, în oficii de reprezentare(?). Preferă însărcinări speciale, chiar în afară (Unde?). Recomandă chiar acest lucru, invocînd diferite dificultăţi în sînul partidului, ai cărui membri ignoră aceste contacte.

Poziţia partidului: rezervă faţă de linia Tilea. Doreşte răfuieli cu Tătărăscu, Gigurtu, Valer Pop[1] şi fostul suveran.

2. De notorietate publică: Maniu este nedotat pentru o mare, amplă şi lungă acţiune de guvernare. Cam slăbit şi îmbătrînit.

3. Alianţa cu bătrînii liberali este nesinceră. Seful urmăreşte punerea în subordine a liberalilor şi a

1) Fost ministru liberal, semnatar, alături de Manoilescu, al Diktatului de la Viena.

monarhiei. Liberalii înţeleg jocul, dar se pretează la el.

4. Tătărăscu e urmat de întreg partidul liberal. După propunerea sa de unire (respinsă!) se socoteşte "chit".

5. Volanţi: Mircea Cancicov, Mitiţă Constantinescu.

6. Gheorghe Brătianu[2)], dus la fund. Editarea lucrării sale din urmă îşi are obîrşia în vechiul conflict cu Titulescu.

7. Titulescienii sînt bine văzuţi, dar împrăştiaţi: Savel, Vişoianu, Ciuntu, Christu[3)].

8. Sîntem afectaţi de lipsa oricărui semn (din partea ta). Uitarea se dovedeşte şi prin trimiterea cărţii tale, altora. Totuşi, rămînem în spiritul de echipă de altădată. Ne bucurăm că ne-ai cerut ştiri.

9. Ne străduim în rezolvarea problemei unui modus-vivendi cu vecinii.

lo. Există perspective de a organiza disponibilul, pe largi baze progresiste.

ll. Tătărăscu şi postura de şef în care se vede (?).Disponibilul pe care-l vor da Dumnezeu şi vremurile.

12. Aşteptăm comunicări. (...).

BCU Cluj / Central University Library Cluj

lo martie

Beneş a vorbit. Intr-o declaraţie publicată în "Daily Express", preşedintele spune: "1. Rusia socoteşte că Ungaria trebuie să restituie României Transilvania, - ca şi teritoriile luate Cehoslovaciei şi Iugoslaviei.

2. Rusia nu are intenţia să comunizeze vecinii. Stalin nu se amestecă în treburile vecinilor; Nu îngăduie însă nimănui să se amestece în treburile sale.

3. Stalin nu vrea ca statele vecine să fie supuse presiunilor economice ale Marilor Puteri; el cere înlăturarea guvernelor fasciste.

4. Rusia nu revendică Strîmtorile, şi respectă hotărîrile de la Teheran.

---

2) Fiul lui I.I.C.Brătianu, şeful unei dizidenţe liberale.

3) ... Edmond Ciuntu, primul ambasador al României la Moscova, după reluarea raporturilor diplomatice; I.Christu, ministru plenipotenţiar, şeful diviziei economice din Ministerul de Externe.

5. Nici vorbă nu poate fi ca Bulgaria să anexeze Dobrogea românească. Dimpotrivă: Rusia va fi aceea care va împiedica Bulgaria să se mărească în dauna României".

Cele mai multe din aceste afirmaţii îmi erau cunoscute din mesajele lui Beneş, către Maniu şi către mine. Punctul 5 este astăzi bine venit. Mă întreb dacă a fost nimerit ca Beneş să-şi descopere jocul: ungurii vor reacţiona cu disperare. (De pe acum, propaganda lor a intrat în acţiune: telegrama din "Exchange", reproducînd declaraţiile din "Daily Express", nu a apărut în nici un ziar din Elveţia franceză, în afară de "Tribune de Lausanne". Payot mi-a vorbit de aceste declaraţii, dar nu a îndrăznit să le publice. Este mereu încolţit de propagandiştii maghiari, bărbaţi şi femei). Reacţiunea va fi cu atît mai disperată cu cît în timpul din urmă, maghiarii făceau curte ruşilor şi publicau comunicate, reproduse de presa elveţiană, în care arătau că nu vor da nici un ajutor României. Era o invitaţie adresată ruşilor, de a lua ce vor vrea din România: invitaţie, la care Rusia dă acum, prin glasul lui Beneş, un răspuns atît de crud şi de dispreţuitor. Mă tem deci, de uneltirile maghiare care vor fi, de acum înainte, tot mai perfide.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Cred că Beneş nu ar fi făcut asemenea declaraţii, dacă nu ar fi fost autorizat de sovietici să le facă (poate chiar împins de ei). Ruşii voiesc aşadar, să se ştie, că sînt dispuşi să ne împingă spre Apus. De ce? Ca să slăbească rezistenţa noastră? Ca să ne cîştige mai repede de partea lor?

Ştirile de pe front sînt tot mai îngrijorătoare pentru noi: în timp de Jukov a intrat la Tarnopol, şi trece dincolo de Vinita, armatele lui Koniev şi ale lui Malinovsky atacă şi înaintează pe tot frontul de Miazăzi, aruncînd pe nemţi dincolo de Bug. Cercul de fier şi de foc se strînge în jurul nostru. Cartierul general al mareşalului von Manstein a şi fost mutat la Iaşi. (Antonescu a întîlnit din nou pe Hitler: ce porunci i s-au mai dat?).

11 martie

Ungurii au şi început reacţiunea împotriva lui Beneş. In "Journal de Genève", un pretins "corespondent" de la Budapesta opune sistemului politic Beneş (care se sprijină pe Rusia), o grupare a statelor dunărene pe temei de "dreptate" şi de ordine "liber consimţită". Este şi timpul cel mai potrivit de a vorbi de ordine paşnică şi de dreptate!

Jocul maghiar este străveziu. Este zadarnica luptă a propagandei împotriva adevărului.

Ieri încă, ungurii se desolidarizau de noi, şi ne ofereau ruşilor, ca să cîştige iertarea şi mila Moscovei. Azi, cer cu stăruinţă să nu facem cumva jocul unei Mari Puteri (deoarece jocul se poate face pe socoteala lor) şi vorbesc, din nou, de solidaritatea statelor mici!

Fireşte, solidaritate,(de ce nu?,) dar pe temeiul unor principii drepte. Ungaria a izbutit să răstoarne înţelegerea între statele dunărene, căutînd să le dezbine între ele. După München, a lovit în Cehoslovacia, menajînd România şi linguşind Iugoslavia. După ce a anexat cu forţa Rusia Subcarpatică, şi-a îndreptat săgeţile împotriva ţării noastre, căutînd să încheie pacte de eternă amiciţie cu guvernul de la Belgrad. După Diktatul de la Viena, nu a mai avut nevoie de sîrbi: i-a atacat şi măcelărit cu cel dintîi prilej. Toate aceste "operaţii" se sprijineau pe "politica Axei", - şi cereau victoria Axei. Azi, situaţia se schimbă, echilibrul se restabileşte, Axa este înfrîntă, şi cele trei ţări dunărene: Cehoslovacia, România, Iugoslavia se regăsesc prietene, în tabere opuse, dar hotărîte totuşi să-şi croiască un viitor comun. Revoluţia de la Belgrad şi suferinţele poporului sîrb, au reaşezat slavii din Sud alături de cehi. România n-a voit să păcătuiască împotriva foştilor ei Aliaţi. Atitudinea ei credincioasă îi poate fi, azi, mîntuitoare. Ea se poate folosi de sprijinul pe care ruşii sînt dispuşi să-l dea slavilor dunăreni. "Solidaritatea" celor trei prieteni dunăreni este susţinută de Moscova, aşa cum fusese odinioară susţinută de Franţa. Ungaria nu se poate încadra în noua rînduială decît dacă ţine seama de aceste fapte.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Si aceste fapte cer ca Ungaria să intre în jocul vecinilor, şi să nu caute să-şi facă jocul împotriva, sau în paguba lor. Infrîngerea Axei înseamnă înfrîngerea politicii de dezbinare, înfrîngerea pretenţiilor de a stăpîni pe temeiul "superiorităţii de rasă". Unirea între popoarele dunărene nu se poate face decît potrivit unor principii de egalitate între vecini, şi de libertate, pentru fiecare, de a-şi alege aşezarea politică ce-i convine.

Fireşte, toate acestea nu sînt încă, pentru noi, decît speranţe. Faptele pe care le-am pomenit, au nevoie spre a fi deplin împlinite de o faptă nouă, hotărîtoare: pacea cu Rusia; ieşirea noastră din Axă, putinţa de a lua locul ce ni se cuvine, pe care îl vrem (şi pe care ni-l rezervă prietenii noştri) în rînduiala dunăreană. (...)

12 martie

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Inaintarea ruşilor de la Tarnopol pînă în dreptul Chersonului, - din ce în ce mai îngrijorătoare. (...)

13 martie

Ziarele din Elveţia franceză s-au trezit. "Gazette de Lausanne" revine cu stăruinţă asupra declaraţiilor lui Beneş. Corespondentul din Londra al ziarului tălmăceşte ştirea despre voinţa ruşilor de a restitui României Ardealul, prin următoarele cuvinte: "Sovietele au făcut, de fapt, o deosebire categorică între poporul şi regimul diriguitor, mult mai netă în ceea ce priveşte România, decît în ceea ce priveşte Ungaria".

In "Tribune de Genève", Paul du Bochet comentează aceiaşi ştire, nu fără a manifesta o sinceră mulţumire sub titlul: "Lovitură de teatru" : "Cu prilejul desmembrării Cehoslovaciei, Ungaria, cea dintîi, a profitat de această împrejurare spre a-i smulge cîteva fîşii de carne. Polonia,urmîndu-i exemplul, s-a servit şi ea de împrejurare. Aceste anexiuni au fost încurajate de Germania, care voia să dea loviturii sale de forţă caracterul unei operaţii de salubritate internaţională.

Ea avea de asemenea, obligaţii speciale faţă de guvernul de la Budapesta, care-i sprijinise neclintit politica sa de dărîmare a Tratatelor din 1919, şi pe ale cărui bune oficii, ea ştia că poate conta spre a-i deschide, la momentul oportun, calea spre Balcani. Avînd aerul că face un cadou Poloniei, ea creia un precedent ce trebuia să se întoarcă împotriva acesteia, în problema Danzigului. Spre a se acoperi faţă de Europa, diriguitorii maghiari, şi colonelul Beck, ar fi voit ca şi România să ia parte la acest dans al bisturiului. La Wilhelmstrasse, ea însăşi adusese la cunoştinţă guvernului de la Bucureşti că nu avea decît să întindă mîna. Insă guvernul român a refuzat orgolios propunerea. Această atitudine însemna un blam tacit, pe care cei vizaţi nu l-au uitat. Această atitudine însă a adus României adînca recunoştinţă a patrioţilor cehi. De asemeni, cu prilejul ultimei sale vizite la Moscova, preşedintele Beneş a pledat cu căldură cauza vechi sale aliate din Mica Inţelegere. Si apelul său a fost înţeles. Intr-un interviu acordat ziarului "Daily Express", el relevă condiţiile de pace pe care Stalin gîndeşte să le ofere acestei ţări, în cazul victoriei Aliaţilor. Ori, aceste condiţii sînt infinit mai favorabile decît ar fi cutezat vreodată să le întrevadă cei de la Bucureşti. Evident, se ştia că U.R.S.S. s-ar arăta cu atît mai intransigentă, în ceea ce priveşte "reintegrarea" Basarabiei şi a părţii de miazănoapte a Bucovinei, cu cît mareşalul Antonescu nu s-a mărginit să reocupe provinciile orientale smulse patriei sale, pe temeiul Tratatului de amiciţie germano-sovietic, şi că el era, dintre toţi semnatarii Pactului Tripartit, cel care a consimţit cele mai mari sacrificii militare, pentru cauza Germaniei. Dar în lagărul Axei, - se afirma că, spre a-şi asigura stăpînirea Mării Negre şi a Gurilor Dunării, precum şi posesiunea unui solid debuşeu terestru către Marea Neagră şi Balcani, guvernul de la Moscova hotărîse, în acelaşi timp, să atribuie Bulgariei de mîine Dobrogea întreagă. Si iată că Beneş declară categoric, - în numele lui Stalin, că nu numai nu poate fi vorba de aşa ceva, ci dimpotrivă, Rusia "va stăvili orice pretenţie a Bulgariei de a-şi mări teritoriul în paguba României."

BCU Cluj / Central University Library Cluj

In această privinţă, merită să reamintim că Acordul încheiat la Craiova, în august 1940, acord prin care România retrocedase vecinei sale de la Miazăzi două judeţe din Dobrogea de Sud, este rezultatul negocierilor directe care s-au urmat, - în afara oricărei ingerinţe externe -, conţinînd, în preambulul său, o clauză de bună vecinătate şi de pace perpetuă. Din acest punct de vedere, situaţia pare deci definitiv lămurită. Cu totul alta este situaţia creată prin Diktatul de la Viena, arbitraj prin care von Ribbentrop şi contele Ciano au ţinut să răsplătească Ungaria pentru loialele sale servicii, atribuindu-i partea nordică a Transilvaniei. Oricare ar fi valoarea argumentelor de ordin istoric sau etnic, invocate spre a justifica această amputare, este vorba incontestabil de un "Diktat", impus prin forţă unui stat paşnic. De asemenea, şi tot după afirmaţia preşedintelui Beneş, Stalin intenţionează să restituie României această provincie. De altfel, aceiaşi va fi soarta tuturor celorlalte teritorii, pe care Ungaria le-a încorporat sub ocrotirea înaintării germane.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

"Această ştire va prilejui o adîncă impresie în România, unde Transilvania este socotită ca leagănul marei tradiţii naţionale".(...)

Paul de Bochet nu se mulţumeşte, în articolul său, numai să amintească declaraţiile lui Beneş, aşezîndu-le în cadrul lor istoric (adică pomenind de legăturile de prietenie şi de dovezile de credinţă dintre România şi Cehoslovacia), - ci stăruie şi asupra faptului că cererile şi condiţiile lui Stalin, faţă de România, ar putea înlesni pacea la Răsărit, dacă România nu ar fi strînsă de gît, de ruşi. Problema este pusă aşa cum trebuie, aşa cum nu o poate pune propaganda noastră oficială, care a rămas definitiv, dincolo de realitate şi de adevăr, - şi nu mai poate fi de nici un folos.

14 martie

Călătoria lui Stirbey (care se află acum la Cairo) a răzbătut în public, provocînd un viu interes. Evenimentul este comentat în legătură cu declaraţiile lui Beneş şi cu

înaintarea tot mai amenințătoare a ruşilor spre hotarele noastre.

De la Tarnopol, la Cherson, întreg frontul răsăritean este în mişcare: - la centru, în dreptul oraşului Uman, ruşii au atins şi au depăşit Bugul.

15 martie

Inaintarea ruşilor, între Bug şi Nistru, ameninţă toate poziţiile germane de pe frontul de Sud. Problema României este de pe acum, deschisă.

In aceste zile grele şi chinuitoare singura mea mîngîiere este că mesajul lui Beneş către mine (şi cel către Maniu) au ajuns, în timp util, în ţară, şi au determinat trimiterea lui Stirbey în străinătate.

Silit de evenimente, nevoit de prietenia pe care mi-o arată, deşi greu încolţit de propagandiştii şi propagandistele maghiare, Payot s-a hotărît să publice în "Journal de Genève" articolul intitulat: "Ora României":"Pe măsură ce armatele sovietice înaintează către Vest, devine tot mai actuală problema românească. Faptul a fost înţeles foarte bine de dl. Maniu, care într-un nou mesaj către generalul Antonescu, îi expune cu prestigiul pe care i-l dă sprijinul populaţiei, necesitatea de a se gîndi la viitor. De mai multe ori, dl.Maniu sprijinit de dl.Brătianu, ceruse şefului statului să recheme trupele care luptau în Rusia. Apelurile sale n-au fost însă ascultate, dar evenimentele au demonstrat că el nu se înşelase asupra evoluţiei conflictului. Astăzi, el îşi dă foarte bine seama că timpul care stă la îndemîna ţării sale, pentru o acţiune diplomatică, este exact acela necesar ruşilor, spre a ajunge la frontierele naţionale. In acest moment, va fi prea tîrziu pentru a sta de vorbă: va trebui sau să se bată, sau să capituleze. Dar o naţiune nu poate să nu se opună unei invazii, fără ca prin asta să-şi piardă drepturile, cu toate pericolele pe care le prilejuieşte o asemenea situaţie. De aceea dl.Maniu ar voi să evite această soluţie a disperării. El a sfătuit, odată mai mult, pe mareşalul Antonescu să iniţieze convorbiri, aşa cum au făcut-o finlandezii; se declară gata de a-şi asuma greaua responsabilitate a puterii, în scopul de a scuti patria sa de nenorociri ce i-ar putea fi tragice.

Putem socoti că principele Stirbey s-a dus la Ankara şi la Cairo, în numele opoziţiei. Sarcina sa este de a aduna, din cercul Aliaţilor, informaţii precise asupra condiţiilor în care aceştia ar fi dispuşi să pună capăt ostilităţilor. Aceste condiţii, în liniile lor mari, nu pot fi necunoscute guvernului român, care fără îndoială este informat, în această privinţă. Iar după declaraţiile făcute de dl. Beneş unui ziar englez, - desigur de acord cu autorităţile sovietice, - se poate oarecum desluşi ceea ce ruşii, care sînt cei dintîi interesaţi, vor pretinde României.

"N-au o pornire specială de animozitate antiromânească. Nu ignoră că, pînă în ziua în care, zdrobiţi de o soartă tragică, românii s-au aliat Reich-ului, - în vederea redobîndirii Basarabiei şi Bucovinei, - guvernele care s-au succedat la Bucureşti au arătat întotdeauna o perfectă corectitudine în politica lor externă. N-au profitat nici de nenorocirile Cehoslovaciei, nici de dezastrul sîrbesc; au refuzat întotdeauna să anexeze sau să ocupe teritoriile aparţinînd statelor vecine. In interesul păcii, România a cedat apoi, Bulgariei o parte din Dobrogea, şi dacă n-a acceptat arbitrajul care, la Viena, hotăra soarta Transilvaniei, aceasta se datoreşte faptului că acest arbitraj nu se sprijinea pe nici un temei serios. Arbitrajul a fost opera unor diletanţi care, crezînd că fac o judecată "à la Solomon", n-au izbutit decît să agraveze un conflict secular.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

"Situaţia României este grea, însă ar fi o eroare să se creadă că este disperată. Apare evident că dacă această ţară se găseşte în lagărul învinşilor, ea va trebui să jertfească Basarabia şi Bucovina; dar este interesant de notat că dl. Beneş - la întoarcerea sa de la Moscova, - lasă să se întrevadă o reglementare satisfăcătoare a problemei transilvane, desminţind zvonurile după care restul Dobrogei ar urma să fie dat bulgarilor. Pe de altă parte, el stăruie asupra faptului că guvernul sovietic nu se gîndeşte să bolşevizeze ţările vecine. Ar fi nevoie, de altfel, în acest scop, de a găsi, în România, un puternic partid comunist ai cărui fruntaşi să poată lua puterea. (...)

"Se poate constata, pe de altă parte, că legăturile politice, creiate înaintea războiului între naţiunile din centrul şi Sudul oriental al continentului, se reînnoadă, ca efect al fenomenului natural de atracţie. Mica Înţelegere ce părea a se fi înnecat în conflict, se află în zorii reînvierii sale. Cehii şi sîrbii care sînt de cealaltă parte a baricadei, mărturisesc o reală simpatie poporului român ale cărui sentimente sînt cunoscute. Ei vor ajuta România să abandoneze calea unde au angajat-o împrejurările. Dl.Beneş face acest lucru. Mica Înţelegere nu va avea de altfel un caracter exclusiv, şi trebuie să vedem în ea, mai curînd nucleul unei comunităţi de popoare doritoare să menţină pacea, ajutorîndu-se între ele.

"Din aceste constatări, rezultă că perspectivele de viitor ale României nu sînt descurajatoare.(...) Oamenii săi politici cei mai reprezentativi socotesc că interesul ei rezidă în părăsirea unei politici exclusiv militare, spre a folosi, - înainte de a fi prea tîrziu, - resursele diplomaţiei".

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Dimineaţa, primesc vizita lui Dulles. Guvernul său l-a însărcinat să se intereseze de sănătatea mea (?). Răspund că sînt mişcat de această atenţie, şi socotesc că a sosit momentul cînd aş putea fi util în alt loc.

(...) Dulles îmi cere informaţii despre Stirbey. Dau cele mai bune referinţe: socotesc că trebuie ca toţi să sprijinim această primă încercare oficioasă de a lua contactul cu Aliaţii. (Tin să păstrez pînă la capăt această atitudine, deşi nu am fost înştiinţat în mod direct - adică din partea lui Maniu, - despre misiunea lui Stirbey, dar nici acesta nu a găsit cu cale să-mi dea un semn, cu toate că se află în străinătate de mai bine de trei săptămîni). (...)

16 martie

Călătorie la Berna. La ora 5, întîlnire cu Pella. Este chemat în ţară; trebuie să plece, şi este foarte neliniştit. Semne îngrijorătoare: se pregăteşte "ceva" la Bucureşti. Pella nu

s-ar duce, dacă nu ar avea o sesiune foarte importantă a Comisiei Europene, la Viena. (Nu trebuie să ne înecăm, tocmai la mal, cu politica noastră dunăreană!).

Pella mă asigură că totdeauna a transmis foarte exact părerile mele, şi îmi reproduce, din memorie, ultima lui telegramă prin care l-a înştiinţat pe Ică despre anumite posibilităţi de a ne înţelege cu ruşii. Mă roagă să-i împărtăşesc părerile mele, înainte de a pleca în ţară. Răspund: Contactul prin Stirbey este bun, cu o singură condiţie: ca Stirbey să ţină seama de imperioasa necesitate de a sta de vorbă mai întîi cu ruşii. Cu cît vom trezi ruşilor mai puţine bănuieli, cu atît condiţiile vor putea fi mai bune (anglofilia le dă, şi le va da de bănuit!). Numai ruşii au interesul şi dorinţa să ne dea Ardealul. Anglo-saxonii sînt mai sensibili la ... farmecul maghiar!.., Ruşii detestă pe unguri, şi sînt hotărîţi să susţină pe cehi. Reluarea Ardealului de către noi face parte din noua organizare slavă a Bazinului dunărean. Această organizare nu-i lipsită de riscuri şi de primejdie, dar e mai bine ca ea să se facă în favoarea noastră decît în paguba noastră.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

In al doilea rînd, trebuie avut grijă să se prevadă, pentru statul român, putinţa fiinţării lui mai departe, în străinătate, dacă regimul actual ar fi înlăturat. (Se spune că legionarii ar pregăti un regim "legionar-republican" - model italian - care nu ar reprezenta altceva decît o ocupaţie germană).

Stirbey trebuie să primească instrucţii în această privinţă, şi trebuie sfătuit să caute a stabili legături cu noi.

Mă înţeleg să informez pe Pella - în cursul călătoriei sale, - dacă voi afla ceva de la diferiţii mei amici. (Dezvolt pe larg cele două idei de mai sus: a) contactul principal trebuie stabilit cu ruşii, pe temeiul unei noi politici, faţă de Rusia; b) cu orişice chip, trebuie asigurată continuitatea statului român). (...)

17 martie

17 martie este o dată ce trebuie reţinută:

avangărzile ruseşti au ajuns la Nistru. A doua campanie în Rusia merge spre sfîrşit: muscalii ne întorc vizita pe care - fără voie, şi fără rost - le-am făcut-o noi la Stalingrad şi în Cuban..

Vor ajunge convorbirile lui Stirbey la un oarecare rezultat? Vom putea oare, cît mai este timp, să ne împăcăm? Care va fi reacţiunea germană? (...)

18 martie

Misiunea Stirbey stîrneşte tot mai multă vîlvă. In această privinţă, cineva a comis o indiscreţie care ar putea fi fatală opoziţiei (şi guvernului), şi ar putea compromite, în acelaşi timp, soarta negocierilor de la Cairo. Iată ce se spune în presă, cu privire la aceste negocieri: Ce cere Uniunea Sovietică României: - "După informaţii din izvor diplomatic, iată condiţiile de armistiţiu pe care Aliaţii le-au comunicat principelui Stirbey, cu prilejul trecerii sale pe la Ankara: 1. Frontierele din 1939, adică Basarabia şi Bucovina de Nord, retrocedate Uniunii Sovietice; 2. Braţul nordic al Dunării, Sulina va fi redat Uniunii Sovietice, şi va fi constituit un condominium sovieto-român asupra gurilor fluviului, înlocuind Comisiunea Europeană de control. 3. România se angajează ca - într-un anumit termen -, să libereze întreg teritoriul său de trupele germane, rupînd toate legăturile economice şi diplomatice cu Germania; 4. Frontiera Dobrogei nu va fi modificată; 5. Guvernul sovietic se obligă a interveni la Conferinţa de Pace în favoarea retrocedării către România a întregii Transilvanii; 6. Pînă la sfîrşitul războiului cu Reich-ul, cîteva oraşe româneşti vor fi ocupate de trupele ruseşti; 7. Uniunea Sovietică nu va pretinde daune de război, ci numai restituirea maşinilor şi instalaţiilor care au fost ridicate de români din regiunile ocupate de ei, precum şi extrădarea celor care s-au făcut vinovaţi de cruzimi faţă de populaţia rusească".

Misiunea principelui Stirbey. Un corespondent de la Istanbul telegrafiază: "Din sursă sigură, aflăm că demersul român pentru o pace separată, cu Aliaţii, este serios.

Principele Stirbey care a trecut prin Ankara, - unde prezenţa sa a fost înregistrată la ambasada Britanică, - era indicat în documentele oficiale aliate ca "negociator român de pace". Ofiţerul din "Intelligence Service", englez, care întovărăşea pe Stirbey, la Cairo, este acelaşi care a organizat lansarea paraşutiştilor în România, toamna trecută. Faptul că aceste cercuri oficiale britanice au manifestat oarecare nelinişte, cînd unele amănunte asupra prezenţei prinţului Stirbey au devenit publice, - pare să dea o însemnătate nouă misiunii sale. Atitudinea oficială românească este neprecizată. Este posibil ca această prematură publicitate să fi compromis negocierile.

"Sondaje de pace ale Germaniei? - Londra 18. "United Press" află dintr-o sursă diplomatică neutră că ambasadorul german de la Paris, Otto Abetz, ar fi făcut o vizită consulului general suedez, dl.Goesta Nordling, pentru a-l întreba, dacă regele Gustav ar fi eventual dispus să slujească ca intermediar între Germania şi Aliaţi, în vederea unor convorbiri de pace. Dl.Abetz ar fi adăugat categoric că Germania nu ar întreprinde nici un sondaj de pace, înainte de a fi sigură că primeşte un răspuns favorabil din partea regelui Suediei. Cercurile diplomatice aliate declară că nu ştiu nimic despre aceste noi demersuri germane.(...)"

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Acestea sînt, probabil, numai zvonuri, dar este interesant că ele se lansează în legătură cu "sondajele de pace" ale Germaniei. Nu mi se pare exclus că unele cercuri germane ar dori să se folosească de negocierile finlandeze şi române spre a afla intenţiile Aliaţilor cu privire la Germania. Din acest punct de vedere, Ankara trebuie să fie un centru de uriaşe sforării: von Papen (care ştie, de mult, că Germania hitleristă e pierdută, şi care doreşte prăbuşirea regimului nazist); Menemencioglu (omul conciliaţiunii şi al compromisurilor, adversarul războiului şi al Uniunii Sovietice); Bergery, (spectatorul nerăbdător de a contribui la o tranzacţie mîntuitoare pentru Vichy); Alecu[1] al nostru, nepotul lui Stirbey, trăsătură de unire între

1) Este vorba de Alexandru Creţeanu, ambasadorul României la Ankara.

acţiunea noastră diplomatică oficială, şi uneltirile oculte ale unchiului Barbu, etc.

Negocierile finlandeze au mers greu, şi s-au poticnit. Finlandezii sînt eroici; cu o desnădăjduită încăpăţînare, au respins în mai multe rînduri - prin votul parlamentului - propunerile sovietice. Pricinile de căpetenie: lipsa de încredere în făgăduielile sovietice, şi imposibilitatea materială şi morală de a dezarma şi interna armatele germane.

Sovieticii dovedesc o uimitoare răbdare. Americanii manevrează în culise. Suedezii lucrează pe faţă. Guvernul suedez a transmis un sfat în favoarea păcii, din partea regelui Gustav. Este un fapt ce poate pricinui greutăţi diplomatice între nemţi şi suedezi.

Numai Elveţia mai este o ţară neutrală model.

19 martie

Ionel Şoneriu[1] cu soţia au sosit ieri seara. El îmi aduce "mesaje" de la Ică, şi de la Mişu Ralea. Dintre manişti, nu a văzut decît pe Ionel Pop, care i-a spus că Maniu ar fi intransigent în ceea ce priveşte integritatea noastră teritorială. Ca ardelean, socoteşte că nu este îngăduit să renunţe la Basarabia, pentru a redobîndi Transilvania.

Misiunea Stirbey ar fi pricinuit o răfuială între mareşal şi Ică. Deocamdată, criza care părea iminentă, a fost amînată. Dar pînă cînd? Situaţia lui Ică e şubredă. (Şoneriu admite posibilitatea unei schimbări de regim). Nemţii par porniţi pe măsuri energice. La Viena, Şoneriu a întîlnit numeroase trenuri militare, în drum spre Răsărit, - şi o numeroasă concentrare de comandanţi de oaste.

După cum se zvoneşte, mareşalul Goering s-ar pregăti să ocupe Ungaria. Mareşalul Antonescu a primit asigurări scrise de la Ribbentrop că nici un picior de rus nu va călca Ţara Românească. Rezervele germane (spun militarii noştri) se concentrează în cantităţi uimitoare la Nistru.

Ică îmi mulţumeşte pentru scrisoare. Mi-a răspuns

1) Prieten al lui Argetoianu, fost deputat.

pe larg (făcînd istoricul politicii sale față de Rusia), și a încredințat acest răspuns lui Șoneriu. La cererea lui Pella, a reținut scrisoarea pentru a mi-o trimite prin Ralea. Ică pretinde că ar fi dorit ca eu să fiu acum în locul lui Stirbey. A pregătit cu stăruință ieșirea mea din Elveția: obținuse consimțămîntul mareșalului, și chiar o promisiune de viză, din partea nemților. A intervenit însă articolul meu din "Journal de Genève", care a încurcat lucrurile. (Am mai auzit de această poveste, de la Pella). Acum, Ică nu mai știe cum să mă scoată din Elveția. Mă roagă să lucrez de capul meu și să caut prin toate mijloacele să îndulcesc condițiile ce vor fi puse României. (Șoneriu ține să mă informeze că a rămas "slavo-fob". - Foarte rău! Numai cu sprijinul slavilor - care, în ciuda profilului nostru roman, ne privesc ca frați de cruce ortodoxă, - vom putea ieși, dacă vom ieși, din cumplita încurcătură de azi). Din spusele lui Șoneriu, s-ar părea că Ică ține negreșit să păstreze o legătură strînsă cu mine. Nemții i-au reproșat această legătură subversivă. - Unde faceți pacea - l-ar fi întrebat Killinger pe Ică, - la Ankara, sau în Elveția? - Ică ar fi răspuns că Gafencu nu are nici o misiune în Elveția.- Totuși, ar fi răspuns neamțul, îl ascultați mai mult decît pe un ministru!

In ce privește pe Maniu, Șoneriu îmi confirmă că în adevăr, mesajul Beneș, transmis prin mine, a fost faptul hotărîtor, care a provocat plecarea lui Stirbey. Acest mesaj (adică cele două telegrame ale lui Beneș, către mine și către Maniu) a circulat din mînă în mînă. Mihai Popovici le-a arătat lui Argetoianu. Șoneriu le-a văzut la Ionel Pop.

Mișu Ralea (bun prieten cu Șoneriu) îmi trimite următoarele informații și cereri: "Stînga" și "extrema stîngă" - cu care el, Ralea, are legături statornice și bune, ar fi gata să "meargă" cu Maniu. Bătrînul respinge însă propunerile de colaborare, (sau caută să impună condiții inacceptabile). Partidele de stînga sînt totuși gata să dea sprijinul lor unei formațiuni Maniu. Faptul că informez numai pe Maniu, și îl sprijin numai pe el în străinătate, întărește situația lui Maniu, și mărește intransigența lui, atît față de partidele de stînga, cît și față de toți foștii carliști.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Maniu, în fundul sufletului său, nu iartă pe nimeni. Ralea crede că interesul ţării cere o colaborare generală, la care să participe, în afară de Maniu, partidele de stînga, şi Tătărăscu, care a ştiut să grupeze cele mai însemnate forţe liberale.

(Trebuie să pregătesc, urgent, un răspuns pentru M.Ralea).

Radio Londra ne dă - pe româneşte - o supremă înştiinţare cu prilejul sosirii avangărzilor sovietice la Nistru. Este o înştiinţare tripartită, - afirmarea unei atitudini solidare ruso-anglo-americane, faţă de noi. Este cea din urmă clipă cînd ne putem salva independenţa şi fiinţa noastră de stat, şi să pătrundem în rîndurile statelor "democratice", despărţind soarta noastră de grozava soartă care aşteaptă Germania.

Această presiune morală este concomitentă negocierilor de la Cairo. Ce face, oare, Stirbey? (Nici o vorbă de la el).

BCU Cluj / Central University Library Cluj

2o martie

Agenţia Tass difuzează veşti puţin prielnice pentru Stirbey şi misiunea lui. In schimb, sovieticii vorbesc de o mişcare "patriotică", în România, şi citează unele nume: Groza, Vlădescu-Răcoasa. Să fie, oare o încercare de a se sprijini şi de a sprijini pe comunişti, sau e vorba numai de o presiune exercitată asupra lui Stirbey?

Nici o veste de la Cairo. Presa britanică deşi pare convinsă că Stirbey are o misiune oficială şi că reprezintă, în orice caz, cele două partide de opoziţie, pretinde că "nu acordă prea mult interes negocierilor de la Cairo". (Sarcina lui Stirbey este grea: pe de o parte, intransigenţa "teritorială" a lui Maniu îi impune unele limite care se împacă greu cu orice fel de negocieri; pe de altă parte, lipsa lui, şi a nepotului său, de înţelegere a problemei ruseşti pot să compromită toate străduinţele noastre de conciliaţiune).

Primim înştiinţări tot mai imperative de la Washington, Londra,şi Moscova, ca să intrăm pe calea pocăinţei. Anglo-saxonii, - probabil, pentru a nu indispune pe muscali -,

sînt mai amenințători decît aceştia. Nici o ştire de la Bucureşti.

In schimb, ştiri de pe front. Ruşii au trecut Nistrul, au ocupat Soroca, şi înaintează spre Bălţi. Făgăduielile Hitler-Ribbentrop au dat din nou greş: cu toată împotrivirea nemţilor, muscalii ne-au călcat ţara. Adevărul este că toată partea de jos a frontului din Ucraina se prăbuşeşte: armatele lui Manstein sînt zdrobite, tăiate în bucăţi, despărţite între ele, iar rezistenţa lor nu mai atîrnă nici de făgăduielile, nici de poruncile Marelui Cartier german.

Radio Ankara vesteşte că Ungaria a fost ocupată. Hitler ar fi convocat pe Horthy, la marele său Cartier, şi i-ar fi pus unele condiţii, pe care maghiarul nu a voit să le primească. Hitler a dat atunci poruncă rezervelor germane să ocupe ţara aliată. Horthy este prizonier.

Noua lovitură nazistă (pe care Soneriu mi-o anunţase cu două zile înainte) are un caracter militar (ocuparea Carpaţilor şi a căilor de comunicaţii între Germania şi România, spre a putea face faţă năvalei sovietice, - şi poate, cine ştie, şi unei debarcări anglo-saxone în Dalmaţia); şi un caracter politic: ea urmăreşte să zdrobească - potrivit metodelor naziste - crescînda ostilitate anti-germană din Sud-Est. (...)

21 martie

Ocuparea Ungariei a provocat, cum era şi firesc, mare vîlvă la Geneva, unde simpatiile pentru Ungaria sînt foarte vii. Amiralul Horthy este socotit un erou, iar primul ministru dr. Kallay, o victimă a dragostei sale de libertate.

Mare bucurie în colonia maghiară.

Gestul brutal al Germaniei a aruncat Ungaria în tabăra ... învingătorilor! Nu a fost nevoie de "negocieri de pace", de probleme de conştiinţă, de "trădare". Ungaria a fost siluită şi mîntuită. Va trece, fireşte, prin clipe grele: poliţia nazistă va păcătui, la Budapesta, cum a păcătuit pretutindeni, dar aceste păcate naziste vor răscumpăra vechile păcate maghiare. Ungaria se va prezenta curată în faţa judecătorilor ei de mîine.

Se pun acum unele probleme ce pot fi de cea mai mare însemnătate şi pentru soarta noastră:

1. Se va găsi un partid maghiar care să sprijine acţiunea germană, intrînd în slujba ocupantului ? Dacă da, răspunderea Ungariei, deşi nu întreagă, rămîne totuşi, în picioare. Ungaria continuă să colaboreze cu nemţii. Dacă nu, Ungaria nu va mai fi răspunzătoare de tot ce se va întîmpla, iar poziţia ei în tabăra Aliaţilor se întăreşte (de aci, importanţa acţiunii lui Imredy, nazistul maghiar, cu privire la acţiunea căruia veştile sînt contradictorii).

2. Vom fi chemaţi oare, să luăm o parte activă la "ocuparea Ungariei"? . Sentimentul împotriva maghiarilor, şi dorinţa îndreptăţită de a recuceri cît mai degrabă întreg Ardealul, ne pot juca o festă primejdioasă. Atacînd, alături şi împreună cu nemţii, pe vecinii maghiari, riscăm să răsturnăm întreaga situaţie în favoarea ungurilor şi în defavoarea noastră. Putem compromite îndeosebi beneficiul făgăduielilor lui Beneş. (Unele ziare vorbesc de pătrunderea mai multor divizii române, în Ungaria, şi de lupte româno-maghiare, la graniţă. Ar fi o cumplită nenorocire).

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Telefonez lui Pella, şi îl rog să telegrafieze din partea mea, şi pe răspunderea mea, la Bucureşti, (pentru înştiinţarea lui Maniu şi a lui Ică): "Orice solidarizare a noastră cu acţiunea întreprinsă de nemţi, în Ungaria, poate avea o înrîurire dăunătoare, pentru noi, şi poate compromite sorţii de izbîndă ai străduinţelor lui Beneş. O asemenea solidarizare ne-ar lega - în aceste clipe hotărîtoare - şi mai strîns de tragica soartă a Axei". In acelaş timp, rog pe Kopetsky să telegrafieze, din partea mea, lui Beneş, că-l rog să transmită un sfat şi un îndemn (prin mine, sau prin Stirbey), cu privire la atitudinea noastră în legătură cu ocuparea Ungariei. Cred că este util să fac să intervină din nou autoritatea lui Beneş. Cu acest prilej, Kopetsky îmi comunică răspunsul lui Beneş la ultima mea telegramă: pe harta revendicărilor sovietice, arătată de Molotov, Delta Dunării nu ar fi fost cuprinsă în teritoriul rîvnit de ruşi. Alte asigurări se pare că nu a primit, în această privinţă.

3. Ce gînd au nemţii cu privire la noi? Nu va cuprinde oare zona lor de ocupaţie militară, rînd pe rînd şi

România şi Bulgaria? Aceste două ţări nu sînt sigure pentru Reich. Dimpotrivă. Este deci, probabil, că se vor găsi în curînd în situaţia Ungariei. Germania are o situaţie tragică, şi va fi nevoită să ia tot mai multe şi mai întinse măsuri disperate, înainte de a se prăbuşi definitiv. De pe acum, trebuie să se producă o criză de regim şi de conducere, în ţară. Dacă găseşte un instrument, mai docil decît Antonescu - atunci soarta noastră poate fi din cele mai jalnice.

22 martie

Sovieticii au rupt zăgazul la Nistru: ei înaintează spre Bălţi, ba au trecut chiar de Bălţi, după unele ştiri - şi se găsesc în vecinătatea Prutului (...)

Ruşii la Prut, nemţii în Carpaţi, lupta hotărîtoare va începe în curînd pe pămîntul nefericitei noastre ţări. De o parte, şi de alta, sîntem ameninţaţi să fim înăbuşiţi; de o parte şi de alta, ne aşteaptă o ocupaţie duşmană, strivirea neatîrnării şi a fiinţei noastre de stat. Este ultimul act al cumplitei tragedii începută prin Acordul de la Moscova

BCU Cluj / Central University Library Cluj

In timp ce Tass şi radio Moscova dezmint tot mai categoric orice negocieri duse cu Stirbey, pomenind tot mai răspicat despre un anumit "front patriotic", care s-ar fi format în ţară, -ziarul liberal englez "News Chronicle" publică un articol despre România, reprodus de toate ziarele elveţiene. Vorbind de misiunea lui Stirbey, "corespondentul diplomatic" al ziarului englez îi atribuie puternicul sprijin al celor trei grupări politice din ţară: grupul Maniu-Brătianu; grupul "mai slab" Tătărăscu; şi grupuleţul Cuza-Gigurtu (mai trăiesc moşnegii?). Ziarul pomeneşte şi de un grup "patriotic" spre care merg preferinţele lui. Din acest grup,-cu tendinţe comuniste, dar cu "tradiţii europene", aş face parte şi eu, alături de Ion Christu (ministru la Sofia) şi Ciuntu, rătăcit pe undeva, la Shanghai. E grupul cu care "News Chronicle" ar vrea să se ducă tratative. (Grigore Iunian, Constantinescu-Iaşi, Dr.Petru Groza). (...)

Trăiesc cu nădejdea că cei din ţară vor înţelege că în faţa soartei comune care ameninţă Ungaria, România şi

Bulgaria, ar fi o greşeală fatală de a ne război cu vecinii noştri. Nu putem încerca din nou să dezlegăm problemele noastre naţionale împotriva "curentelor istorice", şi fără a ţine seama de marea dramă mondială. Am încercat să ne facem dreptate, la Răsărit, şi am fost cuprinşi în tragica înlănţuire a bezmeticei politici naziste. Azi, cînd sîntem copleşiţi de reacţiunea sovietică şi de mînia lumii întregi, nu ne este îngăduit să luăm din nou în răspăr toate aceste forţe victorioase, încercînd să ne facem singuri dreptate la Apus. Acţiunea noastră trebuie să înveţe, în sfîrşit, să se încadreze, potrivit intereselor noastre de viaţă, într-o acţiune care ne include şi ne depăşeşte.

23 martie

Sînt trezit de Pella care-mi comunică la telefon următoarele: a) trupele noastre nu au intrat în Ungaria; b) se pare că există o anumită conivenţă între nemţi şi maghiari: comunicatul german de la Budapesta vesteşte că noul guvern maghiaro-nazist a fost numit "de acord cu Excelenţa sa amiralul Horthy"...

Ungurii sînt deci mai puţin albi decît mi-i închipuiam, iar noi nu sîntem atît de negri, cum ne prezintă unele agenţii de presă.

Guvernul român ar fi dezminţit oficial ştirea despre intrarea trupelor noastre în ţara vecină. Foarte bine! (...).

25 martie

Ocuparea Ungariei pare să se fi făcut fără nici o rezistenţă. Tigrii de la Budapesta au fost blînzi ca nişte mieluşei. Amiralul nu s-a împotrivit lui Hitler. (...) Poliţia maghiară rechiziţionează camere în hotelurile Budapestei, pentru domnii ofiţeri germani ce se pregătesc să vină să-i ocupe. Totuşi, legaţiile maghiare din ţările neutre au demisionat, în semn de protest.

Pitt îmi spune că larma în tabăra evreilor este grozavă. Pînă acum maghiarii erau priviţi ca nişte protectori. Azi, evreii îşi dau seama "că totul a fost numai o comedie", şi că ungurii au tratat problema evreiască întocmai ca pe o marfă, de care s-au lepădat îndată ce situaţia a început să se strice. - Nu ar fi oare cuminte din partea României - mă întreabă Pitt, - de a arăta un anumit interes şi bunăvoinţă pentru soarta evreilor? Acum e acum! "Dl.Roosevelt stă cu ocheanul cel mare şi se uită". (...)

Urmăresc cu strîngere de inimă, şi cu tot mai chinuitoare nervozitate, ştirile de pe front. "Lupta pentru Ucraina a luat sfîrşit, vestesc ziarele engleze: a început lupta hotărîtoare pentru Bazinul Dunărean şi pentru Balcani".

Lupta pentru România!

Armatele lui Jukov coboară de la Nord, au atins Nistrul pe o lungime de 80 km. şi sînt la 40 km. de Cernăuţi. Armatele lui Koniev sînt la Bălţi, iar avangărzile au atins chiar Prutul. (Totuşi, mareşalul şi Ică ar fi coborît zîmbitori, aşa îmi comunică telefonic un corespondent al lui Pella, din avionul care îi aducea de la Berchtesgaden[1]. Au primit din partea lui Hitler "toate asigurările". Lupta pentru România se va da, deci, aşa cum este mai rău: cu ce mai rămîne din trupele noastre, luptînd alături de armatele Reich-ului învins. Toate speranţele, - tot ce am legat de munca mea stăruitoare - totul se năruie).

Pamfil Şeicaru a sosit la Berna. Pella mă înştiinţează că Şeicaru vrea să mă vadă. Răspund: Nu am aceiaşi poftă! Cîteva clipe mai tîrziu însă, Pamfil la telefon: cuvinte de dragoste, asigurări că are lucruri însemnate să-mi comunice, etc. Cedez. Slăbiciune? Curiozitate? Mă frămînt cîteva ceasuri, adînc nemulţumit de mine.

---

1) Reşedinţa lui Hitler, în Alpii bavarezi, izolată la o altitudine de 6000 m., despărţită de vămi şi gărzi, de ascensoare şi tuneluri, în stîncă, operă a grandomaniei şi a fricii. A fost distrusă în 1945. Astăzi, staţiune de sporturi de iarnă.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

La ora 3, însoţit de doi sclavi care aşteaptă în stradă, într-o frumoasă limuzină, Pamfil gras şi zîmbitor, soseşte la mine.

Un potop de cuvinte sonore, şi fără şir, asigurări de prietenie, poveşti colorate, zvîcniri de entuziasm şi înjurături răsunătoare. Pamfil nu mai este pentru Axă, ca altădată. El luptă acum "pentru civilizaţie": pentru Axa Paris-Atena! Este Axa latinităţii noastre neînvinse, Axa bătrînei Europe, care nu are decît o voce: vocea caldă a Franţei; şi numai o spadă: spada de neînfrînt a lui Hitler!... (Variaţiuni pe aceiaşi temă. Formulele se schimbă, tema e aceiaşi, şi această uimitoare statornicie dovedeşte, că pînă în ziua de azi, tot neamţul plăteşte).

- Am vorbit aşa, la Paris, mă'Grigore ! Si să-i fi văzut pe francezi: toţi plîngeau în hohote!... Pamfil recunoaşte totuşi că numai o,oo5 la sută dintre francezi sînt pentru colaborare; restul urăşte pe nemţi.

Apoi, reflecţii cu privire la nemţi - cărora englezii le-au rupt şira spinării! - şi cuvinte multe, bune, calde pentru englezi. Vajnicul pamfletar, mîncător de britanici, a trecut de partea Albionului: "Cu englezii tăi de braţ, voi muri, mă'Grigore!").

Nu a mai păstrat decît o singură patimă, în sufletul său potolit, de bărbat matur, care a atins vîrsta de 5o de ani: ura împotriva slavismului, a bolşevismului, a muscalismului, a barbariei care vine de la Răsărit. El este "latin" şi nu se poate despărţi de geniul şi de soarta latinităţii! Nu se simte acasă decît ... în Franţa! Latinitatea trebuie să ne apere, să mobilizeze forţele germane, să apropie pe englezi de nemţi, (fiindcă "nemţii, săracii, nu se mai pot ţine în picioare, singuri !"). Să salvăm Europa! Alte arii, veşnic acelaşi cîntec: Europa trebuie salvată, pentru ca nemţii să nu piardă războiul!

Răspund foarte potolit: - Am şi eu aceiaşi grijă, ca şi tine,pentru soarta Europei. Mă simt strîns legat de idealurile europene, de care pomeneşti. Si nu sînt desnădăjduit: cred că Europa îşi va putea redobîndi libertatea, echilibrul,

strălucirea. Pentru cel de-al III-lea Reich, sînt însă mai puţin optimist; mă tem că va trebui să plătească socotelile, cu vîrf şi îndesat, pentru grozavele nenorociri ce le-a adus asupra omenirii. Nu văd nici o scăpare pentru Hitler: nu se poate salva, nici printr-o înţelegere cu U.R.S.S., pe care Stalin nu o vrea, nici printr-o înţelegere cu anglo-saxonii, pe care nimeni, în Occident, nu o doreşte. (Pamfil izbucneşte aci, în exclamaţii zgomotoase, mînioase şi nearticulate: el "simte", "ştie", "vede" că va izbucni conflictul între Anglia şi Rusia, trebuie să izbucnească, este o fatalitate a istoriei, un fenomen înscris în timp, etc.). Imi precizez apoi părerea că istoria ne învaţă că opoziţia de interese între Anglia şi Rusia, - opoziţie care ţine de două veacuri, - nu a dus niciodată la război. (cu excepţia războiului "local", din Crimeea[1]). Şi Anglia, şi Rusia, au căutat totdeauna şi au izbutit să evite conflictele. Nu e nici un motiv să credem că nu vor izbuti şi în viitor. (Congresul de la Viena. - Nici Churchill, nici Stalin, nu vor un nou război. "Fatalitatea" are totdeauna nevoie de o voinţă explozivă ca să se împlinească. Hitler a fost un om al fatalităţii. Stalin a încercat întotdeauna să iasă în calea fatalităţii). Oricum ar fi, un eventual conflict anglo-rus nu este iminent. El nu poate schimba soarta noastră care se împlineşte chiar în aceste zile. Intre armatele năvălitoare ale Rusiei, şi ţara noastră, o Anglie salvatoare nu va putea interveni. Anglia nu vrea, şi nu poate să se ridice acum, în calea Rusiei. Va fi, poate, în măsură s-o facă, în ziua încă depărtată a păcii. Azi însă nu: e o realitate pe care trebuie s-o înţelegem. Astăzi, singura problemă pe care o avem înainte este problema rusească. Trebuie să-i facem faţă, fără iluzii deşarte, şi fără vorbe primejdioase. De aceea mă adresez ţie: ştiu că, acum patru ani, ai vrut să fiu pus la zid, pentru că nu am făcut, mai de vreme, o politică germanofilă.

---

1) Este o aluzie la războiul dus de Turcia, Franţa, Anglia şi Piemontul italian, în anii 1854 - 1856, contra Rusiei ţariste. Chestiunea Orientală, de atunci, a devenit o problemă mondială, fiindcă priveşte libertatea navigaţiei.

BCU Cluj / Central University Library, Cluj

Ai cerut cu stăruinţă judecarea, şi împuşcarea mea. Nu am făcut politică germanofilă, fiindcă nu voiam să leg soarta şi răspunderea ţării, de o putere care, - după judecata mea - era sortită să se prăbuşească. Si azi stăruesc în convingerea mea: Germania hitleristă se va prăbuşi. Aştept deci cu seninătate judecata istoriei.

Dacă te-am primit la mine, în ciuda ideilor greşite pe care le-ai avut, şi poate le mai ai, despre soarta războiului, şi despre vinovăţia mea, este pentru că socotesc că ai putea închina talentul tău unei sarcini folositoare... Ţara trebuie pregătită pentru ca înaintarea rusească să nu-i fie fatală. Declamaţiile împotriva Rusiei, slavismului şi bolşevismului, nu pot opri înaintarea armatelor Uniunii Sovietice. Aceste declamaţii pot săpa însă o prăpastie şi mai adîncă, între ruşi şi noi. Dacă susţinem cu îndărătnicie că interesele noastre, de viaţă, ar fi şi ar rămîne pe veci opuse intereselor sovietice; că latinitatea noastră nu s-ar putea împăca în nici un fel cu slavismul răsăritean: că între U.R.S.S. şi noi n-ar exista mijloc de înţelegere, de împăcare, de convieţuire, - atunci ruşii nu vor avea altă grijă, în ce ne priveşte, (şi cine, în locul lor, nu ar face la fel?), ca să ne înlăture din calea lor, adică să ne nimicească. Sînt unele formule ce nu ne mai pot apăra, şi nu mai pot sluji: trebuie să ne lepădăm de ele. Trebuie să ştim să întindem, între ruşi şi noi, cuvinte, formule, idei împăciuitoare, liniştitoare ...

Trebuie afirmată limpede hotărîrea noastră de a nu mai sluji niciodată ca instrument împotriva Rusiei, (nici instrument german, nici instrument englez!), voinţa şi putinţa noastră de a trăi independenţi şi paşnici, în vecinătatea Rusiei.

- Cum ai spus? , mă întrerupe Pamfil, cu un interes ce pare sincer. Si notează numaidecît, pe o coală de hîrtie, formulele liniştitoare pe care îmi făgăduieşte că le va întrebuinţa, îndată ce va ajunge în ţară.

Il asigur că, prin aceasta, va face un real serviciu cauzei noastre.

Seara, întîlnesc la o reprezentație de la Marele Teatru, pe Pirenne, care îmi spune că, în "Pravda", ar fi apărut unele indicații asupra țelurilor de pace ale Rusiei, indicații ce îi prilejuiesc mare satisfacție. "Pravda" vrea să împartă Germania în două: catolicii deoparte, protestanții, de altă parte; vrea un port, la Baltica: Koenigsberg[1], un altul la Sud (poate la Jaffa,[2]) pentru a fi o mare putere europeană; vrea ca Bulgaria să păstreze Dedeagaci[3], poate chiar Cavalla[4], vrea ...

Nu cumva, - răspund eu, - satisfăcîndu-te pe dumneata, superi nițel pe dl. Churchill?

Agenția Rador desmințe precis și categoric știrea care anunța că trupe românești ar fi intrat în Ungaria. Problema Transilvaniei, spune Rador, se va dezlega negreșit în curînd, dar pe cale pașnică. (...)

BCU Cluj / Central University Library Cluj

1 aprilie

O săptămînă de chinuitoare frămîntări. Patimile au început, în anul acesta, pentru țara noastră, cu două săptămîni înainte de Paști. Sînt tare necăjit de știrile care vin de la Răsărit, și am pierdut șirul acestor însemnări. Se întîmplă ceea ce trebuia să se întîmple: strivită de uriașa sarcină pe care a cutezat nebunește s-o ia asupra ei, Germania dă înapoi pretutindeni. Temerile mele se adeverese: rușii trec hotarele țării, au pătruns în Basarabia și Bucovina, au ocupat Cernăuți, Hotin, Soroca, Bălți, se aliniază, pe o sută de kilometri, de-a lungul Prutului, se găsesc la o bătaie de pușcă de Iași, amenință întreaga Moldovă, și vor coborî apoi spre șesurile Munteniei.

---

1) Actualul port Kaliningrad.
2) Port în Israelul de azi.
3) Port al Greciei, la marea Egee, la gurile fluviului Maritza.
4) Port grecesc în golful Macedoniei.

Ce ne facem? Nu a putut fi încheiată nici o înţelegere hotărîtoare cu Aliaţii. De altfel, cum să ne desprindem? Rezervele nemţeşti pătrund în ţară, trecînd prin Ungaria ocupată, (unde a început prigoana împotriva elementelor liberale, şi împotriva evreilor), armatele înfrînte ale mareşalului von Manstein acoperă ţinuturile româneşti, zvîrlite înapoi din Ucraina. Sîntem prinşi între două valuri de nemţi, - copleşiţi de o armată de poliţişti, legaţi de rezistenţa germană şi de hotărîrile Reich-ului, de a lupta cu disperare pentru păstrarea petrolului românesc. La aceasta, se adaugă măsurile de prevedere pe care nemţii au trebuit să le ia la noi, în ţară, spre a supraveghea şi mai îndeaproape pe şefii opoziţiei din România. Aceştia nu au ştiut sau nu au putut să se folosească de zăpăceala pricinuită de înfrîngerea nemţilor, în Ucraina, pentru a da în vileag, într-un fel sau altul, constituirea unui nou guvern,(retragerea în munţi a forţelor de rezistenţă, plecarea regelui cu avionul şi a şefilor opoziţiei etc.) - voinţa ţării de a se desprinde din braţele Reich-ului.

Am nădăjduit totdeauna că, în asemenea clipe critice, Antoneştii vor ajuta pe Maniu să facă un gest hotărîtor. Clipele critice au fost pierdute, - cine ştie din vina cui. Acum, reacţiunea germană trebuie să fie în toi. Nici regele, nici Ică, nici Maniu nu mai sînt, probabil, liberi. Nu ştim nimic despre ei, dar e uşor de închipuit că pretutindeni unde ar putea licări o speranţă de răzvrătire, domneşte Gestapoul.

In afară de unele apeluri disperate, - cuvinte de adîncă îngrijorare şi de jale, sosind la noi prin firele telefonice - nu ştim nimic despre ceea ce se gîndeşte şi se pregăteşte în ţară. In ce măsură Antoneştii s-au supus poftelor şi poruncilor germane? Ce gînduri ascunse? Ce planuri? Ce speranţe de salvare?... Jos,ura împotriva nemţilor creşte tot mai puternic. Sus, zăpăceală şi neputinţă. S-a zvonit, în două rînduri, despre demisia lui Mihai Antonescu. Stirea nu a fost încă confirmată. Cum, şi cu cine, va putea merge mareşalul, înainte?

Unde este Maniu? Ce legătură mai poate păstra cu Stirbey? Ce poate face Stirbey, legat de instrucţiile lui Maniu, şi de propria lui fire, lipsită de adevărată bărbăţie? (şi, după cum

mă tem,rău sfătuit de Creţeanu). Iar, dacă din întîmplare Stirbey izbuteşte, -cum îşi va putea împlini Maniu angajamentele?

O notă hazlie, în această dramă întunecată: radio anunţă că Martha Bibescu ar fi zburat spre Bucureşti, spre a duce, lui Maniu, veşti de la Stirbey!

Sîntem datori neobositei Martha, un zîmbet de mulţumire, pentru îndrăzneala cu care lasă să răsune o notă absurdă, în această cacofonie jalnică de ştiri, şi de tragice zgomote.

Situaţia militară: "frontul I ucrainean", adică armatele lui Jukov, au împresurat Tarnopol, unde nemţii rezistă şi coboară: au înaintat spre Apus, pînă în regiunile carpatice, iar la Sud, pînă la "graniţa României", adică la linia de demarcaţie stabilită în 1940. (...)

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Misterul maghiar începe să se clarifice. Nemţii s-au sprijinit pe căpeteniile armatei, elemente antiliberale, germanofile şi antisovietice. Răsturnarea regimului s-a produs cu învoiala amiralilor şi a şefilor armatei. Toţi "fasciştii" unguri s-au pus în slujba acestei reacţiuni. Gestapoul a condus mişcarea.

Cu acest prilej, nemţii au dovedit că nimic nu s-a schimbat în metodele şi sistemul lor. Pe pragul prăbuşirii, ei sînt tot atît de porniţi, de fanatici, de întunecaţi la minte, de apucaţi, ca şi în toiul succesului. Prigoana împotriva evreilor a început, la Budapesta, cu aceleaşi mijloace crude şi absurde, ca în restul Europei. Aceiaşi prigoană împotriva bărbaţilor politici, care nu se supun poruncilor naziste: nimeni nu mai e sigur de viaţa sau de avutul său. Cine nu îşi pleacă capul este lovit, desfiinţat.

Sînt zvîrcolirile din urmă ale păginilor care, de zece ani, răscolesc lumea.

Succesele militare sovietice coincid cu o serioasă criză a politicii externe britanice. Nu se cunosc cauzele precise ale acestei crize, dar simptomele ei sînt tot mai vădite. Anglia nu mai îndrăzneşte să-şi spună cuvîntul, nici în problemele italiene, nici în cele balcanice, nici în afacerile franceze. Pare cuprinsă de îndoială şi de ciudate şovăieli (...)

Ce să fie? - Inainte de toate, întîrzierea operaţiilor militare anglo-saxone. In timp de război, cine nu luptă nu poate face politică. Este cuminte deci, din partea englezilor, că atîta timp cît nu debarcă pe continent, se abţin de la manifestaţii prea zgomotoase de politică externă. In atmosfera de azi, dezvăluirea politicii lor ar putea fi fatală. Dacă debarcarea nu se face prea tîrziu, englezii vor putea restabili situaţia. Este însă exclus să nu aibă un punct de vedere precis stabilit, cu privire la Franţa, la Italia, la Balcani. Acest punct de vedere trebuie însă să se sprijine pe autoritatea forţei. Este o chestiune de răbdare. Echilibrul de forţe se va restabili, trebuie să se restabilească.

In al doilea rînd, anumite deosebiri de vederi, între englezi şi americani, îngreunează şi mai mult acţiunea diplomatică a Londrei. Foreign-Office şi-a luat greaua sarcină de a sincroniza acţiunea militară şi politică a Naţiunilor Unite: sarcină grea, în care Anglia se zbate, deseori cu neîndemînare, prinsă cum este între şiretenia sovieticilor, pe de o parte, şi lipsa de orice şiretenie, pe de altă parte, a americanilor. Greutăţile întîmpinate de anglo-americani, pe frontul italian, diminuează, în aceiaşi măsură prestigiul lor politic, şi înteţesc neînţelegerile dintre ei. Succesul debarcării va putea restabili armonia, în tabăra anglo-saxonă.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Singurii beneficiari ai acestei crize sînt sovieticii. Ei învinge, înaintează, nu bombardează pe nimeni, şi zîmbesc tuturor. Politica lor e tot pe atît de mlădioasă, pe cît acţiunea lor militară este îndrăzneaţă şi încununată de succes. Spre uimirea generală, sînt tot mai tari, şi par tot mai blînzi. Vîşinski e pe cale de a încurca, în Italia, toate combinaţiile englezilor şi americanilor. Unde nu a izbutit armata a 8-a britanică, nici fortăreţele zburătoare ale americanilor, izbuteşte el: adevărata

ocupaţie a Italiei o realizează azi oamenii lui Vîşinski. Un comunist italian, Ercoli, proaspăt sosit de la Moscova, a rostit singurele cuvinte înţelepte, cumpătate şi cu simţ politic, pînă acum poporului italian (atît de crunt lovit şi rupt în bucăţi de formulele absurde de la Casablanca). In adevăr, Ercoli a cerut o formaţie politică -fie chiar sub conducerea mareşalului Badoglio, - care să lase dezlegarea problemelor de politică pentru mai tîrziu, iar acum să strîngă laolaltă toate forţele politice ale Italiei, în vederea unui scop comun: liberarea Peninsulei. (Moarte cotropitorilor nemţi!,- formula politică atît de simplă şi cuprinzătoare a lui Stalin).

Cuvinte tot atît de înţelepte au fost rostite, cu privire la noi.

Astfel, la 1 aprilie, dl.Molotov a declarat, la o întrunire a ziariştilor străini, că pătrunderea armatelor sovietice în România nu ameninţă integritatea acestei ţări, nici ordinea ei socială, şi nu are în vedere decît continuarea operaţiunilor militare împotriva armatelor vrăjmaşe, care luptă în retragere.

Este o neaşteptată garanţie a hotarelor noastre, şi a rînduielii noastre interne, din partea unui inamic victorios care urmăreşte pe nefericiţii şi eroicii noştri ostaşi, tocmai din Cuban şi din Caucaz. O uimitoare autolimitare din partea unei Puteri, în faţa căreia nu se mai ridică azi nici o stavilă şi nici o cumpănă. Cuvinte înţelepte care seduc şi care de asemeni, înşeală poate unele suflete prea încrezătoare trezind neîndreptăţite nădejdi, - dar care au totuşi, necontestatul merit de a limpezi atmosfera, de a potoli unele patimi oarbe - îngăduind un joc politic între sovietici şi vecinii lor. Pe scurt: sînt cuvinte dovedind o adîncă pătrundere a necesităţilor politice de azi.

Cum vom reacţiona noi ?

3 aprilie

Pella mă trezeşte cu telefonul, la ora şapte şi

jumătate dimineaţa, spre a-mi comunica declaraţia lui Molotov. Este mulţumit şi ţine să-mi comunice această mulţumire.

Declaraţia d-lui Molotov: "Dezvoltînd ofensiva sa, armata sovietică a atins rîul Prut, care constituie frontiera între U.R.S.S. şi România, frontieră fixată prin Tratatul din 1940, dintre U.R.S.S. şi România, care este acum integral restabilită, - frontieră pe care România, în 1941, împreună cu Germania hitleristă, a violat-o în mod brutal. Acum, armata sovietică procedează la curăţirea teritoriului sovietic. Guvernul sovietic ţine să se ştie că unităţile armatei ruse,urmărind armatele germane şi trupele române aliate Reich-ului, au trecut, în mai multe locuri, Prutul, şi au pătruns pe teritoriul românesc. Inaltul comandament al armatei sovietice a dat ordin formaţiunilor ruseşti înaintate să urmărească inamicul pînă la prăbuşirea şi capitularea sa. In acelaşi timp, guvernul sovietic declară că pătrunderea, în România, este impusă numai de necesităţi militare, şi nu vizează în nici un chip integritatea teritoriului românesc, sau ordinea socială existentă. Intrarea trupelor sovietice, în România, a devenit necesară datorită continuării rezistenţei duşmane".

(Sînt din ce în ce mai mult reprezentantul Uniunii Sovietice, pe pămînt!)

Declaraţiile lui Molotov corespund asigurărilor lui Beneş: U.R.S.S. socoteşte Basarabia şi Bucovina de Nord, drept pămînt sovietic; de la Prut încoace, începe pămîntul nostru, pe care Uniunea Sovietică nu-l revendică; după cum nu înţelege să se amestece în afacerile noastre interne. Faptul important este că aceste declaraţii, înainte de a fi fost rostite, au fost comunicate Aliaţilor, care le-au aprobat. Deci: manifestare de voinţă colectivă, şi angajament colectiv!

Declaraţiile d-lui Churchill: "Dl.Churchill a anunţat marţi, în Camera Comunelor, că declaraţia făcută, prin dl. Molotov, cu privire la România constituie o dovadă deosebit de satisfăcătoare a cooperării aliate". Dl.Churchill a adăugat:"Guvernul sovietic a avut bunăvoinţa de a ne trimite dinainte textul declaraţiei sale. Noi îi exprimăm admiraţia noastră ,

pentru această declarație care a fost făcută public, și care - sînt sigur,- este de un mare ajutor, în efortul nostru comun de război".

Comentariile de presă de la Londra, și bine-înțeles, declarațiile lui Churchill în parlament, sînt deosebit de însemnate pentru noi. Marea Britanie se solidarizează cu declarațiile lui Molotov, este satisfăcută de ele (deci, ține să nu fim tratați cu ultima asprime) și însușindu-le, ne dă, pe această cale, o garanție.

Ultimatumul rus adresat românilor: Kremlinul a adresat, prin radio, la orele 1 spre ziuă, un avertisment poporului român, îndemnîndu-l să depună de îndată armele. Acest apel spune: "Dacă nu ascultați îndemnul nostru, întreaga voastră țară va fi transformată într-un cîmp de bătălie, orașele și satele voastre vor fi incendiate și distruse. Armatele ruse, în mase considerabile, sînt concentrate la frontiera voastră, și se găsesc, în parte, chiar pe teritoriul vostru. A sosit ultimul moment, pentru voi, de a lua hotărîrea decisivă". Acest apel este făcut în numele guvernului Uniunii Sovietice.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Ultimatumul sovietic este mai mult un act militar decît un act politic. Este o amenințare și o înștiințare firească, căreia Antonescu, - tot atît de firesc, - îi va răspunde printr-o mobilizare generală.

Primesc vizita ministrului Lituaniei (care îmi cere cu stăruință cartea) și se minunează de cuvintele lui Molotov. - Ce încredere puteți avea în aceste cuvinte? - O încredere limitată (cine se poate încrede, sută la sută, în declarațiile politice ale unui adversar care îți intră în casă?), întărită totuși prin aprobările lui Churchill, și ale lui Cordell Hull. In orice caz, mai bine așa, decît vorbe amenințătoare de ură și de răzbunare.

Pitt-senior îmi amintește că Fox a prevăzut această atitudine măsurată a sovieticilor. Pitt este convins că prin contactul pe care l-am menținut cu Fox (și cu Beneș), am

contribuit mult la această atitudine a ruşilor faţă de ţară. Pitt îşi mărturiseşte din nou convingerea că Fox "ştie tot", că este "foarte tare", - că mă simpatizează foarte mult, şi că ne va fi de mare folos. Pitt, personal, a cîştigat mult în stima lui Fox, fiindcă i-a atras de multă vreme atenţia cu privire la jocul atît de fals al maghiarilor. Acum se vede ce înseamnă "semitofilia" ungurilor: un şantaj provizoriu şi nedemn, etc. (...)

4 aprilie

La 3 după amiază, aflăm că Bucureştii au fost bombardaţi; petrecem ceasuri lungi de îngrijorare şi chinuitoare nervozitate. (...)

Şoneriu pleacă mîine în ţară; îi dau ultimele "comisioane". Ii încredinţez, de asemeni, un lung mesaj scris pentru "cei doi Mişu",[1], cu învoirea ca să fie arătat lui Maniu, lui Ică, şi chiar lui Guţă:

BCU Cluj / Central University Library Cluj

1. Mulţumesc pentru mesajele trimise. Vă păstrez aceiaşi sinceră prietenie.

2. Am păstrat un contact continuu cu Maniu, şi numai cu el, fiindcă am socotit util să informez, înainte de toate, acea personalitate care întruchipează rezistenţa românească. Informaţiile mele nu au avut însă un caracter exclusiv, şi m-am bucurat ori de cîte ori au putut fi împărtăşite şi altor prieteni.

3. Sînt bucuros că aţi restabilit legăturile cu Maniu. Privit din afară, blocul rezistenţei naţionale este cu atît mai util cu cît e mai desăvîrşit şi mai unitar. E de dorit ca toţi cei care împărtăşesc ideea de rezistenţă, de schimbare de regim şi de politică, să accepte disciplina unui şef comun.

Politica externă:

4. Pare exclus ca înfrîngerea germană să mai poată fi înlăturată printr-o schimbare de alianţe, de ultimă oră.

1) Este vorba de scrisoarea proiectată la 26 martie, către Mihai Ghelmegeanu şi Mihail Ralea, scrisoare expediată acestora la data de 4 aprilie.

Nici sovieticii, nici anglo-saxonii, nu sînt dispuşi să înlesnească Germaniei o soluţie de compromis, încheind fie unii, fie alţii, o pace separată cu ea. In nici un caz, o pace separată nu s-ar putea încheia cu o Germanie nazistă. Trebuie să ne ferim deci de a introduce în socotelile noastre, consideraţii întemeiate pe asemenea prevederi şi ipoteze.

5. Trebuie înlăturată cu aceiaşi hotărîre orice speculaţie cu privire la opoziţia de interese între U.R.S.S. şi anglo-saxoni. Această opoziţie există - şi se adînceşte. Existenţa ei durează de mai bine de două secole şi nu a dus decît o singură dată, în cursul veacului trecut, la un conflict local: războiul din Crimeea. In totdeauna interesele şi presiunile potrivnice au izbutit să se echilibreze, evitînd conflictele. Nu este nici un motiv de a crede că nu vor izbuti şi azi să evite o ciocnire războinică. Nici Stalin, nici Churchill nu vor un nou război.

6. In nici un caz, un conflict ruso-anglo-saxon nu ar putea izbucni destul de repede încît să ne poată fi nouă de folos, în împrejurările în care ne aflăm azi.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

7. Opoziţia de interese între U.R.S.S. şi Puterile Occidentale ne va putea ajuta, în măsura în care va tinde şi va izbuti să restabilească un echilibru de forţe în Europa şi în lume. (...) Pentru ca acest proces de reechilibrare a lumii (de care atîrnă existenţa unui stat român independent, în viitor) să ne poată fi de folos, trebuie să arătăm şi să scoatem cît mai bine în evidenţă în ce fel noi - la rîndul nostru - îi putem fi de folos. Trebuie, adică să stăruim asupra faptului că o Românie liberă, la Gurile Dunării, slujeşte şi întăreşte echilibrul general, reprezentînd o soluţiune de conciliaţiune între Răsărit, Europa Centrală şi Europa Mediteraniană. (...)

8. Pînă cînd acest echilibru de forţe se va restabili, ne aflăm singuri, alături de o Germanie împresurată din toate părţile, - în faţa unei Rusii victorioase. Deocamdată, nu ne putem sprijini nici pe Anglia, nici pe America. Aceste Puteri, în împrejurările de azi, nu au nici

putinţa, nici voinţa să ne ajute. Problema capitală pe care o avem de deslegat, este în ce fel putem pune capăt războiului cu Rusia? Ce atitudine sîntem hotărîţi şi în ce măsură, să adoptăm faţă de Rusia, ca să putem supravieţui grelelor încercări ce ne ameninţă? Dezlegarea acestei probleme atîrnă de fapte pe care nu sînt în măsură să le cunosc. (...) Problema ridică însă şi o chestiune de metodă. In această privinţă cred că trebuie să fim cît mai bine lămuriţi. Trebuie restabilit contactul cu toţi Aliaţii, - în primul rînd însă, cu Rusia. (...) Pacea noastră atîrnă de toţi Aliaţii, dar pînă la această pace, supravieţuirea statului nostru atîrnă de Rusia. (...) Lozincile pe care s-a sprijinit politica externă a ţării, în vremuri de echilibru european, pot fi azi direct catastrofale pentru noi. Lozincile noastre în aceste zile trebuie să tindă să demonstreze că Rusia este interesată la existenţa României; că cele două ţări pot şi trebuie să trăiască paşnic una lîngă alta; că România nu taie calea Rusiei, şi e gata să-i deschidă căi de comunicaţii, spre Sud; că interesele României sînt legate de interesele Rusiei, - ca şi de interesele Bulgariei, în Marea Neagră - şi, că după cum România aşteaptă garantarea păcii şi liniştii de către Rusia, tot astfel ea este gata să garanteze că nu va fi niciodată unealta nimănui împotriva Rusiei. (...)

9. Aceasta nu înseamnă că în negocierile cu Rusia nu trebuie să dovedim spirit de rezistenţă şi de luptă. Dimpotrivă: faţă de cerinţele Uniunii Sovietice - care se află azi în culmea succeselor, - trebuie să ne arătăm fermi, hotărîţi, gata să apărăm cu dîrzenie drepturile noastre. (...) Această rezistenţă nu trebuie s-o întemeiem decît pe noi înşine şi pe dreptul nostru la viaţă, - nu pe puteri străine, fie vrăjmaşe sau aliate cu U.R.S.S. Căutarea unui sprijin din afară dă de bănuit Rusiei. Condiţiile de armistiţiu, sau de pace, vor fi cu atît mai grele cu cît ele vor fi mai înrîurite de asemenea bănuieli. (...) De aceea trebuie să scoatem cît mai pregnant în evidenţă faptul că nu urmărim decît apărarea drepturilor noastre proprii şi a intereselor noastre naţionale; că sîntem hotărîţi să menţinem şi să întărim pacea, evitînd de a participa la coaliţii care s-ar

putea întoarce împotriva Rusiei. Nu sîntem decît instrumentul propriului nostru destin.

Politica internă:

1o. Nu este neapărată nevoie ca gruparea care va trebui să cuprindă toate forţele politice de rezistenţă din ţară, să fie în acelaşi timp şi o coaliţie de guvernare pentru viitor. (...) Gruparea forţelor de rezistenţă constituie o problemă de cea mai acută actualitate; dezlegarea ei - cît mai repede şi într-un cadru cît mai larg - se impune tuturor ţărilor, aflate, cum este cazul ţării noastre, pe frontul de luptă. (...) Temeiul de politică internă care poate uni laolaltă toate aceste forţe de rezistenţă, este temeiul democratic; sprijinindu-se pe "democraţie". Rezistenţa Română se apropie, pe deoparte de principiile de bază ale Naţiunilor Unite, şi pe de altă parte, găseşte înlăuntrul ţării, energiile cele mai utile, pentru lupta care o aşteaptă.

11. Gruparea forţelor de rezistenţă are nevoie de o disciplină comună şi de o conducere comună. Cu cît această comunitate va fi mai bine închegată, cu atît acţiunea ei va putea fi mai rodnică, în interiorul şi în afara ţării,(...)

BCU Cluj / Central University Library Cluj

12. Este de dorit, ca la rîndul ei, conducerea mişcării de rezistenţă să lărgească şi să întindă cît mai mult cadrul grupării, - în asemenea măsură, încît să cuprindă nu numai cît mai numeroase mase, ci şi cît mai numeroase şi mai felurite formaţiuni politice. Mişcarea va fi socotită cu atît mai tare, cu cît va apărea ca expresiunea cea mai desăvîrşită şi mai largă a vieţii şi gîndirii politice româneşti. De asemenea, ea va putea contribui în mod deosebit la dezvinovăţirea poporului român (şi deci, la înlăturarea oricărei intenţii de sancţiune şi stabilire de răspunderi naţionale), dovedind, prin însăşi întinderea şi desăvîrşirea ei, că numai o infimă minoritate a poporului român a aderat la "politica Axei". (...) Nici o doctrină politică sau socială nu va trebui să însemne un impediment pentru o strînsă colaborare în cuprinsul grupării de rezistenţă. Ar fi o greşeală, de pildă, de a exclude pe comunişti - care azi, mai toţi aderă la ideea naţională.

13. Politica noastră internă trebuie, în mod firesc, să ţină seama de politica Naţiunilor Unite; trebuie să dea deci, o deosebită atenţie - în actualele împrejurări politicii sovietice. Guvernul din Moscova a declarat, în mai multe rînduri, că nu ţine să se amestece în treburile interne ale ţărilor vecine. In ce priveşte România, Stalin a precizat, faţă de Beneş, intenţiile sale de neintervenţie. Aceste declaraţii au însă o valoare relativă, nu absolută. (...) Moscova va ţine însă, să se asigure că regimul cu care tratează îi poate garanta liniştea şi pacea pe o perioadă cît mai întinsă de timp, - că acest regim nu cuprinde elemente antisovietice, înclinate să ducă mai departe o luptă politică împotriva Rusiei şi o luptă ideologică împotriva comunismului.(...) Moscova va tinde deci, - oricare ar fi declaraţiile ei de dezinteresare şi neamestec, să favorizeze grupările politice de coaliţie "democratică" ce vor cuprinde şi pe comunişti.

Diferite:

14. Am trimis cartea mea în ţară, cînd am putut şi la cine am putut. Sper că cei doi Mişu au putut-o citi şi ei. Ţin să le atrag atenţia că această carte a fost depăşită de evenimente. Ea constituie o apărare a cauzei noastre, putînd fi oricînd valoroasă. (De aceea va apărea în aceste zile, deosebit de grele pentru noi). A fost scrisă însă în perioada cînd ne era îngăduit să credem că anglo-saxonii vor ajunge la hotarele ţării noastre, în acelaş timp cu ruşii: de aceea accentul ei cade pe modul cum trebuie restabilit "echilibrul la Est". Astăzi problema este mult mai grea pentru noi, - şi ne impune o atitudine, pe care am încercat s-o desluşesc în aceste cîteva note, şi cum nu am putut-o face în cartea mea.

15. Am urmărit cu mult interes începuturile misiunii Stirbey, străduindu-mă, în măsura mijloacelor şi puterilor mele, să-i fiu de folos. (...)

5 aprilie

Mareşalul Antonescu a dat o proclamaţie pentru a protesta împotriva bombardamentului anglo-saxon. (...) E un model de naivitate şi de inconştienţă. (Cine a declarat război

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Statelor Unite?[1]

A vorbit de luptă pînă la capăt pentru "civilizaţie"! Nu a spus însă nici un cuvînt despre "aliaţii nemţi"; nici un cuvînt de ocară împotriva ruşilor! Tot este bine! Lupta pentru civilizaţie ne poate duce, într-o bună zi, în altă tabără.

Ruşii se găsesc în faţa Iaşilor şi a Chişinăului. Trupe româneşti, adunate în grabă şi înarmate pe apucate, le fac faţă. Armatele germane, - care au mai rămas dincolo de Nistru - sînt ciopîrţite, încercuite, rupte în bucăţi.

6 aprilie

Primesc trei mesaje înseamnate.

La club, Von der Wied îmi dă o scrisoare a lui d- Weck: "Spuneţi lui Gafencu că patronul său îl roagă să plece cît mai curînd posibil la L. pentru a lua contact şi a lucra cu regele Barbu care se apropie". Adică: Să plec la Londra pentru a mă întîlni cu Barbu Stirbey. Să plec? Pe unde? Cum?

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Kopetsky îmi trimite o telegramă din partea lui Beneş: „Beneş către Gafencu - "Toate partidele de opoziţie din România ar trebui să se unească într-o mişcare de rezistenţă comună, iniţiind manifestaţii împotriva ocupanţilor germani şi împotriva politicii şi regimului Antonescu. Prinţul Stirbey ar trebui să se adreseze cît mai repede tuturor Aliaţilor". - Ceea ce înseamnă: a) o grupare a tuturor forţelor de opoziţie, - pînă la extrema stîngă. (Beneş confirmă astfel punctul de vedere pe care l-am expus în mesajul către cei doi Mişu); şi b) nevoia ca Barbu Stirbey să se adreseze şi ruşilor.

---

1) Declaraţia de război făcută de guvernul Antonescu, împotriva Aliaţilor occidentali, nu corespundea sentimentului poporului românesc, ci a fost o precauţie de Drept internaţional, pentru ca, la ora păcii, interesele României să nu fie discutate numai bilateral, ci în lumina intereselor europene şi mondiale, cu Anglia, Franţa, U.R.S.S. şi S.U.A., aşa cum arată Gafencu în paginile anterioare.

Dar cum este cu putinţă că nu s-a adresat pînă acum tuturor "Aliaţilor"?

Terţio: un june abia întors de la Bucureşti, vine să mă vadă. (...) In Nordul Moldovei, spune el, - nemţii fug, vînzînd, pentru o bucată de pîine, armele şi uniformele. Pe o întindere de 15o km., frontul german a dispărut. Fugarii sînt împuşcaţi; sosesc noi trupe. Vor putea ele împiedica înaintarea ruşilor? Pînă la Carpaţi şi la Dunăre, sînt puţine "şanse". Certuri între nemţi şi români: nemţii distrug tot în retragere. (La Cernăuţi, au pricinuit grave stricăciuni). Românii încearcă să se împotrivească. Mişcări subversive în mahalale şi în subsolurile Bucureştilor, etc.

Primesc, de asemenea, vizita dr.Silberschein vine; din partea Internaţionalei Evreieşti. Imi spune că la Bucureşti, a început un proces - instigat de nemţi - împotriva a 36 de evrei, învinuiţi de trafic de devize şi de spionaj. In realitate, aceşti evrei primeau subsidii din străinătate spre a înlesni emigrarea evreimii în Palestina. (Emigraţie pe care Ică, pe bună dreptate, a încurajat-o). (...)

BCU Cluj / Central University Library Cluj

8 aprilie

Zi însemnată pentru mine: cartea mea, - "Les Préliminaires de la Guerre à l'Est"-, a apărut în toate librăriile din Elveţia. (...)

La ora zece şi jumătate apare "Journal de Genève" cu un articol al meu: Poziţia României. Este o luare de atitudine hotărîtă, - în urma asigurărilor date de Molotov - un răspuns, care îl socotesc necesar să fie dat Rusiei, în actualele împrejurări; şi un protest împotriva bombardamentelor anglo-saxone (...) Textual în ziar: "Folosirea armei aeriene, în asemenea momente, împinge la disperare, fără a determina deciziuni, - cînd nimic nu ar trebui să întîrzie integrarea poporului românesc în ordinea de drept europeană". Articolul va face desigur zgomot mai ales în cercurile axiste. (...)

9, 10 aprilie

(...) Ruşii au înaintat pînă la Carpaţi, au atins hotarele Cehoslovaciei. Vor coborî oare, prin valea Tisei, spre şesurile maghiare? In comunicatele lor, apar acum mereu nume româneşti: Siret, Hotin, Paşcani, Botoşani, Tg.Frumos.

(...) Cu prilejul sărbătorilor de Paşti, Cordell Hull vorbeşte de ţelurile de război şi de pace, ale Statelor Unite. O lungă expunere, lipsită de preciziune. (Probabil, cu scop electoral!) Două idei se desprind mai limpede: nazismul trebuie stîrpit (nici o posibilitate de pace cu Hitler), şi: trebuie reorganizată o Societate a Naţiunilor, - un instrument de colaborare internaţională.

11 aprilie

Articolul meu a pricinuit o vie nemulţumire în cercurile germane de la Berna şi de la Geneva. Un diplomat neamţ de la Vichy, Schmidt, - S.S.-, a proferat, într-un cerc de români şi de francezi, ameninţări şi insulte la adresa mea. De la Berna, primesc sfaturi să fiu atent şi să mă păzesc.(!)

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Din ţară sosesc mereu zvonuri de pace separată. (Oficina acestor "ştiri" este Ankara). (...)

13 aprilie

Ruşii au dat peste cap apărarea "germano-română" în Crimeea, înaintînd cu o uimitoare repeziciune în interiorul peninsulei. In cîteva zile, cad: Kerci, întreaga coastă răsăriteană, Simferopol. Se vorbeşte de scene de groază şi de panică. Regimentul 9 Roşiori - anunţă comunicatul sovietic - a fost decimat.

Aflăm din ţară că bombardamentul anglo-saxon a fost mult mai grav decît credeam: 3000 de morţi, 9000 de case distruse. Bombele au căzut cu o uimitoare precizie: pe Hotel

Splendid (Gestapoul), în faţa Hotelului Ambasador (Cartierul German) în curtea legaţiei germane, etc.

Ţara noastră, după doi ani de nepăsare, îşi trăieşte calvarul. Din Nordul Moldovei curg spre şesurile Munteniei coloane lungi de fugari. Ca în vremurile vechi, o jumătate din ţară caută adăpost la vecini, şi rătăceşte pe drumuri. (...)

Fox coboară din munţi şi vine să mă vadă. Aşteaptă parcă un semn din partea mea, spre a interveni. Nu sînt însă îndreptăţit să-i dau nici un semn.

14 aprilie

(...) Seara, primesc vizita corespondentului din Berna al marelui ziar american "New York Times": Daniel T.Brigham. Imi cere îngăduinţa ca pe temeiul articolului meu din "Journal de Genève", şi mai ales, al cărţii mele, - să publice "un interviu" cu mine, pe prima pagină a ziarului său. Fiind vorba de apărarea cauzei ţării - în aceste momente atît de critice - accept. Cer însă, ca articolul să-l văd eu în prealabil.

Brigham îmi vorbeşte stăruitor despre opoziţia de interese care se adînceşte tot mai mult între ruşi şi americani. (englezii se ţin în rezervă). Opoziţia aceasta ar putea duce chiar la un conflict (mai ales dacă poporul american alege un preşedinte republican), dacă nu se găseşte din vreme o soluţie tranzacţională şi împăciuitoare care să limiteze poftele sovietice. România poate juca în această privinţă - crede Brigham - un rol foarte însemnat, dacă se desprinde la vreme din conflict, şi dacă poate sluji, astfel, ca punct de sprijin, pentru noul echilibru de forţe ce trebuie statornicit.

Incurajez şi stimulez asemenea idei ce ne pot fi de mare folos. Voi avea grijă ca ele să fie dezvoltate în articolul ce va apărea în "New York Times".

15 aprilie

Pella a primit printr-un curier special, un mesaj

de la Ică, pe care trebuie să mi-l comunice. Ică face apel la mine şi mă roagă "solemn" să mă străduiesc să obţin de la Aliaţi, - şi în primul rînd de la sovietici - o precizare a condiţiilor politice şi a modalităţilor practice, care ar îngădui României să pună capăt ostilităţilor cu Aliaţii, şi să iasă din război.

Este un mesaj verbal. Ică nu îndrăzneşte să-mi scrie, în aceste împrejurări. Cer să-mi fie comunicat, mai întîi de Pella, apoi să fie repetat în faţa lui Pella, - de tînărul Oancea, curierul care aduce mesajul de la Externe.

Apelul vine de la Ică, - regele Mihai aprobă, Maniu idem (nu însă mareşalul!).

Ică adaugă, - amănunt deosebit de însemnat: în jurul Bucureştilor, se află opt divizii proaspete, care nu au fost aruncate în foc, şi pe care s-ar putea, eventual, sprijini acţiunea partizanilor păcii. Ică pare, îndeosebi, dornic să apere Capitala, şi regiunea petroliferă, de intenţiile distrugătoare ale nemţilor. (Aflu de la Oancea că acum cîteva zile, s-ar fi ţinut un consiliu: mareşalul, regele Mihai şi Ică. Mareşalul a voit să arunce în foc şi cele din urmă rezerve; Ică, sprijinit de rege, s-a opus; astfel au fost salvate cele 8 divizii).

Cer amănunte şi lămuriri. Apelul lui Ică pare determinat de următoarele fapte: 1. Situaţia militară în Moldova şi Basarabia este disperată. Nemţii nu se mai bat, sau se bat prost. Pentru apărarea României nu luptă decît trupele înfrînte în Ucraina. Rezervele nemţeşti nu trec Carpaţii: comandamentul german se pare că nu vrea să reziste decît în Carpaţi, cerîndu-ne şi nouă să consimţim la această supremă jertfă. Regele şi Ică se împotrivesc. 2. Misiunea lui Stirbey a eşuat, sau în orice caz, nu a dat rezultatele aşteptate. Probabil, greşeală de tactică: ruşii au fost ocoliţi. Mai cu seamă însă: exces de publicitate. Aliaţii "nu ar fi fost corecţi", şi au dat totul în vileag; nemţii au prins de veste şi supraveghează îndeaproape toate comunicaţiile cu Ankara şi cu Cairo. 3. Se face

BCU Cluj / Central University Library Cluj

apel la mine fiindcă s-ar fi înţeles, în ţară, că metoda preconizată de mine este cea bună, - adică pace cu toţi trei, dar mai ales cu ruşii. (In sfîrşit, - s-a înţeles. Dar cît timp pierdut! Dacă aş fi fost înştiinţat de acum o lună, nu am fi pierdut atîta vreme cu Stirbey, şi poate, cine ştie? am fi avut azi un rezultat salvator).

Primind toate aceste lămuriri, răspund că socotesc de datoria mea să ascult acest apel. (Este un apel "solemn" şi nu o însărcinare).

Mă voi adresa deci ruşilor şi celorlalţi Aliaţi. Vreau însă ca Pella să ceară lămuriri despre misiunea Stirbey (mai e în vigoare, la ce stadiu s-a ajuns?, etc.), fiindcă demersurile mele nu ar putea izbîndi, decît dacă sînt singure în acest sens. (Pella dă numaidecît o telegramă lui Ică, în această privinţă).

Mai cer ca Pella să confirme, de cîte ori va fi nevoie, apelul care mi-a fost adresat, el fiind de faţă. Pella este de acord; a primit instrucţiuni exprese pentru a-mi da tot sprijinul cuvenit. Cer, în sfîrşit, ca regele şi Maniu să fie de acord.(...)

16 aprilie

Fox se prezintă la mine, la ora 9, dimineaţa. Ii comunic mesajul. Cer să-l transmită cît mai repede la Moscova, şi să-mi dea cît mai repede un răspuns. Fox acceptă această însărcinare. Declară că este în măsură să comunice mesajul; speră că va primi un răspuns, în orice caz, o "indicaţie". Acum e acum! Poate îndeplini Fox o asemenea misiune? Vom vedea. In orice caz, îşi dă seama că acum, poate juca o carte mare. Il întreb dacă îl supără cumva, în ipoteza că aş comunica acest mesaj şi lui Beneş. Fox răspunde: - Nu, în nici un fel!

După masă, remit amicului Kopetsky următoarea telegramă pentru preşedintele Beneş: "Sîmbătă 15 aprilie, un curier special plecat la 12 aprilie din Bucureşti mi-a transmis la legaţia României - în faţa ministrului Pella, - următorul mesaj verbal:

- Vice-preşedintele Consiliului de Miniştri, Mihai Antonescu, - cu asentimentul regelui Mihai şi al d-lui Maniu -, face un apel la concursul meu spre a mă strădui să obţin ca Naţiunile Unite să binevoiască a indica de urgenţă condiţiile politice, pe care România ar trebui să le accepte şi modalităţile practice pe care ea ar trebui să le urmeze spre a se putea desprinde din război, punînd de îndată capăt ostilităţilor între armatele române şi armatele aliate.

Mihai Antonescu adaugă că regele şi el ar fi izbutit să menţină în rezervă 8 divizii, care n-au intrat în foc, şi pe care se pot sprijini, - la momentul potrivit, - partizanii păcii. Acest apel adresat mie, a fost determinat de următoarele două considerente: 1. Misiunea Stirbey pare a nu fi dat rezultatele sperate, din pricina indiscreţiilor de presă care au trezit bănuielile mareşalului şi ale ocupanţilor. (Am cerut telegrafic precizări asupra acestei chestiuni, - precizări pe care vi le voi comunica, dacă este cazul). 2. Partizanii păcii au recunoscut îndreptăţirea punctului de vedere pe care eu am încercat să-l fac să triumfe: că un demers de pace trebuie să fie adresat tuturor celor Trei Aliaţi, şi îndeosebi Uniunii Sovietice, ţară cu care România se găseşte în stare efectivă de război.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Deşi nu am nici o legătură cu guvernul (şi cu nici unul dintre membrii săi), am crezut de datoria mea să dau urmare acestui apel, transmiţînd şi susţinînd cererea lui Mihai Antonescu. Am comunicat acest apel, în primul rînd, d-lui Sokolin (cel mai important dintre cetăţenii sovietici domiciliaţi în Elveţia) rugîndu-l să-l transmită de urgenţă guvernului de la Moscova, şi să-mi comunice răspunsul.

Eu îl voi comunica deopotrivă reprezentanţilor din Elveţia, ai Marii Britanii, şi ai Statelor Unite.

Ţin în mod deosebit să-l aduc la cunoştinţă preşedintelui Beneş, rugîndu-l să ne acorde ca întotdeauna preţiosul său sprijin.

Am rugat pe toţi interlocutorii mei să păstreze

desăvîrşită discreţie spre a putea astfel, să asigure şanse de succes acestei cereri".

Prietenul Kopetsky mă înştiinţează că Fox a fost la el, la prînz, rugîndu-l să transmită cu cifrul lui, o telegramă adresată de Fox, ambasadei sovietice de la Londra, telegramă cuprinzînd mesajul meu. Aşadar, Fox nu are o cale de comunicare directă!

Kopetsky mă roagă să nu mă adresez anglo-saxonilor decît marţi (două zile mai tîrziu, deci), astfel ca mesajul către ruşi să aibă timpul să ajungă, pe lunga cale pe care rătăceşte, la destinaţie.

17 aprilie

"Journal de Genève" publică un prim articol - foarte elogios despre cartea mea, iscălit de Leopold Boissier.

Ziarele din Elveţia-germană publică o ştire, reprodusă după ziarul englez "Observer", care susţine că ruşii ar fi gata să încheie un armistiţiu chiar cu mareşalul Antonescu (deoarece nu ar avea prea mare încredere în "democraţia românească"). Negociatorul probabil - spune "Observer", ar fi, într-un asemenea caz, fostul ministru al României la Moscova- adică eu.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Americanii bombardează, pentru a doua oară, Bucureşti, Ploieşti, apoi Tr.Severin, Braşov.

Ascultăm cu inima sfîşiată veştile rele transmise de radio.

Brigham îmi trimite proiectul articolului său despre o convorbire pe care el a avut-o cu mine. Sînt convins că articolul poate fi folositor, dacă apare într-un organ atît de însemnat ca "New York Times": "România ca naţiune, şi ca putere danubiană la gurile celei mai importante căi fluviale, poate şi trebuie să aducă o contribuţie decisivă la viitoarea pace şi reconstrucţie a Europei. Dacă lumea vrea să evite un al treilea

cataclism, într-un viitor mai apropiat sau mai depărtat, şi care ar fi mai rău decît acela prezent, declar că România poate să-şi aducă contribuţia sa, pentru că cred cu fermitate că putem accepta făţiş angajamentele sovietice de a respecta integritatea noastră naţională". (...) Urmează exprimarea speranţei mele că aceste declaraţii vor fi bine primite "în rîndurile puternicei opoziţii care există în România, şi care nu aşteaptă altceva decît momentul potrivit, pentru a dovedi voinţa ei de libertate". Despre această opoziţie arăt că are "o dorinţă unanimă de a se libera din politica Axei, şi să restabilească relaţiuni paşnice cu Uniunea Sovietică. Menţionez apoi că personalitatea lui Maniu ("un reprezentant unanim respectat al naţional-ţărăniştilor"), este în măsură să conducă o mişcare de rezistenţă naţională, mişcare care poate să înceapă "sarcina naţională a reconstrucţiei, fără a mai trece printr-o perioadă de tranziţie a anarhiei". Foarte importantă este insistenţa de a continua şi sprijini în mod efectiv o politică de limitare a expansionismului rus. Americanul a ţinut să sublinieze cît mai lămurit rolul de legătură pe care îl poate împlini România, între Rusia şi Puterile Occidentale, acea soluţie de conciliaţiune, despre care am scris în mai multe rînduri, şi pe care se sprijină speranţa americanilor de a putea înlătura o a treia criză mondială. (...)

BCU Cluj / Central University Library Cluj

18 aprilie

Furtuna bîntuie tot mai puternic asupra greu-încercatei noastre ţări. Un al doilea bombardament a lovit Capitala: centrul a fost atins. Universitatea arde. Bombardierele inamice cutreieră văzduhul ţării în lung şi-n lat: bombe şi incendii la Turnu-Severin, Ploieşti, Braşov. Pentru a sprijini atacul lor împotriva poziţiilor noastre de pe Nistrul inferior, ruşii bombardează cu "formaţii masive" Galaţii. Arde portul, şantierul naval, şi ard vapoarele din port. Arde Constanţa.

De pretutindeni numai veşti de jale şi desnă-

dejde. Am trăit, mai mult de doi ani, un vis amăgitor. Ne socoteam în rîndul cuceritorilor şi învingătorilor. Uitasem de păcatul legat de soarta cuceritorului german.

In Crimeea, armatele germano-române sînt aruncate spre mare; parte din ele caută să reziste la Sevastopol, parte caută salvarea pe valurile Mării Negre înfruntînd în mici ambarcaţiuni supraîncărcate,blocada flotei sovietice.

Urmărim cu inima sfîşiată fazele din urmă ale tragediei noastre naţionale.

Ziarele elveţiene se ocupă de condiţiile de pace care ar putea fi impuse României. Cele mai multe dintre aceste ziare reproduc o informaţie din publicaţia engleză "Observer", după care Stalin ar fi dispus să trateze cu România, chiar şi cu mareşalul Antonescu. Stalin - scrie ziarul englez - nu se încurcă mult cu scrupule ideologice: El caută o soluţie de fapt, - tratează cu cine i-o poate da - şi nu ia de altfel în serios democraţia română. "Observer" socoteşte că omul cel mai nimerit pentru a negocia între U.R.S.S. şi România ar fi fostul ministru român la Moscova, - adică eu.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Corespondentul din Londra al ziarului "Journal de Genève" scrie următoarele: "Domnii Stettinius[1] şi Eden n-au uitat să discute, în întrevederile lor de la Londra, condiţiunile ce vor fi impuse României la momentul potrivit. Aceste condiţii, elaborate în deplin acord cu sovietele, sînt - se crede la Londra, - gata, şi vor fi prezentate d-lui Antonescu de îndată ce guvernul său, sau reprezentanţi autorizaţi ai ţării sale, se vor arăta dispuşi, - dacă nu este prea tîrziu, - să ceară un armistiţiu. Nu este posibil încă de a şti care vor fi aceste condiţii, dar în cercurile Aliaţilor de la Londra se reaminteşte astăzi că au fost date indicaţii categorice de către dl.Molotov, în recenta sa declaraţie, în care el menţiona că Sovietele nu nutresc nici o ambiţie teritorială şi nu au intenţia de a se amesteca în afacerile interne ale României".

(Iată ceea ce ar uşura mult sarcina atît de grea şi ingrată pe care am luat-o asupra mea. Dacă în adevăr Aliaţii au răspuns gata, este momentul să ni-l dea!)

1) Subsecretar de stat la Departamentul Afacerilor Externe al SUA în acea vreme

"Gazette de Lausanne", - de la corespondentul său din Londra, - publică unele amănunte privind aceste "condiţii", - care îmi par vrednice de a fi reţinute: "Din sursă neutră vrednică de încredere, aflăm amănunte asupra condiţiilor de pace care vor fi transmise, foarte curînd - românilor, de către ruşi; condiţiuni de altfel impuse Finlandei. Reglementarea teritorială ar fi clementă, chiar generoasă. Uniunea Sovietică ar renunţa la orice revendicare de a trece dincolo de frontierele din 1940, şi se pare chiar că n-ar fi cu totul imposibil ca ea să facă anumite concesii (foarte limitate) României, în ceea ce priveşte Bucovina. (...) România, ca şi Finlanda, va avea fără îndoială să suporte enorma povară a reparaţiilor şi reconstrucţiei în regiunile ruseşti devastate. Nu se cunosc încă amănuntele exacte, dar este cert că România va plăti mai scump decît Finlanda. Trupele româneşti nu s-au bătut - în fapt - numai în Ucraina, şi pînă în Caucaz, dar ele au administrat - ca şi cînd ar fi fost româneşti - întinse teritorii ruseşti, între Nistru şi Bug, cu capitala la Odesa, - în timp ce finlandezii au depăşit doar în puţine locuri frontiera din 1939. Reparaţiile puse în sarcina românilor vor consta, după toate probabilităţile, în furnituri de ulei mineral, în alimente, şi poate, în plus, produse ale industriei grele. Ce pot să însemne asemenea condiţiuni economice, se înţelege, dacă ne gîndim că cele 600 milioane de dolari impuse să fie plătite de Helsinki, în cinci ani, însumează trei pătrimi din venitul anual al tuturor exporturilor Finlandei din perioada dinainte de război. (...) Aceasta ar însemna de fapt că Finlanda şi-ar păstra independenţa politică, dar economia sa întreagă va trebui să se adapteze nevoilor ruseşti. Consecinţe asemănătoare ar decurge şi pentru România, din reparaţiile pretinse de ruşi. Aceste cereri amintesc mult acordul ruso-ceh, care preconizează o nouă orientare a economiei cehe, pentru a răspunde nevoilor ruseşti".

Payot mi-a vorbit şi el, în mai multe rînduri, despre pretenţiile de ordin economic ale sovieticilor. Aceste pretenţii care au pricinuit ruperea negocierilor, între Finlanda şi U.R.S.S., ar putea să ne pricinuiască şi nouă cele

BCU Cluj / Central University Library Cluj

mai grele încurcături. (...)

19 aprilie

Telefon de la Haralamb[1] : declaraţiile mele au apărut ieri dimineaţă - integral - pe pagin a 1-a a ziarului "New York Times". Radio New York reproduce declaraţiile. Ziarul "New York Times" a cerut telegrafic o dare de seamă asupra cărţii mele.

Seara, aflu că radio Moscova a reprodus declaraţiile mele din "New York Times". Haralamb pretinde că le-ar fi reprodus "în mod binevoitor" (?); să vedem!

2o aprilie

(...) Anglo-saxonii înteţesc tot mai mult "invazia" aeriană, în aşteptarea celeilalte invazii. Zi şi noapte bombardierele grele brăzdează văzduhul Europei. Bombardamente înfricoşetoare în Germania, şi vai! în ţările ocupate: Franţa, Belgia, România. E un preludiu zgomotos şi profund impresionant, - înaintea hotărîtoarei ciocniri, pe pămînt, a rezervelor anglo-saxone, cu armatele lui Rundstedt[2]. Lumea trăieşte în aşteptarea debarcării.

Anumite măsuri politice sporesc şi mai mult tensiunea nervoasă. Anglia a ridicat diplomaţilor străini prerogativele cifrului. Nimeni (în afară de sovietici) nu mai poate telegrafia cifrat; nimeni nu mai poate coresponda prin curieri. Secretul cifrului şi al valizei diplomatice nu mai există. Neutrii suferă. Francezii lui de Gaulle protestează. Englezii răspund că este vorba numai de o măsură provizorie. Provizorat, în vederea invaziei. Ceasul hotărîtor se apropie.

---

1) Ataşat de presă la Bruxelles, şi apoi la Berna.

2) Mareşal german, comandant de armate în Polonia, în Franţa şi în U.R.S.S., între anii 1939-1941. In ultimii doi ani de război (1942-1944) el a condus unităţile germane, înfrînte în contraofensivă din Munţii Ardeni.

Ridicarea secretului diplomatic atinge şi "misiunea" mea. Amicul Kopetsky a izbutit să trimită mesajul meu lui Beneş, dar nu va mai putea primi răspunsul pe cale directă, adică prin cifrul cehoslovac. Este o limitare însemnată a sarcinii mele.

21, 22 aprilie

Livingstone[1] îmi comunică un prim răspuns la mesajul meu. Este negativ. Guvernul britanic - foarte curtenitor - mă informează că are o legătură cu ţara, şi ţine să se folosească, deocamdată, numai de ea. Livingstone făgăduieşte amănunte, pe curînd. (Nu poate fi vorba decît de legătura Stirbey. Cîtă dreptate am avut să rog pe Pella să telegrafieze lui Ică, spre a-i cere amănunte şi deslouşiri cu privire la misiunea Stirbey. Se vede că în tulburarea pricinuită de evenimente, Ică a făcut apel la mine, fără ca legătura prin Stirbey să fi fost întreruptă. Credea că pe două căi va ajunge mai repede la rezultatul dorit. A fost o greşeală care, nădăjduiesc, nu va avea consecinţe supărătoare. Răspunsul britanic e logic şi cuminte. Nu strică însă ca Aliaţii să ştie că mai există şi o altă cale de legătură cu Bucureştii. Nu strică, mai ales, formula pe care am întrebuinţat-o spre a cîştiga încrederea sovieticilor). (...)

24 aprilie

Dulles îmi comunică un răspuns asemănător celui transmis mie, de Livingstone. Stăruie asupra faptului că guvernul american s-ar fi exprimat în termenii cei mai prieteneşti despre mine.

După masă, primesc vizita fostului ministru de externe frances Georges Bonnet. Se încinge o lungă şi interesantă discuţie între Bonnet şi mine, cu privire la

1) Folosit de misiunea interaliată a Angliei.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

izbucnirea războiului. Ministrul francez face o expunere luminoasă, întemeiată pe date precise, - unele dintre ele necunoscute mie - despre "preliminariile" războiului germano-anglo-saxono-francez. Bonnet apără cu îndemînare (şi cu uimitoare memorie) teza sa pacifistă (care l-a expus, şi-l va expune încă, la multe critici). Această teză, - susţine el, - nu s-a bizuit niciodată pe iluzia că războiul putea fi evitat pînă la capăt, ci pe convingerea că Puterile Apusene, nepregătite cum erau, nu puteau face singure faţă asaltului german, şi erau deci datoare să amîne izbucnirea conflictului, pînă în ziua cînd sprijinul şi cooperarea rusească erau asigurate. Bonnet declară că poate dovedi cu acte, (actele sale diplomatice sînt în Elveţia, şi el îmi făgăduieşte că mi le va arăta), că a făcut tot pentru a cîştiga colaborarea rusească. (Adversarii săi susţin contrariul: ei spun că Bonnet nu a urmărit decît cu vădită rea voinţă, şi lipsă de adevărată energie, politica sa faţă de Rusia). Aşa de pildă, misiunea franceză care negocia la începutul lui august, la Moscova,un acord cu Rusia,avea însărcinarea categorică de a ajunge, cu orice preţ, la un rezultat. Englezii, - afirmă Bonnet - aveau instrucţiuni mai puţin categorice. Negociatorii trecuseră peste multe greutăţi. Francezii şi englezii jertfiseră astfel independenţa statelor baltice. (Ceea ce nu s-a ştiut). Atunci, la 12 august, Molotov a pus o condiţie hotărîtoare: a cerut ca Polonia să adere la pactul de asistenţă între Puterile Occidentale şi Rusia. Fără adeziunea Poloniei,-spunea pe drept cuvînt Molotov, - asistenţa Rusiei nu se poate aduce la îndeplinire, iar pactul rămîne în aer. (Anglo-francezii, cunoscînd sentimentele guvernului polon, au încercat să înlăture această condiţie; Molotov a stăruit însă ca ea să fie acceptată). Bonnet a chemat la Ministerul de Externe pe Lukassiewici[1)], (care se afla la Dauville), şi i-a comunicat cererea lui Molotov. Ambasadorul a răspuns că este gata să dea un răspuns negativ, chiar fără a mai întreba guvernul său: - "Este ca şi cum vi s-ar cere dv. să lăsaţi pe nemţi să intre în Alsacia şi Lorena!" Bonnet a stăruit totuşi ca guvernul polonez să se pronunţe: Beck a fost tot atît de categoric, ca şi Lukassiewici.

1) In acea vreme, ambasadorul Poloniei la Paris.

Molotov s-a folosit de acest prilej, (a fost, poate, numai un pretext, dar este vina polonezilor că au înlesnit acest pretext) ca să se întrerupă negocierile cu Apusenii.

Zece zile mai tîrziu, Molotov a încheiat acordul cu Ribbentrop.

De atunci, era limpede: nu numai că Rusia nu se mai găsea de partea Aliaţilor, dar îşi arăta, pe faţă, voinţa ei de a favoriza politica germană printr-o binevoitoare neutralitate faţă de Reich.

In asemenea împrejurări, - spune Bonnet, - conflictul trebuia evitat cu orice preţ, - şi cu preţul Poloniei vinovate, în orice caz. Polonia, care nu voise să ajungă la înţelegere cu Rusia, zădărnicind astfel politica de siguranţă colectivă, trebuia sfătuită să se înţeleagă neapărat cu Reich-ul. Dacă polonezii nu se astîmpărau şi intrau în război, ei nu trebuiau ajutaţi! Zdrobirea Poloniei ar fi apropiat Reich-ul de Rusia, trezind din nou vechi rivalităţi. Rusia ar fi căutat atunci o apropiere de Apuseni. Imprejurările ar fi fost din nou prielnice pentru o politică de rezistenţă. Nu trebuia însă - încheie Bonnet - să intrăm în război fără Rusia, ba chiar împotriva ei. Războiul pe un singur front, ducea negreşit acolo unde a şi dus: la prăbuşirea Franţei.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Mă gîndesc cît de interesantă ar fi de a studia în amănunte perioada München-Moscova, cum am studiat în cartea mea perioada ulterioară: Moscova - războiul germano-sovietic. Bonnet ar putea fi, în această privinţă, un preţios informator. Apărarea lui, pro-domo, cuprinde unele raţionamente meşteşugite. Sînt însă şi unele argumente impresionante. Ceea ce îmi pare mai interesant este că, din toată această discuţie, se desprinde caracterul de fatalitate care a înrîurit mersul evenimentelor, zădărnicind sforţările oamenilor politici. Pacea nu putea fi salvată, decît printr-o înţelegere generală: anglo-francezii plus Polonia, plus Rusia. Pentru Polonia însă, principiul asistenţii sovietice punea în

primejdie întregul ei hotar răsăritean. Devenea imposibil de a lua o asemenea hotărîre. Fără Polonia însă, acordul între Occidentali şi Moscova, era cu neputinţă. Deci: pacea nu putea fi salvată.

25 aprilie

(...) Vizita lui Livingstone: îmi aduce răspunsul englez. Londra a stabilit un contact cu România şi vrea să-l păstreze. Ţine totuşi, să menţină o legătură "foarte prietenească" şi cu mine. Foarte bine!

Englezii de la Berna mă informează că elveţienii mă supraveghează îndeaproape, deoarece activitatea mea politică "îi interesează". Foarte bine! Numai dacă m-ar putea apăra de "supravegherea" Gestapoului, şi de metodele lui de ... "control".

(...) Negocierile ruso-finlandeze s-au rupt în mod oficial. Atitudinea guvernului finlandez se sprijină pe o puternică majoritate parlamentară. Vîşinski expune pe larg - la radio Moscova - teza sovietică. Payot crede a şti, că pe măsură ce negocierile înaintau, ruşii deveneau tot mai pretenţioşi. La început practicau politica "zăhărelului"; pe urmă însă au cerut o uriaşă despăgubire - şase sute milioane de dolari - şi alungarea trupelor germane.

Este un precedent: ruşii încep cu blîndeţe şi se întind apoi tot mai mult!

26 aprilie

Kopetsky mă înştiinţează că a primit un răspuns de la Beneş. Pare a fi foarte interesant. Nu mi-l poate da însă decît mîine, la Berna, fiindcă îl primeşte pe cale misterioasă, undeva în împrejurimile oraşului Zürich. Trebuie să fie vorba de un post de recepţie secret, dat fiind că legăturile telegrafice obişnuite cu Londra sînt întrerupte. Kopetsky mă roagă, în acelaş timp, să fie gata de plecare curierul special. Aşadar, ruşii au găsit cu cale să răspundă în alt fel decît anglo-saxonii. Pe cînd aceştia din urmă îşi rezervă "mijlocul de legătură deja stabilit", sovie-

ticii înţeleg să folosească calea pe care le-am oferit-o eu. Deosebire de fond, sau numai de formă? Problema mă preocupă. Mă tem ca aceste răspunsuri deosebite să nu sporească zăpăceala, la Bucureşti. Ar fi cu putinţă ca ruşii să fie grăbiţi, iar anglo-saxonii să caute - în ceea ce ne priveşte - unele măsuri dilatorii, pînă la o eventuală debarcare în Balcani, bunăoară. (Dar atunci, de ce s-or fi năpustit ca nebunii asupra ţării noastre, cu neîncetatele lor bombardamente?). Problema este delicată: ruşii nu trebuie nici neglijaţi, nici nesocotiţi; dar nu trebuie pierdut nici beneficiul unui eventual sprijin, ce ni l-ar putea da, în mod efectiv, anglo-saxonii. Singurul în măsură să descurce aceste fire înnodate este amicul Beneş.

Schwarzenberg îmi aduce o scrisoare a lui Fildermann, scrisoare sosită în mod clandestin şi ilicit prin curierul Crucii Roşii.

Sînt cuvinte alese, de o netăgăduită nobleţe, adresate lui Barbu Stirbey. Între altele: "M-am hotărît a vă scrie, nu numai pentru a vă ura călătorie bună şi succes, dar şi pentru a vă încredinţa testamentul meu. In acest sens vă rog să înţelegeţi această scrisoare. Si nu pot, redactîndu-mi testamentul, să nu mă gîndesc, înainte de toate, la România, şi la poporul românesc. Doresc să se ştie opinia mea în această problemă: că poporul românesc a fost împins în război de împrejurări mai puternice decît voinţa lui.

In 1914, România a rupt alianţa care o unea cu Germania, intrînd în război alături de Aliaţi. De atunci, ea nu a făcut altă politică externă decît pe aceea a Aliaţilor.

Noul război a găsit-o credincioasă alianţei sale, însă ea era supusă unei crize dinastice, şi a trebuit să se lase a fi tăiată, din toate părţile, pierzînd teritoriile pe care Aliaţii le-au recunoscut ca româneşti: Bucovina de Nord, Dobrogea de Sud, Transilvania şi Basarabia. A declara război Axei, asta ar fi însemnat să se lase ocupată, adică să asiste la asasinarea întregei elite româneşti, credincioasă Aliaţilor ei, şi eu adaug,

BCU Cluj / Central University Library Cluj

celor 320.000 de israeliţi; şi pe deasupra, să mărească potenţialul de război al Axei. Nu este un secret pentru nimeni, că guvernul român a rezistat tuturor cererilor, s-a tîrguit, şi a redus contribuţia sa economică. Noi, care am cunoscut viaţa în teritoriul românesc, - ocupat în 1916, - cînd se murea de foame, şi care vedem bogăţia alimentară de astăzi, noi putem judeca acum că potenţialul de război al Axei ar fi fost mult mai mare decît cel realizat prin alianţa sa cu România.

Să reamintim nobilul gest al României, de a fi refuzat teritoriile care i se ofereau chiar şi în Banat".

Fildermann trece apoi la problema evreiască, începînd prin a o privi sub prisma bombardamentelor: "Se vorbeşte de bombardamente. Aproape 40 la sută din populaţia evreiască a României trăieşte la Bucureşti. Numeroşi români au părăsit Capitala. Guvernul este pe cale de a se muta în provincie. Evreii însă trebuie să rămînă pe loc".

După ce face o profesiune de curaj civic moral şi fizic, Fildermann continuă: "Să mori, da, dacă victoria o cere, dacă fără moartea noastră ea nu ar fi sigură, sau dacă ar fi amînată. Dacă aşa este, nu numai că noi ne supunem, dar noi vom binecuvînta moartea noastră, pentru că vom avea consolarea că supravieţuitorii vor trăi, în sfîrşit, liberi. Dar de cumva acest fapt nu este absolut necesar, trebuie să gîndiţi la contribuţia noastră adusă acestui război, contribuţie deosebit de importantă şi să se îngăduie supravieţuirea puţinilor evrei care încă mai trăiesc".

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Un apel deci pentru încetarea bombardamentelor. Urmează apoi unele date interesante, cu privire la măsurile luate, la noi, în favoarea evreilor: "In ţara noastră s-a cerut, de asemeni, deportarea totală, dar ea a fost refuzată. Cu toate acestea, o parte dintre deportaţi şi-a găsit totuşi moartea. Din fericire, îndată ce m-am întors din exilul meu din Transnistria, am luptat pentru repatrierea deportaţilor supravieţuitori, şi strădania mea a fost încununată de succes, dat fiind că 7.000 de deportaţi s-au întors acasă şi 5.000 de copii sînt în drum spre casă, iar ofiţerul de ordonanţă al d-lui mareşal mi-a comunicat

hotărîrea mareşalului de a repatria tot restul deportaţilor".

Scrisoarea este interesantă. Poate folosi cauzei româneşti. Trebuie s-o arăt lui Dulles, şi să caut a o trimite mai departe.

27 aprilie

Călătorie la Berna. La 2 şi jumătate, întîlnesc, într-o cafenea, pe Kopetsky care îmi remite următoarele două importante documente:

I. - O scrisoare telegrafică a lui Beneş către mine: "Domnule ministru, am primit astăzi, din partea d-lui Molotov, condiţiile ruseşti privind armistiţiul cu România. Marea Britanie şi Statele Unite cunosc aceste condiţii şi le aprobă. Dacă România nu vrea, sau nu poate să le accepte, ca sincer prieten al ţării dvs., eu deplor adînc acest fapt, deoarece mai tîrziu el va prilejui o mare nenorocire ţării dv. Este pentru prima dată, cînd Rusia s-a pronunţat în mod oficial, faţă de dvs., în problema Transilvaniei, aşa cum am stăruit, asupra acestui subiect în timpul şederii mele la Moscova, şi cum l-am enunţat în interviul meu din "Daily Express". Faceţi tot ceea ce puteţi în ţara dv., spre a ajunge la un rezultat pozitiv, şi transmiteţi, vă rog, mesajul meu d-lui Maniu, cu sincerele mele salutări. - Dr.Eduard Beneş".

BCU Cluj / Central University Library Cluj

II.- Condiţiile trimise de Molotov, prin Beneş, către mine: "In Crimeea, şapte divizii româneşti luptă alături de armata germană, împotriva armatei roşii. In regiunea Odesei, trei divizii, sau mai mult; în regiunea Chişinău, trei divizii sau mai multe. Este necesar ca diviziile româneşti să capituleze, sau să întoarcă armele împotriva armatelor germane, şi să execute, împreună cu armata roşie, operaţiunile împotriva germanilor.

Condiţii minime pentru un armistiţiu:

1. Să se rupă legăturile cu Germania şi să accepte lupta comună alături de Aliaţi, - bineînţeles alături de Armata Roşie, - avînd ca scop restabilirea independenţei şi suveranităţii româneşti.(Condiţia este foarte grea, dar este interesant de observat cum formulează sovieticii ţelul urmărit).

2. Restabilirea frontierei româno-sovietice din 194o.

3. Repararea pagubelor comise în Uniunea Sovietică, prin operaţiunile militare, şi prin ocuparea teritoriilor Uniunii Sovietice.

4. Inapoierea tuturor prizonierilor de război şi a internaţilor civili ai Uniunii Sovietice şi ai Aliaţilor.

Aceste minime condiţiuni s-ar putea să fie înrăutăţite, dacă românii nu le acceptă în cel mai scurt timp.

5. Guvernul sovietic nu pretinde ocuparea României de către trupele sovietice, în timpul duratei armistiţiului, dar armata sovietică, ca şi armatele aliate vor trebui să aibă putinţa de mişcare pe teritoriu românesc, în orice direcţie, dacă situaţia militară o impune. Guvernul român este obligat să dea, în acest scop, întregul ajutor, prin toate mijloacele ce-i stau la dispoziţie, fie că este vorba de transporturi terestre, maritime, fluviale sau aeriene.

6. Guvernul sovietic socoteşte hotărîrea Arbitrajului de la Viena ca nedreaptă, şi el este gata să efectueze, de comun acord cu românii,operaţiunile împotriva germanilor şi ungurilor, cu scopul de a înapoia Transilvania României. Confirmarea acestei prevederi este rezervată Conferinţei de pace.

7. Dacă România doreşte să aibă, pentru legătura cu Uniunea Sovietică, - în afară de un reprezentant militar (un general pentru chestiunile militare), un reprezentant pentru problemele politice, guvernul sovietic nu are nici o obiecţiune".

Condiţii grele care trebuiesc puse la punct. Suma reparaţiilor şi a despăgubirilor? Ea poate apăsa,în viitor, asupra independenţei noastre economice şi chiar politice. Este drept că noua organizare economică a continentului va trebui să prevadă

putinţa pentru diferitele state, ca să-şi ţină angajamentele de acest ordin, fără a se prăbuşi şi fără a sărăci. Apoi, - "neocuparea" e compensată prin ponosul libertăţii, ce trebuie recunoscută armatelor aliate, de a cutreera ţara în orice direcţie, cu "sprijinul nostru". In sfîrşit, şi mai ales, penibila situaţie morală de a întoarce armele împotriva unui asociat de război.

Beneş, într-o telegramă către Kopetsky, adaugă că, nu mai trebuie urmată calea prin Fox. Stăpînul din Moscova nu vrea să audă de Fox; nu-i va da nici un răspuns; cere însă "să nu se comunice nimic acestuia". (De acum înainte, ştim deci, - nu fără părere de rău, - cu cine avem de-aface).

Am cerut lui Kopetsky să comunice, de îndată, preşedintelui Beneş următorul mesaj din partea mea:

- Gafencu mulţumeşte în mod cordial preşedintelui Beneş pentru mesajul său. Curierul va pleca vineri de dimineaţă, la Bucureşti. Gafencu roagă de a se transmite, în numele său, mulţumiri d-lui Molotov, pentru răspunsul pe care a binevoit să îl dea atît de repede. De acord cu Kopetsky, Gafencu va respecta în mod scrupulos, sfaturile de discreţie ce i s-au cerut. (Fox).

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Gafencu ţine să aducă la cunoştinţa preşedintelui Beneş că guvernele englez şi american l-au înştiinţat că ele înţelegeau să menţină numai calea de legătură deja stabilită cu Bucureştii. Gafencu speră că această deosebire între răspunsurile Naţiunilor Unite nu implică decît forma şi nu fondul negocierilor; el roagă stăruitor pe preşedintele Beneş să aibă grijă ca un răspuns similar celui dat prin Kopetsky să fie trimis la Bucureşti, pe calea aleasă de puterile anglo-saxone.

La ora 4, din nou, întîlnesc pe Vespasian Pella şi apoi pe curierul Oancea; le comunic răspunsurile primite de

la anglo-saxoni şi de la ruşi. Le atrag atenţia asupra însemnătăţii scrisorii lui Beneş. Curierul va transmite la Bucureşti în scris, condiţiile lui Molotov, scrisoarea lui Beneş, şi răspunsul meu către Beneş; apoi, va da unele lămuriri verbale, referindu-se în ce mă priveşte, la cuprinsul scrisorii lui Beneş.

La ora 5, trec pe la Dulles. Nu stăruiesc asupra deosebirii dintre răspunsurile Aliaţilor (e treaba lui Beneş să descurce această chestiune migăloasă). Dar revin, cu cea mai energică stăruinţă asupra faptului că bombardarea oraşelor româneşti este barbară şi inutilă, deoarece negocierile sînt în curs, iar poporul român cere şi vrea pace. - Ce urmăresc bombardamentele voastre? Să deschidă calea bolşevismului, sau şi mai rău, calea celei mai cumplite şi desnădăjduite anarhii?

Dulles îmi declară că a şi informat pe cei de la Washington, în acest sens, şi că va stărui din nou.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Argetoianu a sosit împreună cu alţi români în Elveţia. Imbătrînit şi tulburat de ultimele evenimente şi-a dat drumul gurii pe tot parcursul trenului, între Buchs şi Geneva. Comesenii săi, din vagonul restaurant, au auzit ciudatele lui confidenţe. Au aflat astfel, că românii urăsc pe nemţi, că sînt pe cale să facă pace, că nemţii nu mai luptă pe front, că România mai are încă unele divizii în foc (numărul divizilor, numele comandanţilor!!), că la Externe au fost numiţi doi delegaţi (Vişoianu şi Buzeşti), pentru a sta de vorbă cu nemţii, că mareşalul a trecut de partea lui Ică, fiindcă se consideră "trădat" de Hitler, că Ralea constituie un front popular de rezistenţă, că ruşii se poartă bine pe unde trec, şi că au pus condiţii ce pot fi primite, etc.

Din întîmplare, în faţa lui Argetoianu - la aceiaşi masă - se afla prietenul Kopetsky, călătorind de la Zürich la Berna, cu condiţiile ruseşti pentru mine, în buzunar. Cu uimire şi cu emoţie, el a auzit şi a luat notă despre această stranie spovedanie. (...)

28 aprilie

Fac o vizită lui Argetoianu spre a afla veşti din ţară, şi pentru a-l ruga să vorbească mai puţin.

Bătrînul a fost rău scuturat de zbuciumul prin care a trecut, în ultima vreme: - "Am scăpat de trei ori de la moarte!", este fraza cu care întîmpină pe toţi vizitatorii. Imi repetă apoi ştirile, pe care le cunosc din spusele lui Kopetsky.

Interesante sînt următoarele amănunte: - Mareşalul a văzut, acum în urmă, pe Führer, la Marele său Cartier. Erau de faţă din partea României, Ică şi Ştefleа; din partea nemţilor: Keitel[1], Ribbentrop şi cîţiva generali. Hitler a luat cuvîntul şi a susţinut binecunoscuta lui teză: englezii sînt vinovaţi de toate nenorocirile Europei; ei deschid şi netezesc calea ruşilor; inamicul numărul unu este deci, şi rămîne Anglia. De aceea, Hitler se dezinteresează de frontul de la Est; lovitura cea mare o va da împotriva anglo-saxonilor, pentru a zădărnici debarcarea. Apoi va vedea ce va face cu ruşii. Hitler dă din cap -un salut scurt, şi se retrage. Mareşalul nu l-a mai văzut. Degeaba au încercat românii să afle intenţiile comandamentului german cu privire la frontul românesc: de la subalternii lui Hitler nu au primit decît răspunsuri evazive.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Mareşalul s-a întors amărît în ţară, convins că este "trădat". Hitler nu mai înţelege să-şi respecte garanţia dată României: nu trimite nici trupe, nici arme, nu dă asigurări. După mai multe şovăieli, trecînd după obiceiul său, de la o extremă la alta, mareşalul s-ar fi aliniat, pînă la sfîrşit, în rîndurile răzvrătiţilor. Pare hotărît, - dacă ruşii străbat actuala linie apărată de trupele româneşti, sau dacă împing cu succes spre Galaţi - să "tragă toate consecinţele". Dinu Brătianu şi Maniu au constatat, personal, această schimbare.

Acesta este un fapt, care, dacă se adevereşte

---

1) Seful Marelui Stat Major German, în momentul acela.

îl socotesc foarte însemnat. Schimbarea s-ar putea face, în acest caz, cu învoiala şi ajutorul mareşalului, - adică cu concursul întregii armate, - şi nu împotriva generalilor şi a conducătorului ţării. Am scăpa de război civil - model italian-, şi ne-am putea integra cu atît mai uşor în rîndul Naţiunilor Unite.

Argetoianu mi dă apoi veşti, privind situaţia internă, ştiri influenţate de firea sa foarte "parţială", capricioasă şi superficială. El atribuie o mare însemnătate sforţărilor lui Ralea, care a ajuns să fie, pentru bătrîn, ca un fiu adoptiv, fiu sufletesc. Prin ochii lui Ralea, bătrînul reacţionar aruncă o privire galeşă şi plină de iluzii spre lumea care forfoteşte la stînga şi la extrema stîngă. Ruşii "se poartă bine în Moldova". Comuniştii români "sînt cuminţi şi foarte înţelepţi"! Frontul"Popular" al lui Ralea este de viitor. Pentru generaţia sa, Argetoianu nu are decît cuvinte de compătimire: bătrînii sînt sfîrşiţi! Maniu nu mai are decît cîteva zile! etc.". Dintre tineri se desprind Ralea, Gheorghe Brătianu - iar eu, am "o presă bună" etc.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Primesc două scrisori foarte elogioase despre cartea mea: una de la Albert Picot, preşedintele Consiliului de Stat de la Geneva; (...) alta de la Jean de Salis, profesor de istorie la Politechnicum din Zürich.

(...) Ziarele elveţiene continuă comentariile elogioase asupra cărţii mele. (...)

29 aprilie

Sînt, din nou, rugat să vin la Berna. A sosit din ţară Şoneriu cu o însărcinare pentru mine. Trebuie să-mi comunice un mesaj verbal, de faţă fiind Pella. Aceasta este forma aleasă de guvern pentru a da comunicărilor sale - care nu pot fi decît verbale, - un anumit caracter de solemnitate.

Ică mi se adresează din nou (în numele guvernului şi opoziţiei), rugîndu-mă să iau în mînă negocierile cu Aliaţii. A primit condiţiile sovietice (şi pe alte două căi, în afară de calea Beneş-Berna); doreşte ca aceste condiţii să fie mult

îmbunătăţite, fie prin modificări imediate, fie printr-un angajament al anglo-saxonilor, că, pînă la pace, "vor îndrepta lucrurile".

Şoneriu pretinde că toată lumea (inclusiv mareşalul) au căzut de acord asupra mea. Maniu ar fi formulat unele rezerve, deoarece s-ar îndoi că aş putea pleca din Elveţia. (Candidatul lui Maniu ar fi Vişoianu; Lugojanu este păstrat în rezervă, pentru mai tîrziu); totuşi - declară Şoneriu - că Maniu s-ar fi învoit şi el cu însărcinarea ce mi-a fost dată, în urma stăruinţelor şi asigurărilor lui Ică. (Aceste asigurări se întemeiază pe anumite lămuriri pe care le-ar fi dat de Weck, că ar exista un mijloc de a ieşi din Elveţia, şi că de Weck îmi va da tot sprijinul său în această privinţă. - (?) - Toată afacerea mi se pare cam fantezistă). "Intelectualii", partidele de stînga (Ralea) şi toţi oamenii fără partide, sau între partide sînt, pare-se, foarte mulţumiţi de faptul că am fost desemnat eu.

In ce priveşte caracterul "misiunii" mele, Ică şi-a dezvoltat ideile, în mai multe rînduri, faţă de Şoneriu. Transcriu aici notele lui Şoneriu:

1. Ică îmi comunică condiţiile sovietice. Sînt identice celor transmise de mine. (Molotov-Beneş). Ică le consideră foarte grele: capitulare, sau "trădare". Se teme de cifra despăgubirilor.

2. Sugestiile lui Ică: a) dacă ruşii ne-ar spune că hotarele vor fi discutate la pace, şi că ne garantează restul teritoriului românesc; b) dacă ar renunţa la despăgubiri, compensîndu-le cu tezaurul de la Moscova!!! (ce nemaipomenită absurditate!); c) dacă anglo-americanii ne-ar înştiinţa că, la Conferinţa Păcii, ne-ar sprijini (acum neputînd face nimic); d) dacă problemele Dunării şi ale Strîmtorilor nu ar fi discutate decît la pace, şi dacă nu s-ar cere României servituţi internaţionale, ci numai în armistiţiu (Finlanda); - atunci România, avînd aceste garanţii, ar putea spune leal Germaniei: din pricina neputinţei acesteia de a-şi executa angajamentele, România se vede

BCU Cluj / Central University Library Cluj

silită să ia măsurile de rigoare. Dacă Germania n-ar respecta armistiţiul, atunci problema sa-r schimba şi mai mult. (Va fi probabil o reacţiune germană: legionari, haos, etc. şi România ar putea lua - într-o asemenea situaţie - orice măsuri!)

Ică ţine să adauge şi următoarele amănunte: nemţii susţin faţă de guvernul român că sînt pe punctul de a iniţia o acţiune pentru "despresurarea Ucrainei!". Din Berlin a fost transmisă ştirea (generalul Ion Gheorghe[1]) a aflat-o de la ministrul Finlandei), că nemţii negociază cu ruşii. Nemţii pretind că ruşii se străduiesc să scoată pe "sateliţi" din război, dîndu-le condiţii cît mai bune, pentru a putea impune Germaniei condiţii mai grele.

Deci, cu aceste două argumente - ofensivă, pace generală la Răsărit, - nemţii încearcă să ne convingă să amînăm negocierile şi să căutăm să cîştigăm timp .

Germanii nu ne dau însă un concurs militar însemnat pînă acum. Cu excepţia trupelor armatei din Sud, nici o nouă divizie nu luptă în România. (Dacă germanii fac o acţiune în Ucraina, nu avem decît de cîştigat în negocierile noastre, - crede Ică. - De ce? Cine îşi închipuie că vom mai putea negocia, dacă nemţii înaintează?)

Germanii sînt hotărîţi să împingă, pînă la maximum, şantajul asupra Occidentului: - pace la Apus; - dacă nu, generalizarea bolşevismului!

In asemenea condiţii, este greu de a face diplomaţie la Bucureşti. ("Riscăm în orice moment, răzbunarea de ultima oră a nemţilor"). Deci: diplomaţia nu se poate face decît în afară de hotarele ţării. (Invitaţie către mine de a lua iniţiativa unei asemenea acţiuni diplomatice, în afară).

Dacă ruşii ajung la Galaţi, luăm asupră-ne orice risc şi capitulăm. Am comunicat această hotărîre nemţilor. (Se pare că aceasta este şi hotărîrea mareşalului).

---

1) Ambasadorul guvernului Antonescu, la Berlin.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Am comunicat, de asemenea, nemţilor, că în caz de debarcare anglo-saxonă, nu îngăduim rezistenţă pe teritoriul nostru. (?) Nemţii nu mai au, de altfel, nici un mijloc de transport şi nici o posibilitate de a aduce trupele pe care le anunţă. Aliaţii ar trebui să-şi dea seama de primejdia unei înaintări ruseşti, în Balcani. La Marele Cartier german, am cerut lui Ribbentrop să scoată Balcanii din conflict. A răspuns: - Iluzii! Anglia nu vă poate ajuta; Rusia o domină. Balcanii "liberaţi", înseamnă Balcanii în mîinile ruşilor.

Ribbentrop a mai spus: - Mai mult decît am făcut pentru pace, nu putem face: am oferit să renunţăm la flotă şi la colonii, ne-am luat angajamentul să reconstituim toate ţările europene, inclusiv Polonia şi Cehia - cu o singură condiţie: să ni se lase libertate de acţiune împotriva ruşilor şi posibilitatea de a găsi compensaţii economice în Ucraina. Mai mult decît atît nu putem oferi pentru refacerea Europei! (Sic, Sic, Sic!)

Ică mai adaugă: anglo-americanii nu ar întrevedea nici o posibilitate de echilibrare a situaţiei, chiar dacă nemţii s-ar lepăda de nazism? (Aici e aici; nemţii se leapădă de toate celelalte, tocmai pentru a nu se lepăda de nazism!)

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Alte sugestii ale lui Ică: dacă ruşii ajung la Galaţi, anglo-americanii au două mijloace de a salva Balcanii: 1. deschiderea Strîmtorilor, şi debarcarea pe litoralul Mării Negre, cu, sau fără turci; 2. trimiterea de mari forţe aviatice cu divizii de paraşutişti.

Si Ică încheie: acceptarea condiţiilor sovietice ar însemna: 1. Un act de dezonoare cu rezultate anarhice; 2. Aruncarea României în haos şi înlăturarea claselor conducătoare. Anarhizarea şi slavizarea (?) României; 3. Suprimarea misiunii României - reprezentarea Occidentului la Gurile Dunării; 4. Adevărată capitulare - nu pace de înţelegere.

Dar: problema fundamentală este dacă anglo-americanii - care nu pot azi, - sînt dispuşi să vrea mîine să intervină. (Este ideea care domină pe Ică: - garanţii pentru mîine). Dacă iau un angajament formal pentru ziua de mîine, în secret, dînd garanţiile privind teritoriul şi reparaţiile - şi evitarea oricăror servituţi internaţionale -, şi dacă făgăduiesc că vor veghea să nu fie "comunizată" România; dacă toate acestea vor fi comunicate, secret, dar formal, lui Gafencu, (ca să slujească de justificare în faţa istoriei!), iar Gafencu ar rămîne la ei, ca zălog, în vederea viitorului, - atunci problema este diferită!

Dacă Gafencu poate pleca (este inutil să stăruim asupra necesităţii acestei plecări), atunci dl. Stirbey va pleca, de îndată, la Londra, să-l întîlnească, avînd şi instrucţiunile lui Maniu, în acest sens. (Exact! Aceasta reese şi din comunicarea lui Maniu, făcută prin de Weck, la 6 aprilie). La Londra, poate vedea realităţile, comunicînd lui Ică, pe calea cunoscută (Cairo).

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Ungurii şi bulgarii tratează şi ei. Deci: momentul este prielnic.

In afară de aceste note, redactate pe temeiul declaraţiilor lui Ică - Şoneriu îmi comunică impresiile lui personale: Inaintarea ruşilor şi bombardamentele Aliaţilor (neputinţa nemţilor de a da un ajutor) au frînt voinţa de rezistenţă a cercurilor conducătoare româneşti. Toată lumea e dornică de pace şi este gata să primească armistiţiul. In zilele din urmă domneşte o totală zăpăceală. Statul a încetat de a mai fi organizat. Pentru aceasta s-ar impune o iniţiativă din afară. Toată lumea doreşte ca eu să iau o asemenea iniţiativă (mai ales guvernul şi grupările de stînga. In jurul lui Maniu, roiesc fel de fel de intrigi. "Băieţii" lui Titulescu socotesc că a sosit ceasul lor. Maniu totuşi ar fi acceptat ideea plecării mele, dacă este posibilă împlinirea ei. Antoneştii nu sînt de acord,

în nici un caz, cu o însărcinare dată titulaxilor, etc.).

Problema grea, aproape insolubilă, este aceea cu privire la plecarea mea. Cum, şi pe unde? Hotarele franceze sînt păzite azi, cum nu au fost niciodată; englezii se pregătesc de "invazie", şi nu au avioane de pierdut.

Cer lui Pella să trimită următorul mesaj din partea mea: "I. Problema determinantă este posibilitatea materială a plecării mele. Voi studia de îndată posibilităţile pe care le am. Pînă atunci, rugaţi pe dl. de Weck să precizeze propunerea sa. Bineînţeles, că în caz de imposibilitate de plecare, trebuie să aveţi pregătite, şi alte măsuri pentru ca negocierile să nu întîrzie.

II. Vă rog să-mi lămuriţi de urgenţă următoarele: a) Dat fiind interesul naţional care este în joc, chestiunile de persoană nu au nici un rost. Sînt gata, dacă veţi desemna un alt trimis, să-i dau tot concursul meu, moral şi politic; b) In cazul însă cînd eu voi rămîne singurul desemnat, înţeleg să-mi îndeplinesc misiunea, ca reprezentant al tuturor factorilor responsabili din ţară, adică cu asentimentul regelui, şi cu întregul concurs al domnilor Maniu şi Brătianu.

III. Am înţeles sugestiile dv. cu privire la contraasigurările ce trebuiesc luate de la anglo-americani, şi sînt deplin de acord cu ele. Ţin însă, să vă atrag atenţia că condiţiile Molotov, astfel cum mi-au fost formulate şi comunicate de dl. Beneş, reprezintă condiţiile asupra cărora au căzut de acord cele Trei Mari Puteri. Ţinînd seama şi de experienţa făcută de negociatorii finlandezi, nu cred că un negociator român poate schimba fondul acestor condiţii ci să încerce, cel mult, să despartă condiţiile de armistiţiu proprii zise, de acelea asupra cărora va urma să se rostească Conferinţa de Pace: de pildă, statutul teritorial şi problema despăgubirilor.

IV. Rog, de asemenea, să fiu lămurit asupra modului cum dv., - împreună cu ceilalţi factori autorizaţi - înţelegeţi să apreciaţi colaborarea între dl. Barbu Stirbey

şi mine.

V. Socotesc, în interesul general şi pentru libertatea acţiunii noastre politice în viitor, ca după pregătirea politică necesară, actul formal al semnării armistiţiului trebuie făcut de un militar.

VI. Hotărîrea trebuie luată, oricare ar fi situaţia pe front".

Acest mesaj a plecat chiar în seara de sîmbătă 29 aprilie, la Bucureşti, purtat de curierul special Oancea.

De la Pella, am trecut la Dulles, căruia i-am spus că sînt în posesia condiţiilor lui Molotov, şi că ştiu precis că guvernul român, ca şi partidele de opoziţie, ţin să înceapă numaidecît negocierile. Din nou, îi atrag atenţia asupra efectului atît de puţin prielnic pe care bombardamentele îl pot avea asupra acestei voinţi de negociere şi de înţelegere. Ele sînt inutile din punct de vedere strategic (deoarece România are forţele necesare pentru a se libera de nemţi), iar distrugerile ce se fac, nu vor fi în paguba nemţilor, ci a României liberate, adică a Aliaţilor; aceste bombardamente sînt barbare din punct de vedere uman şi absurde din punct de vedere politic, (deoarece deschid calea ruşilor, înstrăinînd orice simpatie Aliaţilor, şi distrug, de mai înainte, orice putinţă de echilibru în Balcani). Toată lumea înclină, trup şi suflet, către soveitici: este o răsturnare a situaţiei politice şi sufleteşti - care pînă mai ieri - era favorabilă anglo-saxonilor, - şi care azi se îndreaptă întreagă spre ruşi. Bombardamentele anglo-saxone statornicesc o stăpînire sovietică nu numai în România, ci în toate ţările balcanice. Se distruge astfel orice putinţă de a mai reface echilibrul european. Este o greşeală politică de neiertat.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Dulles mă asigură că a şi dat două telegrame în acest sens, şi că va mai da o nouă telegramă lămuritoare.

30 aprilie

Fac o vizită lui Kopetsky, punîndu-l în curent cu însărcinarea ce am primit şi-i cer să transmită lui Beneş rugămin-

tea mea stăruitoare de a-mi întesni - pe orice cale - plecarea mea din Elveţia. Koptesky îmi răspunde că va transmite imediat această comunicare.

1 mai

Două evenimente însemnate:

I. - Ordinul de zi al lui Stalin: 1. război până la capăt împotriva Germaniei hitleriste (politica Kutuzov definitiv părăsită); 2. posibilitate de înţelegere cu sateliţii (nu cu cîrmuitorii lor); 3. cuvinte neobişnuit de bune şi măgulitoare pentru "Aliaţi".

II. - Un acord între U.R.S.S. şi guvernul cehoslovac de la Londra (pentru eventualitatea unei ocupaţii sovietice a Cehoslovaciei), difuzat de agenţia "Reuther"; 1. "Din momentul intrării armatelor sovietice pe teritoriul Cehoslovaciei, autoritatea supremă - privind toate problemele în legătură cu conducerea războiului, în zona operaţiilor militare, pe timpul duratei necesare acestor operaţii, - este exercitată de comandantul şef al armatelor sovietice aliate. 2. Guvernul cehoslovac îşi va numi plenipotenţiarul său în teritoriul liberat. 3. Unităţile militare cehoslovace, care se vor găsi pe teritoriul ceh în momentul intrării armatelor sovietice aliate, vor fi de îndată folosite pe teritoriul cehoslovac. 4. O misiune militară cehoslovacă va fi ataşată comandantului şef al armatei sovietice aliate. 5. In zonele de sub autoritatea supremă a comandantului şef sovietic, organele guvernului cehoslovac, - în teritoriul liberat, - vor menţine contactul cu comandantul şef sovietic aliat, prin intermediul plenipotenţiarului cehoslovac. 6. El va da un ajutor complet comandantului şef sovietic aliat, prin mijlocirea autorităţilor militare şi civile. 7. Toate persoanele aparţinînd armatelor ruse de pe teritoriul cehoslovac vor fi supuse jurisdicţiei comandantului şef sovietic aliat. In cazurile litigioase, chestiunea va fi rezolvată printr-un acord mutual între comandantul şef sovietic aliat şi plenipotenţiarul cehoslovac. 8. Chestiunile fi-

BCU Cluj / Central University Library Cluj

nanciare privind intrarea armatelor sovietice aliate în Cehoslovacia vor fi rezolvate printr-un acord special".[1]

Acordul constituie un model de ceea ce poate fi o victorioasă înaintare a sovietelor în Europa Centrală.

Beneş ia toate măsurile pe care le poate lua, şi se întemeiasă pe un teren juridic, bine precizat; el caută să limiteze de mai înainte - prin tratat - ponoasele ocupaţiei sovietice.

Magda Sturdza şi George Assan s-au întors la Geneva. Au asistat la trei bombardamente şi ne povestesc scene de groază. Assan îmi confirmă că Maniu mă roagă să plec la Londra spre a întîlni pe Stirbey. Imi vorbeşte apoi de situaţia noastră militară şi despre raporturile dintre armată, guvern şi opoziţie. Sefii militari sînt toţi pentru încheierea unui armistiţiu. Generali mai cu vază:[2] Niculescu, Potopeanu; Iacobici (e civil), se ocupă de o fabrică de ţesătorie; Dragalina, cu ambiţii mari.

3 mai

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Bombardamentele continuă asupra Bucureştilor şi asupra rafinăriilor de petrol de la Ploieşti. Trăim cu sufletele apăsate, în aşteptarea unor ştiri tot mai rele.

4 mai

Argetoianu dejunează la noi. Bătrînul s-a refăcut după emoţiile călătoriei. E plin de vervă, de umor şi de fantezie, ca în timpurile vechi. Istoriseşte pe larg cu un lux uimitor de amănunte, episodul arestării lui, de către Garda de Fier.

După amiază, vizita lui Pella, împreună cu Şoneriu. Nu a mai primit nici o veste de la Bucureşti; mijloacele de comunicaţie au fost tulburate, dacă nu distruse complet, de bombardamente.

---

1) Text prescurtat.
2) Niculescu-Cociu, comandantul garnizoanei Bucureşti; Gh.Potopeanu, fost guvernator al Transnistriei şi ministru al Economiei Naţionale în guvernul Sănătescu; Corneliu Dragalina,fiul generaluluierou din primul război mondial, fost guvernator al Bucovinei, simpatizant legionar.

După plecarea lui, îi precizez în scris - într-o succintă scrisoare, - ideile mele privind negocierile, şi-l rog să comunice această scrisoare la Bucureşti: "Dragă prietene, ţin să rezum astfel, cele două puncte pe care le-am discutat azi, dorind ca cei în drept să fie încunoştiinţaţi de părerea mea:

1. Negocieri pentru "a cîştiga timp" nu au nici un rost, şi pot fi foarte păgubitoare. (Prin şoviele lor, finlandezii au exasperat pe Aliaţi şi au înviersunat pe ruşi; condiţiile definitive ce li se vor impune vor fi cu atît mai grele).

Dacă începem negocieri, trebuie să fim hotărîţi a le duce pînă la capăt, - cu orice risc, şi cu orice neplăceri. Dibuirile şi încercările neizbutite pot fi direct catastrofale.

Trebuie să mergem pînă la capăt, indiferent de modificările ce ar interveni pe frontul de luptă. Aceste negocieri nu trebuie să apară ca efectul unei atitudini de oportunitate, ci rezultatul unei hotărîri politice (şi a unei convingeri politice), temeinic şi definitiv adoptată.

2. Efectul negocierilor va fi cu atît mai bun, cu cît ele vor fi mai repede încheiate.

Trebuie să se lucreze repede, şi repede ajuns la ţel. Pentru situaţia noastră de viitor, hotărîrea şi rapiditatea cu care vom face schimbarea necesară, au mai mare însemnătate decît o eventuală îmbunătăţire a unor clauze secundare, prin discuţii lungi şi pierdere de vreme. Trebuie ca actul final să aibă înţelesul unui act spontan şi firesc, - revenirea hotărîtă la politica noastră normală, de la care am fost îndepărtaţi prin întîmplări, mai puternice decît voinţa noastră.

Numai atunci, şi în acest chip, vom putea folosi deplin timpul dintre armistiţiu şi pace, spre a îmbunătăţi şi normaliza situaţia noastră,"- Grigore Gafencu.

5 mai

Victor Gautier care se întoarce de la Londra îmi scrie din Zürich (unde este director la Banca Naţională). A văzut pe Tilea şi îmi dă amănunte despre străduinţele lui, spre a edita cartea mea.

Tilea i-a spus că este bine că am rămas în Elveţia; românii din Anglia au o foarte grea situaţie. (Este prima dată cînd Viorel vorbeşte astfel, Pînă acum mă îndemna mereu să vin la Londra!).

6 mai

Payot vine să mă vadă: şi-a dat seama de neliniştea mea sufletească, de dorinţa care mă chinuieşte ca să plec din Elveţia pentru a putea fi de folos ţării mele, undeva, în străinătate, la Londra, la Moscova - oriunde! - şi ţine să-mi încredinţeze o "mare taină". Cînd Barcelona[1] a vrut să plece din Elveţia - pentru a-şi redobîndi tronul, - Payot a obţinut de la autorităţile elveţiene asigurarea că dacă un avion britanic ar coborî undeva, pe lacul Genevei, sau pe lacul de la Neuchatel, pentru a culege pe regalul musafir, autorităţile elveţiene vor închide ochii. (Avionul englez nu a venit însă, niciodată!)

Amicul Payot crede că ar putea să-mi facă acelaşi serviciu, dacă englezii ar hotărî să coboare ca să mă ia. (Poate aceasta este ideea despre care de Weck a pomenit lui Ică!) Voi căuta să mă folosesc de această sugestie, atît de generoasă şi de amicală.

7 mai

Tragedia României este din ce în ce mai cumplită. Năvala armatelor sovietice pare, deocamdată, stăvilită. Iaşii nu au căzut. Si nici nu au fost dărîmaţi. Ruşii nu bombardează decît atunci cînd e neapărată nevoie. Nu a căzut nici Chişinăul. Linia frontului nu a mişcat de o lună de zile.

In schimb, bombardamentele se ţin lanţ: Bucureşti, Ploieşti, Braşov, Cîmpina, Piteşti, Craiova, Turnu-Severin - şi apoi din nou Bucureşti, odată , de două ori, necontenit zi şi

1) Principele de Barcelona, pretendent la tronul Spaniei.

noapte.

De ce această furie nimicitoare?

Circulă variate versiuni: bombardarea României este faza preliminară a conflictului ruso-anglo-saxon. Americanii şi englezii care sînt în întîrziere la rendez-vous, dărîmă totul în calea ruşilor, sub cuvînt că le deschide calea; în realitate, pentru a face golul în faţa lor. Pentru mine,groaznicele bombardamente împotriva României constituie o operaţie strict militară, concepută de militari, şi executată milităreşte, - fără nici un calcul politic; şi dealtfel cu urmări politice dintre cele mai dezastruoase, chiar pentru cei ce bombardează. Anglo-saxonii se pregătesc de invazie şi netezesc calea în faţa lor. Lovesc "sistematic" (fără nici o altă chibzuială) toate "centrele de comunicaţie" pe care le găsesc însemnate pe harta Europei. Nimeresc adesea alături, cum e şi firesc. De aceea, sînt pe cale să distrugă Franţa de Nord, Belgia, Olanda, Italia de Nord. Astfel, au distrus Sofia şi au lovit din nou Belgradul. Bombardamentele împotriva României se încadrează deci, în planul bombardamentului general, la care, de mai bine de o lună de zile, este supus continentul cu o crescîndă furie, zi de zi. Este o operaţie dureroasă care pune popoarele europene în faţa unora din cele mai grele probleme sufleteşti: această "liberare", prin nimicire, stîrneşte patimi fireşti împotriva liberatorilor. Pacea va fi deci, cu atît mai greu de statornicit. La noi, îndeosebi, bombardamentele anglo-saxone pot avea cele mai jalnice consecinţe: pînă mai ieri, România se temea de ruşi, şi aştepta pe englezi şi pe americani. Aceste sentimente puteau sluji străduinţelor politice ale Occidentalilor, dornici (şi interesaţi) de a stabili un echilibru la Răsărit, între poftele ruseşti şi propriile lor interese. Azi, situaţia este schimbată: ruşii nu lovesc Iaşii, care se află pe linia de foc, iar Apusenii vin din fundul lumii ca să ne distrugă Capitala; simpatiile noastre (ca şi ale bulgarilor şi ale sîrbilor) se îndreaptă spre ruşi; ne vom feri de anglo-saxoni. Se va produce o fatală alunecare spre Răsărit, ce va fi, probabil, în dauna noastră, şi va fi, sigur, în dauna Apusenilor şi a echilibrului European. Bombar-

BCU Cluj / Central University Library Cluj

damentele anglo-americane distrug pîrghia de echilibru dintre Răsărit şi Mediterană. Pe ce temelii se vor putea oare reclădi pacea şi o statornică rînduială, în ţinuturile noastre?

Incerc să conving despre aceste realităţi politice pe mai mulţi gazetari elveţieni. Payot îmi făgăduieşte că va scrie un articol. (...)

9 mai

Primesc vizita baronului B.B., ministrul Ungariei în Elveţia. De cînd cu ocupaţia Ungariei, el este cu un picior în afara legaţiei, şi cu spatele întors spre noul regim. Nu ştie ce să creadă despre Horthy. Nimeni nu ar fi văzut pe amiral "în libertate". Nemţii exploatează ura bătrînului împotriva bolşevismului. Dar cine poate şti, în ce măsură amiralul se supune - de bună voie - acestui joc?

Vorbim despre "confederaţiile" de viitor. B.B. este preocupat de problema "sovietică", de planurile lui Beneş, (pe care îl consideră un bun tactician, dar slab strateg, şi se plînge că Ungaria nu a stabilit nici un contact temeinic cu Moscova. Cere informaţii despre Fox. (?).

BCU Cluj / Central University Library Cluj

George Bonnet îmi scrie: "Am fost fericit să citesc studiul dv. atît de pasionant. Tabloul pe care îl înfăţişaţi privind evenimentele care s-au desfăşurat, începînd din 1940, este zguduitor, şi nimeni nu l-ar fi putut scrie cu mai multă competenţă decît dv.".

Mario Toscano, profesor de istorie la Universitatea Cagliari, azi refugiat la Basel, îmi scrie: "Am terminat lectura lucrării dv. şi ţin să vă împărtăşesc entuziasmul şi admiraţia mea". (...)

In "Tribune de Genève" - sub iscălitura lui Paul du Bochet - apare un impresionant articol: "Tragedia României", în care autorul relevă suferinţele nemeritate ale Capitalei ţării noastre şi ale poporului românesc: "Bucureştii care - în Răsăritul Europei - reprezentau unul dintre bastioanele înain-

tate ale culturii occidentale, nu vor mai fi, în curînd, decît o grămadă de ruine. Comandamentul Wermacht-ului, - care a făcut din acest oraş, capul principal al liniilor sale între Carpaţi şi Marea Neagră, anunţă că este hotărît să ţină legată România, pînă la sfîrşit, oricît ar costa. Goebbels şi Führer-ul însuşi au repetat de altfel, deseori, că ţelul esenţial al strategiei germane este de a duce războiul dincolo de hotarele Reich-ului. Si cum s-a văzut destul de limpede, în Italia, tacticienii "pămîntului pîrjolit" se sinchisesc puţin dacă ei se găsesc într-o ţară amică, sau duşmană.

Dintre toate statele care au făcut cauză comună cu dictaturile Axei, România era totuşi aceea care şi-a meritat cel mai puţin nenorocirea ei. Pentru a ne da seama de penibila situaţie în care, multă vreme, şi vitejeşte, s-a zbătut - trebuiesc citite aceste "Préliminaires de la guerre à l'Est" ale d- lui Grigore Gafencu, care vor constitui una dintre piesele capitale ale istoriei diplomatice, din trista noastră epocă. Vestea victoriilor germane, în Occident, a produs - la Bucureşti - efectul unei lovituri de trăznet. De atunci, România nu mai putea să se bizuie - pentru apărarea neutralităţii sale, - pe sprijinul Aliaţilor săi din celălalt război. In afară de asta, Rusia devenea din ce în ce mai ameninţătoare şi respingea orice discuţie. In cazul în care ea ar fi atacat,ungurii şi poate chiar bulgarii, erau gata să-i dea pe la spate lovitura de graţie. Pe de altă parte Reich-ul german, care controla de fapt întreagă Europa continentală, nu putea să asiste cu braţele încrucişate la nişte evenimente de natură să compromită aprovizionarea sa cu petrol, şi era hotărît să "restabilească ordinea", după cum vor fi împrejurările.(...) N-am putea să zugrăvim în cîteva cuvinte drama atroce prin care trece această nefericită ţară. Imbrăţişînd cauza Axei, celelalte ţări rămîneau de fapt pe linia aspiraţiilor lor tradiţionale, sau, cum s-a întîmplat cu Finlanda, aveau cel puţin de pierdut o revanşe. România însă nu cerea nimic, nimănui, şi nu dorea decît să trăiască în pace la ea acasă. Si toate schilodirile pe care a

trebuit să le sufere, mai în urmă, i-au fost impuse României în numele prieteniei germane. In diferite rînduri, corespondenţii ziarelor germane au reproşat cu acreală populaţiei Capitalei Bucureşti simpatiile ei anglo-saxone. Dar printr-o crudă coincidenţă, avioanele care au transformat oraşul lor în cenuşe, sînt tocmai avioanele anglo-saxone, pentru a înlesni sarcina armatelor ruse care, în 1940, se prezentaseră ca aliate ale Reich-ului. Astfel, soldaţii români, care mor pe frontiera Moldovei, ştiu că chiar în cazul în care ar izbuti să stăvilească valul invaziei, ei nu s-ar afla nicidecum la adăpostul unei noi izbucniri a politicii germane. Prezenţa unităţilor armatei germane, alături de ei, îi face să simtă cu atît mai dureros starea de servitute în care a căzut ţara lor. Dar bravura de care dau dovadă este cu atît mai meritorie cu cît le-a fost dictată numai şi numai de cauza lor naţională, şi acestor soldaţi români le rămîne singurul sprijin real al popoarelor care au pierdut totul, în afară de onoare".

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Principele de Monaco îmi spune că ar fi auzit, la radio New York, cuvinte de compătimire pentru tragedia României.

9 mai

Ruşii anunţă luarea Sevastopolului. Crimeea întreagă este, de pe acum, în mîinile sovieticilor. Se încheie o nouă pagină dureroasă a campaniei noastre în Rusia. Cele din urmă divizii româneşti, complet echipate şi oţelite în foc, au căzut. Ziarele publică descrieri de groază despre cele ce s-au petrecut la Sevastopol: prăbuşirea apărării, sub bombardamentele sovietice, lupta în oraş, casă cu casă, în sfîrşit, încercarea zadarnică şi disperată a armatelor împresurate, de a scăpa, pe mare.

De aci înainte, două armate noi, sovietice, sînt gata de asalt, împotriva României. Nu primesc nici o ştire nici de la Bucureşti, de unde aştept un răspuns precis la întrebările mele, nici de la Londra, de unde aştept zadarnic ceea ce m-am obişnuit să numesc, în limbajul telefonic convenţional întrebuinţat cu Pella, aripile lui Icar.

10 mai

Pella dă o mare recepţie la Berna (era şi momentul!) la care poftеşte pe toţi românii mai de seamă, numeroşi elveţieni, şi firеşte, pe toţi reprezentanţii Axei, adică pe aceia care au mai rămas în ea! Eu strălucesc prin absenţă.

Doi ziarişti englezi vin să mă vadă: corespondentul ziarului "News Chronicle" (Pendham), şi "Times" (Clarke). Le expun primejdia politică a bombardamentelor ce se fac în România.

Aflăm că, la amiază, avioanele americane au bombardat din nou Bucureştii.

Payot publică în "Journal de Genève", din 10 mai, un articol care expune cu precizie situaţia din România: " (...) Românii, în imensa lor majoritate, s-au simţit totdeauna legaţi de marile democraţii occidentale, şi ei se temeau de ruşi. Astăzi sentimentele lor evoluează. Ei văd cu stupoare bombardierele aliate transformînd în cenuşe capitala lor, de care erau pe drept cuvînt mîndri, şi unde universităţile, bibliotecile, Institutul Pasteur constituiau bastionul cel mai înaintat al culturii europene, în Sud-Estul Europei. Aceste raiduri aeriene au nimicit rodul unui mare efort de civilizaţie, şi au cauzat moartea multor mii de oameni, care erau cu inima alături de Aliaţi. România a intrat în acest război pentru că o forţă majoră a împins-o din spate. Ar fi nedrept să ignorăm sentimentele sincere ale locuitorilor ei, după cum ar fi primejdios să ignorăm rolul pe care acest stat îl va putea juca în restabilirea liniştei Sud-Estului European. Războiul e un lucru mare, dar nici restabilirea păcii nu e unul mai mic. Toţi aceia care poartă grija Europei doresc ca, în desfăşurarea ostilităţilor, perspectivele viitorului să nu fie desconsiderate".

BCU Cluj / Central University Library Cluj

11 mai

In lipsa oricărui răspuns, de la Londra ca şi

de la Bucureşti, cu gîndul la condiţiile de armistiţiu propuse de Molotov, schiţez unele modificări pe care mă gîndesc să le supun lui Beneş. (Prin Şoneriu, şi prin legaţie, vreau să trimit la Bucureşti aceste propuneri). Cer în acelaş timp acte şi documente privitoare la armistiţiul de la Buftea; cer de asemenea trimiterea unui expert militar, ofiţer de Stat Major, cu experienţa frontului, dacă e cu putinţă.

Păstrez, pentru sugestiile mele, numerotaţia lui Molotov, adică numerotaţia condiţiilor transmise prin Beneş.

I. Negocierile tehnice.

Condiţiile armistiţiului propriu-zis:

1. Nici capitulare, nici "trădare" (adică în nici un caz o întoarcere a armelor, prin surprindere, împotriva "aliaţilor de pînă azi"; ci încetarea ostilităţilor şi stabilirea unei situaţii de fapt, paşnică, şi a unor raporturi amicale cu Aliaţii). Pentru trăinicia mai departe a autorităţii statului român de sine stătător, trebuie prevăzută delimitarea unui teritoriu rezervat exclusiv administraţiei române. Acest teritoriu nu trebuie să se afle pe liniile strategice de importanţă majoră; armatele aliate nu trebuie să pătrundă în el (Oltenia, Muntenia, Banatul); regele, guvernul, tezaurul, trupele române se vor retrage pe acest teritoriu. Nemţii vor trebui să fie cu desăvîrşire evacuaţi. Trupele române vor avea sarcina să apere acest teritoriu. Dacă nemţii nu-l evacuează, şi nu respectă clauzele armistiţiului, sau dacă încearcă, mai pe urmă, să pătrundă pe teritoriul rezervat, trupele române se vor opune cu armele. (Obiecţiune: Evacuarea se va putea obţine, poate, pînă la Carpaţi. Dar dincolo de Carpaţi? Pentru a izgoni pe nemţi şi trupele maghiare din Ardeal, nu va fi oare nevoie de a întrebuinţa forţa, chiar de la început?)

2. România nu va avea de primit, în nici un caz, o linie de hotar mai puţin prielnică decît aceea care a despărţit-o de Rusia, în 1914; (în ce priveşte Bucovina, linia din 1940).

România ia act de abrogarea (sau de înlăturarea) Diktatului de la Viena, şi de recunoaşterea drepturilor ei asupra Transilvaniei. In ce priveşte fixarea hotarelor definitive,

BCU Cluj / Central University Library Cluj

la Răsărit şi la Apus, aceasta se va face la Conferinţa de Pace.

3. Despăgubirile. Principiul trebuie acceptat. Suma reparaţiilor şi modalităţile de plată vor fi hotărîte la Conferinţa de Pace, ţinînd seama şi de planul general pentru refacerea economică a Europei.

4. Liberarea prizonierilor şi a deţinuţilor civili.

5. Se va admite, firește principiul administraţiei româneşti, pe întreg teritoriul României. Să fie acceptat, de asemeni, dreptul Aliaţilor de a trece, cu concursul nostru, pe teritoriul ţării, în afară de teritoriul rezervat la nr.1.

Aliaţii se vor retrage de pe întreg teritoriul României cel mai tîrziu deîndată după încheierea păcii generale. Aliaţii vor păstra legătura cu autorităţile ţării, în teritoriul rezervat, prin Comisiuni interaliate; compunerea acestor Comisiuni, numărul membrilor lor, toate acestea vor fi determinate printr-o înţelegere specială.

II. Negocieri politice.

Vor fi duse negocieri politice concomitent, şi după negocierile tehnice, - pentru a obţine, fie de la anglo-saxoni, fie de la ruşi, asigurări în vederea îmbunătăţirii şi normalizării situaţiei noastre, în cadrul măsurilor de organizare şi de refacere generală. (...)

12 mai

Bombardamentele, pe Coasta Atlanticului, sînt tot mai violente. Franţa de Nord şi Belgia suferă crunt. Să fie oare începutul invaziei? Intreaga lume aşteaptă, cu nervii încordaţi. (...)

13 mai

Am petrecut o noapte rea.

Dimineaţa am fost trezit de un telefon de la

Berna. Brăiloiu[1] a vorbit ieri seara cu soţia sa, la Bucureşti, şi a aflat că cumnatul meu ar fi fost grav rănit într-un incendiu provocat de bombardament, pe str.Grigore Alexandrescu.

Ne adăpostim cu gîndurile noastre negre. Vom petrece noaptea aici, la Castelet. E o vreme minunată de primăvară. Toată grădina e în floare şi în verdeaţă. Prima iarbă a şi fost cosită. Un miros de fîn proaspăt ne urmăreşte pretutindeni. Este a treia vară, a treia reînflorire a micului rai care ne cuprinde, în timp ce de jur împrejur lumea se cutremură.

Aliaţii au trimis "sateliţilor" Axei un "Ultimatum". Este o solemnă înştiinţare dată Ungariei, României, Bulgariei şi Finlandei. Ni se cere să încetăm războiul numaidecît. Trebuie să hotărîm "dacă vrem, sau nu, să ne înfundăm în prăbuşirea Germaniei". Si se adaugă: "Aceste patru popoare au acum prilejul să contribuie la viitoarea victorie a Aliaţilor".

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Textul înştiinţării: "(...) Poporul maghiar suferă umilirea ocupaţiei germane din cauza politicii fatale a şefilor lui. România continuă să fie legată de naţional-socialişti, şi angajată într-un război care aduce distrugerea poporului său. Guvernele bulgar şi finlandez au pus popoarele lor în slujba Germaniei, şi au rămas în stare de război, lîngă aceasta.

Guvernele britanic, sovietic şi american socotesc în mod judicios că aceste popoare îşi dau seama de faptele următoare: a) Statele satelite ale Axei, dîndu-şi seama de inevitabila înfrîngere, contribuie totuşi materialmente la întărirea maşinii de război germane, prin politica lor actuală. b) Aceste naţiuni încă mai pot, dacă voiesc, să înceteze războiul, rezistînd forţelor naţional-socialiste, prin toate mijloacele. c) Fără îndoială, aceste naţiuni nu pot să se sustragă de la răspunderile lor, (etc.), dar cu cît ele continuă războiul, cu atît consecinţele vor fi mai dezastruoase, şi condiţiile mai grele".

---

1) Compozitorul C.Brăiloiu, fost director al Institutului de folclor.

Si ca încheiere: "Aceste naţiuni trebuie să se hotărască înainte de a fi prea tîrziu, dacă ele înţeleg să contribuie la ineluctabila victorie a Aliaţilor, sau dacă ele voiesc să persiste în politica lor actuală, opunîndu-se victoriei, printr-o atitudine dezastruoasă şi fără speranţă".

Aşadar, o încercare de a deosebi între guvernele vinovate, şi popoarele "satelite", cărora nu le revine decît o parte de răspundere, şi care ştiu că Axa este înfrîntă, şi care voiesc să se desprindă de ea.

Pentru aceste popoare nu mai este vorba de "capitulare fără condiţii". Teza sovietică a triumfat. E vorba de o deslipire de Axă, ba mai mult, de o contribuţie activă (şi deci răsplătită) la victoria Aliaţilor. Nu mai este vorba de o simplă ameninţare, ci de un adevărat apel (consecinţele pot fi aceleaşi; e interesant totuşi de a nota forma cea nouă pe care au adoptat-o Aliaţii, în raporturile cu naţiunile "satelite"). Există de altfel o tendinţă generală de a delimita răspunderile cele mari. Nu se vorbeşte astfel de poporul german. Inamicul Numărul 1, singurul şi marele inamic este" naţional-socialismul."

14 mai

O zi de reculegere, la Castelet...
Inchidem telefonul.
Nu primim pe nimeni.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

B. C. U. Cluj-Napoca
Nr. inv. 8841/2014